

INSTITUTIONES CANONICAE

INSTITUTIONES CANONICAE

IN FORMA COMPENDII

Juxta Methodum Faciliorem Novi Codicis Juris

AD USUM SCHOLARUM IN SEMINARIIS

ET AD USUM PRIVATUM EXARATAE

AUCTORE

P. J. B. RAUS, C. SS. R.

Professore Juris Canonici
e Provincia Argentorat. (Alsatia).

« Ubi auctoritas legum negligi solet
vel contemni, ibi, discordia dominante et
cupidine, privatim ac publice omnia per-
turbantur ». (Benedictus P. XV : Quan-
doquidem.)

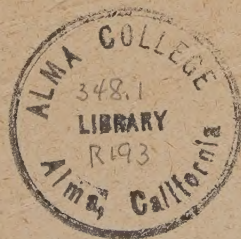
Property of

CLgA.

Please return to

Graduate Theological

Union Library

TYPIS EMMANUELIS VITTE

LUGDUNI

3, Platea vulgo Bellecour, 3

PARISIIS

5, Via sic dicta Garancière, 5

1923

32687

IMPRIMI POTEST

Monte Episcopali, die 3 Martii 1923.

ED. KIPPELEN, C. SS. R.

Sup. Proc. Argentorat.

IMPRIMATUR

Lugduni, die 21 Novembris 1923.

† JOANNES, *Ep. Had. Auxil. Lugd.*

PRAEFATIO

Nullus est qui ignoret, quam utilis sit ac necessaria tam pro clericis saecularibus quam pro religiosis accuratior quaedam juris ecclesiastici cognitio ; idque cum fuerit verum existimatum etiam praeteritis temporibus, nunc autem, evulgato novo Codice juris canonici, jam veluti inconcussum aliquod ab omnibusque receptum visum est haberi dogma. « Nulli sacerdotum liceat sacros canones ignorare » ; ita scribebat olim S. Pontifex Caelestinus ad Episcopos Apulos et Calabros, cujus Epistolam scimus fuisse insertam celeberrimo huic « Decreto » a Magistro Gratiano, Patre jurisprudentiae, exarato. Sed et Gregorius Papa IX firmissimo instituto decreverat in « Decretalibus » a S. Raymundo diligenter elaboratis (L. 1, t. 2, de constit.) : « Canonum statuta custodiantur ab omnibus, et nemo in actionibus vel judiciis ecclesiasticis suo sensu, sed eorum auctoritate ducatur. » Teste deinde Eminentissimo Cardinali Gasparri (Praefatio in Codicem, p. XV), « nostra aetate ejusmodi studia Apostolica Sedes commendare non destitit », cujus rei etiam perillustre habemus exemplum in Allocutione : Quandoquidem, a S. S. Benedicto XV paucis abhinc annis pronuntiata. Ibidem S. Pontifex haec quoque delibavit circa peculiarem utilitatem quam perfectior quaedam juris canonici scientia secum afferre consuevit : « Quia, sic ait, jus canonicum notiores reddit Ecclesiae leges, ideo non parum earumdem observantiam adjuvat, idque cum fructu animarum et cum catholici nominis incremento. »

Et re quidem vera, cum juxta propria philosophiae principia nihil sit volitum nisi praecognitum, et de facili id contemnatur quod ignoratur, necessarium unicuique erit, de hodiernis legibus ecclesiasticis ea saltem addiscere ac retinere, quae magis ad sui status jura ac officia pertinent. Primori autem ratione id sane spectabit clerum coetumque religiosorum, de quibus notissima valent Sacrorum Librorum verba a Divo Bernardo in suo opere : de praecepto et dispensatione, fusius relata : « Ex Scripturis, inquit Doctor mellifluus, habemus, quod labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem ex ore ejus requirunt, quia Angelus

Domini exercituum est. » Nisi enim ipsi ministri sacri imbuti fuerint solida doctrinae disciplinae ecclesiasticae, quomodo unquam concreditos sibi christifideles opportunis verbis et factis erudire ac rite edocere circa leges Ecclesiae poterunt ?

Huc etiam aliud accedit non minoris forte momenti, id est, quaestiones fere omnes quae hodiedum in theologia morali agitantur, saltem magna ex parte nonnisi ope ipsius Codicis posse solvi. Postpositis autem vel minus recte adhibitis hisce juris principiis, jam semel atque semel eveniet, ut theologus, disserens de re morali casuistarum tantum more, incomplete ac vix solide graviores etiam quaestiones tractet et decidat. Has igitur ob causas aliasque plures quas mox proferam in Introductione ad universum jus canonicum, operae pretium fore duxi, si praesentes « Institutiones » in lucem ederem pro utilitate et juvamento plurium e clero cum saeculari tum regulari. Adjunctas vero eas tradere audeo celebratis illis multumque divulgatis « Institutionibus moralibus alphonsonianis » a P. Marc olim conscriptis, quas R. P. Gestermann, C. SS. R. non una nova editione illustravit ac meliores reddidit.

Hocce opus ita studui ordinare, ut non tantum accuratius aliquod exhiberem Institutionum Marcianarum supplementum, verum etiam manualemente suppeditem librum ad hauriendam plenioris ipsius textus Codicis cognitionem. Quare videtur hoc Compendium tam publicis scholarum lectionibus quam privatis explendis studiis non parum accommodatum. Ex una quidem parte constat moralem scientiam multo praestare jurisscientiae, cum ipsa ordinet hominem ad Deum, intimum quoque regendo conscientiae humanae dictamen ; ex alia tamen parte, compertum est non pauca in manualibus libris theologiae moralis contineri, quae ad ecclesiasticum jus intime pertineant, utputa tractatus de censuris aut de irregularitatibus aut de impedimentis matrimonii et sic porro. Ita factum est, ut passim eadem res bis exponerentur, plerumque autem vel incomplete vel etiam inordinatim solerent proponi. Quo melius possent deinceps ejusmodi scopuli praecaveri ac devitari, mihi fuit in proposito, eas tantum juris canonici partes ex integro referre et tractare, quae ex professo non expositae reperiuntur in Institutionibus moralibus ; illas vero praeterire aut paucis contrahere verbis, quae plene prorsus et ordinatim ibidem habentur. Quamobrem accuratissime semper indicabo, quo loco tractatio quaestionis occurret in theologia morali, ita ut nulla confusio inde enascatur nec in exponenda rerum ipsarum serie fiat aliqua disruptio.

Benignissimus faxit Deus ut canonicae istae praelectiones, quas publici juris facimus, non prorsus Marcianarum illarum sint indignae Institutionum, quae ubique tanto plausu fuerunt exceptae cum salutifero animarum fructu et pro ecclesiasticae doctrinae honore ac incremento !

Epternaci (Luxemburgi), die 23 Januarii, festo S. Raymundi, 1923.

J.-B. RAUS, C. SS. R.

INTRODUCTIO

AD JUS ECCLESIASTICUM

Auctores, peculiaribus quae singulas videlicet jurisscientiae partes respiciant explanationibus, optimo quidem consilio, generales de juris ecclesiastici *natura, partitione, usibus, necessitate* exponendique *methodo*, tandem de ejus per varias aetates tum *historia* tum *progressu* notiones praemittere solent. Quam scribendi rationem, utpote quae legenti aut studiose cuique investiganti utilissima ac prae ceteris pervia esse comperta fuerit, nos etiam, continuatae in jus ecclesiasticum universum Introductionis ope, retinendam censuimus.

Supponimus autem visibilem ac perpetuum ad supernaturalem finem a Christo Redemptore immediate institutum esse coetum, *Dei nempe Ecclesiam* cui jus exclusivum ac munus sit commissum omnes sibi subditos homines ad aeternam beatitudinem perducendi. Nam, uti mox fusius dicemus, scientia juris canonici non incongrue pars dicenda est *sacrae theologiae*, quae fidem utique praerequirit circa divinam Ecclesiae institutionem, unde tot tamque miras illi praerogativas emanasse credimus. Quamobrem complura huc spectantia sacrae theologiae principia, postulatum instar, nulla adjecta probatione admittimus citabimusque. A catholicis autem scriptores, quippe qui sacrum Ecclesiae characterem seu notas divinitus eidem impressas non satis agnoscant, tractatus de jure canonico, nisi forte ad modum historicae expositionis, instituere nequeunt, cum suus illos haereticus de Ecclesiae natura conceptus in plures errores circa ipsamet sacrae jurisprudentiae fundamenta saepius inducat.

Divinae igitur revelationis veritati innixi, inquiramus de disciplina ac regimine Ecclesiae ea ratione quae catholicos decet theologos; et primo quidem ad ipsam juris canonici *notionem* animos applicemus, ut pleniore luce nobis affulgeat notitia illius scientiae cui deinde studendo incumbemus.

ARTICULUS I.

De natura et divisione juris canonici.

§. 1. DE JURE IN GENERE.

Scriptores : *De Angelis*, Praelectiones juris canonici, I, p. 11 sqq.; *Phillips*, Kirchenrecht, I, § 3; *Bargilliat*, Praelectiones juris canonici, edit. 34, tractatus I, c. 1; *Aichner-Friedle*, Compendium juris eccl. Prolegomena, § 3; *Wernz*, Jus Decretalium, I, n. 45 sqq.; *Prümmer*, Manuale juris eccl., Introductio in jus eccl. artic. I, sq.; *Laurentius*, Institutiones juris eccl., n. 1 sqq.; *Maroto*, Institutiones juris canonici, edit. 3, n. 1 sqq.; *Guidus Cocchi*, Commentarium in Codicem jur. can. I, c. 1 sq.; *Vermeersch-Creusen*, Epitome juris can. I, Introductio; *Albertus Blat*, Commentarium textus Codicis jur. can., Introductio.

1. — De juris notione non tantum philosophi ac theologi catholici agunt, verum etiam, teste cl. Wernz (I, n. 45, nota 1) « legistae sive civilistae »; et mirum est, sic idem Wernz, quantopere hi ultimi sese torqueant, saepe haud felici cum successu, in ejusdem definitione.

Etymologice jus significare videtur : id quod jubebatur a populo romano, quod erat ab ipso jussum ¹. Exinde in non paucas alias exsiliit significationes, quas auctores passim etiam referunt, ut videre est apud Blat (Introductio. n. 2), Bargilliat (Tr. I, n. 1) et alios scriptores.

En praecipuae *significationes* : Primo designat id quod est *justum et aequum*, sive agatur de « justo naturali » sive de « justo legali ». Nonnunquam tamen, ut recte notat Wernz (n. 48), jus opponitur « aequo »; saepe tunc est specialis loquendi modus, v. gr. quando judex dicitur agere non jure, sed aequo et bono.

Secundo usurpatur quoque haec vox ad designandam *sententiam judicis*; inde effatum : jus dicere, id est sententiam pronunciare.

Imo se poterit referre ad *forensem illum locum* in quo judicia aguntur; quare dicitur : in jus vocari.

Equidem non inani ratione *D. Thomas* conqueritur de diversitate significationis verbis « juris », et de abusu hujus nominis ad contraria aut saltem plane aliena significanda. En ipsa S. Doctoris verba : « Consuetum est, ait, quod nomina a sui prima impositione detorqueantur ad alia significanda... Ita hoc nomen : jus, primum impositum est ad significandam ipsam rem justam; postmodum autem est derivatum ad artem qua cognoscitur quid sit justum; et ulterius ad significandum locum in quo jus redditur, sicut dicitur aliquis comparere in jure; et ulterius dicitur etiam quod jus redditur ab eo ad cujus officium pertinet justitiam facere, licet etiam id quod decernit, sit iniquum » (2. 2. q. 57, a. 1 ad 2).

¹ Cf. Forcellini, v. Jus. — Censet autem Maroto (Institut., I, n. 1) cum plurimis recentioribus philologis et juristis, vocem jus in sensu legis profluere a primitivo sanscrito « Yos » (Yaus), et significare id quod est bonum, sanctum, purum, caeleste atque in genere aliquid pertinens ad divinitatem. Inde quoque, aiunt, derivaret verbum « jurare ».

2. — Inter varias juris significationes duae tandem maxime eminent, de quibus speciali ratione hic nobis est agendum. Ceterum frequentioris sunt usus et maximi momenti, quare eo sensu in plerisque linguis vivis retinentur (diritto, droit, right, Recht, derecho); nempe jus *subjective* sumptum, ut aiunt, et jus *objective* sumptum. Haec autem distinctio juris accuratius est explicanda, cum non eodem modo ab omnibus referatur scriptoribus ¹.

Jus subjectivum est facultas quaedam moralis aliquid agendi aut omittendi, vel possidendi ab aliisque exigendi, inviolabilis. — Tali quidem ratione omnibus hominibus, ut bene dicit Aichner (§ 1, p. 2), mensura quaedam juris competit ex voluntate Dei Creantis et ex natura humana ipsa. Ita fit ut eo sensu de jure aliquo proprietatis loquamur, vel educationis; inde quoque locutiones: cedere aut uti jure suo, conservare jus proprium, laedere jus aliorum, et sic porro. Haec autem facultas dicitur esse inviolabilis, quia intrinsece perfecta reputatur ad ipsum effectum obtinendum in quem tendit ². Vocatur etiam « jus dominativum » propter titulos ex quibus procedit. Dicitur « subjectivum », quia consideratur tanquam in subjecto, scilicet in aliqua persona, residens.

Juxta respectus varios potest dici « activum » vel « passivum ». Activum nempe erit, si alterum obliget ad certas quasdam actiones praestandas aut omittendas. Passivum vero, si ipsa actio vel omissio actionis consideretur tanquam ab alio praestanda; nihil igitur aliud est quam officium juris seu debitum, ut recte animadvertit Aichner (p. 3). Jus enim passivum unius correlativum est juri activo alterius, quia alterum alteri respondet, non in eodem subjecto, ut idem Aichner recte dicit, sed in diversis. Imo nonnunquam libertates et obligationes coincidunt, quando scilicet aliquis non solum potest sed etiam tenetur exsequi jus suum activum, ita ut ipsi renuntiare non valeat.

Jus objectivum fere idem est ac lex, seu potius « complexus quidam legum, quibus societas aliqua ordinatur ac regitur ». Verum tamen est quod ait Doctor Angelicus (2. 2. q. 57, a. 1 ad 2): « Hoc si in scriptum redigatur, vocatur lex; est enim lex secundum Isidorum, constitutio scripta, et ideo lex non est ipsum jus, proprie loquendo (i. e. juxta primam nominis impositionem), sed aliqualis ratio juris »; scilicet est quidam conceptus juris, et per scripturam semper exprimitur, ut explicat Blat (n. 2, p. 3). Haec autem est

¹ Vermeersch (Epit. I, n. 1) intelligit sub nomine juris subjectivi « scientiam juris ». Maroto (I, n. 8) habet jus « objectivum » seu « materiale » tanquam ipsum justum addens: « In hoc sensu jus est objectum justitiae. » — Fatètur tamen, recentiores plerosque accipere jus objectivum in sensu « legis » (nota 1). — ² Praeter jus subjectivum perfectum de quo. hic est sermo, datur quoque imperfectum, ex lege « mere morali » profluens (Maroto, n. 7).

principalis quaedam juris significatio. *Lex* enim aestimanda erit iusti regula normaue justitiae ; proinde fundamentum praebet fonsque habetur facultatis illius, quam jus subjectivum diximus in creaturis. Objective ergo sumptum jus est : ipse legum complexus quae ad regimen et ordinem in aliqua societate stabiliendum pertinent ; quo in sensu dicimus : jus romanum, jus gallicum, jus italicum et sic porro.

Variae deinde leges quibus jus objectivum constituitur, originem ducunt vel a *Deo*, vel a legitima aliqua *auctoritate humana*, sic ordinante Deo ; inde habetur jus tum divinum tum humanum.

Jus *divinum* est aut naturale, quod necessario fluit ex natura Dei creaturarumve, aut positivum, quod libere procedit a voluntate Summi Dei ; utrumque autem emanat ab ipsa Dei legifera voluntate, ut notat Wernz (n. 78), sive necessario pro rerum natura per lumen rationis, sive libere per positivam revelationem hominibus manifestatum. Divisionem hanc continet etiam Codex juris, canone 6, n. 6¹.

Jus *naturale* per se loquendo et formaliter immutabile est dicendum ; provenit enim, teste Aichner (§ 2, p. 6), ex ipsarum rerum essentiis et ex intrinseca earum constitutione. Attamen nonnulla praecepta legis etiam naturalis mutationi improprie dictae possunt esse obnoxia, cum nempe materia eorum a dominio et potestate Dei hominumve aliqua saltem ratione pendet ; seu ut ait Bargilliat (n. 2), materialiter jus naturae mutari potest, si objectum circa quod versatur, per certas circumstantias recipiat mutationem².

Jus *positivum* datur aliud divinum, quod est sive vetus quatenus veteri continetur Testamento, sive novum quatenus novo includitur ; aliud vero humanum, quod subdividitur in jus *ecclesiasticum* et jus *civile* propter ambas societates perfectas quibus componitur universus orbis.

Jus demum *gentium* de quo Angelicus inquit in 2. 2. q. 57, a. 3, derivat quidem a jure naturali et lumine rationis innotescit, imo comprehenditur sub jure naturali ex mente Aquinatis (Blat, n. 3) ; ex parte tamen etiam originem ducit ex jure « humano conventionali », ita ut cum Reiffenstuel (I, § 2, n. 30) et aliis scriptoribus³ duplex assignetur jus gentium, primum scilicet et secundarium. *Primum* quod et antiquum jus gentium appellatur, est illud quod naturalis ratio inter omnes gentes constituit et mentibus hominum a Deo naturaliter inditum est tanquam ab omnibus populis custodiendum. Quare in hac acceptione coincidit cum jure naturali proprie dicto. *Secundarium* quod saepe jus gentium humanum vocant, dicitur illud quod propter necessitatem humani convictus, mediante discursu aliquo practico, inter omnes vel fere omnes gentes, ipso usu atque moribus constitutum est. Hoc jus, teste eodem Reiffenstuel (n. 33), non illico jure naturali est nobis

¹ S. Thomas (2. 2. q. 57, a. 2) et alii dividunt jus in « essentielle seu naturale », et in « accidentale seu positivum ». Deinde subdividunt jus positivum in « divinum et humanum ». — Blat (n. 5) in lege aeterna distinguit leges naturae, legem divinam positivam, et mediate universas leges humanas, quae a lege aeterna derivantur. — ² Ex praeceptis legis naturalis plura sunt penitus immutabilia, quia materia horum actuum nunquam fieri potest objective bona, vel saltem non mala, v. g. perjurium, idolatria, etc. Nonnulla tamen alia recipere possunt mutationem improprie dictam, v. g. permittente Deo, Patriarchae plures uxores duxerunt, etc. — ³ Cf. Maroto, qui de hac quaestione disputata latius agit (n. 18 sq.). Piehler (Prol. n. 19) sic definit jus gentium : « Est jus quo gentes qua tales, mutua obligatione, ex consensu tacito vel expresso sibi imposita, consociantur in ordine ad ea quae ad communem earum felicitatem et commercium pertinent. »

notum, sed potius deducitur ex principiis practicis jure naturali cognitis, velut conclusio aliqua ex suis praemissis. Juxta plures auctores hoc jus secundarium vocatur : jus gentium proprie dictum. Hodie vero, ut recte notat Maroto (n. 19, nota 1), in sensu juridico attenditur jus *internationale* ¹, cujus proprium est moderari mutuas relationes tum inter diversos populos seu gentes (per jus internationale publicum), tum etiam inter subditos diversarum nationum (per jus internationale privatum). Sane quidem jus internationale partim ex jure naturali, partim ex receptis moribus et variis pactis ac conventionibus oritur, ut constat apud omnes.

§ 2. DE NATURA JURIS CANONICI IN SPECIE.

3. — Hucusque dictum fuit de jure in genere et de varia ejus divisione ; nunc autem nobis in specie agendum erit de natura et peculiari definitione *juris canonici*. Eadem incedimus via quam in explicando verbo « juris » sumus secuti.

Juxta *etymologiam* nominis (canonicum enim venit a voce graeca « κανών », id est : regula, norma), facile dixerit aliquis jus canonicum esse « complexum canonum » ; canones enim revera normae esse debebunt ac regulae quibus fideles diriguntur in sua ratione agendi ². Ut constat apud omnes auctores, ipsae leges Ecclesiae hac voce « canonum » decorantur, et quidem ab antiquissimis temporibus ; non quia forte obligandi vi destituerentur, ut censebant nonnulli Protestantes, sed quia melius eo modo differentia legis ecclesiasticae a lege civili apparebat, atque suavior ac modestior imperandi ratio ab Ecclesia habita, insinuabatur. Porro in novo Codice juris hoc idem vocabulum retentum fuit, sicque statuti in ipso leguntur 2414 canones, qui sint normae atque regulae actuum christianorum, quatenus illis se debeant hi conformare.

Non pauca alia dantur nomina, quibus jus canonicum solet designari. Saepissime appellatur jus « ecclesiasticum », ratione originis et materiae. Deinde nomen etiam habet « juris pontificii » ; quia leges quas continet, vel a *Summo Pontifice* feruntur, vel ab ipso approbantur, vel saltem nequeunt ullum assequi valorem, ipso contradicente. Non semel « jus sacrum » vocatur ratione *materiae* in qua versatur, et propter *finem* ad quem ordinatur. Nonnunquam occurrit quoque appellatio : *jus divinum*. Duplici autem sensu accipi potest haec denominatio, ut asserit Wernz (n. 49, II), sensu nempe stricto et sensu lato. Stricte quidem jus erit divinum, si est vel immediate a Deo constitutum, vel saltem necessario ex divina aliqua institutione depromptum, puta ex

¹ Secundum Blat (n. 3) jus gentium proprie distinctum habetur a jure internationali per pacta introducto. — Ceterum S. Isidorus (Etym., V, c. 4) ait jus esse « aut naturale aut civile aut gentium », quod tamen explicat D. Thomas (2. 2. q. 57, a. 3 ad 3). — ² Maroto (n. 22, nota 1) affirmat cum nonnullis auctoribus ; vocem « canon » primario significare instrumentum quo utuntur architecti et alii artifices ad dirigendas lineas. Inde vero hoc nomen translatum est ad alios sensus.

primatu S. Pontificis. Latiore deinde sensu dicitur jus divinum, quatenus scilicet ab auctoritate ecclesiastica divinitus instituta, cooperante ipso Spiritu Sancto, conditur.—Posset demum vocari « jus religiosum », juxta Maroto (n. 22), id est ad *religionem* pertinens ; sed haec denominatio non est in usu.

Antonomastice igitur, ob praeeminentiam quamdam respectu juris civilis, ut ait Bargilliat (n. 5), titulo juris canonici tanquam proprio insignitur.

4. — Definitiones modo traditae cum potius censeantur esse verbales, oportet tandem devenire ad definitionem realem, quae juxta notiones juris superius expositas, duplicis quoque erit generis. Potest enim jus canonicum sumi aut subjective aut objective.

Subjective sumptum est jus canonicum « universitas facultatum moralium quae Ecclesiae Dei competunt, tum in suis pastoribus, tum in suis fidelibus, ad id possidendum, agendum aut omittendum quod ex lege divina vel ecclesiastica ad se pertinet ».

Ut testatur Wernz (n. 46, nota 6), jus Ecclesiae in bona sua temporalia jam ab antiquis Conciliis habebatur tanquam jus subjectivum Ecclesiae, ideoque simpliciter jus ecclesiasticum seu jus Ecclesiae vocabatur. Tale autem jus, sensu praedicto desumptum, aliquo modo reducitur ad jus objectivum, de quo statim erit sermo ; morales enim Ecclesiae facultates speciatim per ipsos canones seu leges solent determinari.

Objective sumptum, jus canonicum est « complexus canonum vel normarum quae sive a Deo, sive ab ecclesiastica auctoritate, sive a consuetudine legitima fuerunt conditae ad rectam ordinationem Ecclesiae catholicae ».

Ex definitione hac apparet, leges seu canones diversi argumenti posse in jure objectivo contineri ; nempe dantur canones quos vocant fidei, et canones *disciplinares* morum atque regiminis. Et revera dogmata plura continentur in jure ; exemplo sit ex Codice juris titulus 7 libri 2 : de Romano Pontifice, de Concilio Oecumenico, etc. Optima quadam ratione hae leges receptae fuerunt in jure, cum revera pertineant quodammodo etiam ad « practicam Theologiam » ; attamen bene de his advertit Sanguineti (n. 59), fidem et bonos mores » non solum spectanda esse prout ad christianos singulos referuntur, sed etiam prout ad ipsam christianam Societatem qua talem perficiendam ordinantur ». Itaque haec, non tantum quia conscientiam ratione moralis actus attingunt, interne, verum in externa quoque sociali manifestatione, quoniam regimini Ecclesiae subsunt, erunt considerata ; et sic jus canonicum fidem, mores et disciplinam respicit tanquam proposita lege quadam ecclesiastica specialique sanctione munita.

Patet deinde ex definitione, jus illud objectivum nonnisi huic proprium esse societati, quae *religiosa vera* demonstratur, scilicet Ecclesiae Romanae. Societatibus vero religiosis infidelium vel haeticorum vel schismaticorum non convenit plene, quia jus earum est solummodo putativum.

His igitur omnibus perpensis, sic definitive et accurate potest tradi *notio juris canonici* : « Est ille complexus legum divinarum

et ecclesiasticarum quibus ordo externus, constitutio, disciplina ac regimen Ecclesiae catholicae stabiliuntur, et actiones fidelium diriguntur ad finem ipsius proprium. »

Finis autem *proprie* Ecclesiae est praecipue sanctificatio animarum, et remote aeterna beatitudo hominum ; prout socialis est, ad id multum confert ut christianorum justitia etiam in actibus externis quam maxime resplendeat.

« Ecclesiae munus est, ait Vermeersch (Epit. n. 3), copiam sup-
peditare mediorum quibus singuli dein, pro libero arbitrio suo,
utentur ad propriam sanctificationem in actu secundo obtinen-
dam. » Non indecore cl. auctor tanquam proximum Ecclesiae
finem hunc agnoscit, ut, per justitiam christianorum, sanctifi-
catio animarum obtineatur.

Metonymice autem, et hoc adhuc notandum est, habetur quan-
doque jus canonicum pro *codice* in quo inserti reperiuntur ss. cano-
nes, ita ut possint ibidem vel legi vel addisci, ac inde citari. Exten-
ditur tandem, teste Blat (n. 10), juris canonici appellatio ad *doc-*
trinam ipsam, quae habet tanquam objectum sacros canones et
collectiones eorum.

§ 3. DE PARTITIONE JURIS CANONICI.

5. — Multiplici ratione valebit aliquis jus canonicum parti-
praesertim vero ratione materiae, formae, extensionis, temporis
et ritus. De singulis his pauca dicenda occurrunt.

I) *Ratione materiae*, vel (ut aliqui volunt) ratione *subjecti* ad quod
spectat, dividitur jus in publicum et privatum ; attamen non
satis de hac divisione concordant auctores, cum nonnulli eam
prorsus rejicere videantur, ut Phillips (I, § 3) et alii. Solet autem
jus *publicum* duplici saltem acceptione a variis theologis haberi.
Etenim vel ea complectitur quae de jure divino ad Ecclesiam perti-
nent quatenus haec est societas perfecta, v. g. suam independentiam
a statu civili, sacram hierarchiam a Christo Domino institutam et
sic porro ; vel se extendit ad ea omnia quae pertinent ad Ecclesiae
tanquam societatis constitutionem, ad ipsas personas aucto-
ritate praeditas in ordine externo et sociali, necnon ad exercitium
hujus auctoritatis. Itaque tale jus, si relationes Ecclesiae ad reli-
quas societates explicet ac varia jura exponat inde profecta, tunc,
teste Bargilliat (n. 9), « jus publicum externum » est vocandum ;
at si absolute et in se consideretur Ecclesiae constitutio ejusque

auctoritatis sociale elementum, jus publicum habetur « internum ».

Inde perspicitur, ad jus publicum potius pertinere expositionem ac descriptionem relationum socialium inter magistratus ecclesiasticos et fideles subditos, ut notat Laurentius (n. 4). In *praxi* vero, plerumque ea omnia quae ex jure humano Ecclesiam respiciunt ut societatem perfectam, vel quae sive de jure divino sive de jure humano ad regimen fidelium spectant, censentur quoque pertinere ad jus privatum, teste Maroto (n. 24, nota 2) ; sed tunc simpliciter tanquam « jus canonicum » solet designari.

Jus *privatum* primario et directe respicit utilitatem singulorum Ecclesiae membrorum, eaque tractat quae sub tali respectu ad disciplinam et regimen subditorum pertinent, et deinde jura et obligationes singulorum describit ac determinat (Aichner, § 3, p. 9).

II) *Ratione formae* seu modi quo jus inductum est, distinguere oportet jus canonicum scriptum a non scripto. Primum enim ab ipso legislatore fuit scriptura consignatum ; alterum autem constat traditione et consuetudinibus legitimis, quae vim legis obtinuerunt ¹.

III) *Ratione extensionis* partitur in universale et particulare ; generale et singulare ; commune et speciale.

Est *universale*, si vigeat in orbe universo ; est *particulare*, si vim obtineat in particulari tantum territorio, v. g. jus nationale, jus gallicanum.

Est *generale*, si obliget omnes fideles ; *singulare*, si aliquos tantum constringat, v. g. clericos, religiosos.

Est *commune*, quatenus normam ordinarie servandam constituit, v. g. jus commune regularium et religiosorum. *Speciale* est, quatenus importat exceptionem a norma generali, sive favorabilis sit haec exceptio sive odiosa, puta privilegia religiosorum.

IV) *Ratione temporis*, dividitur in jus antiquum, jus novum et jus novissimum.

Jus *antiquum* a fundata Ecclesia usque ad Decretum Gratiani (circiter an. 1150) currit. Dantur tamen auctores, qui jus antiquum protrahunt usque ad Concilium Tridentinum (an. 1545).

Jus *novum* quod melius jus « medii aevi » vocaretur, complectitur juxta Card. Gasparri (Praefatio Cod.), totam collectionem

¹ Non eodem modo auctores rationem hujus divisionis exponunt, ut refert Maroto (n. 24). Aique enim accensent jus traditum (traditione christiana contentum) juri scripto, et vocant jus non scriptum « solummodo jus consuetudinarium quod non promanat directe a legislatore ; sed inducitur moribus et usu ».

syllogarum, quibus constabat « Corpus juris canonici » ; quamvis negarent nonnulli, Extravagantes Joannis XXII et Extravagantes communes in eo comprehendi posse, quum Corpori juris privato tantum consilio essent adjectae.

Jus tandem *novissimum*, Tridentina incipiens Synodo, ad nostra usque tempora pertingit. Potiore quidem jure, ut testatur Wernz (n. 50), appellaretur simplici verbo « novum ». De facto haud raro sermo est de « novo Codice juris », qui utique ad recentissimam aetatem pertinet.

V) *Ratione demum ritus* habemus jus Ecclesiae Occidentalis seu Latinae, et jus Ecclesiae Orientalis. Ut patet ex canone 1, unice Ecclesiam Latinam respicit Codex, « neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt ».

ARTICULUS II.

De juris canonici doctrina seu scientia.

6. — Hic agemus, primo de disciplinae seu doctrinae juris canonici *notione* et *natura* ; deinde vero de *necessitate* ac ejus *utilitate*. Quare duae faciendae sunt sectiones, in quarum priore occurrit quoque quaestio de *scientia juris*, de jurisprudentia et de comparisonem ejus cum aliis scientiis.

§ 1. DE SCIENTIA JURIS CANONICI ET DISTINCTIONE EJUS AB ALIIS SCIENTIIS.

Jus canonicum *objective* sumptum est, ut diximus praecedenti articulo, complexus legum quibus externus praesertim ordo in Ecclesia determinatur et fidelium actiones ad finem proprium apte deducuntur. Circa objectum illud versari potest *cognitio* quaedam satis certa et ex principiis scientificis seu regulis deducta ; quae cognitio si exsurgit ex studio et profundiore notitia legum ecclesiasticarum, recte vocari solet : *scientia juris canonici*. Quamvis enim doctrina juris canonici sit de contingentibus plerumque, nempe de sacris canonibus qui saepe aliter se habere possunt atque mutationi sunt obnoxii, tamen etiam dici debet scientia ; quia in his contingentibus aliquid necessitatis invenitur propter principia, idque sufficiens videtur pro morali quadam certitudine procreanda.

Merito quidem haec animadvertit Maroto (n. 26), non quamlibet notitiam sacrorum canonum sufficere ut dicatur aliquis « scire jus canonicum » ; sed notitiam ordinatam, systematicam ac rationalem legum ecclesiasticarum, juxta celebratum adagium (17 Dig. 1. 3) : « Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem. » Quamobrem is qui obiter tantum aliquas notiones de jure ecclesiastico fuerit consecutus vel ex lectione Manualis vel etiam ex prima inspectione ipsius Codicis juris, nequit reputari particeps scientiae juris canonici; quia non est ei cognitio profunda legum, seu, ut aiunt, non est apprehensio scientifica. Imo audacius adhuc haec asserere non veretur Maroto (n. 26) : « Licet aliquis memoriter teneat integrum complexum canonum, non ideo esset canonista » ; ipsi enim deesset cognitio satis profunda ac certa legum e principiis et rationibus deducta. Non prohibemur tamen etiam juri canonico applicare haec Angelici Doctoris verba (1. 2. q. 96, a. 1 ad 3) : « Non est eadem certitudo quaerenda in omnibus. Unde in rebus contingentibus..., sufficit talis certitudo, ut aliquid sit verum ut in pluribus ; licet interdum deficiat ut in paucioribus. »

Concludimus hac in re, asserendo cum Laurentio (n. 5), scientiam juris praesupponere *ordinatam cognitionem legum*, quam idem auctor affirmat perfici elemento triplici : a) Si intelligantur canones vigentes ope accuratioris interpretationis eorum. — b) Si ortus disciplinae hodiernae saltem quoad magis perspicua cognoscatur e fontibus suis primariis et praeteritis institutis. — c) Si variae leges in sua relatione cum Ecclesiae catholicae natura et fine considerentur, ac tandem aliquo nexu rite inter se conjungantur. Fatendum est talem scientiam juris jam parare viam *jurisprudentiae seu jurisperitiae*, quae denotat aliquem habitum et artem quamdam in applicandis legibus juxta adjuncta et secundum varios casus ¹. Recta autem ratio exponendi canones, discutiendi quaestiones juridicas et enodandi difficultates fieri solet in scholis ecclesiasticis ; juxta principia vero ibidem tradita procedendum erit in omni interpretatione praescriptorum juris, cum agitur de singulis casibus practicis.

7. — Ut satis patet ex modo enucleatis jurisscientiae notionibus, pertinet jus canonicum ad sacrae theologiae disciplinam ; ideoque saepe « Theologia practica seu rectrix » appellatur, nec immerito. De se ergo ad disciplinas philosophicas proprie non pertinet, et sub hoc respectu multum differt a jure civili et a sociologia. Sane quidem cohaeret aliquo modo jurisscientia ecclesiastica cum

¹ En quomodo veram scientiam juris canonici depingit Maroto (n. 26) : « Requirit, ait, ut veritates seu cognitiones circa leges ecclesiasticas in certum systema vel rationalem ordinem redigantur, canones diligenti et recta interpretatione intelligantur et exponantur, eorum nexus inter se et cum aliis juribus imo et cum juris principiis investigetur, fines et causae motivae eorundem canonum perpendantur, ortus et evolutio historica disciplinae ecclesiasticae demonstretur, etc. » Haec scientia non est nisi paucorum, scilicet jurisprudentium.

philosophia morali et cum *jure civili*; supponit etiam universam fere philosophiam, praesertim Logicam et Ethicam, et a jure civili romano non paucas mutuavit leges, quas, ut aiunt, « canonizavit ». Ab Institutionibus Justinianis novum jus canonicum ordinem quoque rerum distribuendarum assumpsit, ut suo loco fusius dicemus. Sed quamvis haec vera sint, tamen *longe abest* a disciplinis philosophicis doctrina juris canonici, quippe quae de constitutione ac regimine agit Ecclesiae tanquam Societatis a Christo Domino conditae et divina auctoritate ad leges ferendas christianosque fideles gubernandos deputatae. Neque *mere historice* licebit unquam exhibere materiam Ecclesiae subjectam, talis enim tractatio historica, ut nonnunquam eam acatholici auctores instituunt, ad essentiam usque juris canonici non pertingit; multum tamen per modum prooemii ipsi inservire poterit et tanquam adminiculum habetur scientiae juridicae, juxta superius dicta.

Ratione autem tum *materiae et objecti* quae sunt leges divinae et ecclesiasticae necnon consuetudines legitimae, tum *finis* qui bonum est Ecclesiae regimen ad procurandam sanctificationem fidelium, tum *fontium* qui e divina revelatione et ecclesiastica auctoritate profluunt, jus canonicum referre necesse erit ad ipsam *sacram Theologiam*, quae princeps est omnium scientiarum. Hac de re concordant cum recentioribus scriptoribus (ut Wernz, Aichner, Maroto, Prümmer), etiam antiquiores doctores, qui tradere solebant jus simul cum theologia scholastica. A tempore autem Gratiani habita est disciplina theologica *specialis*, omnino distincta a dogmatica et scholastica theologia¹. Accedunt effata quaedam magnorum canonistarum, quorum duo tantum cito. Cardinalis Hostiensis († 1271) ita loquitur de jure canonico: « Haec nostra lex sive scientia potest *scientiarum scientia* nuncupari »; quae scientiarum scientia profecto est sacra theologia. Et Pignatellus haec scripsit in suis Consult. canonicis (Tom. I, Consult. 146, n. 12): « Est enim jus canonicum portio quaedam theologiae. Quod patet; quia jus canonicum est idem habitus cum theologia. Jus canonicum autem nihil est aliud quam *partialis quaedam theologia quae practica* nuncupatur. »

Distinguitur a theologia *dogmatica*, quae versatur circa « omne verum demonstrabile ex fontibus revelationis quatenus est objectum credendorum »,

¹ Argumentum quod in contrarium ex Concilio Tridentino adducere conatur Blat (n. 15), nobis potius speciosum quam solidum apparet. Concilium enim Trid. (XXII, c. 7 de ref.) loquitur tantum de duplici « doctoratu », qui haberi poterat vel in S. Theologia vel in Jure Can. juxta morem Universitatum.

ut ait Wernz (n. 57). Jus autem in haec eadem inquiri objecta, sed unice « quatenus sunt regula agendorum, ut inde recta habeatur Ecclesiae gubernatio et disciplina ». Exempla satis apta hujusce distinctionis habes in variis tractatibus de S. Pontifice, de Conciliis, de Episcopis et sic porro, qui solent tum a dogmaticis tum a canonistis tradi.

Ex his perspicitur, jus ecclesiasticum non pertinere ad theologiam mere speculativam seu theoreticam, sed conspirare cum *theologia practica*, quae fidelium actiones dirigit eorumque mores moderatur. Ast plures recensentur species theologiae practicae, maxime vero scientia *moralis*, *pastoralis* et *ascetica*; videndum igitur est quomodo ab invicem differant.

8. — Discernitur jus a theologia morali ratione objecti formalis.

Theologia enim *moralis* maxime investigat quascumque actiones humanas, inquirens utrum sint rectae necne in ordine ad ultimum finem hominis et ejus internam sanctificationem; idque peragit, quamvis forte actiones istae in solo foro interno dijudicandae sint, nec legibus Ecclesiae nec sanctionibus subjiciantur in foro externo (puta pravae cogitationes, mala desideria). Jus vero canonicum de actionibus curat fidelium, quatenus hae referuntur ad ordinem externum et socialem Ecclesiae, proindeque quatenus conformes sunt aut diffformes legibus et normis agendi in foro externo sive a Deo sive ab Ecclesia statutis. Sane quidem, cum hae leges in conscientia obligent, etiam ad regulam morum se applicare *non omittit* jus canonicum, sed potius sub respectu imputabilitatis vel non imputabilitatis quoad sanctiones externas. De ceteris enim valet notissimum adagium: de internis non judicat praetor. Itaque theologia moralis in ordine ad conscientiam omnes prorsus considerat actiones tam internas quam externas, modo sint obligationis capaces; dum jus actiones considerat quatenus *speciali aliqua lege* ordinentur in ordine ad bonum sociale Ecclesiae. Non semel autem lucem et subsidium mutuatur theologia moralis a jure canonico, ut inspicienti cuique facile patebit (Aichner, § 5, I).

Scientia *pastoralis* suppetit regulas idoneas ad curam animarum rite instituendam, sacerdotesque edocet quomodo regere debeant fideles sibi commissos, abstrahendo eos a noxiis quibuslibet, maxime vero a peccatis, et eos deducendo semitas virtutis tum via ordinaria, tum etiam, si res patitur, via perfectionis extraordinaria. Hinc lubet concludere, theologiam pastorem esse totam in regimine animarum ad procurandum earum profectum privatum spiritualem et salutem; dum jus canonicum de Ecclesiae legibus ac disciplina sociali tuenda speciali titulo curat.

Differt tandem jus canonicum etiam a theologia *ascetica*, quae omnes fideles edocet de exercitio virtutis christianae et de mediis

aptis ad assequendam perfectionem quam commendat Christus Dominus dicens : « Estote ergo perfecti » (Matt., 5, 48). Talis perfectionis consecutio si intendatur altioribus mediis atque extraordinariis, facile ad mysticam usque pertinet theologiam.

Jus vero praescriptiones Ecclesiae sub respectu sociali proponit et explicat, eaque refert quae ex legum documentis externis constant ; eo tamen ipso promovet studium quoque christianae, sacerdotalis ac religiosae perfectionis, quia impellit ad divinum amorem ope accuratioris observantiae legum, juxta effatum Domini : « Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me » (Joan., 14, 21).

§ 2. DE NECESSITATE ET UTILITATE JURIS ECCLESIASTICI.

9. — De jure canonico jam olim haec scribere non dubitavit praeclarus Pignatellus (I, Cons. 146, n. 11) : « Adeo ut non dubitem pronunciare indignum theologi nomine, qui jus canonicum ignoret, sine quo est sicut empiricus inter medicos. » Nam severe statuerat Corpus juris (c. 4, D. 38) : « Nulli sacerdotum liceat canones ignorare : ignorantia enim, mater cunctorum errorum, maxime in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. Sciant igitur sacerdotes Scripturas et Canones, ut omne opus eorum in praedicatione et doctrina consistat. » Itaque, monente Ecclesia, id quoque plurimi senserunt doctissimi ac piissimi aetatis classicae viri. « Rem necessariam agit theologiae studiosus, ait Canisius, cum et sacrorum canonum cognitionem suae professioni conjungit, eam aliquando in usum Ecclesiae et ornamentum traditurus. » Benedictus vero XIV in Bulla « Impositi nobis » (27 Februarii 1747) vehementer reprehendit eos, qui « non vigilias laboresque suos consumunt in studio sacrarum legum quibus ecclesiastica disciplina continetur... *qui arbitrium pro lege habent*, praejudicatam opinionem pro ratione, atque in legum etiam clarissimarum interpretatione suum cuique sensum pro auctoritate ». Inde est quod hortetur celeberrimus Pirhing : « Quantumcumque labor hic sit difficultate ferreus, *utilitate tamen est aureus*. »

Sed et *recentiores Pontifices* mirum in modum illam juris canonici necessitatem utilitatemve suis verbis extulerunt. Scripsit Leo Papa XIII in sua Epistola : Doctoribus (18 Oct. 1898) : « Quid enim Ecclesiae sit juris, quaeque potestas, hac maxime tempestate quum omnia transversum aguntur, penitus nosse non solum ad clerum pertinet, verum etiam ceterorum refert ut sanctissimis legibus perducti, propositum aeternae beatitatis finem recte assequi contendant. » Solemniori adhuc quadam ratione, ididem toti orbi christiano

annunciavit Benedictus P. XV, haec quoque dicens in Allocutione : Quandoquidem (4 Dec. 1916) : « Ubi sollemnis est obtemperatio legibus, ibi in sinu pacis uberrimae res florent ; ubi vero auctoritas legum negligi solet vel contemni, ibi, discordia dominante et cupidine, priyatim ac publice omnia perturbantur. Quod si confirmatione indigeat, rerum cursu in quo sumus, maxime confirmatur. » Sed quid mirum, si leges vix aliquis servabit, dum eas vel ignoret, vel non satis intelligat ! Quocirca Romani Pontifices enixe commendarunt praescripseruntque studium juris ecclesiastici, ut videmus ex litteris circularibus Pii P. X ad Episcopos Italiae (1912) et ex variis canonibus ipsius Codicis (590, 1365, § 2).

Atvero non auctoritate tantum, sed etiam *rationibus variis* haec eadem veritas evincit opposita quaeque. Etenim id omnibus probatum est, quamdam relativam ac elementariam, ut ita dicam, notitiam legum ecclesiasticarum omnibus christianis prorsus esse necessariam ; nam leges non observantur, nisi satis cognoscantur. Absque observatione autem legis non attingetur ultimus christianorum finis, ad quem tendere tenetur quisquis verum se Ecclesiae membrum reputari censeat.

Spéciali tamen ratione utilis evadit scientia accuratior juris canonici illis laicis viris, quos *juristas, sociologos* et homines *politicos* vocare consueverunt. Sane quidem, ut non indecore exponit Maroto (n. 29), plura negotia, causae ac disceptationes in foro civili aguntur vel in ordine sociali et politico, quae cum jure canonico intimam relationem habent. Praesupposita vero meliore legum ecclesiasticarum cognitione, jam faciliores efficacioresque apparent relationes inter Ecclesiam et Statum, et certius jura Ecclesiae acquisita sarta tectaque remanent.

Clericis praesertim et *religiosis* profundior juris cognitio vel omnino necessaria vel saltem utilissima maximeque requisita censenda est ; quare et seorsim sub fine hujus articuli, citatis etiam verbis duorum clarissimorum theologorum, de his agere intendimus.

Incumbit *clericis*, secundum Wernz (n. 62), specialis obligatio sibi pro suis gradibus comparandi completam quamdam et solidam cognitionem sacrorum canonum. Ratio est apertissima : debent enim clerici ea cognoscere quae per sacros canones circa officia eorum, jura, obligationes status clericalis, circa poenas ecclesiasticas et inhabilitates, circa administrationem sacramentorum, circa beneficia et innumera alia clericorum negotia statuta sunt. Ut patet, haec in primis erunt *parochis* applicanda, omnibusque curam animarum habentibus. Ad rem apposite Aichner (§ 4, p. 12) : « Ideo jurisprudentia merito theologia rectrix nuncupatur ; quia omnis clerici et sacerdotis vita et activitas per eam dirigitur. Ex ea sola hauriuntur quae sacerdoti circa munia, beneficia, jura privilegiaque clericis obvenientia scitu necessaria sunt. Pro administrando etiam poenitentiae sacramento canonum studium egregie prodest... Ad munus vero parochiale rite gerendum, canonum scientia maxime est

necessaria, quia officia pastoralia non juxta placita proprii sensus, sed juxta normas ab Ecclesia praescriptas peragi debent. Hujus igitur studii praesidio destitutus, vix communibus clerici officiis rite perfungi, nedum munus aliquod publicum decenter gerere quiverit. »

Quanta sit *religiosis* necessitas et obligatio sedulo de novis praescriptis inquirendi ad statum suum facientibus, nemo est qui ignoret. Non absque laude de vi et gravitate hujus obligationis scribit recens auctor, J. Pejska (Prol. ad jus sacrum) : « Li qui in coetibus regularium (vel religiosorum) varia gerunt munia, rerum sibi concreditarum nullatenus domini sunt, sed administratorum locum obtinent, ita ut jurium suorum alienationem vel laesionem permittere eis non liceat. Quod difficile servabitur ab eo, cujus animus vix confusis ideis de legibus turbatur potius quam imbuatur, quique magis ut jura patiatur quam exerceat capax est. »

Ad regimen demum Ecclesiae in genere omnino requiritur ut praeter leges optimas, rerum adjunctis et temporum necessitudinibus congruentes, adsint viri juridica scientia pollentes, qui ipsas leges rite interpretentur et prudenter applicent. Quid enim prodesset cumulus praescriptorum, si pro utilitate christianae societatis et salute animarum haec non apte explicarentur? Itaque cum Wernz concludimus : Nostra aetate, Pius IX encyclica : inter multiplices, Leo XIII, ad episcopos Hungariae, etc., gravissimis verbis clero solidam sacrorum canonum scientiam commendarunt. Ex mente Ecclesiae et ex intentione Romanorum Pontificum maxime semper erit curandum ut praesto sint aliqui viri qui profundioribus studiis peractis in scientia juris vere emineant.

ARTICULUS III.

De methodo qua edocetur disciplina juris canonici.

10. — Quoad methodum adhibendam in edocendo jure canonico, oportet distinguere inter theoriam et praxim.

Theoretice discernere debemus aliquam methodum positivam, qua potius analytice quam synthetice exponitur doctrina in Codice juris canonici contenta. Fit enim per *interpretationem quasi exegeticam* legum, ita quidem ut singuli canones juris, unus post alterum, proponantur, deindeque uniuscujusque sensus declaretur adhibitis etiam variis adnotationibus, explicationibus, glossis aut commentariis. Methodus illa pro scholis textus canonici hoc modo denunciata fuit a Benedicto XV in sua Epistola ad Card. La Fontaine (16 Jul. 1917) : « Qua in re volumus ita juris canonici disciplinam in posterum tradatis, ut Codicem, prouti evolvitur, gradatim commentata oratione declaretis ; neque enim Nobis probabitur

quicumque, excurrendo, ingenio nimis indulserit suo, discipulosque a via jam nunc expeditiore deflexos, in tricas vel in difficultates conjecerit. » Eadem fuit mens S. Congreg. de Semin. et Stud. Univers., quam patefecit aliquo Decreto (7 Aug. 1917), in quo haec occurrunt verba : « Debent scilicet doctores juri canonico tradendo, ipso Codicis ordine ac titulorum capitumque serie religiosissime servata, singulos canones diligenti explanatione interpretari... Nullo ceterum, praeter Codicem, libro alumnos uti necesse erit ; quodsi doctoribus placuerit eos unum aliquem adhibere librum, id sancte retinendum, ut non ejus libri ordini ordo Codicis, sed huic ille aptetur et accommodetur » ¹.

Methodum hanc invenies adhibitam pluribus in commentariis recentibus Codicis juris, v. g. in « Commentario Textus Cod. Juris Can. » a Fr. A. Blat, O. P. elaborato.

Aliam vero methodum *rationalem* et *systematicam* adhibere quis poterit, ita ut non singuli tantum canones explanentur, verum etiam ordine quodam philosophico et theologico universa exhibeatur doctrina Codice contenta et ad jus canonicum pertinens. additis definitionibus ac divisionibus ceterisque adminiculis scientiae juridicae, insuper enodatis praecipuis difficultatibus et expostitis controversiis quae ad rem faciunt.

Talis methodus olim fere unice vixit, et hodie adhuc multum est in usu ; ea utuntur v. g. Bargilliat in suis « Praelectionibus juris canonici » (ed. 34), Maroto in suis « Institutionibus », Vermeersch-Creusen in « Epitome Juris canonici », etc.

Dantur praeterea methodus *historica*, non semel ab acatholicis usurpata, et methodus *casuistica*, quae multa est in applicandis principiis ad casus particulares. Non parum juvat aliquando inter se plures conjungere methodos ; idque haud infelici cum successu tentarunt nonnulli auctores.

In praxi vero, si inquiremus circa methodum adhibitam in componendis iis libris quibus jus canonicum solet edoceri, sive sint Institutiones, sive Praelectiones, sive alio veniant nomine, non immerito dices cum Prümmer (Manuale juris can. 1 ed.) : « De partitione juris ecclesiastici reapse tot sunt sententiae, quot sunt capita... Vix invenies duos auctores, qui eandem methodum sequantur, nisi tamen unus exscripserit alterum, quod aliquando accidit. »

Itaque quosdam invenies scriptores, qui universum jus ecclesiasticum dividere censuerint in duas tantum partes. Prima nempe pars ab ipsis refertur ad Ecclesiae constitutionem ; secunda vero, ad ejusdem gubernationem (Heiner, 4 ed. p. 9). Praemittunt nonnulli partem aliquam generalem, ut

¹ Cf. Acta Apost. Sedis, vol. 9, num. 9, p. 439 ; vide etiam Maroto, n. 30 ; Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 19, etc.

videre est apud Aichner-Friedle (§ 7, p. 18). Alii, ut ipse *Prümmer* (p. 13), tres distinctas recensent partes, scilicet : *a*) de fontibus ; *b*) de personis ; *c*) de rebus. *Wernz* autem quinque enumerat libros, quos sub duplici quidem constituit partitione generali : *a*) de hierarchia vel constitutione Ecclesiae ; *b*) de regimine Ecclesiae catholicae (n. 56). *Laurentius* (Institutiones, n. 9) non minus quam octo discernit partes, quas vocat : *a*) de fontibus juris canonici ; *b*) de constitutione Ecclesiae ; *c*) de officiis et beneficiis ecclesiasticis ; *d*) de gubernatione Ecclesiae ; *e*) de administratione Ecclesiae ; *f*) de societatibus ecclesiasticis ; *g*) de bonis temporalibus ecclesiasticis ; *h*) de Ecclesiae relatione ad alias societates.

Aptam et planam praelectionum canonicarum partitionem adhibent aliqui recentiores scriptores, quos inter M. Bargilliat. In tractatu nempe primo agunt de principiis et fontibus juris canonici ; deinde de personis, postea de rebus ecclesiasticis, demum de iudiciis et poenis canonicis sermonem habent. Nemo est qui non videat, quam magnopere ordini et methodo ipsius Codicis haec rerum dispositio accommodetur ; quapropter et nos satis adhaeremus huic methodo, paucis tamen immutatis.

Itaque totum jus canonicum dispertimus in *quinque libros*, quemadmodum Codex ipse quinque libris constat. Quare tractabimus :

Lib. I. — De normis generalibus ac de fontibus juris eccl.

Lib. II. — De personis seu de statu juridico clericorum, religiosorum et laicorum.

Lib. III. — De rebus spiritualibus et temporalibus Ecclesiae.

Lib. IV. — De iudiciis ecclesiasticis in genere et de processibus in specie.

Lib. V. — De sanctionibus ecclesiasticis seu de delictis et poenis.

In exponendis variis quaestionibus quae quinque hisce libris continentur, generatim, quando commode fieri potest, religiosissime servabimus ordinem Codicis, imo et ipsa plerumque verba sacrorum canonum retinebimus, quamvis id non semper speciali signo indicemus. Maxime autem incumbemus in ipsam doctrinam Codice contentam clare et solide exponendam cum illa brevitate quae harum Institutionum congruat Compendio.

ARTICULUS IV.

De historia et progressu scientiae juris ecclesiastici.

11. — Brevis quem hic tradimus conspectus historicus, tractat de origine, progressu et evolutione scientiae juris ecclesiastici, summamque ostendit ejus historiam litterariam quoad scriptores, quoad periodica quibus acta canonica publice eduntur, et demum quoad ipsum Codicem recenter promulgatum, quo nova aetas juris scientiae quasi florere inceptit. Inde *triplex* sectio.

§ 1. PRAECIPUI SCRIPTORES DE RE CANONICA.

Quamvis, teste Aichner, jam viguisset jus canonicum a primis Ecclesiae temporibus (est enim una cum condita Ecclesia natum), tamen ante saeculum decimum et secundum nondum floruit *specialis illa scientia*, ab aliis distincta, quam « jurisscientiam » merito designare possumus. Ab hac autem aetate valemus secundum quemdam nexum logicum et chronologicum *quatuor* discernere epochas litterarias inter se satis diversas. *Prima* currit a Decreto Gratiani usque ad mortem Joannis Andreae (an. 1348). Ad ipsam pertinent praesertim Glossatores et Decretalistsae, qui constituunt auream, ut aiunt, juris canonici aetatem. *Secunda* epocha extenditur ad Concilium Tridentinum, quo tempore elanguescebat scientia juris. Deinde vero *post Concilium Tridentinum* reflat usque ad revolutionem gallicanam. Demum saeculo praeterito facta est *quarta* epocha quam excepit promulgatio novi Codicis juris ; a quo tempore solent auctores sub nomine juris veteris illud omne complecti quod Codicem praecessit (cf. etiam can. 6, n. 2, 3, 4).

Nonnunquam in *tres* tantum epochas dividunt scriptores historiam litterariam juris canonici, scilicet ut videre est apud Maroto (n. 126), « *prima* a fundatione Ecclesiae usque ad Decretum Gratiani ; *secunda* a Decreto Gratiani usque ad Concilium Tridentinum ; *tertia* a Concilio Tridentino usque ad novum Codicem juris canonici ». Alii discernunt epocham Glossatorum (an. 1350), Commentatorum (an. 1800), Systematicorum (ad nostra usque tempora) ; aut etiam distinguunt canonistas in « exegetas, scholasticos, criticos et historicos ». Quamvis omnes hae divisiones aliquid veri contineant, non tamen ex se videntur esse satis accuratae et saepe cum chronologia ex parte saltem discrepant.

Prior divisionis ratio nobis est retinenda ; de quatuor igitur supra enumeratis epochis pauca quaedam sive in genere sive in specie dicemus ¹.

PRIMA EPOCHA (ab an. 1150 usq. 1348).

In hac prima epocha eminent Decretistsae seu glossatores in Decretum Gratiani, et Decretalistsae seu glossatores in Decretales. Primi floruerunt usque ad annum praesertim 1234, ubi prodierunt Decretales a S. Raymundo, O. P. exaratae. Aetas deinde *aurea* Decretalistarum exorta est (usque ad mortem Joannis Andreae).

¹ Cf. praesertim Hurter, Nomenclator litterarius, 5 vol. ; Wernz, I, Pars III (pag. 356 sqq.), n. 284 sqq. ; Prümmer, Manuale juris eccl. p. XIX sqq. ; Maroto, I, n. 127 sqq. ; Bargilliat, Vermeersch, etc.

I. — **Decretistae.** Magister *Gratianus*, celeberrimus vir e monasterio SS. Felicis et Naboris, medio saeculo decimo secundo, sacram theologiam docebat Bononiae. Is concordiam discordantium canonum instituit, quam « Decretum Gratiani » vocarunt et quae reapse primus est tractatus scientificus totius juris canonici. Quare et ipse Pater juris canonici est appellatus, aut Pater jurisprudentiae, quae abhinc distincte ab aliis theologiae disciplinis tradebatur in scholis publicis.

Gratianus plures habuit illustres *discipulos*, qui suum Decretum commentariis optimis illustrarunt ; hinc schola *decretistarum*. Ex eis praecipui sunt :

Paucapalea, magister juris canonici, Bononiae. Adjutor fuit Gratiani in ordinando Decreto, cui adjecit sic dictas « Paleas » in ipso textu insertas. Composuit etiam aliquam « Summam Decreti ».

Rolandus Bandinellus, Cardinalis, scripsit summam Decreti, quae vocatur : Stroma Rolandi. Renuntiatus est Papa sub nomine Alexandri III († 1181).

Joannes Faventinus, Episcopus, composuit summam Decreti et glossam († 1190).

Huguccio, Pisanus, Episcopus Ferrariensis, qui princeps reputatur inter glossatores Decreti († 1210).

Bazianus, Bononiensis, scripsit apparatus in Decretum. Primus omnium fuit Doctor in utroque jure († 1197).

Joannes Teutonicus (cujus nomen proprium : Zemeke vel Semeca) natione Germanus erat, sed Bononiae jus canonicum docuit. Celeberrimam scripsit « Glossam ordinariam Decreti », paulo ante Concilium Lateranense (1215), quam auxit ac perfecit Bartholomaeus Brixiniensis, anno 1245.

Tancredus, archidiaconus Bononiensis († 1235) inter optimos canonistas hujus temporis recensetur. Scripsit summam de matrimonio et summam de ordine judiciario, de qua ultima fatetur Wernz (I, n. 293) : « Nostra quoque aetate iste tractatus in disputationibus de ordine judiciario Ecclesiae impune negligi non potest. »

II. — **Decretalistae** (ab an. 1234-1348). Assiduis curis et indefesso labore sanctissimi ac doctissimi canonistae *Raymundi a Pennafort*e, Hispanensis († 1275), jubente S. P. Gregorio IX, publici juris facti sunt « Decretalium libri 5 », atque legalem et authenticum obtinuerunt valorem, anno 1234. Eo tempore incipit aetas aurea Decretalistarum. S. Raymundus, O. P. scripsit praeterea aliquam summam de poenitentia et matrimonio, pluraque alia opera.

Inter decretalistas *aureae aetatis* maxime eminent :

Goffredus de Trano, Italus et Capellanus Gregorii IX († 1245). Composuit summam Decretalium.

Sinibaldus Fliscus, qui postea factus est S. Pontifex Innocentius IV, an. 1243. Dum esset Papa, scripsit tanquam doctor privatus « Apparatum in quinque libros Decretalium Gregorii IX ». Hoc opus multi aestimatur, et plura continet notatu digna, v. g. ut asserit Prümmer, affirmat vota etiam solemnia esse dispensabilia.

Bernardus de Botone, Parmensis († 1266), Capellanus Papae, exaravit Glossam ordinariam in Decretales.

Henricus de Segusia, qui communiter vocatur : Cardinalis *Hostiensis*, quia Episcopus Ostiensis erat et Cardinalis, scripsit summam super titulis Decretalium auream, et plura alia opera doctrina plenissima († 1271).

Gulielmus Durantes vel *Durantis*, e Gallia, quem vocant « Speculatorem » propter opus ab ipso compositum : « Speculum judiciale. » Fuit Episcopus Mimatensis (Mende), et obiit an. 1334. Eum Ordini S. Dominici nomen dedisse, aliqui affirmant, alii negant (cf. Prümmer, p. XXIX).

Joannes Andreae, Florentinus, professor fuit Bononiae, magnisque laudibus a coaevis salutatus, tanquam tuba juris et rabbi doctorum habitus est. De eo non ineleганter ait Wernz (n. 299) : « Felix est clausula aetatis aureae Decretalistarum. » Glossam composuit ipse in « Librum sextum Decretalium », hancque glossam ordinariam vocant. Apparatum quoque scripsit in Clementinas, qui renunciatus est « glossa ordinaria ». Non pauca alia edidit opera, et acceptissimus erat S. Pontifici Joanni XXII († 1348).

SECUNDA EPOCHA (1348-1545, ad Concil. Trid.).

Haec epocha se extendit a morte Joannis Andreae usque ad Concilium Tridentinum, et magnis canonistis expers fuit, si tres excipias viros haud mediocris scientiae ; nempe Baldum de Ubaldis, Abbatem Siculum et Cardinalem Torquemada.

Baldus de Ubaldis, Perusii vel Pisis natus (juxta aliquos anno 1319, juxta alios anno 1327), in sex Universitatibus jus canonicum magno cum plausu docuit. Ejus opera, inter quae eminent « Lectura super lib. 1, 2, 3 Decretalium ; Additiones ad speculum judiciale Durantis ; de schismate in defensionem electionis Urbani VI », haud mediocri gaudebant auctoritate. Ipse Baldus obiit Papiae, anno 1400.

Nicolaus de Tudeschis, cui cognomen « Abbas Siculus », quia a Martino P. V factus erat Abbas S. Mariae de Maniaco, in dioecesi Messinensi (Sicula), vocatur etiam, *Panormitanus*, quoniam archiepiscopus panormitanus renunciatus fuerat, et Abbas junior, ut distinguatur ab Abbate antiquo, qui erat decretalista ex Gallia oriundus (saeculo decimo tertio). Tempore Concilii Basileensis adhaesit Pseudo-Papae Felici V, a quo Cardinalis est nominatus († 1453 vel 1445, ut vult Prümmer). In praxi, jura Successorum S. Petri non satis agnovit ; ingenti tamen pollebat eruditione juridica. Notus est praesertim ex his libris : « Lectura in Decretales, Lectura in Sextum, Lectura in Clementinas, Quaestiones, Repetitiones, Consilia, Tractatus super concilium Basileense. » De ipso sic judicat Wernz (n. 303) : « Praeclarissimis canonistis medii aevi adnumeratur. » Hoc idem sentiunt Maroto (n. 137) et Prümmer (p. XIX). Panormitanus erat ex Ordine S. Benedicti.

Joannes a Turrecremata, O. P. qui factus est Cardinalis sub Eugenio IV et saepe vocatur : Card. Torquemada. Scripsit commentarium in Decretum Gratiani, deinde « Gratiani Decretorum libri 5 secundum Gregorianas Decretales » ; praeterea summam composuit de Ecclesia, de potestate Papae et sic porro († 1468).

TERTIA EPOCHA (aetas classica, ab an. 1545-1801).

12. — Existimat Wernz, optimo jure affirmari posse, scientiam canonicam a Concilio Tridentino, non obstantibus difficultatibus,

veros progressus fecisse ; atque multos viros catholicos insigni eruditione canonica fuisse instructos (n. 314). Imo apertissime de hac aetate scribit Maroto : « Epocham *classicam* scientiae canonicae vocamus tempus a Concilio Tridentino usque ad finem saeculi decimi octavi ; quoniam illis temporibus floruerunt et numero et merito plures insignes Doctores, qui scientiam juris canonici magnopere illustrarunt » (n. 140).

Differt quidem *methodus* huic epochae propria ab illa quam adhibuerant Decretalistae ; hi enim quam plurimum incumbabant Decretalibus explanandis, adhibita potius methodo exegetica et servato ordine legali a Gratiano praedicato. Canonistae vero a tempore Concilii Tridentini methodum Gratiani satis dereliquerunt ; nonnunquam etiam, ut id fecit cl. Pirhing, sub singulis rubricis codicis legalis congesserunt ordine systematico quidquid ad tituli materiam pertinebat, non omissis recentioribus decretis Conciliorum et SS. Pontificum. Praeunte demum *Lancelotto*, praelectiones peculiare instituerunt de jure canonico, quibus nomen dederunt notissimum. « Institutionum canonicarum ». Specialis etiam schola, nempe « Institutionum », erecta fuit Romae sub Alexandro VII, quam ratam habuit S. Sedes sub Pontificatu Benedicti XIV, doctissimi canonistae. Inter plures scholas textus canonici, scilicet vel Decreti vel Decretalium vel Libri Sexti, una schola textus *praevaluit*, in qua Decretales Gregorii IX una cum ceteris Corporis juris partibus tradebantur (a saeculo decimo sexto). Plures hujus aetatis scriptores jus antiquum a jure vigente sedulo *distinxerunt* per modum expositionis historicae et ope methodi « historico-juridicae », quam non pauci viri catholici hodiernis etiam temporibus colunt (Wernz, n. 314, nota 9).

Porro hic eos canonistas celebriores qui de universali jure scripserunt, nos discernimus ab iis qui ex professo speciales tantum juridicos tractatus ediderunt.

I. — Canonistae qui totum jus tractandum susceperunt.

In Italia floruerunt :

Paulus Lancelottus, natus Perusiae, de quo supra diximus († 1590) ; *Marcus Antonius Cucchus*, professor in universitate Papiensi. Ipse paulo post Lancelottum conscripsit « Expositionem » quamdam juris canonici integram in 4 libros distributam, in qua inserta reperiuntur Decreta Concilii Tridentini (anno 1565) ; *Joannes Bartholi*, Veneta, composuit Institutiones canonicas, quas, hortante Benedicto XIV, typis imprimendas tradidit († 1776) ; *Petrus Ballerini*, Veronensis († 1769). Maxime hic claruit scientia historica juris. Edidit opera S. Leonis Magni, hisque tanquam appendicem seu parergon

addidit : « De antiquis tum editis tum ineditis collectionibus et collectoribus Canonum ad Gratianum usque tractatus in 4 partes distributus » (anno 1757, Venetiis). Deinde scripsit : De primatu Rom. Pontificis, de potestate SS. Pontificum et Conciliorum Generalium, etc. ; *Carolus Sebastianus Berardi*, professor juris in universitate Taurinensi († 1768) ; celebrer est propter « hypercriticum » suum opus : Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti. Edidit deinde etiam commentaria in jus eccl. universum et « Institutiones juris eccl. » ; *Joannes Devoti*, Romae fuit professor et deinde Episcopus Ananiensis, Archiepiscopus Carthaginiensis ac Curiae Romanae tandem adscriptus († 1820). Famosissimum ejus opus, quod magna historica valet eruditione, inscribitur : Institutionum canonicarum libri quatuor.

In *Hispania* et *Lusitania* commemorandi sunt praesertim :

Antonius Augustinus († 1856) Hispanus, Romam venit, ubi Auditor Rotae evasit. Mox factus Episcopus Alifensis et deinde Ilerdensis, interfuit pluribus sessionibus Concilii Tridentini. Demum creatus est Archiepiscopus Tarracoenensis. Egregium est ejus opus : De emendatione Gratiani dialogorum libri duo, cui adjungendae sunt « Additiones » et quaedam alia opera ; *Augustinus Barbosa*, celeberrimus canonista lusitanus. Junior Romam venit ; postea vero in Hispania studiis incubuit et renunciatus est Episcopus Ugentinus († 1649). Ejus opera ingenti referta sunt eruditione et scientia, nec minus quam 20 volumina complectuntur. Inter alia edidit : Juris ecclesiastici universi libri tres ; Collectanea Doctorum tam veterum quam recentiorum in jus pontificium, etc. ; *Emmanuel Gonzalez Tellez* (1674 circiter obiit) erat Doctor Salmanticensis et Inquisitor. Prolixum elaboravit opus : Commentaria perpetua in singulos textus 5 librorum Decretalium...

Ex *Gallia* notatu digni sunt :

Gregorius Tolosanus (Pierre Grégoire), qui in variis Academiis exstiterat juris professor, tentavit universum jus ordine quodam systematico exponere, et ad hunc finem scripsit : Juris canonici seu pontificii partitiones. Nonnisi imperfecte id ipsi successit, teste Wernz (n. 321). Obiit an. 1617 ; *Joannes Doviatius* (Doujat) Tolosanus erat, docuit jus canonicum Parisiis et erudita reliquit scripta : Praenotionum canonicarum libri quinque ; historica juris pontificii synopsis ; Notae ad Institutiones Lancelotti et alia († 1688) ; *Antonius Bleyrianus* († 1626) professor erat in universitate Tolosana et Gallicanismo indulgebat. Opus ejus : Introductio in theoriam et praxim beneficiorum eccl., relatum est in Indicem. De alio opere : Institutiones juris canonici, ait Wernz, illud esse « exiguum compendium exigui valoris » ; *Joannes Majoretus* (Majoret) in eadem universitate exstitit professor († 1666), et publici juris fecit opus : Commentarium in libros 4 Institutionum Lancelotti ; *Joannes Petrus Gibert* († 1736) doctor utriusque juris, professor juris can. Parisiis, vir erat insignis pietate et eruditione. Idiomate gallico scripsit : Institutions ecclésiastiques ; edidit quoque « Corpus juris canonici per regulas naturali ordine digestas ».

In *Germania* et *Austria* non pauci floruerunt eo tempore celebres canonistae, praesertim ex Ordine S. Benedicti, S. Francisci et Societatis Jesu. Praecipui sunt :

Henricus Canisius, nepos B. Canisii, qui postquam Lovanii adeptus est lauream, docuit in universitate Ingolstadii († 1610). Prae aliis fulget hic cano-

nista magna in dicendo perspicuitate et nitido rerum ordine. Composuit summam juris canonici in 4 libros divisam, praeterea « Praelectiones academicae », etc. Ipse laicus erat, at praeditus virtute haud mediocri solidaque doctrina; *Paulus Laymann*, S. J., praeclarus moralista et notissimus canonista († 1635), natus est prope Oenipontem in Austria. Conscripsit : Jus canonicum, seu Commentaria in libros Decretalium; *Ernricus Pirhing*, S. J., reputatur lumen quoddam juris scientiae († 1679). Natus Sigartae, in Bavaria, expletis studiis, munus professoris suscepit in universitate Dilingana. Opera ejus summi sunt valoris propter doctrinae soliditatem, praeclaram methodum et profundam cognitionem fontium; maxime autem elucet ejus « Jus canonicum in 5 libros Decretalium distributum »; *Ludovicus Engel*, O. S. B. († 1674) ex Austria oriundus, adeptus erat doctoratum utriusque juris in universitate Salisburgensi, deinde praefuit studiis in eadem Universitate. In lucem edidit : « Collegium universi juris canonici », 3 vol.; praeterea : Forum competens, Manuale parochorum, etc.; *Franciscus Schmier*, O. S. B. († 1728) Austriacus, antecessor fuit in universitate Salisburgensi, deindeque Rector. Publici juris fecit : « Jurisprudentia canonico-civilis, seu jus canonicum universum; Consultationes canonicae de coadjutoribus », etc. Maroto (n. 142) vocat eum « canonistam praeclarum »; *Anacletus Reiffenstuel*, O. F. M. († 1703) tanquam princeps inter canonistas recensetur, summaque tum Romae tum in universo orbe gaudet auctoritate et fama. Ortum habuit ex Bavaria (Tegernsee), praefuit studiis philosophicis ac theologicis, et tandem juri tradendo incubuit in Lyceo Frisingensi per annos circiter viginti. Primum edidit suam « Theologiam moralem », deinde immortale suum opus : « Jus canonicum universum », quod 7 tomis constat, et de quo postea factum est compendium in 3 volumina (Parisiis); *Franciscus Schmalzgrueber*, S. J. († 1735), natione etiam Bavarus (Griesbach) immensa quoque celebritate gaudet et frequentissime citatur a juristis et theologis. In tribus universitatibus, praesertim vero Dilingae et Ingolstadii, docuit tum philosophiam tum theologiam moralem tum demum jus canonicum. Praecipuum opus quod reliquit, inscribitur : Jus eccles. universum seu Lucubrationes canonicae in 5 libros Decretalium. Judicat autem Maroto (l. c.), illud esse opus perspicuum et completum. Redactum est in compendium, anno 1747; *Petrus Leurenus*, seu Leuren († 1723) S. J., natus est Coloniae et docuit in civitate Trevirorum. Opus quod exaravit sub nomine : Forum ecclesiasticum, totum complectitur jus canonicum. Valde commendatur praeterea tractatus specialis : « Forum beneficiale »; *Vitus Pichler*, S. J. († 1736), Bavarus, praefuit studiis theologiae polemicae; deinde professor renunciatus est juris canonici in universitatibus Dilingae et Ingolstadii. Exstant ab eo praesertim : Summa jurisprudentiae sacrae universae; Jus canonicum practice explicatum, cum decisionibus casuum ad titulos Decretalium. Nova hujus ultimi operis facta est editio a *Francisco Zaccaria*, illustri theologo, qui erudita quoque scripserat Prolegomena in « Theologiam moralem » S. Alphonsi de Liguori; *Placidus Böckhn*, O. S. B. († 1752), Salisburgi in lucem edidit opus cui titulus : Commentarius in jus canonicum universum sive in 5 libros Decretalium... in tres tomos. Prümmer (p. XXV) aestimat hoc esse « opus solidum et clarum ».

II. — Canonistae qui partes speciales tantum juris tractare susceperunt :

13. — Hac eadem aetate classica plures nobis occurrunt insignes juristae, qui non universum quidem jus ecclesiasticum, atvero speciales aliquas quaestiones ad sacros canones pertinentes expla-

nare susceperunt, et sic bene meriti sunt de jurisscientia Ecclesiae. Ex his plures aliqui non ex professo tanquam canonistae de parte quadam juris canonici tractarunt; sed tamen ad exemplum *D. Thomae Aquinatis*, qui in diversis suis operibus quaestiones quoque juridicas attingit (cf. Prümmer, p. XLIX), apte de re canonica disseveruerunt in libris theologicis et moralibus. Inter hōs eminent : *S. Alphonsus de Liguori*, Ecclesiae Doctor, qui nondum annum decimum et septimum suae aetatis implens, jam utriusque juris lauream obtinuerat in universitate Neapolitana († 1787). Erat celeber et profundissimus jurista. In sua notissima « Theologia morali », jus canonicum, teste Prümmer (p. XX), « largam partem obtinuit, e. gr. de irregularitatibus, censuris, privilegiis, etc. » ; *Franciscus Suarez*, S. J. († 1617) qui doctissime de nonnullis quaestionibus juridicis dissevit, maxime in suo tractatu : de statu religioso. Librum etiam de censuris composuit, qui solida refertus est doctrina ; *Cardinalis de Lugo*, S. J. († 1660) Hispanus, praeclara opera moralia concinnavit, quae juridicos quoque tractatus continent, v. gr. de jure et justitia, de poenitentia ; *Thomas Sanchez*, S. J. († 1616) Hispanus, opus juridicum : de matrimonio conscripsit, quod saepius est editum ; *Dominicus de Soto*, O. P. († 1560) celeberrimus theologus, qui interfuit sessionibus Concilii Tridentini, et varias quaestiones juridicas tractavit in opere suo saepe citato : de justitia et jure (cf. Prümmer, p. XLVII).

In *Italia* illustres floruerunt canonistae qui singulas partes juris speciali aliqua disquisitione adornarunt. Ad hos pertinent :

Joannes Baptista de Luca, Cardinalis († 1683), primum advocati munere functus, deinde vero sacerdos factus, Cardinalis creatus est ab Innocentio XI. Publici juris fecit : Theatrum veritatis et justitiae ; Relatio Curiae Romanae, etc. ; *Prosper Fagnanus*, Secretarius S. Congreg. Concilii († 1678). Cum esset annorum 44, lumen oculorum amisit. Jussu Alexandri VII, commentaria sua in 5 libros Decretalium dictavit, quae, teste Wernz (n. 324), etiamnum magni sunt valoris, quamvis non fuerint ad finem perducta ; *Passerinus de Sextula*, O. P. († 1677) erat professor in Sapientia Romana et Procurator generalis Dominicanorum per 26 annos. Scripsit egregios libros, quorum notissimi sunt : Commentaria in libros 1, 2, 3 Sexti Decretalium, de electione canonica, de hominum statibus et officiis, de religioso statu, tribunal regularium, etc. ; *Lucius Ferraris*, O. F. M. (1670), redegit notissimum opus : Prompta Bibliotheca canonica, juridica, moralis, theologica necnon ascetica, etc., quod 7 voluminibus constat ; *Joannes Baptista Riganti* († 1735), Auditor erat Romae et reliquit opus optimum : Commentaria in Regulas, Constitutiones et Ordinationes Cancellariae Apostolicae ; *Vincentius Petra*, Cardinalis († 1747), Secretarius erat S. Congreg. Ep. et Reg. et S. C. Concilii. Scripsit : Commentaria ad Rom. Pontificum Constitutiones, de S. Poenitentiaria Apostolica ; *Prosper Lambertini*, alias : Benedictus XIV, Bononiensis († 1758) inter prae-

claros canonistas suae aetatis praeclarissimos. Varia munia primum impleverat in Curia Romana, deinde factus est Secretarius S. C. Concilii; postea archiepiscopus Bononiensis et Cardinalis. Anno 1740, mortuo Clemente XII, electus est Papa. Scripta ejus potissima sunt: De Servorum Dei Beatificatione et Beatorum Canonizatione, de Synodo dioecessana, Institutiones ecclesiasticae, Quaestiones canonicae et morales, etc.

In Hispania et Lusitania claruerunt:

Didacus de Covarrubias, Toletanus († 1577), professor in universitate Salmanticensi. Deinde factus est Episcopus Civitatis, et interfuit Concilio Tridentino. Edidit « Epitome de sponsalibus et matrimoniis », praeterea: « Resolutionum libri 6 » et alia scripta; *Martinus de Azpilcueta*, qui vocatur: « Navarrus » propter originem suam († 1586), jus docuit Tolosae, Salmanticae et Coimbricae. Magnus erat canonista et vir insignis atque probus. Romam profectus, ibi Poenitentiarius factus est. Opera ejus notiora sunt: Consilia et responsa; Commentarium in jus canonicum, etc.; *Nicolaus Garcia*, Abulensis († 1613). Erat canonicus et exaravit tanquam professor juris canonici tractatum: De beneficiis ecclesiasticis, quem Prümmer (p. XXXII) vocat doctissimum, et quem saepe citatum invenies; *Emmanuel Rodriguez*, seu Rodericus, Lusitanus, O. F. M. († 1613), celeber canonista. Ab eo prodierunt: Quaestiones regulares et canonicae; Nova collectio privilegiorum regularium, etc.; *Joannes Baptista de Lezana*, O. Carmel. († 1659), Matritensis. Fuit professor in suo ordine, deinde Procurator generalis in Urbe et Consultor S. C. de Inquisit. ac Lector in Sapientia Romana. Scripsit « Summam Quaestionum Regularium », etc.; *Antonius a Spiritu Sancto*, O. Carmel. († 1677), Lusitanus, erat theologiae moralis primarius Lector et plura conscripsit ad theologiam, ascetim et mysticam scientiam pertinentia. De jure canonico disseruit in suis « Consultationibus » et in « Directorio Regularium », Lugduni, 1670.

In Gallia et in Belgio plures inclyti floruerunt scriptores de re canonica; inter alios autem hi maxime sunt notandi:

Petrus Rebufus (Rebuf), erat professor in pluribus universitatibus, praesertim Parisiis. Scripsit: « Praxis beneficiorum, Tractatus Concordatorum » († 1557); *Erasmus Chokier*, Belga († 1627), erat advocatus Leodii et optimum exaravit tractatum: de jurisdictione Ordinarii in exemptos¹; *Andreas Duval* († 1638) Sorbonicus, acerrime impugnavit perversam doctrinam Edmundi Richerii. Juridica ejus scripta sunt imprimis: Libelli de ecclesiastica et politica potestate elenchus; de suprema Romani Pontificis in Ecclesia potestate; Tractatus de S. Pontificis auctoritate; *Franciscus Hallier* († 1659), Sorbonicus, erat et ipse debellator intrepidus Jansenistarum. Syndicus cum esset universitatis Parisiensis, Romam profectus est ut sententiam condemnationis expeteret contra Jansenismum. Factus est Episcopus Cabellicensis et egregia concinnavit opera: De sacris Electionibus et Ordinationibus ex antiquo et novo jure; de Hierarchia libri 4, etc.; *Joannes Morinus* (Morin) e Congregatione Oratorii († 1659) e calvinismo conversus, studiis archaeologiae ecclesiasticae et historiae juris insudavit. Ab ipso prodierunt: Commentarius historicus de disciplina in administratione Poenitentiae Sacramenti; commen-

¹ Frater Erasmus, Joannes Chokier († 1636) scripsit commentarium in Regulas Cancellariae et tractatum de beneficiorum permutationibus (« opus valde concinne elaboratum », ait Prümmer, p. XXVII).

tarius historicus de sacris Ecclesiae ordinationibus, etc. ; *Christianus Lupus* (De Wulf) Belga, ex Ordine S. Augustini († 1681). Professor Lovaniensis est declaratus et scientia ac pietate insignis erat. Publici juris fecit : Synodorum generalium et provincialium statuta et canones cum notis et historicis dissertationibus, Lovanii 1665 ; *Joannes Cabassutius* (Cabassut) Gallus, e Congregatione Oratorii († 1685), vocatur a S. Alphonso : auctor classicus. Romae studiis se dedit, ac redux in suam patriam, edidit utile suum opus : *Juris theoria et praxis* (cf. Bargilliat, 25 ed. I, p. X) ; *Bernardus Van Espen*, Belga († 1728) professor erat Lovanii. Magna quidem eruditione pollebat, sed jansenismi venenum suxerat. Ejus libri in Indicem fuerunt relati. Scripsit etiam : *Jus eccles. universum*, etc. ; *Edmundus Martène*, O. S. B. Gallus († 1739), scripsit de : *historia antiquorum rituum* ; *Ludovicus Thomassinus*, ex Oratorio, omnes auctores supra citatos ingenti sua eruditione facile superat († 1695). Natus est insignis ille vir Aquis Sextiis et professor factus, Samurii et Parisiis docuit. Multa reliquit opera, inter quae eminet tractatus celeberrimus : *Ancienne et nouvelle discipline de l'Eglise*, etc.

In Germania et in Austria emicuerunt :

Jacobus Wiestner, S. J. Austriacus († 1709), qui cathedram Philosophiae, Theologiae moralis et demum Juris canonici in universitate Ingolstadii obtinuit. Inter ejus opera discernere licet tractatum de jure asyloium, de alienatione canonica rerum Ecclesiae, etc. Composuit etiam Institutiones canonicas ; *Jacobus Wex*, S. J. Alsaticus († 1711), docuit jus canonicum Oeniponte, et quamvis doctus, tamen vir singularis erat, ut eruere jam licet ex ipso titulo operis : *Ariadne Carolino-canonica*, de universo jure tractantis, etc. (cf. Wernz, I, n. 325) ; *Robertus König*, O. S. B. († 1713), Austriacus erat et in universitate Salisburgensi docuit, ubi Rector magnificus exstitit. Edidit : « *Principia juris canonici* » ; *Joannes Kugler*, S. J. e Bohemia natus, Cancellarius fuit in universitate Wratislavensi († 1721). Tractatum laudatum concinnavit : de matrimonio ; *Gregorius Zallwein*, O. S. B. Bavarus († 1766), professor et deinde Rector est renunciatus in universitate Salisburgensi. Publici juris fecit opus quod aestimat Prümmer (p. LI) « valde bonum » : *Principia juris ecclesiastici universalis et particularis Germaniae* ; *Eusebius Amort*, Canonicus regul. Lateranensis, Bavarus († 1775), antecessor erat Philosophiae et Theologiae in monasterio Polling. Ejus opera non parum laudantur a S. Alphonso et a Benedicto XIV. Scripsit « *Elementa juris canonici veteris et moderni* » satis electiva ; *Martinus Gerbert*, O. S. B. († 1793), Germanus, primum professor fuit, deinde bibliothecarius, tandem Abbas monasterii S. Blasii. Egrege promovit studium historiae et musicae sacrae ; de jure tamen canonico etiam plura conscripsit, quae notatu sunt digna : *Principia theologiae canonicae quoad exteriorem Ecclesiae formam et gubernationem*, etc.

QUARTA EPOCHA (a Pio P. VII, 1801 usq. 1917).

14. — Furente nefanda ista « magna Revolutione » exeunte saeculo decimo octavo, inter tantas ruinas fere penitus suffocata est scientia juris canonici. Restauratione facta et faventibus SS. Pontificibus, paulatim denuo germinare ac crescere incepit, maxime vero post publicatam Constitutionem Apostol. Leonis XII : *Quod Divina* (28 Aug. 1824) ; tunc enim speciali modo *praescripta fuere*

studia juris canonici. Hanc Leoninam dispositionem renovavit ac firmavit Pius P. IX, anno 1853. Sub Pontificatu deinde Leonis XIII magnopere effloruit scientia juris ecclesiastici, quam mirum in modum incitavit etiam ac propagavit Pius P. X, instituendo Commissionem Cardinalitiam ad reformandum codicem legum Ecclesiae. Demum Benedictus XV, auctoritate suprema et Apostolica, novum *Codicem legalem* promulgavit, de quo in specie sub fine hujus articuli dicemus. Innumeri autem viri docti et prudentes totis viribus elaborarunt, ut feliciora tempora juris-scientiae pararent; putat tamen Wernz, ex his *non adeo multos* extitisse, qui magnam sibi acquisiissent universalemque auctoritatem in re canonica. Quidquid sit de hac affirmatione, satis perspicitur verum esse, quod notat de recentioribus scientiae canonicae temporibus cl. Maroto (n. 145): « Pauca sane fuerunt opera majora universum jus enucleantia, plurima e converso compendia et institutiones... » Breviter recenseamus praecipuos auctores. Incipimus a scriptoribus Italiae, deinde Galliae, Belgii, Germaniae ac Austriae, et Hispaniae.

In Italia inter non paucos alios egregios viros viguerunt in juris-scientia:

Cardinalis *Joannes Soglia*, Episcopus Auximensis († 1855). Edidit Institutiones juris publici, deinde: Institutiones juris privati et publici ecclesiastici. De ipso sic judicat Wernz (n. 328): « Dubitari non potest, quin italicae scholae accommodationis aliquantisper fuerit addictus »; *Camillus Tarquini*, S. J., Cardinalis († 1874), erat juris consultissimus et in Collegio Romano scientiam canonicam professus est. Opus celebratum reliquit quod saepe citationibus auctorum inservit: *Juris ecclesiastici publici Institutiones*; *Philippus de Angelis* († 1881), professor scholae textus in Seminario Romano; vastum inceperat opus canonicum quod tamen, morte praeventus, non potuit perficere: *Praelectiones juris canonici ad methodum Decretalium Gregorii IX exaratae* (9 vol.); *Franciscus Santi* († 1885) in eodem Seminario Romano erat antecessor scholae textus; exaravit *Praelectiones juris canonici*, etc., quas de novo edidit Dr. Martin Leitner; *Marianus de Luca*, S. J., professor juris canonici in universitate Gregoriana, composuit juxta methodum Card. Tarquini: *Institutiones juris eccles. publici* (5 vol.). Alia quoque prelo dedit opera: *Summa praelectionum in libros Decretalium*, etc.; ad hunc Leo P. XIII direxit anno 1898 celebrem Epistolam de studio juris eccles. quae incipit verbis: *Doctoribus* (18 Octob.); *Felix Cavagnis*, Cardinalis († 1906), doctas habuit lectiones in Seminario Romano, praesertim de jure publico Ecclesiae. Composuit: *Institutiones juris publici ecclesiastici*; *Elementa juris publici eccles.*, etc.; *Casimirus Gennari*, Cardinalis († 1914), illustris canonista et moralista, redegit ephemerides: *Il Monitore Ecclesiastico*, et plura edidit egregia opera: *Consultazioni morali, canoniche e liturgiche*; *questioni morali, canoniche*, etc. (cf. Maroto, n. 146); *Petrus Gasparri*, Cardinalis, natus 1852 in Ussita (Norcia), diu professus est jus canonicum in universitate catholica (Institut Catholique) Parisiensi, deinde Romam reversus, praecipue pondus

Compilationis novi Codicis sustinuit, ut ait Maroto (l. c.). Praefectus est declaratus Commissionis pro codificatione juris, et postea pro interpretatione authentica novi Codicis. A Benedicto P. XV nominatus fuit Secretarius Status. Scripsit : Tractatus canon. de matrimonio, de S. Ordinatione, de SS. Eucharistia (6 vol.) ; Praefationem in novum Codicem juris canonici, etc. ; *Michael Lega*, Cardinalis, olim professor juris canonici in Facultate Pontificia Romae, deinde Decanus Rotae, postremo Cardinalis et Praefectus Signaturae Apostolicae ; edidit plura doctissima opera : de judiciis ecclesiasticis (4 vol.) ; Compendium praelectionum de judiciis ; Decisiones Rotae Romanae, etc.

In *Gallia* usque ad medium saeculum decimum nonum, plerique librorum juridicorum infecti erant Gallicanismo ; ita v. g. opera Mgr. Affre, Vicarii Generalis Parisiensis Lequeux.

Sanam doctrinam spargere coepit Cardinalis *Thomas Gousset* († 1866). Primum professor erat theologiae moralis, deinde cathedram archiepiscopalem Remensem obtinuit. Composuit opus : Exposition des principes du droit canonique ; *Dominicus Bouix* († 1871), notissimus canonista et indefessus impugnator Gallicanismi. Ingressus erat Societatem Jesu ; dispensatione vero legitime obtenta, ab ea discessit et conscribendis libris se totum dedit. Concilio Vaticano tanquam theologus interfuit et, ut ait Maroto (n. 147) « latam celebritatem obtinuit ». Animadvertit tamen Wernz (n. 329) : « Libros suos potius compilavit quam conscripsit », et hoc iudicium satis verum est ; sed Bouix ex probatissimis auctoribus doctrinam suam hausit. Multos edidit tractatus de jure canonico : De principiis, de Papa, de Curia Romana, de Episcopo, de jure regulari, etc. ; *D. Craisson*, Vicarius Generalis Valentiniensis († 1881), plura solida composuit scripta : Des communautés religieuses à vœux simples ; Manuale totius juris canonici, 4 vol. ; Elementa juris canonici, etc. ; *Adolphus Tardif* († 1890), professor fuit juris civilis et canonici in schola nationali documentorum (des Chartes). Celebre edidit opus : Histoire des sources du droit canonique (cf. Hurter, Nomenclator, vol. 3, n. 717, nota 1) ; *Josephus Icard* († 1893) Superior Generalis S. Sulpicii, composuit « Praelectiones juris canonici » (3 vol.) opus clarum et bonum (cf. Hurter, l. c., p. 1428) ; *Huguenin-Marc*, Ludovicus Huguenin erat professor juris in seminario dioecesis S. Deodati ; et P. Clemens Marc antecessor theologiae moralis († 1885), e Congreg. SS. Redemptoris. Ab iis exstat : Expositio methodica juris canonici (6 ed.) ; *Michael Bargilliat*, professor in seminario Corisopitensi, scripsit : Praelectiones juris canonici, valde divulgatas (34 ed.), et alia opera : Droits et devoirs des curés, etc.

In *Belgio* recensendi sunt praesertim :

Henricus Joannes Feije († 1894), optimus canonista, ait Maroto (n. 150). Notum est ejus opus : de impedimentis et dispensationibus matrimonii, Lovanii (4 ed.) ; *De Brabandère*, Episcopus Brugensis († 1895) scripsit aliquod manuale juris canonici non parum divulgatum, sub titulo : Juris canonico-civilis compendium (cf. Prümmer, p. XXV) ; *Piatius Montensis* (Piat), O. Cap. († 1906), insignis canonista, solidas concinnavit « Praelectiones juris regularis » in 2 volumina, quae in compendium fuerunt redactae a Victorio ab Appeltern, ejusdem Ordinis. Scripsit quoque commentaria in Bullam : Apostolicae Sedis et plura alia in ephemeride : Nouvelle revue théologique ; *Arthurus Vermeersch*, S. J., Doctor utriusque juris, eximius scriptor ; olim professor in Collegio Maximo Lovaniensi, nunc antecessor theologiae moralis in universitate Gregoriana, Romae, et Consultor S. Congreg. Religiosorum. Plura de re cano-

nica scripsit : De religiosis Institutis et Personis, 2 vol. ; de prohibitione et censura librorum ; de modernismo ; de forma sponsalium et matrimonii ; de casu Apostoli ; supplementa et monumenta periodica, etc. Una cum *J. Creusen*, S. J. doctum redegit opus : *Epitome juris canonici* (3 vol.).

In *Germania* et *Austria* non parum etiam acatholici scripserunt de jure catholicorum, plerumque tamen animo hostili ; et perversa eorum intentio perversam quoque non semel generavit scientiam. Ex acatholicis auctoribus notiores sunt : *Schulte* (Fredericus) anno 1870 a catholica religione defecit ; est eruditissimus, teste *Maroto* (n. 151), sed acerbus criticus (*Prümmer*, p. XLVII) ; *Paulus Hinschius*, professor protestanticus magnae sane famae († 1898) ; *Aemilius Friedberg*, professor Lipsiensis protestanticus, plurima quoque de re canonica catholicae religionis exaravit, animo non semel injusto et infesto ; *Ulricus Stutz*, professor Berolinensis, vir eruditus et bene versatus in historia juris, scripsit etiam satis aequa mente de novo Codice juris canonici : *Der Geist des Codex Juris Canonici*. Nonnullos tamen admisit errores. — Inter *catholicos canonistas* praesertim sequentes nominare licet :

Georgius Phillips († 1872) celeberrimus scriptor. Docuit jus Monachii, Oeniponte et Vindobonae. Composuit magnum opus quod non perficere potuit : *Kirchenrecht* (7 vol.) ; *Josephus Fessler*, Episcopus S. Hippolyti, in Austria († 1872), erat Secretarius Concilii Vaticani. Multa conscripsit ad jus canonicum pertinentia, v. g. *Der kanonische Prozess* ; das kirchliche Bücher-*verbot* ; Ueber die Provinzialkonzilien ; das Vatikanische Konzil, etc. ; *Philippus Hergenröther*, frater Cardinalis († 1890), plura exaravit de jure eccl. : *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechtes* ; die Appellationem ; *Fredericus Maassen* († 1900), opus valde probatum concinnavit de fontibus juris : *Geschichte der Quellen und der Literatur des kanonischen Rechtes*, etc. ; *Simon Aichner*, Episcopus Brixinensis, Austriacus († 1910), *Compendium juris eccles.* conscripsit quod multum valet, et quod denuo edidit Vicarius Generalis *Friedle* (11 ed.) ; *Franciscus Wernz*, S. J. Praepositus Generalis, eximius canonista († 1914). Magnum evulgavit opus : *Jus Decretalium*, etc. (6 Tomi) ; *Franciscus Heiner* († 1919), olim professor Friburgi in Brisgovia, deinde Auditor Rotae Romanae. Plura composuit opera de jure canonico : *Katholisches Kirchenrecht* (2 vol.) ; die kirchlichen Zensuren ; Zivilprozess ; Strafprozess, etc. — Plures alii canonistae catholici hic essent recensendi, ut *von Scherer* (Austriacus), *Perathoner* (Auditor Rotae), *Sagmüller* (prof. Tubingensis), *Laurentius*, S. J., *Haring* (Austriacus), *Hilling* (Friburgi), *Prümmer*, O. P., *Leitner*, *Pöschl* (Austriacus), etc.

In *Hispania* notatu speciali digni sunt prae alii :

Cardinalis Vivès y Tuto († 1913), qui non pauca edidit circa jus eccles. et composuit « *Compendium juris canonici* » ; *Philippus Maroto*, C. M. F. professor juris can. in Athenaeo Seminarii Romani, Consultor S. Officii, S. C. Conc. et Religios., scripsit « *Institutiones juris canonici ad normam novi Codicis* », quarum Tomus I prodiit in edit. 3 ; *Albertus Blat*, O. P. professor Codicis in Pontificio Collegio internationali « Angelico », Romae, scripsit *Commentarium Textus Codicis Juris Canonici* (hucusque 3 vol.).

In *America* demum instituit « *Commentarium* » de novo Codice *Augustine*, O. S. B. (Londonii, Herder, 1919) sub hoc titulo : A commentary on the new Code of Canon law. Plures tomi jam prodierunt hujus operis.

§ 2. SCRIPTA PERIODICA DE RE CANONICA TRACTANTIA.

15. — Non paucae evulgantur *ephemerides* ac *folia periodica*, quae aut *acta canonica* referunt et *explicant*, aut saltem speciali modo res jurídicas tractandas suscipiunt. Ex his notiora tantum hic erunt consignanda. Sunt autem « *Acta Apostolicae Sedis* » *praecipua*, imo sola *authentica* et officialia commentaria Sanctae Sedis ; alia vero nonnisi *doctrinalem* habere possunt valorem, saltem directe et per se. Itaque primo loco agimus de *Actis Apost. Sedis* ; deinde de aliis.

I. — *Acta Apostolicae Sedis*, Romae impressa, typis polyglottis vaticanis. Jam olim ab anno 1865 *ephemerides* publicatae sunt, quae *Acta Apostolicae Sedis* referebant cum commentariis, sed more privatorum. Nomen ipsis erat : *Acta Sanctae Sedis* ; et ita se res habuit usque ad diem 23 Maii anni 1904, quo eadem *ephemerides*, retento suo titulo, a S. S. Pio X « *authenticae et officiales Apostolicae Sedis actis publice evulgandis* » declaratae fuerunt. Itaque a volumine 37 ad volumen 41, quod evasit ultimum, « *Acta S. Sedis* » tanquam documenta omnino *authentica* et *legalia* habenda sunt ; a volumine vero primo usque ad trigesimum septimum, omni *authenticitatis* nota externa carent. Anno demum 1908, prorsus cessavit hoc Periodicum, ejusque loco successerunt : *Acta Apostolicae Sedis*. De ipsis statutum est : « Bis fere in mense prodeunt, ac quotiescumque vel necessitas vel utilitas id postulare videbitur. » Decreta ac leges Ecclesiae dum promulgantur in *Actis Apost. Sedis*, vim quoque acquirunt obligandi omnes subditos absque alia forma. Generatim tamen non statim obligationem inducunt, sed tantum post tres menses (qui dicuntur : tempus vacationis) ; ait enim canon 9 : « Leges ab Apostolica Sede latae promulgantur per editionem in *Actorum Apost. Sedis* commentario officiali, nisi in casibus particularibus alius promulgandi modus fuerit praescriptus ; et vim suam exserunt tantum expletis tribus mensibus a die qui *Actorum* numero (scilicet in parte superiori primae paginae, non vero in ipso documento) appositus est, nisi ex natura rei illico ligent aut in ipsa lege brevior vel longior vacatio specialiter et expresse fuerit statuta. »

II. — **Periodica alia et Commentaria de re canonica sunt vel latino conscripta sermone vel vernaculo. Latino sermone prodierunt aut prodeunt :**

Analecta juris pontificii et eorum continuatio : *Analecta ecclesiastica* (in Urbe, ab anno 1893-1911) ; *Acta pontificia et Decreta* (Romae, ab anno 1903) ; *de religiosis et missionariis* (supplementa et monumenta) a R. P. Vermeersch, S. J., publicata. Deinde autem alium gesserunt titulum : *Periodica de re canonica et morali* (Brugis, Romae et Barcinone) ; *Commentarium pro religiosis*, opera et studio Missionariorum Filiorum Immac. Cordis B. Mariae Virginis, Romae (ab anno 1920) ; *Collationes Gandavenses, Brugenses*, etc.

Lingua vernacula prodeunt :

Il Monitore ecclesiastico (Romae) ; *Rassegna giuridica ecclesiastica* (Romae) ; *La Civiltà cattolica* (Romae) ; *Le Canoniste contemporain* (Paris) nunc suppressum ; *Journal du droit canonique et de la jurisprudence canonique* (Paris) ; *Nouvelle Revue Théologique* (Louvain) ; *L'Ami du Clergé* (Langres) ; *Archiv für katholisches Kirchenrecht* (Mainz) ; *Der Katholik* (Mainz) nunc suppressum ; *Theologisch-praktische Quartalschrift* (Linz a. d. Donau) ; *Pastor Bonus* (Trier) ; *La Ciudad de Dios* (El Escorial in Hispania) ; *Razon y Fe* (Madrid) ; *La Ciencia Tomista* (Madrid) ; *The Month* (London) ; *The Irisch Eccl. Record* (Dublin) ; *The American Eccl. Review* (New-York) ; *Nederland Kathol. Stemmen* (in Hollandia), etc.

§ 3. DE NOVO CODICE JURIS CANONICI.

16. — **Per modum notionum praeviarum ea tantum de novo Codice juris canonici dicemus quae prorsus necessaria videntur ; et quidem summa qua possumus brevitate id agemus¹. Inquirimus nempe, primo de origine, promulgatione et auctoritate Codicis ; deinde vero de ordinatione et partitione ipsius.**

I. — **Tempore Concilii Vaticani plures episcopi in suis « Postulatis » efflagitarunt, ut meliorem ad formam jus canonicum reduceretur et magis exigentiis temporum aptaretur. Id quidem pro viribus efficere non omiserunt Summi Pontifices, paulatim reformando nonnullas partes complexus legum ecclesiasticarum. A privatis etiam doctoribus similis institutus fuit scientificus labor aut generalis aut specialis. Tandem anno 1904 (19 Martii) motu proprio : Arduum sane munus, Pius P. X dedit celebres illas litteras, quibus codificatio legum in Ecclesia vigentium praescribatur, indicatis opportunis remediis et normis. Statim Commissio Pontificia plurium Cardinalium instituta fuit ad hoc opus perficiendum,**

¹ Cf. Praefationem Card. Gasparri in edit. Codicis ; Maroto, I, n. 153 sqq ; Blat, I, n. 47 sqq ; Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 17 sqq. ; Guidus Cocchi, I, n. 15 sqq. ; Archiv f. k. K. 98 Bd. I, p. 71 sqq, etc.

ipsisque saltem 43 Consultores adjuncti fuere, non numeratis aliis peritissimis viris in s. theologia et jure canonico ex omnibus nationibus desumptis. Rev.mus autem D. Petrus Gasparri, eo tempore Archiepiscopus, nominatus fuit Secretarius seu ab Actis, simulque electus praeses coetus Consultorum.

Porro Pius P. X, die 25 Martii 1904, omnes invitaverat *episcopos* ut sententiam manifestarent circa mutanda et emendanda in jure ecclesiastico ; praeterea ut mitterent, si luberet, unum vel alium *jurisperitum*, qui Consultoribus ex officio adnumeraretur. Tandem ipse praeses Rev.mus D. Petrus Gasparri, nomine Summi Pontificis, ad Universitates scripsit ut ipsae juvamen praestarent tam necessario et arduo operi, ac interessent inter collaboratores.

His expletis, postquam episcopi sententiam suam hac de re dixerunt, incepit strenuissimus labor, qui indefesse per *decem saltem annos* ea ferbuit ratione quam descripsit Cardinalis Gasparri minutissime ac vividissime in laudata sua Praefatione ad editionem Vaticanam Codicis (pag. 34 sqq.).

De variis deinde partibus jam satis compositis, jubente Pio P. X, relatum est ad omnes Cardinales, Episcopos et Praelatos qui interesse solent Conciliis Generalibus, eo fine ut ab eis *judicium* exquireretur. Tandem anno 1916, S. Pontifice Pio X jam e terra in coelos ingresso, iterum Cardinalibus Curiae Romanae subjectum fuit volumen, ut de toto opere definitiva daretur sententia. Sub initio anni 1917, Successor Pii P. X, S. P. Benedictus XV *integrum opus* potuit recognoscere, approbare necnon *promulgare*. Solemnis vero haec promulgatio, pro rei gravitate, ab Ipso S. Pontifice die 28 Junii ejusdem anni est facta, quam sic describunt testes : « Coram amplissimo coetu omnium Cardinalium in Urbe residentium, coram coetu Consultorum ac Collaboratorum Codificationis, coram pluribus aliis Praelatis Romanae Curiae et Officialibus Dicasteriorum Sanctae Sedis, solemniter (sedente Pontifice super thronum) universae Ecclesiae promulgavit per Constitutionem Providentissima, signatam die festo Pentecostes (27 Maii)... Voluit tamen ut ipsius Codicis praescripta vim obligandi habere non inciperent nisi a die Pentecostes anni proximi venturi, id est a die 19 Maii 1918 »¹.

De *auctoritate* si inquirimus quae huic Códici competit, facile

¹ Maroto, I, n. 160 ; Vermeersch-Creusen, Epit. I, n. 17 ; Guldus Cocchi citans etiam P. Noval, I, n. 18 ; Hilling in Archiv f. k. K, 98, p. 71 sq.

dicemus eum esse Codicem authenticum, publicum, legalem, universalem sub aliquo saltem respectu, et exclusivum, quamvis non absolute, juxta canonem 6. Itaque universa praescripta quae continentur in Codice, sicut est exaratus et compositus, verae dicendae sunt leges ecclesiasticae, vim obligandi in conscientia habentes respectu omnium subditorum Ecclesiae, his tantum exceptis quos *excipit ipse Codex* vel juxta probatam doctrinam Moralistarum. De se autem Ecclesia « Orientalis » non intenditur, nisi de iis agatur, ut ait canon 1, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt (cf. Blat, I, n. 50).

Supremam Codici auctoritatem contulit Summus Pontifex Benedictus XV, haec in sua Constitutione forma solemni et omnino speciali Urbi et Orbi declarans : « Itaque, invocato divinae gratiae auxilio, Beatorum Petri et Pauli auctoritate confisi, motu proprio, certa scientia atque apostolica qua aucti sumus, potestatis plenitudine, Constitutione hac nostra, quam volumus perpetuo valituram, praesentem Codicem, sic ut digestus est, promulgamus, vim legis posthac habere per universa Ecclesia decernimus, jubemus, vestraeque tradimus custodiae ac vigilantiae servandum » (Constit. Providentissima).

Per litteras demum apostolicas a S. S. Benedicto XV motu proprio die 15 Septembris 1917 publicatas, quae his incipiunt verbis : Cum juris canonici, institutum est *Consilium* quoddam seu *Commissio specialis Cardinalium* quibus adjungebantur vir probatus ab actis et plures Consultores. His autem officium est et facultate ipsi pollent authentice interpretandi varios canones Codicis. Simul inhibuit idem S. Pontifex quominus Sacrae Romanae Congregationes interim nova ferrent generalia Decreta, nisi « qua gravis Ecclesiae universae necessitas » aliud suaderet (cf. Acta A. S. IX, 483 sq. ; Archiv f. k. Kirchenrecht, 98, p. 81 sq.).

II. — Si ad ordinationem et partitionem Codicis attendamus, facile perspicimus methodum *juris romani* satis fuisse servatam, scilicet : Institutionum Justinianarum, ubi legimus (Corp. III, L. I, Tit. II, § 12) : « Omne autem jus quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. » Hinc materialiter retinetur ratio dividendi totum codicem in Libros, in Titulos et in paragraphos, qui lingua Ecclesiae vocantur : canones. Formaliter vero complectitur novus Codex tres illas partes principales de quibus Justinianae Institutiones : de *personis*, de *rebus*, de *actionibus* seu processibus ; adjectis tamen, per modum partis introductoriae, ut ait Maroto (n. 163), *Normis generalibus*, et per modum codicis poenalis, tractatu : de *delictis et poenis*.

Itaque *partitio Codicis juris canonici* haec est : Duplex est pars ; alia complectitur 2414 canones et maxime vocatur « Codex », alia autem 8 continet documenta, quorum praecipuum est Constitutio Pii X : Vacante Sede Apostolica (de eligendo S. Pontifice).

Canones distribuuntur per 5 libros, qui plures continent titulos.

Liber primus inscribitur : Normae generales, et praeter aliquos paucos canones praeliminares, complectitur 6 tantum titulos : de legibus, de consuetudine, de temporis supputatione, de rescriptis, de privilegiis, de dispensationibus.

Liber secundus tractat de personis et tres habet partes cum 19 titulis majoris etiam ambitus. Prima pars agit de clericis ; secunda, de religiosis ; tertia, de laicis.

Liber tertius est de rebus et constat sex partibus cum 30 titulis. Prima pars tractat de Sacramentis ; secunda, de locis et temporibus sacris ; deinde : de cultu divino ; de magisterio ecclesiastico ; de beneficiis aliisque institutis ecclesiasticis non collegialibus ; de bonis Ecclesiae temporalibus.

Liber quartus agit de processibus et constat tribus partibus cum 33 titulis. Prima pars quae maxima est, inscribitur : de judiciis, et iterum in duas scinditur sectiones. Sectio una tractat de judiciis in genere ; altera vero, de peculiaribus normis in certis quibusdam judiciis servandis. Secunda pars agit de causis beatificationis Servorum Dei et canonizationis Beatorum. Tertia pars est de modo procedendi in nonnullis expediendis negotiis vel sanctionibus poenalibus applicandis.

Liber quintus qui versatur circa delicta et poenas, habet etiam tres partes. Prima pars agit de delictis. Secunda pars, de poenis tum in genere tum in specie. Tertia pars, de poenis in singula delicta. Hic liber quintus continet 19 titulos et terminatur pulcherrimis hisce verbis : Ad majorem Dei Gloriam. Finis.

LIBER I

DE NORMIS GENERALIBUS ET FONTIBUS JURIS CANONICI

PROLOGUS.

17. — In hoc primo libro Institutionum juris canonici oportebit *generales exhibere normas* et, ut aiunt, « *fundamentalia* » exponere principia ; simulque *fontes* sunt indicandi quibus iurisscientia tum originem tum progressum acceperit. Maxime igitur, uti patet, se referet hic liber ad naturam, constitutionem et potestatem Ecclesiae, quatenus ipsa est Societas, ac Societatis proprie dictae jura sibi potest legitime vindicare.

Exordiendum est a *consideratione Ecclesiae* et proprietatum ac jurium, quae ipsi insunt tanquam *verae Societati* a Christo Domino constitutae. Nequaquam tamen ea resumere nobis in animo est quae tam amplo calamo circa Ecclesiam, divinam ejus institutionem ac praerogativas delineaverunt in tractatu theologiae fundamentalis tum apologetici tum dogmatici scriptores ; etenim unice sub *ratione quadam sociali et juridica* Ecclesiam hic contemplamur, praesuppositis tamen supernaturali ejus natura, fine ac modo. Recte quidem hac in re sentit Wernz, dum scribit (I, n. 77) : « Cultores sacrae jurisprudentiae optimo jure tractatum apologeticum de Ecclesia supponunt, et jam intra Ecclesiam versantes, non denuo per dubium methodicum Ecclesiam quaerunt, sed potius suas disquisitiones canonicas ad instar partis practicae tractatus de Ecclesia cum disputationibus theologicis conjungunt. » Ipse Codex juris canonici aliquatenus nos monere perspicitur ut statim ab initio de jure Ecclesiae ac ejus *relatione ad statum civilem* agamus ; canone enim tertio quaestionem admovet gravissimam de « *concordatis* ».

Deinde vero quia jus ecclesiasticum formaliter circa *leges* versatur a legitima potestate conditas, de iisdem non tantum in genere inquit, sed de causis quoque efficientibus unde dimanant ; causae

autem hae solent nomine quoque « fontium » designari. Hinc notum est, quid praecise libro primo Institutionum contineatur. Dantur scilicet *fontes essendi*, ut aiunt, juris canonici, nempe quidquid sub nomine legis ecclesiasticae, statuti et consuetudinis legitimae venit. Dantur etiam *fontes cognoscendi* juris canonici, quibus saeculorum decursu quasi depositae dicuntur leges variae ab Ecclesia constitutae. Hos ultimos fontes appellarunt doctores communiter : Collectiones juris canonici, seu Collectiones canonum.

Itaque ordo dicendorum hic erit :

Liber primus tractatibus constabit tribus, juxta superius exposita ; sicque tum normas generales tum fontes juris canonici referet, et satis accommodabitur « Libro primo Codicis ». Porro sub hac consideratione normae generales rationem praesertim juridicam Ecclesiae spectant *tanquam Societatis* ; hanc igitur examinabimus in primo tractatu. Fontes vero juris *duplicis* sunt generis, quapropter de iis duplex occurret tractatus. Inde patet quaenam sit series tractatuum in libro primo :

Tractatus I. — De natura sociali Ecclesiae et relatione ejus ad alias societates.

Tractatus II. — De fontibus essendi seu existendi juris canonici.

Tractatus III. — De fontibus cognoscendi juris canonici¹.

¹ Singuli tractatus, juxta morem, dividuntur in capita, et capita in articulos.

TRACTATUS I

De natura sociali Ecclesiae ejusque relatione ad alias societates

Scriptores : *Beatus Card. Bellarminus*, 3 contr. general, de S. Pontifice, L. 4 et 5 : de potestate Pontif. temporali ; *Suarez*, Defensio fidei cath. L. 3, c. 21 sq. (Vivès, vol. 24) ; *Soglia*, Instit. juris publici (1 ed.), p. 129 sqq., 169 sqq. ; *Phillips*, Kirchenrecht, II, § 103 (p. 452 sqq.) ; *G. Fink*, de concordatis (an. 1879) ; *M. Liberatore*, le Droit public de l'Eglise (tr. Onclair), p. 304 sqq. ; *Satolli*, Principes de droit public des concordats (tr. Chazelles) ; *De Angelis*, L. 1, tit. 4, Appendix de concordatis ; *Wernz* (1 ed.), I, tit. 1, § 2 sqq., tit. 8, § 1 sqq. ; *R. von Scherer*, Handbuch des Kirchenr., I, § 6 sqq., § 33 ; idem, Staatslexikon, III, Kirche u. Staat ; *Msgr. Giobbio*, I concordati (Roma, Pustet), Lezioni di diplomazia ecc., I, p. 24 sqq. ; *Laurentius*, Inst. juris eccl. 2 ed. L. 8, p. 709 sqq. ; *Aichner-Friedle*, § 27 (p. 79 sqq.) ; *Gennari*, Consultations (trad. Boudinhon), III, p. 3 sqq. ; *Sägmüller*, Lehrbuch des kath. Kirchenrechtes, § 13 sqq. (p. 32) ; *Demeuran*, l'Eglise, constitution-droit public, p. 281 sqq. ; *Prümmer*, Manuale, q. 23 sqq. (p. 26) ; *Bargilliat*, I, tract. I, c. 2 ; *Huguenin-Marc*, L. III, n. 1010 sqq. ; *Dictionnaire de Théologie* (Vacant), vol. III, concordat ; *Kirchenlexikon* (Herder), III, Concordate ; *Staatslexikon*, III, Konkordate, etc. — Raccolta di Concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le Autorità civili.

18. — Hoc in tractatu disseremus primo loco de natura Ecclesiae tanquam Societatis, deinde de constitutione ejus sociali, ac demum de illius relatione ad alias societates. Primam vero partem et etiam secundam majori brevitate exponemus, ne vel inutiliter ea repetamus quae satis omnibus nota sunt ex aliis disciplinis theologicis (v. g. ex scientia dogmatica), vel immoderate properemus statim illa proferre quae ad alterum magis Institutionum spectat librum ; ibi enim plura fusius evolvemus quae obiter tantum hic tangimus.

Quare triplici utemur divisione in disponendo hoc tractatu : a) de natura agemus sociali Ecclesiae ; b) de ejus constitutione sociali ; c) de relatione ipsius ad alias societates.

CAPUT I

De natura Ecclesiae tanquam Societatis.

Scimus Jesum Christum, divinum hominum Redemptorem, voluisse his in terris Ecclesiam aliquam Dei instituere ad efficaciter procurandam animarum salutem, juxta intentum finem Magni Operis Redemptionis. Haec autem a Domino condita et

dotata Ecclesia habenda est tanquam vera societas, eaque perfecta, imo summa ac plane independens in suo genere. Probanda occurrunt vel exponenda haec tria : a) Ecclesia catholica est *veri nominis* societas ; b) est societas *perfecta* ; c) est *summa* et plane *independens* in rebus suis propriis. Tribus his articulis quartus addetur de *falsa liberalismi ac modernismi doctrina*, quae plus minusve negare aut valde diminuere satagit praedicta Ecclesiae jura.

ARTICULUS I.

Ecclesia catholica est veri nominis societas.

Ecclesiam catholicam esse veri nominis societatem probari potest ex generali definitione societatis collata cum speciali Ecclesiae catholicae descriptione quam *communiter* tradunt auctores et quae ipsi naturae hujus instituti accuratius respondet. Porro *societas*, si sumatur sensu stricto ¹, est, juxta receptam a sociologis definitionem, multitudo aliqua hominum qui ratione stabili inter se conjunguntur ad communem quemdam finem, collatis viribus, attingendum per media de se apta. *Tria* igitur ad societatem aliquam constituendam maxime pertinent :

a) Plures ut sint homines, nempe aliqua *multitudo* ; singularis enim vir societatem nequit efficere, ut patet.

b) Ut adunetur haec multitudo modo stabili per aliquod *vinculum morale*, quod solet etiam forma societatis dici et auctoritatem includit ².

c) Ut omnes socii in *eundem tendant finem* per media de se apta ac proportionata, quamvis fortasse habitualis cooperatio non perseveret.

Jamvero hae tres notae modo descriptae certo certius in ipsa Ecclesia catholica reperiuntur ; quare veri nominis societas aestimanda est.

Minor per partes declaratur et demonstratur. Etenim : a) Eccle-

¹ Belliot, Manuel de Sociologie catholique, 2 partie, ch. 1 ; section 1, la société ; 3 partie, ch. 2, l'Etat. — « Nomen societatis, ait Donat (Summa philos. christianae, vol. 8, n. 120), late et strictius sumitur. Late acceptum significare solet generatim complexionem hominum vitae commercium inter se habentium. Strictè sumptum significat unionem stabilem plurium ad communem finem obtinendum. » — ² Auctoritas non tantum veluti societatis proprietas accipienda est, sed tanquam pars essentiae ; quia includitur in unione morali stabili, quae essentiam constituit societatis. Ad rem Donat (l. c. n. 125) : « In multis saltem (societatibus) non potest intelligi unio vinculis moralibus ad communem finem obtinendum aptis constituta, nisi simul includatur jus efficaciter dirigendi membra ad finem, velut in Ecclesia, quae in S. Pontifice fundata est. »

sia ingentem continet multitudinem hominum, siquidem Christus Redemptor baptizatos in se credentes congregavit in *unionem aliquam externam et visibilem*, ut omnibus notum est ¹. — *b)* Asseclae deinde Ecclesiae vires suas subjiciunt *auctoritati* Supremi alicujus Ducis in terris, qui est Papa, eo consilio ut proprium finem attingant, aptioribus etiam adhibitis mediis. — *c)* *Finis* autem Ecclesiae est religiosus et ordine suo spiritualis ac supernaturalis, ita quidem ut *unicus* detur pro omnibus christianis ac certus ad quem tendere habent : adeptio nempe aeternae felicitatis quam procurat Ecclesia sanctificando animas et curando justitiam sociale. *Media* deinde ad hunc finem attingendum sive necessaria sive apta minime desunt Ecclesiae. Constat enim ipsi ex divino instituto praesto esse speciale Dei auxilium et gratiam supernaturalem, quae peculiari etiam titulo confertur per sacramenta ; accedunt praeterea viri christiani cooperatio in vera fide, firma spe et sincera caritate, bona ejus opera et preces quibus Dei gratiam ac animae suae consequitur sanctitatem, etc.

Nec desideratur omnino *externa* hujus finis manifestatio, quum Ecclesia curet justitiam in externis etiam fidelium actibus relucere, ut supra dictum est ².

Itaque inconcussa remanet haec conclusio, nihil unquam deesse ut Ecclesia catholica possit et debeat haberi vera societas sensu genuino ac obvio.

ARTICULUS II.

Ecclesia est societas perfecta.

19. — Catholica Ecclesia non solum vera est aliqua societas, sed etiam perfecta apparet ; quod quidem *positive ac directe* probabimus, et deinde *indirecte* ostendemus ex rejecta contraria opinione et damnata propositione decima nona in Syllabo.

I) Ut *positive* asserta propositio firmetur, necesse erit definire quid societas perfecta sit, et ostendere notas hujus definitionis rēvera convenire Ecclesiae.

a) Societas perfecta, juxta Cardinalem Tarquini (L. 1, n. 40) ; « est illa quae est in se completa, adeoque media ad suum finem obtinendum sufficientia in semetipsa habet ». Sed enucleatius adhuc id explicat, juxta Aichner-Friedle (§ 27, p. 80), ipse *magnus Aquinas* ³, dicens « societatem perfectam eam esse, quae non sit

¹ Aichner-Friedle (§ 22) citans Bossuet, ait Ecclesiam esse societatem « hominum viatorum veram Christi doctrinam profitentium ». — ² Cf. Aichner-Friedle, § 3, p. 8 ; Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 3, etc. — ³ Aichner-Friedle citat quidem hunc D. Thomae locum : « 1. 2. q. 90, a. 8 ad 3 » ; sed per errorem, nam citata quaestio non habet nisi quatuor articulos.

alterius pars, quaeque finem non habeat ad alterius finem (in eodem scilicet genere) ordinatum ; adeoque sit in suo genere independens et in se completa ; unde consequitur, quod media ad sui conservationem, propriique finis assecutionem necessaria in semetipsa habere debeat ». Quando societas aliqua in se sufficientia media ad finem proprium plene obtinendum non possidet, sed cogitur iuvamentum ab alia societate exquirere, cui liberum sit auxilium praebere aut negare, tunc dicitur societas *imperfecta*, puta familia, societas herilis et sic porro.

b) Jamvero notae societatis perfectae modo descriptae conveniunt Ecclesiae catholicae, quae utique tanquam societatem completam se nobis exhibet, omnibus instructam mediis sufficientibus pro fine proprio. Et ita rem esse, jam probamus ex ipsis *Sacris Litteris* divinam Christi Institutoris testantibus efficacissimam voluntatem. Copiosissime enim SS. Redemptor instruxit suam Ecclesiam mediis propriis, tradendo ipsi *infallibile suum magisterium* ad illustrandum intellectum fidelium mentesque eorum dirigendas in via aeternae salutis, *magistratus* distinctos quoque illi constituendo ac *potestate* eam donando plenissima tum ad leges condendas, tum ad aptum regimen sibi stabiliendum, tum ad judicia ferenda poenasque decernendas. « Tibi dabo claves regni coelorum, ait Christus Petro qui factus est caput visibile Ecclesiae. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis » (S. Matth., 16, 19). Pariter *sacramenta* instituit Dominus Jesus ad animas sanctificandas *ritusque* induxit sanctissimos ad colendum Summum Deum. Quid tandem deesse potuisset Ecclesiae ad assequendum plenissime proprium suum finem ?

Mirifice id quoque constat ex perpetua traditione ac testimoniis *SS. Patrum*, qui pro Ecclesia Romana strenuissime vindicarunt omnes perfectae societatis praerogativas. Suffragantur plures *definitiones* et *declarationes* ecclesiasticae, quarum unam tantum hic lubeat commemorare, illam nempe Leonis XIII, in Encyclica : Immortale Dei (1 nov. 1885) : « Ecclesia societas est, ait, genere et jure perfecta, cum *adiumenta ad incolumitatem actionemque suam necessaria*, voluntate beneficioque Conditoris sui, omnia in se et per se ipsa possideat. »

II) *Indirecte* potest haec veritas demonstrari via, uti dicunt, eliminationis ; scilicet Ecclesia catholica cum non ordinetur ad ullam societatem nec ipsi aliae societates v. g. infidelium ullo devinciantur vinculo, in eo versatur statu ut a ceteris societatibus media non habeat necessaria ad procurandam adeptionem proprii sui finis. Jamvero absurdum sane foret et impium asserere,

Christum Dominum *non providisse* Ecclesiae suae, ita ut mediis prorsus destitueretur ad finem assequendum. Ergo ipsa in se et de se sufficientia haec possidet media, et sic societas perfecta erit aestimanda.

Idem tandem eruitur ex *damnata propositione contraria*, quae decima nona inscribitur Syllabo et sic sonat : « Ecclesia non est vera perfectaue societas plane libera, nec pollet suis propriis et constantibus juribus sibi a divino suo fundatore collatis, sed civilis potestatis est definire, quae sint Ecclesiae jura ac limites, intra quos eadem jura exercere queat »¹.

Igitur abunde constat, Ecclesiam catholicam societatem esse perfectam².

ARTICULUS III.

Ecclesia catholica est societas suprema in genere suo ac plane independens.

20. — Ecclesiam catholicam non solum veram esse aliquam societatem, sed etiam supremam haberi in genere suo planeque independentem a statu civili, non semel affirmarunt Summi Pontifices, idque optimo sane egerunt consilio. « Sicut finis quo tendit Ecclesia, ait Leo XIII disserens de juribus quae competunt illi, longe nobilissimus est, ita ejus potestas est omnium praestantissima, neque imperio civili potest haberi inferior, aut eidem esse ullo modo obnoxia... Itaque dux hominibus esse ad caelestia non civitas, sed Ecclesia debet : eidemque hoc est munus assignatum a Deo, ut de iis quae religionem attingunt, videat ipsa et statuatur... ; brevi ut rem christianam libere expediteque judicio suo administret. Hanc vero auctoritatem in se ipsa absolutam *planeque sui juris*, quae ab assentatrice principum philosophia jamdiu oppugnatur, Ecclesia sibi asserere itemque publice exercere nunquam desiit » (Encyclica : Immortale Dei).

Praeclare haec a Leone XIII dicta non una duntaxat possunt firmari ratione, quidquid in contrarium asserant liberalismi et modernismi sectatores. Primum igitur referam argumenta ad stabiliendam veram sententiam, deinde paucis adhibitis verbis errores praedictos refellere intendam.

I) Thesis ex ratione probatur : Illa societas suprema dicenda est et plane independens in rebus suis, quae finem nobilissimum habet nulli alii fini subordinatum, simulque sufficientia media in se pos-

¹ Aichner-Friedle (§ 19, p. 60) de auctoritate Syllabi haec sapienter notat : « Romanus Pontifex in praedictis monumentis uti universalis ecclesiae magister ecclesiam, et proinde ex cathedra docet, damnans quasdam propositiones » etc. Vide etiam pag. 61, nota 4. —

² Alio modo alii auctores, ut Bargilliat (I, n. 19), Aichner-Friedle (§ 27, p. 80 sq.), Cocchi (I, p. 9 sq.) etc., argumenta proponunt.

sidet quibus finis proprius plene possit attingi ; atqui Ecclesia catholica talis est societas, ergo in suo genere reputatur suprema ac plane independens.

Major certa apparet, imo quasi evidens aestimatur, cum nihil sit aliud quam declaratio ejus quod contineri perspicitur in ipsis verbis : suprema et plane independens.

Minor nullam patitur difficultatem ; constat enim apud omnes, hunc finem nobilissimum esse quem prosecutus est in terris Christus Dominus Redemptor. Porro in S. Scriptura Ipse pronuntiat (Joan., 10, 10) se venisse in terras, ut homines « vitam habeant et abundantius habeant » ; eundem vero finem praefixit Ecclesiae suae, postquam ad Apostolos haec fuerat locutus (Joan., 20, 21) : « Sicut misit me Pater et ego mitto vos. » Finis ille est « salus animarum sempiterna », ut supra exposuimus ¹. Praeclarissimus utique omnium finium hic est, qui ex parte hominum nulli alii potest subjacere. — *Media* etiam ad eum finem attingendum maxime congruentia suppeditavit SS. Redemptor Ecclesiae suae, ita quidem ut ipsa pro indole et natura eorum plene sufficientia reputari possent ac deberent ; libera nempe mandata in sacra quaeque, adjuncta potestate ferendarum legum et addita expedita quoque facultate judicandi puniendique, ut articulo praecedenti ostensum fuit. Haec igitur media, cum versentur circa res spirituales aut spiritualibus adnexas, et sint a Deo ad finem duntaxat supernaturalem concessa, penes *solam Ecclesiam catholicam* remanent, excluso quovis interventu status civilis, ut declaratum fuit a Leone XIII (l. c.) : « Dux hominibus esse ad coelestia non civitas, sed Ecclesia debet. »

Itaque firma stat conclusio, Ecclesiam Christi, id est catholicam, supremam esse in suo genere societatem ac plane independentem a statu civili.

II) Huic conclusioni refragantur quotquot liberales ac moderatae nuncupantur ; de quorum errore parcissimis verbis hic quaedam subjungam.

a) *Liberalismus* dicitur a falso quodam conceptu *libertatis*, daturque alius *philosophicus*, inhaerens principiis naturalismi et rationalismi eaque adducens ad mores formandos et actiones dirigendas vitae humanae (de quo hic non loquimur) ; alius vero *theolo-*

¹ Leo XIII (l. c.) solidum praebet argumentum scribens : « Nam Unigenitus Dei Filius societatem in terris constituit quae Ecclesia dicitur, cui excelsum divinumque munus in omnes saeculorum aetates continuandum transmisit, quod Ipse a Patre acceperat. »

gicus, qui perperam omnino contendit in gubernanda societate nullam habendam esse rationem divinarum legum et ordinationum circa fidem moresque, quas non capit natura. Plus minusve aperte aut absolute ista proponitur doctrina ab asseclis « pessimi liberalismi generis », quod abhorret Ecclesia nec semel rejecit ac damnavit¹.

Triplex species liberalismi theologici solet praeterea ab auctoribus delimitari, unus quem dicunt « absolutum », alter qui vocatur : « moderatus », et tertius demum qui reputatur : « catholicus », sed rectius : liberalis catholicismus est nuncupandus (cf. Bargilliat, I, n. 29 sq.).

1) *Liberalismus absolutus* asserit non posse Ecclesiam se propriis legibus ac nutu regere, sed eam subijci omnimodis ditioni ac imperio status civilis. Ut patet, Ecclesiae naturam prorsus abnuat tanquam societatis verae ac perfectae ; quare propositiones 20 et 39 Syllabi quibus exprimitur, damnationi Pii P. IX fiunt obnoxiae.

2) *Liberalismus moderatus* statuit non esse Ecclesiae attendendum in vita sociali ac publica, facta tamen civibus facultate ut privatim omnem colant religionem. Status igitur in jure quolibet societatis humanae, in suis legibus, moribus, publicis institutis ac officiis respectum habebit nullum ad Ecclesiam. En *principium separationis*, ut aiunt, status ab Ecclesia sensu proprio et pleno. Rejicitur ex damnata propositione 55 in Syllabo ; deinde vehementer impugnatus fuit a Leone XIII in Encyclica : *Libertas*, et a Pio X in Encyclica : *Vehementer* (11 Feb. 1906).

3) *Liberalismus qui dicitur « catholicus »* seu catholicismus liberalis² in thesi quidem sejunctionem perfectam Ecclesiae a statu non probat, attamen docet Ecclesiam catholicam se componere debere ac reconciliare cum progressu moderno, cum recenti civilitate seu cultura et generatim cum « ideis hodiernis », omitta recta illa distinctione inter libertatem veram et falsam, inter ea quae in doctrinam redundant et quae solum ad modum quemdam externum spectant. Expetunt studiosi hujusce mitigati liberalismi ut Ecclesia *faveat* cultuum libertati, liberam agnoscat omnibus facultatem opiniones suas et cogitationes publice in scriptis ac diariis manifestandi, sponte renuntiet dominio temporali Status Pontificii, separationem status ab Ecclesia ultro acceptet et sic porro. Sed etiam hic modus « pessimi liberalismi generis » in exprobratione est, *constanterque eum rejecerunt* Summi Pontifices non uno evulgato documento. Nihil enim, ait Leo XIII, est tam alienum quam velle ut Ecclesia quod vel falsum est vel injustum dissimulanter ferat, aut in iis quae sunt religioni noxia, conniveat. Itaque idem Pontifex in celebri sua Encyclica : *Immortale Dei*, apodicticam hanc pronuntiat sententiam : « Quaecumque sunt igitur virtuti veritatisque contraria, ea in luce atque in oculis hominum ponere non est aequum ; gratia tutelave legum defendere, multo minus. » Huc quoque pertinent plures *propositiones* quae in Syllabo continentur et ad liberalismum mitiorem se referunt, quasque pluribus in allocutionibus expresse improbavit Pius P. IX (propos. 77 sq., 80). Accedit con-

¹ Cf. in Syllabo propositiones damnatas 19 sq. 39, etc.; Leonis XIII Encyclica : « *Libertas* » (20 Jul. 1888) ; Bargilliat, I, n. 20, 26 sqq. ; J. Alberti, *Theol. Pastoralis*, II, p. 59 (3 ed.) etc.

— ² Ipsi adhaeserunt v. g. Montalembert, De Falloux et plurimi alii.

demnatio *Americanismi* sub Leone XIII et coetus qui dicitur : *Le Sillon* sub Pio X, ubi non pauca ex opinionum commentis liberalium rejici perspiciuntur.

b) **Modernismus** plures errores liberalismus renovavit ac propriae suae pestiferae doctrinae quasi inseruit. Circa annum 1905 nomine modernistarum appellati sunt in Italia ii qui *studio novitatis seducti*, abbati Murri e juniore clero adhaerebant, erroresque perniciosos longe lateque sparserunt. Ita nempe renovatam voluerunt Ecclesiam et ipsam religionem catholicam, ut cum variis modernae vitae exigentiis ac propensionibus magis consentirent et congruerent etiam *quoad essentialia* ¹. Inter principia a modernistis evulgata illud quoque occurrit ad rem nostram pertinens : Scientia, potestas civilis et conscientia singulorum hominum praedicantur *autonomae* ; quare solutae remanent a potestate ecclesiastica, imo ipsa Ecclesia conscientiae *collectivae* civium subordinata esse debet. — Liceat hanc adhuc referre modernistarum assertionem ab Americanismo ex parte mutuata : Variarum fidei professiones et omnes religiones inter se possunt conciliari ac componi.

Hos et similes circa naturam, praerogativas, constitutionem, etc. Ecclesiae modernisticos errores fortiter refellerunt tum *S. Officium* Decreto : *Lamentabili sane exitu* (die 3 Jul. 1907), tum *Pius P. X* Encyclica : *Pascendi dominici gregis* (die 8 Sept. 1907), qui non dubitavit affirmare modernismum « omnium haereseon collectum esse » ².

CAPUT II

De constitutione sociali Ecclesiae.

21. — Divinus Ecclesiae Institutor ipsi tanquam perfectae alieni et supremae societati, dedit socialem quoque constitutionem, ea nempe ratione ut illam componeret quoad personas ex *laicis* et *clericis*, distinguens tamen inter clericos sacrum principatum et diversos gradus ; quoad formam autem, ex *hierarchia* aliqua tum

¹ Cf. de notione et expositione modernismi : Vermeersch, de modernismo (Beyaert, Brugis), Supplementa Periodica, vol. 5, suppl. 16, p. 45 sqq. ; A. Gisler, der Modernismus (Benziger, Einsiedeln) ; Revue thomiste, vol. 20, p. 451 sqq. ; Zeitschrift f. k. Theologie, 1913, p. 347 sqq. ; Bessmer, S. J. Philos. u. Theol. des Modernismus (Herder) ; Kirchl. Handlexikon, Bd. 2 : Modernismus, etc. — Definitur a T. Richard (Revue thomiste, p. 452) : « Un ensemble de concessions doctrinales très graves faites au détriment de la vérité catholique à ce qu'on est convenu d'appeler la conscience et la critique modernes. » — ² Acta Sanctae Sedis, vol. 40, p. 470 et 593 sqq.

ordinis tum jurisdictionis et ex elementis veri regiminis monarchici. Facultatem deinde tribuit Christus Jesus ut ipsamet Ecclesia constitutionem socialem sibi *perficeret* juxta ordinationes divinas. Itaque in tota structura socialis hujus pulcherrimi aedificii ea sedulo discernere debemus quae sunt ex institutione divina et quae ex humano tantum sunt et ecclesiastico jure superaddita. Demum retundere aliquos oportebit perniciosiores errores contrarios. Hinc *triplex* quoque oritur articulus ; in primo nempe sermonem instituimus circa *distinctionem* clericorum a laicis ; in secundo, de *hierarchia* dicemus quae competit Ecclesiae tanquam societati spirituali a Christo Domino conditae ; in tertio tandem, describemus *formam* Ecclesiae monarchicam simulque refutabimus nonnullos *errores* circa ejus constitutionem.

Alio tamen loco magis in specie agemus de clericis, de laicis, de potestate jurisdictionis et sic porro ; id enim omnino ad *secundam partem* spectat quae inscribitur : de personis. Hic normae tantum generales leviter adumbrantur, quatenus aliquam notitiam praebent socialis constitutionis Ecclesiae.

ARTICULUS I.

De distinctione essentiali inter clericos et laicos.

Ea est Ecclesiae constitutio ut ex divina ordinatione essentialis sit distinctio inter laicos et clericos. Apertissime id declarat Codex juris canonici referens doctrinam Concilii Tridentini (sess. 23, de ordine, c. 4) : « Ex divina institutione sunt in Ecclesia clerici a laicis distincti, licet non omnes clerici sint divinae institutionis » (c. 107). Ex his verbis manifestum fit, divina quadam ordinatione ipsam Ecclesiam haberi tanquam societatem inaequalem, in qua semper *duplicem* oportebit personarum classem distinguere, unam nempe quae praeest, alteram quae subest.

Prior classis vocatur « clericorum », quia revera hi *sortem* sunt consecuti *optimam* ; eorum enim haereditas peculiari titulo est Dominus Deus, deinde vero etiam in Ecclesia, ut insinuat Maroto (I, n. 484), meliorem adepti sunt sortem propter quamdam praeeminentiam prae viris laicis (*κληρικοί*).

Secundum jus hodiernum ii dicuntur clerici qui divinis ministeriis per primam saltem *tonsuram* mancipati sunt ; ita quidem canon 108, § 1, qui praeterea declarat (§ 2), ipsos clericos non esse omnes in eodem gradu, sed inter eos sacram *hierarchiam* esse in qua alii aliis subordinantur. Subjective vero hic sumitur « hierarchia » (*ἐξ ἀρχῆς*, sacer principatus), designatque non potestatem aliquam ecclesiasticam, sed potius *personas* quibus specialis in

Ecclesia committitur publica auctoritas. Haec est etiam significatio ejusdem vocis in canone 6 sessionis 23 *Concilii Tridentini* : « Si quis dixerit in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit »¹.

Altera classis de qua supra, *laicorum* est (λαϊκοί a voce λαός populus), et hoc nomine : laici, a tempore saltem Tertulliani, ea populi christiani pars designabatur quae non ad statum clericalem pertinebat. Jamvero hodie, sensu stricte juridico (c. 108, § 1), laici sunt omnes *baptizati, qui non primam receperunt tonsuram*. Ideo ad eos monachi quoque spectant et religiosi clericatui non adscripti, moniales ac religiosae cum votis vel solemnibus vel simplicibus, ut innuit canon 107.

Laici quamvis excludantur a sacra hierarchia, efformant tamen *ipsum gregem dominicum* de quo Christus Dominus B. Petro et aliis Apostolis eorumque successoribus curam dedit, quem pascere debent doctrina, exemplis ac bono regimine². *Jus* igitur habent laici, ad normam disciplinae ecclesiasticae, spiritualia bona a clero recipiendi, et potissimum, ut ait Codex (c. 682), adjuvamenta ad salutem necessaria. Quare incumbit animarum pastoribus *obligatio* administrandi fidelibus Sacramenta, quoties hi legitime petant (c. 467, § 1); idque maxime valet cum agitur de aegrotis aut morti proximis (c. 468, § 1). Laicis quoque competit jus, sub tutela Ordinariorum, *unitatem* in Ecclesia fovendi opportunis associationibus, optimis scriptis et aliis mediis congruentibus, ut suo loco videbimus. Falsum esset contra Ecclesiam catholicam hanc proferre accusationem, quasi negligeret laicos³. Debent autem laici, ut patet, curam regendi Ecclesiam iis relinquere, qui *ex Dei ordinatione* in ea sunt praepositi.

ARTICULUS II.

De hierarchica constitutione Ecclesiae.

22. — Ex ipsamet divina institutione datur in Ecclesia catholica hierarchia sacra, constans potestate tum *ordinis* tum *jurisdictionis* atque personis variis diverso gradu constitutis, quae hacce potestate augentur. Probationes juridicae potissimum desumuntur ex definitione tridentina superius ad verbum relata, deinde ex pluribus textibus Codicis juris canonici v. g. ex c. 108, § 3; 196, 948⁴.

¹ Codex juris can. hoc modo declarationem tridentinam reddidit canone 108, § 3 : « Ex divina institutione sacra hierarchia ratione ordinis constat Episcopis, presbyteris et ministris ; ratione jurisdictionis, pontificatu supremo et episcopatu subordinato ; ex Ecclesiae autem institutione alii quoque gradus accessere. » — ² Cf. Aichner-Friedle, § 60, p. 189 sqq. ; Laureatius, n. 50 sqq. ; Leitner, II, p. 91 sqq., etc. — ³ Non recte igitur scripsit Dr. Ulrich Stutz (Der Geist des Codex, S. 83 ; im « Tag » n. 228) : « Die katholische Kirche ist die Kirche des Klerus. Die Laien bilden lediglich das zu leitende und zu lehrende Volk. Das Recht der k. Kirche ist fast ausnahmslos Geistlichkeitsrecht. » — ⁴ Canon 108 jam fuit num. praec. citatus. Canon vero 196 sic sonat : « Potestas jurisdictionis seu regiminis quae ex divina institutione est in Ecclesia, alia est fori externi, alia fori interni. » — In c. 948 haec verba leguntur : « Ordo ex Christi institutione clericos a laicis in Ecclesia distinguit ad fidei regimen et cultus divini ministerium. »

Duplici sane sensu, ut jam monuimus, intelligitur hierarchia sacra : sensu *subjectivo* (de quo egimus num. praec.), quatenus personae ipsae significantur quibus talis publica auctoritas committitur gradibus diversis ac subordinatis, scilicet Papa, episcopi, presbyteri, ministri ; sensu deinde *objectivo*, quatenus sola potestas in se considerata intenditur, quae de facto diversa participatur ratione. Hoc ultimo sensu, ut vult Maroto (I, n. 486), designatur hierarchia « generice et fundamentaliter » ; circa quam plura sunt advertenda, de quibus nunc breviter agemus, eo fine ut socialis Ecclesiae constitutio melius cognoscatur.

Hierarchia ecclesiastica *objective* sumpta perspicitur esse *duplex*, constat enim aliqua potestate ordinis et aliqua potestate jurisdictionis.

1) De potestate ordinis.

a) **Definitio** : Potestas ordinis est capacitas seu facultas ex genere suo spiritualis et supernaturalis, quae maxime circa sacra conficienda ac peragenda versatur. In particulari autem potest describi : spiritualis potestas se referens directe ad sacrificium, sacramenta et sacramentalia conficienda aut administranda ¹. Juxta doctrinam notissimam quae attribuitur *D. Thomae* ², « potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius Eucharistiae, aut ad aliquod ministerium ordinatum ad hoc sacramentum Eucharistiae » ; et tunc accipitur ordo in sensu alicujus ritus sacri seu *ordinationis* qua spiritualis potestas alicui committitur ad peragendas functiones ecclesiasticas sacratas.

b) Praeterea designat ordo *varios gradus* quibus juxta inaequalem quamdam mensuram praedicta potestas communicatur.

Ex his ordinibus seu gradibus aliqui certissime sunt de *jure divino* constituti, episcopatus nempe, presbyteratus et diaconatus ; testante Benedicto XIV, a quibusdam canonistis ³ vocantur ordines hierarchici stricte dicti seu *sacramentales*. Ceteri ordines, scilicet subdiaconatus ex sententia communi, et ordines minores ex sententia « vix non certa » ⁴, reputantur non hierarchici seu *non sacramentales* ; ita tamen, et id non incongrue notat Maroto (I, n. 487), ut illa quoque ordinis potestas quae de jure tantum ecclesiastico est, constituatur de facto ad *perfectam imitationem* potestatis ordinis ex jure divino ortae. Potestas autem quae est de jure divino, nequit alicui demandari seu delegari. Sed nihil impedit quominus potestas ordinis quae ab Ecclesia in specie ortum habet, aliis quoque mandetur, dummodo tamen id expresse sive jure sive indulto fuerit concessum ⁵.

¹ Cf. Gasparri, de S. Ordinatione, I, n. 2, II, n. 1137 sqq. ; Wernz, II, n. 3 ; Laurentius, n. 37, 55 ; Maroto, I, n. 486 sqq., etc. — ² In Supplemento ad Summam theol. q. 37, a. 2 in corp. Hoc supplementum redactum fuit, juxta Mandonnet (Biog. thomiste, I, p. XXXI), a Raynaldo, socio D. Thomae. — ³ Benedictus XIV, de synodo dioec. ; L. 8, c. 10, n. 4. — Vide apud Aichner-Friedle, § 61 p. 193, Marotto, I, n. 489. — ⁴ Gasparri, de S. Ordinatio, II, n. 1138. — ⁵ Hoc patet ex canone, 210. — Notat Maroto citans Gasparri (I, n. 490), ordines non sacramentales ab Ecclesia dispositos esse ad instar veri sacramenti ordinis, ita ut veluti quasi-characterem imprimant et nunquam iterari possint.

II) De potestate jurisdictionis.

a) **Definitio** : Jurisdictio, a jus dicere, in genere est facultas seu potestas quaedam publica efficaciter dirigendi actiones subditorum ad proprium finem alicujus societatis perfectae. Vocatur quoque potestas : *regiminis* (c. 196), quia maxime ad gubernationem societatis pertinet sive ecclesiasticae sive civilis. Jurisdictio ecclesiastica brevissime solet definiri : Est potestas regendi baptizatos in ordine ad aeternam salutem ¹. Reducitur autem ad eam *magisterium*, quod Ecclesiae competit summum ad declarandam etiam infallibili modo doctrinam catholicam ab omnibus tenendam ². Titulo ordinario et titulo extraordinario pertinet haec jurisdictio ad veram Ecclesiam quae est Romana ; siquidem societas existimatur ipsa perfecta ac suprema in suo genere ex institutione divina, simulque tanta potestas peculiari aliqua ratione *directe* collata est Apostolis eorumque successoribus ab ipso Christo Jesu ³.

b) Jurisdictio alia est de *jure divino*, alia vero de *jure ecclesiastico*. Ex jure divino ea potitur S. Pontifex in gradu supremo ; gradu deinde subordinato, episcopatus ea quoque gaudet (c. 108, § 3). Qui autem in Ecclesia hierarchicam obtinent jurisdictionem, eam non obtinent ex populi vel potestatis saecularis consensu aut vocatione ; sed in summo pontificatu residet ipsomet jure divino, adimpleta tantum conditione legitimae electionis a Cardinalibus factae et acceptationis electi, in episcopatu vero et reliquis gradibus jurisdictionis habetur canonica missione (c. 109). Inde certissimum fit, Papam a *Deo immediate* supremam accipere jurisdictionem, stante nempe legitima electione et acceptatione. Omnes autem alii qui sub Romano Pontifice constituuntur, rite debent deputari ad exercendam jurisdictionem, quamvis pluribus eorum, ut dictum est, *etiam de jure divino* haec ipsa conveniat in genere (c. 108, § 3).

Jurisdictio erit aut fori *externi* aut fori *interni* aut *utriusque* ; deinde etiam dividitur in *ordinariam* (sive propriam sive vicariam) et *delegatam*, quae non semel poterit quoque *subdelegari*, quemadmodum suo loco fusius explicabimus.

¹ Cf. Werh, II, n. 3 ; Maroto, I, n. 486, Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 185 ; Laurentius, n. 39, sqq. etc. — Laurentius (n. 42) haec affirmat de jurisdictione : « Ex potestate jurisdictionis jus ecclesiasticum fluit. » Inde perspicitur quam necessarium sit statim notiones praemittere de hac potestate Ecclesiae. — ² Praeter ordinis et jurisdictionis potestatem invexerunt aliqui auctores potestatem magisterii, sed ea est ad jurisdictionem reducenda (cf. Maroto, I, n. 486, nota 2). Etiam Wernz (II, n. 3) positive declarat : « Ipsa enim potestas magisterii sub potestate jurisdictionis ut species continetur. » — ³ Vide etiam Vermeersch-Creusen, Epitome I, n. 185, qui citat Cardinalem Billot (de Ecclesia, p. 456 sqq.).

ARTICULUS III.

De regimine Ecclesiae monarchico.

23. — Constitutio Ecclesiae nec democratica est nec aristocratica, sed formam monarchicam induit singularem. Hanc propositionem paucis illustrabimus, deinde eam probabimus contrariosque intendemus confutare errores.

I) Exponitur status quaestionis.

a) Forma *monarchica* in eo consistit ut unus sit dux in aliqua societate, non solum tanquam primus inter pares, sed tanquam princeps qui in perpetuum omnibus aliis praesit illisque imperet auctoritate plena et suprema. « Monarchia adest, ait Donat (Summa phil. christ., 8, n. 328), si una persona proprio jure subjectum supremae potestatis est. » Praesidis potestas non sufficit ad regimen monarchicum, quoniam de se nec perpetua nec satis plena perspicitur esse. Attamen parum refert utrum per viam *haereditariam* an per viam *electionis* efficiatur aliquis princeps, modo caeterae non desint conditiones.

Formae monarchicae contraria aestimatur *democratia*, in qua regimen habetur per deputatos a populo, et supremus non intercedit unicus rerum gubernator. Vigente hac forma, censetur populus plus minusve esse subjectum potestatis, quamvis de facto non a multitudine auctoritas exerceatur, verum ab aliquibus paucis electis ¹.

Aristocratica habetur societatis forma, cum potestas suprema in collegio optimatum residet, quemadmodum id olim consueverat in republica Romana aut Veneta fieri.

b) Porro *democraticam esse Ecclesiae constitutionem* aliqui affirmarunt, rejicientes ac minuentes vim auctoritatemque sacrae hierarchiae, et « pervertentes, ut ait Concilium Vaticanum, constitutam a Christo Domino in sua ecclesia regiminis formam ». Asserebant enim, toti Ecclesiae directe traditam fuisse potestatem; a ministris vero eam nonnisi in forma commissoria exerceri.

Alii deinde, Febroniani nempe quicumque, docuerunt Ecclesiam habere *alicujus aristocratiae rationem*, eo quod Christus non uni viro, sed collegio, scilicet Apostolis potestatem concesserit;

¹ Cf. Donat, S. J. Summa philos. christianae, vol. 8, n. 334 seqq.; Belliot, O. F. M. Manuel de sociologie catholique, p. 619 sqq., etc.

hanc proinde possident non tantum Romani Pontifices, sed Episcopi etiam pleno jure et ex institutione divina.

Theologi tandem catholici ac canonistae asserunt, formam regiminis ecclesiastici esse *monarchicam*, idque verissimum contendunt, ut statim ostendemus.

II) Probatur formam Ecclesiae catholicae esse monarchicam.

a) *Unus* tantum praest Ecclesiae catholicae, non solum primus inter pares, quasi potiores habens partes in inspectione et directione, verum etiam plena ac suprema suffultus auctoritate, quae perpetua et independens existit in Ecclesia universa. Jam olim plura Concilia, ut Lugdunense II, Florentinum et Vaticanum (c. III de Ecclesia) definierant solum Papam tenere primatum in universum orbem; hic autem primatus non honoris tantum est, sed etiam potestatis *vere episcopalis, ordinariae et immediatae* tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles, a quavis humana auctoritate independentis (c. 218). Summus igitur Pontifex, qui est verus Christi vicarius in terris, successor B. Petri cui traditae sunt claves jurisdictionis universalis, ac caput totius societatis fidelium visibile, revera dicendus est *monarcha*, quanquam per viam electionis auctoritate sua fuerit potitus.

b) Ex his ultro sequitur, ecclesiasticum regimen non esse *democraticum*; etenim nec vi potestatis a populo deputatae nec etiam nomine ipsius populi gubernat Papa, sed vi potestatis quam immediate accepit a Deo et in nomine Jesu Christi cujus est vicarius in terris. Ex populo potest quidem eligi, ut non semel id feliciter evenit, et in hoc sensu dicere valemus, democraticum in Ecclesia non deesse elementum¹.

Neve constitutio Ecclesiae *aristocratica* reputanda est, etsi episcopatus in ea necessario reperiatur ex divina quoque institutione; episcopalis enim potestas semper remanet supremae jurisdictioni Pontificum subjecta. Imo totum etiam collegium episcoporum conciliariter congregatum nihil quidquam adversus *legitimum Papam* agere valebit: Prima Sedes a nemine judicatur nisi a solo Deo². Episcopatus igitur, ut recte notant auctores, potius robur ac fulcimentum Summi Pontificatus reputandus est quam temperamentum ejusve diminutio³.

¹ Cf. Cocchi, I, p. 12. — ² Phillips, I, § 31; Aichner-Friedle, p. 77, qui, dum citat Bellarminum (de Pont. Rom., L. 2, c. 29), haec addit: « Ad summum in tali casu (scil. criminis admissi vel scandali dati) resistentia, quae dicitur passiva, licita est. » — ³ Phillips, I, § 30, p. 237 sqq.; Aichner-Friedle, I, c., etc.

c) *Forma igitur regiminis ecclesiastici*, si consideretur in se, *monarchica* est, quamvis Concilium Vaticanum ab hoc vocabulo abstinerit, ut notat Aichner-Friedle (l. c., p. 76).

De cetero non incongrue haec dicit Zallinger ¹ : « Neque etiam si summi Pontificis atque episcoporum potestas intacta relinquatur, de loquendi formula magnopere solliciti erimus. » Quare aliquibus catholicis scriptoribus placuit formam socialem Ecclesiae « plane singularem » appellare, contenduntque ipsi eam esse « Christocratiam » et non posse aut non debere sub hac ratione comparationem institui cum *variis regiminibus* status civilis. Sed tunc contentio tantum est de nomine, non vero de ipsa re ².

III) *Errores contrarii doctrinae catholicae modo expositae.*

Plures horum errorum pertinent ad assertionem de regimine aliquo *democratico* in Ecclesia ; nonnulli vero circa formam *aristocraticam* maxime versantur. Inde *duplex* eorum series.

a) Tempore Ludovici Bavari, saeculo xiv, *Marsilius Patavinus*, professor Parisiensis, haec docuerat in suo « Defensorio pacis » (una cum alio professore *Joanne a Giandone*), « potestatem ecclesiasticam residere de se, ex jure naturae, in ipsa communitate fidelium ; deinde translatam fuisse tum ex voluntate fidelium, tum ex jure historico ad principes christianos, etc. ». Perabsurda haec sententia saepius damnata fuit a Joanne P. XXII, praesertim anno 1327.

Patavini errorem istum renovarunt *Wiclef* et *Huss*. Deinde vero, saeculo xvi, statuit *Lutherus*, potestatem ecclesiasticam in populo totam esse, et nonnisi usurpatione ab eo ad Papam et episcopos esse devolutam. Adagium ejus erat : Prorsus ejusdem juris sumus omnes ; hoc autem apertissime est contra S. Scripturam quae refert institutionem primatus Petri, contra facta historica et contra sanam rationem ³.

Richerius, syndicus collegii Sorbonnensis, saeculo xvii, reponit etiam summam potestatum ecclesiasticarum in ipsum fidelium coetum, qui tamen deputat Papam, ut servetur unitas. Summus Pontifex, juxta Richerium, non habet nisi potestatem ministerialem ; hancque solam in sua dioecesi possidet episcopus. Systema perversum istud damnavit Innocentius XI, anno 1681.

b) *Graeci schismatici* plurimi et *Anglicani* haeretici formam Ecclesiae praedicaunt aristocraticam, et rejectis primatu Romani

¹ Jus nat. et publ. p. 739, citatur ab Aichner-Friedle, p. 77, nota 10. — ² Cf. Aichner-Friedle, l. c., n. 10. — ³ Jam in Bulla « Exsurge » Leonis X (15 junii 1520) haec damnata reperitur propositio Lutheri : « Verbum Christi ad Petrum, Quodcumque solveris super terram etc., extenditur dumtaxat ad ligata ab ipso Petro » (prop. 26). Cf. quoque propositionem 25 (Bullarium romanum, ed. Taurin., vol. 5, p. 751).

Pontificis ac hegemonia Patriarchae oecumenici, solam retinuerunt episcopalem auctoritatem.

Gallicani asserebant Christum contulisse immediate toti Apostolorum collegio supremam potestatem ; et perperam concludebant Romanum Pontificem non esse infallibilem, nisi accedat consensus Ecclesiae, Conciliumque Generale stare supra auctoritatem Papae ¹. Reprobavit eos Innocentius XI.

Febronius (Nicolaus de Hontheim, episcopus coadjutor trevirensis) in suo libro : de statu Ecclesiae (1763), agnovit in Romano Pontifice tantummodo aliquem primatum consociationis, ad stabilendam unitatem et ad commoda ejus procuranda ; nempe Papa debet advigilare ac dirigere, nequit tamen coercere nec infallibiles emittere declarationes in rebus fidei aut morum. Infallibilitas, juxta Febronium, nonnisi Ecclesiae competit ; et Papa in dioecesium Episcoporum nihil valet statuere, nisi de consensu Episcoporum qui immediatam, plenam et absolutam a Christo accipiunt potestatem jurisdictionis.

Tam Gallicani quam Febroniani erronee senserunt circa Apostolorum praerogativas successorumque eorum ; et valde imminuerunt vim primatus Romanorum Pontificum ².

CAPUT III

De relatione Ecclesiae ad alias societates.

24. — Praeter Ecclesiam Dei alia datur societas in se completa, quae tamen rebus temporalibus praeponitur. De facto isto nullum suboriri poterit dubium ; experientia enim constat et quotidiano usu, quia nos christiani sumus simul et cives. Theologice autem et juridice de hac re nos olim admonuerat solemne illud *S. Gelasii* Papae effatum, scribentis ad Anastasium Imperatorem romanum : « Duo sunt quippe, Imperator Auguste, quibus hic mundus regitur, auctoritas sacra Pontificum et regalis potestas. » Quam sententiam clarissime pro hodiernis temporum moribus iterum enuntiavit Leo XIII in Encyclica *Immortale Dei* : « Deus, sic ipse, humani generis procuracionem inter duas potestates partitus est, scilicet

¹ Cf. Declarationem cleri Galliae circa libertates gallicanas, anno 1682 : propositiones 2 et 4. — ² Vide Bargilliat, ed. 25, I., n. 51 et 52 ; Aichner-Friedle, § 25, p. 76, etc.

ecclesiasticam et civilem, alteram quidem divinis, alteram humanis rebus praepositam. » Quae cum ita sint, de relatione inquirimus inter ecclesiasticam et civilem potestatem. Quaestioni satis fit per propositiones *tres*, quae totidem continentur articulis ; agemus nempe tum de status *independentia*, tum de *potestate indirecta* Ecclesiae in statum, tum de *conventionibus* Ecclesiae cum statu.

ARTICULUS I.

De status divina origine, auctoritate et independentia in suo ordine.

Propositio prima quae debet per partes demonstrari, haec est : *Status civilis non secus ac Ecclesia, a Deo est conditus, habetque rationem verae et proprie dictae societatis, in genere suo supremae ac perfecte independentis* (sovrana, uti aiunt).

I) Status civilis est ab ipso Deo, tanquam auctore naturae, qui voluit homines congregari in societatem.

Id probat christiana philosophia, confirmantque scientia S. Scripturarum et sacra theologia. Uno tantum verbo haec indicabo.

a) Status civilis est *exigentia quaedam* ipsius naturae humanae, prout nempe indita fuit a Deo auctore naturae ; quare recte dicitur statum civilem esse ab ipso Deo conditum. Et sane quidem, non eo modo creati sunt homines a Deo, ut singuli sibi sufficerent ; sed teste evidenti experientia et sana ratione, in communi vivere debent, scilicet in coetu sub aliquo vinculo quo adunentur ad invicem, et pacifice iuribus suis ac vitae prosperitate frui possint : inde habemus societatem civilem in sua essentia constitutam, ut supra jam ostendimus.

b) Hoc idem nos docent *S. Scriptura* et *theologia dogmatica*, confirmantque declarationes *SS. Patrum* et *Summorum Pontificum*. Sic v. gr. S. Paulus scribit ad Romanos (13, 1-7) : « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit : non est enim potestas nisi a Deo ; quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit » (Cf. etiam ad Cor., I, 6, 1 sq.). E sanctis Patribus liceat citare D. Augustinum (de civit. Dei, L. 4, c. 33 : « Deus igitur ille felicitatis auctor et dator, qui solus est verus Deus, ipse dat regna terrena et bonis et malis. Neque hoc temere et quasi fortuitu, quia Deus est, non fortuna ; sed pro rerum ordine ac temporum occulto nobis, notissimo sibi. »

Non aliter loquitur *S. Pontifex Leo XIII*, in Encyclica : *Immortale Dei* (ed. Parisiens. vol. 2, p. 18) : « Ex quo, ait, illud consequitur potestatem publicam per se ipsam non esse nisi a Deo. Solus enim Deus est verissimus maximusque rerum dominus, cui subesse... omnia... necesse est : ita ut quicumque jus imperandi habent, non id aliunde accipiant nisi ab illo summo omnium principe Deo ¹. »

c) Hic tamen adverte (quasi per transennam), *certam formam regiminis* seu formam politicam non esse a Deo societatibus humanis inditam, sed variis causis secundis hujus determinationem fuisse relictam.

Ideo quibuslibet formis politicis se accommodare poterit Ecclesia, ut diserte declarat Leo XIII in pluribus Encyclicis (*Immortale Dei*, l. c. p. 18 ; *Diuturnum illud*, tome I, ed. Paris. p. 142 sq.).

II) Status civilis verae et proprie dictae societatis habet rationem, quin imo in genere suo suprema est ac perfecte independens.

Paucis haec dicta exponuntur et probantur.

a) **Definiunt statum civilem** : Est coetus stabilis familiarum sub aliquo regimine independenti perfectae vitae sufficientiae causa sociatus ². Rationem verae societatis habet, quia omnes implet condiciones ad societatem stricte sumptam constituendam requisitas. Datur enim in eo populus seu *multitudo*, quia non una tantum familia sed plures coadunantur in statum. Adest etiam morale aliquod *vinculum*, cum unitas habetur per regimen et auctoritatem, quae statui inesse perspicimus. Tandem nec *finis* deest unicus in quem tendant cives consociati ; ideo enim in unum coalescunt ut efficacius promoveant publicam securitatem ac rerum omnium prosperitatem ³.

b) Jam ex his facile eruitur, statum civilem societatem quoque esse *perfectam* ; enimvero sibi sufficit quo possit attingere finem suum proprium. Siquidem ipsa natura hunc determinatum statui indidit finem ; sed non solum finem, verum etiam omnia ei jura mediaque attribuit, quibus absque alterius ope valeret per se finem proprium adipisci. Itaque status civilis ipse est omnium aliarum societatum naturalium complementum ultimum, ideoque recte vocari *potest et debet* societas perfecta ³.

¹ Pluries eadem affirmatur doctrina in solemnibus Encyclicis Pii P. XI, quae incipit his verbis : « Ubi arcano Dei consilio », diei 23 Decembris 1922 (A. A. S., vol. XIV, pag. 673 sqq.).

— ² Vide Donat, *Summa Phil. christ.*, vol. 8, n. 194. — ³ Finis ultimus status est gloria Dei et beatitudo hominum aeterna ; finis autem proximus qui a natura inditur, videtur esse prosperitas et securitas publica civium a statu promovenda. Vide circa finem Ecclesiae et Status quae habet Pius P. XI in Encyclica : *Ubi arcano*, p. 690. — ³ Cf. Donat, *Summa Phil. christ.*, 8, n. 303.

c) Insuper in rebus suis status civilis *supremus* dicitur ac plane *independens*, ita ut nulli alii subjiatur ; quod tamen bene est explicandum et limitandum.

Res enim *triplicis* generis occurrere possunt in humanae vitae consuetudine : 1) Res *pure civiles*, ut sunt politia exercenda, impositio tributorum, punitio congruens pro transgressoribus legum civilium et alia id genus ; in his igitur statuendis ac vindicandis dicitur status maximus ac supremus perfecteque independens per se a quavis alia societate. — 2) Res *pure ecclesiasticae*, puta irregularitates quae statuuntur a jure, aut praescripta circa sacram ordinationem clericorum, etc., quae minime statum, sed unice Ecclesiam spectant. — 3) Demum res *mixtae*, quae sub respectu aliquo sive ad Ecclesiam sive ad statum pertinent, ita quidem ut unaquaeque harum societatum jure proprio aliquid de his statuere valeat. Exemplum sit matrimonium : quatenus sacramentum est, subjacet juxta principia theologiae potestati Ecclesiae ; quatenus civiles sibi adjunctos habet effectus, refertur etiam ad statum.

Dicimus ergo, statum civilem in rebus *mere temporalibus* vera gaudere suprematia. Probamus ex ratione et ex auctoritate.

Ex ratione sic argumentari possumus cum Card. Cavagnis : Ecclesiasticae societatis potentia ad ea tantum se extendit quae conferunt ad obtinendum finem Ecclesiae ; atqui finis Ecclesiae est ordine suo supernaturalis, ad quem obtinendum sane leges circa res *mere temporales* neque *utiles* essent neque *rationabiles*. Itaque ex sese destituerentur omni vi, et subditi ad earum observationem non tenerentur. Restat ergo ut solus status civilis de iis statuere possit ¹.

Ex auctoritate demonstratur praesertim *SS. Pontificum* et *D. Thomae*.

A) In Decretalibus (L. 2, T. 28, c. 7, si duobus) scribit *Alexander P. III* : « Quod quaeris si a civili iudice ad nostram audientiam fuerit appellatum, an hujusmodi appellatio teneat ? — Tenet quidem in his qui sunt nostrae temporali jurisdictioni subjecti ; in aliis vero scilicet civibus non clericis, secundum juris rigorem credimus non tenere. » In constitutione : Per venerabilem (c. 13, X, IV, 17) idem affirmare videtur *Innocentius III* ² ; ait enim : « Insuper cum Rex superiorem in temporalibus minime recognoscat, sine juris alterius laesione in eo se jurisdictioni nostrae subicere potuit (scilicet voluntarie). » — Sed praesertim *Leo P. XIII* in suis Encyclicis aperte hanc expressit doctrinam : « Itaque Deus, sic ait in Encyclica : Immortale Dei (II, p. 26), humani generis procuracionem inter duas potestates partitus est, scilicet ecclesiasticam et civilem, alteram quidem divinis, alteram humanis rebus praepositam. Utraque est in suo genere maxima : habet utraque certos quibus contineantur terminos. »

¹ Cf. Laurentium, n. 1143 ; Aichner-Friedle, § 31 ; Bargilliat, I, n. 21 sq., etc. Vide quoque celebrem Epistolam Pii P. X ad Episcopos Galliae, quae incipit his verbis : « Notre charge apostolique » ac agit de doctrina sociali a « Sillon et Sillonistes » emissa (Acta A. S. vol. II, p. 607 sqq.). — ² Cf. Laurentium, n. 1144, qui plures alios quoque indicat fontes.

B) In eandem sententiam inclinaverat *D. Thomas*, ut apparet ex his verbis (L. 2. sent. d. 44, expos. textus ad 4) : « Dicendum quod potestas spiritalis et saecularis utraque deducitur a potestate divina, et ideo in tantum saecularis potestas est sub spiritali, in quantum est a Deo supposita, scilicet in his quae ad salutem animae pertinent. Et ideo in his magis est obediendum potestati spiritali quam saeculari. In his autem quae ad bonum civile pertinent, est magis obediendum potestati saeculari quam spiritali, secundum Matth., 22, 21 : Reddite quae sunt Caesaris, Caesari » ¹.

Jam concludere valemus cum Wernz, « societatem civilem esse in genere suo, scilicet in rebus *mere temporalibus*, perfecte independentem (sovrana) ».

ARTICULUS II.

De potestate indirecta Ecclesiae in Statum.

25. — Salva utriusque societatis, civilis nempe et ecclesiasticae, in genere suo suprematia, ambae nexu sane multiplici conjunguntur ad invicem, ita ut non liceat eas prorsus separare ; quinimo ecclesiastica societas, *certis sub adjunctis*, acquirit etiam vi potestatis spiritalis *aliquam jurisdictionem* in res temporales non suas, sed tantum *indirecte*, id exigente altiori bono animarum.

Duo sunt attente circa hanc doctrinam considerata : 1) necessitas affirmatur *colligationis mutuae* inter Ecclesiam et Statum ; 2) asseritur quibusdam in adjunctis dari indirecte relationem quamdam *subordinationis* Status ad Ecclesiam. Adverte tamen, nos hic non inquirere de potestate Ecclesiae circa *res temporales suas*, ut sunt beneficia ecclesiastica quoad eorum dotationem, piaefundationes, etc. Ex innumeris enim testimoniis auctorum, ex jure vetere et novo atque declarationibus SS. Pontificum abunde constat, in eas directe et proprie Ecclesiae competere auctoritatem ². Sufficiat adducere canonem 1495, § 1 : « Ecclesia catholica nativum jus habet libere et independenter a civili potestate acquirendi, retinendi et administrandi bona temporalia ad fines sibi proprios proseguendos. »

Agimus de rebus temporalibus quae *non sunt Ecclesiae propriae*. Thesis autem exponi ac probari debet per partes.

¹ Laurentius, n. 1145. — Aichner-Frielle, § 31 nervose scribit : « Societatem civilem in rebus temporalibus et sub respectu finis temporalis non esse ecclesiae subjectam, sed plane independentem, omnes admittunt. Nam quicquid fit in rebus temporalibus sub respectu finis temporalis, est praeter finem ecclesiae. Atqui generalis regula est, societates nihil posse in iis, quae sunt extra finem proprium (Card. Tarquini). » — ² Cf. Wernz, I, n. 10 ; Laurentius, n. 1158.

I) De colligatione mutua inter Ecclesiam et Statum.

Status et Ecclesia quamvis sint societates diversae et independentes ab invicem, tamen *non sunt sejungendae*. Praeclare id omnibus notum fecit Leo P. XIII (Encyclica : Diuturnum) : « Inter utramque potestatem, ait, quaedam intercedat necesse est ordinata colligatio seu conjunctio mutua. »

Rationes hujus rei possunt afferri plures ac validissimae :

a) Utraque potestas seu auctoritas unum eundemque summum habet et immediatum Auctorem, *Deum* scilicet, ut supra probavimus.

b) Ambae societates, quamvis fine donentur proximo diverso, *eundem* tamen habent *finem remotum et ultimum*, procurando gloriam Dei.

c) *Idem homines simul* sunt subditi Ecclesiae et subditi Status ; itaque in eosdem habetur utriusque societatis tum cura tum auctoritas, etsi diversus sit respectus.

d) Teste experientia, *uno quasi nexu* in vita hominum conjunguntur spiritualia et temporalia, divinaque humanis miscentur ; quare mutuuum auxilium praebere sibi invicem, et concordiam amicitiamque fovere ambae societates inde edocentur.

e) Adde tandem illud, quod summi est in re momenti : homines non tantum privatim et quasi singuli, verum etiam collecti cum vitam publicam agunt, ad veram religionem colendam tenentur. Igitur societas ipsa publica, ut animadvertit Laurentius (n. 1147), magnis et necessariis officiis obligatur erga veram Ecclesiam¹. Per concordiam autem solam et mutuuum subsidium totum genus humanum, duplici constans regimine sicut homo constat corpore simul et anima, quasi sub una voluntate feliciter et secure regitur². Id jam bene expresserat Ivo Carnutensis scribens : « Cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus. »

Apertissime inde concludimus, minime licere ut status sit *athaeus* aut *indifferens* erga omnes religiones, scilicet erga omnes pari modo affectus³. Nam de religione putare, ait Leo XIII in Encyclica : *Immortale Dei*, nihil inter formas dispares et contrarias interesse, hunc plane habet exitum : nolle ullam probare judicio, nolle usu. Atque istud ab atheismo, si nomine aliquid differt, re nihil differt (§ : de religione). Nec licet *separare*, ut aiunt, Statum ab Ecclesia, aut Ecclesiam a Statu. Penitus enim destrueretur ordinata illa colligatio de qua egimus. Quocirca, quanquam separatio ista de facto praeferenda sit statui persecutionis utpote minus malum, tamen sententia ipsa, suadens hunc sepa-

¹ Vide Schema Concilii Vaticani (collectio lacensis, 7, 573, b. — ² Encyclica : « Immortale Dei », II, p. 22. — ³ Bargilliat, I, n. 27, qui citat Leonem P. XIII.

rationis modum, *rejecta ac damnata* fuit in propositione 55 Syllabi, in Encyclica Pii P. X (Vehementer nos, 11 Feb. 1906) et aliis documentis ¹.

II) De indirecta potestate Ecclesiae in res temporales.

Ecclesiae potestas *spiritualis* sub certis rerum adjunctis hanc quoque vim acquirere potest ut nonnunquam *indirecte* se ad res temporales extendat, quatenus, hae graviter intersint, in casu peculiari, ad animarum salutem.

Hanc de potestate indirecta Ecclesiae in Statum sententiam *non omnes* admittunt *catholici scriptores*.

Dicunt ex eis non pauci, « Ecclesiam et Statum tam stricte sibi esse aequales atque coordinari, ut nunquam sub ullo respectu potestas Ecclesiae res temporales attingere valeat ad Statum pertinentes », sive hae res sint mere civiles, sive mixtae quatenus Statum spectent; ac vice versa. Horum auctorum theoria vocatur: perfecta coordinatio utriusque potestatis. A multis modernis propugnatur doctrina ista ².

Ex opposito nonnulli catholici viri olim statuebant, S. Pontifici ex voluntate Christi competere supremam jurisdictionem in res omnes temporales, ita ut per ipsum Papam gubernatoribus regnorum potestas *communicetur* ³. Sed hanc falsam et imprudentissimam doctrinam fortiter impugnaverunt Bellarminus ac Suarezius saeculo decimo sexto et septimo, tam felici cum successu ut penitus deinde fuisset ab omnibus derelicta.

Plures autem scriptores e temporibus medii aevi et recentioris aetatis agnoscebant Ecclesiae potestatem aliquam *directivam* in res civiles; ita v. g. Gerson, Fénelon, Gosselin et alii ⁴. Censent enim Ecclesiam catholicam, quamquam vera non gaudeat jurisdictione in temporalia, posse tamen « directione sua », scilicet *consiliis, monitionibus et declarationibus*, influere in ipsos magistratus et populum, ita ut hi jam non laedant jura animarum, sed agant etiam in temporalibus juxta rectitudinem et justitiam. Haec est theoria de potestate *directiva* Ecclesiae.

Optima vero plurimorum egregiorumque theologorum sententia ea est, quae nonnullis in adjunctis, ubi bonum animarum spirituale id exigit, tribuit Ecclesiae potestatem quoque *indirectam* in res temporales non suas; illam autem sententiam, quae hodieum satis certa est, jam tuto possumus et proponere et defendere ⁵. Jurisdictio quippe summa Ecclesiae, etsi spiritualis, nonnunquam tamen sub certis rerum adjunctis eam quoque dicitur acquirere vim, ut *redundet in temporalia*, quando id necessarium est ad salutem animarum efficaciter procurandam. Quare ratione « potestatis indirectae » valet etiam Ecclesia, si tam male gestentur res saeculares ut inde gravissima imminet noxia saluti animarum, subditos absolvere a juramento fidelitatis erga principem ac praesidem, qui forte sua *abuterentur* auctoritate in animarum detrimentum. Requiritur tamen ut usus talis potestatis insolitae videatur *necessarius* ad salutem animarum in summum positam discrimen propter

¹ Apud Bargilliat, I, n. 26; Haring, § 25; Laurentium, n. 1155; Wernz, I, n. 38, II, etc. — ² Cf. Scherer (Staatslexikon, III, p. 467); ipse eam rejicit, dum Sägmüller illi favere videtur (p. 35 sqq.). — ³ Potestatem directam Papae in temporalia docuerunt Augustinus Triumphus (saec. 14), Pelagius et pauci alii. — ⁴ Suarez in suo opere: Defensio fidei (L. 3, c. 22) loquitur etiam de potestate directiva Ecclesiae, sed alio omnino sensu, qui potius reducitur ad potestatem indirectam (Wernz, I, n. 10; Laurentius, n. 1158). — ⁵ Hanc doctrinam praesertim Bellarminus invexit.

pessimam gubernationem rerum temporalium ; id vero est absque ullo dubio *connexum spirituale*¹.

Theoria de potestate indirecta Ecclesiae in Statum probatur :

A) Ex auctoritate ; B) ex ratione.

A) *Ex auctoritate*. — Plures SS. Pontifices hanc stabilierunt aut saltem insinuaverunt doctrinam. Sic *Innocentius III* (const. Novit 13, X, 2, 1 et const. Per venerabilem, etc.) ait : « Non enim intendimus iudicare de feudo, cujus ad ipsum spectat iudicium..., sed decernere de peccato cujus ad nos pertinet sine dubitatione censura, quam in quemlibet exercere possumus et debemus. » Item saltem probabilius *Bonifatius VIII*, in bulla : Unam sanctam, ubi legimus² : « Nam veritate testante, spiritualis potestas terrenam instituere habet (id est docere) et iudicare, si bona non fuerit. »

Idem probabiliter eruitur ex *damnata propositione* 24 Syllabi : « Ecclesia vis inferendae potestatem non habet, neque potestatem ullam temporalem directam vel indirectam. » Deinde deduci quoque potest ex *Encyclica* « Pascendi » Pii X (anno 1907), in qua dicitur de modernistis, § 5 : « Viam ad agendum civi praescribere praetextu quolibet, abusus (aiunt) ecclesiasticae potestatis est, toto nisu rejiciendus » (n. 118 apud Denzinger). Apertissime autem enuntiatur haec doctrina in *epistola* Card. Merry del Val ad Archiepiscopum Lugdunensem (14 octob. 1913) quae inserta fuit Actis Apost. Sedis, vol. 5, p. 558 sqq.

Multi quoque *doctissimi viri* eam tenent ; ita praeter Bellarminum et Suarezium, etiam Card. Hergenröther, Wernz, Aichner, Heiner, Laurentius, Bargilliat, Willems, etc. Imo ipse Leibnitzius olim hanc acceptaverat sententiam, uti referunt. Alii tandem, ut von Scherer³ et Haring⁴ valde favent expositae doctrinae.

B) *Ex ratione*. — Et re quidem vera, *logice* debet in ipso munere potestatis ecclesiasticae includi facultas avertendi a populo christiano spiritualia damna, quae ex abusu civilis potestatis possent ratione quadam notabili in ipsum redundare. Ecclesia enim, cujus finis longe est nobilior praestantiorque, filios suos omnes ad hunc spirituales ac supernaturalem finem conducere debebit. Id nequit *secure* atque *constanter* peragere, uti decet, nisi simul ipsi competat facultas, urgente causa, ita disponendi temporalia ut spiritualibus

¹ Haec theoria communiter hisce effertur verbis : Potestas spiritualis Papae indirecte, id est propter spiritualia, circa temporalia versatur (cf. Bellarminum, de controvers., I, 3, L. 5, c. 6 ; Suarez, defensio fidei, L. 3, c. 22, n. 2, etc. — ² Nonnulli canonistae ut Heiner, von Scherer, Sägmüller censent hic agi de potestate directa ; plerique tamen (Mazella, Hergenröther, etc.), contradicunt. — ³ Staatslexikon, vol. III, l. c. — ⁴ Grundzüge (2 ed.), § 24, p. 45 sqq.

nocumentum afferant nullum. Igitur sub certis tantum adjunctis superioritas quaedam *indirecta* agnoscenda erit Ecclesiae super Statum, quae non simpliciter affirmanda est, sed restricta habetur intra certos et definitos limites, quando nempe specialis rerum spiritualium urget necessitas¹.

ARTICULUS III.

De conventionibus Ecclesiae cum Statu seu Concordatis.

26. — Ad praecavendos conflictus Ecclesiae cum Statu hosque amicabili, ut aiunt, quadam ratione componendos, non semel inita fuerunt inter utramque societatem specialia pacta, quae cum varii sint tenoris, commune tamen nunc obtinent nomen *Concordatorum*. Patet autem opportunum hic esse locum, instituendi sermonem de perdifficili hac materia, quamvis alii auctores de ipsa tractent sub titulo « de jure canonico particulari »²; quia, aiunt, concordata referunt leges alicui ecclesiae proprias. Ast maxime etiam pertinent ad quaestionem de *relatione Ecclesiae catholicae* ad Statum civilem; quapropter statim, *triplici* interposita sectione, de iis hoc ordine dicemus: *a)* De notione concordatorum in genere et de eorum origine historico. — *b)* De juridica eorum natura. — *c)* De concordatorum vi et effectibus.

§ 1. DE NOTIONE ET ORIGINE CONCORDATORUM.

I) De notione concordati.

Quamvis circa naturam et definitionem concordati *acriter disputent* auctores, ut in secunda sectione ostendemus, tamen in genere nihil impedit quominus concordatum « transactionem aliquam » dicamus Ecclesiam inter et Statum, qua de suis juribus et rebus aliquid concedit Ecclesia ut pro *sua tutela* ac pro *pace servanda* a Statu vicissim aliquid obtineat.

Finis concordatorum est aut *pax restituenda* aut *pax servanda* inter utramque societatem, ecclesiasticam et civilem. De se minime necessaria sunt concordata; in conflictu enim potestatum, quando temporalia noxam manifestam ac gravissimam spiritualibus afferunt, Ecclesia uti poterit, ut diximus, potestate indirecta in Statum, et sic res componet. *Hodiernis autem temporibus*, cum valde diminuta sit fides christiana et regna acatholica dentur non pauca

¹ Recte in salebrosam hanc quaestionem animadvertit Laurentius, citans Suarezianum et Hergenröther (n. 1159): « Qua potestate indirecta non turbatur securitas civilis potestatis, sed a periculis et turbatione protegitur. » — ² Sic v. g. Bargilliat, I, n. 151 sqq.; Haring, § 30 et 34 et alii.

ubi viri etiam catholici vivunt, non semel urgebit necessitas pacta seu conventiones quasdam ineundi cum variis Statibus eorumque ducibus, idque *valde interest* ad fovendam mutuam concordiam et pacem.

Potest itaque concordatum *in universum definiri* : « Conventio quaedam inter Ecclesiam et Statum, qua, de consensu utriusque solemniter dato, delimitantur jura et obligationes circa materiam aliquam ad ambas societates quadam ratione pertinentem. » Spectat concordatum saepe saepius res mixtas, ut videre est ex ipsa definitione ¹.

Plurimi auctores, *juxta ipsam theoriam* quam defendunt, definitionem quoque specialem tradunt concordatorum ; ita v. g. *Card. Tarquini* hanc notissimam dedit : « Concordatum est lex particularis ecclesiastica pro aliqua Ecclesiae parte, auctoritate summi Pontificis edita, ad Principis ejus loci instantiam, speciali ejusdem Principis obligatione confirmata, se eam perpetuo servaturum » ². Exinde concludit illustris auctor « partes Romani Pontificis in concordatis eas esse quae legislatori competunt, Principum vero quae subjectorum sunt propriae ». Melius tamen videtur *Wernz* concordatum descripsisse aut, si vis, definiisse (I, n. 165) : « Lex est pontificia et civilis, ait, lata pro particulari quadam republica ad ordinandas relationes inter Ecclesiam et Statum circa materiam aliqua ratione utramque potestatem sive societatem concernentem, quae simul adjunctam habet vim pacti publici inter Sedem Apostolicam et illam rempublicam initi et utramque partem vere obligantis. » Equidem postea negat idem *Wernz* (l. c. p. 192, nota 26), concordata « inter pacta internationalia proprie dicta » contineri. Contrarium affirmare non audemus de *omnibus* concordatis ; attamen cum *Maroto* (I, n. 174) asserimus, concordata saltem nunc a S. Sede iniri « in forma pactorum internationalium, ita ut ab eadem Sede non abrogentur aut immutentur nisi illis rationibus quibus revocantur aut mutationi subjiciuntur *internationales conventiones* ». Exinde etiam deducimus cum eodem auctore (quod patet ex ipso canone 3), jus concordatorum, quamvis sit particulare, induere peculiarem aliquem characterem, nempe *juris internationalis*, ac inde non subiacere in ordine ad novum Codicem iisdem limitationibus quae alia jura particularia afficiunt.

¹ Ratione quadam haud dissimili concordatum definit *Cocchi* (I, n. 38) : « Conventio inter Ecclesiam et Statum civilem, qua moderatur habitudo inter utramque potestatem, circa materiam aliquo modo ad utramque pertinentem. » Aperte confitetur se vestigia *Card. Billot* sequi ac ejus verbis saepe uti in tota hac quaestione (p. 60, nota 1). — ² Apud *Card. Gennari*, Consult. canon. I, p. 6.

II) De concordatorum origine.

Concordatorum vestigia *jam antiquitus* inveniuntur notata in ipsa Historia ecclesiastica, quamvis nomen diversum mutuata fuerint et nonnunquam pactum tantum amicitiae significarint ¹. Omnium *primum* videtur fuisse concordatum « Carisiacum » (Chiersy, in Gallia) inter S. P. Stephanum III et Pipinum, Praesulem Francorum, anno 754. Alia concordata valde antiqua sunt : concordatum inter Urbanum II et Rogerum I, Ducem Calabriae, saeculo undecimo ; deinde concordatum Londinense (an. 1107) pro Anglia, Wormatiense sub Calixto II (an. 1122) pro Germania ². Ab his abhinc temporibus Summi Pontifices saepius tales inierunt pactiones. Omnium *celeberrimum* fuit magnum illud concordatum quod statuit Pius P. VII cum Napoleone I an. 1801, post revolutionem gallicam ; ultimum vero quod condidit Sancta Sedes hodiernis temporibus, praeter pactum initum inter Pium P. X et Petrum regem Serbiae, an. 1914, fuit Concordatum Pii P. XI cum Lettonia ³.

Quamvis verum sit quod axioma pervulgavit : *historia concordatorum, historia dolorum*, nequit tamen negari, tales conventiones nonnunquam utiles esse ad sedandos conflictus aptasque ad avertenda extrema ab Ecclesia pericula. Cum enim, sic Ivo Carnutensis ad Paschalem P. II, « regnum et sacerdotium inter se discordant, non tantum parvae res non crescunt, sed etiam magnae res miserabiliter dilabuntur ». Quare vix hodie est civile gubernium ubi desit concordatum cum Ecclesia, nisi separatio Status ab Ecclesia penitus fuerit declarata. Hodiernis autem statibus rerum, a quibus saepissime christiana praeteritorum saeculorum principia aliena sunt, datur non semel concordatum tanquam extremum remedium extremis malis.

Post immane recentissimum bellum, cum plures novi ex veteribus nati fuissent status, aliive adjunctis sibi provinciis multum crevissent, revocavit Benedictus XV vel potius *nulla declaravit* privilegia, quae Apostolica Sedes aliis concesserat « per pactiones sollemnes conventionesque » (Allocutio, 21 nov. 1921). Ratio haec est, quia jam *alia* habetur *persona moralis*, nec ea amplius adest « quacum Apostolica Sedes olim convenerat. Ex quo illud natura consequitur, ut etiam pacta et conventa, quae inter Apost. Sedem et eas Civitates antehac intercesserant, vim jam suam omnem amiserint ». Simul tamen S. Pontifex dicere non omisit, Sanctam Sedem non recusaturam quominus, si velint ipsae, paciscantur praepositi harum Civitatum concordiam cum Ecclesia, aliis tamen condicionibus quae mutatis temporibus melius congruant. Confirmavit autem Benedictus XV illud quoque, se in hujusmodi pactiones minime passurum ut quidquam irrepat quod sit *ab Ecclesiae dignitate aut libertate* alienum ⁴. Et re quidem vera, conventionem facta hac solempni,

¹ Cf. Wernz, I, n. 165, II, IV ; Aichner-Friedle, § 41 sqq. ; Guidus Cocchi, I, n. 39, etc.

— ² De Angelis (L. 1, T. 4 app. de concordatis, n. 3) existimabat pactum Calixtinum cum imperatore Henrico concordatis non esse adnumerandum, sed ipsum errare circa factum hoc historicum iudicat Wernz, l. c., IV, p. 194. — ³ « Concordat entre le Saint-Siège et le gouvernement de Lettonie », die 30. Mali 1922 (cf. Acta A. S., vol. XIV, p. 577 sqq.).

⁴ Acta Apost. Sedis, vol. 13, p. 522.

jam cedit jus commune Ecclesiae juri concordatario, ut patet ex canone 3 Codicis ¹.

§ 2. DE NATURA JURIDICA CONCORDATORUM.

27. — Plures adsunt sententiae circa intimam concordatorum naturam juridicam, quae solent ad tres praesertim revocari, theoriam *legalem*, theoriam *contractus bilateralis*, theoriam *privilegiorum*. His addimus theoriam aliquam « intermediam ».

a) *Theoria legalis* statuit concordata non esse nisi merum privilegium a *principi saeculari* Ecclesiae concessum; ideoque nullam ipsi inesse vim obligandi nisi ratione legis civilis, illudque posse revocari ad nutum principis saecularis. Haec est sententia regalistarum ac fere omnium auctorum protestantium, aut acatholicorum, quales sunt Schulte, Hinschius, Sarwey, Hübler. Omnino *falsa* est doctrina ista, quoniam nititur principio, Ecclesiam esse Statui subordinatam; cujus assertionis insulsitas ex iis etiam patet quae supra diximus de relationibus Ecclesiae ad Statum.

b) *Theoria contractus* seu ut communiter appellatur: *pactorum* tenet, concordata vera esse pacta bilateralia ex parte Ecclesiae et ex parte Status, ita quidem ut sint *contractus in sensu quoque stricto*, scilicet synallagmatici onerosi inter duas partes contrahentes rite initi, ex iustitia commutativa utrinque obligantes.

Illustres sane recensentur fautores aut defensores hujus theoriae, inter quos eminent De Angelis, Card. Cavagnis, Card. Agliardi, Giobbio, Aichner, Turinaz, Labis, Scherer, Bargilliat, Prümmer, etc. Etiam aliqui acatholici, ut Richter-Dove, Herrmann, Bluntschli eam tuiti sunt.

Rationes praecipuae quae militant pro hac sententia hae fere sunt: doctrina illa valde conformis videtur locutionibus SS. Pontificum et Card. Secret. Status. Ita v. g. *Julius III* (14 Januar. 1554): « Nos, ait, attendentes concordata praedicta vim pacti inter partes habere, et quae ex pacto constant, absque partium consensu abrogari non consuevisse, neque debere... statuimus juxta ipsorum concordatorum continentiam, etc. » Idem declaravit *Benedictus XIV* quoad concordatum anni 1753, quod invit cum rege Ferdinando ²; *Pius deinde VII* de concordato anni 1817 dixit: « Haec

¹ Sonat hic canon: « Codicis canones initas ab Apostolica Sede cum variis Nationibus conventiones nullatenus abrogant aut iis aliquid obrogant; eae ideoque perinde ac in praesens vigere pergunt, contrariis hujus Codicis praescriptis minime obstantibus. » —

² « La Santità sua, sic ait, in fede di S. Pontifice, e Sua Majestà in parola di Re cattolico, promettono mutuamente per se stessi ed in nome dei loro successori, la fermezza inalterabile e perpetua sussistenza di tutti e ciascheduno degli articoli praecedenti dichiarando che ne la S. Sede, ne i Re cattolici abbiano rispettivamente a pretendere più... e che si abbia a ritenere irritato e di nessuno valore ed effetto, quando si facesse... contro tutti od alcuno degli stessi articoli. » Cf. Cocchi, I, n. 42.

concordata habent vim veri contractus utrumque obligantis. » Nostris quoque temporibus, *Leo XIII* in Epistola ad Episcopos et fideles Galliae (16 Febr. 1892) concordatum vocat : « Un pacte solennel et bilatéral toujours fidèlement observé de la part du Saint-Siège. » Vix aliter *Pius P. X* de conventionem locutus est quam intercessisse declaravit inter Apostolicam Sedem et Rempublicam Galliae (Encyclica « Vehementer nos »). Sic Cardinalis quoque Secretarius Status *Antonelli*, die 19 Julii 1850, litteris datis ad Delegatum Sardiniae, de mutua utriusque partis (contrahentium) loquitur obligatione et asserit sub hoc respectu concordata aequiparari pactis internationalibus.

c) *Tertia theoria* quae est *privilegiorum*, contractus hypothesim prorsus rejicit, affirmatque concordata ex parte Ecclesiae privilegia esse Statui concessa, et ratione solius fidelitatis ligare Ecclesiam ad sui observantiam ; ex parte tamen Status haberi contractum unilateralem quo obligatur ex justitia erga Ecclesiam. Inde concludunt Ecclesiae semper licere etiam sine consensu Status abrogationem talium privilegiorum proclamare, cum nempe id exigit Ecclesiae utilitas ; econtra Statui non esse id permissum, nisi assentiat Ecclesia.

Multi et non ignobiles *canonistae* plus minusve huic adhaeserunt opinioni, inter quos recensent Schmalzgrueber, S. J., Wiestner, S. J., De Bonald, Card. Tarquini, S. J., Card. de Azevedo, Card. Satolli, Mgr Radini-Tedeschi, de Luca, S. J., Liberatore, S. J., Redactores ephemeridis : *Civiltà cattolica* et alios.

Nec desunt approbationes *SS. Pontificum*, ut videre est ex litteris quas ad De Bonald dedit Pius P. IX, ut ipsi gratularetur de opusculo : *Deux questions sur le Concordat*, etc. « Gratulamur itaque, sic Pontifex ¹, tibi tuoque scripto ominamur, ut, qui blasphemant quod ignorant, inde tamen discant Ecclesiam per haec conventa, de rebus ad se spectantibus, non aliena appetere jura, sed propria largiri. »

Suppetunt fautoribus hujus theoriae validiores quaedam *rationes*, quarum *tres* tantum referam :

1) Potestas seu jurisdictio ecclesiastica gratuitum est donum a Christo Domino *SS. Pontificibus* concessum, quibus minime licet donum illud *alienare quovis modo*, sed stricta incumbit cura integre istud successoribus transmittendi. Porro, si veri contractus bilaterales essent concordata, Papa contrahens cederet partem suae jurisdictionis vel potestatis principibus saecularibus, et sic alie-

¹ Apud Card. Gennari, Consult. canon. I, p. 5. Ipse Gennari vocat doctrinam Card. Tarquini : « Enseignement net et pressant que beaucoup de canonistes ont adopté » ; rem tamen non decedit.

naret quod non est alienabile. Ergo dicendum est concordata non contractus stricte bilaterales reputari.

2) Potestas SS. Pontificum nullo modo potest *praescribi*, quapropter nec alienari potest; nam quod aptum fit alienationi, subest quoque *praescriptioni*.

3) In concordatis nonnunquam ceduntur principibus jura seu bona spiritualia, et vicissim ab ipsis Ecclesiae agnoscuntur bona seu jura temporalia. Porro, si talia concordata essent contractus stricti et proprie dicti *ex justitia commutativa* obligantes, jam adesset labes alicujus *simoniae*. Ergo non sunt contractus stricti ¹.

28. — *Theoria quae magis mihi arridet, quia verior apparet, ea est quae vocatur mixta seu intermedia* ², quamque proponunt Wernz ³, Duballet, Laurentius et alii. Satis recte, ni fallimur, hi auctores statuunt articulos alicujus concordati non semper eadem obligare ratione; ideo, dicunt, in specie perspicere ac judicare oportebit cujusnam naturae sint singuli articuli. Jamvero non pauca concordata, in aliquibus articulis, vera et proprie dicta continent privilegia a SS. Pontificibus Statui concessa. Hinc *quoad istos articulos* nequeunt concordata pacta bilateralia sensu proprio nuncupari. Confirmatur verbis Benedicti XV in Allocutione diei 21 nov. 1921, qua nulla declarat « privilegia quae Apostolica Sedes aliis concesserat per pactiones sollemnes conventionesque ». Haec autem S. Pontifex semper valide, nonnunquam etiam licite, ut mox ostendemus, *auferre* poterit.

In multis vero concordatorum articulis, prout *saepe de facto inita fuerunt concordata*, Statui imponitur obligatio observandi eos ex titulo quoque novo, scilicet ex justitia commutativa; vicissim eadem incumbit necessitas Sanctae Sedi, quatenus Ecclesia in his rebus veram contrahere valeat obligationem justitiae. In *valido* quidem *usu* suae potestatis non pendet Romanus Pontifex a consensu principum civilium, sin minus potestas ejus non amplius esset vere monarchica ⁴.

Omnes autem articuli concordatorum corroborantur ac firmanur *interposita publica fide* a SS. Pontificibus ex una parte, ex altera

¹ Hoc argumentum refellere conatur Prümmer quaeritando (Manuale, q. 24): « Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi res spirituales vel spiritualibus annexas pretio temporali. Ubi autem hic invenitur emptio et venditio? » — Sed nonne in c. 728 dicitur: « Cum de simonia agitur, emptio-venditio... late accipiendae sunt pro qualibet conventionem? » — ² Cf. Haring, § 34, Bargilliat, n. 160. — ³ L. c. n. 173. — ⁴ Etiam Card. Billot, ut refert Cocchi (I, n. 43), affirmat obligationem contractam per concordata nullam importare diminutionem auctoritatis pontificiae.

vero parte a Statu, sicque formam accipiunt *pactorum internationalium*.

Recte itaque potest natura juridica concordatorum ita *describi* : Conventio facta inter S. Pontificem et Statum aliquem civilem in forma pacti internationalis, qua ordinantur pro particulari quadam republica relationes inter Ecclesiam et Statum quoad materiam aliquo modo utramque potestatem concernentem ; ita ut *vera obligatio* inde enascatur pro utraque parte, *saltem ratione ipsius pactionis publicae* ¹.

§ 3. DE CONCORDATORUM VI ET EFFECTIBUS.

29. — I) Per concordatum remittit Ecclesia aliquid de exercitio juris sui in favorem Status, sive id versetur circa res spirituales, ut est jurisdictio Episcoporum, libera existentia Ordinum religionum et sic porro ; sive respiciat res temporales aut res mixtas, puta erectionem aut descriptionem novarum dioecesium et parochiarum, bona varia pro sustentatione ministrorum cultus, etc. Status autem protectionem suam et nonnullos favores ad quos plerumque ipso jure naturali aut divino jam tenebatur, elargitur Ecclesiae, ita ut, facto concordato, ad id ipsum praestandum ex novo titulo, nempe vi pacti sollemnis obligetur. Recte animadvertit Card. Billot in suo tractatu de Ecclesia Christi, Ecclesiam quando majorem libertatem aut protectionem obtinet a Statu, reapse non recipere gratiam sed potius admissionem plenam illorum jurium quae a suo Divino Fundatore jam acceperat ; itaque ipsa non jura appetit sed propria potius elargitur Statui, quae recte, ut supra diximus, veniunt nonnunquam sub nomine : « privilegia » ². Haec quidem ratione *materiae*.

Ratione *formae* difficile erit negare eam esse formam pacti mutui, quod vere obliget utramque partem vi *conventionis publicae*. Scribit Wernz ³ : « Nulla est ratio a terminologia ipsorum SS. Pontificum, in authenticis ipsorum documentis, atque etiam in ultimis Leonis XIII encyclicis adhibita, recedendi, ne simus magis catholici quam romani Pontifices. »

II) Igitur quoad ipsos effectus, concordata cum caractere donentur conventionum internationalium, de *jure gentium* videntur esse. Quare et leges sequuntur juris gentium et juris naturae, ut S. Pontifex Pius X expresse in sua Encyclica « Jamdudum » (24 Maii 1911) declaravit. De concordato enim Lusitaniae agens

¹ Hanc sententiam refellere conatur Bargilliat (I, n. 160), asserendo eam ad solutionem quaestionis non conferre. Sed in § 3 sequenti dicemus quomodo ad talem solutionem aliquid conferat. — ² Guidus Cocchi, I, n. 40. — ³ I, Tit. VIII, de concordatis, n. 165 sqq.

injuriose ab hac republica rescisso, haec ait : « Quae pacta sollemniter conventa inter Lusitaniam et Apost. Sedem, jus naturae ac gentium violando, rescindit. » Sed jam antea Card. Secretarius Status *Antonelli* ad nuntios scripserat de concordatorum vi et effectibus (an. 1850) : « Conventiones istae dicuntur per utriusque partis contrahentis solemnem et reciprocam promissionem, adducere obligationem nullatenus minorem ea, quae ex publicis alterius speciei pactis deducitur, ut inter diversa gubernia concludi consueverunt. »

Subditis vero promulgantur singuli articuli Concordatorum ex parte Ecclesiae tanquam *lex particularis ecclesiastica*, ex parte Status tanquam *jus et statutum civile*. Inde patet quaenam particularia ipsis officia et jura obveniant ¹.

¹ Vide Card. Gennari (Consult. canon., I, p. 10 sqq.). — Doctissimus auctor quamvis rem disputatam decidere noluerit, haec tamen scribit : « Le concordat en effet... n'est autre chose qu'un privilège accordé par le Souverain Pontife pour une région déterminée au souverain de ce pays et à ses sujets, etc... » (p. 10). — Confer etiam quae habet Dr. Eichmann (Lehrbuch des Kirchenrechts, p. 61, 62).

TRACTATUS II

De fontibus existendi juris canonici

Scriptores : S. Thomas, Summa theol. 1. 2. q. 90 sqq. ; S. Alphonsus, Theol. mor. L. I^a n. 90 sqq. (ed. Gaudé, p. 70) cum Append. II : de privilegiis (Gaudé, p. 187) ; Homo Apost. II, c. 1 sqq. ; Suarez, de legibus, L. I sqq., praesertim, L. IV (ed. Vivès, vol. 5) ; Reiffenstuel, jus can. universum, L. I, T. 1, n. 22 sqq. ; Wernz, I, n. 89 sqq. ; Aichner-Friedle, § 207 sqq. ; Maroto, I, n. 177 sqq. ; Marc-Gestermann, I, n. 110 sqq. ; Prümmer, Theol. mor., I, n. 141 sqq. ; Lehmkühl, Theol. mor. (11 ed.), I, n. 210 sqq. ; Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 26 sqq. ; Aertnys-Damen, I, n. 127 sqq. ; Bargilliat, I, n. 63 sqq. ; Laurentius, n. 370 sqq. ; Blat, I, n. 58 sqq. ; Leitner, I, p. 35 sqq. ; Guidus Cocchi, I, n. 44 sqq. ; Toso, ad Codicem juris can. commentaria minora, I, p. 25 sqq. ; Vermeersch, Theol. moralis principia, I, n. 155 sqq.

30. — Principia existendi juris canonici objective recensentur duo a Magistro Gratiano, cum dicat in celebrato suo Decreto : « Omne autem jus legibus et moribus constat. Lex est constitutio scripta. Consuetudo autem est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cum deficit lex » (D. I, c. 2, 3 et 5). Ex his perantiquae jurisprudentiae principiis novus quoque Codex suam eduxit *primi libri partitionem* ; agit nempe primo de *legibus* ecclesiasticis in se spectatis (Tit. I), deinde vero de *consuetudine* (Tit. II).

Sed non tantum leges, quatenus objective jus constituunt, emanant a voluntate legifera aliqua ; verum etiam ii omnes qui *veri aestimantur legislatores*, possunt sub determinata forma edere *rescripta* ad particularem consultationem pertinentia, quae nec necessario nec directe sint ordinata ad bonum commune veluti leges presse dictae. Deinde a legislatore non paucae facultates praeter vel contra jus commune aliquibus tribui solent ; hoc autem si fiat per modum legis privatae, *privilegium* vocatur, si per modum relaxationis legis in quibusdam casibus et transeunter, ut aiunt, fieri contingat, appellatur *dispensatio*. Inde est cur Codex statim titulos addat de rescriptis, de privilegiis et de dispensationibus.

Integer igitur tractatus hic capitibus constat quinque : a) de *legibus* ; b) de *consuetudine* ; c) de *rescriptis* ; d) de *privilegiis* ; e) de *dispensationibus*. De singulis autem concisis dicemus verbis.

CAPUT I

De legibus ecclesiasticis.

Constat apud omnes catholicos viros, definitionibusque dogmaticis ac constanti Ecclesiae traditione est probatum necnon Syllabo Pii P. IX et recentissima Constitutione Benedicti XV « Providentissima » confirmatum, Ecclesiam verum esse regnum spirituale et supernaturale cui Christus Dominus potestatem dedit *legiferam*, a potestate civili plane independentem ¹. Jure utique *divino* competit Ecclesiae potestas leges proprias condendi, quibus se submittere tenentur quicumque veniant sub nomine christianorum et fidelium ; quare solemniter pronunciat Tridentina Synodus (sess. 7, c. 8) : « Si quis dixerit baptizatos liberos esse ab omnibus sanctae Ecclesiae praeceptis quae vel scripta vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur nisi se sua sponte illis submittere voluerint, anathema sit. »

Apertissime haec doctrina de legifera Ecclesiae potestate in Sacra quoque continetur Scriptura, et quidem cum dixit Christus Petro : « Tibi dabo claves regni coelorum ; et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis (Matth., 16, 19). » Idipsum autem omnibus deinde concessit Apostolis, ut habemus ex Matth., 18, 18 : « Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram erunt ligata et in coelis », etc. Verba quibus usus est Dominus Jesus : « ligare, solve, claves regni coelorum », potestatem quoque includunt *leges ferendi* in ea societate quam condidit Christus, nempe in Ecclesia. Ita rem intellexerunt Apostoli, ut apparet ex Actis Apost. (c. 15, 28), ex Epistolis S. Pauli ad Corinthios (I, 11, 2), ad Thessal. (I, 4, 2), ad Timotheum (I, 3, 2 et 6), etc. Quam interpretationem tota traditio constansque Ecclesiae praxis probant.

Ceterum cum Ecclesia, uti probavimus, sit societas perfecta planeque independens in rebus suis, legiferam quoque habere debet potestatem ².

Tractando autem de ecclesiasticis legibus hunc sequemur ordinem :

- 1) Trademus *definitionem* ac *divisionem* legum ecclesiasticarum, praemittendo notiones de lege in genere.
- 2) Agemus : de *objecto* et *forma* legum canonicarum ;
- 3) De *subjecto activo* potestatis legiferae, scil. de auctore legum ;
- 4) De *subjectivo passivo* seu subditis legum ;

¹ Vide etiam Concilium Vaticanum, sess. 4, c. 3. — In Syllabo confer propositiones 19, 20, 41, 42. Ex auctoribus praesertim Bellarminus in tertia controversia generali : de S. Pontifice, L. 4, hanc quaestionem fusius tractavit ; deinde Wernz, I, n. 90 ; Bargilliat, I, n. 63 ; Cocchi, I, n. 44 sq., etc. — ² Cf. Huguenin-Jarc, n. 50 sqq. ; Bargilliat, I, n. 63, etc.

5) De *effectibus* legum ;

6) De *interpretatione* ac *cessatione* legum.

Sex igitur his articulis absolvetur quaestio de legibus, quae ab omnibus etiam moralistis fuse tractatur.

ARTICULUS I.

De notione et divisione legum ecclesiasticarum.

31. — I) *Notio legum.* — Vocis : lex, si inquiramus *definitionem*, varias quidem inveniemus apud auctores *etymologias* ad hoc nomen spectantes. Dicit S. Thomas (1. 2. q. 90, 1 in corpore) : « Dicitur enim lex a *ligando*, quia obligat ad agendum. » Sed deinde articulo 4 (ad 3) Aquinas haec habet : « Isidorus dicit in 5 *Etymologiarum*, c. 3 et l. 2, c. 10, quod lex a *legendo* vocata est, quia scripta est. »

Suarez de variis significationibus vocis « lex » disserens, haec pronunciat (L. 1, c. 2, n. 9) : « Putat enim (Thomas) a *ligando* sumptam esse (etymologiam), quia proprius effectus legis est ligare seu obligare. Isidorus autem a *legendo* putat legem esse dictam, quod inde colligit, quia lex debet esse scripta, et ideo legenda est... sed oportet legendi verbum ad *interiorem lectionem*, seu *recogitationem* ampliare, ut notavit *Alensis*... ; huic etymologiae consonat nomen *hebraicum*, quo lex *tora* dicitur, id est instructio. Alii denique legem dictam esse putant ab *eligendo*, vel quia cum magna et prudenti electione ferenda sit ; vel quod unicuique ostendat quid eligendum sit... ; sic *Augustinus* in quaestionibus ex novo Testamento... *Cicero* vero (l. 1 de legibus) a *legendo* dictam esse declarat : Quia nos, inquit, *delectus* vim in lege ponimus, sicut *Graeci* (ait) legem vocant *nomon*, a tribuendo unicuique quod suum est, quia lex debet esse justa ; unde alii derivant legem ab eo quod *legitime actiones humanas moderatur*, ut refert *Turrecremata*... Itaque hae omnes etymologiae aliquid explicant quod vere convenit legi : unde vero vox derivata sit, incertum est et parum refert ».

Ad *definitionem realem* quod attinet, multiplex proferri solet ; notior est illa quam tradit *D. Thomas* et quam potius tanquam legis *descriptionem* accipimus. « Lex, ait (1. 2. q. 90, a. 1 in corp.) quaedam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum vel ab agendo retrahitur. » De ea autem dicit *Suarez* (l. c. c. 1, n. 1) : nimis lata et generalis videtur¹.

Altera legis notio ab *Aquinate* prolata celeberrima est et ab omnibus probatur : « Nihil est aliud, sic ipse (1. 2. q. 90, a. 4 in corp.), quam quaedam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata. »

¹ Nec *D. Thomas* hanc definitionem tanquam completam proponere vult, ut apparet ex articulo 4 (in corpore).

S. Alphonsus (Theol. mor., L. 1, n. 90 ; *Homo Apost.*, II, n. 1), dum sequitur Busenbaum, eam legis definitionem seligit quam olim cl. Reiffenstuel (I, T. 1, n. 23) proposuerat : « Lex est recta agendorum ratio a publica potestate communitati denuntiata, cum voluntate eam perpetuo obligandi ad aliquid agendum vel omit-tendum ¹. »

Hae definitiones si *legi ecclesiasticae* applicentur, sic sonant : « Leges canonicae sunt ordinationes rationis ad bonum commune Ecclesiae ab eo qui jurisdictione curam ipsius habet, promulgatae » (Blat, I, n. 58) ; vel uti habent Aichner-Friedle cum Maroto (I, n. 179) : « *Sunt ordinationes stabiles superioris ecclesiastici competentis fidelibus modo obligatorio impositae.* »

Quamvis fortasse perpetuitas proprie dicta non sit absolute necessaria ad *rationem legis* ², attamen firmitas aliqua specialis seu stabilitas omnino requiritur, ut sit lex ; *transeuntes* ordinationes vocantur etiam : praecepta communia, statuta, edicta, decreta, etc. Imo juxta plures auctores, maxime antiquiores, ut refert Maroto (n. 180), lex est *ordinatio perpetua*, quae nonnisi a legitimo Superiore potest revocari aut cessat ab intrinseco ³.

II) Divisio legum canonicarum.

Ratione objecti possunt leges dividi in affirmativas et in negativas, prout jubent ponere actum aut ipsum omitti.

Ratione subjecti in Constitutiones Apostolicas quae solemniori quoque modo emanant a SS. Pontificibus, in Decretales quae eduntur ad alterius supplicationem pro interpretatione juris communis, in « Motu proprio » quae ad nullius instantiam publicantur, in Encyclicas quae in persona Ordinariorum ad plures mittuntur Ecclesias, etc. ; — et in Decreta Conciliorum seu S. Romanarum Congregationum ; — deinde in statuta aliarum auctoritatum inferiorum quibus potestas legislativa competit, v. g. conciliorum provincialium, etc. ⁴.

Ratione formae distinguuntur praesertim *bullae* quae sunt solemnissimae litterae apostolicae sub plumbo datae pro re maximi momenti ; praeterea *brevia*, quae minus sunt solemnia nec dantur sub plumbo sed sub annulo piscatoris, etc. ⁵.

Ratione effectus discernuatur in leges praescribentes, permit-

¹ Hanc definitionem optime deinde explicat Reiffenstuel per partes (n. 29 sqq.). —

² Maroto citans Génicot-Salsmans (I, n. 180) ; item Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 43. — ³ Praeceptum est dictamen efficax seu jussum conscientiae a competente superiore singulis aut in casu particulari datum. Perpetuitate caret de se, nec requiritur in praecipiente ulla potestas legifera. — Consilium, monitum, adhortatio etc., obligationem proprie dictam non imponunt. — ⁴ Cf. Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 28 sqq. — ⁵ Prümmer, Manuale, q. 19 ; Bargilliat, I, n. 477 ; Maroto, I, n. 377, etc.

tentes, prohibentes et poenales. Leges *prohibentes* quae etiam *vetantes* nuncupantur, subdividi solent in simpliciter *vetantes* aliquem actum tanquam *illicitum*, et in irritantes actum tanquam *invalidum*. Juxta c. 11 ad irritandum aut inhabilitandum omnino requiritur ut id « expresse vel aequivalenter » statuatur. Nonnunquam nisi per sententiam iudicis irritantur actus legibus contrarii. — Leges vero *poenales* duplicis generis esse possunt : sunt enim quae ad culpam simul et poenam obligant, aliae vero ad solam poenam subeundam adigunt et vocantur : mere poenales. Vix in *Ecclesia* conduntur leges mere poenales ; attamen aliquorum ordinum et institutorum religiosorum regulae continent statuta mere poenalia ¹.

Ratione extensionis habentur leges *territoriales* quae afficiunt territorium et *personales* quae afficiunt directe personas ipsas independentes a territorio. Deinde etiam sub hoc respectu dantur leges *universales*, quae directe ad omnes diriguntur, et *particulares* quae juxta mentem Codicis conduntur pro particulari territorio, ita ut respiciant non universae Ecclesiae personas, sed personas aliqujus determinati territorii ². Leges autem tum universales tum particulares possunt esse sive territoriales sive personales ³. Recententur demum leges *generales* quae ad omnes Ecclesiae fideles spectant, *speciales* quibus genus tantum aliquod personarum seu coetus determinatus subjicitur, tandem *singulares* quae exceptiones a jure communi per modum legis continent, ut sunt privilegia de quibus fuse dicemus ⁴.

ARTICULUS II.

De objecto et forma legum canoniarum.

32. — Objectum legis omne id est ad quod ambitus potestatis legiferae Ecclesiae se extendit. *Forma* autem hic intelligitur actus quo leges vim acquirunt intrinsecam.

1) De objecto seu materia legum ecclesiasticarum.

Quae ad finem Ecclesiae rite attingendum necessaria sunt, possunt quoque objectum esse legum canoniarum, modo sint de materia *honestae et justae, possibili et utili*. Objectum igitur *directum*

¹ Vide S. Alphonsum, Theol. mor., L. 1, n. 145, 147 ; Suarez, I, L. 5, c. 2, etc. — An dentur leges ecclesiasticae pure poenales explicat Marc-Gestermann, I, n. 183. — ² Can. 13 et 14 ; Maroto, I, n. 24 et 199. — ³ Maroto, n. 183. — ⁴ Cf. Wernz, I, n. 89 ; Maroto, n. 24.

harum legum est id quod ad finem spirituales Ecclesiae pertinet aut proxime cum ipso cohaeret ; objectum vero *indirectum* sunt etiam res temporales vel mixtae, quatenus jus Ecclesiae ad eas se extendit ¹.

Actus *heroici* non possunt ordinarie nec per se praescribi legibus Ecclesiae, nisi bonum commune id exigit ².

Actus *interni* indirecte saltem attinguntur ab Ecclesia si connectantur necessario cum *externis*. Quare a P. Alexandro VII haec damnata fuit propositio (55) : « Quis praecepto paschali satisfacit etiam sacrilega communione. » Certum deinde est Ecclesiam posse suis legibus circumscribere et determinare directe actus externos *occultos*, ut ex novo Codice patet.

Circa actus *mere internos* magna exsurgit difficultas, dissentiuntque auctores. Vi solius jurisdictionis, ni fallimur, nequeunt actus isti directe in foro externo praescribi aut prohiberi a legislatore humano. Dicit enim Innocentius P. III (c. 34 de simonia X L., 5, 3) : « Nobis datum est de manifestis tantummodo judicare. » Porro potestas *judicialis* et potestas *legifera* eodem ordine in eadem objecta se extendunt ; quare harum neutra videtur in actus *mere internos* posse exerceri.

Haec est etiam sententia gravissimorum theologorum, imprimis D. Thomae (1. 2. q. 91, a. 4 in corp.), S. Alphonsi (Theol. mor., I, n. 100 ; Homo Apost., II, 17), Benedicti XIV, Suarezii, Caietani, De Lugo, Salmantic. Wernz, Vermeersch-Creusen, Bargilliat, etc. Equidem plures auctores maxime recentiores opponunt, inter quos citantur a Maroto : Ballerini, Bouquillon, Noldin (I, n. 185, d), sed ipse Maroto fatetur contrariam sententiam « communiter » a theologis et canonistis teneri (nota 2). Probe tamen nota, Ecclesiam bene posse in rebus ad *fidem* et *doctrinam* pertinentibus exigere assensum non tantum externum, verum etiam internum, ut ex pluribus ecclesiasticis testimoniis id est certissimum ³. Patet demum Ecclesiam in foro suo *interno* etiam de internis judicare, quare recto sensu intelligi debet vulgare adagium : Ecclesia de internis non judicat ⁴.]

II) De forma et promulgatione legum canonicarum.

Forma legum distinguitur hic duplex : externa et interna ; requiritur etiam promulgatio ut lex vim obligandi habeat. Inde *tria* haec oportebit distinguere :

A) **Forma externa** seu extrinseca legum consistit in signis aut verbis satis expressis, quibus voluntas legislatoris possit *sufficienter* innotescere. Praeter hanc formam, natura rei inditam, nulla alia solemnior requiritur. Attamen *legislatores inferiores* nonnunquam talem patientur necessitatem propter jus positivum, quando

¹ Cf. Wernz, I, n. 96. — ² Marc-Gestermann, I, n. 154 ; Wernz, l. c. — ³ Cf. Billot, de Eccles. II, th. 22, ad quem remittit Marc-Gestermann, I, n. 156. — ⁴ Bargilliat, n. 67.

ad scripturam tenentur certis modis habendam, stemmate obsignatam aut sigillo ¹.

B) Forma interna legum est intentio legislatoris, seu seria ejus voluntas imponendi subditis obligationem aliquam in ordine ad rem ipsam vel ejus modum. *Efficax illa voluntas* omnino requiritur in quolibet actu legislatoris, ita ut saltem radicitus et ex parte dicenda sit necessaria.

C) Promulgatio demum legis debet haberi, quia secus omni vi obligandi destitueretur lex materialiter sumpta. Pertinet promulgatio ad ipsam *essentiam* legis, ita ut lex non promulgata revera non sit lex. Quare legimus in canone 8, § 1 : « Leges instituuntur cum promulgantur » ². Dicere possumus ordinationem legislatoris ad bonum commune habitam, non esse, priusquam promulgetur, nisi legem in actu primo ; fit autem lex in actu secundo, tunc cum promulgatur ³. Concludere nobis licebit, legem non constitui in *suo esse*, ut aiunt, *formali* nisi per promulgationem ⁴.

Equidem contradicit *Bouix* (de curia, p. 308) contenditque quaestionem de necessitate promulgationis esse saltem controversam, imo, sic ait, « sententiam quae negat promulgationem esse essentialiter requisitam ad legem, tanquam veram et certam esse praeferendam, cum sententiae affirmanti omnis probabilitas adempta sit ». Sed hac in re juxta Wernz (I, n. 100), cl. canonista Bouix opinionem tuetur fere ab omnibus doctoribus duce S. Thoma *rejectam*, atque solidis rationibus minime comprobata. Canon deinde quem citavimus (8, § 1), immensum sane pondus affert sententiae affirmanti.

Est autem promulgatio : publica denuntiatio legis facta communitati auctoritate illius qui communitatis habet curam. Valde differt a *divulgatione* legis ; per hanc enim notitia legis jam promulgatae latius diffunditur in populum, et de ipsa facile potest intelligi principium jure receptum : Ignorantia facti non juris excusat. Nonne in Codice legimus (c. 16, § 1) : « Nulla ignorantia legum irritantium aut inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur » ? Post aliquod enim tempus divulgatio legis *praesumitur* facta ⁵. Hic effectus quo securius obtineatur, introducta est *vacatio* legis, scilicet status intermedius inter promulgationem legis et necessitatem observandi legem. Notum est leges ab Apostolica Sede latas promulgari per editionem in Actorum Apost. Sedis commentario officiali, ut constat ex canone 9. Talis autem

¹ Vide Wernz, I, n. 99. — ² Haec verba desumpta sunt ex Decreto Gratiani, D. 4, c. 3.

— ³ Marc-Gestermann, n. 137 ; Wernz, I, n. 100 ; Bargilliat, n. 76. — ⁴ Ita Bargilliat (I, n. 76) : « Promulgatio, ait, necessaria est, ut lex constitutur in suo esse formali. » Idque demonstrat ex Aquinate (1. 2. q. 90, a. 4). — ⁵ Cf. canonem 16, § 2 : « Ignorantia vel error circa legem aut poenam aut circa factum proprium... generatim non praesumitur. »

lex quamvis sit promulgata, non obligat tamen ordinarie *nisi post tres menses* propter specialem dispositionem legislatoris quam eodem canone expressit. Haec suspensio effectus legis jam promulgatae, quae apte vacatio legis appellatur, *non habet locum* pro legibus episcopalibus nec pro legibus inferiorum praelatorum, ut id expresse a canone 335, § 2, declaratur.

Modus promulgationis nullus de se requiritur determinatus; sufficit ut lex communitati proponatur *hoc vel illo modo*, quo mediate vel immediate, simul vel successive, ad omnium moraliter possit devenire notitiam ¹.

ARTICULUS III.

De subjecto activo potestatis legiferae seu de auctore legum.

33. — Inter eos qui potestate pollent leges condendi in Ecclesia Dei, aliqui leges ferre possunt pro *tota Ecclesia*, jus ergo universale habent; alii vero jure tantum restricto gaudent pro *certis territoriis aut personis*. De utrisque singillatim agemus.

I) Jus universale leges ferendi in totam Ecclesiam competit:

a) *Summo Pontifici* ex ipsa institutione primatus divinitus facta, ut patet ex Constit. « Pastor Aeternus » Concilii Vaticani (c. 3) et ex c. 248, § 1, quo asseritur, Romanum Pontificem habere supremam et plenam potestatem jurisdictionis in universam Ecclesiam, in iis quoque quae ad disciplinam et regimen pertinent. Talis jurisdictio esse nequit sine potestate *leges instituendi* earumque ope conscientiam fidelium ligandi.

b) Eandem potestatem legiferam habent *Concilia oecumenica* cum Romano Pontifice adunata ab ipsoque confirmata. Id manifestum est ex c. 222, § 1 et 2, c. 228, § 1 ².

c) Variis deinde *Congregationibus Romanis* aut *Tribunalibus* aliquid suae potestatis tribuere solet S. Pontifex ad decreta condenda et etiam leges ferendas, ita tamen ut nihil extraordinarium vel grave inconsulto Papa edatur, generatimque gratiae ac resolutiones *pontificia approbatione* insigniantur (c. 244, § 1 et 2). Non potest S. Pontifex absolute ipsis delegare universalem suam legiferam potestatem, nec de facto id unquam fecit ³.

¹ Olim Constitutiones SS. Pontificum ad celebriores mittebantur Universitates; leges autem Romae affligebantur valvis magnarum Basilicarum Petri et Pauli, S. Joannis Lateranensis, etc. Deinde vim acquirebant obligandi juxta usum et probatam doctrinam auctorum (cf. praesertim S. Alphonsum, Theol. mor., L. 1, n. 96 et 106; Wernz, I, n. 100 et 101; Maroto, I, n. 189 sq. et 191, 192. — ² Vide Wernz, I, n. 92; Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 48; Cocchi, I, n. 49. — ³ Cf. etiam canonem 241, Constitutionem: Vacante Sede

II) **Jus restrictum edendi leges pro regione quadam particulari sibi subdita aut personis determinatis imprimis habent :**

a) *Legati Romani Pontificis*, in provinciis sibi subditis (c. 268, § 1 et 2).

b) *Concilia plenaria et provincialia*, pro territoriis suis respectivis (c. 291, § 2). Synodi vero *dioecesanæ* non habent hanc potestatem nisi ratione Episcopi qui solus est legislator (c. 362).

c) *Patriarchæ, Primates, Metropolitæ* in suis provinciis ac territoriis ; *episcopi* vero *residentiales*, etiam extra synodum, in suis dioecesibus (c. 335, 329, 334, § 1).

d) *Ecclesiæ cathedralis capitulum*, quoties et quamdiu sede vacante legitime jurisdictionem ordinariam retinet (non ultra 8 dies juxta c. 432, § 1). Nihil tamen poterit innovare ¹.

e) *Vicarius capitularis* leges ferre valebit de his tantum in quibus ordinaria ipsi competit jurisdictio, exceptis his quæ in jure manifesto prohibentur (c. 435, § 1 ; 437, 455, § 2).

f) *Omnes demum personæ morales aut physicae* quibus a S. Sede aut a jure potestas quasi episcopalis in foro externo collata est, ut sunt vicarii et praefecti apostolici, abbates et praelati nullius, capitula Ordinum religiosorum et plurium Congregationum clericalium exemptarum quibus talis data est potestas, ut suo loco dicemus ².

In specie notare oportet, *Superiores Majores Religionum* clericalium exemptarum, itemque *Abbates* monasteriorum sui juris venire quidem sub nomine Ordinariorum (c. 198, § 1), atvero nonnisi intra ambitum Constitutionum a S. Sede approbatarum et juxta usum legitimum leges posse condere aut ordinationes vim legum habentes ³.

ARTICULUS IV.

De subjecto passivo seu de subditis legum.

34. — Inquirimus quisnam *subditus sit legum canonicarum*, seu « subjectum passivum potestatis legiferae ». Porro vel negative vel positive potest haec quaestio considerari, et quidem quoad partem positivam tum in genere tum in specie. Inde *triplex* divisio hujus articuli.

Apost. — Cocchi (l. c.) ait : « Vacante Sede Apost. nemo potest leges generales condere, neque Collegium Cardinalium neque Concilium generale.

¹ Canon 431, § 1 ; cf. Wernz, n. 94 ; Marc-Gestermann, n. 145 ; Vermeersch-Creusen, l. c., n. 48. — ² Vide canonem 323, § 1 ; 294, § 1 ; Wernz, l. n. 94, III ; Laurentius, n. 370.

— ³ Exempla apud Vermeersch-Creusen (Epitome, I, n. 48, 6).

I) **Negative si rem consideres**, dices cum *Codice juris* (c. 12) « legibus mere ecclesiasticis non teneri, qui baptismum non receperunt, nec baptizatos qui sufficienti rationis usu non gaudent (amentes), nec qui, licet rationis usum assecuti, septimum aetatis annum nondum expleverunt, nisi aliud jure expresse caveatur ». Quare nec idololatres nec mahumetani nec judaei nec catechumeni de se adstringuntur legibus Ecclesiae, nec habitualiter amentes, nec impuberes ante septennium completum, excipe si agitur de annua confessione juxta c. 906, etc., ut suo loco dicemus. Nec tenentur *ipsi legislatores* quoad vim coactivam legum ; tenentur tamen quoad vim directivam et ratione legis naturalis, ut ait Vermeersch-Creusen (I, n. 49), « quæ hunc ordinem sancit ut pars concordet cum toto, et caput cum membris ». Id locum habet, cum agitur de legislatoribus singularibus, quamvis aliqui auctores ¹ adhuc severius judicent ; cum autem legislativa potestas pluribus est communis, quilibet absolute vi legis positivæ ad ejus observantiam adstringitur, sicut ceteri ².

Haeretici autem et *schismatici* de se ad leges tenentur, modo valide baptismum receperint ³ ; nulla enim lege positiva eximuntur a praescriptis Ecclesiae, nisi tamen agatur de matrimoniis contrahendis. De his quippe valet canon 1099, § 2 : « Acatolici sive baptizati sive non baptizati, si inter se contrahant, nullibi tenentur ad catholicam matrimonii formam servandam. » Ratio praecipua horum decisorum fundatur in c. 87, ubi Codex declarat sine ulla exceptione generale principium : « Baptismate homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus christianorum juribus et officiis. » Quare non satis probabilis videtur in se opinio eorum qui excipiunt haereticos et schismaticos ab obligatione quarundam legum sanctificationem animarum directe spectantium. Nulla quidem ab istis incurritur culpa moralis, propter ignorantiam legis et *bonam fidem* subjectivam ⁴.

II) **Positive et in genere** tum ad leges universales tum ad leges particulares habendus est respectus. Legibus *universalibus* subditi sunt *omnes* christifideles toto orbe degentes, si pro materiae exigentia ad eos quoque spectet suprema *legislatoris voluntas*. Hoc clare eruitur ex canone 13, § 1.

Legibus autem *particularibus*, quæ scilicet non totam afficiunt Ecclesiam sed aliquod tantum territorium vel personas alicujus territorii, ii censentur subjecti qui de *territorio sunt* et simul *com-*

¹ Hos refert Aertnys-Damen, I, n. 146. — ² Cf. S. Alphonsus, L. 1, n. 154 ; Wernz, n. 106 ; Marc-Gestermann, n. 209 ; Bargilliat, n. 70. — ³ Juxta Génicot-Salsmans, I, n. 111, non desunt auctores qui existiment Ecclesiam nolle urgere leges de festis et jejniis, erga eos qui in secta jam dudum constituta infeliciter nascantur. Ipse addit : « Codex rem non dirimit. » — ⁴ Cf. Wernz, I, n. 103 ; Aertnys-Damen, I, n. 148 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 50, etc. — Bargilliat (n. 70) mitiorem tenet partem.

morantur in territorio, non vero alii. Sic enim rem declarat c. 13, § 2 : « Legibus conditis pro peculiari territorio ii subjiuntur pro quibus latae sunt quique ibidem domicilium vel quasi-domicilium habent et simul actu commorantur. » Ratio videtur esse, quia in his jurisdictio ad territorium limitatur, et mediante illo, attingit subditos territorii, ut aestimant Wernz (n. 105) et Bargilliat (n. 72). Itaque in genere nonnisi eos afficiunt leges particulares, qui in ipso territorio actu degunt, ibique aut domicilium aut saltem quasi-domicilium habent.

Duplex datur domicilium : paroeciale unum, dioecesanum alterum. *Paroeciale* est habitatio in aliqua paroecia vel quasi-paroecia cum intentione perpetuo ibi manendi, nisi quid inde avocet ¹ ; vel simpliciter factum commorationis per decennium habitae (c. 92, § 1). *Dioecesanum* est, cum non in paroecia vel quasi-paroecia aliquis suum domicilium habet, sed in dioecesi, vicariatu aut praefectura (c. 92, § 3): Qui alicubi domicilium habet, nomine venit « incolae ».

Duplex quoque datur *quasi-domicilium* : paroeciale nempe et dioecesanum ; acquiritur commoratione in paroecia aut dioecesi cum animo ibi manendi *saltem per majorem anni partem* si nihil avocet, vel simpliciter per factum aliquod *habitationis* protractae ad majorem anni partem (c. 92, § 2). Elapsis 6 mensibus, jam adimpletur major pars anni ². Qui quasi-domicilium alicubi habet, vocatur in jure hodierno : *advena* ³. *Peregrinus* autem est qui extra suum domicilium et quasi-domicilium versatur, dum illud retinet. *Vagus*, qui nullibi domicilium aut quasi-domicilium possidet (c. 91). De his ultimis speciali modo disseremus.

Amittuntur domicilium et quasi-domicilium *discessione* a loco cum animo non redeundi ⁴.

III) In specie agere debemus de exemptis, peregrinis et vagis ; inquiremus nempe an teneantur legibus ?

Porro legibus *juris communis* utique tenentur hi omnes, modo non sint in territorio ubi vigeat indultum.

Exempti legibus particularibus quas in territorio ubi degunt episcopi tulerint, de se non tenentur ; indirecte vero ad eas servandas non semel adiguntur ratione boni communis ⁵. Nec desunt

¹ Marc-Gestermann, I, n. 203, II. — ² Acta S. Sedis, 31, p. 346 ; Marc-Gestermann, I, n. 203, III. — ³ C. 91. — Olim advena ille dicebatur qui alicubi domicilium vel quasi-domicilium extra locum suae originis habebat. — ⁴ C. 95. — Exceptio datur pro uxoris, amentibus, minoribus juxta c. 93. — ⁵ Wernz, I, n. 105 ; Génicot-Salsmans, I, n. 144.

casus jure statuti ubi etiam exempti jurisdictioni episcoporum subsumunt.

Peregrini legibus territorii in quo versantur tenentur, quoties hae leges generales sint et in loco ipso obligent; deinde quoties de legibus quamvis particularibus agatur, quae *ordini publico* consulunt vel *actuum solemnia* determinant (c. 14, § 1, n. 2). Aliis legibus in territorio ubi peregrinantur non obligantur; quia, ait Wernz (n. 107), omnis lex ecclesiastica per se et ordinarie territorialis est. Nec legibus particularibus sui territorii tenentur, quamdiu ab eo absunt, nisi hae leges expresse sint personales, vel earum transgressio noceat in proprio territorio, v. g. quoad legem residentiae (c. 14, § 1, n. 1).

Vagi, juxta canonem 14, § 2, nunc obligantur etiam legibus particularibus loci ubi sunt, a quibus olim eximebantur (Wernz, n. 107). *Ratio* haec esse videtur, quia proprius vagorum parochus aut Ordinarius est ipse parochus vel Ordinarius loci in quo actu commorantur (ex canone 94, § 2).

Quoad favores, nequeunt peregrini et vagi privilegiis patriae frui, cum haec non personalia sint ¹.

ARTICULUS V.

De effectibus legum canonicarum.

35. — Datur effectus *immediatus* et *essentialis* legis et dantur etiam effectus *mediati*; de se autem, ut lex suum effectum producat, minime requiritur a parte subditorum *acceptatio* seu receptio. Itaque, triplici hac subdivisione instituta, loquemur de effectu primario et immediato legis, deinde de effectibus mediatis, et tertio de legis acceptance.

I) *Essentialis omnis legis effectus* hic est ut obligationem aliquam imponat in *conscientia*, quia lex est vinculum quoddam ordinis moralis ². Id expresse declarat *Aquinas* (1. 2. q. 96, a. 4 in corp.) inquirens « utrum lex humana imponat homini necessitatem in foro conscientiae »? Respondet: « Si quidem justae sint (leges), habent vim obligandi in foro conscientiae a lege aeterna, a qua derivantur. » Etiam leges *irritantes* ad hoc saltem obligant, ut

¹ Wernz, I, n. 107; Marc-Gestermann, n. 204. — Huc pertinet proverbium: Si fueris Romae, romano vivito more; si fueris alibi, vivito sicut ibi. — ² Vide Wernz, n. 109; Bar-gilliat, n. 81; Marc-Gestermann, n. 177; Vermeersch-Creusen, I, n. 36.

aliquis actum irritum non defendat tanquam validum ; neque, si jure sit actus nullus, ille possit in conscientia haberi fons emolumentorum et jurium, ut ait Wernz (n. 110), maxime postquam intervenerit sententia declaratoria.

Leges aliquae vocantur *simpliciter morales*, quia ad culpam theologicam directe transgressores obstringunt. Aliae appellantur *poenales*, sive sint poenales mixtae, sive pure aut mere poenales ¹ ; ad hoc saltem constringunt transgressores, ut solutio poenae fiat moraliter obligatoria, si poena imponitur. Plures autem illustres canonistae ut de Angelis (I, L. 1, 2, p. 53), Santi, Hergenröther et alii, *negant* dari leges ecclesiasticas mere poenales ² ; sed jam supra innuimus, plures Regulas Ordinum religiosorum explicite non ad culpam sed ad poenam obligare. Equidem, ut recte notat Maroto (I, n. 221), in foro externo, quoad jus, saepe obligatio juridica absoluta erit ; quare si talis lex violetur, aderit *vera culpa juridica*, cui vera poena etiam respondet. Sed obligatio in conscientia non erit absoluta ; quia supposita transgressione legis mere poenalis, non inde directe exurgit culpa moralis quoad rem (eam enim excludere vult legislator), attamen alia via, ratione poenae quam supponimus in conscientia impositam, *adest quoque obligatio moralis*, secus non esset vera lex ³. Nonnunquam ita statuitur obligatio ad poenam subeundam, ut intercedere oporteat sententiam aliquam judicis, idque maxime evenit in poenis ferendae sententiae. Si latae sententiae et privativa tantum sit poena (censurae, etc.), *statim* premet reum ; contra, si positiva sit aut tali aequiparanda, nonnisi post sententiam declaratoriam criminis generatim urgebit obligatio ⁴.

Leges quae fundantur in *praesumptione communis periculi*, seu, ut loquitur Codex (c. 21), « ad praecavendum periculum generale », vere obligant et urgent, quamvis in casu particulari non sit periculum (de facto). Itaque v. gr. leges circa prohibitionem librorum vigent, etiamsi sciat aliquis se nullum ex istorum lectione passurum detrimentum. Secus dicendum, si de praesumptione *tantum facti* agitur ; huic enim applicatur adagium : praesumptio cedit veritati ⁵.

II) **Praeter effectum hunc immediatum et essentialem, dantur quoque plures effectus mediati**, qui a Suarezio (L. 1, c. 15, n. 2) et Wernz (n. 109) in quinque distinguuntur capita : 1) Praescriptio ; 2) prohibitio ; 3) permissio ; 4) poena ; 5) irritatio actus contrarii. De prioribus aut egimus aut postea dicemus ; de legibus *irritantibus* pauca addere debemus.

Definiuntur leges irritantes communiter : illae leges quae decernunt actus quosdam nullius esse valoris, etsi aliter ex solo jure naturae aut ex generalibus principiis juris positivi hi essent validi ⁶.

¹ Cf. D. Thomam, 2. 2. q. 189, a. 9 ad 2, etc. Lex non praesumi potest pure poenalis, sed id debet demonstrari sive ex ipsa declaratione legislatoris, sive ex consuetudine legitima.

— ² Vide quae circa leges poenales dicit Reiffenstuel (L. 1, n. 221 sqq.). — ³ De quaestione illa praesertim olim disseruerunt Sanchez et Suarez, ac hodieum Prümmer, A. Koch, Vermeersch, Biederlack, Maroto, etc. Rem etiam examini subjecimus in opere : de sacrae obedientiae virtute et voto (n. 58 et 124). Cf. « Nouvelle revue théologique », 1923, p. 122.

⁴ Reiffenstuel, I, n. 197 sqq. — Theol. mor., II, D. 2, q. 4, n. 34. — ⁵ Marc-Gestermann, I, n. 192. — ⁶ Maroto, I, n. 222, etc.

Ad leges irritantes referri possunt leges *inhabilitantes*, quae reddunt quasdam personas incapaces ad actus determinatos valide efficiendos.

Eruendum autem est ex *ipsis verbis legis*, quisnam sit modus quo irritatio actus praescripta fuerit : utrum plenissime et *ipso jure*, an per rescissionem tantum et *post sententiam judicis* ; utrum absolute et erga *omnes*, an conditio-nate et in gratiam *tantum alicujus* ? Stricta obligatio omittendi actum ipso jure nullum tunc existit, cum actus invalide gestus evadit *turpis*, et per legem canonicam *directe* et *absolute* prohibetur ; lex enim simul est irritans et prohibens¹.

Leges simpliciter prohibentes actum reddunt quidem illicitum aut etiam rescindibilem, non vero invalidum ; id enim proprium est legum irritantium et inhabilitantium, dummodo adsit conditio in c. 11 expressa : « Irritantes aut inhabilitantes eae tantum leges habendae sunt, quibus aut actum esse nullum aut inhabilem esse personam expresse vel aequivalenter statuitur. » Si occurrat *dubium juris* circa leges etiam irritantes aut inhabilitantes, nulla erit obligatio ; si agatur de *dubio facti*, dispensare potest Ordinarius, dummodo sit de his legibus, ait c. 15, « in quibus Romanus Pontifex dispensare solet »².

Quid autem erit sentiendum circa hos effectus legum, *stante ignorantia* ex parte transgressoris ? — Distinguere oportet inter ignorantiam in foro externo et in foro interno. In foro *externo*, ut diximus, non praesumitur ignorantia legis vel poenae. Si tamen constet inculpabilem *interne* adfuisse ignorantiam, non imputatur violatio legis tanquam delictum ecclesiasticum (c. 2202, § 1). Si lex quidem non ignoretur, sed *poena* tantum sancita a jure, tunc dicendum erit ignorantiam solius poenae imputabilitatem delicti non tollere, sed aliquantum *minuere*. Itaque nonnunquam ab incurrendis *cen-suris*, etc., excusabit, ut suo loco dicemus (c. 2229, § 2 et 3). « Nulla autem ignorantia legum *irritantium* aut *inhabilitantium* ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur » ; sic pronuntiat severissime canon 16, § 1, et recte quidem, quia hae leges latae sunt ad tutandum praesertim bonum publicum, cui officere non debet privatorum ignorantia.

III) Ad effectus legis non necessario nec per se requiritur a parte *subditorum acceptatio* seu *receptio*, ut cum Suarezio (L. 3, c. 19) et aliis sapientissime statuit S. Alphonsus (I, n. 138), quem sequuntur etiam hodierni auctores : Wernz (n. 102), Bargilliat (n. 85), etc.

Necessitas enim talis acceptationis proveniret vel ex *defectu potestatis* in legislatore qui indigeret consensu subditorum ad leges

¹ Wernz, I, n. 110 ; Marc-Gestermann, I, n. 185 sqq. ; Cocchi, II, n. 65, b. — ² Cf. Maroto, I, n. 230 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 74 ; Cocchi, I, n. 74. — Dubium juris versatur circa sensum quem habet aliqua lex, quando auctores v. g. non conveniunt, quando dubitatur utrum existat talis lex, etc. In dubio facti non dubitatur de existentia legis, sed utrum id revera commissum fuerit cui applicanda est norma legis.

condendas, sed hoc in jure falsum esset ; vel ex *benignitate* legislatoris, qui non vellet subditos suos obligare, nisi ipsi acceptent, at falso hoc supponeretur. Alia quippe est intentio legislatoris, qui saepius etiam determinat quandonam incipiat tempus obligationis. Ita ratiocinantur Suarez (L. 4, c. 16, n. 3) et Wernz (n. 102). S. Alphonsus breviter hanc adducit rationem (l. c. secunda sent.) : « Quia praelati ecclesiastici non habent potestatem a populo ». Supposita ergo justitia legis, et haec debet praesumi, *ipso facto* oritur pro subditis obligatio acceptandi legem, ita ut peccent hi qui legem sufficienter promulgatam non observent. Hinc *damnata fuit* ab Alexandro VII propositio contraria (28) : « Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam » ¹.

Per accidens tamen fieri poterit, ut lex culpabiliter a subditis non acceptata, consuetudine paulatim ad *abrogationem* trahatur ². Non ex ipsa populi dissensione provenit hic effectus per accidens, sed vi desuetudinis. In jure autem canonico (c. 25, 27, 30) sine consensu aliquo auctoritatis non habet vim consuetudo ; porro juxta c. 27, § 1 nunc requiruntur 40 anni ut *praescriptio* fiat contra legem. Videtur adhuc suffragari ratio quam legimus apud S. Alphonsum (n. 139), dicentem, principem *nolle aliquos obligare* ad observandum quod non est a majori et saniori parte populi receptum. Sed patet hic minus agi de legibus ecclesiasticis quam de legibus civilibus, et casus est particularis qui quadamtenus ad *epikeiam* reduci poterit ex benigniori interpretatione legislatorum mentis.

ARTICULUS VI.

De legum interpretatione et cessatione.

36. — Remanet ut dicamus de *recta interpretatione* legum ecclesiasticarum et de earum cessatione. Inde *duplex* habebitur sectio.

§ 1. DE INTERPRÉTATIONE LEGUM.

Interpretari nihil aliud est quam explicare sensum qui inhaeret alicui dicto aut scripto ; sed variis modis aliqua interpretatio fieri solet. Itaque exponemus primo *definitionem* interpretationis legum, deinde *varia* interpretationis *genera*.

I) **Definitio.** — Sensu magis *generali* interpretatio est : explicatio seu explanatio sensus in lege aliqua contenti. Id maxime solet fieri ab *auctoribus* in commentariis.

¹ Ut refert Marc-Gestermann (I, n. 163), ita docuerant plures haud ignobiles theologi, inter quos Caietanus, Navarrus, Lessius. — ² Wernz I, n. 102, nota 76 ; Bargilliat, n. 85, b, etc.

Sensu deinde magis *restricto*, quo non semel etiam accipitur, est explicatio sensus quodammodo dubii et subobscuri legis jam latae. Tunc distinguitur a simplici *declaratione*, quae est manifestatio sensus verborum legis in se clarae per alias voces aut sententias clariores.

Fieri poterit ut occurrant casus non praevisi a legislatore, ubi dubium exsurget an obligatio legis ad hos quoque se extendat. Exinde nonnunquam datur locus *epikeiae*, de qua jam superius diximus.

II) **Divisio.** — Triplex datur interpretatio ratione auctoritatis e qua procedit : *authentica*, *usualis* et *doctrinalis*. De quibus singulis agemus.

a) **Authentica** est illa quae fit a legislatore aut ab ejus delegato aut a competente superiore (cf. can. 17, § 1). Haec interpretatio *eandem prorsus vim* habet ac ipsa lex. Quodsi declaret tantum verba legis in se certa, nulla alia indiget promulgatione et retrotrahitur. Id etiam potest fieri propter dubium, ut aiunt¹, *subjectivum* aliquorum, seu propter legem *subjective dubiam*; talis interpretatio authentica comprehensiva eos tenet ad quos dirigitur, dum alii obligantur propter legem sufficienter promulgatam et claram.

Quodsi legem aliquam *restringat*, vel *extendat*, vel *objective dubiam* authentice interpretetur, tunc lex de novo eget promulgatione et non retrotrahitur (c. 17, § 2). Si per modum sententiae judicialis detur aut rescripti in re peculiari, ligat *tantum personas* atque afficit *tantum res* pro quibus data est².

b) **Usualis interpretatio** ea dicitur quae legitima *consuetudine* inducitur. De hac generale illud viget principium (c. 29) : « Consuetudo est optima legum interpres », modo non desint conditiones requisitae a jure (cf. c. 25 sqq.), de quibus mox latius disseremus. *Vim legis* utique habet hujusmodi interpretatio, quando adjunctam habet praescriptionem legitimam, ut ait Cocchi (I, n. 76).

c) **Interpretatio doctrinalis** est ea quae fit a *peritis viris* juxta normas jurisprudentiae. Majorem vel minorem acquirit vim juxta pondus et efficaciam *rationum* allatarum; inde axioma : valet quantum valent rationes. Usuali interpretationi tunc tantum aequiparatur, quando *communis* et *constans* est doctorum sententia.

¹ Cf. F. Claeys Bouuaert, Nouv. revue théol. 1922, p. 267; Selecta capita Cod. j. c. n. 12.

² Pro decretis S. C. Rituum vide Marc-Gestermann, I, n. 169, 5. — De insertione in A. A. S., cf. Vermeersch-Creusen, n. 60.

Quomodo vero generatim facienda sit interpretatio legum, edocemur variis textibus juris canonici; et hi sunt quasi *regulae recentes* quae satis concordant cum antiquioribus « regulis juris » in Decretalibus Gregorii IX et in Libro Sexto contentis, vel cum « titulis : de significatione verborum »¹. *En praecipua capita :*

1) Leges canonicae intelligendae sunt secundum *propriam verborum significationem in textu et contextu* consideratam; quae si dubia et obscura manserit, ad locos Codicis *parallelos* si qui sint, ad legis *finem* ac *circumstantias* et ad *mentem* legislatoris est recurrendum (c. 18; c. 49).

2) Si certa de re *desit expressum praescriptum* legis sive generalis sive particularis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus latis in *similibus*, a generalibus juris *principiis* cum aequitate canonica servatis, a *stylo* et *praxi* Curiae Romanae, a communi constantique sententia *doctorum* (c. 20).

3) In dubio de *revocatione* legis praeeistentis, standum est pro lege; revocatio non praesumitur, sed in occurrente casu, leges posteriores ad priores trahendae sunt, et his quantum fieri possit, *conciliandae* (c. 23).

4) Stante autem lege posteriori, quid sentiendum erit de *vi legis prioris*? — Oportebit distinguere in hoc casu. Etenim lex *posterior obrogat priori*, idque evenit cum *expresse* lex hoc edicat, aut sit illi priori *directe* contraria, aut totam *de integro* ordinet legis prioris materiam; at lex posterior generalis, si excipias praescriptiones peculiares de hac materia *circa novum Codicem* (c. 6, n. 1), nullatenus derogat locorum *specialium* et personarum *singularium* statutis, nisi aliud in ipsa lege generali posteriori *expresse* caveatur (c. 22).

5) *Per novum Codicem* ex *peculiari* dispositione canonis 6, omnes leges tum universales tum particulares oppositae abrogatae sunt. Leges vero quae ex *veteri* disciplina implicite assumptae fuerunt in novum jus, remanent *intactae*; si non explicite aut saltem implicite continentur in Codice, omnem vim obligandi amiserunt (n. 6). Leges omnes *poenales* juris veteris, si earum nulla mentio occurrit in novo Codice, *abrogatae* sunt (n. 5), dum leges quibus indulta et privilegia concessa sunt, integrae manent nisi *expresse* Codex aliter caveat (c. 4). In *dubio* num aliquod praescriptum Codicis discrepet cum veteri jure, a veteri jure non est recedendum (c. 6, n. 4).

¹ Titulus de verborum significatione invenitur tum in Decretalibus Gregorii IX, tum in Libro Sexto, tum in Clementinis et Extravagantibus.

Interpretatio legum saepe dicitur aut *stricte* aut *late* esse facienda, ita ut in primo casu coarctetur et in secundo casu dilatetur principiorum applicatio ususve verborum. Ne tamen unquam repugnet cum genuino *sensu* verborum vel *manifesta intentione* legislatoris satis in ipsis verbis contenta! *Stricte* autem interpretari oportet: a) leges *odiosas*, quae poenam statuunt, aut liberum iurium exercitium coarctant, aut exceptionem continent a lege (v. gr. per dispensationem a lege communi datam in commodum privatorum). Ita canon 19. — b) *Strictam* quoque interpretationem, in dubio, patientur rescripta, quae ad *lites* referuntur vel iura aliis quaesita *laedunt*, vel *adversantur* legi in commodum privatorum, vel demum impetrata fuerunt ad *beneficii* ecclesiastici assecutionem (c. 50).

Plura alia quae favores aut facultates continent, *late* erunt interpretanda juxta c. 50, et secundum « regulas juris », quae plurimum valent in hoc rerum genere. De his vero suo loco in specie agemus, *tractatu sequenti*, cum occurrent in Decretalibus Gregorii IX et Libro Sexto.

§ 2. DE CESSATIONE LEGUM ECCLESIASTICARUM.

37. — **Dari possunt causae sive extrinsecae sive intrinsecae quibus cessare dicuntur leges canonicae**; quamvis enim leges, ut ostendimus, aliqua perpetuitate gaudeant, non sunt tamen aeternae ¹.

I) **Causae extrinsecae** cessationis legum erunt aut ex parte *legislatoris* qui abrogat in toto aut in parte legem quam ipse vel decessor minoris parive superioritatis condidit; aut ex promulgatione *novae legis oppositae* priori et clausulis necessariis rite munitae ²; aut tandem ex *consuetudine* contraria legitime praescripta.

II) **Causae intrinsecae** sunt ex parte legis, cessatio *causae finalis* seu finis, et ea mutatio conditionum legis ut haec fiat *iniqua*, *impossibilis*, prorsus *inutilis* aut *nociva*.

Cessante fine legis *adaequata* et *totaliter* etiam intrinsecus pro aliqua communitate, cessat ipsa lex ³. Si non pro communitate, sed tamen pro privato aliquo totaliter finis legis cessat, tunc lex non desinit esse; attamen locus dari potest *epikeiae*, quae est benignior alicujus legis interpretatio contra verba etiam clara legis, sed secundum mentem legislatoris quem supponimus rationabiliter exemisse quosdam casus e legis dispositione ⁴.

Si finis legis non adaequate nec totaliter cessat, *remanet* ipsa lex. Ratio est, quia revera sufficit ille finis quem supponimus remanere, ut essentia alicujus legis adsit tanquam ordinationis rationis ad bonum commune, quemadmodum in definienda lege exposuimus.

¹ Cf. Maroto, I, n. 180. — ² Vide numero praecedenti. — Pro clausulis: Contrariis quibuscumque non obstantibus, etc., vide Maroto, n. 246; Cocchi, I, n. 78. — ³ Cf. Maroto, I, n. 245; Leitner, I, p. 42; Wernz, n. 117, etc. — ⁴ Suarez, L. 6, c. 6, 7; Cocchi, I, n. 80.

CAPUT II

De consuetudine.

38. — Dictum est hucusque de lege scripta, nunc aliqua addenda sunt de *consuetudine*, quae dicitur lex non scripta. Praemittimus *definitionem* ac *divisionem*, postea agemus de *conditionibus* ejus, demum de *modo quo cessat*.

I) **Definitio ac Divisio.** — Plerique theologorum agnoscunt aliquam consuetudinem *facti* seu *materialem*, et aliquam consuetudinem *juris* seu *formalem* ¹. Quandoque, ut recte notat Vermeersch-Creusen (I, n. 85), consuetudo facti seu frequens agendi modus, parit consuetudinem ut rem juris.

Consuetudo juris sensu proprio est jus non scriptum diuturnis populi moribus de consensu aliquo legislatoris introductum. Canon 25 de consuetudine affirmat, eam in Ecclesia vim legis non obtinere nisi de *consensu* competentis Superioris ecclesiastici. Id etiam asserit S. Alphonsus in genere de consuetudine legitima vim legis habente ².

Dividitur consuetudo : a) *ratione modi* quo se habet ad legem scriptam, in consuetudinem *secundum*, *praeter* et *contra* legem. In primo casu corroborat legem, in ultimo vero derogat legi: b) *Ratione durationis* in consuetudinem *ordinariam* et *centenariam* atque *immemorabilem* (c. 5 et 30). c) *Ratione extensionis* est vel *generalis* vel *particularis*.

II) **Conditiones.** — *Quatuor* praesertim recensentur conditiones :

a) Ex parte *Superioris* requiritur consensus saltem generalis. Sufficit quoque consensus *legalis* ; imo etiam *tacitus* pro abrogatione legis per viam conniventiae efficax reputatur ab auctoribus ³.

b) Ex parte *subjecti* necessaria declaratur ab ipso Codice (c. 26) « *communitas, quae legis ecclesiasticae saltem recipiendae capax* » sit. Oportet deinde ut adsit *intentio* se obligandi vel consuetudinem introducendi ; praeterea ut actus, ad hunc finem scienter positi,

¹ Cf. Brie, *Gewohnheitsrecht*, I, § 2, 18 ; Gennari, *Cons. can.*, II, p. 254, *Quest. can.*, II, p. 56 seqq. ; Wernz, I, n. 185 sqq. — ² L. 1, n. 107. — De jure consuetudinario romano vide Maroto, I, n. 252, p. 268, nota 1. — ³ Vermeersch-Creusen, I, n. 87. — Notandum est, ab Ecclesia plura tolerari, quae tamen minime ab ipsa approbantur, quando v. gr. Ecclesia silet ob timorem majoris mali.

sint per plures vices *repetiti, uniformes, publici* et a *majori* parte *communitatis habiti*.

c) Ex parte *objecti* requiritur unice ut consuetudo sit *rationabilis*. Bona fides, ne ab initio quidem, necessaria est, ut recte asserit S. Alphonsus (Theol. mor., I, n. 107, II). Consuetudo autem facti quae in jure *expresse reprobatur*, non est rationabilis (c. 27, § 2); quare nequit esse legitima.

d) Ex parte *temporis* requiritur diuturnitas congruens. Porro olim plurimi theologi quos refert S. Alphonsus (I, n. 107 et 139), censebant decem annos plerumque sufficere ad inducendam consuetudinem; nunc vero ex canone 27, quocum concordat c. 28, requiruntur 40 anni continui et completi. Imo pro consuetudine contra aliquam legem quae clausulam contineat futuras consuetudines prohibentem, *centum* exiguntur anni vel *tempus immemorabile* (c. 27, § 1).

III) Cessat consuetudo eodem ferme modo quo desinit esse lex scripta, nempe vel *ab intrinseco* vel *ab extrinseco*.

Ab intrinseco cessat, cum fiat nociva aut irrationabilis.

Ab extrinseco cessat per aliam consuetudinem contrariam priori, vel per legem ipsi contrariam. Porro consuetudines *centenariae* aut *immemorabiles* a nulla lege revocantur, nisi de iis *expressa* occurrat mentio in lege (c. 30). Consuetudo *particularis* tollitur solum per contrariam legem particularem, non autem per legem generalem, nisi de ipsa *in specie* fiat mentio.

Sed peculiari aliqua ratione haec praescripsit *Codex novi juris* circa consuetudines hucusque in Ecclesia vigentes, quae contrariae videbantur novo juri (c. 5):

1) Consuetudines *expresse* a Codice reprobatae, quamvis sint *centenariae* aut *immemorabiles*, cessant nec amplius possunt introduci; sunt enim corruptelae juris.

2) Omnes consuetudines *ordinariae* quae Codici *contrariae* sunt, indistincte suppressae habeantur, nisi aliud in jure ipso caveatur.

3) Consuetudines *centenariae* aut *immemorabiles* quae non *expresse* prohibentur in Codice, possunt sustineri, si Ordinarii pro locorum ac personarum adjunctis existiment eas prudenter submo-¹veri non posse.

¹ Maroto, I, n. 170; Vermeersch-Creusen, I, n. 93.

CAPUT III.

De rescriptis.

39. — Circa rescripta haec dicemus : a) De eorum *notione* ac *definitione* ; b) de *auctore* et *subjecto* illorum ; c) de *valore* rescripti ; d) de rescripti *interpretatione* atque *exsecutione* ; e) de *cessatione* rescriptorum.

I) **Notio et divisio.** — Venit hoc nomen a « re-scribere » et est *responsum scriptum* Papae vel S. Congregationis vel Ordinarii ad alicujus supplicationem aut relationem aut consultationem ¹.

Olim *Romani Imperatores* ad quaesita privatorum et magistratuum respondere scriptis consueverant, unde provenit haec vox. Deinde, saeculo jam IV, *S.S. Pontifices* usi sunt rescriptis, praehabitis relationibus vel fidelium vel episcoporum. Sub *Alexandro P. III* († 1180) frequentior occurrit mentio eorum. Nunc ex canone 36, § 1 concludendum est, rescripta etiam ab *Ordinariis* posse concedi, cum id hactenus potius proprium esset *Romani Pontificis*. A fortiori idem est tenendum de *sacris Romanis Congregationibus*, quae nomine Papae agunt.

Divisio : a) Ratione *objecti* dantur rescripta *gratiae*, quibus favor conceditur ex liberalitate, vel quibus dispensatio vel privilegium inest ; et rescripta *justitiae* quae ad definiendas controversias judiciales spectant. Possunt autem sub hoc respectu dari etiam rescripta *mixta*.

b) Ex speciali *relatione sua ad legem* sunt rescripta vel *secundum jus*, vel *praeter jus*, vel *contra jus*.

c) Ratione *modi* dantur rescripta sine clausula : motu proprio, quae dicuntur *ad instantiam* ; et rescripta cum clausula : *motu proprio*, qua specialem acquirunt efficaciam ².

d) Ratione *formae* habentur rescripta in « forma gratiosa », ut aiunt, seu *gratiae factae*, quando gratia jam est concessa ; et rescripta in « forma commissoria », quando concessio gratiae *committitur* Ordinario vel Superiori. Commissio autem haec erit aut *necessaria* aut *libera*, quod eruere licet ex canone 54 ³.

II) **De auctore et subjecto rescriptorum.** — In genere ille capax est dandi rescripta, qui valet tanquam Superior *leges condere*. Papa plerumque rescripta concedit ministerio Sacrarum Congre-

¹ Cf. Leitner, I, p. 46 ; Wernz, I, n. 149 ; Maroto, I, n. 278 ; Laurentius, n. 395, etc. — Cf. Maroto, I, n. 285 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 115. — ² Maroto, n. 278.

gationum et aliquorum Tribunalium aut Officiorum, maxime vero *S. Poenitentiariae, Cancellariae Apostolicae et Secretariae Status*¹.

Rescriptum obtinere potest quicumque *subditus* existit legislatoris ecclesiastici rescribentis, sive sit actor sive sit reus, sive de viro agatur sive de femina, in omni causa ecclesiastica pro se vel pro altero, etiam ipso inscio.

Excipiuntur casus aliqui *a jure* determinati (c. 36, § 2), nempe : *a*) Excipiuntur *excommunicati* contra quos lata fuerat sententia *declaratoria* vel *condemnatoria* excommunicationis, nisi in ipso rescripto de ea mentio fiat (c. 2265, § 2). *b*) *Personaliter interdicti*, sub iisdem conditionibus (c. 2275), itemque *suspensi* ex c. 2283.

III) De valore rescriptorum. — Servandae sunt conditiones seu solemnitates sive *intrinsecae* sive *extrinsecae*, quae ad valorem actus faciunt. Quare de his speciatim loquendum est.

A) Solemnitates intrinsecae spectant ad *narrationem* facti, ad *supplicationem* et ad partem *dispositivam*.

1) **In narratione facti** exponuntur *objectum* et *causa* supplicationis. Nititur autem principio hoc generali : « In omnibus rescriptis semper ipso facto conditio adest : si preces veritati nitantur » (c. 45). In rescriptis ad preces, quae conceduntur sub clausulis : *motu proprio*, omissiones quidem sanantur, at non omnes. Ita v. g. vitium obreptionis sanatur, modo falsa non sit causa finalis eaque unica proposita (c. 45). Nullum obreptionis vitium validitati dispensationis a minoribus impedimentis matrimonii obstare potest (c. 1054).

2) **Ipsa supplicatio** partem expositivam concludit, eodemque fulcitur principio : si preces *veritati* nitantur.

3) **Conclusio** seu pars dispositiva designat in specie et *res concessas* et *conditiones* concessionis cum aptis clausulis.

Defectus internus inficiens valorem rescripti poterit esse aut *subreptio* seu : reticentia veri, aut *obreptio* seu : insinuatio falsi. Ambo evenient vel propter *dolum* vel etiam propter *ignorantiam* et *simplicitatem*. Porro ex subreptione jam non invalidatur rescriptum, nisi ea omissa fuerint quae ex stylo Curiae ad validitatem sunt exprimenda. *Stylus autem Curiae* est modus quo juxta Constitutiones SS. Pontificum² aut alia praescripta juris aut etiam con-

¹ Wernz, I, n. 150. A Cancellaria Apostolica nonnunquam dantur rescripta in forma Bullae, aut Brevis aut simplicis epistolae (Cocchi, I, n. 103). — ² Ordo servandus a Curia Romana praescriptus est a Pio X in Constit. « Sapientis consilio ».

suetudinem legitimam, Curia ecclesiastica in expediendis negotiis agere solet ¹.

Speciali ratione ex *obreptione* fit invalidum rescriptum, si *nulla* ex causis motivis propositis vera sit aut *unica* causa exposita fallat ². Peculiaris deinde lata est *prohibitio* ne gratia ab una S. Congregatione vel Officio Romanae Curiae denegata, ab alia S. Congregatione vel Officio aut a loci Ordinario, etsi potestatem habente, concedatur sine assensu prioris, salvo jure S. Poenitentiariae pro foro interno (c. 43). Similis prohibitio viget in ordine ad gratiam denegatam alicui a *suo proprio Ordinario*. Si vult ab alio Ordinario hanc eandem expetere gratiam, repulsam manifestare debet. Attamen non invalidatur ipse actus contrarius, quia hic mentio occurrit de prohibitione aliqua simplici; quare ex canone 11 concludere oportebit talem gratiam illicite tantum obtineri. Aliter vero res se habebit, cum agitur de *vicario generali*, de quo specialis viget haec praescriptio (c. 44, § 2): « Gratia a Vicario Generali denegata et postea, nulla facta hujus denegationis mentione, ab Episcopo impetrata, *invalida* est; gratia autem ab Episcopo denegata nequit valide, *etiam facta denegationis mentione*, a Vicario Generali, non consentiente Episcopo impetrari. » Primum canonis membrum *exceptionem* continet, ut patet, a regula generali, qua licet gratiam aliquam, ab inferiore denegatam, valide saltem obtinere a superiore, non manifestata repulsa inferioris.

B) *Solemnitates extrinsecae* censentur esse aut *essentiales* aut *accessoriae*. Ex canone vero 39, conditiones in rescriptis appositae tunc tantum reputantur *essentiales*, cum per particulas « si, dummodo, vel aliam ejusdem significationis exprimuntur ». Conditiones igitur quae per ablativum absolutum exprimuntur, jam non ad validitatem spectant, ut contra Maroto affirmat Vermeersch-Creusen (I, n. 114); quia revera non est « particula ejusdem significationis ». Attamen si id exigat ipsa rei natura, profecto ad essentialiam quoque pro validitate pertinebit.

Ob solum errorem in nomine *loci* in quo persona moratur rescripta non fiunt irrita; nec ob errorem in nomine *personae* cui aut a qua conceduntur (Papae, etc.); nec tandem ob errorem *rei* de qua agitur, dummodo iudicio Ordinarii nulla de ipsa re aut persona sit dubitatio (c. 47).

Secundum Wernz (I, n. 153, I) rescripta *nulla* erunt, si nomen Romani Pontificis, nomen datae, etc., omittantur. Abrasio vero et correctio in parte dispositiva, gravis error latinitatis, etc., reddunt rescriptum *suspectum* ³.

IV) De interpretatione et executione rescriptorum. — Plurima ex iis quae dicta fuere de legum interpretatione hic maxime valent, ut articulo 6 praecedentis capitis notatum est. Itaque pauca tantum sunt addenda.

A) Quoad *interpretationem* rescriptorum haec optima traditur

¹ Nonnisi stylus Curiae Romanae facit jus, ut habet d'Annibale citatus a Vermeersch-Creusen, I, n. 109. — ² Dantur causae motivae et impulsivae seu minus principales, quae mere disponunt ad concedendum. — ³ Cocchi, I, n. 103 animadvertit non raro abrasiones fieri in ipsa Cancellaria.

norma : Generatim ita sunt interpretanda rescripta legitime praesentata, ut verba *clara* fideliter sint servanda, quamvis videantur esse gravia et a jure communi exorbitantia ¹. Itaque canon 49 asserit, rescripta intelligenda esse secundum propriam verborum significationem et communem loquendi modum, nec debere ad casus alios praeter expressos extendi.

In *dubio* autem hae regulae maxime valent : a) Quoad rescripta quae ad *lites* referuntur, scilicet rescripta justitiae, vel quae *jura* aliis quaesita laedunt, etc., stricta adhibenda erit interpretatio (c. 50). — b) Quoad rescripta vero *gratiae*, etc., latam interpretationem interponere decebit ². — c) Si contingat ut de una eademque re *duo* rescripta inter se contraria impetrentur, peculiare, in iis quae peculiariter exprimuntur, praevalet generali. Si sint aequae peculiariter aut generalia, *prius tempore* praevalet posteriori, nisi in altero fiat expressa mentio de priore, aut nisi prior impetrator dolo vel notabili negligentia suo rescripto usus non fuerit. In *dubio* quis prior impetraverit aliquod rescriptum *eodem die* concessum, utrumque rescriptum irritum est, quia sibi contrarium ; si res tamen ferat, rursus ad eum, qui rescripta dedit, est recurrendum (c. 48).

B) Quoad *exsecutionem* rescriptorum, distinguere oportet inter rescripta quae *immediate*, absque intermedio exsecutore vel delegato conceduntur, et alia quae exsecutore sive *necessario* sive *libero* seu voluntario, uti aiunt, indigent ³. Codex autem circa res illas satis intricatas haec in summa statuit :

1) Rescripta quae conceduntur a S. Sede et pro quibus nullus praescribitur exsecutor (c. 51), effectum suum habent *a momento* quo datae fuerunt litterae ; alia vero pro quibus requiritur exsecutor vel jure vel ex usu, effectum tantum *a tempore executionis* habent.

2) *Exsecutor* rescriptorum *duplex* esse potest ; unus enim alium pro suo prudenti arbitrio sibi substituere valebit (c. 57, § 1), alter vero nequit ad arbitrium hoc munus delegare substituto, nisi pro actibus praeparatoriis. Ratio est, quia aut propter *industriam* personae fuit electus, aut substitutio ipsi *interdicta* erat substitutive persona *praefinita* (c. 57, § 1 et 2).

3) Circa *tempus* quo potest aut debet rescriptum exsecutori praesentari, declarat c. 52, rescripta quorum praesentationi *nullum est definitum* tempus, exsecutori posse exhiberi quovis tempore, modo absit fraus et dolus.

4) Circa *rationem agendi*, in genere aut in specie, illius qui renuntiatus est exsecutor, haec sunt praesertim tenenda : a) Priusquam exsecutor valide suo munere fungi valeat, debet recipere *litteras*

¹ Cf. Pirhing in hunc tit. n. 15 sqq. ; Wernz, I, n. 155. — ² Schmalzgrueber, in hunc tit. n. 28 ; Wernz, n. 155 ; Cl. Bouuaert, n. 25, etc. — ³ Cf. Wernz, I, n. 155 ; Maroto, I, n. 288.

commissorias earumque recognoscere *authentiam* ac *integritatem* ¹. Deinde tenetur exsecutor procedere ad *normam* sui mandati, et quidem sub poena nullitatis debet conditiones essentielles implere litteris appositas ac substantialem procedendi formam servare (c. 55). — *b*) Rescriptorum executio ad forum externum spectantium, *scripto* facienda est (c. 56) ; sed haec non est conditio valoris ². — *c*) Rescripta S. Sedis quae *Ordinario impetrantis* debent praesentari, ea sunt quorum litterae id praecipiunt, aut cum agitur de rebus publicis aut cum comprobare conditiones quasdam oportet (c. 51). — *d*) Quando exsecutori non mere aliquod ministerium committitur, sed ipsa gratia concedenda, tunc hujus est pro suo prudenti arbitrio et conscientia gratiam concedere vel denegare (c. 54, § 2). Non potest executio rescripti denegari, si committatur *merum* executionis ministerium, modo non constet de ejus invaliditate vel de neglectis necessariis conditionibus vel de indignitate impetrantis, ita ut aliis offensio futura sit per gratiae concessionem. Tunc autem, intermissa executione, statim certiores oportet facere de hac ultima re *ipsum rescribentem*, juxta c. 54, § 1. — *e*) Si *error* quocumque modo evenierit in executione rescripti, potest exsecutor illud *iterum* executioni mandare (c. 59, § 1) ; item ab exsecutoris successore in dignitate vel officio potest quodlibet rescriptum ad *effectum* duci, nisi fuerit electa industria personae (c. 58).

V) De cessatione rescriptorum. — Quatuor praesertim modis cessant rescripta :

a) Exspirato *tempore*, si ad tempus rescriptum erat datum ; vel impleta *conditione* resolutoria ³.

b) *Revocatione* peculiariter a Superiore facta et illi intimata qui rescriptum obtinuerat (c. 60).

c) Per legem aliquam *contrariam* revocatur rescriptum, si mentio fiat de ipso, vel si lex lata sit a Superiore ipsius rescribentis (c. 60, § 2).

d) Per Apost. Sedis aut dioecesis *vacationem*, si ex additis clausulis id appareat vel rescriptum contineat potestatem alicui factam concedendi gratiam peculiaribus personis in eodem expressis, et res adhuc integra sit (c. 61).

¹ Cocchi, I, n. 108 assertit : « Unde etsi per telegraphum vel per amicum rescias, tibi commissionem jam esse imperatam vel concessam... non potes procedere et invalide procedis, nisi ejusdem commissionis notitiam tibi fuerit data auctoritate rescribentis (c. 53). » —

² Vermeersch-Creusen, I, n. 120 ; Cocchi, I, n. 109. — ³ Vide Wernz, I, n. 156 ; Cocchi, I, n. 110.

Omnibus etiam modis quibus cessant *privilegia* et *dispensationes*, cessant rescripta, si in ipsis talia contineantur. De privilegiis autem et dispensationibus statim nunc dicemus.

CAPUT IV

De privilegiis.

40. — Tractatio hujus capitis praesertim in jure religiosorum habebitur, ut ex Codice quoque docemur (c. 613 sqq.). Quare nonnisi *principia* hic sunt praemittenda, paulisperque explicanda ac perpendenda. Privilegiorum trademus primo *notionem* ac *divisionem*, postea agemus de eorum *acquisitione*, *interpretatione*, *usu* et *amissione*.

1) De notione et divisione.

Vox « *privilegium* » *etymologice* provenit a verbis: *privus* et *lex*. *Privus* apud Latinos sonabat: *singulus*, *privatus*, *segregatus*; inde *privilegium* est « *priva lex* », scilicet *provisio singularis* quae in *privatos* fertur homines. Sensu aut odioso aut favorabili accipiebatur¹; mox tamen *nonnisi tanquam favor* habebatur.

1) **Definitio autem privilegii** in jure canonico varia esse poterit, cum nempe sumatur *stricte* vel *late*, *objective* aut *subjective*.

Stricte sumptum *privilegium* erit « *lex privata* qua *specialis* favor aliquibus prae aliis conceditur beneficio legitimi Superioris », seu brevius: *lex privata favorabilis*.

In sensu *objective* et efficienter reputatur *lex privata*, quia normam quamdam *objectivam* constituit juxta quam agere licebit privilegiato, aliisque obligatio imponitur eum non turbandi in usu obtenti favoris. Itaque minus proprie *lex* dicitur; et est *privata*, quippe quae secedit a jure communi conceditque aliquid speciale quibusdam prae ceteris. Recte sane jam Gregorius IX in Corpore juris antiqui affirmaverat (c. 25, X, 5, 40): « Cum *privilegium* sit *lex privata*..., nec esset *privata*, nisi aliquid *specialiter* indulgeret. »

Sensu *subjectivo* est *specialis* ille favor qui tali lege seu provisione conceditur, inde *legitima facultas* ordinarie et stabiliter operandi contra *jus* vel *praeter jus commune*².

¹ Imo Maroto, I, n. 290 asserit hanc vocem fere semper a Tullio in malam accipi partem; sic vocatur *provisio* Clodii de exsilio Ciceronis ab ipso « *privilegium* ». Circa totam quaestionem de notione privilegiorum vide Van Hove in Nouvelle revue théologique, 1922, n. 1, 2, 3. — ² Wernz, I, n. 158 ait de privilegio *subjective* considerato: « Est *jus speciale* permanens a Superiore contra vel praeter *jus commune* in gratiam concessum »; Maroto (I, n. 291) dicit: « Est favor ille *specialis* per legem... concessus. »

Late sumptum, privilegium fere idem sonat ac indultum, praerogativae, favores, etc., quibus speciale aliquid conceditur cuidam personarum generi et quidem exclusive prae ceteris, quamvis jure ordinario ac communi contineatur.

Exemplum sint privilegia *Cardinalium* quae in ipso Codice juris canonici inserta leguntur (c. 239).

Privilegiis autem *praeter jus* accensentur, ex declaratione canonis 66, § 1, *facultates habituales* quae conceduntur vel in perpetuum vel ad praefinitum tempus aut ad certum numerum casuum, v. gr. facultates triennales, quinquennales. De *natura quidem privilegii* id remanebit ut non restringatur ad unum alterumve casum, sed ad modum habitus vel potentiae se habeat quo possit quis quasi jure permanenti uti exclusive prae aliis.

2) **Dividuntur privilegia** variis quoque modis, quos nolumus omnes enumerare; sed tantum *praecipuos*¹.

a) Ratione *materiae* discernimus privilegia *praeter jus commune*, quae ultra jus se extendunt; et privilegia *contra jus*, ut exemptio quae contraria est legi communi.

b) Ratione *subjecti* habemus privilegia *personalia*, quae personae tribuuntur; et privilegia *realia*, quae proxime et immediate conceduntur alicui rei. Privilegia vero *localia* directe inhaerent loco (c. 75).

c) Ratione *causae* ex qua data sunt privilegia, discernimus privilegia gratiosa, remuneratoria, onerosa aut conventionalia, prout nempe dantur ex mera liberalitate, vel propter merita, vel vi alicujus conventionis.

d) Ratione *formae* qua exhibentur, sunt privilegia vel *affirmativa*, quae facultatem tribuunt aliquid peragendi, vel *negativa*, quae jus concedunt aliquid omittendi; praeterea alia *scripto* continentur, alia vero *vivae vocis* oraculo proponuntur²; alia demum *consuetudine* introducuntur. Possessio centenaria vel immemorabilis *praesumptionem* dat concessi privilegii (c. 63, § 2).

e) Ratione *modi* quo tribuuntur, sunt *primo et per se* alicui concessa, vel ad *instar* tantum sive id fiat aequè principaliter sive accessorie (c. 64 sq.). Dantur etiam *motu proprio* aut *ad instantiam* partis, ut supra dicebamus in capite: de rescriptis³.

Celebris est distinctio privilegiorum in *favorabilia* et *odiosa*. Favorabilia merum favorem continent quin ullum ceteris hominibus afferant incommodum; odiosa vero, dum uni privilegiario commodum praestant, tertiae personae praejudicium faciunt⁴.

¹ Cf. Wernz, I, n. 158; Maroto, I, n. 293. — ² Vide Vermeersch-Creusen, I, n. 129. —

³ Maroto, n. 293, j.; Vermeersch-Creusen, n. 129, 3. — ⁴ S. Alphonsus, de privil., n. 7; Suarez, L. 1, c. 6, n. 5 sq.; Wernz, I, n. 158, III; Marc-Gestermann, I, n. 249, etc.

II) De acquisitione privilegiorum. — *Triplici* ratione possunt acquiri privilegia ¹, nempe via *directae concessionis* in particulari a competente auctoritate factae, vel via *communicationis* vel demum per legitimam *consuetudinem* et praescriptionem (c. 63).

1) *Concessio directa* privilegiorum fieri potest a Superiore qui potestate legifera gaudet, ut communiter tenent auctores ².

2) *Communicatio* privilegiorum sub ratione *duplici* fieri solet :

a) Absolute seu in *forma aequae principalis* vel pariformiter, quando aliqui ita perfecte et independenter a primo privilegiario communicant in privilegiis ipsius, ut minime vicissitudines quibus subjacet, patiantur ; b) in *forma accessoria* tantum fit, quando econtra privilegia communicata augentur, imminuuntur vel ipso facto amittuntur, si ea forte augeantur, imminuantur aut cessent in principali privilegiario (c. 65).

Secundus Ordo monialium sub *forma accessoria* acquirere solebat privilegia primi Ordinis virorum. Communicatio vero privilegiorum aut peculiari ratione a dispositione aliqua legislatoris proveniebat, aut statuto generali innitebatur quo in antecessum communia reddebantur privilegia inter plures personas aut varia instituta ; maxime id locum habuisse inter Ordines mendicantes referunt et quosdam Ordines regulares. Jamvero nunc ex declaratione c. 64, ea tantum privilegia per communicationem censentur impertita, quae *directe, perpetuo* et sine relatione ad *certum locum* aut *rem* aut *personam* concessa fuerant primo privilegiario, habita etiam ratione capacitatis subjecti cui fit communicatio. Quare a communicatione excluduntur temporaria quoque privilegia et ea quae jam per communicationem cum aliis sunt habita ³.

3) Acquiri tandem potest aliquod privilegium sive per *consuetudinem* quemadmodum supra dictum est de consuetudine praeter vel contra legem, sive per *praescriptionem*, quae est modus legitimus acquirendi aliqua jura juxta normas statutas ⁴.

Quartus adhuc posset addi *modus*, nempe per confirmationem in forma specifica, sed fere ad primum reducitur modum acquirendi privilegia directa concessione ⁵.

III) De interpretatione et usu privilegiorum. — A) In *interpretandis privilegiis* hac utuntur norma generali : Privilegia tantum valent quantum sonant ; id est, ex tenore ipsorum aestimanda sunt, nec licet ea extendere aut restringere (c. 67). Qua de causa interpretanda sunt juxta *proprietaem* verborum et *declarative*,

¹ Vide Maroto, n. 298 ; Wernz, I, n. 160 ; Bargilliat, I, n. 105. — ² Reiffenstuel, L. 5, 33, n. 25 sq. ; Maroto, I, n. 295. — ³ Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 131 ; Theologisch-praktische Quartalschrift, 1921, p. 577 sqq. — ⁴ Plura privilegia, v. gr. exemptio plena nequeunt hoc modo obtineri. — ⁵ S. Alphonsus, de privilegiis, n. 5 (ed. Gaudé, I, p. 187) ; Wernz, I, n. 160 ; Cocchi, I, n. 117.

ita tamen ut privilegiarii semper aliquam ex indulgentia concedentis videantur esse gratiam consecuti (c. 68) ; privilegium enim nunquam intelligitur inutile ¹. In *dubio* circa interpretationem strictam aut latam faciendam, eadem adhibendae sunt regulae quas supra in rescriptis explicandis diximus vigere.

Facultates illae *habituales* quae accensentur privilegiis praeter jus, latam recipere debent interpretationem. Quodcumque autem privilegium, ut expresse declarat canon 70, censendum est *perpetuum*, nisi aliud constet.

B) Quoad *usum privilegiorum* constat ex c. 74, privilegium *personale* personam sequi ; quare ubique de se licebit eo uti. Sic indulto Bullae Cruciatæ hispani subditi etiam extra Hispaniam poterunt frui, teste Vermeersch-Creusen (I, n. 133). Nemo tamen *cogitur* privilegiis uti in sui dumtaxat favorem concessis, nisi obligatio quaedam exsurgat *alio ex capite*, v. gr. ut ait Wernz citans Schmalzgrueber ², si debeat satisfieri praecepto dominicali.

Privilegiis quae propter communem causam sive alicui communitati sive alicui personarum classi collata fuerunt, *nequit* privatus quis *renuntiare*, ut liquidum est ; quapropter non valet clericus abdicare privilegia clericalia, nec religiosus sui Ordinis privilegiis valedicere.

IV) De *cessatione privilegiorum*. — Amittuntur privilegia praesertim hisce modis :

a) Per *revocationem* factam ab ipso concedente, aut ejus superiore aut successore. Talis revocatio fieri potest vel per *actum peculiarem* Superioris rite significatum (c. 60, § 1), vel per *legem* contrariam clausulis necessariis munitam, quatenus opus est ³. Privilegia autem in Codice contenta revocantur per legem generalem (c. 71).

b) Per *renuntiationem* expressam aut tacitam legitime habitam et a competente Superiore acceptatam. Modus deinde amittendi privilegia per *non usum* vel *usum contrarium*, potest etiam reduci ad *renuntiationem* improprie dictam ⁴ ; attamen pro privilegiis favorabilibus minime valet, sed tantum pro odiosis (c. 75).

c) *Mortuo concedente* vel ipso deficiente, ea tantum cessant privilegia quibus adjecta fuit clausula : ad beneplacitum nostrum vel aequipollens, uti est : durante meo munere ; non autem alia (c. 73).

d) Per *extinctionem personae*, cessat personale privilegium (c. 74) ; per *interitum absolutum loci* aut *rei*, desinit reale. Reviviscit tamen privilegium *locale*, si locus intra 40 annos restituatur (c. 75).

¹ C. 30, de privilegiis, X, 5, 33. Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 132. — ² Wernz, I, n. 161. — Huic sententiae adhaerent S. Alphonsus (de privil. n. 3) ; Suarez (L. 8, c. 23, n. 6 sq.) multique alii ; hanc etiam Maroto (I, n. 300) « probabiliorem » vocat, nonnullis contradicentibus ut Bucceroni, Noldin, Cocchi, etc. — ³ Cf. Maroto, I, n. 301. — ⁴ Ita Wernz, I, n. 162 ; Maroto, l. c. D.

e) Cessat tandem privilegium, si temporis progressu rerum adjuncta sic *immutentur*, ut noxium evaserit, aut ejus usus illicitus fiat ; item *elapso tempore* vel expleto *numero casuum* pro quibus privilegium temporarium vel indultum fuit concessum (c. 77). Hic modus ab auctoribus solet vocari : « Per cessationem causae finalis, non quidem negative dumtaxat, sed *contrarie et positive* » ¹.

CAPUT V

De dispensationibus.

41. — Dispensatio « eximit a lege et ideo semper est odiosa », ait S. Alphonsus (de priv. n. 1), quod confirmatur a Maroto (I, n. 292) asserente « eam legi semper adversari et ideo *vulnus legis* appellari » ². *Ipse Codex* in genere explicat *quid sit dispensatio*, cum dicit : Dispensatio seu legis in casu speciali relaxatio (c. 80), addens deinde eam per se « strictae subesse interpretationi », sicut rescripta adversantia legi in commodum privatorum (c. 85 et 50). Ratio est, juxta Vermeersch-Creusen ³, quia dispensatio est *vulnus legis*. Quae cum ita sint, breviter inquiremus a) de *definitione* dispensationis ; b) de *auctore* dispensationis ; c) de *conditionibus* requisitis ; et d) de ejus *cessatione*.

I) **Definitio.** — Dispensatio est *relaxatio legis ecclesiasticae* in casibus particularibus a competente Superiore ecclesiastico ex causa speciali et sufficienti facta. Ita Wernz (I, n. 120) cum aliis, et inde jam patet quomodo differat dispensatio a *simplici licentia*. Haec enim est concessa facultas quae non adversatur legi, sed fit secundum modum a lege praescriptum ; actus scilicet iste, jam impleta conditione, *omnino permittitur* a lege. Licentia, ut recte animadvertit Vermeersch-Creusen (I, n. 136), non est sicut dispensatio contra legem vel *vulnus legis*.

II) **De auctore dispensationis.** — Ipse *legis auctor* aut ejusdem *superior* aut *successor* quamvis potest a lege dispensare, sicut

¹ Maroto (I, n. 304) hoc citat exemplum : « Si privilegium oratorii privati absolute nempe non adjecta conditione durante causa, concedatur infirmo..., non cessat etiamsi infirmus convalescit. » — ² Etiam Vermeersch-Creusen, I, n. 136 dispensationem tanquam *vulnus legis* habet. — ³ I, n. 153. — Dantur tamen casus ubi late interpretatur dispensationem, ut postea dicemus.

innuit D. Thomas scribens (1. 2. q. 97, a. 4 in corp.) : « Ille qui habet regere multitudinem, habet potestatem dispensandi in lege humana, quae suae auctoritati innititur. » Ex cujus nempe voluntate lex obligat, ejusdem quoque voluntate valebit *vinculum legis auferri* dispensatione ¹. Facultas dispensandi erit vel *propria* vel *derivata*, quando legislator vel ejus superior aut successor eam alicui concedit jure ordinario aut delegato exercendam. En principium generale, de quo in specie nunc agimus.

a) **Romanus Pontifex**, innixus *propria* sua potestate, in quibuscumque legibus ecclesiasticis *saltem valide* dispensare potest. *Vicaria* deinde potestate obligationem valebit propter justam causam relaxare in quibusdam legibus divinis, quasi subtrahendo ipsis materiam ad voluntatem humanam maxime spectantem ; idque fit in relaxatione vinculi votorum, juramenti, matrimonii rati. Porro in multis aliis legibus divinis quarum obligatio a consensu voluntatis humanae non pendet, Papa *nihil* remittere poterit, sed tantum *declarare* seu *interpretari* voluntatem Divini Legislatoris.

b) **Ordinarii** nequeunt a legibus Ecclesiae *generalibus* dispensare, nisi iis in casibus ubi id expresse a jure conceditur ; sic v. gr. in *dubio facti* circa leges in quibus dispensare solet S. Pontifex (c. 15).

Nec possunt *Episcopi* a Decretis dispensare Conciliorum plenariorum aut provincialium, excipe in casu speciali et ex justa dumtaxat causa (c. 291, § 2). In omnibus tamen legibus dioecesanis etiam synodo promulgatis *propria* auctoritate dispensare valebunt.

c) **Parochi** neque in lege generali neque in lege peculiari poterunt dispensare, nisi expresse facultas ipsis fuerit concessa (c. 83). Porro a jure *duo* indicantur casus ubi jus dispensationis parochis competit, scilicet circa *observantiam* festorum, jejunii et abstinentiae in casibus singularibus et justis de causis (c. 1245, § 1), ac deinde in urgente mortis periculo quoad *dispensationem* ab impedimentis matrimonii juxta c. 1044 et 1046.

Simplex sacerdos et confessarii approbati nonnullis etiam dispensandi facultatibus instruuntur quoad casus determinatos urgentiores, de quibus opportuno tempore dicemus ².

III) **De conditionibus ad dispensationem requisitis.** — Conditiones requiruntur aliae ad dispensationis *validitatem*, aliae ad ejus *licitatem*.

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 137. — ² Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 145 sq. ; Maroto, I, n. 304 ; Marc-Gestermann, I, n. 229 sqq. ; Cocchi, I, n. 129.

A) *Ad valide dispensandum* requiruntur in concedente tum dispensandi voluntas tum potestas. Qui potestate *propria* utitur, justa causa non indiget ad valide dispensandum ; qui *vicaria* tantum aut *delegata* fruitur facultate ¹, necessario ad dispensandum justam habere debet ac rationabilem causam, secus enim *invalida* foret dispensatio ab inferiore concessa (c. 84, § 1). Ex parte *subjecti* et ipsius *concessionis* illae requiruntur conditiones quae pro rescriptorum valore expetuntur, quales sunt *veritas precum*, observatio *styli Curiae* et sic porro, ut supra expositum est.

B) *Ad licite dispensandum* semper necesse erit ut adsit causa justa ac rationabilis, quae gravior tamen debet esse pro gravitate ipsius legis a qua dispensatur. Sic nempe pronuntiat c. 84, § 1 : « A lege ecclesiastica ne dispensetur sine justa et rationabili causa, habita ratione gravitatis legis a qua dispensatur. » In *dubio* de causae sufficientia potest dispensatio licite peti et licite ac valide concedi (c. 84, § 2). Teste autem Vermeersch-Creusen (I, n. 148), non est hoc principium de se extendendum ad casum ubi de *causae existentia* dubitatur ; quia id a mente legislatoris videtur omnino alienum esse, et dispensatio, ut initio ostensum est, odiosa censetur.

IV) *De cessatione dispensationis*. — Generatim cum dispensatio pro aliquo actu conceditur, effectu jam obtento, non cessat. Quapropter Codex de sola agit cessatione illius dispensationis quae tractum successivum habet, quatenus scilicet *effectum suum* nondum obtinuit (c. 86).

Duplici ratione in hoc casu desinere poterit dispensatio : a) *Iisdem modis quibus cessat privilegium*, nempe per revocationem rite dispensato notificatam, per renuntiationem dispensati a competente Superiore acceptatam, et sic porro ². — b) Deinde per *certam ac totalem cessationem causae motivae*. Sic, exempli gratia, si obtinuisti initio temporis quadragesimalis dispensationem a lege jejunii et abstinentiae ratione incertae valetudinis, jam cessat dispensatio, omni cessante infirmitate ; haec enim causa motiva dispensationis erat.

Atvero si *dubie* aut *partialiter* tantum cesset causa motiva, vel si dispensatio *absolute* concessa fuerit, ejusque effectus indivisibilis *statim obtineatur totaliter*, non cessat dispensatio ; id autem firmatur partim ex canone 86, partim ex regula juris 73 in Sexto ³, partim ex ipsis probatissimis auctoribus ⁴.

¹ Maroto, n. 306 et Cocchi, n. 131 aperte id asserunt de potestate vicaria. Cf. etiam Vermeersch-Creusen, n. 138. — ² Marc-Gestermann, I, n. 246 ; Maroto, I, n. 309 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 156. — ³ Sonat haec regula : « Factum legitimum retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari. » — ⁴ S. Alphonsus, I, n. 196 ; Maroto, I, n. 309, c., etc. — Noldin tamen severius judicat (I, n. 217, a).

TRACTATUS III

Fontes cognoscendi juris canonici

Scriptores: Cardinalis Petrus Gasparri, Praefatio in Codicem Juris Canonici; Reiffenstuel, Prooemium, § 4, n. 52 sqq.; Schmalzgrueber, Dissertatio prooemialis, § 7, n. 241 sqq.; Böckhn, Prooemium, n. 12 sqq.; Vering, § 11 sqq.; F. Walter, K. R., II, n. 65 sqq.; Hugonin-Marc, n. 161 sqq.; von Scherer, I, § 21, 41 sqq.; Wernz, I, n. 196 sqq.; Maroto, I, n. 31 sqq.; Bargilliat, I, n. 130 sqq.; Prümmer, Manuale, q. 35 sqq.; Leitner, I, p. 20 sqq.; Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 8 sqq.; Blat, I, n. 21 sqq.; Haring, § 44 sqq.; Aichner-Friedle, § 14 sqq.; Sägmüller, K. R., § 34 sqq.; Laurentius, n. 18 sqq.; A. Pöschl, § 7, etc. Conferri quoque possunt, si lubet, Doujat, Gousset, Tardif, Laurin, Maassen, Schulte (acatholicus), Friedberg (protestans), Hinschius (protestans), quorum opera hac de re saepius ab aliis auctoribus citantur.

42. — Postquam diximus de fontibus ac principiis existendi juris canonici, e quibus scilicet tanquam ex originibus causisque efficientibus promanat ecclesiastica disciplina, nunc sermonem instituemus de iis principiis quae a peritis vocari solent « fontes cognitionis » seu *fontes depositarii, subjectivi vel formales* unde jus nobis quasi profluere videtur quoad ipsam *cognitionem*¹.

Jamvero praecipui horum fontium cognoscendi, ut aiunt, sunt *monumenta* sive *documenta historica* juris, Codices, Libri et Collectiones quibus plures saltem leges ecclesiasticae continentur. Sub universali autem titulo : de *Collectionibus juris canonici*, solent auctores fontes designare quos depositarios juris habent et qui cognitionem legum maxime communicant. Porro hae Collectiones leges juris divini naturalis aut positivi plerumque non continent², sed eas dumtaxat quae *ecclesiasticae* vocantur sensu magis restricto ; de quibus hic inquirimus.

Non una ratione a peritis discernuntur Collectiones variae legum ecclesiasticarum, quarum ultimam summeque celebratam efformat ipse novus Codex juris canonici. Dantur enim collectiones juris *universalis* et *particularis*, dantur *historicae* seu *genuinae* et *spuriae*, dantur *chronologicae* et *systematicae*.

¹ Auctores non eadem terminologia utuntur in hac re. Animadvertit Maroto (n. 312, nota 2) : « Non oportet has denominationes magni facere, nam quae ab aliis uno sensu, ab aliis sensu diverso accipiuntur. — ² Ut exponit Wernz (I. n. 197 sqq.), haurimus cognitionem juris divini positivi ex S. Scriptura et ex Traditione divina. Sed de his agunt Dogmatici. — Fons cognoscendi juris naturalis est ipsa natura rationalis hominis, in cujus contemplatione lumen rationis voluntatem Dei legiferam cognoscit et promulgat.

Ratione temporis distinguimus a) collectiones antiquiores usque ad Decretum Gratiani et Corpus juris canonici (an. 1150). — b) Corpus juris canonici (an. 1545). — c) Collectiones quae institutae fuerunt a Concilio Tridentino usque ad nostra tempora. Hinc *tria* habebimus in hoc tractatu capita, quae dividuntur in plures articulos.

CAPUT I

De collectionibus antiquioribus (ad annum 1150).

43. — Collectiones juris antiqui pertingunt a primo saeculo fundatae Ecclesiae usque ad Decretum Gratiani, quod jam Corpore juris includitur. Eas dispertimus in collectiones *genuinas* et in *spurias*, quae scilicet fabricatae existunt ; inde *duplex* occurret articulus.

ARTICULUS I.

Collectiones antiquae genuinae.

I) **In Oriente** ubi nata est Ecclesia, *antiquissimam* omnium invenimus canonum collectionem quae inscribitur : $\Delta\delta\alpha\chi\eta$ seu Doctrina duodecim apostolorum. » Equidem non plane concordant auctores in assignanda *aetate* qua compositus fuerit hic liber ; attamen plurimi periti originem ipsius reponunt inter annos 70 et 100, nonnulli alii dicunt eum fuisse scriptum initio saeculi secundi. Quidquid sit de monumenti aetate, *nomen auctoris* incertum est, at liber explicite commemoratur a pluribus antiquis scriptoribus. Postea latuit ; anno vero 1883 iterum detectus fuit Constantinopoli a Philotheo Bryennio ¹.

Continet autem 16 capita circa praecepta moralia, regulas liturgicas, baptismum, jejunium, etc. ; tandem circa disciplinam et constitutionem Ecclesiae. Intendebat auctor libri, ut videtur, aliquod compendium tradere *doctrinae Domini* per ipsos *Apostolos* gentibus praedicatae ².

Postquam deinde varia concilia *particularia* et *generalia* celebrata fuerint, prodierunt collectiones illarum Ecclesiae legum quae ab his conciliis conditae erant, praesertim vero concilii *Ancyrani* et *Neocaesariensis*, concilii oecumenici *Nicaeni*, concilii

¹ Vide « Dictionnaire de Théologie catholique », tome I, p. 1680 et suivantes. — ² Maroto, I, n. 39.

Gangrensis, etc., et *Sardicensis*. Collectioni canonum Nicaenorum nonnunquam adjungebantur canones Sardicenses, ita ut saltem in *Ecclesia Romana* haec deinde caeteris antecelleret.

In concilio *Chalcedonensi* (an. 451) adhibita fuit et citata collectio canonum priorum conciliorum, quibus jus vicens Ecclesiae Orientalis continebatur ¹.

Saeculo sexto instituta fuit collectio in 60 titulos divisa a Joanne quodam qui dictus est *Scholasticus* et qui Ecclesiam Constantinopolitanam gubernavit ².

Saeculo septimo prodiit collectio *Trullana* (an. 692), canones complectens 102 a concilio Trullano editos, qui veluti codex Ecclesiae in Oriente habebantur. Sed jam eodem tempore in usu erant canones *mixti*, quos vocarunt « Nomocanones », ecclesiasticas nempe simul et civiles continentes leges. Primus horum Nomocanonum sub Imperatore Mauritio († 602), ut videtur, promulgatus fuit ; postea vero, *saeculo nono*, adornata est omnium legum collectio a *Photio*, infaustissimae memoriae. Duabus constat partibus photiana ista collectio, quae in lucem prodiit anno 883 ³, et tanquam fundamentum hodiernae legislationis Ecclesiae graecae aestimatur. Eam variis scriptis illustrarunt *Zonaras* (an. 1120), *Balsamon* (an. 1170) et *Blastares* (an. 1335).

II) In Occidente cito recepti fuere canones *Nicaeni* et *Sardicenses*, qui, ut diximus, primo in Oriente prodierant ; usus tamen Sardicensium non invalescere potuit in Africa ⁴. Ipsa *Africana Ecclesia* plura celebravit concilia, quae varios canones aut condiderunt aut confirmarunt, e quibus eminent illi quos edidit Concilium *Carthaginense*, anno 419. Inde exstant *collectiones Africanae*, quae usu quasi authenticae habebantur per aliquot saecula.

Saeculo septimo citata fuit in concilio Toletano IV (an. 633) *prima* omnium et *antiquissima* versio canonum graecorum, quae nomen habet versionis *hispanicae* seu *isidorianae* ; non tamen constat eam fuisse in Hispania redactam, et falso adscribitur S. Isidoro ⁵. Paulo post versionem hispanicam elaborata fuit haec alia versio quae vocatur *itala* seu *prisca*, quaeque translato continet canones octo priorum conciliorum in Oriente celebratorum. In aliquo « Appendice ad opera S. Leonis Magni » iterum eam ediderunt doctissimi fratres Ballerini (apud Migne, P. L. 56, 747).

Valde celebris facta est collectio illa quam saeculo sexto monachus quidam scythae, nomine *Dionysii Exigui*, Romae instituit sub Hormisda Papa ; quae collectio postea habita est « Hadriana », quia ab Hadriano I anno 774 Carolo Magno Imperatori fuit oblata.

¹ Wernz, I, n. 204. — ² Cf. Maroto, I, n. 45. — ³ Maroto, I, c., n. 47. — ⁴ Maroto, I, c., n. 48. — ⁵ Prümmer (Manuale, q. 38) ait, eam jam initio saeculi quinti exstitisse, quia allegatur a concilio Regensi (Riez), in Gallia. Vide etiam Maroto, I, n. 53.

In Synodo autem *Aquisgranensi* (Aix-la-Chapelle) sub eodem Carolo Magno, sine ulla solemnitate recepta fuit tanquam authentica collectio ab omnibus Imperii episcopis (anno 802).

Plures aliae collectiones minoris tamen momenti prodierunt in Occidente, — sive in Gallia, ut ea quae vocatur « quesnelliana », quia Paschasius *Quesnellius* († 1717) typis eam edidit ¹; — sive in Italia, ut collectio *Avellana* e saeculo sexto, quae Vindobonae anno 1895 iterum prelo subjecta fuit; — sive in Britannia et Hibernia unde venit collectio *hibernensis*, saeculo octavo; — sive demum in Germania, qualis est ea quam vocant « Collectarium canonum » seu *Decretum* a Burchardo, Episcopo Wormatiensi confectum circa annum 1021. Ab ultimo hoc praeclaro compilatore *nomen* acceperunt regulae juris doctrinales: « brocardica vel brocardicae regulae » ².

ARTICULUS II.

Collectiones antiquae spuriae.

I) In Oriente praecipuum inter spurias collectiones tenent locum *Constitutiones et Canones Apostolorum*, quae vel Apostolis ipsis vel S. Clementi Papae adscribebantur ³.

Constitutiones Apostolorum octo constant libris, quorum sex priores constitutionem et disciplinam Ecclesiae referunt sub forma *communis epistolae* ab Apostolis datae. Liber *septimus* agit de vita christiana, *octavus* vero de charismatibus, etc., estque partim ex opere aliquo S. Hippolyti depromptus. Ut probatur pluribus auctoribus, fuerunt sub fine *saeculi tertii* in Syria aut in Palaestina compositae, vel etiam postea. Non pauca *falsa* continent.

Celebriores adhuc evaserunt *Canones Apostolorum*; hos enim citat ipsum Concilium Tridentinum in sess. 25, c. 1 de ref. et in editione Corporis Juris impressi leguntur ad calcem Decreti Gratiani. Sunt autem numero 84 vel 85 iuxta varias versiones et videntur ab *ipso auctore Constitutionum Apostolorum* emanasse, siquidem insertos eos perspicimus in ultimo capite libri octavi *Constitutionum* ⁴. A. S. Gelasio Papa reprobati fuerunt tanquam apocryphi, idque apparet ex ejus Decreto (an. 496). Dionysius autem Exiguus 50 horum canonum iterum de graeco transtulit, et ita est actum ut transirent in ceteras collectiones legum.

II) In Occidente circumferebatur saeculo quinto et sequenti collectio quaedam canonum sub titulo: *Statuta Ecclesiae antiquae*, dictitabantque eam a concilio quodam *Carthaginensi IV* fuisse publicatam. Sed falso hoc asserebant; compilatio enim originem traxerat ex Gallia, ut referunt, meridionali, saeculo quinto ⁵.

¹ Sub fine saeculi quinti exstitit in Gallia. — ² Maroto, l. c., n. 66. — ³ Duo alia quoque notanda sunt scripta quae dicuntur: Didascalia Apostolorum, ab ignoto auctore confecta saeculo tertio, et Canones ecclesiastici S. Apostolorum, qui vocantur: Iudicium Petri aut duae Viae. Cf. Maroto, l. c., n. 40 sq. — ⁴ Vide apud Maroto, I, n. 42 sq. — ⁵ Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 11; Maroto, l. c., n. 49.

Saeculo praesertim nono grassatae sunt in Ecclesia Latina apocryphae fictitiaeque legum collectiones. Harum tres maxima gaudent celebritate, quae sunt : collectio capitularium Benedicti Levitae, capitula Angilramni et collectio pseudo-isidoriana.

A) Capitularia Benedicti Levitae. — Cum Abbas *Angesisus* instituisset anno 827 aliquam collectionem capitularium Caroli Magni, Ludovici ac Lotharii Imperatorum, ignotus quidam auctor qui nomen sibi usurpavit *Benedicti Levitae* et se gerebat quasi esset Diaconus Ecclesiae Moguntinae, publici juris fecit multa capitularia spectantia ad disciplinam ecclesiasticam universam. Asserebat autem falsificator se ea invenisse in secreto *Archivio Moguntino*, de facto tamen ipsa, quoad majorem partem, ex fictis documentis deprompserat. Spuria ista collectio primis citata invenitur in *Comitiis Carisiacis* (Chiersy, in Gallia), anno 857.

B) Capitula Angilramni. — Eodem circiter tempore alia quoque apocrypha divulgabatur *collectio capitularium*, quam vocant : capitula Angilramni. Ita est dicta, quia secundum inscriptionem tituli reputabantur haec capitula tradita fuisse ab Hadriano Papa alicui *episcopo Metensi* cui nomen Angilramnus, circa annum 785 ¹. Agunt falsa capitula ista praesertim de judiciis adversus episcopos et clericos ; numero sunt 71 et videntur deprompta fuisse ex collectione pseudo-isidoriana, de qua nunc agemus.

C) Collectio pseudo-isidoriana. — Omnium falsarum collectionum famosissima utique haec est, quia ad saeculum usque decimum quintum fidem sibi arripuerat universae Ecclesiae Occidentalis. Atvero quamvis etiam Romae tanquam vera recepta fuisset, *non tamen ibidem fabricata est* falsificatio ista, ut hodie communiter id tenent auctores licet sint acatholici. In disciplina ecclesiastica per spuria haec documenta nihil circa essentiam fuit innovatum aut immutatum, idque expresse testatur *Cardinalis Gasparri* scribens de praedicta compilatione : « Attamen subditiis hisce pseudo-isidorianis decretalibus disciplinam Ecclesiae penitus immutatam fuisse, prout contendebant catholici nominis hostes, nemo est hodie qui asserat » (Praefatio in novum Codicem).

Ignotus quidem remansit *auctor falsarius* ; ipse supposuit sibi nomen *Isidori Mercatoris*, seu ut alii legunt : Mercati vel Peccatoris. S. Isidoro Hispalensi olim non raro attributa fuit tota compilatio, sed prorsus immerito ; nam apparuit prima vice non in Hispania neque in Italia, sed in *Gallia* (Soissons, Le Mans et Reims), circa annos 847 ad 857. A pluribus auctoribus ut Maassen, Walter, Aichner, eidem *Benedicto Levitae* adscribitur qui falsa ediderat capitularia Moguntina ².

Quidquid tamen sit de nomine et origine falsarii, constat *omnia fere decreta primae partis* suae collectionis a S. Clemente ad Melchiadem Papam (an. 311) ab ipso fuisse inventa. Stylus, ut referunt ³, uniformis est ac barbarus ingenioque saeculi noni satis adaptatus. In *secunda vero parte* adhibuit Pseudo-Isidorus collectionem apud Hispanos quidem receptam, at pluribus falsis documentis eam ditavit. Ad *tertiam* demum *partem* adungere non dubitavit saltem 40 fictitia documenta quae ipse composuerat.

Primus omnium, ut fertur, *Cardinalis Nicolaus Cusanus* († 1464) dubium emittere coepit circa veritatem istius collectionis ; aliqui tamen putant, jam

¹ Vide Maroto, I, n. 59, nota 2 ; Prümmer, Manuale, q. 39. — ² Collectio pseudo-isidoriana tota invenitur apud Migne, P. L., vol. 130. — De nomine falsificatoris plura habet Prümmer, l. c. p. 52, nota 2. — ³ Maroto, I, n. 61.

saeculo decimo secundo *Stephanum Tornacensem* († 1203) hac de re suspicionem insinuasse ¹. Plene demonstrata fuit falsitas saeculo decimo sexto.

Finis praecipuus Pseudo-Isidori hic videtur fuisse, ut jura Ecclesiae vindicaret contra usurpationem laicorum. Quamobrem auctoritatem exaltat episcoporum, dignitatemque Sedis Apostolicae non parum extollit.

Influxum quidem habuit in evolutionem juris canonici notissima sylloge ista, quatenus nempe *communis* evasit fons unde alii compilatores decretalia deduxerunt ad proprias suas exornandas collectiones ²; attamen quoad ipsam disciplinam mutationem proprie dictam non inexit ullam.

CAPUT II

Corpus juris canonici (ad saeculum XV).

44. — Propter incompletas aut apocryphas quae circumferebantur legum collectiones, magna erat rerum confusio et sententiarum contradictio in scholis. Quo tandem ad *aliquam unitatem* reduceretur tanta varietas, in votis erat multorum ut canonum antiquorum genuinorum nova fieret compilatio; quem ingentem laborem suscepit doctissimus quidam monachus, *Gratianus* nomine, e monasterio S. Felicis et Naboris, Bononiae, qui primus omnium jus canonicum docuit tanquam distinctam scientiarum partem. Inde habemus « Decretum Gratiani », quod *initium* sumit in syllogis novi juris seu in « Corpore Juris Canonici », ut communiter dicitur.

Corpus igitur juris quod jam saeculo ineunte decimo sexto Parisiis fuit typis mandatum, deindeque, labente hoc eodem saeculo, sub Gregorio XIII iterum accuratissime editum prodierat, *sex* praecipuas complectitur syllogas de quibus singillatim hic agere debemus, nempe :

- 1) *Decretum Gratiani* in tres partes distinctum (an. 1150).
- 2) *Decretales Gregorii IX* in 5 libros distributas (an. 1234).
- 3) *Librum Sextum* Decretalium Bonifacii VIII (an. 1298).
- 4) *Clementinas* seu Constitutiones Clementis V (an. 1317).
- 5) *Extravagantes Joannis XXII* (an. 1325).
- 6) *Extravagantes communes* a Chappuis parisiensi collectas (an. 1500).

Praeter has syllogas continere consuevit Corpus juris quosdam *Appendices*, nempe ad calcem Decreti Gratiani : a) *Canones poenitentiales* antiquos, 47 numero; b) *Canones* quoque *Apostolorum*, ut supra dictum est. Deinde in fine

¹ Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 11; Prümmer, I, c. q. 39. — ² Maroto, I, n. 61.

ultimi voluminis : a) Librum septimum Decretalium *Petri Matthaei*, juris-consulti Lugdunensis (an. 1590), quae est collectio tantum privata ; b) Institutiones juris canonici a *Joanne Paulo Lancelotti*, professore juris in Italia conscriptas.

Corpus juris a *correctoribus romanis* jussu SS. Pontificum valde emendatum fuit saeculo decimo sexto ; ac demum tanquam *editio typica*, auctoritate Gregorii XIII, in typographia Populi Romani anno 1582 impressum prodit. Non omnes tamen collectiones in typica hac editione contentae valorem legalem acquisierunt, ut statim exponemus.

ARTICULUS I.

Decretum Gratiani.

45. — Ad laudem celeberrimi hujus Decreti cum Maroto (I, n. 69) dicere audemus, illud profecto velut *nobilius* exstare *monumentum* veteris juris canonici, in quo potiora habemus documenta collecta quae usque ad id tempus circa disciplinam ecclesiasticam erant edita. Breviter explicabimus quatenus fuerint *origo*, *partitio* et *auctoritas* hujus Decreti.

I) **Origo et Titulus.** — Gratianus, ut videtur, hunc sibi proposuerat *finem* ut varios canones dispersos et parum ordinatos ac inter se discrepantes rite disponeret simulque *inter se componeret*, ita ut eorum contrarietas satis tolleretur. Itaque, sic referunt ¹, ipse Magister opus suum hoc nomine insignivit : *Concordia discordantium canonum*. Quidquid sit de titulo a Gratiano imposito, jam diu vocatur collectio : *Decretum Gratiani* ; voce nempe Decreti designabatur olim « magna collectio canonum ». Revera auctor praeclari hujus operis varias leges univit et ordinavit, interjectis distinctionibus et brevibus explanationibus, quae appellantur : *dicta Gratiani*.

II) **Divisio et modus citandi.** — Decretum *tribus* constat partibus, quarum *prima* agit de principiis juris et de personis ecclesiasticis, *secunda* vero de judiciis quorum plurimae causae proponuntur ac solvuntur, *tertia* tandem de rebus sacris, de ecclesiis, altaribus, etc., seu de consecratione ut communiter vocatur.

Prima pars distinctiones continet 101. *Distinctio* vero in varios *canones* discernitur. Itaque in citanda prima parte Decreti allegantur canon et distinctio. Potest canon designari per *verba ini-*

¹ Wernz, I, n. 232, ait collectionem a Rolando (Alexandro P. III) et Paucapalea qui tempore Gratiani vivebant, constanter tanquam « decreta » allegari. Cf. etiam, circa hanc quaestionem Maroto, I, n. 69.

tialia, ut veteres id agebant, vel per *numerum*, ut mos est apud recentiores. Hinc legitur : c. 1, D. I, vel can. Pervenit, D. 18, vel c. Pervenit 6, D. 18.

Secunda pars causas continet 36. Dividitur *causa* in *quaestiones*, *quaestio* subdividitur in *canones*. Ex causa vero 33 speciatim tractatus de *poenitentia* citatur tanquam *quaestio* 3. Haec igitur *quaestio* iterum habet 7 distinctiones quae in *canones* discernuntur. *Modus citandi* is est : c. 4, C. VI, q. 3 vel c. Placuit 4, C. VI, q. 3 ; — c. 7, Dist. IV, de poenit. vel c. Peccatum 7, D. IV, de poenit.

Tertia pars eodem modo dividitur quo prima, addita tantum voce : de *consecr.* Itaque habet *distinctiones* et *canones*. Citari solet : c. 3, D. 5, de consecr. vel c. De his vero 3, D. 5 de consecr. — A *Paucapalea* de quo diximus in Introductione generali (n. 11, I), provenit divisio in *distinctiones*.

III) **Auctoritas Decreti.** — Magno sane plausu ab omnibus peritis excepta fuit optima illa collectio Magistri, moxque inservire coepit usui scholarum ac fori ; attamen *privatae auctoritatis* documentum remansit nec unquam vim legis est adepta. Equidem post correctionem romanam et approbationem Gregorii XIII aliqui plura fecerunt argumenta in favorem authenticitatis Decreti, sed ut asserit Maroto (I, n. 72), haec non potuerunt rem evincere et a doctoribus praeclarioribus Decretum semper ut collectio *privata* fuit aestimatum.

Itaque unaquaque vice inspiciendum erit num acta a Gratiano relata sint *genuina*¹. *Glossa ordinaria* composita fuit a Joanne Zemeca seu Teutonico (an. circiter 1215), deinde reformata a Bartholomaeo Brixiensi, anno 1246.

ARTICULUS II.

Decretales Gregorii IX.

46. — Post Decretum *quinque* aliae compilationes prodierant, quarum duae authenticae ab Innocentio III et Honorio III confectae erant, tres autem privatae remanserant. Jamvero *Gregorius P. IX* († 1241) initio sui Pontificatus hoc ceperat consilii ut novam institueret compilationem legum, quae deinde nomen habuit « *Decretalium* ». Erat olim *codex legalis* juris novi. De ea

¹ Sebastianus Berardus doctissimum hac de re scripsit opus sub titulo : « Gratiani canones genuini ab apocryptis discreti. »

nunc agemus explicando ejus *originem*, *partitionem* et *auctoritatem*; deinde plura etiam de « Regulis juris » dicemus.

I) **Origo.** — Redactor compilationis designatus est illustris aliquis canonista ex Ordine S. Dominici, *S. Raymundus a Pennafort*, olim professor juris Bononiae, deinde Capellanus et Magnus Poenitentiarius Gregorii IX, demum Magister Generalis Ord. Praedic. († circa annum 1275).

Finis quem sibi proposuerat auctor collectionis, hic erat ut veteres decretales SS. Pontificum non tantum in *unum colligeret corpus*, verum etiam *novum* conderet codicem legalem, qui indigentis temporum melius responderet. Quamobrem ex pontificiis Constitutionibus nonnisi aliquas *maioris momenti* partes in propriam suam recepit collectionem, alias autem tanquam superfluas resecauit; inde habemus « Partes decimas », quae nonnunquam ab editoribus Corporis juris additae fuerunt ipsis Decretalibus.

II) **Divisio Decretalium.** — *Quinque libros* complectitur compilatio Gregorii IX, qui hoc versiculo indicantur: « Judex, iudicium, clerus, connubia, crimen. » Adverte autem sedulo sub titulo: *Judex*, tractatum de legibus ecclesiasticis et de praelatis intelligi, non de judiciis; secus enim adesset quaedam tautologia: Judex, iudicium. Mutuatus est S. Raymundus hanc dividendi rationem a Bernardo Papiensi qui labente saeculo decimo secundo eam introduxerat in suo « Breviario Extravagantium ».

Unusquisque liber partitur in *titulos*, et titulus discernitur in *capita*. Citandi modus *non unus* est apud omnes scriptores. *Antiquiores* sic Decretales allegabant: c. Quia propter, 42, de electione, vel etiam: c. Quia propter, Extra (X), de electione. Sed tunc inquirere oportet in *Indicibus* capitum et titulorum, qui reperiuntur in principio Decretalium impressi. Littera X significat: Extra (Decretum Gratiani) vel, ut putat Maroto (I, n. 86): Extravagantium liber. *Recentes* auctores saepe hac ratione Decretales citant: c. 3, X, de constitut., I, 2; vel brevius: c. 3, X, I, 2. Nonnunquam etiam prima verba capitis indicantur, v. gr.: c. Cum in cunctis etc.¹

III) **Auctoritas.** — *Maxima* auctoritate gaudent Decretales Gregorii IX; omnes enim partes a S. Raymundo in sua collectione receptae, *authenticae* habendae sunt ac *vim legis* obtinent. Itaque de se auctoritatem legalem habent:

a) *Ipsae Decretales* prout sunt a S. Raymundo editae.

¹ Vide modum citandi quo utitur Codex juris canonici in indicandis fontibus (c. 3, X, de constitut., I, 2). Cf. Maroto, I, n. 86; Aichner-Friedle, § 16, p. 52 sq.; Bargilliat, I, n. 132.

b) *Rubricae titulorum*, si sensum aliquem satis perfectum exhibent, v. gr. Ne sede vacante aliquid innovetur, Ne clerici vel monachi saecularibus negotiis se immisceant. Si sensum incompletum exprimant, non vim legis habent; attamen multum juvant ad recte interpretandum textum ipsum, inde axioma: *a rubro ad nigrum valet argumentatio*.

c) *Regulae juris* quae Decretalibus adnectuntur et de quibus in specie disseremus.

De se autem *vi legali carent* tum partes decisae, tum capitum summaria, tum inscriptiones capitum quia mere historicae ¹, tum glossae superadditae. *Glossa ordinaria* facta est a Bernardo de Botone, cui cognomen « Parmensis » († 1263).

Decretales sunt collectio *exclusiva*, ut dicunt, quatenus abrogat praecedentes collectiones Decretalium, si excipias Decretum Gratiani. Utrum vero *omnes aliae leges* universales nec Decretalibus nec Decreto insertae ipso facto exclusae fuerint, disputant periti; alii cum Wernz (I, n. 242) et Maroto (I, n. 84) negant, alii vero cum Laurin, Bargilliat, Vermeersch-Creusen (I, n. 12) affirmant.

IV. De Regulis Juris.

47. — *Regulae juris continentur undecim in Decretalibus Gregorii IX et octoginta octo in Libro Sexto Bonifacii VIII*, ut mox indicabimus. Jamvero hae *Regulae*, numero 99, *authenticae* vocantur, quia in collectionibus authenticis, vim legis inferentibus ², continentur; ab onere igitur probandi liberant, et etiam hodiedum post publicationem Codicis juris, in causis v. gr. Rotae Romanae, servant antiquam quam habuerunt *auctoritatem* ³. Sedulo autem ipsae distinguendae sunt a regulis juris doctrinalibus, quae privatae a privatis doctoribus fuerunt propositae. *Caute* semper sunt allegandae, quamvis minime sint spernendae.

Est autem *Regula juris* sententia quaedam generalis enuntiata *per modum axiomatis*, qua scilicet plures canones de diversis rebus eandem habentibus rationem agentes, compendio brevi ac claro *contrahuntur*. V. gr. postquam actum est diffuse de observantia vel non observantia legum quae erant partim certae partim incertae, quaestio agitata sub hac demum generali formula resolvitur: *lex certa tenet, lex dubia non obligat*.

Non paucae *Regulae juris scientiae morali* maxime inserviunt, ideo iis saepe saepius moralistae utuntur tanquam principiis, ut

¹ Severe ait Maroto (I, n. 84): « Quoad historicam (auctoritatem) satis liquet ex dictis nonnisi exiguum huic collectioni tribuendam esse. » Contra, Prümmer (q. 44). — ² Wernz (I, n. 247) expresse affirmat has Regulas vim legalem habere. Contra vero, Prümmer (q. 46) et Laurin. — ³ Cf. Acta A. S. XI, n. 5, p. 155.

aiunt, *reflexis*. Exemplo sint axiomata : in dubio melior est conditio possidentis ; in dubio favendum est reo, etc.¹. Convenienter reducere licebit Regulas juris quoad magnam saltem partem ad has *quinque classes* :

A) **Prima classis** versatur circa *rectam legum interpretationem* quae debet institui juxta propriam verborum significationem et mentem legislatoris. Inde Regulae juris : « Cum nulla in verbis est ambiguitas, non debet admitti voluntatis quaestio ; in re dubia verbis serviendum est ; verba legis accipiendae sunt cum effectu ; ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus », etc.

B) **Secunda classis** varios spectat casus in jure contentos, ubi ratio aliqua *identitatis* aut *disparitatis* ad trutinam debet revocari. Ita legimus : « A casu contrario ad contrarium recte arguitur ; de similibus idem est judicium ; in argumentum trahi nequeunt quae propter necessitatem aliquando fuerunt concessa ; semel malus semper praesumitur malus », etc.

C) **Tertia series Regularum** casus *dubios* considerat sive hi versentur in re favorabili sive in re odiosa ; inde habemus axiomata : « In obscuris minimum est sequendum ; favores ampliari et odia restringi convenit ; nemo praesumitur malus nisi probeatur », etc.

D) **Quarta series** respicit *exceptiones* legis et particulares casus quosdam ubi *nimis ardua* perspicitur esse lex ; inde haec axiomata notissima : « Exceptio firmat regulam ; lex non obligat cum tanto incommodo ; ad impossibile nemo tenetur », etc.

E) **Quinta classis** assignat *prioritatem* si leges et legislatores inter se debeant aliquando comparari ; quare de hac re legimus : « Lex nova derogat priori, et non censetur plus de priori derogatum quam est expressum in posteriori ; generi per speciem derogatur ; lex inferior cedit superiori ; omnis res per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur », etc.

Illustriores canonistae peculiari quadam ratione has Regulas juris suis commentariis illustrarunt, inter quos eminet *Reiffenstuel*² qui doctissimum conscripsit tractatum : de regulis juris. Monet autem ipse, cautius procedere oportere in regulis juris adhibendis ; quia dantur *fallentiae*, scilicet casus in quibus deficit Regula. Itaque ut *duplex* afferamus *exemplum*, breviter explanamus primam et secundam Regulam juris cum fallentis.

Prima sonat : « Omnis res per quascumque causas nascitur per easdem

¹ S. Alphonsus in sua Theologia morali nonnunquam ex professo explicat quasdam Regulas juris. Cf. I, n. 200. — ² Jus canonicum, vol. 6, Tract. de Regulis juris. — De his scripserunt etiam Barbosa. Pirhing, Schmalzgrueber, Maschat, Canisius, Zech, Huguenin-Marc, Card. Vivès, etc.

dissolvitur. » *Significat* inferiorem non posse *dispensare* in lege superioris ; nam causa quae vinculum legis dissolvit, eadem debet esse ac illa quae ipsum constituit. Idem valet de contractibus et obligationibus temporalibus (cf. Reiffenstuel, n. 4). In pluribus autem *fallit* haec Regula ; sic v. gr. in matrimonio consummato, quia nequit ex mutuo consensu dissolvi, etc.

Secunda Regula haec est : « Dubia in meliorem partem interpretari debent. » *Significat* : quando verba seu facta ita sunt ut non appareat, sed vere dubie maneat, utrum intentione bona vel mala prodierint, ea in bonam partem interpretari et animo bono facta vel prolata fuisse potius quam malo censere debemus. Item in poenis, quando verum adest dubium, interpretatio pro parte *benigniori* et *favorabili* facienda erit. Dantur vero plures *fallentiae* hujus Regulae, inter quas eam quoque ponit Reiffenstuel (l. c., n. 13 sq.) : « Fallit in casibus in quibus agitur de malo avertendo vel bono acquirendo aut tuendo... Fallit in judiciis ; in his enim iudex causam vel factum controversum et dubium non pro privato arbitrio et bonitate sua in meliorem partem interpretari potest, sed juxta allegata et probata... »

Quoad vim Regularum juris, sive hae considerentur tanquam *principia juris* quibus decisiones firmentur, ut nonnunquam fit, sive spectentur tanquam *consequentiae* juris ex anterioribus constitutionibus deductae ¹, jam dicere possumus cum Wernz (I, n. 134), eas ab ipsis legislatoribus canonicis ut normas aut principia aut rationes suarum decisionum passim applicari. Quare habendae sunt veluti principia quibus juxta canonem 20 uti possumus et debemus in variis casibus in Codice *non expresse* contentis aut *generaliter* tantum decisus ².

ARTICULUS III.

Liber Sextus Bonifacii VIII seu Decretalium.

48. — *Bonifacius VIII* qui et ipse insignis erat canonista, cum cerneret plures SS. Pontificum Constitutiones de novo prodiisse necnon Decreta duorum Conciliorum generalium Lugdunensium (an. 1245, 1274), in votis habuit collectionem legum instituendi quae perficeret compilationem Gregorii IX ; quare eam humiliter vocavit « Liber Sextus Decretalium », quasi esset tantum *continuatio* libri quinti Decretalium Gregorii IX. Solet ab auctoribus appellari : *in Sexto* ; affirmatque Vermeersch-Creusen (I, n. 12) hanc collectionem « tum intrinseco valore tum extrinseca forma reliquas partes Corporis juris superare ». Quidquid tamen sit de hac assertionem, nobis dicendum remanet de origine, *divisione* et *auctoritate* Libri Sexti.

I) **Origo.** — Ipse *Summus Pontifex* manus apposuit huic collectioni adornandae ; deinde subsidio usus est peritorum virorum : *de Mandagoto*, archiepisc. (Embrodunensi), *Fredolo*, episc. Biterensi

¹ In hoc sensu dicit juriscons. Paulus : « Non ex regula jus sumatur ; sed ex jure quod est, regula fiat. » — ² Canon ille sonat : « Si certa de re desit expressum praescriptum legis... norma sumenda est... a legibus latis in similibus ; a generalibus juris principiis cum aequitate canonica servatis. » (Cocchi, I, n. 79).

(Béziers), *Petroni Sienensi* et *Dini de Rossonibus*, qui 88 composuit *Regulas juris ad calcem Libri Sexti appositas* (cf. numerum praecedentem). Itaque publicata fuit nova illa collectio die tertio Martii anni 1298.

II) **Divisio.** — Eamdem omnino partitionem retinuit Bonifacius VIII quam introduxerat Gregorius IX in suis Decretalibus. Quare dividitur tota collectio in 5 *libros*, unusquisque liber discernitur in *titulos* et titulus in *capita*. Citandi ratio *eadem prorsus* est quae viget in alleganda collectione Gregorii IX, deletis tamen signis X et addito eorum loco : in Sexto vel in 6. Introducunt aliqui haec verba : « in 6 » ipsi citationi loco medio, v. gr. c. 3 in 6, I, 8 ; plerique autem (idque etiam in notis Codicis habetur) ea rejiciunt ad finem citationis : c. 3, I, 8 in 6 vel in VI vel in Sexto.

III) **Auctoritas.** — Per Bullam « Sacrosanctae » et promulgationem solemnem, facta est Libri Sexti *auctoritas maxima*, vi Codicis legalis ipsi tributa pro tota Ecclesia. *Exclusiva* est haec collectio quoad omnes Constitutiones SS. Pontificum editas post Decretales Gregorii IX nec Libro Sexto contentas, *exceptis* tamen Constitutionibus ipsius Bonifacii VIII novae collectioni non insertis, ut est v. gr. Constitutio de ratione agendi cum haereticis.

Glossa ordinaria in Librum Sextum instituta est a Joanne Andreae, Italo († 1348) ; et in eum celebre scripsit commentarium illustris *Passerini a Sextula*, O. P.

ARTICULUS IV.

Clementinae.

49. — *Clemens P. V* (ab anno 1305-1314) in unum corpus redegerat suas Constitutiones, illas quoque suorum antecessorum ac Decretales Concilii generalis Viennensis, eo fine ut novum conficeret legalem Codicem. Sed cum in hac collectione nonnulli defectus conspicerentur, priusquam totum opus sufficienter promulgaretur, morte praeventus est Papa. Itaque ejus successor, nomine *Joannes XXII*, eamdem compilationem clementinam publici fecit juris sua Bulla « Quoniam nulla », die 25 Octobris 1317. Communiter appellata est : *Clementinae*, quamvis, ut referunt, eam Joannes P. XXII « Liber Septimus Decretalium » nominasset¹.

Dividitur autem eodem modo quo Decretales praecedentes in *libros quinque* : iudex, iudicium, clerus, connubia, crimen. *Citandi ratio* ea est Libri Sexti, mutatis verbis « in 6 » et his adhibitis : « in

¹ Id affirmat Maroto, I, n. 88. — Clemens V eas jam approbaverat in aliquo Consistorio anno 1314 habitum, quare nomen primi auctoris retinuerunt.

Clementinas vel Clem. », quae nonnunquam etiam *initio* citationis ponuntur. Sic legimus : c. 2 in Clement. II, 12 ; vel c. 2 cum lite, II, 5 Clem. ; vel demum : Clem. Quum rationi 1, de elect. I, 3.

Auctoritas Clementinarum ea est quae tribuit *vim legalem*, ut constat ex Bulla Joannis P. XXII ; attamen non est exclusiva, et in hac re maxime differt a *praecedentibus* collectionibus. Itaque eae Constitutiones et documenta, quae non recepta fuerunt in compilatione clementina, *integrum suum valorem* retinent.

Glossa ordinaria in Clementinas ab eodem Joanne Andreae facta est de quo supra diximus.

ARTICULUS V.

Extravagantes Joannis XXII et Extravagantes communes.

50. — Post Clementinas non alia occurrit *authentica* collectio ; attamen *duae* compilationes adhuc insertae fuere Corpori juris canonici ad perficiendam universam legislationem usque ad Concilium Tridentinum ; nempe Extravagantes Joannis XXII et Extravagantes communes. Ambae *privata* sunt auctoritate confectae ac divulgatae ; quare omni valore legali ac authenticitate carent, et unaquaque vice indagare oportet num *revera* legislator hoc vel illud praescripserit.

I) **Extravagantes Joannis P. XXII.** — Editis Clementinis, plures decretales adhuc ipse Joannes XXII publici juris fecit, quas anno 1325, secundum ordinem chronologicum dispositas Clementinisque aliqua ratione adnexas, reperimus sub titulo *Extravagantium Papae Joannis XXII*¹. Extra Decretales igitur Gregorii IX, Bonifacii VIII et Clementis V censebantur *vagari*, inde nomen singulare. Anno vero 1500 corrector quidam in aliqua typographia Parisiensi, *Joannes Chappuis*, licentiatus juris, cum pararet novam editionem Corporis juris, 20 Decretales Joannis XXII in 14 titulos dispertitas inserendas curavit post Clementinas sub speciali inscriptione « Extravagantium Joannis XXII ».

Hae *Decretales extravagantes* sunt quidem historice genuinae, si *excipias*, ait Wernz (I, n. 251), duas vel tres de quarum inscriptione dubia moventur, sed non omnes ex se vim habent legum universalium in Ecclesia. Deinde *collectio ut talis* non est authentica. *Modus citandi* hic occurrit : c. 2 de electione I Extrav. Joannis XXII ; vel c. 2 Extrav. Joan. XXII, I (id est titulus I) ; vel c. Si Fratrum, Ne sede vacante (V), Extr. Joan. XXII.

¹ Cf. Wernz, I, n. 249.

Zenzelinus de Cassanis *glossam* scripsit in Extravagantes Joannis XXII, anno 1325, et haec dicitur « ordinaria ».

II) **Extravagantes communes.** — Idem Chappuis eodem tempore et ad eundem finem aliam adhuc instituit compilationem, quam etiam Corpori juris audacter inseruit ; haec *collectio* nomen retulit « Extravagantium communium. » Advertere tamen oportet plures Extravagantes, scilicet Decretales aliorum SS. Pontificum in collectionibus authenticis non contentas, jam saepius occurrisse in codicibus corporis juris ; has igitur Chappuis *collegit* et pro suo modo, ut severe addit Wernz (I, n. 250) aliis Decretalibus locupletavit. Vocavit suam compilationem quae, teste eodem Wernz (l. c.) insigni mediocritate et inferioritate erat notata, « Extravagantes communes », id est *vulgatas* sive *communiter occurrentes*. Recensentur circiter 70 Decretales, ab Urbano IV ¹, ad Sixtum IV (an. 1484). *Bis* referuntur plures Decretales Joannis XXII ², ut asserit Prümmer ; nonnulla etiam continet quae non sunt vera. Quidquid sit de valore hujus operis, in genere dicere possumus cum Vermeersch-Creusen (I, n. 12), Extravagantes esse « genuinas » ; sed collectio, ut patet, *non est authentica*.

Dividuntur Extravagantes communes in 5 *libros*, sed quartus liber vacat, quia non erat materia circa connubia. *Modus* ergo *citandi* hic est : c. 4 de sent. excomm. V, 10 Extrav. Comm. ; vel Extrav. Comm. c. 3 de priv. V, 7 ; vel c. Detestandae, de sepulturis, III, 6 Extr. Comm.

In hanc collectionem non facta est glossa ordinaria.

CAPUT III

Collectiones legum a concilio tridentino ad nostra tempora.

51. — Collectiones quibus constituitur jus novissimum, maxime pertinent ad Concilium *Tridentinum* (ab an. 1545 ad 1563), ad Librum Decretalium *Clementis VIII* (an. 1598), ad *Bullaria pontificia*, Collectionesque *Romanarum Congregationum*. Huc spectant etiam Regulae *Cancellariae Apostolicae*, quamvis antea fuerint redactae. *Vaticanum* Concilium (an. 1870) nullas edidit leges disciplinares speciales. Demum Codex juris canonici (an. 1917) praeteritas leges excepit, eas ordinando ac opportune immutando, ita tamen ut ex jure veteri saepe saepius hodiernae praescriptiones debeant explicari, quemadmodum suo loco diximus (c. 6).

Itaque, omissa divisione in articulos, sub fine hujus tractatus breviter agemus : a) de Concilio Tridentino ; b) de Decretalibus Clementis VIII ; c) de Bullariis ; d) de Collectionibus SS. Congregationum ; e) de Regulis Cancellariae Apostolicae.

¹ Prümmer, Manuale, q. 48, nota 2 ait : « Merito dubitatur, num inscriptio capitis L. V, 4 (Urbanus IV) sit recta ; potius legendum videtur : Urbanus V, an. 1363. » — ² Prümmer, l. c. — Continentur nempe hae Decretales tum in Extravagantibus Joannis XXII tum in Extravagantibus Communibus.

I) **Concilium Tridentinum.** — Celeberrimum illud Concilium quod inceptum fuit sub Paulo III et cessavit sub Pio IV (1563), non solum adversus haereticos stabilivit fidei dogmata seu *canones dogmaticos*, verum etiam permulta edidit *decreta disciplinaria* ad « reformationem » morum pertinentia. Ita v. gr. in sessionibus 5, 6, 7, 11 et sqq. usque ad sess. 25, actum est de erectione et institutione Seminariorum, de provisione parochiarum, de lege residentiae, etc. Praesertim vero in ultima sessione quae erat XXV, multis capitibus circa *Regulares* et *Moniales* statutum fuit.

Pius P. IV decisiones disciplinares Concilii confirmavit ac promulgavit die 26 Januarii 1564; vim autem legis haec Decreta non habuerunt nisi a die 1 Maii ejusdem anni. Excipiendum est notissimum illud decretum matrimoniale quod incipit verbis: *Tametsi* (ex sess. 24); duobus enim mensibus post promulgationem in qualibet parochia vi obligandi praeditum erat. *Catechismus* Concilii Tridentini qui jubente Concilio¹ et mandante S. Pontifice Pio IV a pluribus doctissimis viris fuit compositus, deindeque a S. Carolo Borromeo et Card. Sirleto revisus, Romae tandem editus est anno 1566, *approbante Sancto Pio V.* Iterum a Gregorio XIII (an. 1583) speciali titulo fuit probatus et a 20 saltem conciliis provincialibus aut synodis dioecesanis, saeculo XVI, commendatus. Inde concludit Prümmer, (q. 51), ejus auctoritatem non tantum maximam esse in rebus dogmaticis et moralibus, verum etiam in *jure canonico*.

II) **Decretales Clementis VIII.** — Post Concilium Tridentinum intendebant SS. Pontifices Gregorius XIII et Sixtus V († 1590) novam Decretalium instituere collectionem, quod opus post strenuos labores² perfecit Clemens P. VIII, anno 1598. Titulus collectionis hic erat: Sanctissimi D. N. D. Clementis Papae VIII Decretales. Communiter tamen dicitur esse: *Liber septimus Decretalium Clementis VIII.* Sed haec collectio *nunquam* fuit approbata et promulgata a Clemente VIII, atque etiam Paulus P. V, anno 1608, compilationi suam approbationem *denegavit*; rationes autem denegatae confirmationis non fuerunt manifestatae³. Anno 1870 Fr. Sentis revisam procuravit editionem hujus « Libri Septimi », qui non est confundendus cum « Libro Septimo Petri Matthaei » de quo supra agebamus⁴ (Friburgi Brisgoviae).

III) **Bullaria SS. Pontificum.** — Varia exstant Bullaria, quae Constitutiones, Acta, Privilegia ac Diplomata continent a SS. Pontificibus concessa. *Primum bullarium* composuit Laertius Cherubini, Romae anno 1586, ipsique simplicem hunc dedit titulum:

¹ In sessione 25. — Cf. Prümmer, Manuale, q. 51. — ² Id asserunt Card. Gasparri, Praefatio in Codicem; Wernz, I, n. 266 et alii. — ³ Cf. Gasparri (Praef. Codicis); Wernz, l. c. n. 267; Sentis (Clementis P. VIII Decretales, p. 11 sq.). — ⁴ Liber hic Petri Matthaei in Indicem relatus fuit, juxta Gasparri (l. c.).

Bullarium, quasi collectio Bullarum SS. Pontificum. Deinde tamen, ut videtur ¹, nomen habuit bullarii « romani ». *Magnum* autem *Bullarium Romanum* proprie dictum, ut aliqui volunt, quo communiter utimur, confectum est Romae ab *Hieronymo Mainardo* (an. 1733-1762). Constabat 14 tomis divisus in 28 volumina in fol. Postea edita fuit Bullarii Romani continuatio. Primus titulus totius operis, juxta Maroto (I, n. 110) hic erat : « Bullarum, Privilegiorum ac Diplomatum Rom. Pontificum amplissima Collectio. »

Celebratae sunt quaedam editiones Magni Bullarii Romani inter quas eminent editio *Bullarii luxemburgensis*, facta Luxemburgi, anno 1727, deinde editio Bullarii *taurinensis*, Taurini habita cura et opera Aloysii Tomassetti, anno 1857-1872. Vocari solet « Bullarium Taurinense ». Sed bullaria ista, ut recte ait Vermeersch-Creusen (I, n. 13), nec *authentica* sunt, nec *completa*, nec *critice* edita. Excipiatur tamen oportet *Bullarium Benedicti XIV*, cujus prima editio constat quatuor voluminibus in fol., et quod authenticum dici debet saltem quoad *primum* volumen complectens Constitutiones primi sexennii sui Pontificatus. « Ea igitur pars Bullarii Benedictini, ait Card. Gasparri (Praef. Codicis), quin *authentica* habenda sit, nemo dubitat. »

IV) **Collectiones SS. Congregationum.** — Ex variis SS. Congregationum collectionibus quaedam habendae sunt *authenticae*, aliae *quasi authenticae* seu officiales reputantur, aliae demum *privatae* tantum sunt auctoritatis.

A) **Sunt authenticae** : Collectio quaedam veteris *S. Congreg. Indulgentiarum*, cui titulus « Decreta authentica S. Congreg. indulgentiis sacrisque reliquiis praepositae ab anno 1668 ad annum 1882, edita jussu et auctoritate SS. D. N. Leonis PP. XIII, Ratisbon. 1883 ». — Deinde *authentica* est, scilicet publica auctoritate *genuina* declarata est collectio « Decretorum S. Congregationis Rituum », quae primo curis Aloysii Gardellini Romae prodit, et deinde jussu Leonis XIII de novo typis est impressa, anno 1898. Constat 5 voluminibus quibus sextum nuper adjectum fuit, complectens Decreta authentica ab anno 1900 ad annum 1911 inclusive. De se remanet in vigore, cum dicatur in canone 2 Codicis : « Quare omnes liturgicae leges vim suam retinent, nisi earum aliqua in Codice expresse corrigatur. » — Demum « Index librorum prohibitorum Leonis XIII S. P. auctoritate recognitus SS. D. N. Benedicti P. XV jussu editus » utique *authenticitate non caret* vimque legis universalis habet. Prima vice anno 1900 in lucem editus est ; postea, jubente Benedicto XV, sextam quoque retulit editionem

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 13.

eodem anno quo promulgatus est novus Codex, an. 1917¹. Index seu catalogus librorum minime est per Codicem suppressus, ut recte adversus Prümmer (q. 419, nota) affirmat Vermeersch-Creusen (Epit. II, n. 734).

B) Non proprie authentica est collectio quae inscribitur : *Resolutiones S. C. Concilii*, sed officialis est, cum ex officio Secretarius hujus S. Congregationis curam habuit de impressione. Titulus sub hac forma sonat : « The-saurus Resolutionum S. C. C. ». Ab anno 1739 vel potius ab anno 1718 quo rem aggressus est Secretarius praedictae Congregationis usque ad annum 1908 quo cessavit collectio, prodierunt 167 vel 168 volumina, quae raro in aliqua bibliotheca inveniuntur².

C) Collectiones aliae nec authenticae de se reputantur nec speciali titulo officiales possunt dici ; attamen *nonnullae maximi sunt momenti*. Commemorare liceat : *a) Collectiones S. C. de Propaganda Fide*, quarum una « Jus Pontificium de Prop. Fide » studio de Martinis Romae fuit confecta (an. 1888 sqq.) et 8 complectitur volumina. Magnae quidem auctoritatis est, sed nondum codex legalis existit. Altera collectio cui nomen : *Collectanea S. C. de Prop. Fide*, ad usum Missionariorum adornata fuit, ejusque secunda editio, anno 1907 typis impressa, duobus constat voluminibus. De ipsa autem S. Congregatio directe curam agit. — *b) Collectanea in usum Secretariae S. C. Episcoporum et Regularium* (an. 1863) auctorem habent ipsum Secretarium, Andream Bizzarri, postea Cardinalem. Secunda editio confecta fuit anno 1886, sed mere privata remansit. — *c) Rota Romana* instaurata a Pio X (an. 1908) coepit nuper quasi per seipsam publicare decisiones suas et sententias sub titulo : *S. Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae*. Hucusque 5 exstant volumina ab anno 1909 ad 1913 inclusive³.

V) Regulae Cancellariae Apostolicae. — Sunt quaedam ordinationes vel quasi decreta specialia in usum Cancellariae Apostolicae a Romanis Pontificibus pro tempore Pontificatus constituta. Vigente Codice, jam omnes hae Regulae, quae erant numero 72, dicendae sunt abolitae quoad *efficaciam juridicam*⁴; quare de ipsis pauca tantum hic liceat proferre verba. Originem habent a tempore Joannis P. XXII, anno scilicet 1316 ad 1334 ; deinde immutatae et auctae fuere a variis Pontificibus, praesertim sub Nicolao P. V († 1455). Ultima editio a Clemente XI facta est anno 1700. Valorem legalem ad *tempus tantum Pontificatus* acquirebant, sed mos erat ut unusquisque Papa statim post suam electionem denuo eas firmaret.

Riganti longius scripsit commentarium in eas et Reiffenstuel brevius. Dividebantur in *triplex* genus : aliae enim erant *expeditoriae* seu expeditivae, quae formam in actis per Apostolicas Litteras expediendis praescribebant ; aliae *reservatoriae* seu beneficiales dicebantur, quia respiciebant beneficia et eorum reservationem ; ultimae tandem *judiciales* censebantur, quia ad negotia judicialia spectabant. Hae Regulae ad calcem Corporis juris canonici referebantur.

¹ Nuper septima editio Indicis Leoniani publici juris facta est, jubente Sanctitate Sua Pio P. XI, Romae, Typis Polyglottis Vaticanis 1922. — ² Quare ut ait Wernz (I, n. 270, nota 41) saepe voluntur collectiones privatae Zamboni, Pallotini, etc. — ³ Cf. Maroto, I, n. 124; Vermeersch-Creusen, I, n. 16. — ⁴ Maroto, l. c. n. 98; Vermeersch-Creusen, I, n. 14.

LIBER II

DE PERSONIS ECCLESIAE ET DE STATU EARUM JURIDICO

PROLOGVS.

52. — Ecclesia catholica, ut notum est, constat personis *physicis* et *moralibus*. De utrisque autem erit sermo in libro hoc secundo, qui largam sane occupat canonum seriem titulisque Codicis refertur non minus quam decem et novem, iisque gravioris quoque momenti. *Sacro* quidem *Baptismate* homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus christianorum juribus et officiis, ut apertissime declarat canon 87, haec tamen, ad jura quod attinet, restringendo, dum prosequitur : « Nisi... obstat obex, ecclesiasticae communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura. » Haec de personis *physicis* sunt dicta.

Dantur quoque *personae morales* in Ecclesia, quod expresse statuit Codex dicens : « In Ecclesia, praeter personas *physicas*, sunt etiam *personae morales*, publica auctoritate constitutae, quae distinguuntur in *personas morales collegiales* et non *collegiales*, ut *ecclesiae*, *seminaria*, *beneficia*, etc. » (c. 99). Porro ad quasdam *personas morales* constituendas requiruntur praeter auctoritatem Ecclesiae necessario *plures physicae* personae, ut patet ex hac declaratione c. 100, § 2 circa *personas morales collegiales* : « *Persona moralis collegialis* constitui non potest, nisi ex tribus saltem personis *physicis*. » Quare, cum *personae morales* non *collegiales* aliquando possint esse sine personis *physicis* quibus constant, ideo nec omnes *personae morales* dicendae sunt spectare ad *Librum istum secundum*, quem explanandum aggredimur, sed potius spectant ad *sequentem* : de rebus ¹. Exemplo sit *beneficium ecclesiasticum*, quod ex juris declaratione moralis est persona et

¹ Vide Vermeersch-Creusen, I, n. 175, qui distinguit *personas morales* in veras et ficticias. « *Verae personae morales*, ait, sunt societates personarum. »

in Codice locum habet inter res ecclesiasticas, de quibus Liber tertius tractat (c. 1409 sqq.).

His explicationibus praemissis, jam liceat secundum methodum ipsius Codicis indicare *partitionem* hujusce Libri. Canone 107 monemur, *clericos a laicis* distingui et utrosque *religiosos* esse posse. Hinc primo de clericis oportet agere, deinde de religiosis et tandem de laicis. Atvero argumentum primum quod est de clericis, ad *duos* tractatus debet necessario protendi, quoniam *communia* quaedam habentur clericis sive omnibus sive pluribus in altiori gradu constitutis, deinde vero *specialia* quoque enumerantur unicuique classi propria. Inde geminatus ille tractatus de clericis in genere et de clericis in specie, ut habet Codex c. 108 sqq.

En igitur universi Libri secundi divisio :

Tractatus I. — De clericis in genere;

Tractatus II. — De clericis in specie.

Tractatus III. — De religiosis.

Tractatus IV. — De laicis.

Peculiari quadam ratione in *notionibus praevis* animadvertit Codex (c. 88 sqq.), eam personam in jure ecclesiastico *majorem* dici quae vicesimum primum aetatis annum explevit ; infra hanc aetatem, *minorem* esse. Minor autem si masculus est, censetur *pubes* a decimo quarto anno completo ; si est femina, ab anno duodecimo. Deinde impubes, ante plenum septennium, dicitur *infans* seu *puer* seu *parvulus*, nec reputatur esse sui compos. Infanti autem assimilantur quotquot usu rationis sunt *habitu destituti*. Expleto septennio, impubes praesumitur habere usum rationis. Sed usquedum aliqua persona sit major, manet *obnoxia potestati parentum* vel tutorum in exercitio suorum jurium, iis tantum *exceptis* in quibus jus etiam minores exemptos habere voluit a patria potestate, v. gr. quoad ingressum in Religionem. De aliis praescriptis juris quae tanquam praenotanda ad Librum secundum in Codice (c. 90 ad 107) leguntur, scilicet de loco originis, de domicilio, de quasi-domicilio et sic porro, vel jam diximus Librum primum explanando, vel suo loco agemus, quatenus opus erit ¹.

¹ Pro uberiore explicatione notionum praeviarum Libri Secundi Codicis confer inter alios auctores praesertim Blat, II, p. 8 sqq. ; Maroto, I, n. 390 sqq. ; Vermeersch-Creusen, I, n. 157 sqq. ; Leitnér, I, p. 63 sqq., etc.

TRACTATUS I

De clericis in genere

Scriptores : S. Alphonsus, Th. mor., L. 3, n. 606 et 831 sqq. ; L. 4, n. 188 sqq. ; L. 6, n. 734 sqq. ; L. 7, n. 341 sqq. ; Homo Apost., 13, n. 60 ; et 19, n. 72 sqq. ; Examen Ord., c. 2, n. 25 sqq. ; Card. Gasparri, tract. de s. ordinatione, I, n. 13 sqq. ; Card. Lega, de judiciis, I, n. 40 sqq. et III, n. 185 sqq., IV, n. 83 sqq. ; Wernz, II, n. 24 sqq. ; Blat, II, p. 41 sqq. ; Maroto, I, n. 484 sqq. ; Vermersch-Creusen, I, n. 185 sqq. ; Prümmer, q. 58 sqq. ; Leitner, II, p. 110 sqq. ; Marc-Gestermann, II, n. 1885 sqq. et 2195 sqq. ; von Scherer, I, § 65 sqq. ; Lehmkuhl, II, n. 771 sqq. de ordine et n. 1279 sqq. de irregul. ; Bargilliat, I, n. 283 sqq. et 365 sqq. ; Aichner-Friedle, § 61 sqq. ; Craisson, Manuale, I, n. 244 sqq. ; Aertnys-Damen, II, n. 570 sqq. ; Laurentius, n. 55 sqq. ; Haring, § 53 sqq. ; Huguenin-Marc, n. 232 sqq. ; Génicot-Salsmans, II, n. 325 sqq. et n. 425 sqq., 629 sqq. ; Noldin, III, L. 7, n. 448 sqq. ; F. Claeys Bouuaert, Selecta capita Cod. n. 58 sqq. ; Sägmüller, § 47 sqq. ; Pöschl, § 17 sqq. etc.

Ex canonistis antiquioribus solent in hac re citari : Prosp. Fagnanus, I, in 2, p. 1, Decret. de tempor. ordin. c. de eo sq. ; Reiffenstuel, Jus can. L. 1, tit. 11 sqq. ; Schmalzgrueber, de irregul. titubus, V, tit. 37, n. 66 sqq. ; Pirhing, Jus can. L. 1, tit. 11 sqq. ; Suarez, tract. de censuris et irregul., d. 40, s. 1 sqq. ; L. Thomassin, Ancienne et Nouvelle Discipline de l'Église, T. I, P. 1, L. 2, ch. 29 sqq. ; Ferraris, prompta bibl., V, v. Ordo, p. 837 sqq., etc.

53. — Fit aliquis clericus per *sacram ordinationem*, sub quo vocabulo intelligimus etiam primam tonsuram, juxta dicta canonis 950. Per ordinationem autem laicus incorporatur *sacrae hierarchiae* divinisque mancipatur ministeriis, quae referuntur sive ad potestatem *ordinis* sive ad potestatem *jurisdictionis* ; utraque enim potestate constat ecclesiastica hierarchia objective, sicut expositum fuit in Libro I.

Duplex ex hac consideratione enascitur *respectus*, quem applicat Codex quaestioni circa clericos in genere ; *alter* scilicet, qui est primarius, ad potestatem se refert ordinis, et hic continetur titulis I, II, III, IV (ex parte) et VI (ex parte). *Alter* vero spectat ad jurisdictionem, maximeque habetur titulo V et ex parte titulis IV ac VI. — Plura deinde ad sacram ordinationem pertinentia leguntur in Libro tertio Codicis (titulo VI : de Ordine). Porro de sacramentis ut talibus ex professo non agemus, quia haec remittimus, ut mos est, ad theologiam moralem. Quare ex titulo praedicto ea *statim* expromimus, quae ad doctrinam de ordinatione clericorum plenius habendam faciunt atque hoc loco inserimus, exemplo ducti peritorum aliquorum haud ignobilium¹.

En igitur juxta expositam methodum *divisio* hujus tractatus :
a) De *statu* clericali et de *ordinatione* clericorum ; — b) de clerici *adscriptione* determinatae alicui dioecesi et de ejus *reductione* ad

¹ Ita egerunt inter alios Wernz, II, pars prima : de hierarchia Ordinis ; Aichner-Friedle, sectio II, § 61 sqq. ; Laurentius, § 22, et ordinatione ; Leitner, II, p. 111 sqq. et sic porro.

statum laicalem ; — c) de *juribus* clericorum ; — d) de *obligationibus* clericorum ; — e) de *adeptione* et *amissione officiorum* quae sunt clericis propria ; — f) de *jurisdictione* ordinaria et delegata clericorum.

Sex igitur numerantur capita in tractatu illo quem exponendum aggredimur.

CAPUT I

De statu clericali et de ordinatione clericorum.

Duo hic potissimum nobis erunt contemplanda, ut jam apparet ex ipsa capitis inscriptione ; scilicet primum *notio status clericalis* in genere, quae consideratio praesertim historica evadit, et deinde clericorum *ordinatio* secundum varia ejus adjuncta.

De priore quaestione nonnulla jam antea delibavimus (art. 1, c. 2, tr. I Libri praecedentis) ; quare nunc parcis verbis ipsi indulgebimus. De altera quaestione, quae solet ab omnibus etiam moralistis fusius tractari, breviter dicemus sequenti ordine : a) De *notione* ordinationis et de *ordinum distinctione* ; — b) de *ministro* ordinationis et de *litteris dimissoriis* ac *testimonialibus* ; — c) de *subjecto* ordinationis et de variis conditionibus validae aut licitae susceptionis ordinum.

Inde *quatuor* articuli, quibus totum caput primum continetur.

ARTICULUS I.

De statu clericali in genere.

54. — Status clericalis est status eorum qui divinis ministeriis per primam saltem tonsuram *mancipati* sunt ; quare et hi clerici dicuntur, ut habet canon 108, § 1.

Notiones historicae. — *Ab initio jam Ecclesiae* clerici distinguebantur a laicis, ita ut testibus Tertulliano et Origene, clericatus *constantem* aliquam praeberet *vitae conditionem*, etsi quandoque clericus ad statum laicalem reduceretur. Olim omnes qui speciali modo cultui divino deputabantur, sub nomine clericorum veniebant. Quare *sensu latiore* viri religiosi quicumque, etiam devotae feminae servitio Dei addictae, habebantur clerici, quia « sorte electi » erant atque in *partem haereditatis Domini* constituti.

De *significatione vocis* : clerus, legimus in Decreto Gratiani (c. 1, D. 21 et c. 7, C. 12, q. 1) : « Cleros et clericos hinc appellatos credimus, quia Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum... Duo sunt genera christianorum. Est autem unum genus, quod, *mancipatum* divino

officio et deditum contemplationi et orationi, ab omni strepitu temporalium cessare convenit, ut sunt clerici et Deo devoti... Inde hujusmodi homines vocantur *clerici*, i. e. sorte electi. Omnes enim Deus in suos elegit..., in Deo regnum habent. Et hoc designat corona in capite. Hanc coronam habent ab institutione Romanae Ecclesiae in signum regni, quod in Christo expectatur »¹.

Hoc igitur sensu, tempore Decreti Gratiani, clerus complectebatur fratres quoque religiosos *conversos* ac *moniales*, imo et *novitios* Ordinum regularium, quotquot denique sub nomine personarum ecclesiasticarum veniebant. Sensu tamen *strictiori*, in Ecclesia saltem latina, ea voce ii tantum designabantur qui per *primam tonsuram* divino servitio mancipati erant ; in orientali vero Ecclesia ubi ritus tonsurae saepe omittebatur², aut conjungebatur cum ordine aliquo minore sive lectoratus sive cantoratus (ut apud Maronitas), per *primam* ordinationem sacram.

Haec duplex verbi « clericus » acceptio nunc videtur sublata, si novum consideremus *juris Codicem* ; neque licebit in posterum distinguere inter clericos sensu strictiori et sensu lato. Religiosi quippe qui tonsura non sunt insigniti, jam nullo modo sunt clerici, quanquam plerisque clericorum fruuntur privilegiis ex speciali juris dispositione. Imo novitii ac moniales religiosaeque sorores his beneficiis participant ; at *excluduntur* omnino a nomine clerici, cum absolute statuatur canon 108, § 1 : « Qui divinis ministeriis per primam saltem tonsuram mancipati sunt, clerici dicuntur. » Unice hoc sensu vox « clericus » deinde erit accipienda, « nisi, ut recte animadvertit Vermeersch-Creusen (I, n. 185), ex *contextu* contrarium constet, v. g. in rubrica tituli 30, libro 4 » : de modo procedendi contra clericos non residentes. Patet enim hic tantummodo agi de his clericis qui ratione beneficii ad legem residentiae obligantur.

55. — Definitio status clericalis. — Clerici quatenus distinguuntur a laicis nunc componunt statum clericalem seu clericatum, qui juxta superius exposita apte definitur : *Conditio quaedam vitae firma ac jure sancita, qua christianus cooptatur in hierarchiam ecclesiasticam.*

Nequit *mulier* in clericatum assumi nec hierarchiae ecclesiasticae valet incorporari, quippe quae sit *incapax* potestatis ordinis ac jurisdictionis proprie dictae, in qua consistere diximus hierarchiam sacram objective sumptam. Nec unquam Abbatisa aliqua aut Priorissa jurisdictionem exercuit spirituales proprie dictam in Ecclesia, ne quidem in Ordine illo S. Salvatoris a *S. Brigitta* constituto, in quo Superiorissa duos semper dirigebat conventus, alterum monialium, alterum monachorum³ ; attamen minime exclusa fuit potestas imperfecta regiminis ac directionis, vel etiam potestas aliqua *jurisdictionis civilis* et temporalis⁴. A fortiori

¹ Gratianus, ut ipse asserit, haec sua verba desumpsit ex S. Hieronymo. Sed nunc disputant periti num revera verba citata sint a S. Doctore (cf. Berardi, Gratiani canones genuini, etc.). — ² Leitner, II, p. 113. — ³ Cf. Heimbucher, II, § 83 ; Prümmer, q. 59. —

⁴ « Exempla quae afferuntur ab auctoribus, ait Prümmer (q. 59, b), quod SS. Pontifices jurisdictionem contulerint mulieribus, aut sunt dubiae authenticitatis, aut intelligenda videntur de jurisdictione in lato sensu. »

autem mulieres ab omni ordine suscipiendo ac *potestate ordinis* excluduntur, idque jure divino quoad presbyteratum atque diaconatum.

Diaconae seu *diaconissae* quae in primitiva Ecclesia ritu quodam instituebantur, nonnisi ad aliqua deputabantur officia quae proprie non requirebant potestatem ordinis, v. gr. januas custodire quibus feminae intrabant ecclesiam, catechizare feminas, assistere in administrando baptismo et sic porro ¹. Inde satis patet, has diaconissas nunquam receptas fuisse inter clerum *sensu stricto*, neque de facto ad ecclesiasticam pertinuisse hierarchiam.

56. — **Hierarchia ecclesiastica** in qua clericus cooptatur dum statum clericalem arripit, hic consideratur etiam *subjective* et denotat *varios gradus* quibus intra clericatum alii aliis subordinantur; quae hierarchia constat, ut ait canon 108, § 3, ex *divina* institutione ratione *ordinis*: episcopis, presbyteris et ministris; ratione *jurisdictionis*, pontificatu supremo scilicet Papa et episcopatu subordinato; ex *Ecclesiae* autem institutione alii quoque gradus accessere. Quae verba Codicis optime haec alia explicant a *Tridentino Concilio* (sess. 23, c. 6) definita: « Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit. »

In specie igitur solent multiplici ordinatione clerici assumi in hanc hierarchiam *subjective* consideratam. Plurimae circa sacros ordines exsistunt a parte Ecclesiae praescriptiones, cautelae vel conditiones, quas breviter examini subjiciemus post traditas praevias notiones.

ARTICULUS II.

De notione ordinationis et de ordinum distinctione.

57. — I) **Definitio sacrae ordinationis** ². — De sacra ordinatione haec solet tradi *definitio*, quae ex parte saltem desumitur a D. Thoma (Suppl. q. 34, a. 2): « Signaculum quoddam Ecclesiae seu sacer ritus quo spiritualis potestas ordinato confertur simul cum gratia ad munia spiritualia rite obeunda, maxime vero ea quae spectant sacrum Eucharistiae sacramentum. »

Ordatio idem est ac « ordo » active sumptus, et designat *actionem* illam qua potestas spiritualis confertur. Ordo praeterea

¹ Vide Billuart, de Ordine, digressio I historica; Marc-Gestermann, II, n. 1911, nota 1; ibidem citatur Many, etc. — ² Cf. Marc-Gestermann, II, n. 1885 sqq.; Aertnys-Damen, II, n. 552 sqq.; Génicot-Salsmans, II, n. 425 sqq. et alios moralistas.

sumitur nonnunquam *passive*, effectumque talis actionis seu ordinationis indicat, scilicet collatam *habilitatem* ac *potestatem* ¹.

II) **Distinctio ordinum.** — Praeter tonsuram quae proprie non est ordo sed via seu praeparatio ad illum², in Ecclesia latina septem enumerantur ordines, quorum quatuor vocantur minores et tres majores. *Majores* ordines in Ecclesia latina sunt : Presbyteratus, diaconatus et subdiaconatus. Hi soli dicuntur etiam « sacri » a Codice (c. 949) ; attamen per plura saecula, usque ad Urbanum II (saec. XI), in Ecclesia quoque latina *subdiaconatus* aestimatus est ordo minor, idque hodie adhuc locum habet in Ecclesia orientali³. Ordines *minores* prout nunc existunt in Ecclesia latina sunt : Ostiariatus, lectoratus, exorcistatus, acolythatus ; in Ecclesia vero orientali hi duo tantum reperiuntur : Lectoratus et subdiaconatus⁴.

Episcopatus autem complementum censetur presbyteratus seu ejus extensio, ut putat D. Thomas, qui cum B. Alberto Magno, S. Bonaventura et pluribus aliis scholasticis doctoribus asserebat eum a presbyteratu non esse distinctum aliquod sacramentum. Hodierni theologi *communiter* contrariam tenent sententiam⁵.

ARTICULUS III.

De ministro ordinationis et de litteris dimissoriis ac testimonialibus.

58. — I) **Minister ordinarius** ordinationis est Episcopus consecratus (c. 951), idque de fide est. Minister autem *extraordinarius* potest esse nonnunquam simplex sacerdos (ex eodem c. 951). Ex speciali enim dispositione juris quae viget pro omnibus Cardinalibus (c. 239, § 2, n. 22), pro Vicariis ac Praefectis apostolicis (c. 294, § 2 ; 957, § 2), necnon Abbatibus regularibus de regimine (c. 964, n. 1) ; vel ex peculiari indulto S. Sedis, valebit etiam simplex sacerdos conferre *tonsuram* et *ordines minores*⁶.

II) **A proprio deinde Episcopo** unusquisque debet ordinari juxta canonein 955, § 1.

Proprius autem Episcopus saecularium ille solummodo est in cujus dioecesi promovendus habet domicilium una cum titulo

¹ Vermeersch-Creusen, II, n. 234. — ² Juxta c. 950 venit in jure sub nomine : ordo. — ³ Leitner, II, p. 111. — ⁴ Id valet de Ecclesia graeca. Olim nullum erat in hac re discrimen inter Ecclesias. Cf. Leitner, l. c. p. 111 sq. — ⁵ Cf. Marc-Gestermann, II, n. 1888 ; Aertnys-Damen, II, n. 558. — ⁶ De quaestione valde disputata privilegiorum quorundam Abbatum circa ordinationes subdiaconorum, diaconorum, etc. cf. J. Herrmann, C. SS. R. II, n. 1884 sq. ; Phillips, I, p. 339 ; Gasparri, II, n. 798 ; Wernz, II, n. 27 ; Leitner, II, p. 116 sq., etc.

originis ; aut simpliciter tantum domicilium sine titulo originis, sed generatim eo casu *jurejurando* significare debebit ordinandus, se habere animum perpetuo manendi in dioecesi (c. 956). Jure *saecularium* reguntur quoad ordinationem omnes religiosi non exempti (c. 964, n. 4).

Religiosi exempti nequeunt ab ullo Episcopo licite ordinari absque litteris dimissoriis proprii Superioris majoris (c. 964, n. 2). Episcopus autem ad quem Superiores religiosi litteras dimissorias mittere debent, est ipse Ordinarius dioecesis in qua sita est domus religiosa, ad cujus familiam pertinet ordinandus (c. 965).

Litterae dimissoriae sunt quaedam authentica documenta quibus proprius ordinandorum Ordinarius, vi jurisdictionis, invitat vel deputat Episcopum aliquem saltem in genere designatum, ut conferat ordines subditis suis. In dimissoriis his litteris semper *testimonia continentur* de idoneitate ordinandorum.

Litterae testimoniales sunt authentica testimonia de vita honesta ordinandorum, de eorum scientia, immunitate ab omni impedimento canonico ac de caeteris jure requisitis, v. gr. de peractis exercitiis, etc., ut suo loco notabimus. Si quis autem ordinandorum tanto temporis extra suam moratus sit dioecesim ut *impedimentum canonicum* potuerit contrahere, scilicet per *semestre* post adeptam pubertatem, vel etiam per *trimestre*, si servitio militari fuit addictus (c. 994, § 1), exiguntur litterae testimoniales hujus loci Ordinarii, aut Ordinariorum, si pluribus in diocesibus ea ratione moratus fuerit (c. 993, n. 4).

Ex quavis *causa canonica* etsi *occulta*, potest Episcopus aut Superior religiosus major, etiam extrajudicialiter, suis subditis *ascensum* ad ordines interdicare, salvo semper recursus jure sive ad Sanctam Sedem sive ad Moderatorem generalem Religionis ; tunc autem tenentur tum Episcopus tum Superior religiosus major *rationes* suas patefacere ex quibus interdixerint ascensum ad ordines in genere aut ad ordinem aliquem in specie (970).

ARTICULUS IV.

De subjecto ordinationis sacrae.

59. — Utique plurima ex parte *subjecti* requiruntur ad susceptionem validam ac licitam sacrae ordinationis ; quae non inepte possunt ad *quatuor* haec a nobis referri, praeter ea quae superius dicta fuere : *a*) Conditiones quae potius ordinandorum *animam* et intentionem respiciunt ; *b*) conditiones *magis externas* quae ab Ecclesia exiguntur ; *c*) in specie absentiam cujusvis *irregularitatis*

ac simplicis impediti ; d) adjuncta demum quaedam peculiaria temporis, loci, etc., ad *modum ipsum ordinationis* spectantia. Inde quatuor erunt sectiones in articulo IV.

§ 1. DE CONDITIONIBUS ANIMAE IN ORDINANDO REQUISITIS.

Praequiritur in ordinando divina vocatio ¹, quae quamvis *interna* etiam esse debeat, maxime tamen et juridice se pandit, quando Ecclesiae praepositi eum quem dignum existimant, ad s. ordinationem admittunt ac deputant ; quae vocatio proprie *vocatio canonica* habetur.

Deinde requiritur *animus clericandi*, ut aiunt, scilicet permanendi in statu clericorum juxta praescripta Ecclesiae. Canon autem 973, § 1 statuit : « Ordines illis tantum conferendi sunt, qui *propositum habeant* ascendendi ad presbyteratum » ; attamen, post receptos aliquos ordines, nemo potest cogi ad superiores ordines recipiendos, ut *expresse* declarat c. 973, § 2 ; quare sub hoc respectu praedicta voluntas non est dicenda absolute necessaria in se.

Praeterea tum *scientia* competens ad normam c. 976 ², tum *probitas vitae* seu mores ordini recipiendo congruentes, ut ait c. 974, § 1, n. 2 ³, tum *exercitia spiritualia* rite peracta juxta canonem 1001. Porro *tres* saltem *exercitiorum dies* requiruntur ante tonsuram ac ordines minores ; pro majoribus autem suscipiendis ordinibus *sex dies* integri, excipe pro diaconatu, ubi de licentia Ordinarii sufficiunt tres dies, modo infra semestre plures recipi debeant ordines majores.

§ 2. DE CONDITIONIBUS JURIDICIS MAGIS EXTERNIS.

60. — Praeter jusjurandum antimodernisticum (cum professione fidei), quod emittere debet ordinandus ad subdiaconatum, ex parte *subjecti* haec praesertim requiruntur : a) *Recepta sacra confirmatio* ; b) *aetas canonica* ; c) *titulus* canonicus ordinationis, si agitur de ordinibus majoribus ; d) *immunitas a censuris* et ab *impedimentis* ecclesiasticis. — Singula autem brevi aliqua indigent explanatione.

I) Circa sacramentum Confirmationis Codex declarat, illud praequiri ut *licite* quis ordinari possit (c. 974, § 1). Idem jam pronun-

¹ Cf. inter alios Lahitton, la vocation-sacerdotale ; Marc-Gestermann, II, n. 1912 ; Nouvelle revue théol., 1922, p. 46 sq. — ² « Nemo... ad primam tonsuram promoveatur ante inceptum cursum theologicum... Subdiaconatus ne conferatur nisi exeunte tertio cursu theologici anno ; diaconatus, nisi incepto quarto anno ; presbyteratus, nisi post medietatem ejusdem quarti anni. Cursus theologicus peractus esse debet non privatim sed in scholis ad id institutis... » — ³ Cf. S. Alphonsus, Examen ordin., c. II, n. 45 (Gaudé, IV, p. 665).

tiaverat Concilium Tridentinum in sess. 23, c. 4 de ref. ; asserunt autem communiter theologi hanc obligationem non esse nisi *levem*¹.

II) **Aetas canonica** nulla quidem de jure habetur pro tonsura ac ordinibus minoribus recipiendis indicata ; aliunde tamen scimus aliquem nonnisi post *inceptum studium theologicum* posse ad eos promoveri. *Subdiaconus* habere debet 21 annos completos ; *Diaconus*, 22 annos completos ; *Presbyter*, 24 annos completos ; *Episcopus*, annos 30 completos. Ita ex canone 331, § 1, n. 2 et c. 975.

III) **Titulus ordinationis** est ipsa *cautio* de honesta ac perpetua sustentatione ordinandi, quae ab Ecclesia in antecessum exigitur, priusquam ordo subdiaconatus conferatur. Haec cautio haberi debet sive pro clericis *saecularibus* sive pro clericis *religiosis*.

a) *Pro saecularibus* potissimus ordinationis titulus est *beneficium* ecclesiasticum, ex declaratione Tridentini, sess. 21, c. 2 de ref. et ex praescripto Codicis, c. 979, § 1. Non sufficit beneficium certum de *futuro*, v. gr. paroecia postea attribuenda, sed ordinandus illud jam debet « pacifice possidere ». Eo deficiente, titulus sive *patrimonii* sive *pensionis* adsit oportet (canon citatus).

Jamvero *patrimonium* hic intenditur in jure : bonum aliquod perpetuum et inalienabile, constitutum super re certa et pacifice possessa, de natura sua frugifera, quod aliunde quam ab Ecclesia proveniat et tamen in curia episcopali sit approbatum. Loco hujus patrimonii sic descripti venire possunt *pensiones perpetuae* aut legata perpetua missarum².

Si unus ex his titulis non praesto sit, *suppleri* poterit titulo « servitii dioecesis », jurejurando interposito quo devoveat se ordinandus perpetuo servitio dioecesis (c. 981, § 1).

In locis *S. C. de Prop. Fide* subjectis, ratione quadam simili, titulus habebitur « missionis » (canon citatus).

b) *Pro religiosis regularibus* titulus canonicus est titulus *pauPERTATIS* seu sollemnis professio religiosa. Pro religiosis vero votorum *simplicium* perpetuorum titulus habebitur *mensae communis*, vel titulus *Congregationis* aut similis ad normam Constitutionum. Ceteri religiosi quocumque veniant nomine, qui vota haec perpetua non habent, reguntur jure saecularium (c. 982, § 1, 2, 3).

Dispensatio circa titulum ordinationis reservatur S. Sedi.

IV) **Immunitas** demum requiritur a *censuris* et aliis *impedimentis*

¹ S. Alphonsus, L. 6, n. 183, 786. — ² Vide Marc-Gestermann, II, n. 1921, 2, nota. — Addit Aertnys-Damen (II, n. 590) : « Denique adhuc retineri potest, insufficientiam beneficii patrimonio suppleri posse et e converso : ita enim antea communiter tradebant Doctores et pari modo resolutum fuit a S. C. Conc. »

ecclesiasticis. Censura est excommunicatio vel interdictum personale ; impedimentum praesertim est irregularitas aut simplex impedimentum de quo statim dicemus. De se non officiant ordinationis *valori*, ut innuit Codex (c. 968, § 1) et communiter tradunt theologi.

§ 3. DE IRREGULARITATIBUS ALIISQUE IMPEDIMENTIS.

61. — De irregularitatibus ac impedimentis dicemus primo in genere, deinde in specie.

I) In genere.

Notae historicae. — *S. Paulus*, ut constat ex Epist. I ad Tim. 3, 2, arcet quosdam ab ordinibus suscipiendis, v. gr. bigamos repellit ab episcopatu ; inde *initium* sumpsit disciplina irregularitatum. Deinde Apostolus declarat graviora quaedam delicta omnino dedecere statum clericalem, et scribit ad Titum, I, 7 : « Oportet enim Episcopum sine crimine esse. » Constat, primis saeculis christianis, eos habitos fuisse irregulares qui post acceptum baptismum et ante sacram ordinationem commiserant *delicta quaedam graviora* ; qualia recensentur a Tertulliano, Origene, S. Cypriano et aliis : apostasia, idolatria, haeresis, schisma, adulterium, homicidium, perjurium et alia hujuscemodi ¹. Primaevam disciplinam circa irregularitates firmat *Carthaginensis* quaedam synodus anni 256 ². *Innocentius Papa I*, saeculo quarto, asserit in sua Epistola 17, n. 9, quoad exclusionem clericorum qui adhaeserant erroribus haeticorum, « fuisse regulas veteres quas ab apostolis vel apostolicis viris traditas ecclesia romana custodit custodiendasque mandat » ³. *Vocem ipsam* « irregularitas », juxta Wernz (II, n. 96), introduxit Innocentius III, anno 1206, in legem aliquam quae refertur in Decretalibus ; at Vermeersch-Creusen (II, n. 251) putat hoc verbum : irregularitas primum a Rufino fuisse usurpatum. Divisionem classicam irregularitatum in eas quae sunt ex defectu vel ex delicto invexit medio saeculo decimo tertio *Goffredus de Trano*, Italus. Teste Wernz (l. c. III), novae irregularitates de jure communi non fuerunt a tempore Tridentini usque ad saeculum vigesimum introductae. Codex tamen, ut notabimus, in pluribus mutationem fecit irregularitatum, praesertim vero *strictè distinxit* inter irregularitates proprie dictas et simplicia impedimenta quae cessant sine dispensatione ⁴.

Definitur irregularitas : Impedimentum aliquod perpetuum, prohibens ne quis ordines suscipiat aut susceptos exerceat. De se est *perpetuum*, quia sola dispensatione regulariter auferri potest. Quando aliquod impedimentum canonicum de se nonnisi *temporaneum* est, vocatur *impedimentum simplex*, non autem irregularitas. Itaque 14 enumerantur a Codice irregularitates, 7 ex defectu et 7 ex delicto. Praeterea 7 simplicia impedimenta habentur.

¹ Confer de origine irregularitatum C. Richert, p. 15 sqq. et Wernz, II, n. 133. — ² C. Richert (Anfänge der Irregg.), p. 40 sq. — ³ Apud Richert, l. c. p. 41 et 45, nota 4. — In casu agebatur de iis qui post receptum ordinem ab irregularitate, ex haeresi contracta, dispensandi erant. — ⁴ Confer « theologisch-praktische Quartalschrift », 1923, p. 122 sqq.

Multiplicantur autem tum irregularitates tum impedimenta ex *diversis* eorumdem *causis*, non vero ex repetitione ejusdem causae, nisi agatur de irregularitate ex *homicidio voluntario*, ut declarat c. 989. *Ignorantia* in nullo casu excusat ; attamen pro irregularitatibus ex delicto omnino requiritur ut adsit *peccatum grave* et *externum*, sive publicum sit delictum sive occultum (c. 986). *Strictae* interpretationi subjacent tum irregularitates tum simplicia impedimenta, et in dubio juris standum est pro libertate, in dubio facti dispensare valebit Ordinarius ¹.

Dispensatio ab irregularitatibus et impedimentis petenda est a S. Sede, et quidem a *S. C. de Sacramentis*, si agatur de saecularibus ; a *S. C. de religiosis*, pro sodalibus Religionum ; a *S. Officio* in iis quae pertinent ad fidem, v. gr. pro dispensatione a primo impedimento : « Filii acatholicorum » ². *Ordinarius* vero subditos suos dispensare potest ab irregularitate ex delicto occulto, exceptis tamen homicidio voluntario et procuratione abortus fetus humani, ex c. 990, § 1. In casibus occultis *urgentioribus* in quibus Ordinarius adiri nequeat et periculum immineat gravis damni vel infamiae, *quilibet confessarius* ab irregularitate ex delicto occulto dispensare poterit, exceptis homicidio et abortu ut supra, et ad hoc dumtaxat ut poenitens ordines *jam susceptos* exercere licite valeat (c. 990, § 2). Haec facultas extra actum confessionis potest exerceri, nec ullus postea recursus ad S. Sedem imponitur ³.

II) *De irregularitatibus et impedimentis in specie*. — a) **Ex defectu sunt irregulares** :

1) *Illegitimi*, propter defectum natalium ; nisi per subsequens parentum matrimonium fuerint legitimați aut per dispensationem obtentam a S. Sede aut demum per votorum solemnem professionem.

2) *Corpore vitiati*, qui secure aut decenter altaris ministerio defungi non valeant ; v. gr. caeci, surdi, paralytici, claudi, valde gibbosi, carentes aliquo membro, ita ut horrorem aut risum moveant.

3) *Epileptici* vel *amentes* vel a *daemonibus* possessi, qui sunt vel qui tales fuerunt (ex defectu animi).

4) *Bigami*, qui nempe successive duo vel plura contraxerunt matrimonia (ex defectu sacramenti).

¹ Vide Marc-Gestermann, II, n. 1930, q. 2 ; Aertnys-Damen, II, n. 592, qui addit : « Dummodo agatur de iis irregularitatibus in quibus S. Pontifex dispensare solet » (c. 15).

— ² Notare hic juvat quod affirmat Leitner (II, p. 186), S. Poenitentiarum esse competentem omnibus in casibus occultis irregularitatum ex delicto. — ³ Cf. Vermeersch-Creusen, II, n. 261, 3.

5) *Infames de jure*, his in casibus qui expresse statuuntur in Codice ¹, v. gr. quando aliquis abjecerit sacras species, sepulchra violaverit et sic porro.

6) *Judex* qui mortis sententiam tulit (ex defectu lenitatis).

7) *Carnifices* eorumque *voluntarii* ac *immediati ministri* in executione capitalis sententiae (ex defectu lenitatis). Non sunt irregulares milites qui munere coacti, aliquem occidunt tanquam reum ².

b) *Sunt irregulares ex delicto* :

1) *Apostatae* a fide, *haeretici* et *schismatici*.

2) *Adulti* qui siverunt ab acatholicis extra casum extremae necessitatis se baptizari. Irregularitas haec nova est, et ad vitandum periculum perversionis ac communicationis cum haereticis et schismaticis fuit introducta.

3) *Conjugati* vel *clerici* in ordine majori constituti vel *professi religiosi* votorum quamvis simplicium tantum ac temporaneorum, qui matrimonium attentare aut civilem actum ponere ausi sunt ; vel alii quicumque eodem modo matrimonium ineuntes aut attentantes cum femina his votis adstricta aut conjugata. *Tres* igitur concurrere possunt impedimentorum species : matrimonium jam valide contractum, ordo sacer et emissio votorum religiosorum ³.

4) Qui *voluntarium homicidium* perpetrarunt aut fetus humani *abortum* procuraverunt, effectu secuto, omnesque cooperantes. Ultima verba : effectu secuto, etc., referuntur ad utrumque praecedens membrum. Certo certius directum saltem homicidium et positiva cooperatio dummodo efficax et graviter culpabilis plectuntur irregularitate ⁴.

5) Qui seipsos vel alios *mutilaverunt* vel sibi *vitam adimere* tentaverunt. Agitur hic de vera mutilatione alicujus corporis membri quod *proprium* habet officium a ceteris etiam *distinctum*, ut docent generatim auctores ⁵. — In secundo casu memorato agitur de attentatione *suicidii*.

6) *Clerici medicam* aut *chirurgicam* artem exercentes, si inde mors sequatur. Quamvis autem mors accidat absque clerici culpa, tamen irregularitatem ille incurrit, dummodo peccatum commissum fuerit grave ; contrahitur enim irregularitas propter violatam prohi-

¹ Vide n. 303 et Leitner, II, p. 159. — ² Vermeersch-Creusen, II, n. 256, 7. — ³ Leitner, I, c. p. 165. — ⁴ Cf. Vermeersch-Creusen, I, c. n. 257, 4. Dicit etiam Marc-Gestermann, II, n. 1942 : « Probabiliter ille (non est irregularis) qui homicidium non impedit, etiamsi illud impedire possit, imo ex justitia impedire debeat. » — ⁵ Bargilliat, I, n. 383, 2 ; Vermeersch-Creusen, I, c. n. 257, 5.

bitionem canonicam. *Excipitur* casus necessitatis, nec irregularis est clericus, si non ex sua actione mors sequatur, sed ob imperitiam alterius ¹.

7) Qui *actum ordinis* clericis in ordine sacro constitutis reservatum, ponunt, quamvis eo ordine careant aut ab ejus exercitio vi canonicae poenae prohibeantur sive personalis (censurae vel poenae vindicativae) sive localis (si celebrent in loco interdicto). Usurpatio ordinis majoris (subdiaconatus, etc.) hic unice intenditur, et actus ordinis usurpati debet aliqua solemnitate poni. Plectuntur hac irregularitate *etiam laici*. Omnis deinde *clericus* in sacris constitutus, qui majorem exercet ordinem, etsi excommunicatus, suspensus aut personaliter interdictus sit, irregularis fit; item si poena innodatus sit vindicativa, v. gr. suspensione ad tempus definitum, modo non interjecerit appellationem; vel demum si prohibitionem localis interdicti praesumpserit violare.

c) **Sunt simpliciter impediti:**

1) *Filii acatholicorum*, quamdiu parentes in suo errore permanent. Hoc impedimentum dicitur esse ratione fidei non satis firmatae vel propter infamiam facti, ut plures volunt. Utrum extendatur necne ad infideles, ab aliis affirmatur ², ab aliis negatur ³. Perdurat impedimentum, quamvis unus parentum sit catholicus et matrimonium mixtum rite cum cautionibus et dispensatione celebratum fuerit ⁴. An vigeat impedimentum etiam quando ambo parentes sunt mortui, vel acatholica pars vita defuncta est, non plane concordant canonistae ⁵. Aestimamus aliquem posse se haberi tanquam liberum ab impedimento isto, mortuis parentibus aut parente acatholico, nisi severior evulgetur authentica declaratio.

2) *Viri uxorem habentes*, ex defectu libertatis.

3) Qui *officium* vel *administrationem* gerunt clericis vetitam, v. gr. notarii, advocati saecularis publici et sic porro, donec deposito officio et rationibus redditis, liberi facti sint.

4) *Servi proprie dicti* ante acceptam libertatem.

5) Qui ad *ordinarium militare servitium* civili lege adstringuntur, antequam illud expleverint. Hoc impedimento ii tenentur etiam qui ad tempus solummodo inhabiles sunt declarati ⁶; non tamen

¹ Vermeersch-Creusen, l. c. ait: « Si aegrotus, etsi a clerico male curatus, ob imperitiam tamen medici postea vocati, moriatur, irregularitas non incurritur. » — ² Leitner, II, p. 178. Cf. c. 1099, § 1, n. 2, § 2. — ³ Génicot-Salsmans, II, n. 640, etc. — ⁴ Comm. Pont. 16 oct. 1919, ad 13 (A. A. S. XI, p. 478). — ⁵ Vide « Commentarium pro religiosis » an. III, pag. 101 sqq.; « theologisch-praktische Quartalschrift » 1923, p. 122 sqq. — ⁶ Responsum Comm. Pontif. 3 Junii 1918 (A. A. S. 10, p. 344).

qui quotannis per aliquot hebdomadas ad exercitia militaria convocantur, nec, ut videtur ¹, qui ad curam tantum aegrotorum destinantur, quamvis responsio data in casu particulari ab ipsa S. C. de religiosis contraria appareat ².

6) *Neophyti*, donec iudicio Ordinarii sufficienter probati fuerint.

7) Qui *infamia facti* laborant, dum ipsæ, iudicio Ordinarii, perdurat. Agitur hic de amissione boni nominis apud homines probos ac prudentes propter facta quaedam infamantia sive sint vera sive non ; v. gr. ob delictum grave commissum aut condemnationem injuriosam publicam (c. 987).

§ 4. DE VARIIS ADJUNCTIS AD MODUM ORDINATIONIS SPECTANTIBUS.

62. — Haec adjuncta potissimum se referunt ad *tempus*, *gradus* ordinationis, *locum* ipsius et *praeivium examen* sustinendum ; de quibus breviter sub fine hujus capituli dicemus.

I) **Quoad tempus ordinationum** statuta fuerunt a jure : pro *Episcopi* ordinatione, dies dominica vel natalitia *Apostolorum*, sensu stricto (c. 1006, § 1) ; pro *ordinibus majoribus*, sabbatum 4 Temporum, sabbatum ante dominicam Passionis et Sabbatum Sanctum, ex *gravi* vero causa licet Episcopo omni die dominico aut festo de praecepto eos conferre ; pro *ordinibus minoribus*, quilibet dies dominicus et festum saltem duplex, sed mane tantum ; pro tonsura conferenda, nulla imponitur limitatio (c. cit. § 4).

II) **Gradus legitimi** in ordinibus conferendis omnino debent servari, ita ut ordinationes per *saltum* (v. gr. post ostiariatum statim subdiaconatus), penitus interdicantur (c. 977). Temporum *interstitia* debent quoque servari quibus, nempe promoti sese valeant exercere in receptis ordinibus, secundum Episcopi praescriptum (978, § 1). Porro interstitia inter primam tonsuram et ostiariatum vel inter singulos ordines minores, committuntur *prudenti Episcopi iudicio* ; attamen non licet *eodem die* conferre tonsuram et ostiariatum nec omnes ordines minores una simul (c. 978, § 3), nisi faveat aliquod privilegium. Nunquam autem, nisi de peculiari licentia S. Sedis ac reprobata quavis contraria consuetudine, conferre licebit ordines minores *una simul cum subdiaconatu* duosve *maiores ordines* uno eodemque die (c. cit.). Generatim et nisi necessitas aut utilitas Ecclesiae excuset, acolythus per unum saltem

¹ Vermeersch-Creusen, II, n. 259, 5. — ² Cf. Nouvelle revue théol. 1922, p. 151.

annum debet exerceri in suo munere, subdiaconus per 3 menses et diaconus per tres quoque menses (c. 978, § 2).

III) **Quoad locum ordinationis**, statuit Codex (c. 1009, § 1) generales ordinationes publice debere fieri in *cathedralli ecclesia*, praesentibus canonicis. Quando autem extra urbem episcopalem habetur ordinatio, dignior tunc plerumque adeatur ecclesia, sitque clerus loci praesens. Si paucorum tantum est ordinatio, potest Episcopus eam habere in quacumque ecclesia, vel in oratorio domus suae aut Seminarii aut domus religiosae (c. cit., § 2).

Alia vero quae pertinent ad *ritum sacrum* adhibendum, ad s. *Eucharistiam* ab omnibus sacro alicui ordini promotis suscipiendam, ad *adnotationem* in *peculiari* libro faciendam tum loco ipsius ordinationis tum loco baptismi (in libro baptizatorum), ad *publicationem* die festo de praecepto aut alia die peragendam circa futuram ordinationem alicujus parochiani¹, etc.; praesertim ex libris *liturgicis* dignoscuntur et breviter consignantur in cc. 1002-1005; 1010 sq. et 998 sqq.

IV) **Institui debet ante ordinationem examen**, quod jam praescripserant antiqua concilia ut Carthaginense III (an. 397), quod tandem severius imponebat Tridentinum (sess. 23, c. 7). Porro ante primam tonsuram et ordines minores recipiendos sufficit *unum examen* praeivum, quod versetur diligentius circa ipsum ordinem suscipiendum (c. 996, § 1); *duplex* vero statuitur ante subdiaconatum aliosque majores ordines: *primum* versatur circa ea quae pertinent ad ordinem susceptionem, *alterum* vero circa tractationes sacrae theologiae quas loci Ordinarius libere determinaverit. Hujus est statuere qua methodo et coram quibus examinadoribus subeundum erit periculum, ipsique hac in re subduntur tum saeculares clerici tum religiosi.

Potest quidem Episcopus, dum ordinat *alienum subditum* cum legitimis litteris dimissoriis, attestationi acquiescere bene superati examinis; at non tenetur (c. 997, § 2). Superiores vero religiosi, ut patet, ab Ordinario loci queunt delegari ad recipiendum suorum alumnorum examen².

¹ Haec publicatio qua nomina promovendorum ad singulos sacros ordines, exceptis tamen religiosis a votis perpetuis solemnibus aut simplicibus, denuntiantur in ecclesia paroeciali, debet fieri a parocho, inter missarum solemnias vel quando major populi frequentia in ecclesia habetur. Debent etiam investigationes fieri de vita candidati et transmitti ad Curiam (c. 1000, § 1). — ² Cf. Vermeersch-Creusen, Summa, n. 412. — In « Epitome » II, n. 246 addit: « Canone isto (997, § 2) nulla tolluntur privilegia quibus nonnulli religiosi ab examine episcopali eximuntur. »

CAPUT II.

De clericorum adscriptione alicui dioecesi et reductione ad statum laicalem.

63. — Dum ordinatur aliquis, fit clericus ; sed nequit ulla ordinatio « absoluta », ut dicunt, fieri, qua scilicet aliter quam pro utilitate *determinatae* alicujus dioecesis aut Religionis constituatur quis. Clerici vero *vagi* seu acephali, a quovis scilicet Ordinario soluti, omnino reprobantur ; pronuntiat enim canon 111 : « Quemlibet clericum oportet esse vel alicui dioecesi vel alicui Religioni adscriptum, ita ut clerici vagi nullatenus admittantur. » — Desinit tandem aliquis esse clericus statumque suum amittit per *reductionem* ad conditionem laicorum juxta praescripta juris. Quare *duplex* nobis occurrit articulus : a) Adscriptio clerici alicui dioecesi ; b) reductio ejus ad statum laicalem.

ARTICULUS I.

Adscriptio clericorum alicui dioecesi.

I) **Notiones generales.** — Adscribi alicui dioecesi vel Religioni idem est quam *aggregari* seu *incorporari* huic ecclesiastico instituto pro cujus servitio aliquis promovetur. Jamvero *generaliter* et *ipso facto* illud fit per receptionem primae tonsurae in ea dioecesi in qua promovendus ratione domicilii subditus existit episcopi ordinantis, juxta canonem 956 ¹. Religioni adscribitur sodalis, cum per *professionem* religiosam ipsi devincitur ; ante professionem perpetuam haec adscriptio non erit absoluta (c. 585).

Quando adscriptio fit alienae dioecesi et non propriae, nomen retinet *incardinationis* ; separatio autem a priori dioecesi vocatur *excardinatio*. De his in specie est agendum.

II) **De incardinatione et excardinatione.** — *Incardinatio* nihil aliud de se significat quam *cooptationem* alicujus clerici in clerum dioecesanum. Hac voce non utimur ad significandam *cooptationem* alicujus sodalis in Religionem per professionem. *Excardinatio* est solutio vinculi quo devinciebatur clericus erga dioecesim juxta

¹ Vide F. Claeys Bouuaert, n. 63.

normas a jure statutas. Pluribus autem modis tum incardinatio tum excardinatio solent fieri :

a) **Incardinatio** expresse habetur sive per actum *formalem* adscriptionis alicui dioecesi sive per actum *virtualem*. *Actus formalis* est quando ordinatur ad incardinationem complendam ¹. Consistit in admissione perpetua et absoluta, facta legitime ab Ordinario competente et documento signata, per quam clericus alicujus dioecesis ab ipsa solutus recipitur inter clerum alterius dioecesis (c. 112). *Actus virtualis* incardinatio erit in *genere*, quando a saeculari aliquo viro prima recipitur tonsura, et sic aggregatur illi dioecesi pro qua est promotus. Deinde etiam et quidem ratione *speciali*, per consecutionem alicujus beneficii residentialis in aliena dioecesi de consensu proprii Ordinarii in scriptis dato (c. 114). Tandem per receptionem religiosorum clericorum, qui aut ad propriam redeunt dioecesim quam nondum amiserant (c. 641, § 1), aut obtenta saecularizatione, ab aliquo Episcopo pure et simpliciter admittuntur vel saltem per triennium ad experimentum, modo non fuerint deinde ab Episcopo dimissi (c. 641, § 2).

Sane ultimo hoc casu poterit Episcopus experimentum prorogare ad *aliud triennium*, sed eo expleto, religiosus ipso facto et vi incardinatio tacitae, nisi antea dimittatur, remanebit servitio hujus dioecesis devinctus in perpetuum (c. cit.).

Ut *valide* fiat incardinatio in alienam dioecesim, praecedere debet excardinatio perpetua et absoluta e propria dioecesi scripto legitime habita, ut supra innuimus (c. 112).

Ut *licite* valeat clericus extraneus incardinari alicui dioecesi, requiruntur causae necessitatis vel evidentis utilitatis pro hac dioecesi ; oportet etiam ut informationes sufficientes de dotibus candidati praecedant, ac ab ipso praemittatur jurata declaratio se in perpetuum novae dioecesis servitio addici velle (c. 117, n. 3).

b) **Excardinatio** ipso facto habebitur per *professionem religiosam perpetuam* (c. 115, 585) ; datur quoque per licentiam aliquam *discedendi* scripto consignatam a proprio Ordinario, dummodo de discessione perpetua agatur et absoluta (c. 112). *Effectum* non habet excardinatio, nisi post subsecutam incardinationem in aliam dioecesim (c. 116). Rationem optimam affert Maroto (I, n. 497) :

¹ Cf. Maroto, I, n. 495. — Notandum est olim incardinationem idem significasse ac titulum ordinationis : « Titulus ordinationis, ait Wernz (II, n. 90), secundum primaevam suam notionem in foro ecclesiastico significat perpetuam incardinationem clerici inter clerum. » Cf. etiam C. Gennari, Consult., II, p. 179 sqq.

« Alioquin ad tempus quod intercesserit inter excardinationem et incardinationem haberentur clerici vagi seu acephali. »

ARTICULUS II.

De reductione clericorum ad statum laicalem.

64. — I) Notiones.

Reductio clerici ad statum laicalem probe est intelligenda *sensu suo pervio*; non enim de aliqua reductione agitur sensu *theologico* sumpta: haec esset destructio ipsius characteris sacramentalis quem imprimit ordo vel ablatio radicatus potestatis quam conferre scimus ordinationem. Porro hujusmodi reductio ad laicorum statum minime intenditur; de *fide* enim est, characterem sacramentalem ordinum qui juris sunt divini, esse *indelibilem*. Sed etiam ordinatio juris ecclesiastici, ut diximus in libro primo, nunquam irrita fit, quia confertur ad instar ordinis jure divino recepti¹.

Sensu mere juridico intelligenda est reductio ista, ita ut per eam clericus omnibus privetur *juribus* et *privilegiis* sui status et nonnisi in casu extremae necessitatis potestate ordinis sibi collati licite queat uti.

Nec de se tenebitur ad *obligationes* clericorum, coelibatum tamen si excipias pro clericis majoribus, cui generatim, ut ait Maroto (I, n. 736), hi omnino subjacent juxta c. 213, § 2.

II) **Varii modi quibus reductio perficitur.** — Distinguere oportet inter clericos *minores* et *maiores*.

a) *Clerici minores*, modo non sint religiosi votis devincti, propria voluntate possunt redire ad statum laicorum praemonito Ordinario; deinde vero de prudenti judicio Ordinarii queunt etiam cogi, imo ob *causas a jure statutas* ipso facto ad laicalem conditionem reducuntur, v. gr. propter militiam voluntarie capessitam contra praescriptum juris (c. 141, § 2) et sic porro².

b) *Clerici maiores* nonnisi per S. Sedis rescriptum vel per degradationem vel per declaratoriam aliquam sententiam de adhibita *coactione* in ordinibus recipiendis, reducuntur ad statum laicorum.

Ordinatio quippe *coacte suscepta*, quamvis sit valida, non tamen imponit ordinato onera tam gravia status clericalis. Quare per legitimam aliquam sententiam talis clericus immunis declarandus est ab oneribus status. Modo *administrativo* tractatur ista causa apud S. Congreg. de Sacramentis, si agitur de clericis saecularibus; si de religiosiis res est, apud S. Congreg. de Religiosis. In ordine vero *judiciario* duplex in hac causa requiritur sententia conformis; sed potest quoque S. Pontifex adiri pro dispensatione². Causa pendente, ab ordinibus exercendis statim prohibetur clericus.

¹ Cf. Wernz, II, n. 230, 234, 236 sqq.; Maroto, I, n. 732 sq. — ² Vide varios casus qui referuntur apud Maroto, l. c., n. 734, II. — ² Cf. canones de hac re (1993-1998), et Maroto (I, n. 734, 1).

CAPUT III

De juribus et privilegiis clericorum.

65. — **Notae historicae.** — A primis christiani nominis temporibus clerici, utpote qui specialem in Ecclesia consecuti fuerant dignitatem et excellentiam, speciali quoque fruebantur *honore* distinctosque obtinebant *titulos* prae aliis laicis. Decursu saeculorum *habitus* etiam sibi proprium habuerunt, et concilium Nicaenum (saec. 4) memorat peculiares quasdam *sedes* clericis reservatas in presbyterio Ecclesiae, juxta eorum dignitatis gradus. Porro *presbyterium* illud per cancellos a ceteris Ecclesiae partibus separabatur, nec populo patebat aditus, ut eruimus ex variis dictis plurium antiquorum conciliorum e saeculo sexto

Ab *injuriis realibus* deinde, et a nonnullis auctoritatis civilis *vexationibus oneribusque* quae minus decebant ministros Christi, atque a nimiae paupertatis dedecore seu *mendicitate* ut immunes essent clerici, concessa fuere ipsis partim ab initio Christianitatis partim temporum decursu, praesertim medio aevo, varia *privilegia* ac *favores* quibus tum excellentia tum sanctitas illius status magis apparerent. Quapropter sub Urbano II (an. 1097), concilium *Lateranense* notissimam etiam hanc indixit *excommunicationem majorem* contra omnes qui violentas injicerent manus in clericos aut monachos. Postea vero Innocentius P. II, in synodo Rhemensi (anno 1131), in tenorem praefatae excommunicationis ea quoque introduxit celebrata verba : « Si quis, suadente diabolo, etc. », quae legimus adhuc in Constitutione : Apostolicae Sedis a Pio IX (an. 1869) promulgata. Attamen novus Codex voluit ea expungi (c. 2343, § 1).

Divisio materiae hujus capitis. — Discernere nobis oportet inter *jura* clericorum et eorumdem *privilegia*². Equidem etiam jura possent quodammodo appellari : privilegia, dant enim favorem, et vicissim privilegia haberi tanquam jura, quia facultatem tribuunt aliquid agendi, omittendi aut exigendi ; sed *jura* clericorum *sensu vero et stricto* sunt peculiares quaedam facultates morales inviolabiles quae ipsis clericis vi status competunt.

Privilegia clericorum dicuntur favores qui per modum legis privatae a jure communi omnibus tribuuntur clericis cum exclusione laicorum. Habenda sunt privilegia in sensu non stricto sed *lato*, quia sunt de jure communi omnibus clericis propria.

Inde *duplex* exsurgit articulus : a) de juribus clericorum ; b) de eorum privilegiis.

¹ Wernz, II, n. 161. — ² Maroto, I, n. 500. — Vide etiam Blat, II, p. 51 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 189.

ARTICULUS I.

De juribus clericorum.

66. — In genere jura clericorum pertinent ad potestatem sive ordinis sive *jurisdictionis*, deinde ad *beneficia* obtinenda et *pensiones* ecclesiasticas acquirendas ; haec enim, ut expresse declarat c. 118, solis obveniunt clericis, intellige : de jure ordinario ¹.

Speciali deinde ratione in jure praecipitur, ut omnes fideles clericis praebeant, pro diversis horum gradibus et muneribus :

a) *Reverentiam* vel etiam *obedientiam*, si revera potestate aliqua polleant (c. 119). Quo autem major est dignitas, eo major esse debet honoris significatio.

b) *Specialis in ecclesiis* ipsis reservetur *locus qui honorabilior* sit et nomine presbyterii veniat ; vel saltem detur choris in ecclesia qui, etsi a presbyterio separatus, tamen unice clericis destinetur et non laicis ².

c) Clerici deinde jus habent *peculiarem* deferendi *habitum*, qui vocatur vestis clericalis et interdicitur laicis (c. 213, § 1 ; 683, 2304 sq.).

d) In conventibus, processionibus vel adjunctis similibus prae viris laicis incedunt (*jus praecedentiae*) ; et juxta consuetudinem locorum, *titulis* quoque decorantur magis honorificis, v. gr. Reverendi, etc. ³.

e) In judiciis ecclesiasticis (c. 1622, § 2), sacerdotes dum emittunt juramentum, *pectus tangunt* coram Evangeliiis propositis ; alii vero fideles tangunt Evangeliorum librum. Extra judicia solent sacerdotes pariter tangere Evangelia ⁴.

ARTICULUS II.

De privilegiis clericorum.

67. — Privilegia clericorum ad *quatuor* solent reduci, quae jam antiquis temporibus plus minusve vigeant in Ecclesia sub iisdem fere nominibus, et a novo nunc firmanatur Codice. Haec sunt :

a) Privilegium personae sacrae seu *canonis* ; b) privilegium *fori* ;

¹ Maroto, I, n. 503 sqq. ; F. Claëys Bouuaert, n. 65. — ² Maroto, I. c. n. 506. — ³ Cf. Leitner, II, p. 195 ; Maroto, I. c. n. 506, C. — ⁴ Maroto, I. c., E.

c) privilegium *immunitatis* ; d) privilegium honestae sustentationis seu *competentiae*.

I) **Privilegium personae sacrae seu canonis.** — De eo bis occurrit sermo in Codice, nempe c. 119 et c. 2343. Vocatur autem privilegium « canonis », quia primo continebatur canone 13 *concilii Rhemensis*, ut diximus supra ; quem canonem deinde proprium sibi fecit concilium Generale *Lateranense II* (an. 1139) promulgavitque pro universa Ecclesia (can. 15). Jamvero hic canon nunc a Codice fuit reformatus, quare a nonnullis auctoribus appellatur : privilegium *personae sacrae*. En autem ejus summa : Clericis *realem* inferre *injuriam* stricte prohibetur, ita ut qui in ipsos violentas injiciunt manus, graviter delinquendo, se commaculent *sacrilegii delicto* et plectantur *cenisuris* latae sententiae vario gradu reservatis (c. 2343). Hae censurae a nobis speciatim exponuntur suo loco in libro quinto. — Reali injuriae opponitur injuria *verbalis*, qua de se privilegium illud non laeditur. Verba : *suadente diabolo* cum suppressa fuerint, jam sufficiens ea malitia aestimabitur quae peccatum constituit mortale, accedente injuria reali ¹.

II) **Privilegium fori.** — Immunitatem includit a foro seu *tribunali judicum laicorum* in omnibus causis clericorum sive contentiosis sive criminalibus. Enuntiatur c. 120 et munitur censuris in c. 2341 expressis. In eo consistit illud privilegium, ut non possit aliquis licite absque venia Superioris ecclesiastici competentis (juxta c. 120, § 2) trahere quempiam clericum ad tribunal saeculare (seu « convenire »), etsi de *causis* tantummodo agatur *temporalibus*.

Prohibitio non ad casum se extendit ubi *tanquam testis* citetur clericus ². Deinde his in locis ubi *concordata* vigent vel *consuetudines centenariae* contrariae, non urgetur ab Ecclesia privilegium fori ; v. gr. in Gallia, in Austria, Germania, Belgio, Hollandia, Luxemburgo ³. Oportet tamen hac in re sedulo notare, vigente concordato aut consuetudine centenaria, censuras quidem aboleri contra violatores hujus privilegii, firmam autem remanere *obligationem aliquam naturalem* satis dignitati clericorum ac eorum auctoritati consulendi. Quamvis enim immunitates personales clericorum, juxta probabilem sententiam ⁴, formaliter de jure tantum ecclesiastico sint, habentur tamen fundamentaliter ex jure

¹ Vide Leitner, II, p. 196 ; Maroto, I, n. 510, B et nota 2'. — ² Vermeersch-Creusen, I, n. 194 ; Maroto, l. c., n. 515. — ³ Leitner, II, p. 199 ; Vermeersch-Creusen, l. c. 2. — Pro Gallia confer F. Claeys Bouuaert, n. 67. — ⁴ Vermeersch-Creusen, I, n. 198 ; Maroto, I, n. 512.

divino sive naturali sive positivo ; quare non possunt prorsus negligi, nec omnimoda datur facultas eas violandi. Deinde, id quod toleratur ab Ecclesia respectu virorum laicorum, non permittitur eo ipso *clericis* ; quare semper hi prohibentur quominus alios clericos absque licentia Ordinarii apud iudicem saecularem conveniant, vi saltem legum particularium prohibentium, ut censent auctores ¹.

Clericus qui sine debita venia competentis auctoritatis ecclesiasticae citatur in iudicium laicorum, *potest* ratione necessitatis ad vitanda maiora mala comparere, certiore tamen facto Superiore a quo venia obtenta non fuit (c. 120, § 3).

III) **Privilegium immunitatis seu exemptionis.** — In hoc consistit ut clerici (quibus aequiparantur novitii et religiosi laici) liberi evadant tum a *servitio militari*, tum a muneribus et *publicis civilibus officiis* a statu clericali *alienis*, ut sunt officia tutoris et curatoris, notarii publici, advocati, iudicis, magistratus saecularis, jurati et sic porro (c. 121). Istud privilegium a nonnullis scriptoribus dicitur esse immunitatis personalis ; ab aliis vero exemptionis privilegium praedicatur vel servitiorum ². Certum tamen est, exemptionem ab oneribus *realibus*, ut sunt vectigalia civilia, etc. jamdudum in desuetudinem venisse, nec eam amplius commemorat ipse Codex. Quamvis deinde S. Sedes *strenue* semper exemptionem clericorum a servitio militari vindicaverit, scimus tamen in pluribus regionibus ut in Italia, Gallia et aliis quibusdam, leges civiles ire in contrarium ³.

IV) **Privilegium competentiae seu honestae sustentationis.** — Istud privilegium quod saepe etiam beneficium competentiae vel privilegium capitis « Odoardus » appellatur, desumptum est ex antiquo *jure romano* ⁴ et applicatum fuit clericis qui *solvendis suis debitis* erant *impares* et quibus ab actione et executione judiciali ea reddituum pars remanebat quae ad honestam sustentationem vitae aestimabatur necessaria.

Originem habet ex capite aliquo Decretalium Gregorii IX, quod inscribitur : Odoardus (c. 3 « Odoardus » X, de solutionibus III, 23). Provenit tamen ex *nimis ampla* hujus capitis interpretatione a veteribus canonistis instituta ⁵ ; nam ex citato capite clericus qui debita in totum vel pro parte solvere non valebat, *excommunicari* solummodo non poterat. Sed ab eo prius recipienda erat idonea *cautio*, ut si ad pinguorem pervenerit fortunam, per-

¹ Vermeersch-Creusen, l. c., n. 194. — ² Vide Wernz, II, n. 166 ; Aichner-Friedle, § 70 ; Blat, II, p. 55 sqq. ; Leitner, II, p. 201 sqq. ; Maroto, I, n. 518 et nota 1. — ³ F. Claeys Bouuaert, n. 68. — ⁴ Leitner, II, p. 206 sq. ; Maroto, I, n. 523 ; Wernz, II, n. 170, etc. — ⁵ Cf. Wernz, II, n. 170 ; Maroto, I, n. 523 ; Leitner, II, p. 206 sq.

solvendis debitis adigeretur. Cautio illa idonea ita intellecta fuit, ut *juratoria* sufficeret, non autem fidejussoria aut pignoratitia requireretur; immunitas ab excommunicatione deinde etiam ad alias molestias judiciales, ut incarcerationem, *extendebatur*¹. At *non omnibus* proderat beneficium « competentiae », non enim competeat iis qui econsulto contrahebant debita, bibendo, ludendo, etc., vel qui debitores erant alicujus magis pauperis.

Rationem hujus privilegii indicare videtur *Tridentinum* cum agit de titulis ordinationis (sess. 21, c. 2 de ref.): « Cum non deceat eos, qui divino ministerio adscripti sunt, cum Ordinis (vel status clericalis) dedecore mendicare, aut sordidum aliquem quaestum exercere. »

Apud *judicem ecclesiasticum* hac ratione servanda est antiqua disciplina: Clericis qui creditoribus suis satisfacere coguntur, salva sint quae ad *honestam* sui *sustentationem*, prudenti ecclesiastici judicis arbitrio, sunt necessaria, firma tamen eorumdem obligatione creditoribus *quamprimum* satisfaciendi (c. 122).

In foro ecclesiastico utique servandum est illud privilegium; sed in *foro civili* nunc plerumque frustra invocaretur, si excipias quasdam juris civilis dispositiones in Austria et Germania². Pro praxi igitur, juxta Blat (II, p. 58), clerico erit confugiendum ad favores *similes* a lege civili in genere fortassis concessos. Ita in Belgio, teste Vermeersch-Creusen³, omni debitori necessaria ad *honestam sustentationem* bona intacta relinquuntur.

Ut jam libro primo (de privilegiis) notavimus, *nequit* his memoratis privilegiis clericus renuntiare (c. 123).

CAPUT IV

De obligationibus clericorum.

68. — Quae olim veniebant sub rubrica: *de vita et honestate clericorum*, nunc sonant in novo Codice: de obligationibus clericorum, continenturque titulo III, a c. 124 usque c. 144 inclusive. Apta quaedam divisio videtur esse « in obligationes negativas et positivas ». Obligationes *negativae* eae hic intelliguntur, quibus prohibitio aliqua fit clericis; *positivae* vero, quibus aliquid praecipitur ipsis agendum et praestandum. Quare *duplici* quoque articulo propositam absolvemus quaestionem, de qua diffuse omnes fere tractant moralistae ac plerique canonistae⁴.

¹ Ita Fagnanus, Tellez, Schmalzgrueber, etc., cf. Wernz, l. c. — ² Aichner-Friedle, § 70, 2; Leitner, l. c. p. 207 et alii. — ³ I, n. 196. — ⁴ Ex scriptoribus cf. praesertim S. Alphonsus (L. 3, n. 606, 831 sqq.; L. 4, n. 188 sqq.; Marc-Gestermann, II, n. 2195 sqq.; Aertnys-Damen, I, n. 1095; II, n. 618; Génicot-Salsmans, II, n. 28 sqq., etc.

ARTICULUS I.

Obligationes negativae clericorum.

Ex hoc capite plura speciali titulo clericis interdicuntur, utpote statui clericali *minus convenientia* ac spiritui S. Evangelii *repugnantia* ; quae possunt ad *quinque* contrahi : officia saecularia, negotiationem, venationem armorumque gestationem, ludos spectaculave indecentia, et cohabitationem cum mulieribus suspectis.

I) **Artes et officia saecularia indecora.** — Equidem Codex loquendi modo prorsus *generali* utitur in hac re, nec sine causa, ut statim patebit. Ait (c. 138) : « Clerici ab iis omnibus quae statum suum dedecent, prorsus abstineant : indecoras artes ne exerceant. » Jamvero quanam officia *in concreto* statum clericalem dedeant aut indecora habeantur, plus minusve ab *aestimatione populorum* pendet ; quare in specie non facile possunt determinari ¹. Communiter tamen ars *histrionum* officiaque *cauponum*, *macellariorum* et his similia indecora aut vilia reputantur sub aliquo respectu, ideoque prohibentur.

Labor autem corporalis de se non vilis apparet, nisi forte ex adjunctis peculiaribus aut propter specialem prohibitionem in casu ab Ordinario latam, clericis interdicatur.

II) **Negotiatio aut mercatura.** — Discernitur negotiatio *late dicta* et negotiatio *proprie dicta*, quae praesertim negotiatio lucrativa est et mercatura ; *prior* autem non semper prohibita est clericis, *posterior* de se interdicatur, ut videre est ex ipso textu c. 142 : « Prohibentur clerici per se vel per alios negotiationem aut mercaturam exercere sive in propriam sive in aliorum utilitatem. » Jamvero *negotiatio late dicta* definiri potest : emptio-venditio rei alicujus per industriam vel artem mutatae, ad lucrum inde capiendum, v. gr. ex uvis exprimitur vinum, quod deinde venditur etiam cum lucro. Talis negotiatio, si sit *oeconomica*, certe clericis licet, quando emuntur res *ea intentione* ut propriae utilitati inserviant, et deinde, cum fiant superfluae, vendantur etiam majore pretio, ut communiter admittunt doctores ². *Ratio* est, quia talis negotiatio reapse nomen negotiationis vix meretur ; censetur enim esse potius rationabilis rei domesticae administratio, nec prohibita habetur

¹ Maroto, I, n. 563. — ² S. Alphonsus, L. 3, n. 835 et 836, citat etiam D. Thomam pro hac sententia (2. 2. q. 77, a. 4).

in jure. Ad rem optime *S. Alphonsus*, citans *D. Thomam* (2. 2. q. 77, a. 4 in corp. et ad 1) : « Emere enim rem, ait, ut in melius mutata carius vendatur, certum est non esse negotiari, sed praemium sui laboris accipere, ut docet *D. Thomas* cum aliis. Ex alia parte, nullo canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quodcumque non constat a lege prohibitum » ¹.

Excipitur casus quò res eo fine emanant ut per *operarios conductos* immutentur ac postea carius vendantur ; id enim esse *illicitum* asserunt doctores antiqui ac recentes ². Cautè de hac re eam quoque tradit *S. Alphonsus* rationem (L. 3, n. 836) : « Quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem. »

Negotiatio proprie dicta est acquisitio et alienatio rei non mutatae seu sub eadem forma remanentis, quae carius venditur, lucri comparandi causa, quando id saltem intenditur. Negotiatio ista saepe etiam vocatur : *mercatura*, vel *lucrativa* stricte sumpta, vel *quae-stuosa* ; interdicitur autem tum clericis tum religiosis, sive hi per seipsos eam velint instituere, sive per alios, puta procuratores, administratores aut interpositas personas, nec potest fieri in proprium commodum nec in commodum aliorum, qualibet ratione ³. Inde quoque patet, non posse clericos pecuniarum depositum accipere, *more notariorum*, etc., cum obligatione aliquod fenus solvendi, hancque pecuniam tradere societatibus commercialibus aut mensis nummulariis ad majores inde percipiendos fructus, et his similia.

Fervet autem inter auctores hodiernos quaestio, an liceat clericis et religiosis emere ac vendere *titulos* (actiones et obligationes) societatum industrialium vel commercialium ? — Certum est id non licere *eo fine* ut postea carius vendantur ; esset enim negotiatio proprie dicta cum his titulis. Licet tamen absque ullo dubio acquirere *obligationes* ex societatibus sive industrialibus sive commercialibus ; quia per eas non socius fit clericus hujus societatis, sed creditor tantum. Communiter deinde admittitur sententia eorum qui dicunt id quoque licere cum agitur de *actionibus* emissis a societatibus *industrialibus sensu stricto*, ut sunt societates ferroviarum vel fodinarum ; in his enim emendis nulla perspicitur esse negotiatio prohibita ab Ecclesia ⁴.

¹ L. 3, n. 835. — ² Vide *S. Alphonsum*, L. 3, n. 836 sub. fine ; *Maroto*, I, n. 572 ; *F. C. Bouuaert*, n. 79 ; *Vermeersch-Creusen*, I, n. 207, qui eam vocat « negotiationem industrialem ». — Licet tamen per operarios conductos immutare res ex propriis praediis collectas easque sic vendere (*S. Alphonsus*, l. c. ; *Bouuaert*, l. c.). — ³ Cf. *Maroto*, I, n. 572, II ; *Vermeersch-Creusen*, I, n. 207. — ⁴ Vide declarationem *S. Congreg. Inquis.*, 17 Nov. 1875 et deinde ejusdem Congreg. 15 April. 1885, « non esse inquietandos » eos qui emant aut emerint obligationes vel etiam actiones (cf. apud *Wernz*, II, n. 219, nota 54 ; *Bargilliat*, I, n. 439).

Existimamus neque in *aliis societatibus constitutis* assumere actiones, esse ab Ecclesia prohibitum, dummodo ipse clericus neque per se neque per alium ullo modo operationibus societatum interveniat ; quippe quod nullum tunc verum habet *influxum* in negotiationem, sed nonnisi pecuniam suam praestat. Severius quidem Wernz¹ et nonnulli alii ; sed ut recte notat Maroto (I, n. 572, III), talis actionarius *practice* quoad influxum in negotiationem vix differt ab eo qui obligationes accipit. Jamvero ipse Wernz concedit cum aliis scriptoribus id licere quoad obligationes in quibuscumque societatibus. *Aliud argumentum* ex eo valet deduci, quia res, jam ante Codicem dubia, a canone 142 explicite non resolvitur. Manet igitur *dubia dubio juris*, ut censet Maroto (l. c.) ; ideoque juxta c. 15 deest stricta obligatio.

III) **Venatio et armorum gestatio.** — *Clamorosa venatio*, quae fit cum canibus et magno armorum strepitu, omnino est prohibita canone 138 ; alia potest ab Ordinario prohiberi (cf. A. A. S., 13, p. 499), de se autem non absolute interdicitur, nisi frequenter ipsi clericus vacet². Nec *arma* gestent clerici praesertim publice, nisi quando justa timendi causa subsit.

IV) **Ludus ac spectacula aliaque minus decentia.** — Clericis interdiciuntur *spectacula, choreae et pompae* quae eos dedecent, vel quibus interesse sit aliis scandalo, praesertim si agitur de publicis frequentandis *theatris*, ut explicite declarat c. 140. Inde tamen noli concludere, publica theatra esse per se aut absolute prohibita³.

Tabernarum aliorumque similium locorum ingressus est clericis ac religiosis interdictus, nisi fiat propter necessitatem aut ob aliam justam causam ab Ordinario loci probatam⁴. Prohibetur tandem quominus vacent clerici *ludis aleatoriis*, pecunia exposita (c. 138).

Ludi aleatorii in genere sunt ii qui minus arte quam fortuna reguntur ; itaque in vetere jure haec legebantur : « Clerici ad aleas et taxillos non ludant » (c. 15, X, III, 1). Si ludi, ut saepe fit, non pure aleatorii sint ac instituantur honestae recreationis gratia, pecuniae summa *admodum modica* exposita, non censentur hoc canone vetiti, nisi *immoderate* his indulgeat clericus ; dicitur enim : « Ne vacent. » Servandae tamen sunt praescriptiones *speciales* Ordinarii⁵.

Quaedam alia quoque statim enumerantur a Codice utpote a statu clericali aliena (c. 139, etc.) ; de his autem jam egimus in capite : de ordinandis clericis (irregularitates). Nequeunt scilicet clerici : a) *medicinam* exercere aut *chirurgiam* ; b) *tabelliones* seu publicos notarios civiles agere ; c) *gestionem bonorum* ad laicos

¹ L. cit. p. 316. — Vide etiam quae de his scribit Maroto, I, n. 572. — ² Vermeerschreusen, I, n. 207. — ³ Cf. F. Claves Bouuaert, n. 79. — ⁴ Notat Leitner (II, p. 247) hunc canonem 138 quoad prohibitionem ingrediendi tabernas esse antiquissimum in jure ; sed non se extendit ad casum quo iter facit clericus (cf. etiam Bargilliat, Droits et devoirs des curés, n. 83). — ⁵ Bargilliat, n. 83 ; Leitner, II, p. 246 ; Maroto, I, n. 565.

pertinentium sine licentia Ordinarii proprii inire, nec officia laicalia privata exercere quibus onus *reddendae rationis* adjungitur; in specie munus *advocati* et *procuratoris* interdicitur, etc. (c. 139, § 3); d) *senatorum* aut *deputatorum* munus quaerere sine debita licentia ¹, et generatim officia *publica* assumere quae exercitium laicalis jurisdictionis vel administrationis secumferunt (praeses, gubernator. etc.), ex c. cit., § 3 et 4; e) *militiam saecularem* voluntarie capessere, nisi de licentia Ordinarii ad citius se liberandum ab hoc onere (c. 141); f) tandem *fide jubere* etiam de propriis bonis, inconsulto Ordinario (c. 137), ne scilicet in se suscipiant effectus alienae obligationis ².

V) **Cohabitatio cum mulieribus suspectis.** — *Sensu stricto*, est conversatio personarum in una domo sub eodem tecto commorantium. Neque tempore Apostolorum, neque primis Ecclesiae saeculis talis conversatio clericorum ac mulierum probata est indistincte: « adolescentiores autem viduas devita », scribit S. Paulus ad Tim. (I, 5, 11).

Inde jam concilium *Nicaenum* clericis cohabitationem nonnisi cum proximis consanguineis permisit, scilicet cum matre, avia, sorore et amita vel paterna vel materna; denique cum aliis quoque idoneis personis, quae omnem fugerent suspicionem. Propter excessus autem tam severa fuit *saeculo nono* Ecclesiae praxis, ut nullis quidem consanguineis feminis permitteret habitare cum clericis. Deinde tamen mitior in suis praescriptis paulatim facta est Ecclesia, ac cohabitare indulsit tum consanguineis primi et secundi gradus, tum affinibus in eodem gradu; nec exclusae fuerunt personae *extraneae*, modo honestae haberentur et aetatem 40 annorum attigissent, quae aetas vocabatur « canonica ».

En autem lex quam sancivit de hac re *novus Codex* (c. 133): « (Clericis) licet cum illis tantum mulieribus cohabitare in quibus naturale foedus nihil mali permittit suspicari, quales sunt mater, soror, amita et hujusmodi; aut a quibus spectata morum honestas, cum provectiore aetate conjuncta, omnem suspicionem amoveat. » Porro, ut ex ipso textu apparet, gradus propinquitatis non designantur, ut aiunt, *limitative*; quare et aliae propinquae non excluduntur, nisi aliquid *speciale* decisum fuerit a statutis dioecesanis. Praeterea admittunt auctores, ancillam juniorem, dummodo sit honesta, ad *servitium personale alicujus propinquae* aut affinis

¹ Pontificia Commissio ad dubium: « An Ordinarii locorum in concedenda licentia sacerdotibus, qui se candidatos ad deputatum comitia sistere cupiunt, potius difficiles quam faciles se praebere debeant? » respondit: Affirmative ad 1; negative ad 2 (A. A. S. 14, p. 313). — ²Vermeersch-Creusen, I, n. 207; Maroto, I, n. 564.

posse sub eodem tecto cum clericis commorari¹. Concedunt demum doctores, hanc esse facultatem *Ordinariis*, ut attentis locorum adjunctis, aetatem 40 annorum quae communiter in ancillis requiritur, paulo reducant vel latius extendant, sive in Synodis sive in Conciliis provincialibus, juxta Maroto².

Caveant autem clerici ne mulieres, de quibus *suspicio* esse possit, apud se retineant aut quoquo modo frequentent. Quare in hac re tam normis generalibus juris standum erit³ quam juri quoque particulari dioecesis. Imo iudicium an retinere vel frequentare mulieres, etiam illas in quas communiter suspicio non cadit, peculiari in aliquo casu *scandalo* esse possit aut *periculum* afferre *incontinentiae*, pertinet ad Ordinarium loci, qui prohibere potest clericos ab hac cohabitatione. Contumaces vero clerici praesumuntur *concubinarij* ac poenis plectuntur de quibus in quarto et quinto Libro dicemus (c. 133, § 4).

ARTICULUS II.

Obligationes positivae clericorum.

69. — *Obligationes positivae* clericorum se referunt aut ad cultum quemdam exteriorem aut ad cultum internum rite componendum ; internus vero maxime pertinebit ad sanctitatem animae exercitiumque virtutum et ad acquisitionem perfectioris scientiae. Quare nobis dicendum erit : a) de *habitu ecclesiastico* et *tonsura* ; b) de *pietatis* exercitiis ac recitatione *divini officii* ; c) de *obedientia* erga Ordinarium ; d) de *caelibatu* ; e) de *studiis* sacris.

I) De gestatione habitus clericalis et tonsurae.

Olim nihil speciale de veste clericali erat praescriptum in Ecclesia ; induebantur enim clerici *toga romana*, eamque deinde retinuerunt, postquam laici brevioris suscepissent habitum a Germanis introductum, qui dicebatur « habitus barbarus ». Nec de *colore* hujus vestis aliquid statuerat Ecclesia ; ab ipsa tamen color *ruber* et *viridis* videtur tandem fuisse prohibitus. Legimus enim in Decretalibus (c. 15, X, III, 1) : « Pannis rubeis aut viridibus non utantur : clausa desuper ferant indumenta, nimia brevitatem aut longitudinem non notanda. » A *monachis* videtur color *niger* introductus fuisse. Vestis *talaris* a Concilio Tridentino proprie non est praescripta in sess. 14 (c. 6) ; at *Sixtus V* per Constitut. « cum sacrosancam » (an. 1589) statuit eam pro omnibus locis. Sixtina constitutio, cum non fuerit ubique recepta vel retenta, ut auctores notant⁴, in cunctismin ime viget regionibus. Tandem *Codex* ad normam Tridentini breviter, haec stabilivit (c. 136) :

Omnes clerici deferre debent decentem habitum ecclesiasticum,

¹ Legimus apud Bargilliat (Droits et devoirs, etc., n. 73. « Les auteurs font aussi remarquer que, lorsqu'un prêtre demeure avec ses parentes, il peut admettre dans sa maison des personnes moins âgées qui seraient attachées à leur service personnel. » Addit Maroto (n. 545) : « sed in remotis cubiculis (debent commorari) ». — ² I, n. 545 ; Wernz, II, n. 206. — Ceterum « quandoque fuit reducta (aetas) ad 30 vel aucta ad 50 annos ». — ³ Severe Maroto (l. c.) de hac re. — ⁴ Vide Maroto, I, n. 549 ; Wernz, II, n. 176 sq.

secundum legitimas locorum *consuetudines* et Ordinarii loci *prae-scripta*. — Clerici hic intelliguntur tantummodo saeculares, ut recte ait Maroto (I, n. 550); de *religiosorum* enim habitu adest lex propria generalis (c. 596).

Quoad tonsuram seu coronam clericalem vult Codex ut clerici eam gestent, nisi recepti populorum mores aliter ferant. Tandem additur: « Et capillorum simplicem cultum adhibeant. — Annulo ne utantur, nisi id ipsis a jure aut apostolico privilegio sit concessum. »

Clerici vero *minores* qui propria auctoritate et sine legitima causa habitum ecclesiasticum et tonsuram dimiserint, nec, ab Ordinario moniti, sese intra mensem emendaverint, ipso jure e statu clericali decidunt (c. 136, § 3). Clerici *maiores* puniuntur juxta c. 2379, ut suo loco dicemus.

II) De exercitiis pietatis et recitatione divini officii.

Plures dispositiones novi Codicis quae ad exercitia pietatis a clericis peragenda spectant, *directe* respiciunt *Ordinarios* locorum, *indirecte* tantum ipsos clericos, et quidem clericos saeculares qui non sint seminaristae nec religiosi. Pro his enim alii vigent canones (cf. c. 1367 et 595). In omni autem casu determinatio relinquitur prudentiae Ordinarii. Itaque curandum est locorum Ordinariis (c. 125):

a) *Quoad pietatis exercitia*, ut clerici quotidie orationi mentali per aliquod tempus incumbant, sanctissimum Sacramentum visitent, Deiparam Virginem mariano rosario colant et demum conscientiae suae examen instituant sub fine diei.

b) *Quoad receptionem sacramentorum*, ut clerici omnes frequenter conscientiae maculas eluant sacramento poenitentiae.

c) *Quoad secessum spiritualement* (qui tertio saltem quoque anno debet a sacerdotibus institui), ut tempus determinetur ac pia aliqua religiosae domus designetur in qua haec exercitia habeantur (c. 126). *Nemo ab eis eximatur*, nisi in casu particulari, justa de causa ac de expressa ejusdem Ordinarii licentia (c. cit.). Notat Maroto (I, n. 534), hic agi de *vero praecepto*, non de mera commendatione; et eo ligari Canonicos quoque ac Dignitates, minime vero clericos sacerdotio inferiores, nec sensu stricto Episcopos aliosque Praelatos jurisdictione gaudentes.

d) *Ad recitationem divini officii* omnes clerici in ordinibus majoribus constituti, nunc prima vice aliqua lege *scripta* tenentur, ut affirmant auctores¹. Etenim olim lex universalis et scripta *solis beneficiatis* expresse imponebat hoc « onus diei », ut eruitur ex Const. Leonis X (Supernae) et Pii V (Ex proximo); obligatio vero

¹ Wernz, II, n. 194; Vermeersch-Creusen, I, n. 205.

pro omnibus clericis ex « solo titulo sacri ordinis » recitandi brevium, magis ex *consuetudine* est introducta, ut tenet Wernz referendo etiam Suarez, Benedictum XIV et Scherer ¹.

Concilium *Vaticanum* primum proposuerat aliquod schema universale circa divini officii recitationem, in quo *indistincte* omnibus clericis in sacris ordinibus constitutis sanctum illud onus imponebatur : « Clerici cujusvis ritus et nationis, sic aiebat, beneficiati vel sacris initiati ordinibus, quamvis nullum ecclesiasticum beneficium fuerint assecuti, etc. » (apud Wernz, II, n. 194).

Perspicue hanc universalem legem promulgat *novus Codex* (c. 135) : « Clerici in majoribus ordinibus constituti... tenentur obligatione quotidie horas integre recitandi secundum proprios et probatos liturgicos libros. » Excipiuntur tamen ii qui juxta c. 211, § 1, 213 et 214, § 1, ad statum laicalem reducuntur sive vi rescripti S. Sedis sive vi sententiae judicis sive via degradationis.

Obligatio ad recitandum divinum officium est *gravis*, ut expresse habetur in schemate citato Concilii Vaticani : « sub gravis culpae reatu teneri » ² ; nec Ordinariis *specialis facultas dispensandi* conceditur in jure, ut recte notat Vermeersch-Creusen (I, n. 205), addens : « In casu urgenti tamen dispensare poterunt ad breve tempus. » Poenae contra negligentes hanc obligationem exponentur in sequentibus Libris.

III) **De obedientia erga Ordinarium.** — Notum est ex ritu sacro ordinationis presbyterorum, hanc ad eos fieri interrogationem : « Promittis mihi et successoribus meis obedientiam et reverentiam ? — Promitto. » Solemnis illa promissio non quidem votum est, ut obedientia religiosorum in professione religiosa ³, sed *firmiter* ipsam obligationem quae vi status clericalis habetur, ideoque inducit necessitatem aliquam ex fidelitate ⁴.

Quare canon 127 speciali modo mentionem facit *sacerdotum*, dicens : « Omnes clerici, praesertim vero presbyteri, speciali obligatione tenentur suo quisque Ordinario reverentiam et obedientiam exhibendi. » Notandum est, ambitum hujus obligationis *limitibus* eorum circumscribi quae legitime ab Ordinario ad utilitatem aut necessitatem dioecesis vel juxta sacros canones possunt juberi. In specie determinat Codex quoad *susceptionem munerum* in dioecesi (c. 128) : « Quoties et quamdiu id, judicio proprii Ordinarii, exigit Ecclesiae necessitas, ac nisi legitimum impedimentum excuset, suscipiendum est clericis ac fideliter implendum munus quod ipsis fuerit ab Episcopo commissum » ⁵. Per transennam hic notare juvat, non posse Episcopum *cogere* ad suscipiendam *vitam communem* clericorum, seclusa consuetudine ; id enim pluries declaravit S. Cong. Conc. ⁶, et haec tantum habet Codex (c. 134) : « Consuetudo

¹ L. c. p. 274, nota 164. — ² In specie vide moralistas, praesertim S. Alphonsum (L. IV, n. 146 sqq.). — ³ Cf. F. Claeys Bouuaert, de canonica cleri saecularis obedientia ; J. B. Raus, de sacrae obedientiae virtute et voto, I, n. 22 sqq. — ⁴ Wernz, II, n. 192 ; Génicot-Saismans, II, n. 28 ; Bouuaert, n. 72 ; Maroto, I, n. 552, nota 2, etc. — ⁵ Vide Bargilliat, Devoirs et droits des curés, n. 86 sqq. — ⁶ Bouuaert, n. 75.

vitae communis inter clericos laudanda ac suadenda est, eaque, ubi viget, quantum fieri potest, servanda »¹.

IV) De caelibatu clericorum.

Quoad historiam caelibatus, relictis iis quae ad theologiam dogmaticam pertinent, brevibus verbis haec referimus : *Ex praescriptione Apostolica* illicitum erat novum matrimonium contrahere post susceptam sacram ordinationem ; saltem ex verbis S. Pauli ad Tim. (I, 3, 2 et 12) constat, *bigamiam* fuisse episcopis ac diaconis prorsus interdictam. Deinde caelibatus praxis severior evasit in Occidente quam in Oriente ; idque locum habuit a quarto abhinc saeculo, cum antea nullibi positive prohibitum fuisse videretur, uti matrimonio jam ante sacerdotium contracto. Equidem etiam in Ecclesia *orientali* interdictum erat *episcopis* uti matrimonio, minime vero sacerdotibus aut diaconis ; post receptas tamen sacras ordinationes novum inire matrimonium non valebant. In Ecclesia *occidentali* primum a concilio *Illiberensi* (Elvira, an. 305) expressa est scripta lex de caelibatu, qua continentia omnibus ecclesiasticis viris, episcopis, presbyteris, diaconis aliisque clericis positus in ministerio altaris imponebatur sub poenis gravissimis, etiam depositionis². Quam hujus concilii dispositionem plures *SS. Pontifices approbarunt*, nempe Siricius, Innocentius I et etiam S. Leo Magnus ; saeculo quinto *subdiaconi* coeperunt adstringi saltem de facto ad caelibatum. Attamen matrimonium post sacram ordinationem contractum, quamvis esset illicitum, validum erat ; nonnisi saeculo XI sub Urbano II reputatum est nullius valoris. *Synodus deinde Lateranensis II* (an. 1139) sacrilega ista matrimonia vocavit « contubernia », et subdiaconatus sub Innocentio III formaliter habitus est in Ecclesia occidentali : Ordo major³. — In Oriente autem mitior praxis invaluerat a tempore concilii Nicaeni et praesertim Trullani (an. 692) usque ad hodierna tempora⁴. — Tenentur quidem clerici ad caelibatum non tantum lege ecclesiastica, sed etiam *voto* quod ipsa subdiaconatus receptione censetur ab ipsis emissum⁵.

Itaque *Codex* in hac gravissima re statuit sequentia :

a) *Clerici in majoribus ordinibus* constituti a nuptiis arcentur, et servandae castitatis obligatione ita tenentur, ut contra eandem peccantes sacrilegii quoque rei sint. Excipiuntur tamen ii qui metu gravi *coacti* sacros receperunt ordines (c. 214, § 1).

b) *Clerici minores* possunt quidem inire nuptias, sed, nisi matrimonium fuerit nullum vi aut metu eisdem incusso, ipso jure e statu clericali decidunt reducunturque ad conditionem laicorum.

c) *Quicumque conjugatus* qui sine dispensatione apostolica ordines majores, licet bona fide, suscepit, ab eorundem ordinum exercitio prohibetur (c. 132, § 3). Itaque nequeunt viri uxorem habentes, ullo tempore et quamvis uxor consentiat, recipere ordines sacros sine speciali dispensatione S. Sedis (c. 987, n. 2).

¹ De historia vitae communis clericorum vide Leitner, II, p. 237 sq. — ² Leitner, I. c. p. 228. — ³ Cf. Wernz, II, n. 197 sqq. ; Aichner-Frielle, § 75 ; Bargilliat, I, n. 422 sqq. ; Maroto, I, n. 537 sqq. ; Leitner, I. c., p. 216 sqq. ; Haring, § 62 ; Huguenin-Marc, n. 293 sqq. ; Laurentius, n. 119 sqq. ; Craisson, II, n. 2117 sqq., etc. — ⁴ Laurentius, n. 120 ; Wernz, n. 198 ; Leitner, p. 221. — ⁵ S. Alphonsus, L. VI, n. 808 ; Laurentius, n. 122 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 204.

Olim ex *vetere jure* (c. 4 Nullus, in Sexto, de tempor. ordinat., I, 9.) conjugati admittendi erant ad ordines, consentiente uxore et castitatem ipsa vovente.

V) **De studiis sacris.** — Quo securius veri nominis scientia apud sacerdotes, finito ordinario studiorum curriculo, colatur ac perficiatur, non tantum commendat fortiter et suaviter novus Codex, *ne intermittantur studia* praesertim sacra, sed etiam modum et rationem indicat qua his incumbendum erit sive in genere sive in specie.

Porro in genere praescribit c. 129, ut clerici in sacris disciplinis « solidam illam doctrinam a majoribus traditam et communiter ab Ecclesia receptam sectentur, devitantes profanas vocum novitates et falsi nominis scientiam » ¹. Recte animadvertit Maroto (I, n. 560) in hunc canonem : « Studia et disciplinae quae sacra non sunt, coli optime possunt, *secundario* tamen, a sacerdotibus » ².

In specie duo jubentur ad hunc finem maxime conducentia : a) examina annua per tempus determinatum ; b) collationes seu conferentiae scientificae.

A) **Examina** singulis annis saltem per *triennium* instituenda erunt, expleto studiorum curriculo, cum omnibus sacerdotibus, etiam parochis et canonicis, nisi aliqui ab Ordinario loci ob justam causam fuerint exempti. Haec lex omnes tenet qui ab anno 1918 (19 Maii) curriculum suorum studiorum perfecerunt. Versabitur autem examen circa diversas sacrarum scientiarum disciplinas antea opportune designatas, juxta modum quem praescripserit *Ordinarius proprius* ³. In beneficiis deinde et officiis conferendis ratio habeatur scientiae quam praestiterunt clerici in subeundis his examinibus annuis (c. 130, § 1).

B) **Quoad collationes seu conferentias** praescribit c. 131, ut in civitate episcopali et in singulis vicariatibus foraneis (seu decanatibus) saepius in anno, diebus arbitrio Ordinarii loci praestituendis, conventus habeantur de *re morali* et *liturgica*. His autem aliae quoque addi possunt *exercitationes* quibus promoveantur scientia et pietas clericorum, si ita visum fuerit Ordinario. Casu quo hae conferentiae non habeantur, resolutae quaestiones *scriptae* mitti

¹ Haec ultima canonis verba desumpta sunt ex Epistola S. Pauli ad Tim. (I, c. 6, 29). — ² Optimum commentarium in hunc canonem tradit S. Alphonsus, dum ad clerum Neapolitanum ait : « Profanae scientiae, fateor, utilitate quadam non destituuntur ; sed multo melius esset sacerdoti ut prius rite incumberet in studium S. Scripturarum, Juris Canonici et Theologiae Dogmaticae » (Selva, ed. Aigner, p. 559). — ³ Vermeersch-Creusen, I, n. 203 ; Maroto, I, 561.

debent secundum modum ab Ordinario statutum. Putat vero Maroto (I, n. 562), vocem : *saepius in anno*, significare « semel fere in mense ».

Quinam interesse debent hujusmodi conferentiis ? — Perspicue respondet c. 131, § 3 : « Conventui interesse, aut, deficiente conventu, scriptam casuum solutionem mittere debent (nisi a loci Ordinario exemptionem antea expresse obtinuerint), tum omnes sacerdotes saeculares, tum religiosi licet exempti curam animarum habentes, et etiam, si collatio in eorum domibus non habeatur, alii religiosi qui facultatem audiendi confessiones ab Ordinario obtinuerunt. » Itaque ex sacerdotibus *saecularibus* nemo de jure eximitur, ne quidem canonici¹ ; ex *religiosis* ii per se tantum obligantur qui officium habent aequivalens muneris parochi saecularis (curam animarum habentes). Alii tandem per accidens queunt etiam obligari.

CAPUT V

De officiis ecclesiasticis.

70. — Praemittuntur *notiones* quaedam *generales* circa officia ecclesiastica, deinde disseretur de *acquisitione* officiorum seu de eorum provisione, ut ait Codex (c. 147), canonica, ac demum de *amissione* officiorum ecclesiasticorum. Inde *triplex* occurrit articulus : *a)* De notione officii ; *b)* de provisione officii ; *c)* de ejusdem amissione.

Cum in hoc tractatu agitur de clericis in genere tantum, explanatio eorum quae pertinent ad officia ecclesiastica, aliquo modo generalis erit ; in specie autem dicemus de *varis officiis*, quando sermo erit in tractatu sequenti de « clericis in specie ».

ARTICULUS I.

De notione officii.

Duo hic sunt inquirenda : primum quaenam sit officii *definitio*, et secundo quot dentur *species* officiorum.

I) **Definitio officii ecclesiastici.** — Sensu vel *lato* vel *stricto* sumitur officium ecclesiasticum in novo Codice juris ; quare *duplex* quoque tradi debet definitio.

Sensu lato, officium ecclesiasticum est quodlibet munus quod

¹ Maroto, I, 562.

in spiritualem finem legitime exercetur (c. 145, § 1) ; v. gr. officium sacristae, cantoris, etc., aut etiam secretarii episcopalis, directoris spiritualis monialium et sic porro.

Sensu stricto est officium ecclesiasticum : munus aliquod ordinatione sive divina sive ecclesiastica stabiliter constitutum, ad normam sacrorum canonum conferendum, aliquam saltem secumferens participationem ecclesiasticae potestatis sive ordinis sive jurisdictionis (c. cit.).

Cum dicatur in definitione : *stabiliter constitutum*, perpetuitas *objectiva* seu stabilitas instituti ipsius affirmatur, ita ut quasi vitam et existentiam in jure ducat independentem a variis titularibus seu personis quibus tribuitur. Non requiritur perpetuitas *subjectiva*, saltem non absolute, ut constat de officio Vicarii Generalis, qui revocari potest ad nutum Episcopi ¹. Confertur *ad normam sacrorum canonum*, quia pertinet proprie ad jus Ecclesiae ejusque regulis, non vero nutu et arbitrio Superioris regitur. Adnexam demum sibi habet aliquam participationem sive *jurisdictionis* sive potestatis *ordinis* sive *exercitii cultus divini*, ut est servitium chori pro canonico ². Ubi deficit aliqua conditio, v. gr. pro confessario, pro vicario adjutore et sic porro, non habebitur officium sensu stricto.

In jure autem semper sensu stricto sumitur officium ecclesiasticum, nisi aliud ex contextu sermonis appareat (c. cit., § 2). Saepissime conjungitur officium cum *beneficio* ; attamen non idem est. Constat quidem beneficium officio sacro, sed praeterea et necessario adnexum sibi jus habet percipiendi certos quosdam redditus qui ad hoc officium quasi ex dote pertinent (c. 1409). *Exemplum* praebet munus Superioris Provincialis in aliquo ordine religioso ; en officium ecclesiasticum, attamen non est beneficium. Itaque *norma generalis* haec est : non datur beneficium sine officio ecclesiastico ; atvero dari potest officium etiam sensu stricto sine beneficio.

De beneficiis ecclesiasticis suo loco agemus in Libro tertio.

II) Divisiones officiorum. — Officia ecclesiastica esse possunt *beneficialia* aut *non beneficialia*, quatenus nempe beneficia sibi adnexa habent vel beneficiis carent.

Deinde esse possunt *a)* sive *majora*, quae potestatem saltem quasi-episcopalem secumferunt, sive *minora*, quae his sunt inferiora ; *b)* vel *sacra*, quae potissimum se referunt ad potestatem ordinis (ut Vicarius in pontificalibus), vel *praelatitia*, quae maxime spectant ad exercitium jurisdictionis (v. gr. Vicarius generalis) ; *c)* aut *saecularia*, quae conceduntur regulariter solis clericis saecularibus, aut *religiosa*, quae reservantur religiosis ; *d)* tandem esse

¹ Maroto, I, n. 579 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 208. — ² Maroto, I, c. nota 5.

quæunt, ratione acquisitionis, *electiva*, si per electionem, *collativa*, si libere tribuuntur per aliquem actum Superioris.

ARTICULUS II.

De acquisitione officiorum ecclesiasticorum.

71. — Plures sane dantur modi acquirendi aliquod officium ecclesiasticum ; ejusdem autem *concessio*¹ a competente auctoritate ecclesiastica ad normam sacrorum canonum facta, venit in jure sub nomine « canonicae provisionis » (c. 147, § 2). *Provisio* igitur est titulus aliquis necessarius et essentialis, ut possit quis obtinere officium proprie dictum ecclesiasticum.

Priusquam provisio fiat de officio, debet illud *vacare* ; secus ipso facto est irrita, nec ullo modo subsequente vacatione convalescet (c. 150, § 1). Imo *promissio* hujusmodi officii quod de jure non vacat, nullum prorsus parit juridicum effectum. Antequam conferatur officium ab aliquo superiore *infra* Romanum Pontificem constituto, oportet ut candidatus idoneus reperiatur a proprio Ordinario. Etiam per *examen* id potest inquiri, si jus vel officii ratio hoc postulet aut Ordinarius opportunum judicaverit (c. 149).

Varii modi provisionis canonicae hi sunt :

a) Si praecesserit praesentatio a patrono facta aut nominatio (a rege, praeside...) : *institutio*, de qua loquemur in tractatu de beneficiis (Libro III).

b) Si praecesserit electio aut postulatio : *confirmatio* vel *admissio*.

c) Si confirmatione non egeat electio : *simplex electio* et electi acceptatio.

d) Si immediate fit a Superiore ecclesiastico : *collatio* (c. 148, § 1). De tribus his ultimis speciali modo juxta normam Codicis loquemur ; nempe de *libera collatione*, de *electione* (cum confirmatione), et de *postulatione* (cum admissione).

§ 1. DE LIBERA COLLATIONE OFFICII.

72. — Ordo dicendi hic est : post traditam *notionem*, agemus de ipso *collatore*, deinde de *subjecto* collationis, et tandem de prohibitione *cumulandi officia* incompatibilia.

¹ Recte notat Maroto (I, n. 583, nota 2) : « Definitio traditur inspecto Superiore qui providet ; si autem inspiciatur provisio ex parte obtinentis officium, tunc dicitur acquisitio, obtentio. »

I) **Notio.** — Libera collatio officii solet cum Wernz *definiri*¹: Concessio officii ecclesiastici vacantis per competentem Superiorem ecclesiasticum personae idoneae canonice facta, cum nullum adhuc praecessit jus ad rem. Itaque talis concessio, ad normam juris, fit ex potestate *plena* ac *propria* Superioris, quin praecesserint electio aut postulatio aut praesentatio aut nominatio. Nonnunquam collatio, provisio et institutio in sensu improprio, *idem* prorsus sonant. Cujuslibet autem officii collatio *scripto* consignetur, quod valet de omni provisione (c. 159) ; sed haec conditio requiritur tantum ad *licitatem*, ut notat Vermeersch-Creusen (I, n. 212).

II) **De collatore.** — Jus providendi officiis ecclesiasticis in proprio suo territorio competit *Ordinario* loci, nisi aliud probetur ; nonnulla quippe officia sibi *reservat* S. Sedes conferenda, ut constat de collatione dignitatum in capitulis (c. 396, § 1). *Viçarius Generalis* ea caret potestate, nisi mandatum habeat speciale (c. 152).

III) **De subjecto collationis.** — In subjecto cui conferuntur officia ecclesiastica, *plura* praerequiruntur a jure determinata. Promovendus debet esse *clericus* ; debet iis quoque *qualitatibus* pollere, quae vel de jure communi vel lege particulari vel demum lege foundationis ad idem officium requiruntur. Assumatur, omnibus perpensis, *magis idoneus* sine ulla personarum acceptione (c. 153, § 2) ; neque licet inter plures idoneos aliquem dignum assumere, relicto digniore². Strictissime haec ultima regula urgetur in casu *concursum*, ut suo loco notabimus.

In specie, officia quae curam animarum sive in foro externo, sive in foro interno secumferunt, clericis nondum sacerdotio initiatis, conferri *valide* nequeunt (c. 154). Itaque jam non poterit aliquis promoveri *parochus*, nisi sit sacerdos ; dum sub vetere jure id tantum exigebatur ut intra annum reciperetur sacerdotium. Quando neque a jure communi vel particulari, neque a lege foundationis statuta fuit *nullitas provisionis* eorum qui qualitatibus destituuntur requisitis, valida quidem erit collatio, sed per sententiam a legitimo Superiore potest *irritari* (c. 153, § 3). Provisio officiorum non differatur ultra 6 menses utiles ab habita notitia vacationis, excipe si jus aliter determinaverit aut in casu collationis *paroeciae* (c. 458).

IV) **De prohibitione habendi officia incompatibilia.** — Nemini conferantur *duo officia incompatibilia* (c. 156, § 1) ; sunt autem incompatibilia ea officia quae una simul ab *eodem* adimpleri nequeunt, v. gr. duo episcopatus, duo canonicatus, duae paroeciae, munus

¹ « Collatio libera, ait Wernz (II, n. 326), est provisio officii eccl. vacantis de clerico idoneo a competente Superiore eccles. pleno jure canonice facta. » — ² Consule v. gr. Marc-Gestermann, II, n. 2240 sqq.

Provincialis et Oeconomi provinciae (c. 516, § 3) et sic porro ¹. Concessio alterius officii a S. Sede facta, non valet, nisi in supplicii libello *mentio* prioris incompatibilis habeatur, aut clausula *derogatoria* adjiciatur. Si duo officia incompatibilia retinere clericus praesumpserit, utroque privatus *ipso jure* existat, juxta c. 2396.

Officium quod vacat per renuntiationem vel per sententiam privationis, nequit ab illo Ordinario qui renuntiationem acceptavit vel sententiam tulit, *valide conferri* suis aut resignantis familiaribus, consanguineis vel affinibus (ad 2 gradum incl. ex c. 157).

§ 2. DE ELECTIONE.

73. — Satis intricatae habentur leges de electione, quae in pluribus etiam fuerunt a Codice immutatae. Breviter dicemus : *a)* de *notione* electionis et *convocatione* electorum ad eam ; *b)* de *jure* eligendi et de *modis* electionis ; *c)* de his qui *excluduntur* ab electione et de *scrutinio* ; *d)* de *confirmatione* electionis.

1) **Notio electionis et convocatio electorum.** — Nota est *definitio* electionis a canonistis tradita, quae a Maroto sic tandem exhibetur : « Personae idoneae ad ecclesiasticum officium vacans, per eos quibus jus suffragii competit, canonice facta vocatio, a Superiore confirmanda vel acceptione electi perficienda » ².

Vox « vocatio » hic *personae designationem* significat et indicat non dari electo ab electoribus nisi jus *ad rem* ; itaque vera concessio officii electione nondum perficitur de se et ordinarie, sed proxime praeparatur. Ceterum, ut expresse monet c. 160, distinguere oportet inter electionem Romani Pontificis et alias electiones in Ecclesia habitas ; *prior* unice regitur Constitutione Pii X « Vacante Sede Apostolica » (Docum. I) de qua erit sermo in tractatu sequenti, *aliae* vero sequuntur normam communem canonum et praescripta etiam peculiariora, si qua sint, pro singulis officiis legitime statuta ³.

Convocatio ad electionem nequit unquam, nisi aliud jure cautum sit, differri *ultra trimestre*, computandum ab habita notitia vacationis officii ; quo termino inutiliter elapso, Superior ecclesiasticus competens officio vacanti *libere* provideat (c. 161). *Omnes de collegio*, statutis a praeside loco, tempore ac modo electoribus convenienti, debent ad electionem convocari, salvo tamen peculiaribus constitutionibus vel consuetudinibus. Si quis ex vocandis neglectus et

¹ Maroto, I, n. 595. — ² Electio, ut recte dicit Maroto (I, n. 607), plures obtinet significationes. Saepe in Codice sensu improprio adhibetur, v. gr. c. 232, § 1 (de Cardinalibus), etc. — ³ Maroto, I, n. 611.

ideo absens fuerit, valet quidem electio ; atvero potest ipse transmittere recursum *intra triduum* ab habita notitia electionis, et tunc *debet* electio, etiam secuta confirmatione, a competente Superiore irritari. Quod si plures quam *tertia pars* electorum neglecti fuerint, electio est ipso jure nulla (c. 162, § 3).

II) De jure eligendi et modis electionis. — Convocatione legitime peracta, jus eligendi pertinet ad eos qui *praesentes* sunt die in convocatione statuto. Facultas ferendi sententiam per *epistolam* aut per *procuratorem* excluditur, nisi lege peculiari aliud caveatur (scilicet statuto approbato, privilegio aut indulto, vel consuetudine praescripta). *Unicum* tantum suffragium ferre poterit unusquisque, etsi plures ob titulos jus habeat quis suffragium ferendi nomine proprio. Quod si jure proprio agat aliquis et simul legitime *nomine alieno*, utique potestatem habet *duo* ferendi suffragia ¹. Nullus collegio *extraneus* admitti potest ad suffragium, secus electio est ipso facto nulla ; non abolentur tamen privilegia in hac re legitime quaesita (c. 165). Ipso facto nulla erit quoque electio, si laici impediant canonicam libertatem (c. 166).

Forma seu modus electionis triplex esse poterit : *a)* modus *ordinarius* per scrutinium ; *b)* modus *extraordinarius jure probatus* per compromissum ; *c)* modus *extraordinarius de quo silet Codex*, sed qui potest adhuc adhiberi in electione Papae, per quasi-inspirationem (Documentum, I, n. 55).

Compromissum ita describitur juxta c. 172, § 1 : Est actus legitimus quo electores, unanimi et scripto consensu, jus eligendi pro ea vice transferunt in unum vel plures idoneos, qui nomine omnium ex recepta facultate eligant. Illi quibus tali ratione committitur facultas eligendi, vocantur *compromissarii*. Unus autem compromissarius jam sufficit ad constituendum hunc modum electionis ; sed tunc nequit se ipsum eligere (c. 172, § 4). Ad *validitatem* compromissi requiritur : primum ut compromissarii sint *sacerdotes*, si agatur de collegio clericorum ; deinde ut *conditiones* appositae compromisso serventur, dummodo non sint contra jus commune (tunc enim pro non apposis habentur, ex c. 172, § 3). Si nullae conditiones additae fuerint, servandum est *jus commune* circa electiones. *Cessat* compromissum et jus eligendi redit ad primos electores : *a)* per *revocationem* a collegio factam, re adhuc integra ; *b)* per *omissionem* conditionis compromisso appositae ; *c)* per *electionem absolutam*, si casu fuerit nulla (c. 173).

De forma electionis per *quasi-inspirationem* dicunt auctores eam nunc esse abolitam, excipe pro electione S. Pontificis, ut suo tempore notabimus ².

Forma scrutinii est forma ordinaria de qua hic agimus.

¹ Maroto, I, n. 623, p. 746 et 748. — ² Vide Prümmer, q. 78 ; Maroto, l. c. p. 752, nota 1 ; Bargilliat, I, n. 288, etc.

III) De scrutinio et de his qui a suffragio ferendo excluduntur. — Suffragium ferre nequeunt, cum fit scrutinium pro electione : a) *Incapaces* actus humani ; b) *impuberes* ; c) *censurati* vel *infames* de jure post sententiam superioris ; d) *haeretici* vel *schismatici* sectae adscripti aut notorii ; e) *carentes voce activa* vi alicujus sententiae latae aut de jure communi vel particulari. Quamvis autem ex praedictis aliquis scrutinio interveniat, electio tamen erit valida, nisi constet, dempto suffragio nullo, electum *non retulisse* requisitum suffragiorum numerum, aut agatur de excommunicato scienter admisso (c. 167, § 1, 2).

Ad validitatem suffragii haec praeterea requiruntur : a) Ut sit *liberum* suffragium, nempe non ex metu gravi, injuste et ab extrinseco illato nec ex dolo, quibus directe aut indirecte elector adactus fuerit ad eligendam certam personam vel etiam plures disjunctive (id est unam personam e pluribus personis determinatis) ; b) ut sit *secretum* (scil. non pateat cui destinetur suffragium) ; c) ut sit *certum* (quo possit certo cognosci persona eligenda) ; d) ut sit *absolutum* nec adjiciatur *conditio* reddens valorem actus incertum (v. gr. eligo talem si ipse deinde hunc vel illum consiliarium sibi assumat, etc.) ; e) ut sit *determinatum*, non autem *alternativum* (aut... aut...) vel *indecisum* (vellem eligere) ; f) tandem ut feratur in personam *eligibilem*, quod patet ex praecedentibus¹.

Sibi autem nemo valide dare potest suffragium, et condiciones omnes ante electionem suffragio appositae, tanquam *non adjectae* censentur ex ipsa dispositione juris (c. 169, § 2). Itaque nemo tenebitur ullo modo has condiciones in futurum servare, quocumque veniant nomine sive pactorum sive capitulationum, etc.².

Duo saltem scrutatores debent ante electionem per *secreta* suffragia deputari, qui interponant jusjurandum de munere fideliter implendo ac de secreto servando, etiam peracta electione. Debet quoque adesse *actuarius* ad acta electionis accurate describenda, quae deinde signentur ab eodem actuario, praeside et scrutatoribus (c. 171, § 5). Scrutatores palam facient *quot* suffragia quisque retulerit. Si numerus autem suffragiorum superet numerum eligentium, nihil est actum et electio debet *de novo* institui (c. cit. § 3).

Quando valide institutum est scrutinium, is debet electus proclamari, qui, demptis suffragiis nullis, partem *absolute majorem* retulit suffragiorum quae valida erant (v. gr. si essent 11, qui retulit 6) ; vel qui post *duo* inefficacia

¹ Maroto, I, n. 624. — ² Inde sequitur non esse jus electoribus ejusmodi imponere condiciones quae in natura rei non fundentur. Vide Maroto, l. c., p. 751.

scrutinia, partem *relative majorem* habuit in tertio scrutinio (v. gr. si essent 11, qui retulit 5 dum alii duo 4 et 2). Ultra trinum non datur aliud scrutinium ; quare post tertium scrutinium, si aequalia fuerint suffragia, praeses suo voto paritatem dirimat aut, si agatur de electionibus et praeses suo voto paritatem dirimere nolit, electus habeatur *senior* ordine vel prima professione vel aetate. Intactum tamen remanet quidquid *contrarium* statuitur sive jure communi sive jure particulari (c. 101, § 1, n. 1) ; ut id accidit v. gr. pro religiosis ex canone 507, § 1, ubi obligatio servandi jus commune imponitur tantum quoad canones 160-182¹.

IV) De confirmatione electionis. — Electionem statim oportet intimare electo, ut ipse *consensum* aut praebeat aut deneget. Saltem intra *octiduum* debebit eum manifestare ; secus omne jus ex electione quaesitum amittit. Si renuntiet, protinus jure suo privatur, etsi renuntiationis eum postea poeniteat. Rursus autem eligi poterit, et collegium electorum intra *mensem* novam electionem instituere debebit (c. 176, § 1). Acceptatione electionis, electus, si confirmatione non egeat, plenum jus statim obtinet, v. gr. post electionem, Vicarius capitularis.

Si electio *confirmatione indigeat*, non licebit electo ullo modo ante acceptam confirmationem sese immiscere administrationi officii ; actus vero ab eo forte positi *nulli* sunt. Intra *octiduum* a die acceptatae electionis tenetur per se vel per alium a competente Superiore confirmationem petere, secus omni jure privatur, nisi legitime fuerit impeditus. Superior autem in *scriptis* debet confirmationem dare, nec eam poterit recusare, si constet de *idoneitate* electi et de *rite peracta* electione. Tunc demum plenum jus obtinet electus in officium, nisi aliud in jure caveatur, v. gr. quando adhuc exigitur immissio in possessionem (installatio).

§ 3. DE POSTULATIONE.

74. — Dicemus : a) de *notione* postulationis ; b) de ejus *conditionibus* ; c) de *jure* postulorum ; d) de *rejectione* postulationis.

I) *Notio postulationis*. — Postulatio in genere est modus quidam peculiaris providendi officiis, *quasi supplendo electionem* iis in casibus ubi electio prohibetur. Nonnunquam enim accidit ut is quem electores aptiorem putant ac praeferunt, *impedimento* detineatur super quo tamen possit ac soleat dispensari. Itaque hoc in casu et nisi aliud jure caveatur, v. gr. in Religione aliqua per proprias Constitutiones, possunt electores postulationem instituere apud competentem Superiorem. Recte ergo *valet postulatio definiri* : petitio quaedam facta a collegio electorum, ut ipse Superior personam

¹ Pro universa quaestione consule Prümmer (q. 78, p. 109), Maroto, I, n. 467, et in Period. « Commentar. pro religiosis » (1922, n. 5, p. 130 sqq. ubi apponitur etiam aliqua correctio prioris sententiae.

aliquam permittat promoveri, quae impeditur impedimento dispensabili vel quae simplici eget licentia Superioris.

Quando solummodo *licentia* Superioris requiritur, ut v. gr. apud religiosos ¹, vocatur *postulatio simplex*; nec est postulatio proprie dicta, de qua loquitur Codex quamque vocant « solemnem ».

II) **Conditiones requisitae.** — Vel *sola* postulatio instituitur, vel concurrit simul cum postulatione *etiam electio*; aliqui enim queunt postulare, aliqui simul eligere. Inde casus diversus. Porro postulatio, quando non simul concurrit electio vim habet cum *major pars* suffragiorum stet pro ea; quando autem cum electione concurrit, saltem *duae tertiae* partes pro postulato requiruntur, idque stricte est habendum etiam in tertio scrutinio juxta A. A. S., 14, p. 406 ². Suffragium pro postulatione exprimi debet per verbum: *postulo*, aut *aequivalens*; formula « *eligò vel postulo* », aut *aequipollens*, valet pro electione, si impedimentum non existat, secus pro postulatione (c. 180, § 2). Econtra formulae: *eligo postulando*, nihil prorsus valent; quia is nequit postulari qui potest eligi nec is eligi qui debet postulari.

III) **De jure postulatorum.** — Per postulationem *nullum jus* acquiritur postulato, quamvis postulatio cum ipso valeat communicari. Ab electoribus postulatio saltem intra *octiduum* mitti debet ad Superiorem ad quem pertinet electionem confirmare, si ipse facultatem habeat ab impedimento dispensandi; secus ad alium Superiorem habentem facultatem (c. 181, § 1). Si intra 8 dies postulatio missa non fuerit ad Superiorem, ipso facto nulla evadit; electores autem hac vice privantur jure eligendi aut postulandi, nisi probent se fuisse impeditos. Superiori licet repellere postulationem, quia postulatus nullum jus ad rem proprie habet. Econtra electores, postulatione praesentata Superiori, nequeunt amplius mutare suam sententiam, nisi Superior consentiat (c. 181, § 4).

IV) **De rejectione postulationis.** — Si rejecta fuerit postulatio, jus eligendi ad collegium redit, nisi electores *scienter* aliquem postulaverint qui detinetur impedimento *indispensabili*; tunc enim

¹ Maroto, I, n. 664, A. — ² Juxta Maroto (Comment. pro religiosis 1922, n. 5, p. 129) Pontif. Commissio ita quaedam dubia solvit (die 21 Januarii 1921): « 1) Utrum ad normam c. 180, § 1, concurrente postulatione cum electione, si in primo, altero et tertio scrutinio suffragia dividuntur inter postulatum et eligibilem, atque nec postulatus duas tertias partes suffragiorum obtinuerit nec eligibilis majoritatem absolutam, sed relativam tantum, hic valide electus sit? — 2) Si plures sint eligibiles, utrum valide electus sit qui inter eos majoritatem obtinuerit relativam? — Resp.: Ad 1, Affirmative, seu in tertio scrutinio valide eligi majoritate relativa, excluso postulato. Ad 2 Affirmative, etc. »

provisio ad Superiorem pertinet. Quod si postulatio admissa fuerit, id significetur *postulato*, qui respondere debet intra *octiduum*. Si acceptet, plenum jus in officio eidem statim acquiritur (c. 182).

ARTICULUS III.

De amissione officiorum ecclesiasticorum.

75. — **Pluribus modis amittitur officium :** a) quasi *ex jure ipso* ; b) *renuntiatione* ; c) *translatione* ; d) *privatione* vel *amotione*. De singulis quaedam generalia sunt notanda.

I) **De amissione quasi ex jure ipso.** — *Triplici* ratione id valet fieri : 1) *Morte naturali* titularis ; nec potest ipse officium suum transferre in alium quasi in haeredem suum. Datur tamen coadjutoria cum futura successione, ut suo loco indicabimus ¹. — 2) Deinde etiam nonnunquam amittitur *resolutione juris* ex parte Superioris, ut perspicimus ex classico exemplo Vicarii Generalis cujus munus cessat, mortuo Episcopo. Attamen *generale* principium in hac re sonat (c. 183, § 2) : « Resoluto quovis modo jure Superioris a quo fuerat concessum, officium eccl. non amittitur, nisi lex aliud caveat aut nisi in concessione habeatur clausula : ad beneplacitum nostrum, vel alia aequipollens ». — 3) *Lapsu* demum *temporis praefiniti* amittuntur illa officia quae conceduntur ad tempus determinatum, v. gr. officia Superiorum minorum apud religiosos (ad triennium vel ad summum, sexennium, c. 505).

II) **De renuntiatione.** — Definitur renuntiatio : libera officii dimissio ex justa causa et cum acceptatione legitimi Superioris rite facta. Alia est *expressa*, alia vero *tacita* seu *praesumpta*.

Renuntiare omnes possunt qui sunt sui compotes et justam habent causam, excipe eos quibus *speciali prohibitione* renuntiatio est interdicta (c. 184). Talis prohibitio existit v. gr. pro *novitiis* decursu noviciatus ; eorum enim renuntiatio irrita declaratur c. 568. Renuntiatio quoque ex *metu* gravi, injuste incusso, *dolo* aut *errore substantiali* vel *simoniace* facta, irrita est ipso jure (c. 185). Invalida adhuc erit, si non fiat *scripto* vel saltem coram *duobus testibus*, aut etiam per *procuratorem* speciali mandato munitum (c. 186).

De *acceptatione* renuntiationis a Superiore, de *tacita* renuntiatione et de *effectibus* renuntiationis, haec magis in specie sunt notanda :

¹ Vide inter alios auctores Maroto, I, n. 675 ; Wernz, II, n. 490 sq.

1) *Renuntiatio dirigenda est generatim ad illum a quo debet acceptari vel si acceptatione non egeat, ad eum a quo clericus officium accepit vel qui ejusdem locum tenet* ; v. gr. si officium collatum fuit per admissionem propter praehabitam postulationem, debet renuntiatio fieri Superiori qui *postulationem admisit* (c. 187). Superior autem renuntiationem non acceptet, nisi adsit *causa justa et proportionata*. Intra mensem debet Ordinarius loci renuntiationem aut admittere aut rejicere (c. 189).

2) *Tacita renuntiatio est factum aliquod liberum quod ex interpretatione juris dimissionem ab officio importat*. Itaque sine ulla declaratione, ipso facto et de jure vacant officia in sequentibus : *sanctis* : a) Quando emittitur *professio religiosa* (c. 188, n. 1). Attamen officium parochi propter beneficium vacat tantum post annum, alia officia beneficalia, post 3 annos (c. 584). — b) Quando *intra tempus utile* provisorius de aliquo officio illud adire negligit. — c) Quando officium cum priore *incompatibile* aliquis acceptat ac pacifice possidet. — d) Quando a fide catholica publice deficit. — e) Quando *matrimonium*, etiam civile tantum, contrahit. — f) Quando *militiae saeculari* nomen sponte dare audet. — g) Quando *habitus* eccl. sine justa causa deponit, et ab Ordinario monitus, illum non resumit *intra mensem*. — h) Quando demum pertinaciter legem *residentiae* violat, nec intra congruum tempus ab Ordinario praefinitum morem gerere curat, ut adhuc dicemus.

3) *Effectus* hi sunt : Renuntiatione rite facta et acceptata, jam *vacat* officium, dummodo renuntianti significata fuerit acceptatio. Semel legitime facta renuntiatione, non datur amplius poenitentiae locus (c. 191, § 1) ; sed, ut bene notat Vermeersch-Creusen (I, n. 224), *ante acceptationem* adhuc locus erit poenitentiae.

III) *De translatione*. — *Definitur* translatio : mutatio legitime facta alicujus personae ecclesiasticae ab uno officio ad aliud propter justam causam. Oportet tamen quoad *causam justam* distinguere inter translationem clerici volentis et clerici nolentis. Etenim si de consensu fiat clerici, *quaelibet* causa justa sufficit (c. 193, § 2). Si fiat invito clerico, eadem circiter causa requiritur et idem procedendi modus ac pro *privatione* officii (c. 192), de qua statim dicemus. Pro translatione *parochorum* speciales vigent normae, quas suo tempore exponemus. In translatione autem generatim *tunc tantum vacat* prius officium, cum clericus possessionem canonice ceperit alterius officii, et usquedum hoc aliud occupaverit, percipit *reditus* prioris officii (c. 194).

IV) *De privatione vel amotione*. — *Definitur* privatio : actus quo clericus aliquomodo suo officio destituitur seu spoliatur. Potest esse *judicialis* vel *non judicialis* ; in priore casu saepe retinet nomen : « privatio », in altero vocatur generatim : *amotio* seu *remotio*¹. Incurritur officii privatio sive *ipso facto* seu jure ; sive per *determinationem* Superioris. In jure autem multi recensentur casus², ubi clerici officio suo aut ipso facto sunt privati, v. gr.

¹ Maroto, I, n. 685. — ² Enumerantur apud Prümmer, q. 84 ; Maroto, I, c., n. 686.

excommunicati vitandi (c. 2266), aut debent privari per aliquam sententiam, v. gr. apostatae a fide (c. 2314), aut saltem possunt spoliari, v. gr. negligentes professionem fidei, si moniti, non obtemperent (c. 2403). Deinde Superior nonnunquam ex *propria determinatione* poterit aliquem privare officio ; sed si agatur de officio *inamovibili*, requiritur *processus* ad normam juris (c. 192, § 2). Quoad officia *amovibilia*, eis Ordinarius clericos privare poterit ex qualibet justa causa, etiam citra delictum, naturali tamen aequitate servata. Certus procedendi modus tunc non praescribitur, si excipias dispositiones juris circa *paroecias amovibiles* (c. 192, § 3), de quibus postea disseremus in Libro IV. A decreto Ordinarii datur utique *recursus* ad S. Sedem, sed in devolutivo tantum, non in suspensivo.

CAPUT VI

De jurisdictione ordinaria et delegata.

76. — Hic Codicis titulus inscribitur : *de potestate ordinaria et delegata* ; et re quidem vera, saltem in ultimo tituli canone (210) agitur quoque de *potestate ordinis*. Sed de ordine jam fuse egimus in primo hujus libri capite. Etiam de notione jurisdictionis disseruimus in tractatu primo libri praecedentis (c. 2, n. 22, II). Itaque restat ut *in specie de jurisdictione* sermonem instituamus, quod conabimur praestare quam brevissime, quia ex magna saltem parte pertinet ad theologiam moralem, ad quam aliquatenus etiam remittimus ¹. Hic *juridicas* tantum trademus notiones : *a)* circa jurisdictionis *divisionem* et circa jurisdictionem *ordinariam* ; *b)* circa jurisdictionem *delegatam* ; *c)* circa jurisdictionis *usum et cessationem*.

§ 1. DE DIVISIONE JURISDICTIONIS ET DE JURISDICTIONE ORDINARIA.

I) **Divisio jurisdictionis.** — Potestas jurisdictionis quae ex divina institutione est in Ecclesia, dividitur : 1) in jurisdictionem *fori externi* et *fori interni*. Jurisdictio fori interni, quae vocatur quoque

¹ Cf. praesertim Marc-Gestermann, II, n. 1747 sqq. ; Aertnys-Damen, II, n. 343 sqq. ; Génicot-Salsmans, II, n. 325 sqq., etc. — Vide quoque Wernz, II, n. 3 et 551 sqq. ; Maroto, I, n. 694 sqq. ; Vermeersch-Creusen, I, n. 222 sqq. ; Prümmer, q. 86 sqq., etc.

« fori conscientiae », est sive *sacramentalis*, quae nonnisi in tribunali sacrae poenitentiae exercetur, sive *extrasacramentalis*, quae nonnisi pro foro interno sed etiam extra confessionem potest adhiberi, v. gr. quaedam dispensationes a votis, ab irregularitatibus, etc., quando quis non simpliciter agit tanquam delegatus ¹. — 2) In jurisdictionem *ordinariam* vel *delegatam* dividitur deinde potestas cum fori externi tum fori interni. *Ordinaria* jurisdictio ea est quae ipso facto adnexa est officio, et haec poterit esse aut *propria* aut *vicaria*. Jurisdictio *propria* nomine personali exercetur ipso jure, v. gr. jurisdictio episcopalis ; jurisdictio *vicaria* non exercetur nomine proprio sed nomine alterius, vi tamen officii proprii idque de jure, v. gr. Vicarius Generalis, vicarius foraneus, etc. ². — Jurisdictio *delegata* est illa quae commissa est personae (c. 197, § 1) ; ideo semper ex speciali communicatione a parte auctoritatis superioris provenit, nec est ex officio nec competit ex nomine proprio, v. gr. iudex delegatus a Superiore ad cognoscendam aliquam causam.

II) **Jurisdictio ordinaria.** — Saepe fit ut illi qui potiuntur jurisdictione ordinaria, vocentur in jure : *Ordinarii* ; attamen non omnes qui *ordinariam* habent *jurisdictionem*, sunt Ordinarii, sed tantum illi qui in foro externo eam obtinent, et ab his ultimis oportet deinceps excludere « Superiores locales » religiosorum.

Itaque in jure *nomine Ordinarii* intelliguntur Romanus Pontifex et pro suo quisque territorio Episcopus residentialis, Abbas vel Praelatus nullius, eorumque Vicarius Generalis, Administrator, Vicarius et Praefectus Apostolicus, itemque ii qui, praedictis deficientibus, interim ex juris praescripto aut ex probatis constitutionibus succedunt in regimine, scilicet : Capitulum, sede vacante, et deinde Vicarius Capitularis ; Provicarius et Propraefectus Apostolicus. Demum quotquot sunt Superiores majores in religionibus clericalibus exemptis et ii qui, ipsis deficientibus, succedunt in regimine : Vicarius Superioris Generalis, Vice-Provincialis (c. 198, § 1). Nominem *Ordinarii loci* seu Ordinarii locorum veniunt omnes recensiti, *exceptis* Superioribus religiosis.

Potestas ordinaria nonnunquam exercetur in forma *judiciali*, tunc vocatur : *contentiosa* ; quando autem excludit formam iudicii, extrajudicialis est, et sive *voluntaria* appellatur, quia exercetur

¹ Maroto, n. 718 et nota 2. — ² Vide Prümmer, q. 86 ; Maroto, I, n. 700 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 225.

praesertim in volentes, vel *gratiosa*, quia concedit dispensationes ac gratias ¹.

§ 2. DE JURISDICTIONE DELEGATA.

77. — Circa potestatem delegatam explicandae sunt *variae distinctiones* frequenter occurrentes; deinde dicendum erit de iis qui *possunt* delegare aut subdelegare; postea exponendum, *quaenam* delegatis acquiratur potestas, ac demum quid sit *pluribus delegatis* faciendum circa rem decernentibus eamdem. Itaque *quatuor* hic tractanda obveniunt: a) de divisione delegationis; b) de personis quae delegant; c) de potestate delegatorum; d) de delegatione plurium pro re eadem.

I) **Divisio.** — Datur delegatio *universalis* seu ad universitatem negotiorum ², quae nempe se extendit ad omnes causas in aliquo genere, ut si parochus pro brevi tempore alii totam paroeciae curam relinquat, vel saltem omnes complectitur causas sub aliqua specie comprehensas, puta omnes causas matrimoniales. Alia vero delegatio est *specialis* seu ad causam particularem, quae potest etiam vocari: delegatio ex parte (c. 199, § 1) vel delegatio simplex. Speciali praerogativa effulget delegatio ab *Apostolica Sede* impertita, ut statim dicemus. Quando delegatus iterum rem tractandam alii committit, aestimatur *subdelegare*; sed non omnis delegatus potest subdelegare.

II) **De personis quae delegare et subdelegare possunt.** — Accurate a Codice personae designantur quae possunt aut non possunt delegare vel subdelegare. Ad *quatuor* classes possunt reduci:

a) *Quicumque ordinariam habet jurisdictionem*, quamvis ipse non sit Ordinarius ut supra, potest eam alteri ex toto vel ex parte delegare, nisi aliud expresse jure caveatur, v. gr. nequit canonicus poenitentiarius ordinariam suam jurisdictionem fori interni alteri delegare (c. 401, § 1).

b) *Qui habet jurisdictionem a Sede Apost. delegatam*, eam potest subdelegare tum habitualiter tum ad actum, nisi intercedat specialis prohibitio aut electa fuerit industria personae.

c) *Qui ab alio quam a S. Sede fuerit delegatus ad universitatem negotiorum*, potest in singulis casibus subdelegare, sed non aliter (c. 199, § 3).

¹ Prümmer, q. 86; Bargilliat, I, n. 60; Vermeersch-Creusen, I, n. 226. — ² Can. 199, § 3 et 200, § 1. — Olim dicebatur: ad universalitatem causarum.

d) Quicumque habet alio modo jurisdictionem aliquam delegatam, eam nonnisi ex *concessione expresse facta* potest subdelegare. *Excipiuntur* tamen iudices delegati, quoad articulum aliquem non jurisdictionalem (c. cit., § 4).

Nulla autem subdelegata potestas potest *iterum subdelegari*, nisi id expresse a delegante concessum fuerit (c. cit., § 5); secus enim esset series quasi in infinitum, ut per se patet.

III) De potestate delegatorum. — *In genere* valet principium : Potestas jurisdictionis ordinaria et ad universitatem negotiorum delegata, *late* est interpretanda, alia quaelibet *stricte* ; attamen delegatus quicumque ea quoque censetur habere, sine quibus delegatio exerceri non posset. Delegatus debet suam delegationem *probare* (c. 200).

In specie, delegatus qui mandati sui fines *excedit* sive circa res sive circa personas, nihil agit (c. 203, § 1). Atvero ordinarie actus delegati non erit irritus, si detur tantummodo executioni *alio modo* quam placuerit deleganti, nisi modus ipse fuerit a delegante praescriptus tanquam conditio (c. cit. § 2).

IV) De delegatione plurium pro re eadem. — Plures possunt pro aliquo negotio delegari, et quidem sive in *solidum*, ut aiunt, sive *collegialiter*. In *solidum* delegari significat, *unumquemque* delegatorum posse rem totam ad se attrahere eamque tractare. *Collegialiter* vero delegari significat, omnes delegatos insimul per modum collegii debere de re curare ¹. Porro nisi aliter constet, praesumitur delegatio in re *voluntaria* fieri « in solidum », in re *judiciali* autem « collegialiter » (c. 205, § 1).

De delegatione plurium *pro eodem negotio*, hae valent normae :

1) *Casu quo plures delegantur in solidum*, ille qui prius negotium occupavit, ipso facto alios ab eodem excludit, nisi posthac impediatur aut nolit ulterius in negotio incepto procedere (c. 205, § 2).

2) *Casu quo plures collegialiter delegantur*, debent omnes simul in negotio expediendo procedere, nisi in mandato aliud cautum sit ; secus, actus positi *invalidi* habentur (c. cit., § 3).

3) *Casu quo plures successive delegantur pro re eadem*, ille negotium expedire debet, cujus mandatum *anterius* est nec posteriore rescripto *expresse* abrogatum fuit. Regula enim 54 in Sexto sonat : « Qui prior est tempore, potior est jure » ; huic autem Regulae novam vim contulit canon 206.

¹ Vide Bargilliat, I, n. 334 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 230.

§ 3. DE JURISDICTIONIS USU ET CESSATIONE.

78. — Quae hic dicuntur circa *usum* jurisdictionis ejusque *cessationem*, valent tum de jurisdictione ordinaria, tum de jurisdictione delegata et subdelegata. Praeterea agimus de jurisdictione *probabili* ac *suppleta* ab Ecclesia. Quare triplex erit subdivisio : a) de usu normali et ordinario jurisdictionis ; b) de jurisdictione suppleta ab Ecclesia ; c) de cessatione jurisdictionis.

I) De usu jurisdictionis. — Principium magis *generale* hac in re sonat : « Potestas jurisdictionis potest in solos subditos directe exerceri » (c. 201, § 1). Dicitur : *directe*, nam indirecte nonnunquam in alios quoque, v. gr. peregrinos exercetur. Extra territorium autem potestas *judicialis* nequit exerceri, excipe pro *foro externo* si iudex sit injusta vi impeditus (c. 1637), et pro *foro sacramentali*, si agatur de canonico poenitentiario (c. 401, § 1) aut de aliquo habente jurisdictionem ordinariam *erga suos subditos*, puta de paroco (c. 881, § 2).

Jurisdictio *voluntaria* ubique valebit exerceri, etiam in proprium commodum aut erga subditum e territorio absentem, nisi aliud ex rerum natura aut ex jure constet (c. 201, § 3). Nemo autem seipsum potest v. gr. benedicere aut absolvere a censuris, nec valet extra territorium suis subditis ea sacramenta conferre quae requirunt usum pontificalium, juxta c. 337, § 1¹.

Quod attinet ad forum viget haec norma : Quilibet actus jurisdictionis collatae pro *foro externo*, valet quoque pro *foro interno*, non autem e converso. Jurisdictio collata pro *foro interno* exerceri potest etiam in *foro interno extra-sacramentali*, nisi sacramentale *exigatur*, v. gr. cum agitur de dispensatione a lege jejunii, a voto et sic porro. Si *forum* pro quo facultas data est, *expressum non fuerit*, intelligitur haec concessa pro *utroque foro*, nisi ex ipsa rei natura aliud constet, puta quando de absolutione peccati agitur (c. 202).

Recursum demum ad Superiorem quod spectat, sciendum est, talem recursum, inferiore praetermisso, voluntariam non suspendere inferioris potestatem, sive haec ordinaria sive delegata sit (c. 204, § 1). Attamen huic rei ad Superiorem delatae ne se immisceat inferior, nisi adsit gravis urgensque causa, et etiam in hoc casu statim Superiorem de re moneat.

II) De jurisdictione suppleta ab Ecclesia. — Quamvis de se ad validitatem actus requiratur ut reapse agenti insit vera jurisdictionis potestas, potest tamen fieri ut nonnunquam suppleat Ecclesia pro bono praesertim animarum ; inde habemus jurisdictionem

¹ Maroto, I, n. 726 et nota 1 ; Prümmer, q. 89.

suppletam de qua agunt omnes moralistae ¹. *Triplici* quidem in casu talis Ecclesiae suppletio indicatur a jure : a) *pro foro tantum interno*, quando agitur de potestate delegata ; tunc nempe Ecclesia, in casu inadvertentiae, actum aliquem, alioquin invalidum, reddit validum. En ipsa Codicis verba (c. 207, § 2) : « Sed potestate pro foro interno concessa, actus per inadvertentiam positus, elapso tempore vel exhausto casuum numero, validus est. » — b) In casu deinde *erroris communis*, supplet Ecclesia jurisdictionem pro foro tam externo quam interno. Nulla jam amplius occurrit *mentio* de titulo colorato ; quare affirmant auctores solum sufficere errorem communem ², deficiente omni vero titulo jurisdictionis. Supplet quidem Ecclesia, sed graviter peccat sacerdos qui sine necessaria jurisdictione *praesumpserit* sacramentales confessiones audire, et est ipso facto suspensus a divinis, ex can. 2366 ³. Quare ut recte notat Vermeersch-Creusen (I, n. 232) cum aliis auctoribus, non licet uti jurisdictione suppleta in errore communi, nisi gravis necessitas poenitentis id requirat, quia revera usurpatur potestas quae non est data. Ecclesia supplet tantum ne bonum animarum magnum detrimentum patiatur. — c) Tandem supplet Ecclesia, quando actus jurisdictionis ponitur sive in foro externo sive in foro interno cum *dubio positivo et probabili* sive juris sive facti (c. 209). Dubium est *positivum*, quando ratio quaedam vel rationes adsunt in favorem jurisdictionis affirmandae. Differt a *dubio negativo* ; quia in dubio negativo non datur ratio ad affirmandam jurisdictionem, nec ratio certa ad eam prorsus negandam. Dubium positivum requiritur, *non tamen sufficit*, quia addit canon citatus : « et probabili sive juris sive facti ». Non incongrue hanc rem el. Blat, O. P., sic exponit (L. II, p. 144) : « Probabili, quatenus rationes seu motiva *prudenter moveant*, sive juris, sive facti adsit dubium illud, quoad ejus nempe objectum, videlicet : *lex* dubia sit vel *de facto* proveniat dubium ; in his casibus necessariam forte jurisdictionem supplet Ecclesia. » Itaque non quodlibet dubium etiam parum fundatum sufficit in casu hoc tertio jurisdictionis suppletae, sed requiritur dubium positivum et tale quo *vir prudens* moveatur, v. gr. dubium exsurgens ex opinione gravium theologorum. Ad

¹ Cf. S. Alphonsus, L. 6, n. 571 sqq.; Marc-Gestermann, II, n. 1761 sq.; Aertnys-Damen, II, n. 359 sq.; Génicot-Salsmans, II, n. 330 sq., etc. Vide etiam Maroto, n. 730 sq.; Vermeersch-Creusen, n. 232; Theol. prakt. Quartalschr. 1922, p. 298 sqq. — ² Cf. Theol. prakt. Quartalschrift, I. c., p. 299. — ³ Vide de quaestione hac Génicot-Salsmans, II, n. 331. Theol. prakt. Quartalschr. I. c. p. 300 sq.; Vermeersch-Creusen, III, n. 569, 1.

licite utendum hac jurisdictione, non requiritur causa gravis, quia *ad cautelam tantum supplet Ecclesia* ¹.

Olim auctores gravem requirebant causam pro usu jurisdictionis in dubio probabili facti; *S. Alphonsus* autem de hac distinctione non egerat curam ullam (L. 6, n. 573), nec ipse Codex aliquid distinxit (c. 209).

III) De cessatione jurisdictionis. — Quomodo amittatur jurisdictio *ordinaria* supra diximus, cum egimus de amissione officiorum ecclesiasticorum (n. 75). His vero modis cessat *jurisdictio delegata* :

1) *Expleto mandato* (c. 207; § 1) ; v. gr. quando in re aliqua judiciali pronuntiata est sententia et executioni data.

2) *Elapso tempore aut exhausto numero casuum* pro quo concessa fuit.

3) *Cessante causa finali* delegationis, v. gr. si mortua est persona cui concedenda erat facultas.

4) *Revocatione* delegati a delegante directe intimata.

5) *Renuntiatione* delegati deleganti directe intimata et ab eodem acceptata.

6) *Resoluto jure delegantis*, cessat *duplici* tantum in *casu* :
a) quando data est sub *formulis* id significantibus juxta c. 61, v. gr. ut dicunt auctores « ad beneplacitum nostrum » ; *b)* quando de aliqua gratia agitur quae concedi potest personis quibusdam *determinatis* et res adhuc est *integra*. In genere vero viget principium: *resoluto jure delegantis*, non exstinguitur potestas delegata (c. 207, § 1).

7) *Uno deficiente* e pluribus *collegialiter* delegatis, jam omnis delegatio expirat, nisi aliud ex tenore delegationis constet (c. cit., § 3).

¹ Cf. *S. Alphonsus*, L. 6, n. 573; *Vermeersch-Creusen*, I, n. 232; *Maroto*, I, n. 731; *E. Jombart*, *S. J.*, in « *Nouvelle revue théologique* », 1923, p. 180.

TRACTATUS II

De clericis in specie

79. — De jure divino aliqua est, ut diximus, sacra hierarchia in Ecclesia catholica, constans objective quidem potestate ordinis et jurisdictionis, subjective autem Romano Pontifice, episcopis ac ministris episcopo inferioribus. *Modo ordinario* se exhibet haec Divini Redemptoris institutio in duplici gradu hierarchiae jurisdictionis ab Ipso immediate statuto, nempe in supremo gradu Romani Pontificatus et in gradu inferiore Episcopatus ; *modo* deinde *extraordinario* in Conciliis Generalibus, quae utpote universum collegium episcoporum cum Romano Pontifice coadunatorum repraesentantia, rite quoque dicuntur ab ipso Deo constituta¹. Itaque ex his dictis plane manifestum est, *triplicem* introduci posse *sectionem* in tractatum istum, ne ingenti quasi mole rerum dicendarum obruamur. Haec ergo intervenit *divisio* :

SECTIO I. DE SUMMO PONTIFICE EJUSQUE CURIA ET ADJUTORIBUS.

— II. DE EPISCOPIS EORUMQUE CURIA ET ADJUTORIBUS.

— III. DE VARIIS CONCILIIS ET SYNODIS.

Unicuique harum sectionum praeponimus consuetum scriptorum catalogum, *maxime eorum auctorum* qui facilius ab omnibus possunt consuli.

SECTIO I

DE SUMMO PONTIFICE EJUSQUE CURIA ET ADJUTORIBUS

Scriptores : S. Alphonsus, Theol. mor., L. 1, n. 110 : dissertatio de Rom. Pont. ; adversus haeret., p. III, c. 7 sqq. (ed. Walter, I, p. 295) ; vindiciae pro supr. Pontif. potestate (ed. Walter, I, p. 285) ; Beatus Bellarminus, de controv., I, 3 ; Reiffenstuel, Jus can. Prooem. n. 213 sqq. ; L. I, T. 2, n. 53 sqq., T. 31, n. 6 sqq. ; L. Ferraris, Promp. Bibl., 5, Papa, a. II ; Card. Soglia, Instit. de Rom. Pont., § 14 sqq. ; Card. Lega, de judiciis, II, p. 6 sqq. ; Palmieri, Tract. de Romano Pontifice ; De Angelis, L. 1, T. 6 et 31 ; Bouix, de Papa (3 v.) ; de Curia Romana (1 v.) ; Phillips, vol. 5, § 201 sqq. ; Wernz, II, n. 565 sqq. ; Craisson, Manuale, I, n. 671 sqq. ; Scherer, Kirchenr., I, § 80 sqq. ; Huguenin-Marc, n. 309 sqq. ;

¹ Vide Wernz (II, n. 844) qui citat plures illustres auctores.

Laurentius, n. 123 sqq. ; *Bargilliat*, I, n. 447 sqq. ; *Aichner-Friedle*, § 99 sqq. ; *Heiner*, I, p. 219 sqq. ; *Prümmer*, Manuale, q. 93 sqq. ; *Vermeersch-Creusen*, Epitome, I, n. 239 sqq. ; *Blat*, Comment. II, p. 158 sqq. ; *Maroto*, Institutiones, II, n. 775 sqq. ; *Guidus Cocchi*, 3, n. 147 sqq. ; *Haring*, § 70 sqq. ; *Sägmüller*, § 86 sqq. ; *Leitner*, de Curia Romana ; *Hilling*, die römische Kurie ; *L. Choupin*, Valeur des décisions, etc., du Saint-Siège, p. 415 (2 ed.) ; *Lucius Lector* (Msgr. Guthlin), le conclave ; *Dr. Holder*, die Designation der Nachfolger durch die Päpste (Freiburg i. d. Schw.).

Solent etiam in hac quaestione citari : *Roskovany*, Romanus Pontifex ; *Wilmers*, de Christi Ecclesia ; *Schneemann*, der Papst ; *Card. Billot*, de Ecclesia Christi ; *Bangen*, die römische Kurie ; *Oietti*, Synopsis et de Romana Curia ; *Monin*, de Curia Romana ; *Dictionnaire de Théol.* (cardinaux, cour romaine) ; *Diction. apol.* (curie romaine) ; *Kirchenlexikon*, *Kirchliches Handlexikon* (Papst, etc.).

Plurimi iique illustres presto sunt S. Pontifici adiutores ac consiliarii, ut securius expeditusque gubernet Ipse Ecclesiam Dei toto orbe diffusam, quae a Christo Domino sibi est concredita. Hi insignes auxiliarii vel sunt Romae residentes, ut Cardinales, Romanae Congregationes et plures Praelati, vel occupantur foris tanquam Legati ac Nuntii S. Sedis, aut tanquam eminentes Pastores supraepiscopalem habentes gradum specialive ratione a S. Pontifice instituti, ita ut participant aliquo modo maiestatem pontificiam. Itaque non incongruenter nobis licebit septem discernere hujus sectionis capita, nempe :

- 1) De Romano Pontifice.
- 2) De Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalibus.
- 3) De Curia Romana.
- 4) De Legatis S. Pontificis et Nuntiis.
- 5) De Patriarchis, Primatibus et Metropolitibus.
- 6) De Vicariis, Praefectis et Administratoribus Apostolicis.
- 7) De Praelatis inferioribus.

Varia haec capita in plures, ut mos est, dispescemus articulos. Materia autem in iis articulis contenta, cum pateat vastissima, paucis a nobis est contrahenda, ne extra arctos Institutionum limites excurramus.

CAPUT I

De Romano Pontifice.

80. — Romanus Pontifex est fundamentum Ecclesiae catholicae tanquam legitimus Successor Sancti Petri cui data est omnis potestas solvendi et ligandi in terra ac in coelis, ad quem haec verba Christi (Matth., 16, 18) : « Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevallebunt adversus eam. » Ipse fons est jurisdictionis omnium aliorum praelatorum ecclesiasticorum, sive immediate et directe, sive

mediate saltem et indirecte, quatenus etiam episcopis assignat specialem gregem in quem possint exercere jurisdictionem. Potestas ejus *spiritualis suprema* est ; sed *temporale* quoque ejus considerandum erit *dominium*. Itaque *triplici* articulo agemus de S. Pontifice : a) De ejus *electione* et de amissione Pontificatus ; b) de potestate *spirituali* et dignitate Papae ; c) de ejus dominio *temporali*. Praemittimus autem notiones *historicas*, juxta morem.

ARTICULUS I.

De electione Papae et de amissione Pontificatus.

Conspectus historicus. — Circa electionem S. Pontificis instituendam nulla divina existit lex, quae determinet ejus *modum* aut designet speciatim *electores*. Neque a Deo immediate fit nominatio personae, neque a Christo Domino peculiaris determinata fuit procedendi via ; alioquin non tanta fuisset, decursu temporum, *varietas disciplinae* in eligendis successoribus S. Petri. Itaque Deus sapienti consilio ipsi hierarchiae ecclesiasticae modum reliquit quo stabiliretur personae designatio.

Primis quidem temporibus, perficiebatur nominatio S. Pontificis ab episcopis vicinioribus ac clero romano. Non adstant testimonia sat valida de designatione proprie dicta *successoris* facta primis hisce saeculis a praedecessore in cathedra Petri; nominatio enim Clementis a Petro habita spuriis inniti videtur documentis, quamvis ipse Hefele eam genuinam agnoscat ¹. Cum autem *imperatores romani*, praeunte Constantino Magno, christiani essent facti, ipsi sese immiscuerunt electioni Papae. Quare anno 499, in synodo Romana, statuit Symmachus Papa, electionem ad *solum* pertinere *clerum*. Deinde tamen constat, in casu particulari, Felicem Papam IV designasse sibi anno 526 *successorem* vere et proprie, qui revera habitus est Summus Pontifex sub nomine Bonifatii II. Id certum est ex documentis an. 1883 ab Anelli, O. S. B. in bibliotheca Capituli Novariensis detectis ². Bonifatius II, cum et ipse suum successorem jam designasset, deinde tamen Decretum *omnino revocavit* in solenni aliqua synodo Romana, expresse declarans « contra canones fuisse factum » ³.

¹ Cf. Holder (die Designation der Nachfolger durch die Päpste) p. 13, 14 cum nota 1. — Ipse auctor censet cum Eusebio, summum Pontificatum fuisse ab Apostolis Petro et Paulo translatum ad Linum, etc. Putat etiam fuisse designationem improprie dictam, quae electionem aliquam non excluderat (p. 16). — ² Utrum valide ac licite possit Papa sibi constituere successorem, annon? — en quaestio valde disputata inter doctores. Jam Fagnanus eam potestatem Papae denegaverat, sed ejus rationes habentur a Wernz tanquam sophismata (II, n. 567). De Angelis (L. I, t. 6, p. 146) negantem quoque tenet sententiam eam mitigando, et censet Papam non posse constituere, ut designatio successoris sit modus communis et ordinarius. Id praesertim eruit ex Declaratione Pii IV (an. 1561) : « Sanctitas Sua declaravit et decrevit, quod Rom. Pontifex non posset sibi eligere successorem, nec assumere coadjutorem cum futura successione, etc., sed electio spectet ad Cardinales libere, cum decreto irritante. » Negantem sententiam amplectitur etiam Holder (p. 94 sqq.). Contrarium sentiunt non pauci auctores, inter quos Wernz (l. c.) et Cocchi (III, n. 153). Sententia De Angelis nobis videtur satis aequa. — ³ Cf. Holder, p. 29 et 40.

Tempore porro *Carolovigiorum*, saeculo nono, libera quidem fuit Ecclesia in eligendo suo Capite a tyrannide imperatorum, non vero magnatum et ducum romanorum, qui evehere conabantur *filios suos* in cathedram Petri. Quapropter Stephanus III (an. 769) leges tulerat circa electionem Rom. Pontificis, ita ut, *exclusis laicis*, soli clero electio reservaretur, nullusque laicus eligibilis diceretur neque clericus, nisi esset Presbyter vel Cardinalis Diaconus.

Imperatores germanici sub Ottone I et successoribus non semel jus sibi usurparunt providendi Sedi Apostolicae, excluso etiam clero Romano. Itaque in concilio quodam Lateranensi, Nicolaus II praecepit, anno 1059, ut principalis pars electionis tribueretur *Cardinalibus Episcopis*, addito quasi secundario aliorum Cardinalium non Episcoporum consensu, deinde etiam cleri ac populi romani ac imperatoris. Tandem sub Alexandro III in Concilio Lateranensi III (an. 1179) decretum fuit *duas tertias partes* Cardinalium praesentium sufficere ad valorem electionis Papae, excluso etiam cleri inferioris consensu vel populi ac imperatoris¹. Quamvis autem, labentibus saeculis, multas Papae ediderint Constitutiones circa electionis adjuncta, circa locum, tempus, modum ejus, attamen *haec dispositio Alexandri III* fundamentum remansit disciplinae hodie vigentis. eamque demum *firmavit* Pius P. IX pluribus Constitutionibus². Nunc unice viget in hac re celestis Constitutio *Pii X* : « Vacante Sede Apostolica » (25 Dec. 1904), quae inserta est in Codice jur. can. tanquam *Documentum I*. Huic tandem in paucis derogatum fuit nuperrimo motu proprio *Pii P. XI* : « Cum proxime » (1 Mart. 1922), de quo infra agemus.

81. — Inquirimus circa electionem Papae in specie, quinam sint *electores*, quinam sint *eligibiles* et quanam *forma* possit et soleat electio perfici. — Deinde dicemus de *amissione* Pontificatus.

I) **De electoribus.** — Electores sunt omnes et soli Cardinales legitimi, mente sani et in conclavi praesentes ; qui debent etiam in electione intervenire sine manifesta causa infirmitatis.

Dicitur autem : *Cardinales legitimi*, scilicet qui saltem ordine *diaconatus* sint initiati, nisi in eorum favorem adsit privilegium pontificium omnino certum. Non excluduntur Cardinales forte excommunicati aut censurati, nec illi qui insignia suae dignitatis nondum acceperunt aut quibus nondum « os apertum est », ut aiunt. Excluduntur vero Cardinales canonice depositi et ii qui legitime renuntiaverunt suae dignitati, si forte darentur³.

Additur : *in conclavi praesentes*. Jamvero olim electio in conclavi *non clauso* peracta dicebatur esse invalida, nisi casus excepti a jure verificarentur, ut puta propter dispersionem aut bellum ; ex Constitutione autem *Pii X* : *Vacante Sede Apostolica* (n. 47), expresse aufertur quaecumque nota nullitatis⁴. Praesentes debent esse Cardinales electores, neque possunt *absentes* sibi constituere

¹ Vide Wernz, II, n. 573. — ² V. gr. Constitutionibus : In hac sublimi ; vel : Licet per Apostolicas Litteras ; Regolamentoo, etc. — ³ Cocchi, III, n. 151. — ⁴ Vide etiam Laurentium, n. 126, b.

procuratorem, neque suffragia dare per *epistolam*. Qui veniunt etiam incepto conclavi, semper admittendi sunt ante peractam electionem, atque exire deinde nequeunt e conclavi, nisi de eorum infirmitate constet ex medicorum testimonio jurato. Mortuo Pontifice, *expectandi sunt Cardinales* per 15 solidos dies, ex Motu Proprio Pii XI (1 Mart. 1922). Ab ipsis autem Cardinalibus haec mora poterit adhuc prorogari per dies duos vel tres, ita tamen ut *nusquam* ultra 18 dies expectetur ¹.

II) **De iis qui possunt eligi.** — Eligibiles sunt *a) valide* : omnes et soli masculi, qui usu rationis polleant ad electionem acceptandam et ad jurisdictionem exercendam, modo sint vere membra Ecclesiae.

Detruduntur igitur ipso facto a Sede Apost. occupanda feminae, infantes nondum discretionem gaudentes, habitualiter amentes, non baptizati, haeretici, schismatici. Minime vero requiritur ut eligendus sit clericus, quia *laici non excluduntur* ; nec simonia, quaecumque sit, officit *validitati* electionis, ut Constitutio : Vacante Sede Apost. (n. 79) expresse statuit, quamvis « simoniae crimen tam divino quam humano jure detestabile » habeatur.

b) Licite autem is eligi nequit, qui caret debita honestate et scientia, vel qui, omnibus in Christo perspectis, minus videtur esse dignus. In genere deinde *omnino decet*, ut sit saltem clericus et habeat 30 annorum aetatem, cum Episcopus sit Ecclesiae Romanae. Ex pluribus saeculis eligendus desumitur nonnisi ex ordine Cardinalium. Jus autem *exclusionis* vel « exclusivae », ut vocatur, quod olim sibi vindicaverant nationes magis catholicae, scilicet Gallia, Austria et Hispania, erat *abusus*, quem expresse reprobavit Pius P. X Constit. : Commissum Nobis (20 Jan. 1904). Hoc jus appellabatur quoque « veto », quo excludebant hae nationes aliquem candidatum sibi *minus acceptum*, quod quidem ultima vice evenit in electione Pii X.

III) **De forma electionis et coronatione.** — Modus eligendi Papam *triplex* datur : *a) Per quasi-inspirationem* ; *b) per compromissum* ; *c) per scrutinium*, et hic ultimus modus est ordinarius.

1) Forma electionis, quae dicitur *quasi per inspirationem*, adhibetur quando *omnes* Cardinales, quasi afflati Spiritu Sancto, aliquem unanimiter et viva voce Summum Pontificem proclamant. Itaque hic modus adhibetur, quando verbum eligo intelligibili

¹ A. A. S. vol. 14, p. 145. — Permittitur eodem Motu proprio ut Cardinales etiam quotidie missam celebrent (p. 146). Olim praescribebatur sacra Communio (Vacante Sede Ap., n. 54).

voce profertur aut scripto exprimitur (si voce non possit proferri) communiter et nemine dissentiente, ita quidem ut nullus specialis de hac persona praecesserit tractatus ¹.

2) *Compromissum* habetur cum omnes Cardinales praesentes, nemine eorum dissentiente, eligendi potestatem committunt aliquibus e collegio Cardinalium, qui debent ad minimum esse tres et ad summum septem (Vacante Sede Ap., n. 56), ita ut ab his nomine aliorum tota electio Papae perficiatur.

3) *Scrutinium* est forma electionis communis, quae fit ope schedularum per suffragia secrete emissa, ita ut is legitime sit electus et tanquam Romanus Pontifex habendus, in quem duae saltem ex tribus partibus Cardinalium praesentium convenerint (Vacante Sede Ap., n. 57 sqq.).

Scrutinio publicato, si nemo duas tertias suffragiorum partes retulerit, *suppresso nunc accessu* ² pro quo olim speciales paratae erant schedulae, secundum intervenit scrutinium mane et vespere, quin novae instituuntur aut primae renoventur formalitates. Porro cum bis in die eligendi fiat actio, inde, duplici hoc superaddito scrutinio, quater habebitur quotidie scrutinium. Mane et vespere, post secundum scrutinium, *comburantur schedulae*, ut omnibus notum est.

Electione demum canonice peracta, requiritur *consensus electi*, quem petit ab ipso Cardinalis Decanus, nomine totius Collegii electorum. Statim autem ab acceptata electione, fit *Romanus Pontifex* sine ulla institutione aut confirmatione, quamvis fortasse ordine episcopali nondum sit insignitus. Electio universo populo publicatur a Cardinali primo ex ordine Diaconorum : « Annuntio vobis gaudium magnum : habemus Papam, etc.

Novi Pontificis *ordinatio* vel *consecratio*, si dignitate sacerdotali aut episcopali nondum fulgeat, statim perficietur a Cardinali Decano. Haec consecratio non ea confert quae sunt jurisdictionis, sed tantum quae sunt ordinis.

Coronatio Romani Pontificis fit die dominica aut festiva sequenti ; ab ea computandi sunt anni pontificatus. In se est mera caeremonia, et peragitur ab antiquiore Cardinali Diacono ³.

IV) Cessat potestas S. Pontificis vel morte vel *renuntiatione* ex causa legitima, ad quam renuntiationem minime requiri ut acceptetur sive a Cardinalibus sive ab aliis quibusvis nos edocet, canon 221 ; vel *amentia perpetua* et omnimoda, vel demum *haeresi notoria* in

¹ Constit. Vacante Sede Apost., n. 55 ; ibidem datur exemplum. — ² De accessu confer praesertim Wernz, II, n. 579, III ; Vermeersch-Creusen, I, n. 242 ; Bargilliat, I, n. 454 b.

— ³ Circa disciplinam conclavis consuli possunt inter alios auctores Lucius Lector, Wernz (II, n. 576), Bargilliat (I, n. 451).

quam juxta probabiliorem sententiam Papa posset tanquam persona privata prolabi¹.

Sed pie creditur *Deum nunquam id permittere* pro paterna sua Providentia, et hucusque de tali haeresi nullum factum certum potest ab auctoribus probari.

ARTICULUS II.

De potestate spirituali et dignitate Papae.

82. — Potestatem et dignitatem S. Pontificis *apte descripsit Innocentius III*, declarans « Romanum Pontificem non habere alium dominum nisi Deum » ; summa igitur est ejus auctoritas ac majestas. Distincte autem agemus : 1) de Papae *primatu* et *potestate* ; b) de *honore* et *titulis* ipsi debitīs.

1) **De primatu et potestate spirituali Papae.** — De fide est primatum jurisdictionis in universam Ecclesiam *immediate* et *directe* fuisse beato Petro Apostolo a Christo Domino collatum. Primatus vero ille institutus erat a Deo in salutem *perpetuam* et in bonum *perenne* Ecclesiae ; quare de jure divino habet B. Petrus *perpetuos* successores in suo primatu super omnem Ecclesiam, qui successores, ut historia demonstrat et Vaticanum Concilium (sess. 4, c. 2) solemniter declarat, sunt ipsi *Episcopi Sanctae Romanae Sedis*. Quare quicumque Romanus Pontifex in hac cathedra Petro succedit, is secundum Christi institutionem *primatum Petri* in universam obtinet Ecclesiam. A *Concilio Vaticano* (Pastor Aeternus, c. 2) contraria damnata est propositio, et hoc anathema statutum fuit : « Si quis dixerit Romanum Pontificem non esse B. Petri in eodem primatu successorem, A. S. »

Firmissimo illo nixus fundamento, Codex presse ac perspicue exponit *praerogativas* primatus Petri ac potestatis papalis, asserendo S. Pontifici non tantum competere summum honorem, sed etiam *supremam, universalem* et *plenissimam* auctoritatem. Itaque Romanus Pontifex, B. Petri in primatu successor, praeter primatum honoris (quod apud omnes, etiam schismaticos, est in confesso), habet quoque supremam et plenam potestatem *jurisdictionis* in universam Ecclesiam tum in rebus quae ad fidem et mores, tum in iis quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffusae pertinent (c. 218, § 1). Patet ergo jurisdictionem Papae esse

¹ Cf. Prümmer, q. 95 ; Cocchi, III, n. 155 ; Wernz II, n. 612 sqq. ; Vermeersch-Creusen, I, n. 246.

maximam ratione tum *gradus*, tum *extensionis*, tum *materiae*, tum *formae* ¹.

In particulari declaratur etiam a Codice *natura* potestatis hujus papalis, affirmando eam esse *vere episcopalem*, ut id jam Patres Concilii Vaticani asseruerant, *ordinariam* et *immediatam* tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles, a quavis humana auctoritate *independentem* (c. 218, § 2). Prima enim Sedes a nemine judicatur, sed ad eam omnes confugere possunt in omnibus causis ecclesiasticis. Imo dantur negotia gravioris momenti, quae uni Romano Pontifici reservantur sive *natura sua*, ut quaestiones controversae fidei aut canonizationis servorum Dei, sive *positiva lege*, utputa absolutio a quibusdam censuris aut impedimentis, etc. Illa negotia vocantur in Codice : *causae majores* (c. 220), quae etiam suo loco et tempore in specie a nobis exponuntur ².

Papa igitur est *supra jus canonicum*, saltem quoad vim coactivam legum quae pure ecclesiasticae sunt, nec jus aliquod divinum positivum vel naturale directe inferunt. Eo sensu olim dicebatur habere « *jura omnia in scrinio pectoris sui* » ; quae verba bene sunt intelligenda et explicanda, ut monebat *cl. Reiffenstuel* (Prooem. n. 213 sqq.), nec nimium extendenda. Ligatur enim potestas Papae multiplici ratione juris divini, nec ab ipsis legibus *mere ecclesiasticis* poterit unquam licite dispensare absque *justa causa*. Ipse deinde Papa ad sacros canones tenetur servandos *et directiva*, ut aiunt.

II) De juribus honorificis et titulis S. Pontificis. — a) *Signa reverentiae specialia* debentur Papae ; nempe *nomen* ejus in precibus publicis et in canone Missae commemoratur primo loco, competit ipsi honor *osculationis pedis* vel potius sandalii in quo reconduntur reliquiae aut infigitur crucis imago. Medio aevo exhibebatur etiam a regibus et imperatoribus erga suam personam officium « strepae et stratoris ». In solemnitatibus fertur ipse *sede gestatoria*, et cum vita functus est, exponitur corpus ejus per *triduum* in sacello S. Petri ubi asservatur SSmum. Legati et Nuntii ipsius *primas tenent* ante nuntios aliarum nationum quarumlibet, et sic porro ³.

b) *Insignia etiam peculiaria* Romano Pontifici competunt. Papa utitur *tiara aliqua*, quae est mitra turbinata cum corona triplici (trieregnum). A tempore Clementis V *triplici* hac effulget *corona*, de cujus significatione non omnes tamen concordant auctores. Aliqui enim, ut Aichner, dicunt esse signum suae potestatis in

¹ Vide Blat, II, p. 459 sqq. ; Cocchi, III, n. 149. — ² Causae istae enumerantur apud Vermeersch-Creusen, I, n. 245 ; Bargilliat, I, n. 460 sqq. ; Cocchi, l. c., n. 154. — ³ Cf. Prümmer, q. 93 ; Wernz, II, n. 697 ; Huguenin-Marc, n. 334.

triplex regnum Dei (coelum, terram, purgatorium); alii cum Prümmer (q. 93), censent triplicem suam *auctoritatem* significari vel paternam in fideles vel pontificiam in sacra vel temporalem in patrimonium Petri; alii tandem cum Bargilliat (I, n. 471) censent *monarchicam* ipsius potestatem exprimi tanquam magistri, legislatoris et iudicis.

Baculo pastorali non curvato utitur quemadmodum episcopus, sed recto, et in summitate hujus baculi affigitur crux; est autem symbolum supremi planeque independentis muneris pastoralis¹, nomine Christi crucifixi exercendi. Putat tamen Oietti (Synopsis, Papa), id non esse baculum proprie pastorale, sed *tantummodo crucem* esse quae solet ferri ante Pāpam.

Pallium gestat semper ac ubique intra missarum solemnias, dum aliis archiepiscopis et privilegiatis episcopis hoc solummodo certis diebus festis licet. Utique signum est plenitudinis officii pontificalis.

Ad insignia pontificia pertinet quoque *annulus Piscatoris* cum imagine B. Petri in navicula sedentis et rete jacentis.

c) Quod spectat ad honorem *tituli*, notum est Papam post electionem aliud sibi assumere *nomen*, ex eo, ut videtur, quod Christus Simoni imposuit nomen Petri. Saeculo autem decimo, haec consuetudo primo introducta est a Joanne P. XII.

Jam saeculo v occurrit titulus: Papa, a voce graeca « Πάππς, οὔ »; saeculo vi, sub *Gregorio Magno*, appellabatur etiam: Episcopus, servus servorum Dei. Alii tituli sunt: Summus Sacerdos, summus Pontifex, Pontifex Maximus, Apostolicus, Dominus apostolicus, Sedes Apostolica; sed omnes hi tituli olim communes erant pluribus episcopis, postea solummodo fuerunt soli Romano Pontifici *reservati*.²

ARTICULUS III.

De potestate temporali Romani Pontificis.

83. — Papa est etiam princeps temporalis, et more principum saecularium qui summo potiuntur imperio, in Statu ecclesiastico supremam habet potestatem saltem de jure, etiamsi hodie de facto spoliatus sit fere omni suo temporali dominio. Brevissime disseremus tum de *historia* dominationis hujus pontificiae, tum de *quaestione juris* quae est ipsi connexa.

¹ Ita fert explicatio tradita a D. Thoma (Suppl. q. 40, a. 7 ad 8): « Vel etiam, ait, in signum quod non habet (Papa) coarctatam potestatem, quod curvatio baculi significat. »

—² Vide apud Aichner-Friedle, § 108; Wernz, l. c., n. 607; Prümmer, q. 93; Huguenin-Marc, n. 334; Bargilliat, I, n. 471; Cocchi, III, n. 148.

I) *Notae historicae.* — *Christus* instituendo suam Ecclesiam, sane terrenum non erexit regnum ad imperandum hominibus, sed *spirituale* ad salvandas animas; ipse igitur determinatum aliquod dominium non tradidit B. Petro, nec primis christianis saeculis, durante persecutione, *nullus* existebat *status pontificalis*.

Saeculo iv sub *Constantino Magno*, fuit Ecclesia non paucis locupletata dotationibus et possessionibus. Deinde vero cum corruisset imperium romanum et imperatores graeci non amplius valerent Italos protegere, incolae, jure utique nativo utentes, sese constituerunt sub *protectione S.S. Pontificum*, qui pluries eos intrepide protexerant contra invasores barbaros. Extitit paulatim ex piis magnatum legatis et voluntate ipsius populi et vi adjunctorum specialium *status* ille *pontificalis*, quem Pippinus, rex Francorum, contra Longobardos acriter defendit et *Carolus Magnus*, Imperator, valde dilatavit ac illustrem reddidit, labente saeculo viii et lucescente saeculo ix.

Hunc statum jam constitutum agnoverunt *imperatores germanici* Otto I et Henricus II; posteaque, saeculo xi sub Gregorio P. VII, magnifice amplius adhuc fuit donatione testamentaria pia *Comitessae Mathildae*.

Saeculo xvii, status pontificalis erat territorium 748 circiter leucarum in quadrato (fere 15000 km²). A Napoleone autem I dirutus, a Congressu Vientiensi restitutus ac *jure gentium* confirmatus est. Tandem Piemontenses annis 1860 usque 1871 depraedati sunt eum, Vaticano tamen et nonnullis Basilicis Papae relictis cum honoribus principis temporalis. Inde evenit *quaestio romana*¹.

II) *De quaestione juris circa patrimonium Petri.* — Nemo sanae mentis, nisi communistarum adhaereat absonis opinionibus, unquam negabit, potestatem Romani Pontificis civilem, *inspecta historia*, fuisse honestam ac legitimam. *Honesta* quidem dicenda est, quia non repugnat talis potestas neque juri divino positivo neque juri humano vel naturali. Est *legitima*, quia originem habuit ex donationibus, ex pactis rite peractis, ex libera populi electione, ex miris quibusdam adjunctis quae fuerunt tanquam signa Divinae Providentiae.

Praeterea non parum *utilis* fuit dominatio temporalis S. Pontificis; imo dicenda est *necessaria*, non quidem necessitate absoluta, sed necessitate relativa seu hypothetica et morali.

a) *Utilis fuit status pontificalis*; etenim inter tot bella ac seditiones non semel optimum evaserat medium ad servandam et tuendam libertatem Ecclesiae ejusque independentiam etiam in ordine spirituali. Deinde propter majorem auctoritatem et dignitatem qua pollebat Caput Ecclesiae, facilius Ipsi erat adducendi populos acatholicos ad *fidei agnitionem* unitatemve Christianitatis.

¹ Cf. Wernz, II, n. 600 sqq.; Aichner-Friedle, § 108, 3; Bargilliat, I, n. 473 sqq.; Phillips, 3, § 119 et 5, § 244; Fr. Ehrle (Stimmen der Zeit, 91, p. 507 sqq.); Nostitz-Rieneck (Stimmen der Zeit, 89, p. 405), etc.

b) *Necessaria est potestas temporalis Papae*, quia necessaria aestimatur *independentia* Romani Pontificis a quocumque principe civili aut praeside, qui possit in exclusivam sui ac status, cui praeest, utilitatem efficaciter dirigere Papam. Nisi autem S. Pontifex aliquid sibi proprium habeat ubi a nulla prematur auctoritate extranea, vix perspici poterit *qua ratione* perseveret necessaria illa independentia, quam descripsimus. Inde concludimus : civilis principatus non essentialis est Romano Pontifici, quare nec *absolute* necessaria nec *juris divini* ; Deus enim absque tali praesidio humano et conservare et ampliare valet suam Ecclesiam, ut factum est tempore persecutionum.

c) *Necessaria est potestas civilis Papae necessitate relativa* seu *hypothetica* et morali, quatenus scilicet nulla alia invenitur apta ratio ad salvandam independentiam Sanctae Sedis. Modo enim permanenti ac publico debet *plena libertas* Papae etiam tempore bellico in tutum collocari, ut omni securitate valeat nominare Ecclesiae pastores in variis religionibus, convocare Concilia, tractare negotia quaecumque ecclesiastica et curare quoque, pro sua sollicitudine et pro necessitudine, res profanas internationales ad bonum commune populorum spectantes. Recte itaque Summi Pontifices ad nostra usque tempora *fortiter* et *constanter* usurpationem patrimonii S. Petri verbis suis et factis condemnarunt.

CAPUT II

De sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus.

84. — Ordo dicendorum hic erit : Praemissis *notionibus historicis*, agemus a) de Cardinalium *creatione* ; b) de eorum *officiis* et *privilegiis* ; c) de *insignibus*, de titulis ac illorum congressibus.

Notiones historicae. — Nomine « cardinalis », quod venit a *cardo*, cardinis (cui inhaeret aliqua janua) appellabatur olim *episcopus*, quia sensu translato erat cardo dioecesis ; deinde alii quoque presbyteri et clerici *principaliori ecclesiae* dioecesis adscripti eadem voce designabantur. Cardinales igitur erant praecipui inter clericos alicujus dioecesis. Saeculo vero VIII, hoc nomen nonnisi paucis illis clericis competeat, qui servitio ecclesiae cathedralis addicti erant ; imo, saeculo XI, sub pontificatu Leonis IX (an. 1053)

reservatum fuit *clero principali Urbis Romae*, quae, utpote Ecclesia Romana, est « *cardo per excellentiam* ».

Porro inter clerum *principalem* recensebantur : a) Presbyteri qui praeerant alicui *paroeciae* aut *quasi-paroeciae* ; vocabantur Cardinales presbyteri. — b) Deinde hi clerici qui praeponebantur septem *diaconis* Romae et quorum mentio jam occurrit saeculo sexto ; vocabantur Cardinales diaconi, ac simul cum Cardinalibus presbyteris constituiebant presbyterium Papae. — c) Accessere *vicini Episcopi*, qui alternatim vice Romani Pontificis fungebantur servitio Ecclesiae Lateranensis ; idcirco etiam episcopi « hebdomadarii » appellabantur. Hi tertium gradum efformarunt Cardinalium ; sunt enim Cardinales episcopi. Olim septem erant, nempe episcopi *suburbicarii* ; a saeculo vero XII sex tantum numerabantur, scilicet Ostiensis, Portuensis, Albanensis, Praenestinus, Sabinensis et Tusculanus. Etenim S. Rufina adnexa erat dioecesi Portuensi ; sed venit quoque titulus dioecesis Veliternae, cui adijungebatur Ostiensis.

Sixtus V (an. 1586) numerum omnium Cardinalium ad 70 determinavit, vestigia premens, ut referunt, Moysis qui 70 constituerat *seniores* super Israel. In Annuario Pontificio anni 1915 recensebantur 6 tituli Cardinalium episcoporum, 53 Cardinalium presbyterorum et 16 Cardinalium diaconorum ; inde excreverat numerus ad 75. *Novus demum Codex* dispositionem Sixti V renovavit, statuens (c. 231, § 1), Sacrum Collegium in 3 ordines distribui : *episcopalem*, ad quem soli pertinent 6 Cardinales dioecesium suburbicariis praepositi ; *presbyteralem*, qui constat Cardinalibus 50 ; *diaconalem*, qui 14.

I) **De creatione Cardinalium.** — Cardinales sunt *summi dignitarii Ecclesiae Romanae*, qui Senatum Papae constituunt ejusque praecipui habendi sunt consiliarii et adjuutores in regenda Ecclesia (c. 230). *Libere* eliguntur a Romano Pontifice ex toto orbe terrarum, quae electio cum sit sensu tantum improprio, communiter vocatur : *creatio Cardinalium*, ipsique Cardinales dicuntur creaturae Papae. Debent autem esse « doctrina, pietate ac rerum agendarum prudentia egregie praestantes » (c. 232, § 1).

Sixtus V in sua Constitutione : Postquam (§ 9), ait saltem 4 in S. theologia magistros assumi debere, potissimum ex ordinibus Regularium et Mendicantium ¹.

Excluduntur a dignitate cardinalitia : 1) *Laici* aut clerici qui nondum in ordine *presbyteratus* constituti sunt (c. 232, § 1). — 2) *Illegitimi*, quamvis postea legitimati fuerint (c. 232, § 2). — 3) *Irregulares* vel a sacris ordinibus *impediti*, quamvis cum ipsis fuerit dispensatum. — 4) Qui *prolem* habent etiam ex legitimo matrimonio susceptam, vel *nepotem* ex ea (scilicet prole) ; ob castimoniae laudem et periculum negligendi propter liberorum curam negotia Ecclesiae ipsis credita. Addit autem Blat (II, p. 179) agi de prole vel nepote utriuslibet sexus *vivente* ; id enim debet erui de

¹ Cf. Cocchi, III, n. 174.

temporis verbi proprietate « habent » (c. 232, § 2, n. 2). — 5) Qui primo aut secundo gradu consanguinitatis alicui Cardinali viventi *conjuncti sunt*, ita ut excludantur duo fratres et duo consobrini (cousins), etc. Nonnunquam in hoc impedimento dispensabatur, ut apparet ex exemplo Cardinalium Vanutelli.

Creantur et publicantur novi Cardinales in *Consistorio secreto*, juxta consuetudines caeremoniales ; deinde stata die, si promotus Romae adest, rubro bireto primum decoratur. Postea in *publico aliquo Consistorio* rubrum galerum imponitur ei et os clauditur. Tandem in *tertio Consistorio secreto* os aperitur, annulus cardinalitius traditur et titulus Ecclesiae assignatur ¹. Si promotus non adsit Romae, per « Ablegatum » ipsi mittitur nomine Papae biretum rubrum, et recipiens jurare debet se intra annum Summum Pontificem aditurum (c. 234).

Nonnunquam contingit ut propter speciales quasdam rationes, nomen neo-Cardinalis haud pronuntietur, sed *in pectore*, ut aiunt (in petto) reservetur. Promotus *nullis* interim gaudet Cardinalium juribus aut privilegiis. Itaque post obitum S. Pontificis quamvis *omnino*, etiam per *scriptum*, constaret de nomine Cardinalis reservati in petto, ille non admittetur in Conclavi, nec novus Pontifex tenetur ratam habere creationem hanc sui Decessoris ². Ex adverso autem, postquam a Romano Pontifice ejus nomen publicatum fuerit, non tantum fruitur omnibus Cardinalium juribus, sed *praecedentiae* quoque gaudet honore a reservatione in pectore (c. 233, § 2).

II) De officiis et privilegiis Cardinalium. — Amplissimo Cardinalium muneri adnexa sunt maxima officia juraque fere innumera. *Summarium* tantum eorum indicare hic nobis licet :

a) **Obligationes Cardinalium** se referunt praesertim ad *residentialiam* in Curia Romana, modo non sint de iis qui sedem episcopalem habent aliam quam suburbicariam. Porro ipsis penitus est prohibitum discedere a Curia sine licentia Romani Pontificis ; *Cardinales* tamen *episcopi* tali licentia non indigent ut se conferant ad dioeceses suburbicarias (c. 238, § 1, 2). Cardinales episcopi *non suburbicarii*, quando ad Urbem veniunt, S. Pontificem adire tenentur, nec ipsis licebit ab Urbe discedere, antequam ab eodem abeundi licentiam impetraverint (c. 238, § 3). Speciali modo debent Cardinales *obedientiam* praestare Papae, eum *adjuvare* assidue consiliis et opera, curare regimen *Ecclesiae* quae data ipsis fuit in titulum.

b) **Quoad jura Cardinalium**, sciendum est Purpuratos Patres efformare *Collegium* aliquod Sacrum cujus praeses vocatur *Deca-*

¹ Cf. Cocchi, III, n. 176 ; Bargilliat, I, n. 505. — ² Bargilliat, l. c., n. 506. Olim etiam in Conclavi admittebatur, modo constaret scripto de nomine promoti.

nus, ut canon 237, § 1 nos edocet, haec addens : « Decanus... est antiquior promotione ad aliquam sedem suburbicariam (semper illi adjungitur Ostiensis), cui tamen nulla est in ceteros Cardinales jurisdictio, sed ipse primus habetur inter aequales. » Cum deficit Decanus, succedit *Subdecanus* juxta c. 237, § 2. Omnibus vero Cardinalibus competit jus *optionis*, quod perantiquum est et canone 236 tandem fuit sancitum. Est in genere postulatio seu petitio alicujus muneris, priore relicto et competente Superiore probante ¹. *Duplex* datur : una intra ordinem ab uno titulo ad alium, altera ab uno ordine ad alium ordinem superiorem ; debet fieri in *Consistorio* cum approbatione S. Pontificis. Cardinales diaconi ut possint relinquere suum ordinem et ascendere ad ordinem presbyteralem via optionis, debent per integrum *decennium* prius in ordine diaconali permanere (c. cit. § 1). Si *vacet* sedes suburbicaria, optare eam possunt Cardinales presbyteri, servata tamen prioritare promotionis. Cardinales episcopi aliam ecclesiam suburbicariam optare nequeunt (c. cit., § 4).

Cardinales *dignitate* praestant quibuscumque ecclesiasticis praesulibus ; itaque antecedunt etiam Primates et Patriarchas, imo juxta Decretum 16 April. 1856 *statim* post coronatos incedere jubentur principes. Rationem jam attulerat Eugenius IV in Constit. Non mediocri (1440) asserens, id haberi propter jurisdictionem Papae quam exercent et Ejusdem personam quam repraesentant ².

Omnibus Cardinalibus, a die et hora promotionis in Consistorio, non minus quam 24 *specialia privilegia* ipso canone 239 conferuntur, quae ibidem distincte enumerantur ³. Nos haec solummodo commemoramus :

1) *Quoad praedicationem et confessionem* : ubique terrarum possunt verbum Dei praedicare ; ubique terrarum confessiones valent audire omnium fidelium hosque a cunctis absolvere peccatis et censuris, exceptis censuris S. Sedi specialissime reservatis et violatione secreti S. Officii ; eodem modo at cum iisdem exceptionibus sibi suisque familiaribus confessarium constituere queunt.

2) *Quoad sacramenta ordinis et altaris ac confirmationis* : ubique terrarum conferre possunt primam tonsuram et ordines minores, dummodo promovendus habeat dimissorias proprii Ordinarii litteras ; fruuntur altari privilegiato personali quotidiano ; possunt super altare portatile celebrare quocumque degunt ac permittere ut ipsis adstantibus alia Missa celebretur ; possunt feria V majoris

¹ Cocchi, III, n. 177 ; Prümmer, q. 97. — ² Bargilliat, I, n. 514. — ³ Vide Blat, II, p. 187 sqq.

hebdomadae unam Missam et in nocte Nativitatis Domini 3 Missas celebrare aut permittere aliis ut coram se celebrent ; valent quoque celebrare in mari et in quolibet sacello privato ; conferre queunt sacramentum confirmationis, dummodo nomina confirmatorum rite inscribantur.

3) *Quoad Pontificalia et honores speciales* : more episcoporum, ubique benedicere possunt populo (cum aliqua restrictione in ipsa Urbe, ex c. 239, § 1, n. 12) ; gestant crucem ante pectus supra mozetam et utuntur mitra et baculo pastoralis, more episcoporum ; Pontificalia peragere ipsis licet cum throno et baldachino, sed extra Urbem et praemonito Ordinario, si ecclesia sit cathedralis ; ubique demum terrarum honoribus fruuntur locorum Ordinariis debitis.

4) *Quoad elargitionem indulgentiarum* : possunt concedere ubique terrarum ducentos dies indulgentiarum (c. cit., n. 24).

5) *Quoad consecrationes* : benedicere ac consecrare valent ecclesias, altaria, sacram suppellectilem, Abbates quoque et sic porro, exceptis oleis sacris, ubique locorum, servatis servandis, etc.¹

III) *De insignibus, titulis et congressibus Cardinalium.* — *Vestem purpuream* induunt Cardinales, itemque galerum, biretum ac pileolum gestiunt purpurei coloris ; Cardinales vero ex *regularibus* assumpti *colorem suae Religionis* retinent, si excipias galerum, biretum et pileolum quae etiam sunt rubra. Color ille symbolum est *caritatis*, ut notat S. Antoninus², quae in Cardinalibus ita ardere debet, ut semper pro defensione et bono Ecclesiae sanguinem fundere sint parati.

Titulus Cardinalium a tempore Urbani VIII (an. 1630) hic est : Eminentissimi, Eminentia Vestra. Vocantur etiam : Purpurati Patres.

Congressus seu conventus Cardinalium coram Papa pro consultatione aut definitione negotiorum gravium vel ad peragendos actus solemniore, appellatur : *Consistorium*. Triplex datur Consistorium : a) *ordinarium* seu *secretum* non statis fit temporibus sed pluries tamen in anno, in eoque, solis adstantibus Cardinalibus, habentur allocutiones consistoriales, nominationes episcoporum et officiorum consistorialium, creationes Cardinalium, deputationes Legatorum a latere et sic porro³ ; b) *semi-publicum*, quod ante

¹ Vide Cocchi, III, n. 179 ; Blat, II, p. 192 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 252 ; Prümmer, I, q. 98, etc. Plura alia Cardinalium privilegia suo loco indicabimus. Cf. Cocchi, l. c. sub g, p. 57 ; Prümmer, l. c., n. 6. — ² Citatur tum a Bargilliat, I, n. 516 tum a Cocchi, n. 180. — ³ Wernz, II, n. 656 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 254.

solemnem beatorum canonizationem, ut aiunt, quandoque celebratur et cui interesse sinuntur omnes episcopi tunc temporis Romae commemorantes¹; c) *publicum* seu *extraordinarium*, in quo potius solemnes aliqui, ut ait Wernz (II, n. 656), peraguntur actus, v. gr. traditio galeri novis Cardinalibus, etc: Assistunt praeter Cardinales alii non pauci Praelati et legati etiam civiles.

CAPUT III

De Curia Romana.

85. — Vox : *curia* provenit a « Curia Romanorum », et in hodierno sensu jam occurrit saeculo x, significatque *aulam*, *consilium* ac *praesidium* in vicinitate principis vel alicujus personae in dignitate constitutae. Curia Romana in adjutorium est atque decorem S. Pontificis, et *duplex* intelligitur, nempe in sensu lato et in sensu stricto. *Sensu lato* comprehendit totam R. Pontificis aulam, sicque Praelatos complectitur, camerarios et varios ministros Papae. *Sensu vero stricto*, complexus est omnium Congregationum Romanarum, Tribunalium et Officiorum (c. 242). Hoc ultimo sensu accipimus vocem : Curia Romana.

Itaque *divisio* capitis sic potest institui : a) Praemissis *notionibus historicis*, disseremus in *genere* de Curia Romana ; b) deinde agemus de *Congregationibus Sacris*; c) de *Tribunalibus*; d) ultimo tandem de *Officiis*. Inde quatuor sunt articuli.

ARTICULUS I.

Notiones generales de Curia Romana.

1) **Conspectus historicus.** — Jam primis aevi christiani saeculis *adjutores* sibi habebant SS. Pontifices in conficiendis et expediendis negotiis Ecclesiae Romanae. Tempore martyrum speciales erant constituti *notarii apostolici* ad scribendos et colligendos actus martyrii eorum. Deinde, praeter hos protonotarios Papae, presto erant *secretarii*, ut patet ex historia S. Hieronymi qui secretarius erat S. Damasi, demum *presbyterium* cum diaconis Ecclesiae Romanae. Solebant etiam res disciplinares simul cum dogmaticis

in *Conciliis* tractari, quae non raro olim habebantur, ut testatur historia ecclesiastica.

Perantiquae sunt *S. Poenitentiaria* et *Rota Romana*, quarum nomina jam saeculo XIII occurrunt. Paulatim cum Cardinales dignitate et numero crevissent, in *Consistoriis* tractatae sunt communi consilio graviore Ecclesiae res, vel etiam peculiare institutae fuerunt pro determinato aliquo negotio *Commissiones* Cardinalium.

Paulus vero P. III, anno 1542 *primam* instituit *Congregationem* proprie dictam, scilicet S. Inquisitionem seu S. Officium. *Sixtus deinde V*, qui tanquam pater novae hujus institutionis habendus est, quindecim sacras creavit Cardinalium Congregationes, ipsisque in rebus tractandis negotiisque componendis certos et accuratos determinavit limites (an. 1588). Sub Pontificatu Leonis XIII et Pii X plures additae fuere « Commissiones Cardinalium », sed non modo stabili, v. gr. Commissio pro codificatione juris canonici. Hae stricte ad Curiam Romanam non pertinebant. Magna autem *reformatio* Curiae indicta fuit a Pio P. X in celebri Constitutione : *Sapienti consilio*, diei 29 Junii 1908, quae vim legis obtinuit die 3 Novembris ejusdem anni. Plures Congregationes vi hujus Constitutionis fuerunt suppressae, aliae valde immutatae, una nova (de disciplina Sacramentorum) emersit, competentia Tribunalium et Officiorum melius delimitata fuit, speciales Normae datae sunt pro Rota Romana, pro Signatura Apostolica et sic porro. Deinde vero sub Benedicto XV *suppressa* adhuc fuit alia *Congregatio*, nempe de Indice librorum prohibitorum (an. 1917), *novaeque* instituta sub titulo : pro Ecclesia Orientali (c. 257, § 1). Tandem per motum proprium (15 Sept. 1917) stabilivit Benedictus XV Commissionem specialem Cardinalium pro *interpretatione authentica Codicis*.

II) **Organizatio.** — Nomine *Papae* tractantur negotia ad Curiam Romanam pertinentia ; itaque praescribitur canone 244, § 1, ut *nihil grave* aut *extraordinarium* in Congregationibus, Tribunalibus et Officiis agatur, nisi a Moderatoribus eorumdem Romano Pontifici fuerit antea significatum. Resolutiones quas emittit Curia Romana et gratiae quas elargitur semper *approbatione pontificia* indigent, excipe sententias Tribunalium Rotae et Signaturae Apostolicae, necnon eas pro quibus *speciales* a Papa obtinuerunt facultates Moderatores Dicasteriorum ¹.

Ratione quadam *uniformi* componuntur pleraque Dicasteria Curiae Romanae ; canone enim 246 provisum est ut singulis Congregationibus praeesset Cardinalis *Praefectus*, exoeptis tribus Congregationibus quibus praesidet ipsemet Papa. Cardinali Praefecto adjunguntur plures Cardinales, quos designat S. Pontifex ; praeterea unicuique Dicasteriorum attribuuntur varii *Curiales* seu *Officiales* tum majores tum minores. *Majores* sunt illi qui libere a Papa ad insigne aliquod officium vocantur ; *minores* vero gene-

¹ Confer Appendicem, I (in fine voluminis) circa modum recurrendi ad Curiam Romanam pro dispensationibus et aliis negotiis.

ratim per concursum admittuntur in quo eorumdem fit examen. Majores Curiales cum Cardinali Praeside efformant « Consilium »; vocantur : Assessor, Substitutus, Secretarius, Subsecretarius, Commissarius et sic porro, ut in specie dicemus. Minores sunt : Advocati, notarii, minutantes, archivistae, omnes scribae atque distributores ¹.

Reformata Curia Romana, jam de rebus controversis nonnisi *via disciplinari* agunt Congregationes; judicia enim relinquuntur *Rotae* et *Signaturae Apostolicae*. Excipiuntur tamen causae ad *S. Officium* pertinentes, quae ibidem peraguntur. Dispensationes in foro interno concedendae diriguntur ad *S. Poenitentiarium*, et petitio quovis idiomate potest exprimi, ut expresse notat Bargilliat (I, n.545). Pro recursu ad *S. Congregationes*, praeter linguam latinam, italicam et gallicam, hodie quoque admittuntur idiomata anglica, hispanica, germanica et lusitana (Normae pecul. c. 6, n. 5). Controversiam autem, si qua exoriatur, de competentia inter *S. Congregationes*, Tribunalia vel Officia Romanae Curiae, dirimit *coetus Cardinalium*, quos Romanus Pontifex singulis vicibus designaverit, ut expresse habet c. 245 ².

ARTICULUS II.

De Sacris Congregationibus Romanis.

86. — *Juxta novum Codicem* (c. 247 sqq.) 11 dantur *S. Congregationes* proprie dictae, quae universalem prae se ferunt characterem ³. Secundum ordinem quemdam prioritatis videntur denotari in jure canonico, quem ordinem retinemus, unicuique Congregationi adjiciendo varias explanationes quibus determinetur ejus origo ac tradatur *compositio competentiae*.

§ 1. CONGREGATIO SANCTI OFFICII.

Vocatur etiam : *Romanae et Universalis Inquisitionis*, et est celeberrima atque praestantissima omnium Congregationum Romanarum; quare semper primo recensetur loco.

I) **Origo.** — Constitutione : Licet ab initio (22 julii 1542), primus omnium, Paulus P. III hanc erexit Congregationem, instituendo sex Cardinales eo fine ut supremam exercerent jurisdictionem contra haereticos. In *S. Officio* magnas semper habuerunt partes *FF. Praedicatores*, quibus antea speciali modo incumberebat cura defendendi puritatem fidei adversus haeresim. Paulus deinde P. IV, Pius V et Sixtus V valde eam ampliarunt ita ut praestaret ceteris Congregationibus.

¹ Vide in specie Cocchi, III, n. 186. — Sub fine voluminis referemus Appendice II plura formularia et responsa usitata in Curia Romana. — ² Pro petendis dispensationibus indicantur variae formulae sub fine voluminis, Appendice III. — Olim Signatura justitiae et gratiae decernebat circa competentiam; deinde sub Pio X Congreg. Consistorialis; excipiebatur tamen *S. Officium* (cf. Constit. Sapienti Consilio, I, 2, n. 4). — ³ Minus universalis est Congregatio Rev. Fabricae S. Petri. Vide Wernz, II, n. 668.

II) **Compositio.** — Ipse Papa praeest S. Officio. Ordinarie tamen praesidium tenet aliquis Cardinalium, cui nomen « Secretarii S. Officii ». Plures etiam alii Cardinales tanquam Inquisitores generales ad supremum consilium S. Officii pertinent. Inter Officiales majores venit primo loco *Assessor S. Officii*, qui praeparat negotia a Cardinalibus decidenda et praesidet sessionibus Consultorum. Deinde adest *Commissarius S. Officii*, qui solet ex Dominicanis assumi, sicut duo ejus socii ; ipsi praesertim processus faciunt. Tandem numerari debent inter perspicuos administratos : *Promotor fiscalis* qui urget legis observantiam ; *Consultores* inter quos eminent, « tanquam Consultores nati », *Magister Generalis Ord. Praedicatorum*, *Magister Sacri Palatii* (ex Ordine FF. Praedic.) qui est quasi Theologus Papae, Sodalis ex Ord. Fratrum Min. Conventualium ; tandem *Qualificatores* seu Censores qui proponunt gradum veritatis aut erroris qui inest alicui propositioni. Omnes strictissimo tenentur juramento silentii et fidelitatis sub poena excommunicationis peculiari modo Papae reservatae ¹.

III) **Competentia.** — Ad tria se extendit competentia S. Officii, est enim tribunal *judicans*, forum *gratiae* et inquisitor *librorum prohibendorum*, quos in Indicem refert aut improbat.

In genere, ut ait Canon 247, § 1, tutatur S. Officium doctrinam fidei et morum. Itaque *tanquam tribunal* judicat omnes causas ad haeresim aut suspicionem haeresis pertinentes, non tantum in gradu appellationis a tribunali Ordinarii loci, sed etiam in prima instantia, si directe ad ipsum delatae fuerint. Cognoscit quoque de *apostasia*, *superstitione*, *spiritismo*, *blasphemia*, *sollicitatione* ad turpia et sic porro. — Tanquam *forum gratiae*, dat dispensationes super duo impedimenta matrimonii, nempe disparitatis cultus et mixtae religionis. Dispensat deinde in irregularitatibus et impedimentis s. ordinationis quae cum fide connectuntur, v. gr. filiorum acatholicorum ; omnia dirimit quae directe aut indirecte, in jure aut in facto, ad *privilegium*, uti aiunt, *Paulinum* spectant. Tandem competens est circa ea quae *jejunium eucharisticum* pro sacerdotibus Missam celebrantibus respiciunt (c. 247, § 5). — Tanquam *inquisitor librorum prohibendorum*, ad ipsum pertinet non solum delatos sibi libros examini subicere, eosque, si oportuerit, prohibere ac in Indicem referre ; sed etiam ex officio inquirere ea quae

¹ Ab ea, ut diximus, ne Cardinales quidem absolvere possunt nec Poenitentiarius Major potestate sua ordinaria.

in vulgus edantur *scripta* cujuslibet generis *damnanda*, Ordinariorumque de stricta obligatione *monere*, quam ipsi habeant, animadvertendi in perniciosos libros aut in prava diaria.

S. Officium *dispensationem* quoque concedit a legibus Indicis.

IV) **Congressus et forma procedendi.** — *Qualibet feria II*, fit congressus Consultorum cum Assessore in Palatio S. Officii, eo fine ut discutiantur causae. *Feria deinde IV*, Cardinalium habetur congregatio in eodem Palatio. Iterum res discussioni subjiciuntur atque votis definiuntur. *Feria V*, olim Assessor adibat S. Pontificem ad ejus assensum exquirendum de sententia lata. Nunc vero juxta communem normam *ipse Secretarius* rem defert ad Papam pro approbatione, quae datur in forma *communi*; si danda esset in forma *specifica*, rursus discussio rei ante Papam institueretur a Cardinalibus. Syllabus errorum modernistarum anni 1907 (3 Julii) « Lamentabili sane exitu » approbationem habuit in forma specifica. *Sabbato* tandem particularis est congressus Assessoris cum Commissario et primo ejus Socio necnon Advocato fiscali, ibique fit sermo de variis processibus tractandis.

Auctoritas decisionum S. Officii magna est atque obligat in conscientia ad praestandam obedientiam. Nulla tamen definitio dogmatica ordinario modo ab ipso procedit; quare nec infallibilis nec irrefragabilis est ulla S. Officii sententia, nisi fuerit *speciali modo* ab ipso Papa legitime promulgata tanquam *irrevocabilis*.

§ 2. CONGREGATIO CONSISTORIALIS.

87. — Dicitur de *origine* hujus congregationis, postea de ejus *compositione* et tandem de ejus *competentia*.

I) **Origo.** — Erecta fuit a Sixto V per Constitutionem: « Immensa Dei aeterni », sed valde deinde *ampliata* est a Pio P. X et ab ipso Codice juris (c. 248, § 2 et § 3). Ipsi incumbere cura ea parare quae in *Consistoriis* erant agenda; inde nomen: Consistorialis.

II) **Compositio.** — *Romanus Pontifex* praeest huic Congregationi, et loco ejus aliquis Cardinalium ordinarie sessionibus praesidet tanquam « Secretarius » *Ex officio* deinde ad eam pertinent Cardinalis Secretarius S. Officii, Praefectus Congregationis de Seminariis et Universitatibus, Cardinalis Secretarius Status, Assessor S. Officii, Secretarius Congregationis pro negotiis extraordinariis et Secretarius Congregationis de Seminariis et Universitatibus. Plures adhuc Cardinales Consultores ac numerosus Officialium coetus praecitatis adjunguntur.

III) **Competentia.** — *Duplex* eaque distincta hujus congregationis est competentia. Etenim parat ea quae in *Consistoriis* sunt tractanda, deinde vero quidquid in locis Congregationi de Prop. Fide non obnoxiiis ad *dioeceses* proprie spectet, ipsa quoque curat ; scilicet *novas* dioeceses constituit ac *provincias* dividit, imo *capitulum* cathedralia tum collegialia instituit. Dioeceses jam constitutas *dispescitur* ; episcopos, administratores apostolicos et auxiliares episcoporum nominandos *proponit* canonicasque *inquisitiones* super promovendis indicare debet et sic porro. Semper tamen excipiuntur ea quae componenda erunt cum *gubernio civili* et de quibus disponit S. Congregatio pro negotiis extraordinariis (c. 248, § 2). — En igitur *prima* pars competentiae congregationis hujus ; *secunda* vero in potestate consistit quam habet circa *regimen* singularum diocesium. Itaque ipsa vigilat super impletis vel minus obligationibus, quibus *Ordinarii* tenentur, ut expresse declararet Codex (c. cit., § 3) ; cognoscit ea quae ab episcopis de *statu diocesium* scripto referuntur, *visitationesque* apostolicas examinat postquam fuerint absolutae earum relationes et sic porro.

Non amplius solvit dubia circa congregationum *competentiam*, nec cognoscit de *seminariis* ; haec enim mutata habere voluit Codex, reformando dispositiones Constitutionis : Sapienti consilio.

§ 3. CONGREGATIO DE DISCIPLINA SACRAMENTORUM.

88. — Breviter notabimus de ejus *origine, organizatione*, ut aiunt, et de ejus *competentia*.

I) **Origo.** — Haec congregatio a Pio X fuit instituta Constitutione : Sapienti consilio, anno 1908.

II) **Organizatio.** — Praeest in congregatione illa Cardinalis aliquis cui nomen *Cardinalis Praefecti*. Coetus quoque adest plurius Cardinalium Consultorum ad votum ferendum decisivum ; praeterea Secretarius non Cardinalis, qui subscribit acta ; deinde plures etiam adjunguntur Subsecretarii alique administri et consultores, ut in omnibus aliis congregationibus mos est.

III) **Competentia.** — *In genere* dicere valemus cum Vermeersch-Creusen (I, n. 269), congregationem istam locum fere primum obtinere sive numero negotiorum sive difficultate quaestionum propositarum. Itaque ipsa versatur circa *disciplinam septem sacramentorum*, ea si excipias quae speciali curae S. Officii, Congreg. Rituum vel Congreg. de Religiosis committuntur ; unde recurrendum est ad eam pro dispensationibus matrimonialibus (c. 249,

§ 2) et in iis omnibus, quae cum his sunt connexa. Ad ipsam quoque pertinet judicare de validitate sacrae *ordinationis*, de validitate *matrimonii* et de facto inconsummationis matrimonii.

In plerisque *irregularitatibus* dispensat, itemque in iis quae respiciunt legem *jejunii eucharistici* quoad fideles (non religiosos), non vero quoad sacerdotes, ut supra dictum est. Cognoscit demum ipsa de asservatione *S.S. Eucharistiae*, de erectione *oratorii privati* et altaris *portatilis*, de hora *celebrationis Missae*, de celebratione Missae in navi et de aliis omnibus quae circa disciplinam Sacramentorum versantur ¹.

§ 4. CONGREGATIO CONCILII.

89. — Olim solemnius hujus congregationis erat nomen : *S. Congreg. Cardinalium S. Concilii (i. e. Tridentini) interpretum*. In Constitutione « Sapienti consilio » et in Codice (c. 250) vocatur tantum Congregatio Concilii. De ipsa dicemus quatenam fuerit ejus *origo* et quatenam sint tum illius *compositio* tum ambitus *competentiae*.

I) *Origo*. — Initium habuit a motu proprio *Pii IV* « Alias Nos » (2 Aug. 1564). Deinde Pius P. V, oraculo vivae vocis, facultatem ipsi tribuit interpretandi *authentice* Decreta disciplinaria Concilii Tridentini. Hanc potestatem confirmaverat quoque Sixtus V, non autem Pius P. X.

II) *Compositio*. — Simili ratione constituitur haec congregatio ac praecedens ; nempe habet Cardinalem Praefectum, Secretarium, Subsecretarium, Auditorem et plures Officiales majores aut minores. Consultores suum votum dant per scriptum, quod etiam nonnunquam refertur in Actis Apost. Sedis. Ipsi adjungitur sic dictum « Studio » seu schola, in qua laureati aliqui clerici practice ad *negotia tractanda* informantur a Secretario et Auditore ².

III) *Competentia*. — Versatur in genere circa disciplinam universam *cleri saecularis* et *populi christiani*. Itaque, ut notat Codex (c. 250, § 2), curat haec S. Congregatio ut christianae vitae praecepta servantur ; competit ipsi quoque facultas opportune ab ecclesiasticis praescriptis fideles *dispensandi*. Regit ea quae spectant *canonicos* et *parochos*, *confraternitates* et pias societates, pia *legata*, *stipes Missarum*, bona quaecumque ecclesiastica, *beneficia* aut *officia* et sic porro ³.

¹ Vide Cocchi, III, n. 188, 3 ; Prümmer, q. 103, 3 ; Leitner, de Curia Romana, p. 61 sqq.

— ² Ut ipse Vermeersch-Creusen (I, n. 270) notat, suppressum erat hoc « Studio » a Pio X in Const. Sapienti consilio, nunc tamen est restitutum (Acta A. S. vol. 11, p. 463). — ³ In specie enumerantur a canone 250, § 2 ea quae pertinent ad competentiam hujus S. Congregationis. Vide etiam Cocchi, III, n. 188, 4 ; Bargilliat, I, n. 536.

Ad eam quoque pertinent quaestiones de *immunitate* ecclesiastica, de *praecedentia*, de celebratione et recognitione *conciliorum*, de conferentiis seu coetibus *episcoporum*, etc. Dirimit tandem *controversias* circa negotia ad se spectantia, dummodo tamen in linea disciplinari eas pertractet.

§ 5. CONGREGATIO NEGOTIIS RELIGIOSORUM SODALIUM PRAEPOSITA.

90. — Uno verbo dicemus de ejus *origine*, *organizatione* et *competentia*. Generatim vocatur : Congregatio de Religiosis.

I) **Origo.** — *Sixtus V* per Constitutionem « Romanus Pontifex », anno 1586, instituerat aliquam congregationem super « Consultationibus Regularium », deindeque per aliam Constitutionem « Immensa Aeterni Dei » (22 Jan. 1587) congregationem pro « Consultationibus Episcoporum ». Ambae vero in unam coaluerunt sub hoc nomine *Congregatio super negotiis Episcoporum et Regularium*, anno circiter 1601. Pius demum P. X commisit negotia episcoporum Congregationi Consistoriali et solam reliquit congregationem negotiis religiosorum sodalium praepositam. Nomen habuit congregationis « occupatissimae ».

II) **Compositio.** — Adest *Cardinalis Praefectus*, ipsique adjunguntur aliqui Cardinales, Secretarius, Subsecretarius, plures Administristri et Consultores Officialesque minores. Specialis *sectio* pro approbandis constitutionibus Religionum ac novis Institutis ipsi adnexa fuit sub Benedicto XV ; *Secretarius* autem huic praesidet.

III) **Competentia.** — Haec congregatio ea sibi exclusive vindicat quae respiciunt regimen, disciplinam, studia, bona et privilegia *religiosorum utriusque sexus* eorumque qui, quamvis sine votis, in *communi* tamen vitam agunt more religiosorum, itemque *tertiorum Ordinum* saecularium, excipe in terris Missionum (c. 251, § 1). Quamobrem competens aestimanda est in omnibus negotiis et causis religiosos sodales *quovis modo* spectantibus, ita tamen ut causae tractentur via disciplinari et in aliis negotiis salvetur jus *S. Officii* et *S. Congreg. Concilii*. Sic v. gr. intactum relinquitur jus *S. Congreg. Concilii* in confraternitates seu pias uniones ¹. Concedit *dispensationes* a jure communi omnibus religiosis, et juxta resolutionem commissionis Cardinalium, die 24 Maii 1919 ², haec potestas valde ample est intelligenda, ita ut religiosi ab impedimentis ad suscipiendum ordinem non a Congreg. de Sacramentis, sed ab ea « de Religiosis » dispensentur.

Si quaestio vertatur inter religiosum sodalem et personam *non religiosam*, v. gr. episcopum, res deferenda est ad Congreg. de religiosis ; sed ipsa, prae-

¹ Vide supra, n. 89, 3. Cf. etiam Vermeersch-Creusen, I, n. 271. — ² Acta A. S. vol. 11, p. 251 et vol. 15, p. 39. De his agunt etiam Cocchi, III, n. 188, p. 80, nota 2 ; Vermeersch-Creusen, I. c. ; Bargilliat, I, n. 537.

sertim ad instantiam partis, potest quoque, si aequum judicaverit, eandem quaestionem ad aliam congregationem aut tribunal remittere (c. 351, § 2).

§ 6. CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE.

91. — Celeberrima est haec S. Congregatio quae tantopere *Missionibus apud infideles* auxilium praebet et juvamen. De ea dicemus, quatenam fuerit *origo* ejus, quatenam sint *normae* hodiernae suae *organizationis ac competentiae*.

I) *Origo*. — Jam Gregor P. XIII et Clemens VIII commissionem instituerant Cardinalium pro fovendo catholicismo apud Graecos; Gregor deinde P. XV ipsam fundavit celebratam congregationem, anno 1622, per Constitutionem « Inscrutabili » (die 22 Junii). Territorium ejus et amplissimas facultates aliquatenus restrinxit Pius P. X, et Benedictus XV ab ea sejunxit Congregationem pro Ecclesia orientali.

II) *Organizatio*. — Praeficitur *Cardinalis Praefectus*, cui adjunguntur coetus Cardinalium, Secretarius, Substitutus Secretarii, Praefectus rei oeconomicae¹, Protonotarius Apostolicus ad colligenda etiam acta martyrum, non pauci Consultores ac alii quoque Officiales, inter quos « minutanti », ut aiunt, ad elaborandum id quod scriptis debet tradi.

III) *Competentia*. — Quoad *territorium* potestas hujus congregationis se extendit ad terras Missionum ritus latini et etiam alia loca ubi sacra hierarchia in statu adhuc inchoato versatur, deinde ad cunctas *Societates* ecclesiasticorum et ad *Seminaria* quae exclusive fundata sunt eo fine, ut in his instituantur missionarii pro exteris missionibus. Tandem *religiosi* quoque, quatenus in regionibus longinquis tanquam missionarii vitam agant, ipsi subduntur (c. 252, § 5).

Quae ad *fidem* pertinent, remittenda erunt ab hac S. Congreg. ad S. Officium; quae causas *matrimoniales* spectant, ad Congreg. de Sacramentis; quae *ritus sacros*, ad Congreg. S. Rituum; quae demum *religiosos quales*, ad Congreg. de Religiosis (c. cit. § 4). Alia negotia omnia ad Congreg. de Propaganda Fide sunt deferenda.

§ 7. CONGREGATIO SACRORUM RITUUM.

92. — Eam breviter explicabimus sacram congregationem, tradendo *originem, compositionem* et *limites competentiae* ejus.

I) *Origo*. — A Sixto P. V, anno 1587, fuit instituta per Constitutionem: Immensa (22 Januarii); deinde vero a Pio X bis reformata est, nempe anno

¹ Duo olim, teste Prümmer (q. 103, 6), Cardinales erant praefecti, alter praefectus generalis, alter vero praefectus rei oeconomicae curandae.

1904, cum S. Congregatio Indulgentiarum et Reliquiarum ipsi fuit adjuncta, et tandem anno 1908 (Sapienti consilio) cum causa Indulgentiarum S. Officio, Reliquiarum autem cura attributa est huic S. Congregationi. Plures tandem coetus peculiares, v. gr. liturgicus, historico-liturgicus, de musica et sacro cantu, adjugebantur illi, qui nunc *suppressi* habentur ex motu proprio Pii X (anno 1914).

II) Compositio. — Praeficitur huic congregationi *Cardinalis Praefectus*, adsunt tum Cardinales Consultores tum Secretarius et Substitutus, tum plurimi Officiales inter quos etiam Sacrista Sanctitatis Suae, Promotor fidei, Magister S. Palatii, Magister caeremoniarum, Consultores et sic porro. Distincti quoque adsunt Officiales pro causis *beatificationis* et *canonizationis*, necnon pro sacra *liturgia*.

III) Competentia. — Se extendit ad omnia quae sacros spectant *ritus* et *caeremonias* in Ecclesia Latina, non vero ritus et caeremonias orientales; deinde ad ea quae sive ad *ecclesias* et oratoria publica, sive ad sacra *utensilia*, sive ad *ornatum* et *cantum* pertinent. Decernit quoque de cultu sacrarum *reliquiarum* et maxime occupatur in agendis processibus pro beatificatione et canonizatione *Servorum Dei*, ut ex Parte Secunda Libri Quarti Codicis (c. 1999 sqq.) videre est. Non versatur circa ea quae latius tantum ad sacros ritus referuntur, cujusmodi sunt praecedentiae jura in processionibus aliaque id genus de quibus quolibet modo disceptetur (c. 253, § 1).

§ 8. CONGREGATIO CAEREMONIALIS.

93. — De hac congregatione fere nihil speciale est addendum; ejus enim organizatio prorsus est *ordinaria*, constans aliquo *Cardinali Praefecto*, Secretario, Subsecretario paucisque Administris. Itaque dicemus tantum de ejus *origine* et *competentia*.

I) Origo. — A *Sixto V* instituta fuerat per modum complementi S. Congregationis Rituum, in eaque nihil est immutatum neque a magno Curiae Reformatore Pio X neque ab ipso Codice (c. 254).

II) Competentia. — Ad hanc congregationem pertinet moderatio *caeremoniarum* in Sacello et in Aula Pontificali servandarum et *sacrarum functionum* quas extra pontificale sacellum peragunt Cardinales. Cognoscit etiam quaestiones de *praecedentia* tum Patrum Cardinalium tum Legatorum quos variae Nationes ad S. Sedem mittunt.

§ 9. CONGREGATIO PRO NEGOTIIS ECCLESIASTICIS EXTRAORDINARIIS.

94. — Haec congregatio nullum habet Praefectum ; olim a Cardinali Secretario dirigebatur. De ipsa paucis indicabimus quae fuerit *origo* et quatenus sint normae *compositionis* ejus ac limites *competentiae*.

I) *Origo*. — Anno 1793 *Pius P. VI* extraordinariam aliquam erexerat congregationem super negotiis ecclesiasticis regni Galliarum, quam in ordinariam convertit *Pius P. VII* anno 1805, sub nomine congregationis a negotiis ecclesiasticis extraordinariis. Paulo post iterum eam instauravit, quoniam in dies difficultates majoris etiam momenti cum guberniis civilibus erant solvendae.

II) *Compositio*. — *Antiquior Cardinalium*, huic congregationi adscriptorum, praesidium tenet. Habentur quoque Prosecretarius, Substitutus, Subsecretarius et aliqui Administri. Insuper aliqui clerici, quos vocant « Aspiranti » et qui *cursum diplomatiae* intendunt amplecti, ibidem instruuntur, ita ut, examine feliciter superato, variis in nuntiaturis occupent locum.

III) *Competentia*. — Duplex potestas ipsi competit, *generalis* una, *specialis* altera. Ratione *primae* facultatis potest dioeceses constituere vel dividere et ad vacantes dioeceses idoneos viros promovere, quoties hisce de rebus cum *civilibus Guberniis* agendum est. Ratione *alterius* facultatis in ea incumbit negotia, quae ejus examini subjiciuntur a S. Pontifice per *Cardinalem Secretarium Status*, praesertim ex illis quae cum legibus civilibus conjunctum aliquid habent et ad pacta conventa cum variis Nationibus seu concordata referuntur.

§ 10. CONGREGATIO DE SEMINARIIS ET UNIVERSITATIBUS STUDIORUM.

95. — De compositione hujus congregationis notatu dignum est, in numero Cardinalium Consultorum semper esse Cardinalem Vicarium Urbis, et Secretarium hujus congregationis semper quoque assumi e numero Consultorum S. Congreg. Consistorialis (ex Motu proprio Benedicti XV, 4 Nov. 1915). Porro peculiari modo dicemus de *origine* et *competentia* ipsius.

I) *Origo*. — Anno 1587, *Sixtus V* designaverat commissionem 5 Cardinalium pro « Universitate Studii Romani », his deinde curam commiserat aliarum Universitatum, praesertim Parisiensis, Bononiensis et Salmanticensis. *Leo XII* definit congregationem erexit proprie dictam (24 Aug. 1824), ipsique vigilantiam quoque commisit scholarum in Ditione Pontificia. *Benedictus XV* titulum congregationis « Studiorum » ampliavit, addendo ea quae Seminaria

respiciunt (Acta A. S. vol. 7, p. 494). Itaque jam nunc appellatur : de Seminariis et Universitatibus Studiorum.

II) **Competentia.** — *Duplex* est, ut satis apparet ex notione historica modo tradita et ex ipso titulo quo pollet. Itaque vigilat super omnibus quae ad regimen, disciplinam, temporalem administrationem et studia *seminariorum* pertinent. Insuper eidem commissa est moderatio regiminis ac studiorum in *Universitatibus* vel *Facultatibus* quae ab Ecclesiae auctoritate dependent. Pariter perpendit ipsa et approbat *novas* institutiones ; facultatem tribuit *academicos gradus* conferendi normasque tradit quibus ii conferri debeant, et, ubi agitur de viro *singulari doctrina* commendato, potest eos ipsa conferre (c. 256, § 1).

§ 11. CONGREGATIO PRO ECCLESIA ORIENTALI.

96. — Haec congregatio *pars* olim erat Congreg. de Propaganda Fide ; nunc est sui juris.

I) **Origo.** — *Pius IX* instituerat aliquam sectionem pro negotiis ritus orientalis, anno 1862¹. Eam vero sejunxit *Benedictus XV* a Congreg. de Propaganda Fide, et Motu Proprio « Dei Providentis »² independentem constituit. Ultimo loco recensetur in Codice Juris (c. 257).

II) **Organizatio.** — Praeest ipse S. Pontifex. Aliquis Cardinalium munere Secretarii fungitur, ut expresse statuitur in « Motu Proprio » Benedicti XV (Dei Providentis, II). Adsunt praeterea alii Cardinales tanquam Consultores ; habet Assessorem et alios plures Administros qui periti sint in rebus Ecclesiae Orientalis.

III) **Competentia.** — Reservantur huic congregationi omnia cujusque generis negotia quae sive ad personas, sive ad disciplinam, sive ad ritus Ecclesiarum Orientalium referuntur. Hoc valet quamvis *ex parte* res de qua agitur, latinos quoque attingat. Pro ecclesiis igitur ritus orientalis haec congregatio omnibus potitur *facultatibus*, quas aliae congregationes pro Ecclesiis ritus latini obtinent, excipe tamen eas quae S. Officio competunt. Via disciplinari dirimit quoque controversias.

¹ Vide Prümmer, q. 103, 11. — ² « Dei providentis », diei 1 Maii 1917. Cf. Acta A. S. p. 529 sqq.

ARTICULUS III.

De tribunalibus Curiae Romanae.

97. — *Tria* dantur Tribunalia Curiae Romanae, unum nempe pro foro *interno* ; duo pro foro *externo*. De quibus singillatim nunc breviter agemus, praemittendo notiones historicas, ut hactenus semper egimus.

§ 1. SACRA POENITENTIARIA.

I) **Notiones historicae.** — Jam saeculo XIII Cardinalis quidam erat Romae, qui vocabatur : *Poenitentiarius Magnus* et primus omnium « Poenitentiariorum Apostolicorum » reputabatur. Est ipse quasi supremus confessarius, pro universo mundo ac omnibus fidelibus, habens facultates amplissimas fori interni. Itaque hoc tribunal *definit* a Pio IV, anno 1562, et Pio V, anno 1569, constitutum est ; deinde vero ab Urbano VIII, anno 1634, a Benedicto XIV et tandem ultimis temporibus a Pio X, anno 1908, fuit reformatum. Juxta Codicem (c. 258, § 2) cura *indulgentiarum* ipsi incumbit, quam Pius P. X tri-buerat S. Officio.

II) **Officiales.** — Constat hoc Tribunal *Cardinali uno*, cui nomen « Poenitentiarium Majoris ». Deinde adest coetus Administrorum, quem vocant « signaturam Poenitentiariae » ; sunt autem : Regens, Theologus, Datarius, Corrector, Sigillator, Canonista ; demum dantur quoque Secretarius, Revisor et aliqui Officiales.

III) **Potestas.** — *Jurisdictio* residet in Cardinali Poenitentiario, sed tantum pro foro interno vel sacramentali vel extrasacramentali. Ipsi competit etiam facultas de iis omnibus judicare quae spectant ad *usum* et *concessionem* indulgentiarum. Ad *S. Officium* tamen pertinet videndi ea quae doctrinam dogmaticam circa easdem indulgentias vel circa novas orationes et devotiones respiciunt. Pro *solo foro interno* concedit gratias, absolutiones, dispensationes, commutationes, sanationes, condonationes, et excutit quaestiones *conscientiae* easque dirimit. Sede vacante, quasdam facultates etiam in foro *externo* habet ¹. *Recursus* ad S. Poenitentiarium *omnibus* patet, sive sint personae ecclesiasticae sive sint laicae, sive viri sive mulieres, sive per se sive per alium idoneum, scilicet confessarium, sive viva voce sive per litteras. Omnes dispensationes *gratis* dantur ; in responsis autem solent abbreviationes adhiberi, quas

¹ Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 278. — Benedictus XIV definivit per Constit. « Pastor aeternus » (13 Aprilis 1744), quanam negotia possent expediri.

referimus sub fine harum Institutionum simul cum explanatione usitationum clausularum Officialium Curiae Romanae ¹.

§ 2. SACRA ROMANA ROTA.

98. — Est Tribunal *fori externi*, non gratiae sed *justitiae*. Trademus primo notiones historicas, deinde paucis indicabimus ejus *compositionem* ac *limites competentiae*.

I) **Conspectus historicus.** — De origine hujus tituli : *Rotae* non satis concordant auctores. Juxta *Wernz* (II, n. 669), nomen suum sortita esse videtur vel a *rota* i. e. ab illo instrumento ligneo, in quo codices legales pro more monachorum in choro dicebantur collocati, vel a *praxi*, secundum quam coadunati Auditores circa rotam in orbe sive rotatim sedere solebant. *Alii* putant eam denominationem provenire a tribunali quodam criminali antiquo, quod Romae in conclavi quodam *rotundo*, in forma rotae, habebatur. *Certum* vero est, jam antiquitus fuisse in Ecclesia judices quosdam superiores, quos vocabant « Auditores causarum Sacri Palatii seu Capellanos Auditores vel simpliciter Auditores Papae ». Hos in collegium *judicum* redegit *Innocentius III* (anno 1205) ; *Joannes* deinde XXII, Constit. « Ratio juris », speciales quoque tradidit ipsis *normas* pro habendis judiciis (anno 1331).

Sixtus IV numerum Auditorum Rotae ad 12 determinavit, ipsisque concessit ut *studium* sibi constituerent cum secretariis et adjutoribus. *Reformatio* Romanae Rotae facta est primum a *Pio IV*, anno 1561 ; deinde vero magno quidem cum successu a *Pio X*, anno 1908. Speciales normae huic Tribunali traditae fuerunt servandae sub titulo : Lex propria S. Romanae Rotae ² ; et deinde « Regulae servandae in judiciis » (Acta A. S. vol. 2, p. 783 sqq.).

II) **Compositio.** — *Decem Praelati* ex variis nationibus, qui sint praecleari vitae honestate ac prudentia doctrinaque, eliguntur *immediate* a S. Pontifice tanquam praesides Tribunalis Rotae. Debent autem esse laurea doctorali insigniti saltem in S. Theologia et Jure Canonico ; vocantur *Auditores Rotae* eorumque primus appellatur *Decanus*. Unusquisque suum habet adjutorem (aiutante di studio). Praeterea dantur alii *Officiales*, inter quos recensendi sunt Promotor justitiae, Defensor vinculi et sic porro, necnon plurimi advocati et procuratores ³.

¹ Append. II et IV. — Vide quoque Maroto (II, n. 832) et Cocchi (III, n. 192). Circa valorem responsorum S. Poenitentariae notat Vermeersch-Creusen (I, n. 278) : « Eae tantum condiciones ad valorem servandae videntur, quae verbis si, dummodo, introducuntur. » — ² Leitner, de Curia Romana, p. 26 sqq. — ³ Anno 1921 ad 1922 inscripti erant 69 advocati (apud Krose, Kirchl. Handbuch, p. 11).

III) **Competentia.** — Limites competentiae S. Romanae Rotae indicantur ab ipso Codice (c. 1598 sqq.). Est enim *Tribunal ordinarium* a S. Sede constitutum pro *appellationibus* recipiendis, et jus dicit aut per singulos turnos trium Auditorum, aut videntibus omnibus, nisi aliter pro aliqua causa speciali S. Pontifex constituat. Ordinarie judicat etiam in *prima instantia* episcopos residentiales in contentiosis tantum, non vero in criminalibus; deinde *dioeceses* aliasve *personas morales* quae infra S. Pontificem non habent Superiorem, quales sunt Congregationes monasticae, Religiones exemptae et alia id genus instituta. Demum *alias* quoque judicat causas quas R. Pontifex sive motu proprio sive ad instantiam partium ad suum tribunal advocaverit et S. Rotae commiserit. Ope *turnorum* qui sibi invicem succedunt, easdem has causas idem Tribunal judicat in secunda et tertia instantia (c. 1599, § 2). Ordinarie tandem, tanquam summum tribunal appellationis, in *secunda instantia* judicat causas quae ab Ordinariorum tribunalibus in primo gradu dijudicatae fuerint et ad S. Sedem per appellationem legitimam deferantur. In *ultima instantia* decernit de causis quas ipsa S. Rota et alia tribunalia in secunda vel ulteriore instantia cognoverunt et quae in rem judicatam non transierunt (c. 1599, § 1, n. 2). Contra *Ordinariorum decreta* non datur appellatio seu recursus ad S. Rotam; sed de ejusmodi recursibus *exclusive* cognoscunt S. Congregationes (c. 1601).

§ 3. DE SIGNATURA APOSTOLICA.

99. — Est *supremum Tribunal Cassationis*, ut jure civili moderno vocaretur ¹. Paucis dicemus de ejus *origine*, *organizatione* et *competentia*.

I) **Origo.** — *Referendarii Apostolici* olim erant instituti ut responsum ad varios recursus proponerent, qui saepe saepius circa decisiones judiciales ad Romanum Pontificem affluebant. Quia hi referendarii responsum Papae exhibebant ad signandum seu subscribendum, nomen « Signatura » inductum est.

Pius IV et deinde Sixtus V plurima determinarunt circa referendarios; melius tamen *Alexander VII*, anno 1656, id institutum ita moderavit ut 12 Referendarii aliquod collegium pro *Signatura justitiae* efformarent, ceteri vero titulum haberent « participantium vel non participantium ». Pius VII addidit novum officium, quod dicebatur « Auditoratus Romani Pontificis »

¹ Vide Cocchi, III, n. 195. — De se non est tribunal appellationis, cum in hoc genere supremum sit tribunal S. Romanae Rotae.

(22 Nov. 1817) ; sed Leo XII et Gregorius XVI Signaturae Tribunal reducerunt ad *institutionem quamdam peculiarem Status Pontificalis*. Mox quievit ejus jurisdictio ; usquedum a Pío P. X denuo in pristino suo honore restitueretur Constit. *Sapienti consilio* ac *Lege Propria* ei concessa. Tandem Benedictus XV, instante Card. Lega qui Praefectus evaserat Signaturae, anno 1915 (28 Junii) ita ordinavit hoc Tribunal ut deinceps, juxta antiquam ejus compositionem, Signatura esset tum *justitiae* tum *gratiae* simulque duos Praelatorum comprehenderet coetus, *votantium* nempe et *referendariorum*. Praeterea instituitur aliquis « Auditor Romani Pontificis »¹.

II) **Organizatio.** — Constat 6 Cardinalibus quorum unus titulo et munere *Praefecti* donatur. Habetur deinde *Auditor* Rom. Pontificis, qui vices supplet *Secretarii* Tribunalis. Ad ipsam quoque pertinent *duo collegia Praelatorum*, *Votantium* nempe et *Referendariorum*, quibus accedit *Notarius sacerdos* et alii quidam *Administri*.

III) **Competentia.** — Limites competentiae Signaturae Apostolicae accurate determinantur in ipso Codice (c. 1603). Habet enim hoc supremum cassationis Tribunal *duplicem* potestatem, alteram *ordinariam*, alteram *delegatam*. Potestate ordinaria cognoscit Signatura de *violatione secreti* ac de damnis ab Auditoribus S. Rotae injuste illatis ; deinde etiam de exceptione *suspicionis* contra aliquem Auditorem S. Rotae, de querela *nullitatis* contra sententiam rotalem, de expostulatione pro *restitutione in integrum* juxta normam juris, de *recursu* adversus sententias rotales in causis matrimonii, quas S. Rota ad novum examen admittere renuit et tandem de conflictu *competentiae* quem enasci contingat inter tribunalia inferiora, si judices non habeant tribunal superius (c. 1612, § 2). Ex potestate *delegata* et tanquam tribunal *gratiae* judicat de petitionibus per supplices libellos ad *Rom. Pontificem* porrectis ad obtinendam alicujus causae commissionem apud S. Rotam. Praeterea decernit in examine supplicum libellorum utrum precibus pro *recursu* aut querela nullitatis, etc., annuendum sit, necne (c. 1604, § 4).

ARTICULUS IV.

De Officiis Curiae Romanae.

100. — *Quinque* dantur Officia Curiae Romanae, quibus incumbit speciali modo munus et cura providendi expeditioni actuum

¹ Cf. de hac re Cocchi, III, n. 195 et Wernz, II, n. 671 sq. ; Leitner, de Curia Romanana, p. 25 sq. ; Laurentius, n. 191 sq. ; Aichner-Friedle, § 111, I, 3, etc.

S. Sedis et administrandi bona temporalia Ecclesiae Romanae juxta normas definitas ¹. Sunt autem *Cancellaria* Apostolica, *Dataria* Apostolica, *Camera* Apostolica, *Secretaria Status* et *Secretaria Brevium*. Brevisimis verbis de unoquoque Officio ea dicemus quae necessaria vel magis utilia videntur.

§ 1. CANCELLARIA APOSTOLICA.

Ex antiquis temporibus hoc Officium curam habebat de rescriptis, litteris ac bullis pontificiis redigendis et conscribendis. Sermo de hac institutione jam occurrit sub *Pontificatu Lucii III* (anno 1181) et deinde Innocentii III. Saeculo undecimo, munus Cancellarii collatum fuit alicui ex *Cardinalibus*, et magni aestimabatur. Sub Bonifacio VIII Cancellariae Praefectus nomen accepit Vice-Cancellarii, qui saeculo decimo quarto semper fuit Cardinalis e titulo S. Laurentii in Damaso ². Celeberrimae *Regulae Cancellariae* a Joanne XXII originem habuerunt, ut Libro praecedenti (capite III) dictum est. Pius VII *reformavit* Cancellariam et introduxit collegium abbreviatorum.

Pius X Praefecto nomen restituit *Cancellarii*, cujus nominatio fit in Consistorio et cui adjunguntur : *Regens*, *Protonotarii* Apostolici de numero (sunt 7) ad bullas subscribendas, *Adjutor studii*, *Secretarius*, *Notarius*, *Custos* et plures scriptores.

Proprium autem hujus Officii *munus* est, apostolicas expedire litteras seu bullas pro beneficiorum et officiorum consistorialium provisione, novarum provinciarum et dioecesium ac capitulorum institutione et pro aliis *majoribus Ecclesiae negotiis* conficiendis (c. 260, § 1).

In Consistorio autem *conferuntur* omnes dioeceses extra locum missionum et salvo privilegio. Quae tamen litterae ne expediantur nisi de mandato Congregationis *Consistorialis* circa negotia ad ejus competentiam spectantia, aut de mandato *S. Pontificis* circa alia negotia. *Subscribit* etiam Cancellarius ea negotia quae pertinent ad suam competentiam.

§ 2. DATARIA APOSTOLICA.

101. — Nomen sortitur a verbo : *dato*, *datare*, quod est frequentativum vocis : *dare* ; significat ergo : *datum apud S. Petrum* ³. *Originem* ducit a saeculo decimo tertio vel saltem quarto, et jam sub *Martino V* (anno 1417) occurrunt Datarii. Olim potestas hujus Officii erat *amplissima* ; dispensationes etiam concesserat ab impedimentis matrimonii non occultis. Cardinalis qui praeficiebatur Datariae vocabatur *Pro-Datarius*. Nunc autem, a reformata Curia

¹ Cf. Blat, II, p. 200 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 280 ; Cocchi, III, n. 183. — ² Wernz, II, n. 675. — ³ Cf. Wernz, II, n. 673.

sub Pio X, praeest *Cardinalis Datarius* ; adest quoque *Regens*. Cognoscit tantummodo de idoneitate promovendorum ad *beneficia non consistorialia* Rom. Pontifici reservata ; eximit etiam in conferendo beneficio a conditionibus requisitis, quoties ejus collatio ad Ordinarium non pertinet. Curam demum habet pensionum et onerum quae S. Pontifex in his beneficiis conferendis imposuerit (c. 261).

§ 3. CAMERA APOSTOLICA.

102. — Camerarius Apostolicus *saeculo undecimo* vel saltem decimo secundo commemoratur. In exercitio jurisdictionis civilis et criminalis magnam assecutus erat auctoritatem ; quare ex saeculo decimo quinto constanter e numero *Cardinalium* est electus ¹. Ipsi adstiterat Vicecamerarius, qui simul *Gubernator* erat Urbis Romae. Hodie *minori* utique gaudet auctoritate.

Competit Camerae Apostolicae *administratio* bonorum ac jurium *temporalium* S. Sedis, praesertim quo tempore Sedes Apostolica vacet. *Sede vacante*, incumbit ipsi administratio palatiorum quoque apostolicorum et omnia debet praeparare quae ad habendum *Conclave* necessaria aestimantur (ex Constit. Vacante Sede). *Sede vero plena*, solet Commissio specialis *Cardinalium* institui, quae administret bona temporalia Ecclesiae Romanae.

Praest Camerae Apostolicae S. Rom. Ecclesiae *Cardinalis Camerarius*, qui vocatur etiam « Camerlengo ». Sede vacante *praesidet* Congregationibus *Cardinalium*, quae instituuntur ad negotia decernenda forte obvenientia ².

Ut recte notat Leitner (de Curia Rom., p. 40), a munere *Cardinalis Cameraarii* S. R. E. bene *distinguendum est* munus *Cardinalis Camerarii* S. Collegii *Cardinalium*, qui curam gerit bonorum S. Collegii et nonnunquam etiam titulo « Camerlengo » designatur, sed quolibet anno mutatur ³.

§ 4. SECRETARIA STATUS.

103. — Hoc Officium est quasi « Ministerium pro diplomatia externa » ; olim a Cardinali « nepote » qui etiam *Cardinalis* « superintendens » vocabatur, susceptum est a tempore praesertim saeculi decimi quinti usque ad saeculum decimum septimum ⁴. Nunc tribus constat distinctis partibus, praeside *Cardinali Secretario Status* :

a) *Prima pars*, cui praeficitur Secretarius Congregationis pro

¹ Wernz, I. c. n. 670. — ² Vide Vermeersch-Creusen, I, n. 286. — ³ Cf. Blat, II, p. 238 ; Cocchi, III, n. 498. — Nescio quo jure asserat Vermeersch-Creusen (I, n. 283) Camerarium S. R. E. esse Decanum S. Collegii. — ⁴ Wernz, II, n. 677.

negotiis ecclesiasticis *extraordinariis*, versatur in negotiis quae huic Congregationi subjiuntur, scilicet in iis quae respiciunt relationes cum supremis *potestatibus nationum*, quae tractantur cum variis *legatis* Principum et alia id genus. Per *Status Secretarium* confert quoque Romanus Pontifex Officialibus Curiae munera quae ipsi destinantur, nominatque Curiales Majores.

b) *Altera pars*, cui praeest Substitutus, incumbit in *ordinaria* negotia et confert quaedam *insignia* honorifica, v. gr. ordines S. Silvestri, S. Gregorii et sic porro.

c) *Tertia pars* dirigitur a Cancellario Brevium Apostolicorum et vacat expeditioni *Brevium*. Dantur autem praeter Officiales memoratos adhuc Subsecretarius pro negotiis *extraordinariis*, archivistae et scriptores aliique administri.

Sede vacante, cessat munus Secretarii Status, ejusque locum assumit *Assessor S. C. Consistorialis*, qui tunc etiam fit Secretarius S. Collegii.

§ 5. SECRETARIA BREVIUM AD PRINCIPES ET EPISTOLARUM LATINARUM.

104. — Innocentius P. XI, anno 1678 per Constitutionem « Romanus Pontifex » (1 Aprilis) hoc Officium instituit; sed jam non habet aliquem Cardinalem tanquam Praefectum, habet tantummodo Secretarium et paucos Officiales.

Ad hoc Officium spectat *munus* latine scribendi acta S. Pontificis, ab eodem illi commissa (c. 264). Litterae Latinae tractant de rebus non ita gravibus. Si Breve est conficiendum, praemittitur « minuta » quam *subscribit Papa* verbis « Placet », addita prima littera sui nominis. Tunc transcribitur minuta in formam Brevis.

Omnes litterae apostolicae *anni initium* ducunt a calendis Januarii, non vero a die 25 Martii (die Incarnationis) ut olim id fiebat.

CAPUT IV

De Legatis S. Pontificis et Nuntiis.

105. — Circa hanc quaestionem trademus primo notiones *praevias*, deinde *definitionem*, postea *divisionem* et tandem dicemus de variis *juribus* et *officiis* Legatorum ac Nuntiorum.

I) *Notiones praeviae ex historia*. — Jam ante saeculum v mentio occurrit Legatorum. *Teste Pio VI*¹, a saeculo quarto ad nonum, vocabantur: Apocri-

¹ In suo opere: Responsio super Nunciaturis Apostolicis. Vide Huguenin-Marc, n. 390 sqq.; Maroto, II, n. 751.

siarii seu Responsales vel etiam Vicarii Apostolici. Deinde vero usque ad saeculum xv potius Legati nati et Legati missi habiti sunt. Postremo Legati a latere dicebantur vel Nuntii Apostolici.

II) **Definitio.** — In genere *Legatus* ille censetur qui alterius vice aliquod negotium agendum suscipit et propter hanc causam aliquubi mittitur. Cur vero Apostolici Legati instituti fuerint, in aprico est, cum propter magnam locorum distantiam S. Pontifex non per seipsum poterat omnibus providere gravioribus rebus. Itaque juxta c. 265 qui jus Papae mittendi Legatos denuo affirmat, *definire* possumus Legatos et Nuntios : Sunt viri ecclesiastici qui mittuntur a Romano Pontifice in aliquam regionem vel ad aliquam nationem cum vel sine jurisdictione ecclesiastica.

III) **Species.** — Dantur Legati a latere, Legati missi seu Nuntii, Legati internuntii, Delegati Apostolici, Legati nati et Legati Apostolici honoris causa. De singulis pauca dicemus.

Legati a latere sunt quasi a latere R. Pontificis ablati et sunt Cardinales qui a S. Pontifice tanquam alter ego, ut ait c. 266, cum hoc titulo mittuntur ad peragenda negotia majoris momenti.

Legati missi seu *Nuntii* sunt Praelati qui modo stabili S. Sedem repraesentant apud varias Nationes. Quando aliquis *Cardinalis* hoc munere fungitur, vocatur : Pronuntius.

Legati internuntii sunt illi qui a R. Pontifice mittuntur in regiones ubi nondum erecta est Nuntiatura Apostolica, ad fungendum aliqua legatione modo permanenti.

Delegati Apostolici sunt illi quos mittit S. Pontifex apud aliquas nationes, quin donentur caractere proprie diplomatico.

Legati nati sunt eminentes aliqui episcopi residentiales, qui ratione Sedis obtinent dignitatem alicujus Legati, v. g. Archiepiscopus Strigoniensis in Hungaria.

Legati Apostolici honoris causa de quibus agit c. 270, nihil aliud videntur esse quam illi Legati nati qui *titulum tantum servant* et quibus jam nullum speciale inde competit jus. Saeculo enim xv horum Legatorum natorum jura suppressa fuere, ut Pius VI anno 1789 explicite declaravit ¹.

IV) **Jura et officia Legatorum.** — In genere statutum est ab ipso jure (c. 269, § 1), Legatos relinquere debere *Ordinariis locorum* liberum jurisdictionis exercitium. Attamen jurisdictio aliquorum Legatorum, v. gr. Nuntiorum est ordinaria ². Facultates deinde

¹ Cf. Cocchi, III, n. 201. — ² Vermeersch-Creusen, I, n. 288.

delegatas non paucas habent ¹. Quamvis autem caractere episcopali nonnunquam destituantur, *praecedunt* tamen omnibus Ordinariis, exceptis solis Cardinalibus. Si caractere episcopali sint aucti, possunt *sine Ordinariorum licentia* in omnibus eorum ecclesiis, excepta cathedrali, populo benedicere et officia divina etiam in pontificalibus, adhibito quoque throno et baldachino, peragere (c. 269, § 3).

In specie vero, Legati a latere id tantum possunt agere quod eis a S. Pontifice demandatum est (c. 266). Nuntii et Internuntii *relationes* curant inter S. Sedem et Gubernia civilia, deinde etiam advigilare debent in statum Ecclesiarum ac R. Pontificem de eodem *certiorem* reddere. Colligunt informationes de creandis episcopis, denuntiare debent libros suspectos et nocivos et sic porro. Delegati Apostolici non curam habent relationum cum Gubernio sed *tantum in Ecclesias* debent advigilare, Sanctamque Sedem *certiorem* reddere.

Mortuo S. Pontifice, non cessat potestas Legatorum, cum expresse dicatur in Constitutione : Vacante Sede (n. 20) : « Item Legatorum, Nuntiorum ac Delegatorum Apostolicorum officium et potestas non cessant Sede vacante. »

CAPUT V

De Patriarchis, Primatibus et Metropolitis.

106. — Christus instituendo suam Ecclesiam, *solos* deputavit *episcopos* ad eam regendam sub auctoritate suprema S. Pontificis ; alios *gradus intermedios* Ipse non constituit, sed Ecclesiae reliquit iudicio ac disciplinae quo valerent hi stabiliri lege speciali. *Tres* praesertim intermedii recensentur gradus : *Patriarchae, Primates* et *Metropolitae*, qui ceteris episcopis antecellunt splendore, imperio ac jurisdictione. Nemo sane negare poterit hac ratione bono Ecclesiae regimini ac unitati ipsius melius provideri ². Jam saeculo quarto inveniuntur hae dignitates constitutae, quamvis sub variis nominibus, ut mox dicemus. Loquemur nunc in specie de singulis.

¹ Elenchum harum facultatum in specie refert idem Vermeersch, I, Appendix I, n. 715 (pag. 359 sqq.). — ² Vide rationes propositas ab Aichner-Friedle, § 113 (pag. 390).

ARTICULUS I.

De Patriarchis.

107. — Dicemus de *origine* et *notione*, denique de *juribus* quae Patriarchis forte competunt.

I) **Notio et Origo.** — Vox « Patriarcha » videtur significare : princeps seu praesul Patrum. Primis saeculis non occurrit hoc nomen usque ad saeculum quintum, quo, sensu stricto, aliquos insigniores tantum designabat Metropolitae imperii Romani. Teste Wernz (II, n. 712), antiquissimo tempore simplices quoque episcopi dicebantur Patriarchae¹. Inter nobilissimos vero Praesules Ecclesiae a tempore Apostoli Petri semper eminebant *Antistites Romani* qui ex ipso jure divino « Caput sunt et Centrum universalis Ecclesiae », ac Metropolitae *Antiocheni* et *Alexandrini*. Postea vero accessere duo alii Patriarchae, nempe *Hierosolymitanus* et *Constantinopolitanus*. A Concilio Lateranensi IV (an. 1215) hoc ordine fuerunt dispositi : a) Romanus ; b) Constantinopolitanus ; c) Alexandrinus ; d) Antiochenus ; e) Hierosolymitanus. Omnes autem hi Patriarchae, si ultimum excipias, mere titulares habentur, nec actuali jurisdictione gaudent².

Successu temporum se addiderunt Patriarchae qui dicuntur « minores » ; fuerunt praesertim Patriarcha Venetorum, Indiarum Orientalium seu Goanensis, Indiarum Occidentalium seu Toletanus et Lisbonensis. Hi nulla *speciali* donantur jurisdictione qua Patriarchae. Nonnulli alii Patriarchatus ut Aquileiensis suppressi fuerunt vel translati. Tandem *Orientales* adhuc dantur Patriarchae minores qui *veram* et *specialem* retinent jurisdictionem, nimirum 1) Coptorum ; 2) Melchitarum ; 3) Maronitarum ; 4) Syrorum ; 5) Armenorum Ciliciae ; 6) Babyloniae³. De his Patriarchis Orientalibus non agit Codex, sed tantum de aliis tum majoribus tum minoribus.

II) **Jura.** — Itaque, quidquid sit de auctoritate quam *olim* habuerunt Patriarchae, ex canone 271, jam nihil proprium sibi retinent nisi *praerogativam honoris* et *praecedentiae* ; specialem vero jurisdictionem nullam habent, nisi jure particulari de aliquibus aliud constet. Praecedit Patriarcha omnibus Primatibus et Archiepiscopis, juxta canonem 280.

¹ In auxilium hujus sententiae citat Wernz etiam S. Isidorum, Benedictum XIV, Thomassinum et alios. — ² Aichner-Friedle, § 113. — Juxta Vermeersch-Creusen (I, n. 290) extra Romam residet etiam Patriarcha Alexandrinus. — ³ Cocchi, I, c., n. 206.

ARTICULUS II.

De Primatibus.

108. — Primas fere eadem potestate pollebat in Occidente ac Exarcha in Oriente. Imo etiam in Occidente occurrit titulus Exarchi seu Exarchae, utputa Ravennatis. Olim Patriarchae quoque decorabantur nomine Primatum, ut patet, ait Cocchi (III, n. 207), ex capite 19 Collectionis Conciliorum Africanorum. *Proprie* tamen et *sensu stricto* Primas est Praesul ecclesiasticus eminens, cujus Sedi vi muneris in perpetuum adnexum est speciale aliquod jus super plures Metropolitas ac episcopos alicujus regionis, ita quidem ut Patriarcha semper remaneat ipsi superior, aut, si extra omnem Patriarchatum habeat sedem, saltem *careat* praerogativis patriarchalibus ¹.

Antiquissimus primatus in Occidente est *Carthaginensis*; jam a tertio saeculo jus exercuit speciale in provincias ecclesiasticas Africae ². Sedes illa primatialis a Leone XIII nostris temporibus (anno 1884) fuit restituta. Plures autem *variis in regionibus* exstiterunt Primates, v. gr. citantur Primas Lugdunensis in Gallia, Mechliniensis in Belgio, Salisburgensis in Germania, Toletanus in Hispania et sic porro. Atvero si Primatem *Strigoniensem* (Gran) in Hungaria et forsitan *Armacanum* (Armagh) in Hibernia excipias, vix aliam hi Primates habent auctoritatem quam simplices Metropolitae. Sane quidem Strigoniensis Primas retinet peculiarem jurisdictionem qua possit etiam *appellationem* recipere a quovis tribunali ecclesiastico suae regionis. Deinde competeat ipsi quoque privilegium convocandi concilium nationale ³.

In genere etiam de Primatibus valet principium quod de Patriarchis supra exposuimus (c. 271): « Primatis titulus, praeter praerogativam honoris et jus praecedentiae, nullam secumfert specialem jurisdictionem, nisi jure particulari de aliquibus aliud constet. »

ARTICULUS III.

De Metropolitae seu Archiepiscopis.

109. — Circa Metropolitae dicemus quatenus fuerit eorum *origo*, deinde quae sit eorum *definitio* et ambitus *jurium*.

I) *Origo*. — Patet ex historia Sacra jam Apostolos quibusdam episcopis demandasse curam plurium Ecclesiarum ⁴. Solebant autem majori aliqua auc-

¹ Vide Wernz, II, n. 712; Maroto, II, n. 750; Cocchi, III, n. 207. — ² Maroto, l. c. (p. 44 sq.). — ³ Aichner-Friedle, § 113, 3. — ⁴ Scribit de hac quaestione cl. Cocchi (III, n. 208): « Certum tamen est, S. Paulum praefecisse Titum omnibus Episcopis Cretae insulae, et Timotheum omnibus Episcopis Asiae provinciae. »

toritate fulgere antistites, qui in *principalioribus residebant civitatibus* Imperii Romani¹; quamvis haec regula, ut notat Maroto (II, n. 748), nec universalis fuit nec constans. Nomen «Metropolitae» *antiquissimum* est et jam a Concilio Nicaeno (an. 325) usurpatum fuit. Saeculo sexto idem sonabant voces Metropolitanus et Archiepiscopus, dum antea ille episcopus Metropolita appellaretur qui constitutus erat in aliqua Metropoli, seu cujus sedes antiqua et illustris reputabatur (μῆτροπολις, urbs matrix, caput). *Archiepiscopus* significat: princeps episcoporum et olim titulus proprius erat Patriarcharum ac Primatum; saeculo vero sexto, etiam Metropolitae sic vocabantur. Etenim, ut apte innuit Wernz (II, n. 712), sub generico nomine Archiepiscoporum *tres* principales gradus hierarchiae *jurisdictionis* a Romano Pontifice usque ad simplices episcopos, nempe Patriarchae, Primates et Metropolitae comprehenduntur. Saeculo septimo, factum est ut Metropolitanii frequentius Archiepiscopi vocarentur, eaque consuetudo adhuc hodie viget. Postquam potestas Metropolitaram multum *crevisset saeculo octavo*, paulatim diminuta est et tandem a Concilio Tridentino magis fuit circumscripta.

II) **Definitio.** — *Metropolita* est ille qui praeficitur alicui provinciae ecclesiasticae tanquam praesul Ecclesiae matricis, ac sub se habet episcopos suffraganeos. Quando non Metropolis sed dignioris tantum alicujus ecclesiae est praesul, saepe vocatur Archiepiscopus, imo dantur Archiepiscopi qui *nullum* habent *episcopum suffraganeum*²; quare *sensu stricto* hi non sunt Metropolitae. Dignitas autem Metropolitanii seu Archiepiscopii conjuncta est cum sede episcopali a Romano Pontifice determinata vel probata (c. 272).

III) **Jura.** — *Duplici* sub respectu considerandus est Metropolita seu Archiepiscopus habens suffraganeos episcopos, scilicet quatenus praest *propriae alicui dioecesi* seu Ecclesiae metropolitanae, et deinde etiam quatenus praeficitur universae *Provinciae* ecclesiasticae.

Porro sub *priore respectu* si consideratur Metropolita, tunc omnia illa eaque sola jura habet et officia, quae Episcopis in genere competunt, paucis tantum *exceptis* quae specialiter ipsi incumbunt. Jamvero juxta c. 275 sqq. hae sunt exceptiones ad Metropolitam spectantes: 1) Tenetur intra tres menses a sua consecratione, vel si jam fuerit consecratus, intra 3 menses a sua canonica provisione in Consistorio facta, per se vel per procuratorem a Rom. Pontifice *pallium* petere. Hac occasione emittit *professionem fidei* et *taxam pallii* quoque solvit³.

Est autem «pallium» fascia quaedam ex candida lana contexta et nigris crucibus decorata; circiter tres digitos est lata duasque habet lineas ab utraque parte pendentes. *Forma* autem ea est circuli alicujus, humeros constringentis.

¹ Maroto, II, n. 748; Vermeersch-Creusen, I, n. 294. — ² Id praesertim in Italia locum obtinet, v. gr. Archiepisc. Perusinensis (Perugia). Cf. Battandier, Annuaire pontif. 1921 p. 226. — ³ Pöschl, p. 150.

Origo ejus obscura remanet ¹. Probabiliter, juxta Wernz (II, n. 726), ex loro romano quod gerebant profani, usibus ecclesiasticis adaptato, repetit pallium suam originem, sicut ex orario orta est stola; juxta alios, ex mantello S. Petri. A *saeculo VI*, a SS. Pontificibus missum est Metropolitae aut saltem quibusdam episcopis, significatque *participationem* potestatis pontificiae; nunc designat potestatem archiepiscopalem (c. 275). Pallium accipit Metropolitae in Consistorio a primo Cardinali Diacono ².

2) Quoties pallium *amittit* Metropolitae vel *aliam* occupat *sedem* archiepiscopalem, indiget novo pallio; secus illicite poneret omnes istos jurisdictionis aut ordinis actus, pro quibus ad normam legum liturgicarum usus pallii requiritur (Cf. Ceremon. Episc. L. 1, c. XVI, n. 6, 7). — 3) In *sua tantum provincia* pallio uti potest Archiepiscopus, et quidem in omni ecclesia etiam exempta, intra missarum solemnias, *certis* quibusdam et statutis *diebus*, v. gr. die festo Immaculatae Conceptionis. — 4) Pallium neque commodari potest neque donari nec in morte alicui relinqui, sed omnia pallia quae Metropolitae obtinuit, cum eodem sunt *seplienda* (c. 279).

Nonnunquam privilegium pallii a S. Pontifice etiam *simplicibus* conceditur *episcopis* in specialem honoris significationem, sed tunc nec eximitur hic episcopus a jurisdictione Metropolitae, nec praecedit aliis episcopis.

Ratione alterius respectus, Metropolitae tanquam praesul alicujus provinciae ecclesiasticae, varia sibi vindicare poterit *jura*, quae nunc a Codice accurate sunt descripta. Itaque, ut paucis dicam, haec fere competunt Metropolitae:

a) Jus habet ut ante se per *totam provinciam* deferatur « crux gestatoria », idque etiam in locis exemptis. Potest quoque in sua provincia uti *mozetta* et *rochetto discooperto*, nisi Legatus S. Pontificis vel Cardinalis adsit ³.

b) Recipit *appellationem* a sententia episcopi suffraganei in prima instantia lata, imo nonnullas causas in *prima instantia* dirimit, v. gr. controversias de juribus aut bonis temporalibus episcopi aut mensae curiaeve dioecesanae (c. 1572, § 2 et c. 1594, § 1). *Jurisdictio* autem Metropolitae in suffraganeos nonnisi jure scripto definitur.

c) Ipse convocat *Concilium provinciale* eique praesidet (c. 284, § 2).

¹ Circa pallium cf. Wernz, II, n. 726, qui multos citat auctores, ut Kraus, Grisar, Garucci. Vide etiam Duchesne, Origines du culte chrétien, le pallium, p. 391; Braun, S. J. die liturgische Gewandung, p. 620; Bargilliat, I, n. 585; Vermeersch-Creusen, I, n. 296; Cocchi, n. 211, etc. Aliqui auctores dicunt ipsum originem habere a pallio S. Petri, cujus fasciolae a Papa ad episcopos mittebantur in signum collatae potestatis. Sed juxta Wernz de ipso mantello S. Petri nihil omnino constat (p. 860). — ² Cf. Bargilliat, I, c., pag. 413. — ³ Cocchi, III, n. 211, Schollon.

d) Vigilat ut *fides* ac *disciplina* ecclesiastica accurate serventur, debetque de abusibus Rom. Pontificem certiore facere (c. 274, n. 4).

e) Supplet *negligentiam* vel episcopi vel capituli in beneficiorum provisione, quando agitur de jure patronatus, vel quando deputandus est Vicarius capitularis, vel quando visitatio canonica est peragenda. In hoc ultimo casu, ipse eam instituit, et amplam habet jurisdictionem in clerum et populum dioecesis suffraganei (n. 1, 3, 5).

f) Peragit *pontificalia* in omnibus ecclesiis etiam exemptis, Ordinario praemonito si ecclesia sit cathedralis; populo *benedicit*; indulgentias *centum* dierum, sicut in propria dioecesi concedere valet; non tamen alia exercere potest quae jurisdictionem important (n. 2, 6).

Praecedentiam tandem quod attinet, a jure (c. 280 et 347) statuitur Archiepiscopum in sua provincia semper praecedere omnibus aliis episcopis etiam suffraganeis in eorum dioecesi; non tamen praecedit episcopis, si extra provinciam in eorum versatur dioecesi.

CAPUT VI

De Vicariis, Praefectis et Administratoribus Apostolicis.

110. — *Jam primis aevi christiani saeculis* occurrunt Vicarii Apostolici, qui deinde nomen Exarchorum seu Primatum habuerunt, aut etiam munus Legati vel Nuntii assumpserunt¹. Hi sunt Vicarii Apostolici *sensu*, ut aiunt, *lato*, non secus ac ipsi Administratores Apostolici. De iis autem hic non loquimur, sed tantum de Vicariis et Administratoribus Apostolicis *sensu stricto*. Itaque speciali sectione de singulis dicemus: a) *Qui sint*; b) *quaenam jura* habeant; c) et quibusnam teneantur *obligationibus*.

ARTICULUS I.

De Vicariis Apostolicis.

111. — I) *Notio*. — *Sensu proprio* sunt Vicarii Apostolici episcopi vel sacerdotes qui nomine Rom. Pontificis directe regunt territoria missionum nondum in dioeceses erecta (cf. c. 293, § 1). In hoc igitur maxime *differunt* Vicarii Apostolici ab episcopis, quia ultimi hi nomine *proprio* regunt populum sibi concreditum, dum Vicarii nomine *Romani Pontificis*, non autem proprio suo nomine fideles gubernant².

¹ Cf. Prümmer, q. 110. — ² Cf. apud Cocchi, III, n. 225.

Nominantur *unice* a Sede Apostolica, et ad capiendam possessionem territorii respectivi litteras apostolicas ostendere debent sive per se sive per suum procuratorem ei qui actualiter vicariatum administrat (c. 309). Possunt autem Vicarii Apostolici esse episcopi vel simplices sacerdotes, ut apparet ex c. 294, § 2

II) **Jura.** — *Generale principium* hoc est : Vicarii Apostolici iisdem juribus et facultatibus in suo territorio gaudent, quae in propriis dioecesibus competunt episcopis residentialibus, nisi quid Apostolica Sedes reservaverit (c. 294, § 1). Itaque habendi sunt proprie *Ordinarii loci*, ut explicite adhuc c. 198, § 1 id declarat ; nequeunt tamen sibi constituere Vicarium Generalem, sed tantum *Vicarium delegatum*, qui non efficit unam moralem personam cum Ordinario ¹.

In specie distinguere possumus inter jura quoad *jurisdictionem* ac *ordinem*, et jura mere *honorifica*.

Quoad priora, dicere debemus cum Veermersch-Creusen (I, n. 303) eorum *jurisdictionem* esse ordinariam sed vicariam ; vereque episcopalem. Attamen jus non habent ut eorum *nomina* in Canone Missae recenseantur, ut constat ex declaratione S. C. R. (8 Martii 1919). Quamvis forte caractere episcopali careant, possunt juxta c. 294, § 2, intra sui territorii fines, omnes *benedictiones* episcopis reservatas, una pontificali excepta, impertiri, calices, patenas et altaria portatilia cum sacris oleis *ab episcopo benedictis* consecrare, indulgentias 50 *dierum* concedere, *confirmationem*, primam *tonsuram* et ordines *minores* conferre, durante eorum munere. Missionarii omnes, etsi regulares sint et exempti, non solum patentes suas litteras exhibere debebunt Vicariis Apostolicis (c. 295) et licentiam petere sacri ministerii exercendi (id. § 2) verum etiam, qua missionarii, ipsi *omnino subjiciuntur* jurisdictioni, visitationi et correctioni Vicarii Apostolici in iis quae pertinent ad missionum regimen, curam animarum, Sacramentorum administrationem, scholarum directionem, oblationes intuitu missionis factas, implementum piarum voluntatum in favorem missionis. *Qua religiosi*, suis tantum Superioribus religiosis subduntur ad normam sacrorum canonum ; in casu vero *conflictus* inter mandatum Vicarii Apostolici et mandatum Superioris religiosi, prius praevalere debet, modo de iis agatur quae pertinent ad regimen missionis et ad curam animarum (c. 296). Deficiente clero saeculari, *cogi possunt* religiosi ad curam animarum, audito Superiore (c. 297).

¹ Acta A. S. vol. 12, p. 120 ; Vermeersch, Periodica de re canonica, 1 Nov. 1920, p. (25) ; Cocchi, l. c., n. 226, Scholion II.

Quod honores spectat, gaudent Vicarii Apostolici episcopali caractere insigniti *omnibus privilegiis episcoporum* ; qui tali caractere carent, insignibus gaudent ac privilegiis *Protonotariorum* Apostolicorum de numero participantium, juxta motu proprio Pii X : Inter multiplices ¹.

III) **Obligationes.** — Fere omnes habent obligationes *episcoporum residentialium*, praesertim vero :

a) Tenentur visitare *Sacra Limina*, saltem *decimo* quoque anno ; singulis vero *quinquenniis*, plenissimam facere tenentur *relationem* de statu sui territorii. Imo, *quotannis* mittere tenentur ad S. Sedem elenchum seu numerum conversorum baptizatorum, etc. (c. 300, § 2).

b) Tenentur ad legem *residentialiae* (c. 301, § 1), ad visitationem regionis sibi concreditaе (id. § 2).

c) Tenentur habere « consilium » loco *capituli*, quod constituatur e 3 antiquioribus et prudentioribus missionariis, quorum sententiam etiam exquirant (c. 302).

d) Quotannis *quasi-synodum* congregent missionariorum saltem praecipuorum (c. 303).

e) Legibus quae de archivo, de Conciliis plenariis et provincialibus, etc., praescribuntur, habita locorum personarumque ratione, aequae *tenentur* (c. 304).

f) Applicare debent sacrificium *Missae* pro populo his saltem festis : Nativitatis Domini, Epiphaniae, Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, SS. Corporis Christi, Immaculatae Conceptionis et Assumptionis B. M. Virg., S. Joseph, SS. Petri et Pauli, Omnium Sanctorum (c. 306).

Speciali modo ipsis prohibetur quominus, inconsulta S. Sede et excluso casu publici scandali, removeant missionarios, eos transferant aut expellant quoquo modo (307).

Statim a capta possessione territorii institui debet ab ipsis *Pro-vicarius*, nisi datus fuerit Coadjutor cum futura successione. Vivente Vicario, nullam habebit Pro-vicarius potestatem ; sed ipso deficiente, totum debet Pro-vicarius assumere *regimen* et in hoc munere permanere, donec a S. Sede aliter fuerit provisum (c. 309).

¹ Diei 21 Februarii 1905. Vide Acta S. Sedis, vol. 37 (p. 493) ; confer quoque Cocchi, III, n. 226, Scholion I, ubi haec privilegia enumerantur, de quibus capite sequenti agemus.

ARTICULUS II.

De Praefectis Apostolicis.

112. — Praefecti Apostolici ii dicuntur qui a S. Sede per decretum seu patentes litteras S. Congregat. de Propag. Fide mittuntur in territoria *nondum tam bene organizata*, quam sunt vicariatus Apostolici de quibus supra dicebamus. Talium regionum regimen suscipiunt Praefecti Apostolici cum *iisdem* prorsus facultatibus, juribus et obligationibus quae Vicariis Apostolicis propria sunt. Ipsi quoque *statim* constituere debent « Pro-praefectum », qui post eos auctoritate potiatur in territorio.

Itaque in locis paganorum *primum* erigi solet praefectura aliqua apostolica, et tunc tantum fit Vicariatus cum res *satis prosperae* evasissent. Jurisdictio autem et honores Praefectis debiti non differunt ab iis quibus pollent Vicarii Apostolici. Attamen, ut bene notat Prümmer (q. 110), Praefectus Apostolicus *caret ordinarie* characterē episcopali, econtra Vicarius Apostolicus *solet* titularis esse episcopus.

Si forte contingat ut nemo sive a titulari Praefecto (et idem valet quoad Vicarium Apostolicum) sive a pro-titulari fuerit designatus uti administrator post mortem, tunc *senior* in praefectura (vel vicariatu) censetur delegatus a S. Sede ad assumendum regimen, et inter plures aequae seniores, *antiquior sacerdotio* (c. 309, § 4). Quamprimum autem debet S. Sedes certior fieri, ut modo stabili provideatur praefecturae (aut vicariatui).

Notandum est adhuc Praefectos Apostolicos *non teneri* obligatione visitandi *S. Limina* (cf. can. 299).

ARTICULUS III.

De Administratoribus Apostolicis.

113. — Administrator Apostolicus est vir ecclesiasticus plerumque dignitate *episcopali* decoratus, qui jubente Papa, ob graves et speciales causas, alicujus *dioecesis canonice erectae* regimen suscipit sive in perpetuum sive ad tempus (c. 312).

Administrator potest constitui sede vel *plena* vel *vacante*. In *primo casu*, init canonicam possessionem administrationis, ostendendo litteras suae nominationis tum *Episcopo*, si sit mentis compos et in dioecesi versetur, tum etiam *Capitulo*, ad normam canonum. Si *sedes vacet*, vel si Episcopus non sit sui compos, aut non moretur in ipsa dioecesi, Administrator possessionem sumit ad instar alicujus episcopi (c. 313).

Jura autem et obligationes ejus ex litteris desumuntur quibus deputatur. *In genere* tamen haec valebunt, nisi expresse aliud caveatur :

a) Qui est Administrator in *perpetuum*, gaudet iisdem juribus ac tenetur iisdem obligationibus ac episcopus residentialis (c. 315, § 1).

b) Qui nonnisi *ad tempus* est Administrator, eadem jura ac officia habet ac Vicarius Capitularis ; attamen, sede plena, potest etiam dioecesim *visitare* ad tramitem juris, nec tenetur obligatione applicandae *Missae pro populo*, quae Episcopum gravat. Imo, sede plena, jurisdictio Episcopi ejusque Vicarii Generalis suspenditur. Non tamen causis se immiscere debet *Episcopum* ipsum spectantibus, neque in Vicarium ejus Generalem ullo modo animadvertere ob acta *praeteritae* administrationis (c. 316).

c) Eadem *privilegia honorifica* habet Administrator ac Vicarius vel Praefectus Apostolicus (confer supra). Igitur si caractere episcopali insigniatur, honoribus fruitur alicujus *titularis* episcopi ; si hoc caractere careat, habet privilegia *Protonotariorum* Apost. de numero participantium. Episcopo demum qui, ad aliam sedem translatus, *prioris* retinet administrationem, in hac omnia quoque episcoporum residentialium honorifica privilegia competunt. Tunc etiam sufficit ut ipse *unam* pro populo applicet Missam.

d) *Cessat* jurisdictio Administratoris Apostolici, cum Episcopus dioecesis vacantis possessionem rite ceperit ; non vero cessat obitu Papae vel Episcopi (c. 318).

CAPUT VII

De Praelatis inferioribus.

114. — Dantur Praelati inferiores *cum jurisdictione* in foro externo, de quibus proprie hoc loco (c. 319) agit Codex ; sunt etiam Praelati *sine jurisdictionis potestate*, et hi maxime veniunt sub nomine « Protonotariorum Apostolicorum vel Praelatorum Domesticorum » et sic porro. Itaque de utraque classe breviter hic sermonem instituimus.

ARTICULUS I.

Praelati inferiores cum jurisdictione.

Ordo dicendorum. — Primo trademus *notionem* et *originem* historicam ; deinde varias referemus *species* ; tandem agemus de *juribus* et *officiis* eorum.

I) **Notio et origo.** — Praelati inferiores, qui praelatis majoribus vi verborum opponuntur, dicuntur clerici per se ordinis episcopalis expertes, de jure tamen *ordinariam* et *quasi-episcopalem* exercentes jurisdictionem nomine proprio in ecclesias et personas sibi subjectas. Hi Praelati necessario erunt aliquo saltem gradu *exempti* a potestate ordinaria episcoporum, solique Sedi Apostolicae Sedi subjecti, ut bene notat Wernz (II, n. 815).

Jamvero *olim* talis exemptio non existerat ; solummodo a *sexto saeculo* coeperunt aliqui Abbates monachorum eximi vel in temporalibus vel in spiritualibus a jurisdictione episcoporum, et paulatim exercuerunt quamdam potestatem *extra muros monasterii* in clerum et in populum. Romani Pontifices deinde expressa tribuerunt privilegia exemptionis tum Abbatibus monachorum tum quibusdam Praelatis saecularibus ; tempore autem *Tridentini Concilii* exemptiones istae non parum fuerunt reductae. Certum remanet eas utilitate aliqua minime carere. Ideo *novus Codex* prudenter firmavit has exemptiones, ac definivit Abbates vel Praelatos nullius (scil. dioecesis) esse Praelatos qui praesint territorio proprio separato ab omni dioecesi, cum clero et populo (c. 319, § 1). Nota tamen *plures alios* Abbates et Praelatos recenseri inter eos qui vocantur « Praelati inferiores », quamvis Codex hoc loco de Abbatibus ac Praelatis nullius tantum agat. Qua de causa variae species indicandae sunt horum praelatorum exemptorum.

II) **Species.** — Juxta *varios gradus* exemptionis dantur variae quoque *species* praelatorum exemptorum. Jamvero exemptio esse potest vel *passiva*, ut aiunt, vel *activa* simpliciter, vel activa et plena ¹. Praelati autem qui exemptione mere passiva donantur, constituunt speciem *infimam* ; habent enim jurisdictionem propriam in certum tantum genus personarum *intra septa* alicujus ecclesiae vel monasterii, non vero in clerum et populum extra illa septa degentes. Ad hanc speciem pertinent generatim *Superiores Generales* Religionum exemptarum, *Abbates Regularium* et etiam pauci quidam praelati saeculares ². Qui habent exemptionem *activam*, ita ut jurisdictionem quasi-episcopalem exerceant in populum sui territorii, sed quorum territorium *includitur* in dioecesi alicujus

¹ Cf. Wernz, II, n. 815, III ; Aichner-Friedle, § 120 ; Bargilliat, ed. 25, I, n. 715 ; Cocchi, III, n. 235, etc. — ² Cocchi, l. c. p. 162.

episcopi, dicuntur Praelati *speciei intermediae* et donantur exemptione activa partiali. Non proprie vocari possunt Abbates vel Praelati nullius, quia locus ubi degunt non est vere avulsus nec separatus a dioecesi. De his nihil statuit novus Codex. Tandem datur *species suprema* praelatorum, qui nempe proprium habent territorium separatum a dioecesi cujusvis episcopi, ibique jurisdictionem exercent independenter ab alio Ordinario ac proprio nomine sive in clerum sive in populum adjacentem. Hi fruuntur privilegio exemptionis activae totalis et proprie vocantur : *Praelati nullius*, quia nullius sunt dioecesis. Sapienter tamen etiam de quibusdam Praelatis supremae speciei statuit Codex (c. 319, § 2) : « Abbatia vel Praelatura nullius, *tribus saltem paroeciis* non constans, singulari jure regitur, nec eisdem applicantur quae canones statuunt de abbatibus vel praelaturis nullius. » *Exemplum* sit Abbas saecularis mitratus Montis Clarensis (Montichiari) cum una ecclesia paroeciali, in dioecesi Brixinensi ¹.

III) De juribus et officiis Praelatorum. — Hic agimus tantum, praeeunte Codice (c. 320 sqq.), de Abbatibus vel Praelatis nullius, quorum territorium tribus saltem constat paroeciis. Porro in genere eorum *nominatio* ad Papam quidem pertinet ; intacta tamen remanent omnia jura *electionis* vel *praesentationis* quae forte vigeant (c. 320).

His praemissis, statuitur *principium* ex Codice (c. 320, § 2 ; 323, § 1) : « Assumendi ad abbatiam vel praelaturam nullius *iisdem qualitatibus* ornati esse debent, quas jus in episcopis requirit. — Eisdem *potestates* ordinarias easdemque *obligationes* cum iisdem sanctionibus habent, quae competunt episcopis residentialibus in propria dioecesi. » Itaque ad Abbates et Praelatos nullius ea erunt applicanda quae mox dicemus circa jura et obligationes episcoporum. Hic tantum recensebimus id quod magis ipsis est *proprium*.

a) Abbates vel Praelati nullius qui ex praescripto speciali sive Papae sive Constitutionum debent benedici, tenentur *intra 3 menses* a receptis litteris apostolicis benedictionem ab episcopo quem maluerint, accipere (c. 322, § 2).

b) Si Abbas vel Praelatus nullius caractere episcopali *non* sit ornatus et benedictionem, si eam recipere debet, receperit, *omnia jura* habet quae competunt Vicariis et Praefectis Apostolicis juxta

¹ Plura exempla Abbatiae vel Praelaturae nullius vide apud Battandier (Annuaire, 1921, p. 378) ; Aichner-Friedle, p. 414, nota 5 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 309 ; Cocchi, III, n. 235, etc.

ea quae superius exposuimus ; praeterea potest quoque ecclesias et altaria immobilia *consecrare*, utitur in *proprio* territorio (non alibi) insignibus pontificalibus cum throno et baldachino et jure ibidem officia divina *pontificali* ritu celebrandi ; crucem autem pectoralem, annulum cum gemma, ac pileolum violaceum potest etiam *extra territorium* deferre (c. 325).

c) *Sede vacante*, regimen devolvitur ad capitulum vel religiosum vel saeculare, quod intra octiduum debet deputare *Vicarium Capitularem* ; hic regit abbatiam vel praelaturam usque ad novi Abbatis vel Praelati electionem (c. 327).

ARTICULUS II.

De Praelatis inferioribus honoris causa.

115. — **Praelati proprie in jure dicuntur**, ait ipse Codex (c. 110), clerici sive saeculares sive religiosi qui jurisdictionem ordinariam in foro externo obtinent. Jamvero saepe saepius a Sede Apostolica Praelati titulo, honoris causa, etiam plures clerici donati sunt *sine ulla jurisdictione*. Plerumque vocantur : Protonotarii Apostolici vel Praelati Domestici.

Juxta *Pium P. VII* (Const. Cum innumeri, an. 1818), originem ducunt a S. Clemente Papa I, qui viros insignes adhibuit ad conscribenda acta martyrum, hosque *notarios* habuit ; deinde vero ipsi Protonotarii sunt vocati. Cesantibus persecutionibus contra Ecclesiam Dei, non inde tamen Protonotariorum munus est sublatum ; atvero variae eorum species distinctae sunt, de quibus nunc agemus.

I) **Species Protonotariorum.** — *Quatuor* Protonotariorum habeantur ordines, ait Pius P. X in suo Motu Proprio : Inter multiplices, diei 21 Februarii 1905 : a) Protonotarii Apostolici de *numero participantium* septem, qui Collegium privative constituunt ; b) Protonotarii Apostolici *supranumerarii* ; c) Protonotarii Apostolici *ad instar participantium* ; d) Protonotarii Apostolici *titulares* seu honorarii, qui sunt extra Urbem. Praeterea plures sunt alii clerici tum Romae tum extra Romam qui *nonnullis privilegiis* praelatorum propriis fruuntur, ut idem Papa sub fine sui Motus Proprii expresse declarat¹.

II) **Jura horum Praelatorum.** — Prima species maxime his gaudet *honoribus* (Inter multiplices, n. 3 sqq.) :

¹ Cf. Acta Sanctae Sedis, vol. 37, pag. 511 sq.

1) Gestant *habitum praelatitium* in functionibus sacris, pianum vero quem vocant, extra illas.

2) Etiam in *privatis* Missis semper gestare poterunt annulum gemmatum et communi habitu incedentes, caligas et collare *violacei coloris* ac pileolum ejusdem coloris (n. 4, 17).

3)¹ Insignibus *pontificalibus* utuntur in Missis lectis, et etiam *cruce pectorali* in functionibus pontificalibus eaque aurea ; deferunt *mitram* ex tela aurea, quae cum simplici potest alternari in celebrandis pontificalibus ¹.

4) Titulo praelati (Monsignore) gaudent. Jure quoque fruuntur *altaris portatilis*, et omnes qui eorum Missam audiunt, satisfaciunt praecepto ecclesiastico, etc. Semper tamen ipsis inhibetur usus throni, pastoralis baculi et cappae, item septimi candelabri super altari et plurium Diaconorum assistentia ; etc. (n. 6 sqq.).

Secunda species ordinem constituit cui nemo *tanquam privatus* aggregari potest. Constat praesertim ex canonicis Basilicarum Lateranensis, Vaticanae et Liberianae ; quaedam capitula illustra extra Urbem ex concessione apostolica eo quoque honore fruuntur. Habitum praelatitium gestare valent *coloris violacei*, in sacris functionibus, id est caligas, collare, talarem vestem cum cauda nunquam tamen explicanda, neque in ipsis Pontificalibus celebrandis ; *sericam zonam* cum duobus flocculis pariter sericis a laeva pendentibus, et *Mantelletum* supra Rochetum, etc. (Cf. n. 16 sq.).

Tertia species complectitur egregios illos *viros* ecclesiasticos quibus *S. Pontifex* hanc dignitatem contulit, et etiam plura insignia *capitula* quibus talis honor concessus fuerat ; eo proinde fruuntur illi canonici, sed tantum collegialiter (n. 42). Fere omnium privilegiorum secundae speciei participes fiunt (n. 45 sqq.), cum restrictionibus quae enumerantur praesertim in numero 47 *Motus proprii* : « Inter multiplices. »

Quarta series est ea quae dicitur : *Protonotariorum titularium seu honorariorum* ; vulgo etiam sub nomine « Illustrissimi » veniunt. Hi Praelati a Pio X (n. 63) sic definiuntur : « Sunt Praelati extra Urbem, qui tamen subjecti omnino manent locorum Ordinariis, Praelatorum Domus Pontificiae honoribus non gaudent, neque inter Summi Pontificis Familiares adnumerantur. » Porro hic titulus, quando alicui coetui *collective* a S. Sede confertur, v. gr.

¹ Cf. Cocchi, III, n. 226, Scholion, I, p. 143.

alicui capitulo, censetur unicuique membro ejusdem capituli collatus. Imo, juxta n. 62 Motus Proprii Piani, qui munere aut Vicarii Generalis aut Vicarii Capitularis fungitur, Protonotarius erit titularis, perdurante hoc suo munere.

Horum privilegia sunt : a) possunt ubique extra Urbem, dummodo S. Pontifex eo loco non adsit, in sacris functionibus habitu uti praelatitio, *nigri* ex integro coloris, id est veste talari, etiam si lubeat, cum caudâ (nunquam tamen explicanda), *zona serica* cum duobus flocculis a laeva pendentibus, *rochetto*, *mantelletto* et *bireto*, absque ulla horum omnino parte subsuto aut ornamento alterius coloris. — b) Super habitu quotidiano, occasione solemnis conventus, audientiae et similium, zonam tantum *sericam nigram* cum laciniiis etiam nigris, gestare poterunt, cum pileo quoque chordula ac floccis nigris ornato (n. 67). — c) *Nunquam* ipsis conceditur (quod aliis speciebus etiam tertiae permittitur, n. 47), celebrare ritu pontificali ac uti mitra, quamvis simplici. — d) Nonnisi intra *propriae* dioecesis limites memoratis gaudent honoribus (n. 74).

II) Praelati Urbani seu Domestici. — Sunt clerici extra Urbem degentes, qui ex pura liberalitate S. Pontificis renuntiantur praelati per *Breve Apostolicum*, et etiam « Monsignori » vocantur. Uti possunt *palmatoria* in quacumque missa celebrata cum aliqua solemnitate ; item in vesperis aliisque solemnibus functionibus. Praeterea *habitum pianum*¹ gestare queunt, biretum cum flocculo violaceo et vittam pilei ejusdem coloris (n. 78 et 79).

III) Romani Pontificis familiares. — De his expresse statuit *Codex* (c. 328) : « Circa Romani Pontificis Familiares, sive praelati titulo gaudeant, sive non, standum privilegiis, regulis et traditionibus pontificiae Domus. » Tales enumerantur : *Cubicularii* Rom. Pontificis ; *Capellani* a secretis ; Capellani ad honorem et sic porro².

SECTIO II

DE EPISCOPIS EORUMQUE CURIA ET VARIIS ADJUTORIBUS

Scriptores : Aug. Barbosa, Pastoralis sollicitudinis sive de officio et potestate Episcopi (tripartita descriptio, Lugduni) ; tractatus de canonicis et dignitatibus ; de officio et potestate parochi (tripartita descriptio) cum animadversionibus et additamentis, auctore Ubaldo

¹ Habitus « pianus » sic describitur : « Uti poterunt... caligis et collari violacei coloris, veste talari nigra cum ocellis, globulis, torulo ac subsuto rubini coloris, serica zona violacea cum laciniiis pariter sericis et violaceis, peramplo pallio talari item serico violaceo, non ondulato, absque subsuto aut ornamentis quibusvis alterius coloris, ac pileo nigro cum chordulis et sericis flocculis rubini coloris » (Inter multiplices, n. 17). — ² Cf. Cocchi, III, n. 246.

Giraldi, Romae ; Repertorium : episcopus (p. 79 sqq.), canonicus (p. 23 sqq.), capitulum p. 26 sq.) ; *Pirhing*, Jus canonicum, I, tit. 31, n. 38 sqq. de officio et potestate Episcopi, de officio et potestate Parochi (n. 139 sqq.) ; *Leurenus*, Vicarius Episcopalis seu Tractatus quaternarius per quaestiones et responsa, Coloniae Agrippinae ; *L. Ferraris*, prompta biblioth. « Episcopus, capitulum, canonicatus, Vicarius capitularis, Parochus, Capellanus » ; *Pacis Jordani* Elucidationes, l. I, tit. I sqq., de requisitis ad Episcopi creationem, etc. ; *L. Thomassin*, Ancienne et Nouvelle Discipline de l'Eglise, t. I, l. I, c. 50 sqq. ; l. II, c. 26 sq. ; *Bouix*, Tractatus de episcopo, 2 vol. ; de capitulis ; de parochia ; *Phillips*, VII, § 353 sqq. ; *Wernz*, II, n. 730 sqq. ; *Scherer*, I, § 89 sqq. ; *D. Craisson*, I, de episcopis, n. 854 sqq. ; II, de capitulis, n. 2150 sqq. ; de parochiis et vicariis, n. 1287 sqq. ; *M. Vecchiotti*, Instit. canonicae, 17 ed. I, § 51 sqq. ; *Grandclaude*, I, tit. 28, 31, s. IV ; *Huguenin-Marc*, n. 406 sqq. ; *M. Bargilliat*, Praelectiones, I, n. 586 sqq. ; II, n. 799 sqq. ; *Aichner-Priedle*, § 115 sqq. ; *Heiner* I p. 271 sqq. ; *Vermeersch-Creusen*, Summa, n. 124 sqq. ; *Epitome*, I, n. 313 sqq. ; *Prümmer*, q. 118 sqq. ; *Dr. Haring*, § 86 sqq. ; *Sägmüller*, II, § 93 sqq. ; *Blat*, II, p. 285 sqq. ; *F. Cl. Bouvaert*, selecta capita, n. 146 sqq. ; *De Brabandère*, I, n. 306 sqq. ; *Laurentius*, § 51 sqq. ; *Cocchi*, III, n. 247 sqq. ; *Dr. Schneider*, die bischöflichen Domkapitel : *Monseigneur Affre*, Traité de l'administration temporelle des paroisses, 6 éd. ; *Abbé Dieulin*, le Guide des curés, Nancy ; *L. H. Krich*, Handbuch des Verwaltung des kath. Pfarramtes, 2 Auflage, Kempten ; *M. Bargilliat*, Droits et devoirs des curés et des vicaires paroissiaux, 7 éd., Paris, 1919.

Dictionnaire de Théol., v. évêques ; Dictionnaire Apol., v. évêques ; Diction. d'Archéol. et Lit., v. chanoines, chapitres ; *Kirchenlexikon* : Bischof, Pfarrer, Kaplan, etc.

Quemadmodum *Romanus Pontifex* suam habet specialem Curiam, suos Consiliarios et Adjuutores in regenda universali Ecclesia, ita etiam *episcopus* in gubernanda sua dioecesi assistitur tum a sua curia, tum a consilio canonicorum, tum a variis cooperato-ribus extra curiam positis, praesertim vero a parochis. Jamvero sive sedes episcopalis sit plena, ut aiunt, sive sit impedita, sive demum vacua fuerit, non desunt adjuutores qui etiam *suppleant* episcopum forte deficientem.

Itaque ut in rebus dicendis perviam stabiliamus ac ordinatam quasi semitam, tractabimus primum de ipsa persona *episcopi*, deinde de ejus *curia*, postea de *capitulo* (sede vel plena vel vacante), tandem de ceteris *episcopi adiutoribus extra curiam* dioecesanam. In secunda igitur sectione capita recensentur septem, nimirum :

- 1) De episcopis.
- 2) De curia episcopali et de Vicario Generali.
- 3) De capitulo et Vicario Capitulari.
- 4) De vicariis foraneis.
- 5) De parochis.
- 6) De vicariis paroecialibus.
- 7) De rectoribus ecclesiarum et capellanis.

Cum nonnunquam contingit ut in quibusdam dioecesibus nondum instituta sint *capitula*, ideo Codex in eorum locum « consultores dioecesanos » suffecit, ut videre est capite sexto in Libro hoc secundo (c. 423 sqq.). De his tamen agemus simul cum « capitulis », cum idem sit eorum munus.

CAPUT I

De episcopis.

116. — Jam S. Paulus alloquens in civitate Mileti majores natu Ecclesiae (Act. Apost., 20, 17), haec gravissima de *sublimi munere* episcoporum testatus erat : « Attendite, ait, vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo (v. 28). » Itaque episcopi etiam hodie a Summo Pontifice : *venerabiles Fratres* vocantur, eorumque ordo supremus existit et jurisdictione donantur ordinaria in concreditum sibi gregem christifidelium. Sunt autem vel *residentiales* vel *titulares* ; dantur quoque episcopi *cooperatores* et *auxiliares*, de quibus singulis dicemus.

En igitur divisio hujus capitis :

A) De notione, origine et acquisitione episcopatus.

B) De dotibus requisitis ad munus episcopi assumendum, de institutione et consecratione episcoporum.

C) De potestate episcopi.

D) De officiis episcopi.

E) De honoribus ipsi debitis.

F) De episcopis titularibus, coadjutoribus et auxiliaribus.

Statim hic licebit animadvertere, plura occurrere in hoc capite de episcopo, quae postea fusius exponentur in *Libro tertio* : de rebus ; itaque brevitati pro viribus indulgebimus.

ARTICULUS I.

De natura, origine et adeptione episcopatus.

117. — *Circa naturam episcopatus in genere* haec perpulchre scripsit Leo P. XIII, in sua encyclica : Sapientiae christianae : « Christianae rei administratio, proxime et secundum Pontificem Romanum ad episcopos pertinet, qui scilicet quanquam pontificalis fastigium potestatis non attingunt, sunt tamen in ecclesiastica hierarchia veri principes, cumque singulas ecclesias singuli administrent, sunt quasi principales artifices in aedificio spirituali » ¹. Deinde in alia encyclica idem Pontifex strenuissime affirmavit,

¹ Haec ultima verba a D. Thoma sunt mutuata (Quodlib. I, a. 14). Cf. Bargilliat, I, p. 414.

episcopos esse *veros* et *ordinarios pastores*, non tantum vicarios Papae, remque ita evolvit (encycl. Cum multa sint, 8 Dec. 1882) : « Sicut Romanus Pontifex totius est Ecclesiae magister et princeps, ita Episcopi rectores et capita sunt Ecclesiarum quas rite singuli ad gerendum acceperunt... Participes enim sunt sacrae potestatis, quam Christus Dominus a Patre acceptam Ecclesiae suae reliquit. » *Divina* itaque ordinatione sunt episcopi instituti, necessario ad ecclesiasticam pertinent hierarchiam, ita quidem ut non posset Papa per *vicarios* totam regere Ecclesiam, simplicibusque sacerdotibus superiores existunt potestate tum ordinis tum jurisdictionis.

Venit autem vox : « episcopus » a nomine graeco ἐπί-σκοπος, quod significat : *inspector* vel etiam *speculator*. Verbum : ἐπι-σκοπέω, idem sonat ac « intendere in aliquod, aliquid inspicere, examini subicere, speculari ». Potius praefatus titulus est « operis quam honoris », ut notat Cocchi (III, n. 247) citans etiam Decretum Gratiani et verba S. Augustini ¹. Nonnullis aliis *nominibus* vel olim vel hodieum insigniti sunt episcopi, praesertim vero « presbyteri » vocati sunt, aut « apostoli, praesules, antistites, principes, pastores, Ordinarii » et sic porro. Primis temporibus etiam titulo generali : *praepositi* designabantur, ut cum Wernz (II, n. 730) eruimus e textu *S. Pauli* ad Hebraeos (XI, v. 17) : « Obedite praepositis vestris » ; revera enim praepositi erant ecclesiae.

I) **Definitio.** — Episcopi *definiri* possunt his verbis quae ex Wernz praesertim desumuntur : Sunt praelati ecclesiastici qui plenitudine sacerdotii novi testamenti gaudent, et quibus insuper vi muneris a Christo in genere instituti jurisdictionis competit ad regendam aliquam portionem gregis dominici (II, n. 730, II). Melius adhuc cum *novo Codice juris* (c. 329, § 1) episcopos designare possumus tanquam « Apostolorum successores », qui ex divina institutione peculiaribus ecclesiis praeficiuntur ; has vero ecclesias cum potestate ordinaria regunt sub auctoritate Romani Pontificis. Porro in hac episcoporum descriptione non tantum eorum manifestatur *natura*, verum etiam indicatur *origo* ac insinuatur *relatio potestatis* eorum ad potestatem pontificiam.

II) **Origo.** — Episcopi vere *successores* sunt *Apostolorum*, quam-

¹ Gratianus (c. 11, c. VIII, q. 1) refert verba D. Augustini : « Episcopatus nomen est operis non honoris. Episcopos enim latine superintendentes possumus dicere, ut intelligat non se esse Episcopum qui praeesse dilexerit, non prodesse. »

vis non omnium ipsorum participes facti sint praerogativarum ¹, nec jurisdictionem habeant tam extensam. Distinguere enim oportet in Apostolis potestatem aliquam *extraordinariam*, quae vocatur potestas *apostolatus* et quae *ipsis tantum* propria fuit, quin transiret in eorum successores ; v. gr. facultate pollebant sine ulla loci limitatione fundandi ecclesias, praedicandi veram fidem, instituendi alios episcopos et sic porro. Potestas vero *episcopatus* in eo consistebat ut Apostoli etiam cum plena potestate regerent ecclesias *particulares* ; in hanc vero potestatem successerunt episcopi. Horum igitur potestas coarctatur intra fines specialis alicujus ecclesiae sibi assignatae. Vere tamen ipsi dicendi sunt successores Apostolorum, nam Decreto : *Lamentabili* ² damnata est sequens propositio : « Seniores qui in christianorum coetibus invigilandi munere fungebantur, instituti sunt ab Apostolis presbyteri aut episcopi ad providendum necessariae crescentium communitatum ordinationi, non proprie ad perpetuandam missionem et potestatem Apostolicam. »

Omnes vero catholici viri concedunt potestatem episcoporum in genere fuisse a *Christo Domino* institutam ; exstant enim validissima testimonia tum Sacrarum Scripturarum tum Conciliorum Oecumenicorum ad fulciendam hanc veritatem, quam corroborat etiam *Codex* (canone citato) : « Atque ex divina institutione peculiaribus ecclesiis praeficiuntur quas cum potestate ordinaria regunt. » Acriter vero tempore *Concilii Tridentini* et postea inter theologos disputatum est, utrum jurisdictio singulorum episcoporum *immediate* a Christo, an *mediate* tantum ab Ipso et immediate a Papa proveniret. Pro hac ultima sententia quae *probabilior* habetur, citantur S. Thomas, S. Bonaventura, S. Antoninus, Barbosa, Fagnanus, Benedictus XIV et innumeri alii doctissimi viri ; eam cl. Pirhing (L. I, t. 31, n. 39) « verissimam et hodie communem theologorum et canonistarum » vocat multisque rationibus comprobatur. Attamen etiam plures catholici viri contrariam sententiam amplexi sunt, ut Petrus Soto, Vasquez, Alphonsus de Castro et alii ³.

Itaque cum Aichner-Friedle (§ 115), qui citat Devoti (I, t. 3, n. 3), sic *originem describimus dioecesium* : Apostoli in universum missi sunt orbem ad praedicandum Evangelium Christi ; aucto vero fidelium numero, divisionem christianitatum in districtus instituerunt quam pro recto ecclesiae regimine necessariam existimarunt. Itaque non jure divino, sed *mere humano*, quamvis per vetusto et apostolico, factum est ut singulis quibusque episcopis specialis quidam districtus assignaretur, qui dioecesis quoque appellabatur et cui sollicitudinem suam pastorem impendebant. Haec igitur *particularis jurisdictio* quam vi muneris singuli episcopi in respectivas suas dioeceses exercent, non immediate a Deo provenit, sed a *Romano Pontifice* tanquam ex causa proxima est derivanda.

¹ Cf. Wernz, II, n. 731 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 314. — ² A. S. Officio in forma speciali editum die 4 Julii 1907. — ³ Cf. de hac quaestione etiam Wernz (II, n. 737) et Aichner-Friedle (§ 115), qui refutant distinctionem Bolgeni (l'episcopat, I, n. 23, 95) inter jurisdictionem universalem episcoporum (pro tota ecclesia) et particularem (pro dioecesi).

Nullum dubium exoriri potest circa potestatem quam habet ipse S. Pontifex *conferendi jurisdictionem* episcopalem ; reservationibus, exemptionibus et restrictionibus eam quoque *limitare* potest in aliquibus, salva ipsa natura episcopatus. Romanus enim Pontifex, ut constat apud omnes ¹, supremam et plenam, ordinariam et immediatam habet jurisdictionem in *omnes fideles* totius orbis terrarum. Rectissime igitur definitioni episcoporum canone 329, § 1, haec verba adduntur : *sub auctoritate Romani Pontificis* ; nequaquam quippe in propria sua dioecesi id potest episcopus quod Papa in universa ecclesia, quia *coarctatur* episcopi potestas in sua dioecesi ex multiplici capite propter auctoritatem S. Pontificis.

III) **De consecutione episcopatus.** — Plena adeptio potestatis episcopalis pluribus quidem actibus constat, de quibus paulatim agemus. Hic inquirimus de iis praesertim quae se referunt ad *meram personae designationem*. Jam vero historiam si consulamus, de facili perspicimus quanta *varietas* in nominandis episcopis decursu saeculorum invaluerit.

Primis enim temporibus, teste S. Clemente ², *eximii quidam viri*, consentiente universa ecclesia, delegerunt candidatos ad episcopatum. Saeculo autem *secundo et tertio*, eorum loco idipsum praestiterunt episcopi comprovinciales, concurrentibus presbyterio et populo ecclesiae vacantis. Saeculo *quarto* a Concilio Nicaeno I (an. 325) statutum est, designationem seu *electionem* episcopi pertinere ad solos episcopos provinciae, *confirmationem* autem ad Metropolitanum ejusdem provinciae. Itaque a saeculo quarto videtur omnis interventio multitudinis seu plebis in eligendo episcopo exclusa ³. Tempore *medii aevi* non raro a principibus saecularibus per traditionem baculi et annuli (investituram) concedebatur episcopatus, non sine labe *simoniae*, ut conquestum est. Itaque a Concilio Lateranensi II, anno 1139 decretum est, ut episcoporum electio libere pertineret ad *capitula* ecclesiae cathedralis, excluso populo. Id jus authenticis collectionibus legum sub Gregorio IX et Bonifacio VIII sancitum fuit ; quare saepissime vocatur : *jus Decretalium*. Postea evenerunt *Concordata*, quibus gubernio civili non semel jus delatum est praesentationis vel nominationis ad sedes episcopales. Nonnunquam etiam Papae institutio episcopi *reservata* est tota.

Disciplina nunc vigens ea est quam describit *Codex juris* canone 329, § 2 : « Eos (episcopos) libere nominat Romanus Pontifex. » Itaque designatio seu canonica vocatio idoneae personae ad ecclesiam aliquam vacantem de jure pertinet ad *S. Pontificem*. Attamen privilegia et jura aliis quaesita in suo vigore remanent, juxta c. 4 et ut videmus quoque ex ipso c. 329, § 3, quia statim additur :

¹ Vide quae diximus de Papa, sectione praeced. — ² Vide Funk, opera Patrum Apost. p. 116, nota 2, quem citat Wernz, II, n. 740. — ³ Id valet aliqua saltem ratione concludi juxta Wernz (l. c. n. 742) ex canone 13 Synodi Laodicensae (anno circiter 381).

« Si cui collegio concessum sit jus eligendi Episcopum, servetur praescriptum can. 321 (circa modum electionis). » Porro *quatuor* sunt modi quibus in ecclesia occidentali instituitur episcopus ; quibus particulares *usus* addendi sunt in variis regionibus ¹ :

1) *Libere nominat S. Pontifex*, postquam informationes necessarias acceperit ; idque fit in Italia, in Gallia post suppressum concordatum, in Mexico et aliis regionibus, v. g. pro dioecesi Luxemburgensi et sic porro.

2) Eligit aliquem virum idoneum *capitulum cathedrale*. Hoc maxime evenit in compluribus Germaniae dioecesibus, in Helvetia et aliquibus Austriae dioecesibus, v. gr. Salisburgi.

3) Praesentatur candidatus idoneus a *principe* regionis aut a *gubernio*, sive habeatur speciale privilegium sive per concordatum id sit statutum ; ex. gr. in Hispania, in Bavaria.

4) Tres candidatos commendat coetus *episcoporum provincialium*, sive solus sive una cum aliis insignibus viris ecclesiasticis, ut est consuetudo in Anglia, in America Septentrionali, in Hibernia et aliis in locis. Non tenetur Romanus Pontifex unum ex designatis instituere ; jus enim strictum nulli acquiritur. Attamen sine *gravi causa* candidatos non rejicit, praesertim si praecesserit canonica electio sensu proprio, quia tunc electus habet jus ad rem.

Hucusque egimus de designatione personae, qua primus habetur actus in instituendis episcopis ; nunc autem inquiremus circa *dotes* eorum qui promovendi sunt ad episcopatum et de aliis actibus quibus *perficitur creatio* episcopi.

ARTICULUS II.

De qualitatibus episcoporum, de eorum promotione et consecratione.

118. — **Ordo dicendorum** : primo agemus de *dotibus* requisitis in episcopo ; deinde de *collatione* muneris episcopalis quae perficitur praeconizatione et canonica sedis possessione, tandem de *consecratione* episcopi.

I) **De qualitatibus requisitis in episcopis.** — Ab ipso Codice juris *quinque* dotes enumerantur, quibus pollere debebunt candidati ad episcopatum. De his singulis dicemus :

a) *Quoad natalia*, debet candidatus ad episcopatum esse ex *matrimonio legitimo* (quamvis forte parentum infidelium), nec

¹ Sic in Austria constituuntur episcopi Secovensis et Lavantinus ab ipso Archiepiscopo Salisburgensi, etc. Cf. Prümmer, q. 449, nota 3.

sufficit subsequens legitimatio aut dispensatio obtenta pro sacra ordinatione ; honestas enim natalium, ut dicitur, decorem confert gradui ¹.

b) *Quoad aetatem*, requiruntur *triginta* anni completi, ut id jamdudum in Ecclesia vigit, quia maturitas aetatis non infra 30 annos habetur, juxta modum loquendi ecclesiasticum.

c) *Quoad ordinationem sacram*, exigitur ut a *quinquennio* saltem in sacro *presbyteratus* ordine sit constitutus ; dum ad normam Tridentini (sess. XXII, c. 2 de ref.) antea solum requirebatur ut esset a 6 mensibus ordini alicui majori initiatus.

d) *Quoad vitae sanctitatem*, oportet ut ejus sint boni mores, pietate fulgeat, animarum zelo, prudentia et omnibus aliis praeditus sit dotibus, quae ipsum aptum efficiant ad gubernandam dioecesim cui destinatur.

e) *Quoad scientiam requisitam*, debet esse doctor vel saltem licentiatius S. Theologiae vel Juris Canonici in aliquo Instituto a S. Sede probato, aut saltem earundem disciplinarum *vere peritus* ; si pertineat ad *Religionem* aliquam, habere debet a suis Superioribus majoribus vel similem titulum vel saltem verae peritiae testimonium. Addunt vero hoc loco plures auctores ² : *communior* sententia inter doctores est scientiam juris magis esse pro episcopo necessariam quam scientia theologica ; rationemque hanc afferunt, quia nempe sine peculiari scientia juris ecclesiastici nequit episcopus bene administrare suam dioecesim.

Judicium de *idoneitate* candidatorum ad Apostolicam Sedem *unice* pertinet, quamvis etiam electi, praesentati et quovis modo designati jam omnibus memoratis pollere debeant qualitatibus, priusquam confirmatio aut institutio a S. Sede exquiratur (c. 331, § 2 et 3).

II) De *praeconizatione* ac canonica sedis possessione. — Postquam aliquis fuerit electus in episcopum vel praesentatus aut designatus a gubernio civili, *missionem canonicam* necessario debet recipere, quam solus confert *Rom. Pontifex*. Porro perficitur missio canonica ipso actu liberae *collationis* cum acceptatione promovendi conjunctae, vel *confirmatione* electi aut nominati, si praecesserint electio, praesentatio vel alia designatio personae. Antequam candidati ad episcopatum recipiant *missionem canonicam* modo descriptam seu canonicam provisionem (uti dicunt), emittere debent *fidei professionem* coram delegato ab Apostolica Sede et quidem

¹ Cf. Blat, II, p. 291 sq. ; Cocchi, III, n. 254. — ² Prümmer, q. 420 ; Cocchi, n. 254, etc.

per se, non vero per procuratorem, sublata quavis consuetudine contraria (c. 1406, 1407 et 1408). Tenentur quoque praestare *jusjurandum fidelitatis* erga S. Sedem juxta formulam probatam.

Perficitur actus institutionis ipsa praeconizatione, quae est proclamatio novi episcopi a Papa in Consistorio facta ¹. In hac autem proclamatione coram Sacro Cardinalium Collegio, expleto processu informativo et definitivo, *vere* et *proprie* consistere actum institutionis canonicae, asserit Perathoner ². Post praeconizationem expeditur *bullae provisionis* tum ad promotum, tum ad Metropolitam et ad clerum populumque cui novus praeficitur pastor. Tunc acquisitum est novo episcopo *jus in re*, ut aiunt, et vinculum spirituale existit peculiare inter ipsum et suam ecclesiam, quod dicitur spirituale conjugium, ratum in provisione et consummatum in consecratione.

Episcopus residentialis indiget praeterea ut canonice *possessionem capiat* suae sedis episcopalis; id quidem praestat, dum exhibet sive per se sive per procuratorem apostolicas litteras suae provisionis Capitulo ecclesiae cathedralis, praesente secretario Capituli vel cancellario Curiae, qui rem in acta referat (c. 334, § 3). Possessio illa canonica sedis suae ad quam tenetur episcopus, vocatur in jure: *institutio corporalis* dioecesis seu *intronizatio*; et tunc statim incipit exercitium actuale et expeditum jurisdictionis episcopalis. Antea vero in regimen et administrationem dioecesis neque per se neque per alios, nec ullo sub titulo *sese ingerere* possunt episcopi promoti (c. 334, § 2). Itaque non titulum aliquem alium assumere queunt, puta Vicarii aut Oeconomi aut Administratoris, nisi jam *ante* electionem et promotionem *munere hoc* donati fuerint; tunc enim, juxta c. 334, § 2, haec officia etiam post designationem retinere et exercere possunt.

Intronizatio alicujus episcopi, quamvis sit Cardinalis dioecesis alienae (lex enim non viget pro Cardinalibus episcopis suburbicariis), nequit *ultra 4 menses* a receptis apostolicis litteris differri.

III) De consecratione episcopi. — Usquedum novus episcopus consecrationem accipiat, non simpliciter Episcopus debet appellari, sed: *episcopus electus*. De jure autem requiritur, ut *intra 3 menses* a receptis apostolicis litteris *consecrationem* suscipiat, nisi legitimo impedimento prohibeatur (c. 333). In casu negligentiae, fructus beneficii episcopalis non facit suos, eosque fabricae ecclesiae cathe-

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 316. — ² Kurze Einführung in das neue kirchliche Gesetzbuch, I, § 14, p. 93, nota 3.

dralis applicare tenetur ; si postea in eadem negligentia per alios 3 menses perstiterit, episcopatu privatus *ipso jure* manet (c. 2398).

Olim consecratio novi episcopi fieri solebat ab ipso *Metropolita* ; nunc autem ex c. 953 reservatur *Romano Pontifici*, ita ut nulli episcopo liceat quemquam consecrare in episcopum, nisi prius constet de pontificio mandato. Itaque Consecrator ante omnia quaerit : « Habetis mandatum Apostolicum ? » Qui *violat* praescriptum illud, ipso jure suspensus est, donec Sedes Apostolica dispensaverit, sive agatur de Consecratore, sive de Assistantibus, sive demum de ipso Consecrato (c. 2370).

Consecrationis autem ritus a tribus debet peragi episcopis, ut aperte declarat c. 954. Attamen ad *validitatem* unus episcopus Consecrator sufficit, imo ex *indulto* speciali S. Sedis is quoque ad liceitatem consecrationis satis habetur ; addit enim ipse canon citatus : « Nisi hac super re a Sede Apostolica dispensatum fuerit. » Id satis constat etiam ex variis exemplis a tempore S. Gregorii Magni usque ad indultum Leonis XIII : Trans Oceanum (18 April. 1897) pro America Latina et Insulis Philippinis, quod a Pio P. X fuit denuo approbatum ¹. Si Consecrandus sit *extra Urbem*, mandatum Apostolicum ad eum mittitur, ut a quocumque catholico Antistite possit suscipere consecrationem ; si vero *in Urbe* sit, eligere valebit unum ex cardinalibus episcopali caractere pollentem, vel unum ex Patriarchis majoribus Romae commorantem, vel tandem, iis deficientibus, quemcumque alium episcopum ².

Ad diem consecrationis quod spectat, certum remanet ex c. 1006, § 1, episcopalem consecrationem conferri debere intra Missarum solennia, et quidem die tantum *dominico* vel *natalitio Apostolorum*. Hoc autem sensu stricto est intelligendum de Apostolis proprie dictis, ut expresse declaravit S. Congregatio Rituum (4 April. 1913 ; cf. Canoniste contemp., 1913, p. 351) ; quare festo S. Barnabae nequit episcopus consecrari. Dies tum *electionis* episcopi ad suam ecclesiam tum *consecrationis* quotannis debet recoli in Directorio dioecesano et inter Missae celebrationem ab omnibus etiam religiosis exemptis. Notandum tamen est, hunc electionis diem esse *diem praeconizationis* in Consistorio, non alium.

In consecratione vero accipit novus episcopus *specialem gratiam* ad munia sua rite obeunda, deinde *plenitudinem* quoque sacerdotii et omnem *Ordinis* potestatem ³.

¹ Acta Apost. Sedis, vol. II, p. 217 : Ex Audientia, diei 1 Januarii 1910. — ² Vide apud Bargilliat, I, n. 604. Id desumitur ex Constit. Benedicti XIV : In postremo, diei 20 Octob. 1756 ; § 16. — ³ P. Herrmann (Instit. theol. dogmat. ed. 4, II, n. 1885) scribit : « An in episcopatu imprimatur specialis character a presbyterali character distinctus, disputatur. Qui episcopatum tenent tanquam Ordinem distinctum, ipsius etiam characterem tanquam distinctum tenent » (cf. etiam n. 1860).

ARTICULUS III.

De potestate episcoporum.

119. — *Duplex* discernitur episcoporum *potestas* ; una ipsis competit vi susceptae consecrationis directeque ad sacramentorum sacramentaliumve se refert confectionem et administrationem : vocatur *potestas ordinis*. Altera pertinet ad publicum regimen dioecesis ipsis concredita, et nomen habet *jurisdictionis ecclesiasticae*. De utraque potestate episcoporum hic nobis est agendum ; inde duplex paragraphus.

§ 1. DE ORDINIS POTESTATE IN EPISCOPIS.

Distinguimus aliquam potestatem ordinis circa *sacramenta*, et aliquam potestatem ordinis circa *sacramentalia* ac *functiones* ecclesiasticas ad servitium divinum proxime spectantes.

I) De *administratione sacramentorum*. — Sub tali respectu perspicuntur episcoporum jura *duplicis* esse generis : jura ordinis *communia* et jura ordinis *propria* seu *pontificalia* quae haud semel episcopis solis reservantur, saltem ex parte. Horum *priora* sunt ea quae ad episcopos aequae et ad presbyteros spectant, v. gr. celebratio s. sacrificii missae, administratio sacramenti baptismi et sic porro. *Posteriora* vero jura ita videntur ordini episcopali *propria*, ut nunquam vel raro simplici sacerdoti possint ac soleant tribui ; et ex his quaedam divina institutione ad episcopos pertinent, alia ecclesiastica tantum ordinatione. Porro potestas confirmandi et ordinandi de *jure divino* episcopis competit, nec haec eadem potestas ipsis est cum presbyteris communis. Definuit enim Concilium Tridentinum (sess. XXIII, c. 7) : « Si quis dixerit Episcopos non habere potestatem confirmandi et ordinandi ; vel eam quam habent illis esse cum presbyteris communem, anathema sit. » Ordines tamen minores et confirmatio possunt quoque de speciali aut generali delegatione Romani Pontificis a simplici sacerdote tanquam *ministro extraordinario* conferri ; tali vero delegatione jus divinum non immutatur ¹. Ex *jure humano ecclesiastico* episcopis reservantur aliqua conficienda quae proxime ad administrationem sacramentorum spectant, ut confectio chrismatis et olei

¹ Bargilliat, I, n. 590.

tum catechumenorum (pro collatione baptismi) tum infirmorum (pro sacramento extremae unctionis), tum confirmandorum (pro unctione chrismatis in confirmatione).

Haec autem animadvertit *Aichner-Friedle* in eam rem : « Et quidem, sic ipse ¹, memorata *chrismatis confectio* adeo pertinet ad episcopos, ut plerique auctores hoc jus ab *apostolica* origine derivent, atque sentiant, illud ne a Pontifice quidem simplici sacerdoti committi posse. Idcirco etiam confirmandi privilegium a Sede apostol. presbyteris concessum hanc legem adjunctam habere solet : Modo ipsi chrismate utantur ab episcopo benedicto » ².

II) Potestas episcopi circa sacramentalia et functiones sacras. — *Inter sacramentalia* speciali modo eminent *consecrationes* et *benedictiones*. Porro episcopis *solis* reservantur consecratio seu unctio regum et imperatorum ubi forte existit, consecratio sacrarum virginum quae adhuc perseverat in quibusdam monialium ordinibus, benedictio Abbatum et Abbatissarum et sic porro. Imo ex praescripto generali juris (c. 1147, § 1), *consecrationes* nemo qui character episcopali careat, *valide* peragere potest, nisi vel jure vel apostolico indulto id ei permittatur. Insuper monet novus Codex (c. 1147, § 2), etiam *benedictiones quasdam* episcopis reservari, quamvis de se ad benedictionem impertiendam quivis presbyter aestimetur competens.

Ex institutione ecclesiastica nonnullae etiam graviores *functiones* sacrae episcopis reservatae habentur, in quibus praesertim « pontificalia exercentur », ut est Ecclesiarum et Altarium dedicatio seu consecratio et alia id genus. In jure vero dicitur aliquis *exercere pontificalia*, quando sacras functiones peragit quae ex legibus liturgicis requirunt insignia pontificalia, id est baculum et mitram (c. 337, § 2).

Itaque ut recte animadvertit Vermeersch-Creusen (I, n. 324), exercere pontificalia *non idem* est ac pontificalibus uti. Plures enim, ut supra diximus de primis speciebus protonotariorum, pontificalibus uti poterunt, quin valeant exercere pontificalia ; quia ad exercenda pontificalia praeter usum mitrae requiritur quoque *pastoralis baculus*, quo protonotariis uti non licebit.

§ 2. DE POTESTATE JURISDICTIONALI EPISCOPORUM.

120. — Principia generalia de potestate *jurisdictionali* episcoporum ab ipso *Codice* indicantur ; scilicet episcopi habendi sunt

¹ § 117, p. 403. — Bargilliat, n. 608, ait « valde probabile » esse S. Pontificem posse delegare simplicem sacerdotem ad benedicendum chrisma. P. Herrmann (n. 1562) vocat negantem sententiam « communiorem ». De necessitate praecepti requiritur ex Florentino (decret. pro Armenis). — ² Sacra « olea » posse confici a sacerdote simplici ex delegatione S. Pontificis constat apud theologos (cf. P. Herrmann, II, n. 1834).

tanquam ordinarii et immediati pastores in dioecesibus sibi commissis (c. 334, § 1), et jus ipsis est gubernandi dioecesim tum in spiritualibus tum in temporalibus cum potestate legislativa, judiciaria et coactiva ad normam sacrorum canonum exercenda (c. 335, § 1).

Quoad formam jurisdictio episcopalis habetur tanquam legislativa, judiciaria et coactiva seu coercitiva; *quoad objectum* se extendit tum ad doctrinam (magisterium), tum ad regimen seu gubernationem, tum ad administrationem et sacrum cultum. Haec autem potestas est *ordinaria* et vi muneris episcopis competit; praeterea solet ipsis a S. Sede *extraordinaria* quaedam potestas delegari, quae saepe facultatibus habitualibus obtinetur ¹.

Speciatim hic loquimur : a) de potestate *legislativa* episcoporum ; b) de eorum potestate *judiciaria* ; c) de potestate *coactiva* ; d) de *magisterio* ; e) de *administratione* dioecesis ; f) de potestate episcopi *quoad cultum*.

1. De potestate legislativa.

Jus habet episcopus condendi leges pro territorio sibi subjecto, sive in ipsa synodo dioecesana, sive extra Synodum, dummodo non sint *contra* leges communes, sed tantummodo *praeter* jus commune. Potest quoque edicere *statuta* et imponere *praecepta* peculiaria, quibus subditi tenentur juxta formam specialem horum mandatorum (cf. can. 24).

Leges episcopales sunt leges particulares (c. 13 et 14), statimque a promulgatione obligare incipiunt, nisi aliud in ipsis caveatur. Attamen modus promulgationis arbitrio episcopi relinquitur. Plerumque in *synodo* dioecesana *statuta* et *leges* ab episcopo promulgantur vel etiam inseruntur in libello periodico officiali dioecesis ad instar « Commentarii officialis » Curiae Romanae.

Morte episcopi aut amissione officii episcopalis *non cessant* hae leges particulares ; at *successor* in eis dispensare aut eas abolere poterit. Quamvis episcopus in suis propriis legibus semper possit dispensare, nihil tamen valet decernere *contra* jus commune nec in ipso dispensare, exceptis casibus quibusdam specialibus, ut suo loco vidimus (cf. de dispensatione a legibus et c. 84).

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 317. Haec potestas delegata maxime se refert ad jus dispensandi v. g. facultates quinquennales quae olim contedebantur (Aichner-Friedle, Appendix III, p. 15).

2. De potestate judiciaria episcoporum.

121. — **Episcopus in sua dioecesi est iudex ordinarius omnium causarum** fori ecclesiastici, sive sint reales sive sint personales, sive temporales ecclesiae ut redditus seminarii, etc., sive spirituales ut absolutiones in foro sacramentali, reservationes et sic porro. *Primae instantiae* est iudex, et potest ipse per se aut per alios hanc suam potestatem judicariam exercere (c. 1572, § 1).

Quilibet autem episcopus tenetur *officiale*m eligere cum potestate ordinaria judicandi, a Vicario Generali distinctum, excipe in parvis quibusdam dioecesibus. Officialis ille *unum* constituit tribunal cum episcopo ; sed nequit judicare causas quas episcopus sibi reservat, et est amovibilis ad nutum episcopi. *Vacante sede*, a munere non cessat nec a Vicario Capitulari amoveri potest ; adveniente autem novo episcopo, indiget et ipse *confirmatione*. Exigitur praeterea ut in qualibet dioecesi presbyteri eligantur, non plures quam 12, qui potestatem delegatam ab episcopo accipiant in litibus judicandis partem habendi ; vocantur : *judices synodales* aut *pro-synodales*.

In omnibus causis tribunali superiori *non reservatis* iudicium ferre potest episcopus, salvo semper jure *recursus* ad Metropolitam vel ad S. Sedem.

3. De potestate coactiva episcoporum.

122. — **Episcopus non solum ferre leges potest ac judicare de causis subditorum, verum etiam transgressores suorum mandatorum poenis plectere valet ac censuris innodare.** Quamvis de jure nulla specialis poena adnexa fuerit alicui delicto commisso, potest episcopus reum *punire* ; generatim tamen comminatio poenae simul cum praevia aliqua monitione requiritur, nisi specialis transgressionis gravitas aut scandalum forte datum contrarium suadeant (c. 2222, § 1). Pariter episcopus valebit alicui clerico *prohibere* exercitium sacri ministerii aut etiam eum ab officio *amovere* ad normam juris, licet probabile tantum sit delictum fuisse commissum ; clerico autem, si se gravatum sentiat, patet *recursus* cum effectu tantum devolutivo, nec ratio poenae intercedit (ib. § 2).

Atvero in poenis infligendis *magno moderamine* utatur episcopus, prae oculis habens monitum *Concilii Tridentini* (sess. XIII, de ref. c. 1) : « Meminerint episcopi alique Ordinarii se pastores non percussores esse, atque ita praeesse sibi subditis oportere, ut non

in eis dominantur, sed illos tanquam *filios* et *fratres* diligant elaborentque ut hortando et monendo ab illicitis deterreant, ne, ubi deliquerint, debitis eos poenis coercere cogantur ; quos tamen si quid per humanam fragilitatem peccare contigerit, illa Apostoli est ab eis servanda praeceptio ut illos arguant... in omni bonitate et patientia » (c. 2214, § 2).

Adverte demum episcopum posse quoque *absolvere* a censuris *non reservatis* poenasque remittere quas sive ipse imposuit, sive de jure communi statutas legimus, aliquibus exceptis, ut fusius dicemus in libro V : de delictis et poenis.

4. De potestate doctrinali episcoporum.

123. — Munus docendi fideles habet episcopus vi officii sui, et est in dioecesi sua doctrinae christianae *custos*, promotor ac vindex ab *ipso Deo* constitutus sub auctoritate *Romani Pontificis*. Quare Codex episcopos adhortatur ne desint huic muneri ; curare enim ipsis oportebit de puritate fidei ac morum in clero et populo conservanda (c. 336, § 2). Pabulum deinde *doctrinae* solidae ac catholicae debent praebere omnibus fidelibus, maxime vero pueris ac rudibus ; etiam de *scholis* summam habeant curam, ne pessumdetur religiosa institutio puerorum ac juvenum. Praesertim vero episcopis commissum est pro suis dioecesibus munus fidei catholicae *praedicandae*, quod ipsi per se si non prohibeantur, vel saltem per alios viros idoneos strenue implere studebunt (c. 1327). Ad episcopos pertinet deputatio ac approbatio *concionatorum* ; ipsi competit *censura* quoque librorum periculosorum eorumque prohibitio, nisi ex rei gravitate denuntiatio operis ad S. Sedem necessaria aestimetur (c. 1395, § 1). Uno verbo, quamvis *singuli* episcopi infallibilitate docendi non polleant, fidelium tamen suis curis commissorum, sub auctoritate Rom. Pontificis, « veri doctores seu magistri » sunt, ex ipsa *declaratione Codicis juris* (c. 1326).

5. De potestate administrativa episcoporum.

124. — Episcopus cum sit Praesul ac supremus administrator dioecesis sibi commissae, ampla gaudet facultate quoad personas ac res quae suae administrationi subsunt. Itaque ipse est qui *incardinat* et *excardinat* clericos (c. 112 et 114), nec sine ejus consensu saltem praesumpto valet ullus clericus, licet beneficium aut officium residentiale non habeat, a dioecesi per notabile tempus *discedere* (c. 143). Qui cum licentia episcopi in aliam dioecesim

transierit, suae propriae dioecesi manens incardinatus, *revocari* potest, justa de causa et naturali aequitate servata (c. 144).

Ad episcopum spectat ordinare universum administrationis bonorum ecclesiasticorum negotium, habita tamen ratione iurium, legitimarum consuetudinum et circumstantiarum, servatisque regulis iuris communis quoad instructiones in hunc finem edendas (c. 1519, § 2). Bonorum ecclesiae non est dominus, sed tantum supremus *administrator* et *dispensator*; debet autem ad munus rite obeundum *Consilium* instituere in sua civitate episcopali, quod venit sub nomine Consilii administrationis. Ipse episcopus est *praeses* hujus Consilii, quod pluribus adhuc idoneis viris constabit juxta normas c. 1520.

Ad officia et beneficia in proprio territorio conferenda generatim jus habet episcopus, nisi aliud probetur vel nisi agatur de beneficiis consistorialibus (c. 152 et 1414).

Taxas imponere potest sive pro sustentatione seminarii, sive pro ecclesia cathedrali, sive pro aliis necessitatibus; sed absteineat ab omni *exactione* non necessaria et a *nimiis* taxis imponendis (c. 1504 et 1505), cum expresse dicatur in jure: « Potest, speciali dioecesis necessitate impellente »¹.

6. De potestate episcopi quoad cultum.

125. — *Cultum moderari* in iis quae *jure communi* non sunt determinata, pertinet utique ad episcopum; sed ad *S. Sedom* unice spectat sacram liturgiam ordinare et liturgicos approbare libros (cf. c. 1390). *Invigilare* debent episcopi ut omnia praescripta circa divinum cultum sedulo serventur, at ipsi nequeunt *novas* approbare *litanias* publice recitandas (c. 1259, § 2). Quotannis praescribere possunt ordinem divini officii recitandi *pro dioecesi*, servatis rubricis generalibus; orationes quoque sive intra missam sub nomine: *imperata*, sive extra missam dicendas jubere queunt, eorumque praescriptis tenentur tum *religiosi exempti* in suis ecclesiis, tum sacerdotes *extranei* qui forte in dioecesi celebrant.

Ut *aliquae orationes* et pietatis *exercitia specialia* permittantur in ecclesiis vel oratoriis, requiritur revisio et expressa episcopi licentia, qui in casibus difficilioribus rem totam Sedi Apostolicae subjiciat. Advigilare sedulo debent episcopi ne in cultum divinum sive publicum sive privatum aut in quotidianam fidelium vitam *superstitiosa* ulla praxis inducatur, aut quidquam admittatur a fide alienum vel ab ecclesiastica traditione absonum vel turpis quaeustus speciem praeseferens (c. 1259, § 1; 1261, § 1).

Leges liturgicae circa musicam sacram speciali ratione servandae erunt juxta praescripta Pii X, in suo Motu Proprio: Inter plurimas

¹ Prümmer, q. 121, 4; Bargilliat, I, n. 762.

(22 Nov. 1903). Omnino autem arceantur ab ecclesiis musicae in quibus sive organo aliisve instrumentis sive cantu *lascivum* aut *impurum* aliquid misceatur. Peculiaris prohibitio viget quoad *cantum religiosarum mulierum* (c. 1264), quem nunquam licet fieri in propria ecclesia aut oratorio publico, nisi instituatur e loco ubi a populo religiosae nequeunt conspici¹.

ARTICULUS IV.

De officiis episcoporum.

126. — Tanquam *beneficiati* episcopi habent obligationem residendi in suis dioecesibus ; tanquam *subditi Romani Pontificis* officio tenentur visitandi sacra limina relationemque exhibendi de statu dioecesis ; tanquam *pastores animarum* debent applicare missam pro populo et peragere visitationem dioecesis. Inde *tres* erunt sectiones in hoc articulo ; primo, de *residentia* ; secundo, de *relatione* status dioecesis et *visitatione* ad limina ; tertio, de *missa* pro populo et *visitatione* dioecesis.

§ 1. DE RESIDENTIA EPISCOPORUM.

127. — Dicemus : *a)* de *natura* et *origine historica* hujus obligationis ; *b)* de *loco* residentiae ; *c)* de *tempore* residentiae ; *d)* de *causis excusantibus* ; *e)* de *poenis* in non residentes statutis.

I) **De natura et origine historica.** — Tanquam beneficiati majores, curam animarum habentes, tenentur episcopi ad commorandum assidue et moraliter continuo in loco beneficii eo fine ut *personaliter* satisfaciant obligationibus ex adeptione beneficii hujus effluentibus. Itaque potest cum Wernz et aliis auctoribus *residentia definiri* : « Commoratio assidua personae ecclesiasticae in loco muneris vel beneficii ad officium ecclesiasticum praestandum.

Haec obligatio ex *jure divino* derivatur, ut declarat Tridentina Synodus (sess. XXIII, de ref. c. 1) : « Cum praecepto divino mandatum sit omnibus quibus commissa est cura animarum, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre et in cetera munia pastoralia incumbere ; quae omnia nequaquam ab iis praestari et impleri possunt, qui gregi suo non invigilant, neque assistunt, sed merce-

¹ Cf. Bargilliat, I, n. 690 sqq. — De potestate episcopi quoad cultum sacrarum imaginum et reliquiarum, quoad indulgentias, sacras processiones ac tempora sacra, quoad asservationem et expositionem SS. Sacramenti, agit Codex fusiis in Libro III, Tit. XV sqq.

nariorum more deserunt, Sacrosancta Synodus eos admonet et hortatur ut divinatorum praeceptorum memores, factique forma gregis, in iudicio et veritate pareant et regant. » Aequitas naturalis id etiam postulat, ut per se patet ¹.

Porro *tam evidens* fuit ab initio Ecclesiae haec *obligatio*, ut episcopi, ne in Concilio quidem Nicaeno ubi de lege residentiae actum est, nullo canonico praescripto tenerentur ². Decursu tamen temporum, cum episcopi aliqui *aulam Imperatorum* et *regum* dioecesibus suis praeferrent, severiores edictae fuerunt leges tum a Conciliis Generalibus tum a Summis Pontificibus, maxime vero a S. Gelasio et Gregorio Magno (an. 596). Postquam *medio aevo* introducti fuissent Vicarii Generales et cumulatio beneficiorum satis in moribus esset, lex residentiae admodum fuit in oblivione; itaque *Tridentina Synodus* denuo eam promulgavit ac severissimis munivit sanctionibus. Jus deinde tridentinum a pluribus Pontificibus, inprimis a Gregorio XIII, Clemente VIII, Urbano VIII et Benedicto XIV accuratius fuit determinatum vel etiam in quibusdam immutatum. Nunc autem omni perspicuitate residendi obligatio definita est in *Codice juris*, canone 338. Constat autem hanc legem ita esse intelligendam, ut personalis episcopi residentia requiratur, etiamsi forte *Coadjutorem* habeat (c. cit., § 1).

II) *De loco residentiae*. — Intra *finis suae dioecesis* residere debet episcopus, ut obligationi suae satisfaciat; hoc enim sufficit. *Excipiuntur* tempus adventus et quadragesimae, dies Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes et Corporis Christi, quibus in civitate episcopali tenetur adesse, nisi ex gravi et urgenti causa excusetur; dicit enim canon 338, § 3: « Ab ecclesia cathedrali ne absint. »

III) *De tempore residentiae*. — Ultra *duos* vel ad summum *tres menses* intra annum, sive continuos sive intermissos, abire nequeunt episcopi e sua dioecesi; ad eam autem hoc tempore relinquendam sufficit quaecumque *aequa causa* (c. 338, § 2). Deinde etiam *abesse possunt* causa visitationis sacrorum liminum, occasione Conciliorum quibus interesse debent, vel tandem causa officii civilis explendi quod legitime conjunctum sit ecclesiis suis, v. gr. quando dignitas senatoris adnexa est officio episcopatus alicujus.

Hi duo vel tres menses qui conceduntur, *nequeunt* conjungi cum tempore vacationis *anni sequentis*, nec cum tempore concessio occasione *promotionis* ad sedem episcopalem, nec cum *visitatione* sacrorum liminum vel *assistentiae* Concilii.

Notandum quoque est residentiam quam exigunt sacri canones, non tantum *materiam* esse debere, verum etiam, ut aiunt auctores ³, *formalem* seu *activam*.

¹ De controversia an obligatio residentiae sit juris divini stricte dicti, confer Prümmer, q. 122; Cocchi, III, n. 260, etc. — ² Vide Wernz, II, n. 480. — ³ Cf. Wernz, II, n. 469; Cocchi, III, n. 260.

IV) **De causis excusantibus.** — Si quando accidit ut absentia alicujus episcopi ultra tres menses protrahi debeat, requiritur *licentia S. Sedis* praeter causas gravissimas excusantes. Hae *causae* olim quatuor praesertim solebant enumerari : *christiana caritas*, v. gr. conversio haereticorum, praedicatio fidei ; *urgens necessitas*, v. gr. fuga ob imminentes persecutiones ; *debita obedientia*, v. gr. ad comparandum coram superiore ; *evidens ecclesiae vel reipublicae utilitas*, v. gr. quando lis super juribus ecclesiae est componenda¹.

V) **De poenis contra non residentes.** — Si ultra 6 menses e dioecesi *illegitime* abfuerint, denuntiandi sunt Sedi Apostolicae ; et quidem episcopum denuntiare debet Metropolitam ; Metropolitam vero antiquior episcopus suffraganeus (338, § 4).

Juxta c. 2381 episcopi pro rata parte illegitimae absentiae fructus beneficii *ipso facto* non faciunt suos, hosque tradere coguntur vel ecclesiae suae, vel alicui pio loco vel pauperibus. Porro, ut declarant auctores, non videtur dubium episcopos etiam ipso facto huic poenae subjacere, nec opus esse ullo alio momento juridico.

§ 2. DE RELATIONE STATUS DIOECESIS ET VISITATIONE AD LIMINA.

128. — *Duo hic sunt consideranda* ; primo relatio de statu dioecesis, et secundo visitatio ad sacra limina.

1) **Relatio de statu dioecesis.** — Singulis *quinquenniis* tenentur episcopi relationem Summo Pontifici facere super statu dioecesis sibi commissae. Specialis vero formula a S. Sede proposita fuit secundum quam haec relatio erit facienda. Porro quinquennia jam nunc sunt *communia* et *fixa*², atque computantur a *die 1 Januarii* 1911. Primo loco veniunt episcopi Italiae et insularum adjacentium ; deinde episcopi Hispaniae, Galliae, Belgii, Hollandiae, Angliae, etc. ; postea ceteri Europae episcopi ; quarto anno etiam episcopi Americae ; ultimo demum episcopi Africae, Asiae et Australiae (c. 340, § 2).

Relatio facienda est lingua latina, ut notat « Ordo servandus in relatione de statu ecclesiarum »³, et subsignanda erit ab ipso Ordinario. In *prima* relatione accurate responderi debet et plene

¹ Vide Aichner-Friedle, § 87 ; Wernz, II, n. 481. — Minus recte putat Cocchi (n. 260) has causas requiri etiam pro absentia legitima 2 vel 3 mensium. — ² Olim series annorum currebat a die 20 Decembris 1585, ex Constitut. « Romanus Pontifex » Sixti V. — Juxta varias regiones alii veniebant tertio quoque anno, alii decimo quoque vel quinto. — ³ Promulgata fuit de mandato Pii X, 31 Dec. 1909 (A. A. S. II, p. 13 sqq.). Deinde aliud Decretum emanavit a S. Congreg. Consist. die 4 Nov. 1918.

ad singulas quaestiones formularii ; in relationibus quae post primam sequuntur, omitti possunt ea quae partem respiciunt materialem status dioecesis et immutata manserint.

Si annus inciderit in primum *biennium* ab inito regimine dioecesis, abstinere potest episcopus hac vice a reddenda ratione (c. 340, § 3).

II) Visitatio ad limina Apostolorum. — Non tantum *pia* est *peregrinatio* in Urbem, verum etiam testimonium specialis venerationis et obedientiae erga *Romanum Pontificem*, S. Petri Successorem. *Antiquitus* haec praxis non vigeat ; at prima vestigia hujus obligationis, juxta Wernz (II, n. 760), in veteri illa reperiuntur consuetudine bis in anno celebrandi concilia provincialia episcoporum Italiae, qui ad provinciam Romani Pontificis tanquam Metropolitae spectabant. Nunc autem, etiam *vi juramenti* quod ante consecrationem vel susceptionem pallii emittunt, graviter obligantur omnes et singuli episcopi eo anno quo relationem exhibere tenentur, ad Urbem accedere, ut B. Apostolorum Petri et Pauli sepulchra venerentur et Romano Pontifici se sistant (c. 341, § 1). Hac occasione *tria* ab episcopis sunt praestanda : a) visitatio sepulchri B. Apostolorum in Basilica Vaticana et Ostiensi ; b) exhibitio obedientiae et reverentiae Rom. Pontifici ; c) relatio de statu dioecesis.

Episcopis qui *extra Europam* sunt, conceditur ut alternis tantum quinquenniis Urbem petant (c. cit., § 2). Huic obligationi satisfacere debet episcopus sive *per se* sive *per Coadjutorem*, sive demum, ex justis causis a S. Sede probandis, *per idoneum sacerdotem*, qui in eadem resideat dioecesi (c. 342).

§ 3. DE MISSA PRO POPULO ET VISITATIONE DIOECESIS.

129. — Tanquam *pastores animarum* offerre debent, pro grege sibi concredito s. sacrificium missae, ac visitare tenentur dioecesim, ut necessitatibus fidelium spiritualibus majori cum diligentia subvenire possint. De his *duobus* officiis episcoporum nobis est nunc loquendum.

I) De missa pro populo. — Remota quavis exceptione, debent episcopi, post captam sedis possessionem, omnibus diebus dominicis ac festis de praecepto etiam suppressis, *missam* pro populo sibi commissio applicare (c. 339, § 1). Si festum aliquod *incidat* in diem dominicam, satis erit ut missa una pro populo applicetur. Si festum in alium diem *transferatur*, ita ut simul obligatio assistendi missae et abstinendi ab operibus servilibus transferatur, missa

* pro populo applicanda est in die « ad quem » (remittitur) ; secus in die « a quo » (c. 339, § 3).

Obligatio haec *personalis* est simulque *realis*. Itaque episcopus ipse per se applicare debet ; si ab ejus celebratione legitime impediatur, statis diebus ¹ applicet per alium ; si neque id praestare possit, quamprimum vel per se ipse vel per alium applicet alia die (c. cit. § 4). Atvero si *plures* regat *dioeceses* aequae principaliter unitas, aut *administret* unam vel *plures* alias *dioeceses*, nonnisi ad unam applicationem tenebitur (id. § 5).

Episcopus *negligens* quam citius pro populo tot applicare habet missas, quot omisit ; quam sanctionem aperte statuit ipse Codex (id. § 6).

II) De visitatione dioecesis.

Lex visitationis dioecesis *antiquissima* est. Primis jam saeculis inter gravissimas episcoporum recensetur obligationes. *Concilium Tarraconense*, anno 516 prima vice lege scripta statuit ut « antiquae consuetudinis ordo servaretur et annuis vicibus ab episcopo dioeceses visitarentur ». Deinde vero saeculo abhinc nono, plures episcopi per suos *Archidiaconos* hanc institui jusserunt visitationem ; inde multi irrepserunt abusus, quos tollere curavit *Concilium Tridentinum*, sess. XXIV, de ref. c. 3, declarans etiam hanc esse episcopi obligationem personalem ².

Juxta *disciplinam vigentem* (c. 343 sqq.), tenentur episcopi « obligatione visitandae quotannis dioecesis vel ex toto vel ex parte, ita ut saltem singulis *quinquenniis* universam vel ipsi per se vel, si fuerint legitime impediti, per Vicarium Generalem aliumve lustrent » (id. § 1). Potest quoque episcopus tempore visitationis *duos clericos* e capitulo cathedrali vel collegiali *comites* sibi adsciscere, eosque quos maluerit eligere, non obstante privilegio contrario vel consuetudine (id. § 2).

Subjacent visitationi generatim personae omnes, res ac loca pia, quamvis exempta, quae intra ambitum dioecesis continentur (c. 344), nisi specialis exemptio probari possit a S. Sede concessa. *Religiosi vero exempti* nonnisi in casibus a jure expressis subjiciuntur visitationi episcopi (id. § 2). Singula *monialium* monasteria quae episcopo vel Sedi Apostolicae immediate subjiciuntur, singulae etiam domus Congregationum *juris dioecesani*, quinto quoque anno, per se vel per alium visitare debet ³.

Forma paterna procedit episcopus visitando dioecesim ; quare contra ejus praescripta non datur recursus nisi in devolutivo. In

¹ Elenchum dierum festorum de praecepto invenies apud Bargilliat (Droits et devoirs des curés, 7 édition, n. 122) ; Vermeersch-Creusen, I, n. 323. — ² Cf. Wernz, II, n. 759 ; Aichner-Friedle, § 118 ; Cocchi, n. 264. — ³ Vide c. 512 et Perathoner, die Diözesanregierung (theol. prakt. Quartalschrift, 1919, I, p. 17).

omnibus autem causis quae non sunt objectum visitationis ¹, ad normam juris procedat necesse est.

Ratione visitationis nequit ullum accipere *donum*, ne quidem pro aliis. *Victualia* sibi suisque ministranda quod attinet, itemque circa *expensas* itineris et alia hujusmodi, servandae erunt locorum consuetudines legitimae (c. 346).

ARTICULUS V.

De honoribus episcopo debitis ejusque privilegiis.

130. — Non pauca *jura* ac *privilegia* episcopis concessa fuerunt vel a SS. Pontificibus ac Conciliis vel a jure veteri et consuetudine legitima vel demum a novo Codice, qui eorum honores *ampliauit* ad incrementum ipsius regiminis ecclesiastici. Haec autem sunt *praecipua* :

a) Facultatem habent omnes episcopi sive titulares sive residentiales celebrandi missam super *aram portatilem* ubicumque degunt, et permittendi ut etiam alia missa, ipsis adstantibus, celebretur (c. 349 et 239, n. 7).

b) Item possunt celebrare *in mari* cum debitis cautelis (id. n. 8).

c) Item celebrare possunt in omnibus ecclesiis et oratoriis missam *conformem suo calendario* (id. n. 9).

d) Fruuntur altari *privilegiato* quotidiano et personali (id. n. 10).

e) *Indulgentias* in *propriis sacellis* lucrari queunt, ad quas acquirendas praescripta sit visitatio templi alicujus ; quo privilegio etiam eorum *familiares* frui possunt (n. 11).

f) Facultatem habent *benedicendi* ubique populum more episcoporum (n. 12).

g) Item eligendi sibi ac suis familiaribus sacerdotem ad *confessiones excipiendas*, qui si jurisdictione careat, eam ipso jure acquirat, etiam quod spectat ad peccata et censuras, reservatas quoque (exceptis iis quae specialissime reservantur), et casus Ordinario loci reservatos (n. 2).

h) Item *verbum Dei* ubique praedicandi, de consensu saltem praesumpto Ordinarii loci (n. 3).

i) Item celebrandi *missam* in feria V majoris hebdomadae et 3 missas in nocte Nativitatis Domini (n. 4).

j) Item *benedicendi* rosaria, cruces, etc., cum applicatione

¹ Ad ejus objectum pertinent vita et mores cleri et populi, functiones et res sacrae, etc.

indulgentiarum papalium, ritibus liturgicis observatis, et sine onere inscriptionis cum scapularia imponuntur ab ipsis (n. 5).

k) Item erigendi in omnibus piis locis *Viam Crucis*, vel applicandi alicui crucifixo indulgentias viae crucis, servatis de jure servandis (n. 6).

l) Item deferendi *insignia* episcopalia ad normam legum liturgicarum (c. 349, § 1, n. 2). Pileolo violacei coloris semper uti possunt, excipe inter sacra a praefatione usque ad communionem.

Deinde episcopus residentialis in tota sua dioecesi etiam in locis exemptis *pontificalia* exercere potest, non tamen extra dioecesim sine expresso aut saltem rationabiliter praesumpto consensu Ordinarii loci, vel si agitur de religiosis, Superioris religiosi exempti (c. 337).

A capta vero possessione sedis episcopalis, potest in omnibus ecclesiis suae dioecesis *baldachinum* elevare cum throno (c. 349, § 2, n. 3); concedere *indulgentias* 50 *dierum* in locis suae jurisdictionis et percipere redditus mensae episcopalis (c. cit. n. 1 et 2).

ARTICULUS VI.

De episcopis titularibus, coadjutoribus et auxiliariis

131. — I) **Episcopi titulares** qui olim dicebantur : *in partibus infidelium*¹ et nonnunquam vocantur etiam : vicarii in divinis vel in pontificalibus, sunt ii praelati episcopali caractere insigniti, quos S. Pontifex promovere solet ad titulum antiquae sedis aliqujus episcopalis, qui tamen clero et populo christiano sibi subjecto carent.

Nullam possunt exercere *potestatem* in sua dioecesi, cujus nec possessionem capiunt. Multi ex his in Curia Romana versantur aut legatione funguntur nomine Romani Pontificis; alii etiam sunt adjutores episcoporum residentialium in variis dioecesibus majoris amplitudinis, de quibus statim agemus.

Valide quidem ea exercent quae jure divino aut ecclesiastico *ordini* episcopali competunt, atvero pontificalia nonnisi de licentia aut consensu praesumpto Ordinarii loci exercere queunt². Decet ex *caritate*, ut ait c. 348, § 2, ut aliquando missae sacrificium pro sua dioecesi applicent.

¹ Hic titulus abrogatus fuit decisione S. C. de Prop. Fide (27 Febr. 1882). — ² Bargilliat, I, n. 782.

II) **Coadjutor** proprie ille est qui datur episcopo vel Sedi episcopali cum futura successione.

Auxiliaris speciali nomine dicitur coadjutor datus personae episcopi *sine jure* successionis (c. 350, § 2-et 3). Utriusque nominatio nunc reservatur S. Pontifici ¹.

Potestas Coadjutoris dati episcopo et non Sedi desumitur ex *litteris nominationis*. Nisi aliud in his litteris caveatur, omnia jura ac officia episcopalia habet, quando revera episcopus muneri suo implendo *prorsus inhabilis* factus est ; secus autem tantum potest quantum episcopus ipsi commiserit (c. 351, § 2). Coadjutor, justo impedimento non detentus, debet, quoties fuerit ab episcopo requisitus, pontificalia et alias functiones obire, ad quas episcopus ipse teneretur ; ex altera parte, nec episcopus habitualiter alii deleget ea quae Coadjutor *potest* et *vult* exercere (c. 351, § 3 et 4).

Coadjutor Sedi datus potest in dioecesi ea quae sunt ordinis episcopalis exercere, v. gr. pontificalia agere, excepta sacra ordinatione ; aliis in rebus tantum potest, quantum eidem vel a S. Sede vel ab episcopo fuerit commissum (c. 352).

Ad obligationes quod attinet, debet quilibet Coadjutor etiam Auxiliaris litteras apostolicas suae nominationis ostendere *episcopo* ; deinde easdem litteras *Capitulo* legendas offerre, si excipias Auxiliarem qui non tenetur (c. 353, § 1 et 2). Si episcopus sui non sit compos, non necesse erit ut ostendat ipsi Coadjutor praedictas litteras (id. § 3). Ut patet, lege *residentiae* tenebitur Coadjutor.

Munus *Auxiliaris* exspirat, cessante officio episcopi. *Coadjutor* autem cum jure successionis, vacante sedē episcopali, statim evadit Ordinarius dioecesis, dummodo suo tempore rite litteras apostolicas exhibuerit. Si Coadjutor datus fuerit *Sedi*, ejus officium etiam sede vacante perdurat, nam est *perpetuum* (c. 355, § 3).

CAPUT II

De Curia episcopali et Vicario Generali.

132. — Sicut Papa in regenda universa ecclesia proxime adjuvatur a sua Curia, ita etiam episcopus in gubernanda dioecesi immediatos sibi adsciscit *adjutores* praeter eos qui per modum

¹ Olim Coadjutor temporarius qui jus successionis non habebat, eligebatur ab ipso episcopo.

senatus illi consilium praestant ut sunt canonici ¹, vel extra civitatem episcopalem opem ferunt, v. gr. Vicarii foranei, parochi et ceteri adjutores.

Itaque illae personae, quae *immediate* episcopo aliive qui loco episcopi dioecesim regit, opem praestant in regimine totius dioecesis ac in sede episcopali ordinarie resident, *Curiam episcopalem* constituunt (c. 363, § 1). Ad eam in *specie* pertinent, juxta Codicem (c. cit. § 2) : Vicarius Generalis, officialis, cancellarius, promotor justitiae, defensor vinculi, synodales judices et examinatores, parochi consultores, auditores, notarii, cursores et apparitores. De officiali jam supra egimus, de promotore justitiae, defensore vinculi et pluribus aliis administris modo citatis dicemus in tractatu de judiciis, libro quarto, ad quem pertinent ; restat ut hic sermonem habeamus : a) de *Vicario Generali* ; b) de *cancellario* et *notariis* qui curam habent archivi ; c) de *examinatoribus* synodalibus et *parochis consultoribus*. Inde *triplex* articulus. Praemittuntur vero aliquae notiones de modo quo nominantur et constituuntur curiales dioecesani in genere.

Nominatio officialium Curiae episcopalis ad ipsum pertinet episcopum (c. 1573), vel saltem aliqui eorum proponuntur ab episcopo, ut examinatores synodales et parochi consultores, qui approbantur in synodo (c. 385, § 1). Nominati tenentur in manibus episcopi *jusjurandum* praestare ; ad secretum servandum obligantur (c. 364, § 2, n. 3). Negotia ad se spectantia sub auctoritate episcopi tractare debent juxta *normas a jure statutas*, sine ulla personarum acceptione.

ARTICULUS I.

De Vicario Generali.

133. — Agendo de Vicario Generali, dicemus primo de ejus *notione*, secundo de ejus *dotibus*, tertio de ejus *officiis* et *potestate*, ac demum de *cessatione* ejus muneris.

I) *De notione*. — Vicarius Generalis, si *historice* consideretur, est successor valde imminutus illorum *Archidiaconorum*, qui visitando dioeceses nomine episcoporum, tandem potestatem ordinariam sibi arripuerant. Ut his et similibus auctoritatis abusibus efficacius occurrerent, episcopi statuerunt officiales ad nutum *revocabiles*, quibus nomen vicariorum erat. Maximus horum officialium vocabatur : Vicarius Generalis, cujus vestigia jam *saeculo decimo quarto* inveniuntur ; hujus autem potestas crevit, postquam Tridentinum munus Archidiaconi de facto suppresserat. Nonnunquam appellabatur : Officialis ².

¹ Minus recte putat Huguenin-Marc (n. 443) Capitulum cathedrale constituere Curiam episcopalem. — ² Cf. Wernz, II, n. 800 ; Prümmer, q. 429 ; Cocchi, III, n. 282.

Vicarius in genere ille est qui in locum alterius positus vices ejus gerit. Porro vicarius *alicujus episcopi* vel ejus loco celebrabat divina officia, vel exercebat jurisdictionem voluntariam, vel jurisdictionem contentiosam agebat, vel tandem administrabat bona temporalia ; inde vicarius in divinis, vicarius generalis, officialis, vicarius in temporalibus ¹.

Juxta Codicem juris canonici (c. 366, § 1), *Vicarius Generalis* ille est clericus quem legitime deputaverit episcopus ad sibi adjuvandum potestate ordinaria in exercitio jurisdictionis praesertim voluntariae.

Constitutio alicujus Vicarii Generalis non est absolute necessaria, sed tunc solummodo quando rectum dioecesis regimen id postulet. In *parvis* dioecesibus poterit simul munus Officialis implere.

II) Institutio ejus ac qualitates requisitae. — *Libere* designatur ab episcopo, qui eum potest ad nutum remove (c. 366, § 2). Ejus nominatio debet *scripto* consignari (c. 159 et 364, § 1). *Unus* tantum constituatur, nisi amplitudo dioecesis vel rituum diversitas aliud exigat.

Hae autem *dotes* de jure in eo requiruntur :

- a) Sit *sacerdos*, annos natus *non minus* 30.
- b) Sit de clero *saeculari*, excipe si dioecesis commissa fuerit alicui Religioni, tunc de ea sumi poterit.
- c) Quoad *scientiam*, doctor sit aut licentiatus in s. theologia vel jure canonico ; saltem earum disciplinarum vere existat peritus (c. 367, § 1).
- d) Quoad *fidem* et *mores*, sit sana doctrina, probitate, prudentia ac experientia commendatus.
- e) Neque *poenitentiarius* sit *canonicus*, neque *consanguineus* episcopi, neque *parochus* aut gerens aliquod officium cum cura animarum ; in ultimo tamen casu excusat *necessitas*, modo absentia suppleatur per vicarium substitutum.

III) De potestate Vicarii Generalis. — Munus Vicarii Generalis non est beneficium, sed est *officium* per se et objective stabiliter constitutum. Jurisdictione gaudet *ordinaria* quidem, sed, cum alterius vices gerat, *vicaria* et non propria. In jure venit Vicarius Generalis sub nomine « Ordinarii » (c. 198, § 1).

Eamdem jurisdictionem habet ac episcopus cujus est Vicarius,

¹ Cf. Prümmer, q. 129 ; Cocchi, III, n. 281.

iis exceptis rebus quas sibi episcopus reservavit vel ad quas peragendas mandatum requiritur speciale. Porro ex jure *speciale exigitur mandatum* in pluribus negotiis *majoris* momenti; sic v. gr. pro excardinatione et incardinatione alicujus clerici, quam juxta c. 113 concedere nequit Vicarius Generalis « sine mandato speciali ». Item promovere nequit ad officia ecclesiastica (c. 152); nequit convocare synodum dioecesanam, amovere vicarios parochiales, concedere litteras dimissorias ordinationis, reservare peccata, unire beneficia, erigere beneficia aut ea conferre aut ea immutare; erigere sodalitates; dare licentiam ad consecrandam ecclesiam aut eam aedificandam, nec ad alia loca consecranda (c. 1155, § 1) et sic porro ¹. Posset quidem episcopus, ut putat Vermeersch-Creusen (I, n. 346), addere ipsis litteris quibus Vicarium Generalem constituit, se velle eum deputare etiam ad ea omnia quae speciale requirunt mandatum. Melius adhuc esset *in specie indicare* ad quanam negotia graviora peragenda eum deputet.

Potest Vicarius Generalis exsequi, nisi aliud expresse cautum fuerit, *rescripta apostolica* quae episcopo vel praecedenti rectori dioecesis remissa sint; generatim quoque ad ipsum pertinent facultates *habituales* Ordinariis locorum a S. Sede concessae (c. 368, § 2).

Non decet ut hac sua potestate utatur Vicarius Generalis *contra mentem* et voluntatem sui episcopi. Oportet ut praecipua acta Curiae ad episcopum referat, ipsumque certiore faciat de iis quae gesta aut gerenda sint ad tuendam in clero et populo disciplinam (c. 369).

Jus habet ad congruum salarium quod regulariter ipsi ab episcopo debet solvi, nisi ratione sui officii specialem accipiat retributionem ². Praesente etiam episcopo, publice privatimque *praecedentiae* jus habet super omnibus dioecesis clericis, excipe si clericus caractere episcopali praefulgeat, et Vicarius Generalis eodem careat. Si ipse sit episcopus, omnia honorifica privilegia *episcoporum titularium* obtinet; secus apostolici tantum *Protonotarii* titularis.

IV) De cessatione potestatis ejus. — Exspirat ejus jurisdictio :

- a) Per *renuntiationem* legitimam.
- b) Per *revocationem* ab episcopo factam et rite intimatam.
- c) Ipso facto, per *vacationem* sedis episcopalis.

Suspensa episcopi jurisdictione, v. gr. propter excommunicationem, interdictum, etc., *suspenditur* quoque jurisdictio Vicarii Generalis; attamen non suspenditur propter impedimentum physicum, puta incarcerationem episcopi vel morbum.

¹ Cf. Indicem Codicis : Vicarii Generales ; Wernz, II, n. 805 ; Cocchi, III, n. 286 ; Prümmer, q. 132. — ² Cf. Perathoner, die Diözesanregierung, p. 27.

ARTICULUS II.

De cancellario, notariis et archivo episcopali.

134. — Olim nullae generales erant praescriptiones circa *archivum*; inde magna confusio et plurima diversitas in agendi ratione. Nunc vero minutim ac *solerti quadam cura* ea ordinantur quae ad archivum pertinent. In sequentibus dicemus primo de cancellario et aliis notariis, deinde de archivo episcopali.

I) **De cancellario et notariis.** — In unaquaque Curia episcopali necessario constitui debet *cancellarius*, qui vocatur quoque *archivarius*, *tabularius* et simul officium habet *notarii* (c. 372, § 1 et 3). *Definitur* : sacerdos cujus praecipuum munus est acta Curiae in archivo custodire, ordine chronologico disponere et de eisdem conficere indicis tabulam. Ipsi autem potest adjutor dari, cui nomen erit *vice-cancellarii* vel *vice-tabularii* ; praeterea alios *notarios* constituere valebit episcopus, qui sint clerici vel in eorum defectu laici, ad acta conficienda, de hisque iidem per suam subscriptionem publicam fidem faciunt (c. 373). *Notarius* in criminalibus clericorum causis semper debebit esse *sacerdos*.

Nominatio horum officialium pertinet ad episcopum, qui eos quoque remove potest aut suspendere a munere. Vicarius Capitularis id praestare nequit sine *consensu* Capituli. Designatio omnium illorum officialium *scripto* debet consignari. Ab episcopo autem eligantur nisi viri integrae famae et *omni suspicione* majores.

II) **De archivo.** — *Duplex* erigendum est archivum seu tabularium dioecesanum, alterum quidem *publicum*, alterum vero *secretum*.

In archivo publico seu communi deponantur scripturae omnes ad dioecesim pertinentes, quibus continentur negotia dioecesana tum spiritualia tum temporalia. Debet esse in loco tuto et commodo (c. 375, § 1). De scripturis in eo contentis *inventarium* est conficiendum ac index. Oportet ut sit clausum ; cancellarius autem habeat *clavem* et nemo alius (c. 377, § 2). Nullus illud potest ingredi, nisi de licentia episcopi aut Vicarii Generalis et cancellarii (id. § 1).

In archivo secreto deponantur scripturae secreto servandae et cautissime custodiendae (c. 379, § 1). Aperiat *duabus* clavibus inter se *diversis*, quarum altera apud Episcopum vel Administratorem apostolicum, altera apud Vicarium Generalem, vel eo defi-

ciente, Curiae cancellarium asservetur. Praeterea *sacerdos* aliquis designetur qui, sede vacante aut impedita, clavem recipiat (c. 380).

Quotannis ex archivio *secreto* quamprimum comburantur documenta causarum criminalium in *materia morum*, quarum rei decesserint, vel quæ a decennio sententia condemnatoria absolutæ sunt, retento tamen facti brevi summario cum textu sententiæ definitivæ. *Quotannis* etiam archivio *communi* addantur illæ scripturæ, quæ anno præcedenti fuerant confectæ vel alias neglectæ, idque fiat *primo bimestri* et referatur in catalogum (c. 376, § 1).

Solus episcopus vel Administrator apostolicus potest, nullo adstante et repetita altera clave, ingredi archivum *secretum*; deinde tamen utraque iterum claudatur clave.

Sede vacante aut impedita ita ut constituatur Vicarius Capitularis ¹, sacerdos designatus remittit clavem quam statim a cessante munere episcopi acceperat, ipsi *Vicario Capitulari* continuo post ejus electionem; Vicarius vero Generalis vel cancellarius alteram clavem a se retentam eodem tempore remittere debet *primæ Capituli Dignitati*, vel consultori dioecesano munere antiquiori. Obsignent tamen antea tum sacerdos de quo supra, tum Vicarius Generalis vel cancellarius tabularium seu armarium sigillis Curiae (c. 381, § 2). Solus autem Vicarius Capitularis documenta in tabulario asservata potest, duobus adstantibus canonicis aut dioecesanis consultoribus, inspicere, *nunquam tamen auferre*. Archivum, post inspectionem, iterum sigillis obsignetur (c. 382, § 1).

Diocesanum archivum continere etiam debet exemplar archivorum cathedralium et collegiarum ecclesiarum, necnon paroecialium, confraternitatum et piorum locorum juxta normam c. 383 ².

ARTICULUS III.

De examinadoribus synodalibus et parochis consultoribus.

135. — Ad Curiam episcopalem pertinere dicuntur etiam *examinatores synodales* et *parochi consultores*; adjuvant enim episcopum in examinandis candidatis et in remotione parochorum vel processu administrativo instituendo contra clericos delinquentes. De singulis pauca dicemus.

I) De examinadoribus synodalibus. — A Concilio Tridentino constituti sunt examinatores synodales, eo fine ut occasione *concursus* ad aliquam paroeciam examinent candidatos, sub aucto-

¹ Vide canonem 429, § 3, ubi de casu quo, sede impedita, constituitur Vicarius Capitularis. — ² De archivis confer præsertim Bargilliat, I, n. 847 sqq.; Perathoner, I, p. 104 sqq., die Diözesanregierung, p. 27; Prümmer, q. 134; Cöcchi, III, n. 289 sqq.

ritate tamen episcopi. Vocantur synodales, quia approbantur in synodo dioecesisana. Accedit vero munus quod iidem habent, praestandi consilium episcopo circa *remotionem parochorum* ac procedendi formam specialem a jure praescriptam (c. 2147 sqq.). *Possunt* quoque pro aliis examinibus a confessariis, concionatoribus vel clericis exigendis, adhiberi, quanquam liberum sit episcopo his in adjunctis opera aliorum examinerum, si velit, utendi ¹.

Non erunt plus quam 12 numero, et non minus quam 4. Si inter unam et aliam synodum et quoties synodus non habeatur, cesset munus aliquorum examinerum synodaliu, *supplendi* erunt ab episcopo, praehabito consilio Capituli vel eo deficiente, consultiore dioecesisanorum ; hi vero nomen sortiuntur examinerum « pro-synodaliu » (c. 386).

Cessant a munere : a) post decenniu ; b) etiam prius, adveniente nova synodo ; c) per revocationem ab episcopo factam, ex gravi causa et de consilio tantum Capituli (c. 388).

II) De parochis consultoribus. — Hi *originem* ducunt ex decreto S. Congreg. Consist. « Maxima cura » (20 Aug. 1910), et officiu habent adjuvandi episcopum in processibus de remotione parochorum inamovibiliu, quando *recursus* fit contra ejus sententiam (c. 2153, § 1), et in modo procedendi circa *translationem* parochorum amovibiliu (c. 2165).

Idem esse potest examinatore et parochus consultore, non tamen in *eadem causa*. Ut vox ipsa indicat, debent parochi consultores esse *vere parochi* et desumi e clero sive saeculari sive religioso, quamvis non necessario dioecesisani esse debeant ². Eodem prorsus modo constituuntur in officio ac remonentur quam examinatores synodales.

CAPUT III

De Capitulis et Vicario Capitulari.

136. — Capitulu cathedrale est *quasi senatus* episcopi, imo supplet episcopum, cum de vita decedit ; quia tunc legitime potestas suprema in dioecesi ad ipsum spectat, quam tamen saltem post 8 dies deputare debet alicui singulari viro electo, nempe *Vicario*

¹ Cf. Bargilliat, I, n. 854 ; Perathoner, I p., 107. — ² Ex declaratione S. Congregationis Cons. diei 3 Octob. 1910 (Acta A. S., II, p. 854 sq.) ; Prümmer, q. 136 ; Bargilliat, Droits et devoirs des curés, n. 535 sqq. ; Cocchi, III, n. 293.

Capitulari. Itaque *duplex* erit articulus, cui tertius addetur circa *consultores dioecesanos*, qui juxta novum Codicem locum tenent capitulorum cathedralium in nonnullis dioecesibus.

ARTICULUS I.

De capitulis et canonicis.

Capitula collegium efficiunt et rationem habent personarum *moralium*; canonici vero singulares sunt personae, quibus competunt certa quaedam jura et incumbunt determinata aliqua officia. De singulis seorsim est agendum, ita ut in priori sectione sermo occurrat de *capitulo* tanquam persona morali, et in altera de *canonicis* tanquam personis physicis verba instituantur.

§ 1. DE CAPITULO TANQUAM PERSONA MORALI.

137. — *Ordo dicendorum hic erit*: agemus *a)* de *origine* historica et *natura* capitulorum; *b)* de eorum *constitutione*; *c)* de eorum *juribus*; *d)* de eorum *officiis*.

1) *Origo historica et natura capitulorum.* — Quamvis asserat Bouix ¹, capitulum canonicorum originis esse apostolicae, constat tamen illud nequaquam ipso jure divino in gradu hierarchiae jurisdictionis fuisse constitutum, sed ejus institutionem niti jure *mere humano* Ecclesiae. Quare etiam magna fuit varietas disciplinae ac diversitas auctoritatis in capitulis secundum varia Ecclesiae tempora ².

Primis temporibus, episcopo adstitit pro expediendis negotiis collegium aliquod presbyterorum ac diaconorum e civitate episcopali; hoc collegium vocabatur: *presbyterium*. De eo jam scribit S. Ignatius martyr, sub fine primi vel initio secundi saeculi ³: « Nam memorabile vestrum presbyterium, dignum Deo, ita coaptatum est episcopo, ut chordae citharae » (in epist. ad Ephes.). Deinde tempore *S. Augustini*, qui nonnisi aliorum praesulum sequebatur exempla velut S. Basilii Magni, S. Eusebii Vercellensis, S. Ambrosii, clerici cathedralis ecclesiae coadunati sunt sub eodem tecto ac *regula* quadam *vitaque communi* usi sunt. Nonne et ipse Doctor Hipponensis de suis clericis haec scripsit (de divin. serm. 49): « Et ideo volui habere in ista domo mecum monasterium clericorum. » Hi autem clerici non tantum adjutores erant episcopi ejusque consiliarii, verum etiam, defuncto vel impedito episcopo, negotia dioecesana peragere non dubitârunt. Tempore proximo post D. Augus-

¹ P. 6 sq., 8 sqq. Putat capitula esse antiquum presbyterium, et citat aliquod concilium Aquisgranense anni 816. Idem affirmare perspicitur Laurentius (n. 228). — ² Cf. Wernz, II, n. 767 sqq.; Aichner-Friedle, § 121; Bargilliat, II, n. 799; Cocchi, III, n. 295. — ³ Mortuus est anno 107 sub Trajano.

tinum, teste Aichener-Friedle (§ 121), vivendi ratio communis ab ipso introducta et quae subinde « vitae canonicae institutum » est appellata, *propagari* coepit per Africam, Hispaniam et Italiam; huic deinde *S. Chrodegangus*, episcopus Metensis, peculiarem dedit regulam et magis uniformem imposuit vivendi rationem, per modum vitae monasticae, ut apparet ex ejus *regula* anno circiter 760 exarata¹. Paulatim fere omnibus in locis vigere coepit communis haec et regularis clericorum vitae, non tantum in episcopalibus civitatibus, verum etiam ruri, coetusque *canonicorum* vocari solebant « capitula », eo quod singulis diebus, paucis exceptis, omnes in certo conclavi convenire consueverant ad audiendum unum alterumve suae *regulae capitulum*, quod publice legebatur². Canonici autem suum nomen assumebant ex « canone seu matricula ecclesiae » cui erant adscripti; de proventibus etiam ecclesiae *stipendium stabile* percipiebant, quod latine nomine quoque « canonis annui » sonabat³.

Vita communis canonicorum labefactata est jam *saeculo decimo*, praesertim in Germania, ut ait Aichner-Friedle (§ 121); ideo *Concilium Lateranense*, medio saeculo XI, eam innovari curavit. Paulo post, emiserunt plures ex his canonicis professionem votorum solemnium, et ita facti sunt *religiosi* seu regulares, sensu stricto. Sed non omnes eam ingressi sunt viam; multi enim, *rejecta vita communi* et stipendiis inter se divis, in domibus suis vivendi formam singularem eligebant vel in curiis seorsim degebant, retinentes praebendam pro victu quotidiano. Exinde « canonici saeculares » initium habuerunt.

Circa medium saeculum XIII vigere desiit vita canonica proprie dicta; attamen magnis juribus multisque honoribus exornata fuerunt capitula, quae corpus separatum ab episcopo constituerunt, sibiique *coetum specialem* cum bonis atque juribus distinctis efformarunt. Non semel etiam maxima eorum invaluit auctoritas in rebus politicis, pinguesque ipsis obvenierunt redditus⁴. Inde non mediocres exorti sunt *abusus*, contra quos fortiter pugnavit Concilium Tridentinum, in sess. 4, de ref. c. 4 et sess. 24, de ref. c. 6 et 12, etc. Decursu temporum, praesertim a saeculo XIII, adquisierant capitula jus, exclus aliis, *episcopum eligendi et dioecesim administrandi*, sede vacante. Sed Ecclesia suis legibus stricte jussit, ut post 8 dies a vacatione Sedis Vicarius Capitularis eligeretur, ne potestas remaneret in manibus plurium, ut articulo sequenti fuse dicemus.

Ex his notionibus historicis patet, *capitulum in genere* dici posse quamdam societatem clericorum alicui ecclesiae adscriptorum per modum collegii, ad promovendum cultum divinum et ad functiones ecclesiasticas exercendas juxta praescripta sacrorum cano-

¹ S. Chrodegangus mortuus est anno 765. En forma vivendi quam imposuit canonicis (ex sua regula): « Erat omnibus unum dormitorium et mensa communis. Victum et vestimenta ab episcopo accipiebant, qui quartam partem proventuum eccles. ipsis tribuebat, ita tamen ut congregatio insuper stabilia bona ex variis titulis acquireret, quae tamen eo tempore sub administratione episcopi erant » (apud Aichner-Friedle, § 121). — ² Ita quidem Aichner-Friedle, l. c. Vide etiam Battandier, *Annuaire pontifical*, 1911, p. 545; Schneider, *Die Domkapitel*, p. 29; Vermeersch-Creusen, I, n. 358. — ³ Jam ante saeculum VI latine dicti sunt: canonici, ut refert Vermeersch-Creusen, l. c. — ⁴ Illustria exempla citat Schneider in suo opere: die bischöflichen Domkapitel, p. 178 sq.; confer etiam p. 156 sq. et 161. In pluribus capitulis, v. gr. Argentoratensi, Trevirensi et aliis nonnisi « nobiles » viri admittebantur. Coloniense capitulum erat « status primarius » et omnes alios antecedeat; loco Archiepiscopi Electoris etiam civilem exercebat potestatem, sede vacante. Vide quoque Aichner-Friedle, § 121, p. 418; Perathoner, I, p. 107; Sägmüller, § 95; Cocchi, III, n. 295.

num. Haec definitio complectitur non tantum capitula *cathedralia*, verum etiam *collegiata*. Itaque Codex hanc proponit definitionem capituli in genere (c. 391, 1) : « Est clericorum collegium ideo institutum ut solemniorem cultum Deo in ecclesia exhibeat. »

In specie si definire velimus capitulum cathedrale, de quo hic sermo erit, dicemus cum *Codice* (l. c.) : « Est collegium clericorum ideo institutum, ut episcopum, ad normam s. canonum, tanquam ejusdem senatus et consilium, adjuvet, ac sede vacante, ejus vices suppleat in dioecesis regimine. » Sine labore autem percipimus ex tradita definitione, non ad essentiam capituli cathedralis pertinere, ut eligere possit episcopum, sede vacante ; id enim *speciale jus* est plerorumque capitulorum, non vero omnium, nec ad naturam eorum pertingit. Ex alia parte, *servitium chori* non absolute requiritur, ut aliquod collegium clericorum dici queat « capitulum » ; sunt enim nonnulla capitula cathedralia, quae servitio chori non indulgent, v. gr. capitulum Luxemburgense.

Dividuntur capitula : a) in *cathedralia* et *collegialia* seu *collegiata*, prout nempe addicta sunt servitio ecclesiae cathedralis vel alius ecclesiae ; b) in *saecularia* et *regularia*, quatenus eorum membra vel ad clerum saecularem vel ad regularem pertinent, ut est v. gr. capitulum S. Isidori de Leon, in Hispania ; c) in *exempta* et *non exempta*, quae scilicet jurisdictioni episcopali subducta sunt vel non. Ita, exempli causa, capitulum S. Nicolai Friburgi est exemptum, Metense vero non est exemptum¹ ; e) in *numerata* seu *clausa* et *non numerata* seu *receptiva*, prout numerus canonicorum sit determinatus vel non determinatus.

138. — II) De institutione et constitutione capituli. — Quoad institutionem capituli certum est, *solum Romanum Pontificem* per se vel per S. Congreg. Consistorialem in locis Propagandae non subiectis, posse capitulum vel cathedrale vel collegiale instituere seu erigere, innovare ac etiam, si graviores adsint causae, suppressere (c. 392). Erectio autem capituli cathedralis generatim fit una cum ipsius ecclesiae erectione, ut docent auctores².

Quoad constitutionem capituli magna fuit diversitas juxta diversitatem ecclesiarum. Porro generatim constabat unumquodque capitulum dignitatibus, personatibus, officiis, simplicibus canonicatibus, quibus accedebant vicarii capitulares, capellani vel man-

¹ De his confer plura apud Schneider, l. c. p. 144 sq. 337, nota 1. — ² Vide Cocchi, III, n. 298.

sionarii, praebendam beneficalem tantum habentes ; hos omnes memorat Codex canone 393, *personatus* si excipias.

Canonici habentes dignitatem seu Dignitates, sunt illi qui praeter quamdam praerogativam honoris habent etiam *jurisdictionem* in foro externo, v. gr. Archidiaconus et Archipresbyter. Dignitates, olim saltem, non necessario erant de gremio capituli ; quare ait Codex (c. 393, § 2 : « Capitulum constat dignitatibus et canonicis, nisi, ad dignitates quod attinet, aliud ex capitularibus constitutionibus eruatur. »

Canonici cum personatu nullam quidem jurisdictionem in foro externo habebant, bene vero praerogativam *honoris* ; v. gr. Prior, Decanus, Custos, Scholasticus (pro studiis), Primicerius (pro cantu et re sacra), etc.

Canonici cum officiis, quamvis speciali carerent praerogativa jurisdictionis et honoris, tamen *administrationem* habebant rerum ecclesiasticarum, ex. causa : Sacrista, Theologus, Poenitentiarius, etc. *Theologus* est adiutor et supplens episcopi in tradenda divina doctrina. Debet in unoquoque capitulo cathedrali reperiri, esse sacerdos, s. theologiae maxime peritus, et in ecclesia etiam publice exponere ac interpretari S. Scripturam ¹. *Poenitentiarius* ad audiendas confessiones in tota dioecesi jure instituitur, et prohibetur aliud simul officium in ea suscipere aut exercere, cui adnexa sit jurisdictio in foro externo (c. 399, § 3). In foro autem interno obtinet a jure potestatem *ordinariam*, non delegabilem, absolvendi etiam a peccatis et a censuris episcopo reservatis, in dioecesi extraneos quoque, et dioecesanos ubique terrarum. Quare in ecclesia capitulari adesse debet tempore ad fidelium commoditatem opportuniore, suoque munere rite fungi ipso quoque divinatorum officiorum tempore (c. 401, § 2). Si capitulo adnexa sit cura animarum, habebitur etiam *canonicus curatus*, qui proprie nomen accipit « vicarii paroeclialis » ut suo loco dicemus ².

Dantur simplices quoque canonicatus, qui consistunt in praebendis, seu jure percipiendi proventus bonorum temporalium, cui adnexus est titulus canonicae. Porro, sine speciali Apostolicae Sedis concessione nequeunt canonicatus institui sine adnexis emolumentis (c. 393, § 3).

¹ Confer c. 399 sq. Ex gravi causa potest episcopus canonico theologo committere ut, loco lectionum in ecclesia, sacras disciplinas in Seminario doceat. — Vide etiam Cocchi, III, n. 302, b. — ² Can. 402 et 471. De variis dignitatibus et officiis confer Wernz, II, n. 774 sqq. ; Schneider, I. c. p. 84 sqq. ; Prümmer, q. 140.

Vicarii capitulares vel capellani et mansionarii beneficium quidem habent et tenentur servitio chori ac curae animarum; attamen ex iis non constat capitulum, quia inferiores sunt beneficiarii et canonicis tantum *auxilium* praestant (c. 393, § 1 et 2).

Collatio Dignitatum unice pertinet ad S. Sedem, sive agatur de capitulo cathedrali sive de collegiali (c. 396, § 1); attamen dispositiones *concordatorum* in vigore remanent itemque jura aliis quaesita (c. 3 et 4). Alia beneficia ac canonicatus omnes in ecclesiis tum cathedralibus tum collegialibus conferuntur ab *episcopo*, audito capitulo, reprobata quavis contraria consuetudine et revocato quolibet contrario privilegio (c. 403); firmæ tamen remanent leges foundationis ac reservationes in favorem S. Sedis, itemque jura concordatorum. Lex *concursum*, si vigeat alicubi, servanda erit. Missio in canonicatus possessionem seu *installatio* fit secundum statuta particularia et legitimam consuetudinem (c. 1444).

139. — III) De juribus capituli. — Capitulum cum sit persona moralis, jura sibi propria habet, quæ sunt vel *interna*, quia collegium efformat, vel *externa*, quia senatum constituit episcopi in regenda dioecesi.

Porro jura interna praesertim haec enumeranda sunt :

a) *Possidet capitulum* et administrat bona temporalia sibi propria, sive communia quæ toti inserviant capitulo, sive etiam specialia, quæ destinentur ad singulorum canonicorum commodum. Itaque *officiales* constituere potest ad normam statutorum et consuetudinis, ut sic melius administrationi bonorum provideatur (c. 1495, § 2).

b) *Jus habet condendi statuta* juxta normam a jure praescriptam (c. 410). Porro haec statuta debent per legitimum actum capitularem condi, deinde subjici *approbationi episcopi*, et sine ejusdem auctoritate postea nec abrogari possunt nec mutari.

c) *Jus habet celebrandi coetus capitulares*, in quibus expediantur negotia capituli vel ecclesiae ipsi commissae. Ad coetus habendos ordinarios nulla licentia episcopi requiritur, nec est necessaria ulla specialis convocatio (c. 411). Ad *extraordinarium* coetum habendum requiritur assensus aut episcopi, aut praesidis capituli, aut majoris canonicorum partis; et tunc specialis facienda est convocatio (c. 411, § 2). In coetibus capituli generatim nonnisi Dignitates cum canonicis titularibus, exclusis honorariis et vicariis capitularibus mansionariisque, *vocem habere* dicuntur (c. 393, § 2 et 411, § 3).

d) *Jus habet praecedentiae*, ita ut capitulum cathedrale omni capitulo collegiali praecedat, collegiale vero insigne, id est quod hunc a Sede Apostolica obtinuit titulum, capitulo collegiali non insigni (c. 408, § 1).

e) *Jus habet mittendi duos canonicos* ab ipso deputatos ad assistendum conciliis provincialibus (c. 286, § 3); item totum capitulum invitari debet ad synodum dioecesanam (c. 358, § 1, n. 2).

f) Tandem si ecclesia canonicorum sit paroecialis, *jus habet capitulum persolvendi funebria* canonici defuncti cujusque, ecclesiae curam habendi, functiones non stricte paroeciales peragendi, unam clavem sacri ciborii servandi, dum altera sit apud parochum (c. 415, § 3, n. 1) et sic porro ¹. Episcopo aegrotanti administrat quoque sacramenta, et ipso defuncto, peragit funebria.

Jura capituli externa ea sunt quae ipsi competunt tanquam senatui episcopi. Jamvero sedes episcopalis aut *plena* erit, aut *impedita*, aut *vacans*. Inde varia capituli jura :

a) **Sede plena**, nonnunquam requiritur pro rebus gravioribus *consensus* capituli, nonnunquam vero *consilium* ejus tantum. Generatim in omnibus negotiis *arduis* consilium capituli expetendum est ab episcopo; attamen non semel speciali modo exigitur *de jure* ut episcopus rem capitulo proponat ad ineundum consilium, v. gr. quando episcopus erigit parochiam amovibilem, aut amovibilem declarare vult inamovibilem (c. 454, § 3), vel quando ex publica causa extraordinarias indicit processiones (c. 1292), etc. ². *Consensus autem capituli* de jure requiritur in paucis tantum casibus, inter quos maxime citantur : a) *administratio* bonorum quae destinata sunt reparandae decorandaeque ecclesiae cathedrali (c. 1182, § 1); b) *alienatio* bonorum ecclesiasticorum quae valorem habent inter 1000 et 30000 libellas (c. 1532, § 3); c) *restitutio* extinctarum forte dignitatum in capitulo, et *erectio* novarum praebendarum sive canonicalium sive beneficalium, quando jam exstant praebendae in capitulo (c. 394, § 2). Itaque aliud est, praebendam addere et canonicatum conferre; ad primam enim requiritur consensus capituli, ad secundum sufficit consilium ejusdem capituli ³.

b) **Sede impedita**, de se regimen, ut supra diximus, non erit penes capitulum, nisi defecerint Vicarius Generalis aut sacerdos ab episcopo designatus; tunc autem *Vicarius Capitularis* nominandus est, et S. Sedes quamprimum certior est facienda (c. 429, § 3 et 4).

c) **Sede demum vacante**, si regimen non retineatur ab episcopo

¹ Vide apud Blat, II, p. 380 sqq.; Perathoner, I, p. 113; Prümmer, q. 145; Cocchi, III, n. 309, c. — ² Vide quae in specie indicantur apud Perathoner, die Diözesanregierung, I, c. p. 29 sq.; Prümmer, q. 144. — ³ Dicitur enim in c. 403: audito capitulo. Cf. Schmöger, Supplementum ad Aichner-Friedle, p. 23.

translato (c. 430, § 3) vel non acquiratur ab aliquo Administratore Apostolico (c. 431, § 1), transit *jurisdictio ordinaria* episcopi ad capitulum cathedrale, exceptis tantum iis quæ in jure excipiuntur. Capitulum autem Vicarium suum deputare debet, qui assumat regimen dioecesis, ut mox dicetur (c. 431 et 432).

140. — IV) De obligationibus capituli. — Reducuntur capituli officia ad haec tria: a) *Reverentiam* exhibere episcopo. Quare prima sedes et locus in choro, in coetibus, processionibus et sic porro, sint episcopo. — b) *Auxilium* praestare episcopo. Idcirco canonici presbyteri assistentis funguntur officio, dum celebrat episcopus; ipsi in ingressu ecclesiae porrigunt aspersionem, eumque suppleant ad peragendas functiones sacras in solemnioribus anni festivitatibus, etc. — c) *Obedientiam canonicam* ipsi exhibere, in subeundo justo suo judicio, in admittenda visitatione ejus, non obstante exemptione, in observandis justis ac legitimis suis mandatis.

§ 2. DE CANONICIS SEU SINGULIS MEMBRIS CAPITULI.

141. — De canonicis tanquam personis physicis ac membris alicujus capituli agentes, haec dicemus: a) de *notione, distinctione et institutione* canonicorum; b) de eorum *juribus*; c) de eorum *officiis*.

1) De *notione, distinctione et institutione*. — Canonici sunt membra alicujus capituli, sive obtineant canonicatus praebendam, sive solum titulum acquirant ex privilegio. Dantur enim veri canonici *sine praebenda*, ex concessione S. Sedis, ut apparet ex canone 393, § 3¹. Praeterea dantur canonici *supranumerarii*, qui ultra numerum pro capitulo adsignatum admittuntur et succedunt, non de jure sed ex usu, canonicatui praebendato vacanti². Aliqui canonici vocantur etiam: *honorarii* seu ad honorem (c. 406, § 3), quia praebenda carent ac voce in coetu capitulari, at insignia canonicorum habent et nonnulla quoque jura. Ad officium in choro recitandum non tenentur, et, dum degunt extra dioecesim in qua nominati sunt, numero sint *tertia parte minores* canonicis titularibus, ex ipso praescripto Codicis (c. cit.). Tandem adhuc recensentur canonici *jubilati*, qui nempe a S. Sede indultum emeriti seu jubilationis impetrarunt post continuum et laudabile *quadra-*

¹ Consuli possunt de hac quaestione Bargilliat, II, n. 802; Cocchi, III, n. 297. — ² Prümmer, q. 140; Cocchi, l. c., p. 288; expectativae suppressae fuerunt ac prohibitae a Concilio Trid.

ginta annorum in eadem vel distinctis ecclesiis ejusdem civitatis aut dioecesis chori servitium (c. 422, § 1). Itaque *canonicus jubilatus* ab obligatione chori est exemptus, non tenetur ad residentiam ; attamen omnia capitularia retinet jura, ac quamvis absens, percipit tum fructus praebendae tum distributiones etiam inter praesentes, nisi obstant expressa fundatorum voluntas vel statuta ecclesiae vel demum consuetudo (c. 422, § 2). In quibusdam regionibus aliae adhuc existunt species canonicorum, v. gr. in Gallia canonici quos vocant : *Chanoines d'honneur* ; non idem sunt ac canonici honorarii¹.

Canonici a solo instituuntur episcopo, audito capitulo, sed debent necessario esse presbyteri « doctrina vitaeque integritate » praestantes (c. 404, § 1). Aetas non determinatur, nec gradus academici speciales requiruntur, quamvis Codex in votis habeat, ut « ceteris paribus, ratio habeatur illorum qui doctores in sacra theologia vel jure canonico renunciati fuerint in aliquo athenaeo, vel laudabiliter ministerium ecclesiasticum aut magisterium exercuerint », vel etiam qui in periculis triennialibus magis praestiterint, juxta c. 130, § 1 et 2.

142. — II) *De juribus canonicorum*. — Inter jura canonicorum citare oportet *insignia* et *vestem choralem*, nempe : rochetum, mozettam, cappam magnam, annulum, numisma seu crucem capituli ; nonnunquam etiam pectoralem aliquam crucem et mitram. Vestem choralem aut specialia insignia capitularia adhibere nequeunt extra dioecesim, nisi vel episcopum comitentur vel episcopum aut capitulum repraesentent (c. 409, § 2).

Titulus honorificus ipsis quoque competit, v. gr. admodum reve- rende vel reverendissime.

Scamnum magis conspicuum in choro illis debetur, quod vocatur : stallum, illudque honorariis quoque conceditur canonicis.

Specialis ipsis assignatur locus in coetibus capitularibus, ibique votum suum dare possunt, exclusis honorariis.

Percipiunt fructus praebendae suae et distributiones quotidianas juxta normas juris. Porro *distributiones quotidianae* sunt illae quae fiunt pro actibus quibusdam determinatis vel pro singulis diebus. Vocantur : inter praesentes, quando iis tribuuntur qui actu in choro habentur. Attamen nonnunquam aliis quoque prosunt, nisi

¹ Battandier (Annuaire, 1911, p. 542) sic eos definit : « C'est une marque de distinction, d'estime et d'affection particulières, qu'un évêque donne à un de ses collègues », etc. Cf. etiam p. 536.

contraria sit voluntas fundatorum. Itaque statuit Codex ut ab unoquoque capitulo unus vel plures *censores* seu *punctatores* nominentur, qui absentes a divinis officiis quotidie notent ; quod si abfuerint punctatores, senior e canonicis qui adsunt, illorum vices supplebit (c. 395, § 4). Hinc, distributiones cedunt diligentibus, quavis collusione aut remissione exclusa, ita ut qui choro interesse neglexerint, distributionibus quotidianis prorsus priventur. Admittuntur tamen *exceptiones*, quae referuntur integre in ipso Codice (c. 420) :

a) *Excusantur a praesentia in choro*, ita ut simul retineant fructus suae praebendae, distributiones quotidianas, imo distributiones inter praesentes : 1) Capitulares jubilati, de quibus supra diximus ; 2) qui piis exercitiis vacant, sed semel tantum in eodem anno ; 3) qui episcopo sacra peragenti assistunt, quamvis id fiat in alia civitate quam episcopali ; 4) qui occupantur in conficiendis processibus canonizationis et beatificationis, vel vocati sunt tanquam testes in iisdem causis, pro diebus et horis quibus hoc officium praestant (c. 420, § 1, n. 13).

b) *Excusantur a servitio chori*, ita ut, quamvis absentes, participant *tum* fructus praebendae *tum* distributiones quotidianas, sed non « inter praesentes » : 1) Canonicus theologus singulis diebus quibus suo munere fungitur ; 2) item canonicus poenitentiarius, dum confessiones audit ; 3) item vicarius paroecialis et officiales ab episcopo deputati dum vacant suis officiis, etc. ; 4) qui infirmitate aliove physico impedimento choro prohibentur assistere ; 5) qui pontificia legatione alibi funguntur ; 6) qui accedunt cum episcopo vel loco episcopi ad visitanda Limina Apostolorum ; 7) qui mittuntur ad Concilia aut ad synodum aut ad visitationem dioecesis ¹.

c) *Excusantur a choro*, ita ut percipiant *tantum* fructus praebendae, non autem distributiones ullas : 1) qui de licentia episcopi publice docent in scholis ab Ecclesia recognitis sacram theologiam (vel S. Scripturam) aut ius canonicum (c. 421, § 1) ; 2) qui sub iisdem conditionibus iisdem studiis incumbunt, quin doceant ; 3) Vicarius Capitularis et Generalis, Officialis et Cancellarius, dum suis muneribus vacant ; 4) duo canonici qui inserviunt episcopo in ministerio et servitio dioecesis, juxta c. 412, § 2.

¹ Vide commentarium Blat, II, p. 387 sqq. ; Vermeersch-Creusen, I, n. 370 ; Cocchi, III, n. 310, p. 319.

143. — III) De obligationibus. — His praesertim officiis tenentur canonici :

a) *Professionem fidei* emittunt post promotionem coram episcopo aut ejus delegato et coram capitulo (c. 1406, § 1, n. 5) ; haec est personaliter facienda cum *juramento antimodernistico*.

b) *Obligantur ad servitium altaris et chori*, et quidem *personaliter*, nisi in casibus particularibus, ex justa causa, substitutus ab ipsis praesentetur, qui sit canonicus in eadem ecclesia et eo tempore non sit adstrictus servitio (c. 419, § 1). Servitium chori non materialiter tantum adimplendum est, sed revera cantando et psallendo, ut expresse statuit Benedictus XIV, Const. Dilecte fili ¹.

c) *Ad celebrationem missae conventualis* adstringuntur, et quidem ea est applicanda pro benefactoribus in genere (c. 417, § 1), et quotidie est celebranda (c. 413, § 1 et 2). Consuetudo qua stipes celebranti praebetur pro missa conventuali vel ex cumulo distributionum vel ex redditibus, potest servari (c. 417, § 3) ; *infirmus* tamen non tenetur eleemosynam praebere sacerdoti capitulari, qui ipsius vicem supplet in missae conventualis celebratione et applicatione, salvo tamen jure particulari vel consuetudine (c. 417, § 2).

d) *Lege quoque residentiae* tenentur canonici ; possunt tamen singuli abesse per *tres* menses in anno, sive continuos sive intermissos, dummodo propriae ecclesiae statuta aut legitima consuetudo servitium diuturnius non requirant (c. 418, § 1). Ut ferietur tempore Adventus et Quadragesimae aut in praecipuis anni sollemnitatibus (c. 338, § 3), *specialis* requiritur *licentia episcopi* ; nec unquam permittitur uno eodemque tempore capitulares ultra *tertiam* partem abesse.

Illegitime *non residentes*, eo ipso privantur omnibus fructibus, eosque tradere tenentur episcopo, qui ecclesiae vel alicui pio loco vel pauperibus distribuat, juxta c. 2381, n. 1 ².

ARTICULUS II.

De Vicario Capitulari.

144. — Sedes episcopalis *vacat* vel per mortem episcopi, vel per privationem aut translationem episcopo rite intimatam, vel demum per renuntiationem a S. Sede acceptatam (c. 430, § 1). Hic agimus de regimine sedis vacantis, et post notiones *praevias*, dicemus de

¹ Diei 19 Januarii 1748 (cf. Cocchi, I. c., p. 317. — ² Vide Cocchi, III, n. 310, p. 315.

deputatione Vicarii Capitularis et Oeconomi, deinde de *qualitatibus* requisitis a jure, demum de *potestate*, *obligatione* et *cessatione* a munere ejusdem Vicarii. Inde *sex* erunt paragraphi.

I) **Notiones praeviae.** — Primis christianis temporibus regebatur dioecesis viduata ab ipso *presbyterio* civitatis episcopalis, idque adhuc tempore S. Cypriani et S. Cornelii perseveravit. Deinde vero a Metropolitae *visitatores* seu intercessores vel interventores sunt nominati. A saeculo XII, unice ad *capitula* pertinebat regimen sedis vacantis; variis tamen modis jus suum exercuerunt capitula sive collegialiter, sive per turnum, sive per vicarios delegatos. *Tridentinum Concilium* sapientissime in sua sess. 24, de ref. c. 16 statuit, ut intra octiduum Vicarius constitueretur Capitularis ad assumendam jurisdictionem in dioecesi¹. Novus *Codex* dispositiones tridentinas confirmavit ac certiores reddidit.

145. — II) **Deputatio Vicarii Capitularis et Oeconomi.** — Communis plurium administratio cum saepe pariat confusionem, ideo nequit jurisdictio in dioecesi diu a toto corpore capituli exerceri. Constituitur autem Vicarius per *actum capitularem*, convocato capitulo juxta morem; ille tunc fit electus, cui favet numerus suffragiorum *absolute major*, demptis suffragiis nullis. *Unus* tantum deputari potest, et quaecumque alia consuetudo contraria reprobatur; imo electio quae non est conformis huic praescriptioni, *irrita* est juxta c. 433, § 1². Attamen licet unum quoque vel plures constituere *oeconomos* (c. 432, § 1), quamvis id minime sit necessarium. Oeconomus semper erit sub auctoritate Vicarii Capitularis, geretque administrationem proventuum rerum ecclesiasticarum (c. 442).

146. — III) **De dotibus requisitis in Vicario Capitulari.** — Ut *valide* fiat deputatio Vicarii, debet assumi presbyter, qui 30 annos expletos habeat, et ad eandem sedem vacantem nondum electus, nominatus vel praesentatus sit. Si hae conditiones poſthabitaе fuerint, Metropolita vel antiquior provinciae episcopus, agnita rei veritate, *pro ea vice* deputet ipse Vicarium; actus autem illius qui prius a capitulo electus fuerat, ipso jure sunt nulli (c. 434, § 3).

Illicite aliquis deputaretur Vicarius, qui non esset in s. theologia aut jure canonico doctor vel licentiatuſ, aut ſaltem earumdem disciplinarum vere peritus, et in quo non fulgerent morum integritas, pietas, sana doctrina cum prudentiae laude (c. cit. § 2). Nullibi statutum reperitur, Vicarium Capitularem assumi debere

¹ Wernz, II, n. 795; Schneider, l. c. p. 418 sqq.; Cocchi, III, n. 318. — ² Olim in Gallia vigeſbat conſuetudo plures deputandi Vicarios Capitulares in ſolidum; ſed nunc haec conſuetudo expreſſe reprobata eſt, c. 433, § 1.

e *gremio capituli* ; ceteris tamen paribus, ex mente, ut ait Cocchi (III, n. 320), Concilii Tridentini et S. Congreg. Concilii praeferendus est candidatus de *gremio capituli*.

De *Oecono*mo exigit jus, ut « fidelis ac diligens » reperiatur (c. 432, § 1).

147. — IV) De potestate Vicarii Capitularis. — *Duplex principium generale* circa potestatem Vicarii Capitularis adstrui potest :

1) Ad ipsum transit *ordinaria* episcopi jurisdictio in spiritualibus et temporalibus, exceptis iis quae de jure expresse sunt eidem prohibita (c. 435, § 1). Itaque Capitulum nihil potest sibi reservare, nec electus est Vicarius capituli, sensu stricto, sed potius Ordinarius habens etiam in capitulum jurisdictionem. — 2) *Sede vacante nihil innovetur* (c. 436) ; quare ea tantum agat et praescribat, quae non facile possunt differri vel quibus status dioecesis vix immutatur.

In specie, perspicitur Vicarius Capitularis habere facultates Vicarii Generalis, idque patet ex ipso canone 435, § 2. Potest praeterea in dioecesi permittere cuilibet episcopo exercitium pontificalium, et ipse, si est episcopus, eadem potest exercere, excluso tamen usu throni cum baldachino (l. c.).

Potest Vicarius Capitularis :

a) *Alienare* bona ecclesiastica de consensu capituli vel S. Sedis, juxta normas generales (c. 1532).

b) *Litem* super iis inchoare aut proseguere (c. 1526).

c) *Concedere dispensationes et absolutiones* (c. 82).

d) *Confessarios approbare* (c. 874).

e) *Leges, censuras et poenas* ferre (c. 435, § 1).

f) *Dioecesim visitare* et *judicium* ferre (c. 1572), etc.

Non potest Vicarius Capitularis ¹ :

1) *Conferre beneficia perpetua liberae collationis nec paroecias*, nisi sedes *ab anno* saltem vacaverit (c. 1432, § 2 et 455, § 2, n. 3).

2) *Incardinare* vel *excardinare* clericum nisi *post annum* a sede vacante (c. 113), de consensu capituli.

3) *Alienare bona mensae episcopalis* (c. 435, § 3).

4) *Praebendam supprimere* (c. 1422), nec unire paroeciales ecclesias inter se vel cum beneficio non curato (c. 1423).

5) *Litteras dimissorias* concedere, nisi *infra annum* aliquis arcetur ratione beneficii recepti vel recipiendi. Revoluto tamen anno,

¹ Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 387 ; Cocchi, III, n. 321 ; Schmöger, p. 24 ; Perathoner, I, p. 119 sq.

potest omnibus has litteras concedere, de consensu capituli (c. 958, § 1, n. 3).

6) *Indulgentias* elargiri (c. 912).

7) Convocare *synodum* dioecesanam (c. 357, § 1).

8) Condere Congregationes *religiosas* (c. 492, § 1).

Quoad honores et praecedentiam id omnino ipsi competit, quod de Vicario Generali valet (c. 439).

Ipsae ac Oeconomus jus habent ad *congruam retributionem* in Concilio provinciali designatam vel recepta consuetudine concedi solitam, desumendam ex redditibus mensae episcopalis aut ex aliis emolumentis (c. 441, n. 1).

148. — V) De obligationibus. — *a)* Debet *professionem fidei* emittere coram capitulo, priusquam jurisdictionem obtineat (c. 438). — *b)* Obligatione tenetur *residendi* in dioecesi, non aliter quam episcopus (c. 440). — *c)* Ipsi incumbit obligatio applicandi missam *pro populo*, ut dictum est de episcopo (c. 440). — *d)* Assistere debet *Conciliis* plenariis (c. 282, § 1), et provincialibus (c. 286, § 1). — *e)* Rationem reddere debet novo episcopo de *sui officii* administratione, juxta normam c. 444, § 1; item reddere tenetur rationem novo episcopo de *scripturis* ad Ecclesiam pertinentibus, si quae ad ipsum pervenerint (l. c. § 2). *Oeconomus aliique officiales* qui, sede vacante, fuerunt constituti, eodem modo debent agere rationem de rebus a se gestis (c. cit.).

149. — VI) De cessatione muneris Vicarii Capitularis. — *Quatuor* modis expirat officium Vicarii Capitularis: 1) Per *remotionem* ejus, quae remotio tamen unice ad S. Sedem pertinet (c. 443, § 1); idem dicendum est de oeconomis (c. cit.). — 2) Per *renuntiationem* ab ipso factam et capitulo authentice exhibitam; a capitulo autem eam acceptari necesse non est, ut valeat. — 3) Per *mortem* Vicarii Capitularis.

Hisce casibus, denuo a capitulo instituenda est electio novi Vicarii Capitularis.

Tandem ^[4] expirat officium ejus, quando rite episcopus *possessionem ceperit* suae sedis, praesentatis litteris apostolicis fidem facientibus ^{[de sua promotione} (c. 443, § 2)

Non autem cessat munus Vicarii Capitularis, quando ipse *ad episcopatum* designatus fuerit; tunc enim suum officium etiam post designationem retinere et exercere potest (c. 334, § 2).

ARTICULUS III.

De consultoribus dioecesanis.

150. — Ordo dicendorum hic erit : *a)* trademus notiones praevias ; *b)* agemus de institutione consultorum dioecesanorum ; *c)* de eorum renovatione et potestate ; *d)* de cessatione muneris eorum.

I) **Notiones praeviae.** — Loco capitulorum cathedralium instituti fuerunt in dioecesibus Americae Septentrionalis consultores dioecesani a Concilio Plenario *Baltimorensi*, anno 1852 vel saltem anno 1868 (Concil. *Baltimorens.* II). A Leone deinde P. XIII confirmata fuit haec institutio pro Insulis Philippinis, anno 1902.

Codex demum *speciali lege* (c. 423) stabilivit ut in omnibus dioecesibus sine capitulo constituerentur consultores dioecesani (c. 423), qui vices gererent canonicorum saltem ex parte ¹.

II) **Institutio consultorum dioecesanorum.** — Nominantur exclusive ab episcopo, et quidem ad *triennium* (c. 426, § 1). Debent esse sacerdotes, numero *saltem* 6 aut si parva sit dioecesis *saltem* 4 (c. 425, § 1) ; sint pietate, moribus, doctrina ac prudentia commendati, et omnes in civitate episcopali vel in locis vicinioribus commorentur. Oportet ut statim post eorum nominationem emittant *professionem fidei* (c. 1406, § 1, n. 6), et *jusjurandum* interponant de officio fideliter exsequendo sine ulla acceptione personarum (c. 425, § 2).

III) **De eorum renovatione et potestate.** — Deficiente aliquo consultore intra triennium, episcopus alium *substitut*, sed nonnisi de consilio ceterorum consultorum (c. 426, § 3). Sede autem vacante, si aliquis consultor deficiat, Vicarius Capitularis de consensu aliorum consultorum, nominet alium ; deinde tamen confirmatione *novi episcopi* designatus indigebit (l. c. § 5).

Potestas consultorum dioecesanorum ea est capituli cathedralis tanquam senatus episcopi ; ideo eandem potestatem habent ac capitulum, sive sedes sit plena, sive sit impedita sive sit vacua.

IV) **De remotione eorum.** — Durante munere, id est per *triennium*, consultores ne removeantur, nisi ob justam causam ac de consilio ceterorum consultorum (c. 428).

¹ Cf. Cocchi, III, n. 312.

CAPUT IV

De Vicariis Foraneis.

151. — Agendo de vicariis foraneis, dicemus eorum *originem*, *definitionem* ac *deputationem*, *jura* et *obligationes*.

I) **Origo.** — Vicarii foranei olim vocabantur « Archipresbyteri rurales », et eorum titulus ecclesiae erat *principalis* et *baptismalis* ; quare etiam « baptisterium » appellabatur, dum tituli clericorum quibus praeerant, minores erant proprioque nomine « oratoriorum » designabantur. *Saeculo circiter tertio*, prima hujus disciplinae vestigia in Aegypto commemorantur, deinde tandem etiam in Occidente. *Saeculo nono*, satis universe in districtus minores dioeceses divisae sunt, qui districtus vocabantur christianitates seu Decaniae. Presbyteri qui praeerant tali districtui, erant *Decani*¹, sed potestas eorum restricta erat. Nonnisi per transennam de ipsis loquitur Concilium Tridentinum in sess. 24, de ref. c. 3, 20, restringendo adhuc magis eorum auctoritatem ut notat Wernz². In nonnullis regionibus dabantur etiam « definitores », qui minori potestate gaudebant quam decani, quamvis parochis essent superiores³.

II) **Definitio.** — In Codice occurrit vox : *vicarius foraneus*. Porro vicarius est, quia potestatem aliquam *delegatam* ac limitatam accipit ab episcopo. Nota tamen, decanos seu vicarios foraneos plerumque esse parochos, ut patet ex usu et c. 446, § 1. *Foraneus* dicitur ille vicarius, quia juxta Bargilliat (ed. 25, I, n. 795), « extra fores seu civitatem in qua episcopus residet, constituitur ». Inde facile deducitur *definitio* vicarii foranei (c. 445) : Est nempe sacerdos, praesertim parochus, qui ab episcopo praeficitur alicui vicariatui foraneo, scilicet districtui qui constat pluribus paroeciis.

Ad nutum episcopi amoveri potest, quatenus est vicarius foraneus, non autem quatenus est parochus (c. 446, § 2).

III) **De ejus deputatione.** — Nominatio *unice* ad episcopum pertinet ; sed debet eligere *sacerdotem* eumque dignum ; nimirum, ut recte cum pluribus auctoribus animadvertit Cocchi (III, n. 326) « scientia et moribus commendatum, jurisque, quantum fieri potest, peritum ». Insuper haec addit ipse Codex : eligatur « praesertim inter rectores ecclesiarum *paroecialium* » (l. c.).

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 392 ; Perathoner, I, p. 121, qui ait hoc nomen desumptum fuisse ex regula S. Benedicti, c. 21. — ² II, n. 812. — ³ Vicarii foranei vocantur in pluribus dioecesis Galliae, v. gr. in Metensi : « archiprêtres ». Attamen, ut bene notat Bargilliat (*Droits et devoirs des curés*, n. 576), non idem sunt : « Les pouvoirs de l'archiprêtre s'exercent dans une circonscription territoriale assez étendue, qui comprend elle-même, comme subdivisions, un certain nombre de doyennés. »

IV) **De ejus potestate.** — Jura vicarii foranei *duplicis* sunt generis, quaedam enim sunt ad nutum concilii provincialis, vel synodi dioecesanae, vel episcopi ; alia vero in jure sunt determinata.

Jure determinata haec praesertim recensentur :

1) Curam vigilantiae habet, num sacerdotes districtus muneribus suis *rite* incumbant, praesertim quoad residentiam, praedicationem, catechismum, curam aegrotorum.

2) Num *decreta* visitationis episcopalis et cautelae debitae circa *materiam sacrificii missae* serventur.

3) Num ea quae respiciunt *cultum liturgicum* rite custodiantur.

4) Pariter de *bonis ecclesiasticis* et de *obligationibus* missarum inquirat.

5) Invigilet ut recte conscribantur et asserventur *libri parociales* (c. 447, § 1, n. 4).

6) Jus quoque habet assistendi *synodo dioecesanae* (c. 358, § 1, n. 4).

V) **De obligationibus ejus.** — Officia vicarii foranei haec praesertim sunt :

a) Si *non* sit parochus, debet *residere* in territorio vicariatus vel alio in loco non valde distante (c. 448, § 2).

b) Tenetur temporibus ab episcopo statutis *visitare* parocias sui districtus (c. 447, § 2).

c) Debet specialem habere curam de parochis *aegrotis* et *defunctis*.

d) Oportet ut curet ne, parochi aegrotante vel decedente, libri, documenta, sacra supellex aliaque quae ad ecclesiam pertinent, *depereant* aut *asportentur* (c. 447, § 3).

e) *Collationes* seu *conventus* (conférences ecclésiastiques) debet ipse instituere cum presbyteris proprii districtus, hisque praeesse (c. 448, § 1).

f) Semel saltem in anno *rationem reddere* ipsum oportebit de statu sui districtus (c. 449).

Vicarius foraneus, ut praescribit c. 450, § 1, *sigillum* habebit vicariatus *proprium*. Praecedet etiam omnibus parochis aliisque sacerdotibus sui districtus (c. 450, § 2). In aliquibus locis, ut notat Bargilliat¹, defert ipse rochetum et mozettam, iisque utitur tanquam signis potestatis delegatae quae gaudet. Conceditur *habitualiter* decanis facultas absolvendi a casibus reservatis Ordinario loci cum potestate subdelegandi toties quoties confessarios districtus (c. 899, § 2).

¹ Droits et devoirs des curés, n. 575 : « Dans plusieurs diocèses, les doyens et les archiprêtres jouissent du privilège de porter le rochet et la mozette comme signes distinctifs du pouvoir qui leur a été délégué. Cette concession, ne s'accordant pas avec les règles générales, ne peut avoir son origine que dans une autorisation expresse ou tacite du Saint-Siège. »

CAPUT V

De parochis.

152. — **Nobilissimum ac gravissimum officium est parochorum** opem ferendi episcopo in ordinaria et immediata animarum cura habenda ; itaque tanquam principales adjutores episcopi aestimandi sunt qui procurent fidelibus pabulum divinae doctrinae praedicando ac refectionem animae per administrationem sacramentorum. De his igitur nobis hic est loquendum, et quidem ea procedere licebit ratione, ut tractatum « de parochis » in *quinque* distinguamus partes : *a)* Origo et notiones praeviae ; *b)* de paroeciae erectione et institutione canonica parochorum ; *c)* de juribus et officiis parochorum ; *d)* de temporali administratione paroeciae ; *e)* de amissione officii parochialis. — *Codex* autem totam tractat materiam per 20 canones (c. 451-471) ; plura tamen etiam *aliis juris locis* reperiuntur ad *parochos spectantia*, de quibus non semel in tractatu nostro sermonem instituemus. Huc pertinent praesertim ea quae respiciunt sacramenta et alia id genus, ut inspicienti facile patebit.

ARTICULUS I,

Origo et notiones praeviae.

153. — **I) Origo.** — Parochi qua tales originem habent *mere ecclesiasticam*, non vero divinam, ut somniarunt parochistae cum presbyterianis et multis haereticis, quales Aerius, Wicleff, Huss, Lutherus, Calvinus, Knox, etc. *Parochistae* agnoscebant quidem superioritatem episcopatus ; erronee autem contendebant potestatem ipsam episcopalem multiplici ratione in parochis restrictam fuisse ex divina ordinatione. Itaque asserebant, parochos pertinere ad *hierarchiam ab ipso Christo institutam*, et tam immediatam in parochianos habere potestatem, ut episcopus nihil valeat in plebem paracho subjectam absque illius consensu. Erroris parochistarum praecipui *fautores* fuerunt olim aliqui doctores Sorbonae, ut Guillaume de Saint-Amour ; postea, saeculo XIII, Joannes qui dicitur major, Richerius vero, saeculo XVII ; deinde etiam Jansenistae, Van Espen, Nicolas Travers, Scipio Ricci, Pseudo-

synodus Pistoriensis, Febroniani ac Josephinistae. Originis divinae inde petebant *argumentum*, quia parochi, aiebant, successores sunt 72 discipulorum, de quibus legimus apud S. Lucam, c. 10, v. 1 sqq. Sed perperam adducitur illud argumentum, ut aperte demonstrat *D. Thomas* (2. 2. q. 188, a. 4 ad 5) : « Ad quantum dicendum, quod formam 72 discipulorum non solum tenent presbyteri curati, sed quicumque alii minoris ordinis, qui episcopis in eorum officio subserviunt ; non enim legitur quod 72 discipulis Dominus aliquas determinatas parochias assignaret, sed quod mittebat eos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus. » Aliud argumentum firmissimum in *contrarium* adstruit *Devoti* (apud Aichner-Friedle, § 126) dicens : « Nam hi discipuli tantum abest, ut parochi fuerint, ut neque sacerdotali charactere insigniti essent. Quod vel ex eo patet, quod ex 72 discipulis 7 diaconi electi sunt (Acta 6). Quomodo ergo iidem a Christo sacerdotes creati esse poterant ? »¹.

En autem *evolutio historica* hujus institutionis ecclesiasticae parochorum. *Primis saeculis*, solus episcopus cum clericis suis immediate regebat ac directe omnes christianitates in sua dioecesi administrabat. *Saeculo autem tertio* primum Romae institutae fuerunt ac divisae plures ecclesiae particulares, ad commodum fidelium aptatae ; hae communiter vocantur : *ecclesiae titulares Romae*². Sub initio *saeculi quarti*, missi sunt in Hispania plures diaconi ad varias christianitates, baptismi conferendi gratia, qui deinde tanquam delegati episcoporum inter ipsos fideles debebant. In casibus particularibus nonnunquam etiam presbyteri hac legatione fungebantur, sed parociae tunc temporis minime existebant. Ortum habuerunt saeculo *quinto*, vel etiam jam sub fine saeculi *quarti*, ut apparet ex iis quae narrat Gregorius Turonensis de institutione ecclesiarum ruralium a S. Martino in dioecesi Turonum habitae³ ; his enim ecclesiis praeponebatur etiam, ut fertur, ruralis seu forensis aliquis presbyter. *Parociae jam constitutae* inveniuntur initio saeculi sexti, ut omnibus patet ex variis canonibus synodorum tunc temporis in Gallia habitarum⁴. Ab initio quidem, ut recte notat Aichner-Friedle (§ 126), nonnisi ad tempus et modo revocabili missi erant parochi ad aliquam ecclesiam ruralem, atque pro libitu amovebantur ab episcopo ; deinde vero, tractu temporis, sacerdotes in *perpetuum* ad plebeias has mittebantur ecclesias earumque obtinebant titulos. Mox erectae fuerunt rurales ecclesiae in *beneficia*, quibus saltem principalis fruebatur clericus his ecclesiis inserviens ; idque praesertim saeculo *octavo* factum fuisse perspicitur⁵. Saeculo decimo quarto videtur primum *nomen* parochi occurrere, ut tenet Vermeersch-Creusen (I, n. 396), qui addit : « Vocabatur in primis saeculis presbyter dioecesanus, villanus,

¹ Cf. Acta S. Sedis, I, p. 392 ; Bouix, de parochis, I, c. 6 ; Cocchi, III, n. 332. — ² Cf. Msgr. J. P. Kirsch, Studien, IX, 1-2 ; Ons Hémecht, 1922, p. 231 sqq. De historia parochiarum maxima cum eruditione ibidem tractat. — ³ Msgr. Kirsch, l. c. p. 234. — Bargilliat (Droits et devoirs... n. 1), scribit : « Les paroisses furent établies dans les campagnes vers le commencement du ive siècle. Dans les villes, si l'on excepte Rome et Alexandrie, cette organisation ne fut réalisée que beaucoup plus tard, vers le commencement du xie siècle. » — ⁴ Hefele, Konzilien, II, 654. — Aichner-Friedle, § 126, nota 5. — ⁵ Msgr. Kirsch, l. c. p. 237 sqq.

forensis, parochitanus ; dein, sacerdos proprius (jam a saeculo viii) ; tandem plebitanus, curatus, pastor. »

Quidquid autem sit de nomine quo olim insigniebatur parochus, certum est *Tridentinam Synodum* episcopis mandasse ut, ubique erectis paroeciis, unicuique etiam suus perpetuus peculiarisque assignaretur parochus (sess. 24, de ref. c. 13). Quod praeceptum Concilii renovatum ac confirmatum fuit a *Codice statuente* (c. 216, § 1), ut territorium cujuslibet dioecesis dividatur in distinctas partes territoriales¹. Unicuique autem parti sua peculiaris ecclesia cum populo determinato est assignanda, suusque *peculiaris rector*, tanquam proprius ejusdem pastor, est praeficiendus pro necessaria animarum cura. In vicariatibus et praefecturis apostolicis eadem inducenda erit divisio, modo fieri queat absque ullo detrimento : attamen hae partes seu minores districtus non vocari debent paroeciae, sed quasi-paroeciae (c. 216, § 2 et 3).

II) **Notiones et definitio.** — Aliqui dicunt, vocem parochus venire a verbo *παρέχω*, quod significat : praebeo, offero ; quia, aiunt, ex officio praebet fidelibus sacramentorum et verbi divini pabulum². Sed *melius*, ni fallor, affirmatur, vocem parochus provenire a *παροικέω* : immoror, incolo, habito, quia ratione quadam speciali et stabili praeest incolis loci vi sui muneris. *Parochia* autem, « *παροικία* », locum aliquem vicinum designat seu districtum. Initio christianae religionis adhibebatur *haec vox* ad denotandum territorium regimini episcopi subjectum ; postea autem territorium episcopi nominabatur dioecesis, et minores districtus quibus rurales praeficiebantur sacerdotes, paroeciae dicebantur.

Itaque sic definitur parochus (c. 451, § 1) : Est sacerdos vel persona moralis, v. gr. capitulum, monasterium, cui paroecia collata est in titulum cum cura animarum sub Ordinarii loci auctoritate exercenda.

Dicitur : *sacerdos*, quia jam nemo potest institui parochus, nisi sacerdotio prius initiatus fuerit. *Olim* requirebatur tantum, ut esset clericus et *infra annum* a die pacificae possessionis sui beneficii reciperet ordinem presbyteratus.

Dicitur etiam : *vel persona moralis*, quia vicarius paroecialis, qui loco capituli aut monasterii, etc., curam actualem animarum in paroecia habet, non possidet paroeciam in titulum.

Additur : *in titulum*, id est, cujus ipse sit ordinarius et perpetuus pastor, quamvis inamovibilitas ad essentiam paroecialis beneficii non pertineat. Itaque etiam in definitione subjungitur : *sub Ordinarii loci auctoritate* ; potest autem juxta praescripta juris Ordinarius amovere eos parochos qui perpetuitate subjectivæ, ut aiunt, non gaudent³.

¹ Ut constitui possint paroeciae pro diversitate sermonis seu nationis fidelium in eadem civitate vel territorio degentium, vel paroeciae mere familiares aut personales, requiritur nunc speciale indultum apostolicum (c. 216, § 4). — ² Cf. Bargilliat, *Droits et devoirs*... n. 4 ; Cocchi, III, n. 331. — ³ Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 400 et 404. Ideo « succursalistae » in Gallia, Belgio, Luxemburgo, veri dicendi sunt parochi, quanquam amovibiles. Vocantur etiam : *desservants* vel ut addit Bargilliat (*Droits et devoirs*... n. 39) : « Dans quelques diocèses on leur donnait le nom de Recteurs. » De perpetuitate beneficii agemus in tractatu de beneficiis (libro III).

Ut ex definitione perspicitur, censetur parochus habere potestatem *ordinariam*, et quidem eam habet nomine proprio exercendam, *vi muneris sui* ; non enim est vicarius episcopi, nec ejus potestas dicitur vicaria. Porro id non impedit, quominus *episcopus* quoque sit pastor ordinarius et immediatus cunctorum fidelium suae dioecesis, quia non repugnat ut duplex potestas aut multiplex jurisdictio circa eandem versentur plebem. Itaque recte in casu scribit *D. Thomas* (suppl. q. 8, a. V ad 3) : « Ad tertium dicendum, quod inconueniens esset, si duo aequaliter super eandem plebem constituantur ; si autem inaequaliter, non est inconueniens. Et secundum hoc super eandem plebem immediate sunt et sacerdos parochialis et episcopus et Papa » ¹. Jurisdictio parochi in foro interno est ordinaria quidem, at *in foro externo* jurisditione ordinaria caret, quamvis potestate domestica seu oeconomica et administrativa gaudeat ².

Ex iis quae diximus, facile deduci potest *distinctio parochorum* in : a) actuales et habituales (penes personam moralem) ; b) amovibiles et inamovibiles (succursalistae) ; c) saeculares et religiosos (qui ad aliquam religionem pertinent) ; d) locales et personales (ut sunt plures capellani militum, qui stare debent peculiaribus S. Sedis praescriptis, ex c. 451, § 3).

Parochorum nomine in jure veniunt etiam quasi-parochi et vicarii paroecciales, si plena potestate paroecciali sint praediti, ut suo loco dicemus.

ARTICULUS II.

De erectione paroecciae et institutione parochi.

154. — *Quatuor* praesertim in hoc articulo erunt considerata, nempe : a) de *modis* quibus fit aliqua paroeccia ; b) de *jure instituendi* parochum ; c) de *qualitatibus* requisitis in parochis ; d) de iis qui *subduntur* parochi in jure.

I) De *modis erigendi paroecciam*. — *Tres* sunt modi erigendi paroecciam novam, aut per viam *creationis* aut per viam *divisionis* aut demum per viam *unionis* ; de quibus singulis pauca dicemus.

¹ Refert Bargilliat aliquam declarationem S. Cong. Concilii (l. c., n. 5) : « L'évêque pourrait donc, même contre la volonté du curé, déléguer un autre prêtre pour exercer un acte particulier du ministère paroissial. Mais la Sacrée Congrégation du Concile elle-même a déclaré que cette intervention ne doit être justifiée que par des causes très graves. » —

² Vermeersch-Creusen, I, n. 407. — Bargilliat (l. c., n. 6) ait : « Ils ne peuvent édicter des lois... ni même des préceptes qui s'imposeraient sous peine de péché à des particuliers ou à certaines classes... »

a) Aliqua paroecia exsurgit nova per viam *creationis* simpliciter, quando antea in eadem regione nulla paroecia exsistebat vel omnes paroeciae suppressae erant. Exempla habes in terra missio-num et in Gallia post « magnam revolutionem », ubi novae erectae ac circumscriptae fuerunt paroeciae ¹.

b) Fit paroecia nova per viam quoque *divisionis*, quando partes avelluntur ab una vel pluribus paroeciis jam existentibus, ut *alia* constituatur *paroecia* (c. 1421). Divisio autem paroeciarum pertinet ad Ordinarios locorum, potestque fieri, ut ait c. 1427, § 1, ex justa et canonica causa, invititis quoque paroeciarum rectoribus et sine populi consensu. *Canonica causa*, esset magna aliqua difficultas accedendi ad ecclesiam paroecialem, aut nimia paroecianorum multitudo ; nec alia causa tanquam canonica admittitur (c. cit. § 2). Oportet autem per *authenticam scripturam* ut satis constet de facta divisione paroeciarum, auditis antea capitulo cathedrali et iis quorum interest, praesertim rectoribus ecclesiarum (c. 1428, § 1).

c) Erigitur demum nova paroecia per viam *unionis*, quando scilicet ex duabus vel pluribus paroeciis extinctis una eaque nova efficitur (c. 1419) ; in jure vocatur : unio extinctiva ². Jamvero *extinctio* paroeciarum unice ad *S. Sedem* pertinet (c. 1422) ; *episcopi* vero (non Vicarius Capitularis) possunt, ob magnam et evidentem ecclesiae utilitatem aut necessitatem *unire* quaslibet paroeciales ecclesias inter se aut cum beneficio non curato, sive aequae sive minus principaliter, ita tamen ut, si unio fiat minus principalis, beneficium non curatum sit accessorium (c. 1423, § 1). Nunquam haec unio potest fieri cum mensa episcopali aut capitulari, bene vero cum ecclesia cathedrali vel collegiata ; debet necessario in *perpetuum* institui. Absque consensu et cum detrimento eorum qui easdem paroecias actu obtinent, *fieri nequit* (c. 1424).

Ab his modis omnino distinguenda est *dismembratio* alicujus paroeciae, quae etiam ab Ordinariis institui potest ex causa justa et canonica, invititis quoque rectoribus ac sine consensu populi (c. 1427, § 1). Porro *dismembratio* proprie est diminutio ex una parte et augmentum ex alia parte alicujus paroeciae *jam existentis*, quin nova exinde habeatur ; itaque per *dismembrationem* sensu canonico non erigitur paroecia ³.

¹ Bargilliat, Praelectiones, II, c. II, p. 54 ; Droits et devoirs... p. 10 : « Une nouvelle circonscription de toutes les paroisses, comme celle qui fut imposée en France en exécution du Concordat de 1801, pourrait également provoquer de nouvelles créations. » — ² Ab hac unione distinguenda est unio aequae principalis, qua uni eisdemque clerico plures tituli conferuntur ; et minus principalis, qua accessoria principali subicitur (c. 1420). — ³ Bargilliat, Praelectiones, II, n. 891 scribit : « Per dismembrationem nova paroecia non erigitur ; sed pars territorii ex una detrahitur ut alii beneficio aut ecclesiastico instituto assignetur. »

II) **De jure instituendi parochum.** — Jus instituendi parochum modo universali competit *Romano Pontifici*, qui nonnunquam collationem quarumdam paroeciarum sibi *reservat* (c. 455, § 1 et c. 1435, § 1), et quidem *quatuor* praesertim modis, juxta Cocchi (III, n. 337) : jure *praeventionis*, v. gr. nominando coadjutorem cum futura successione ; jure *concursum*, ut in Italia et Hispania ; jure *devolutionis*, ob episcopi negligentiam ; jure *exceptionis* seu reservationis proprie dictae, v. gr. nominat generatim ipse S. Pontifex ad parochiam e qua assumptus est novus aliquis episcopus (c. 1435, § 1, n. 4).

In sua dioecesi idem jus competit *episcopo*, salvo tamen privilegio electionis aut praesentationis (jurispatronatus), si cui legitime competat (c. 455, § 1). *Vicarius Capitularis*, sede vacante aut impedita, potest confirmare electionem aut acceptare praesentationem ad paroeciam vacantem, et institutionem electo aut praesentato concedere ; paroecias quoque liberae collationis conferre, sed tunc tantum cum sedes *ab anno* saltem vacaverit (c. cit. § 2).

Vicarius Generalis, nisi in casu sedis impeditae (c. 429, § 1), nihil valet circa institutionem parochorum absque mandato speciali (c. 455, § 3).

Pro *paroeciis religiosis* praesentat Superior competens aliquem religiosum sacerdotem suae Religionis, et Ordinarius loci, postquam certior factus est de qualitatibus praesentati, institutionem concedit (c. 456).

Pro paroeciis quae sunt *jurispatronatus*, praesentatio adhuc patronum spectat, si nolit suo juri renunciare (c. 1451, § 2).

Missio in possessionem seu institutio corporalis (installation) parochi pertinet ad loci Ordinarium, qui ad id alium ecclesiasticum virum, praesertim vicarium foraneum *delegare* potest et solet (c. 1443, § 2).

III) **De qualitatibus requisitis in paracho.** — Dotes quae in aliquo candidato ad officium parochi requiruntur, hae sunt :

a) Debet esse *presbyter*, ita ut collatio aliter facta invalida declaretur (c. 154 et 453, § 1).

b) Sit etiam bonis moribus, doctrina, animarum zelo, prudentia, ceterisque virtutibus ac qualitatibus praeditus, quae ad vacantem paroeciam *cum laude* gubernandam jure tum communi tum particulari requiruntur.

c) Nec sufficit ut simpliciter idoneus assumatur, sed loci Ordinarius, graviter onerata ejus conscientia, obligatione tenetur vacantem paroeciam illi conferendi, quem *magis idoneum* ad eam

regendam habuerit, sine ulla personarum acceptione. Itaque aptitudo promovendi generatim per *examen* aut per *concursum* specialem probari debet, ita tamen ut, juxta c. 459, § 2, ratio habeatur non solum doctrinae, sed etiam earum omnium qualitatum, quae ad paroeciam vacantem rite administrandam requiruntur.

Porro duplex distingui potest *concursum*, unus specialis, alter vero generalis. Prior investus fuit a Tridentino Concilio, consistitque praesertim in examine quodam scripto circa determinatas quaestiones dogmaticas et morales, necnon conciunculam super aliquem Evangelii textum, coram Ordinario aut ejus Delegato et Examinatoribus peracto ¹. *Concursum autem generalis* in pluribus regionibus inductus est, ita ut statis temporibus, v. gr. quolibet sexennio concurrentes examinarentur. Imo, ut notat Vermeersch-Creusen (I, n. 403), in dioecesibus Belgii locum concursus tenent *examina* statis temporibus per plures annos subeunda; idem dicendum est de nonnullis aliis regionibus. Itaque in genere servandae sunt praescriptiones novi Codicis circa *inquisitiones praevias* et *examen* (c. 459, § 3); in regionibus vero in quibus viget concursus, haec forma retineatur, donec S. Sedes aliud decreverit (id. § 4).

IV) De iis qui subduntur parochi. — Parochus curam actualem fidelium sibi commissorum assumit, cum legitime *institutionem corporalem* suae paroeciae acceperit. Porro tanquam *subditi* parochi censendi sunt:

a) Illi qui in ipsa paroecia *domicilium* habent vel *quasi-domicilium*; sufficit quoque *domicilium* dioecesanum vel *quasi-domicilium* dioecesanum, modo actus commorationis in paroecia non desit.

b) *Vagi*, qui nullum habent *domicilium*, si actu commorentur in paroecia; his addendi sunt *milites*.

c) *Minores* quatenus *domicilium* parentum suorum vel tutorum retinent in aliqua paroecia.

d) *Uxores* quae virorum suorum *domicilium* habent; item *amentes*, qui curatorum *domicilium* sortiuntur.

e) *Religiosae personae* quae nec de jure eximuntur a jurisdictione parochi, nec ab episcopo speciali modo subductae fuerunt ab hac eadem potestate (c. 464, § 2). Etiam « *piae domus* », ut ait idem canon, quamvis non ad aliquam Religionem pertineant, possunt ex justa et gravi causa *subduci* a parochi cura.

In dubio, ut recte sentit Bargilliat (II, n. 890), pronunciandum est in favorem juris parochialis.

¹ Concilium Tridentinum, sess. 24 de ref. c. 18; Benedictus XIV, Constit. Cum illud, 14 Dec. 1742; Wernz, II, n. 827; Cocchi, III, n. 338.

ARTICULUS III.

De juribus et officiis parochorum.

155. — Parochus habet non tantum officium, sed etiam beneficium ; id autem simul est aliquod beneficium *duplex* seu *residentiale*, et aliquod beneficium *curatum*, adnexam sibi habens curam animarum (c. 1411, n. 3 et 5). Inde multiplicia exoriuntur tum jura tum officia, de quibus in duplici agemus sectione.

§ 1. DE JURIBUS PAROCHORUM.

Inter jura parochorum distinguere possumus aliquas functiones quae dicuntur *reservatae* ; alias quae *solent* ab ipso parochi fieri, etsi de jure non sint reservatae ; alias demum quae vi officii, consuetudinis aut dispositionis juris *possunt* a parochi fieri. Agemus vero hic de functionibus parochialibus stricte dictis, deinde de potestate quae competit parochi vi sui officii ac consuetudinis aut ex speciali dispositione juris ; sub fine deinde paucis indicabimus jura parochi, quae dicuntur *utilia*. Notat autem Prümmer (q. 156), quosdam auctores distinguere inter « jura paroecialia » et « functiones paroeciales » ; priora enim utilitatem quamdam et honorem afferunt ¹, alia vero praesupponunt interventum parochi, qui tamen ad eas adimplendas etiam aliquem poterit delegare.

1) Functiones parochi reservatae seu jura stricte paroecialia. — Nisi aliud jure caveatur, *septem* tantum hae functiones parochi reservantur (c. 462) :

1) Collatio sollemnis *baptismi* (c. 738).

2) Delatio publica *S. Communionis* ad infirmos in propria paroecia. — Casu quo privatim defertur, id licet alii ².

3) Delatio publica aut privata *Viatici* ad infirmos, itemque administratio *Extremae Unctionis*, praeter casus in jure exceptos. — Hae exceptiones juris sunt : a) Episcopo graviter aegrotanti administrantur sacramenta a *canonicis* (c. 397, n. 3) ; b) in omni Religione clericali id peragit *Superior* erga subditos aegrotos ac famulos, hospites aliosque in domo aui noctuque degentes (c. 514) ; c) item de monialibus, quos reficit *confessarius ordinarius* eodem

¹ V. gr. jus percipiendi portionem paroecialem juxta taxam funeralem (c. 1236, § 1).

— ² Vermeersch-Creusen, I, n. 409 ait, tunc deesse justam et rationabilem causam eam privatim deferendi, quando parochus vult eam publice deferre.

prorsus modo ¹ ; *d*) in casu demum necessitatis vel de licentia rationabiliter praesumpta ipsius parochi, licet omni quoque sacerdoti haec administrare sacramenta (c. 848, § 2).

4) Denuntiatio sacrarum *ordinationum* et ineundarum *nuptiarum* ; assistentia *matrimonii* et concessio benedictionis nuptialis.

5) Expletio *funeris* seu exsequiarum, de qua in Libro III.

6) Benedictio *domorum* Sabbato Sancto vel alia die pro locorum consuetudine. — In multis vero regionibus, v. gr. in Belgio, ut ait Vermeersch-Creusen (I, n. 410), haec benedictio annua non est in usu.

7) Benedictio *fontis baptismalis* in Sabbato Sancto ; publicae *processiones* extra ecclesiam, excipe privilegium concessum regularibus pro octava festi Corporis Christi et salvo jure particulari v. gr. Dominicanorum die festo SS. Rosarii ² ; *benedictiones* demum extra ecclesiam cum *pompa* et *solemnitate* impertitae, nisi agatur de ecclesia capitulari et Capitulum has functiones peragat. Sic v. gr. benedictio sollemnis statuarum, aedificiorum ac navium reservatur parochi vel Ordinario loci vel delegatis ab alterutro.

II) De iuribus quae competunt parochi vi muneris vel ex speciali dispositione juris. — Quamvis, vi officii sui, parochus nullam habeat jurisdictionem proprie dictam in *foro externo*, nec de se dispensare possit ullo modo in legibus generalibus ecclesiae, attamen aliquam potestatem *administrativam* et oeconomicam acquirit in suos subditos, atque variis in casibus eos dispensare potest a praescriptis communibus ex *speciali* dispositione juris. Itaque *a*) subditos suos et etiam peregrinos in territorio suae paroeciae *dispensare* valet parochus a lege communi de observantia *festorum* itemque de observantia *abstinentiae* et *jejunii* vel etiam utriusque, sed nonnisi in casibus singularibus justaque de causa ³, ex c. 1245, § 1. *b*) Potest parochus dispensare super plerisque *impedimentis matrimonii* foro quoque externo, quando urget periculum mortis et loci Ordinarius adiri nequit (c. 1044) vel etiam in casu urgenti, ubi loci Ordinarius non valeat consuli (c. 1045, § 3 et 1046).

Affirmat Vermeersch-Creusen (I, n. 407), hanc potestatem, utpote ordinariam, delegari posse.

In *foro interno* potestatem habet parochus ordinariam, et quidem *propriam*, non *vicariam*, ut supra dicebamus ; at eam, in quantum est sacramentalis ⁴, *nullo modo delegare* poterit propter spe-

¹ Exempla tradit Prümmer, q. 156 de famula aegrotata. — ² Vide apud Prümmer, l. c. sub littera g. — ³ Cf. pro explicatione hujus canonis casum practicum in « theol. prakt. Quartalschrift », 1922, p. 292 sqq. — ⁴ Vide Vermeersch-Creusen, I, n. 408.

cialem juris prohibitionem ex declaratione Commissionis pro interpret. juris can. die 16 Octob. 1919¹. Ipse valet *ubique* etiam extra suum territorium confessiones audire suorum subditorum. Nequit reservare peccata ; at ipso jure a casibus, quos quoquo modo sibi Ordinarius reservaverit, absolvere potest toto tempore ad *praeceptum paschale* adimplendum utili (c. 899, § 3).

Functiones quaedam, etsi soleant a parochis tantum vel eorum delegatis impleri, proprie non reservantur, v. gr. benedictio mulieris post partum. Nec administratio communionis *paschalis*, juxta c. 859, § 3, reservatur parochi ; ibi enim dicitur, suaderi tantum fidelibus ut huic praecepto satisfaciant in propria paroecia. Attamen certior faciendus erit parochus de adimpleto praecepto. Prima puerorum *communio privata* non spectat exclusive parochum ; sed ipse semper vigilare debet ne indispositi accedant ad sacram mensam (c. 854, § 5).

Jus quoque habet parochus benedicendi candelas, cineres, palmas, ignem, celebrandi feria quinta in majori hebdomada et diebus sequentibus, etc.² ; attamen jus illud non est exclusivum.

De iis quae competunt parochi in ordine ad sacramenta, pauca haec sufficiant, praeter illa quae supra dicta fuerunt.

A) Circa baptismum notandum est, nomina baptizatorum a parochi inscribi in *libro baptismali*, facta mentione de ministro, parentibus, patrinis, de loco ac die collati baptismi³. Si parochus proprius non fuerit praesens baptismi, *minister* de eo collato quamprimum proprium ratione domicilii parochum baptizati certiore reddat (c. 778). Ad collationem autem baptismi comprobendam sufficit *unus testis* omni exceptione major, si nemini fiat praejudicium ; sufficit quoque ipsius baptizati *jusjurandum*, si in adulta aetate baptismum receperit (c. 779). Si de baptismi filiorum *illegitimorum* agitur, nomen matris est in libro inserendum, modo publice ejus maternitas constet, vel ipsa sponte sive scripto sive coram 2 testibus id petat. Idem dicendum est de nomine patris, dummodo etiam hic scripto vel coram 2 testibus petat, vel ex publico authentico documento sit notus. In *omnibus, aliis casibus*, inscribatur natus tanquam filius patris ignoti vel ignotorum parentum (c. 777, § 2).

B) Quoad confirmationem, ad parochum pertinet nomina minis-

¹ Acta Ap. Sedis, XI, p. 477. — ² Vide Cocchi, III, n. 341. — ³ Canon 777, § 1. Cf. Bargilliat, Deits et devoirs... n. 171 et suiv.

tri, confirmatorum et patrinorum, diem ac locum confirmationis referre in *libro peculiari* (c. 798), deindeque *etiam* in libro baptizatorum susceptionem confirmationis adnotare (c. 470, § 2). Si proprius vero confirmati parochus praesens non fuerit, de collata confirmatione *minister* vel per se ipse vel per alium quamprimum eundem certiore faciat (c. 799). Ad collatam confirmationem *probendam* eadem sufficiunt testimonia ac pro baptismo, congrua congruis referendo.

C) Quoad sacramentum matrimonii, ad parochum spectat sponsorum instituere *examen* ; investigationes opportuno antea tempore facere circa *impedimenta* forte obstantia, circa *libertatem* consensus, *instructionem* religiosam, etc. ; *publicationes* seu bannorum, ut aiunt, proclamationem peragere ; generatim pro viribus adlaborare ut bene praeparentur sponsi ad susceptionem fructuosam hujus sacramenti. Ea tantum matrimonia *valida* sunt quae contrahuntur coram parocho, vel loci Ordinario, vel sacerdote ab alterutro delegato et 2 saltem testibus. *Licite* vero assistit solus parochus proprius, vel ille qui licentiam ab ipso accepit in suo territorio, vel licentiam Ordinarii domicilii aut quasi-domicilii aut menstruae commorationis alterutrius contrahentis ; *exceptio* tamen viget pro *vagis* actu itinerantibus, et in genere casu quo *gravis necessitas* intercedit quae a licentia petenda excusat (c. 1097, § 1, n. 3). In quolibet casu pro regula habeatur ut matrimonium coram *sponsae parocho* celebretur, nisi justa causa excuset (id. § 2). In *libro matrimoniorum* scribenda sunt a parocho aut ab ejus supplente nomina conjugum ac testium, locus et dies celebrati matrimonii atque alia ad id spectantia ; idque « licet alius sacerdos rite delegatus matrimonio astiterit » (c. 1103, § 1). Praeterea parochus in *libro* quoque *baptizatorum* adnotet conjugem tali die in sua paroecia matrimonium contraxisse, vel notitiam initi contractus ad parochum baptismi transmittat (id. § 2).

III) De *juribus utilibus parochi*. — Jus habet parochus ad *honestam sustentationem* ex ipsis proventibus beneficii sui ; dignus est enim operarius mercede sua, et decet, ut is qui tam abundanter spiritualia distribuit, etiam de temporalibus sublevetur in suis quotidianis necessitatibus. Saepe saepius autem consistit haec parochi sustentatio in aliqua *pensione* quam praestat gubernium civile, vel alio modo juxta varias regiones.

Jus deinde habet parochus ad *praestationes* vel *oblationes* vel *jura stolae*, prout determinata fuerunt sive in concilio provinciali,

sive in conventu episcoporum provinciae, cum approbatione Sedis Apostolicae (c. 1507, § 1), sive demum juxta probatam consuetudinem ¹. Porro hae *praestationes* parochi obveniunt, quamvis alius sacerdos expleverit officium, nisi de contraria offerentium voluntate certo constet circa summam quae taxam excedit ². *Oblationes* quae fiunt in capsis ecclesiae vel in collectis ad finem determinatum, item quae aliis in ecclesiis quam paroeciali habentur, non cedunt parochi. Quoad oblationes vero multum consuetudo est consulenda, cui se accommodat voluntas offerentium ³.

Jus est parochis, ut ad synodum dioecesanam unus saltem eorum ex unoquoque vicariatu foraneo eligatur. (c. 358, § 1, n. 7). Ex ipsis quoque assumuntur, ut vox indicat, parochi consultores, et sic porro.

§ 2. DE OBLIGATIONIBUS PAROCHI.

156. — Parochi beneficia habent « duplicia et curata »; sunt enim pastores animarum ac praecipui adjutores episcopi in sacro ministerio extra civitatem episcopalem peragendo. Porro variae *obligationes* quae exinde resultant, non indecore ad *quatuor* reducuntur capita: *a)* ad obligationem residentiae; *b)* ad applicationem missae pro populo; *c)* ad administrationem sacramentorum et exercitium curae animarum; *d)* ad vigilantiam super gregem sibi concrediditum et confectionem librorum paroecialium.

I) De residentia parochorum. — Quemadmodum beneficiati majores, ut episcopi, lege tenentur residentiae, ita etiam hac eadem lege tenentur *beneficiati minores* quibus incumbit *cura animarum*, scilicet parochi quicumque, vicarii quoque paroeciales proprie dicti, oeconomi et adjutores plena potestate praediti ⁴. Itaque habitare debent in *domo paroeciali* prope ecclesiam suam (c. 465, § 1), nisi loci Ordinarius ex justa causa permittat ut alibi commorentur. Abesse autem eisdem permittitur per *duos* ad summum intra annum *menses* sive continuos sive intermissos; solius Ordinarii erit judicare an absentia diuturnior requiratur, vel potius brevior tantum concedatur. In 2 mensibus vacationum qui competunt parochis, non sunt computandi dies quibus *piis exercitiis* vacant (c. 465, § 2 et 3).

Lex residentiae quae fundatur in jure divino, potest quidem violari, quin *juridice* praescriptiones positivae ecclesiae infringantur, v. gr. ut ait Ver-

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 411. — ² Canon 463, § 3. — Prümmer (q. 156, 3, a) tradit exempla. Parochus qui plus exigit quam illi debetur juxta taxam, tenetur restituere (id. § 2). — ³ « Multis in locis, ait Vermeersch-Creusen (I, n. 411), parochi cedunt oblationes factae ab illis qui sibi porrectas reliquias deosculantur. » — ⁴ Cocchi, III, n. 345, d.

meersch-Creusen (I, n. 412), si quis, non relicto Vicario, *saepe* a mane usque ad vespere absit. Exigitur utique factum alicujus habitationis *activae* et *actualis* intra limites parociae, saltem habitualiter¹.

Pro tempore absentiae ratio habenda est specialium praescriptionum juris. Etenim quando *ultra unam hebdomadam* est absentia duratura, debet parochus : a) habere legitimam causam ; b) scriptam licentiam in antecessum obtinere ab Ordinario ; c) vicarium substitutum designare sui loco, ab Ordinario tamen probandum ; d) quatenus sit religiosus, indiget quoque licentia sui Superioris, et substitutus tum ab Ordinario tum a Superiore probari debet (c. 465, § 4).

Datur *exceptio* ab his praescriptis juris, quando scilicet parochus *repente* propter *gravem* aliquam causam discedere debebit *ultra hebdomadam unam* ; tunc statim potest abire, postquam designavit *sacerdotem suppletē*. Atvero quamprimum per litteras Ordinarium commonefaciat de repentino suo discessu, indicans et causam et substitutum a se designatum (id. § 5). Hic solebant auctores inquirere de potestate hujus substituti quoad *assistentiam matrimonii*, an scilicet vi designationis a parocho factae id ipsi liceat, vel solummodo vi approbationis ab Ordinario obtentae ; deinde num in casu repentini discessus parochi *ipso facto* talis potestas substituto competat et sic porro. Quaestionem *authentice* solvit Commissio pro interp. C. J. (die 14 Julii 1922, A. A. S., XIV, p. 527) : a) In casu quo discessus parochi *non fit repentinus*, substitutus nequit *valide* assistere matrimoniis, nisi post approbationem Ordinarii ; hac vero obtenta, valide et licite assistit matrimoniis, si nulla limitatio apposita fuerit. Jamvero, ut patet ex c. 474, vel Ordinarius vel parochus valent aliquid excipere. — b) Casu autem quo *repentino* discedere debebit parochus, idem substitutus seu sacerdos supplens, etiam ante approbationem Ordinarii, *valebit*, sub iisdem conditionibus, assistere matrimoniis, « quoadusque Ordinarius, cui significata fuit designatio sacerdotis supplentis, aliter non statuerit ». — c) Tandem, si agitur de parocho et vicario *religiosis*, matrimoniis assistere valebit substitutus, servatis servandis ac obtenta approbatione Ordinarii, quamvis nondum data fuerit approbatio Superioris religiosi (ad 3).

¹ Citat Cocchi (n. 345, c) aliquam declarationem S. Congr. Concilii (10 Maii 1687) in hac re : non satisfacit oneri residentiae, sic ipse, qui noctu in paroecia residet, diem extra parochiam transit vel vicissim, pro majori parte anni, sicut declaravit S. C. C. — Vide etiam sub littera b (n. 345).

Pro absentibus infra unam hebdomadam, de jure communi nihil aliud praescribitur (c. 465, § 6), quam ut « fidelium necessitatibus provideatur, maxime si id pecuniaria rerum adjuncta postulent », v. gr. si adsint infirmi. Pro his brevioribus absentibus *omnino* standum est statutis dioecesanis aut praescriptis episcopi aut locorum consuetudini. Itaque in urbe, nisi aliter statutum fuerit, juxta Vermeersch-Creusen (I, n. 413), satis erit plerumque vicinum parochum *monere* (casu quo vicarii cooperatores deessent) ; ruri saepe consulendum ut alius sacerdos in ipsa paroecia resideat (nisi adjuncta aliud suadeant).

Poenae canonicae (c. 2381) contra parochos qui violant legem residentiae, *eaedem prorsus sunt* quam illae quas statuit jus contra canonicos non residentes (de quibus supra egimus n. 143, d). Datur quoque forma quaedam processus (c. 2168 sqq.) contra clericos *non residentes*, quae reservatur Libro IV¹.

157. — II) De applicatione missae pro populo. — Parochi *tenentur* sub gravi et ex justitia applicare omnibus diebus dominicis ac festis etiam suppressis specialem sacrificii missae fructum gratis pro grege sibi concredito. Haec obligatio simul *personalis* est ac *realis*, ita ut per se huic debeant ipsi satisfacere, et per alium, si legitime fuerint impediti. Itaque si propter causam justam alius celebret missam solemnem, parochus *applicare* debebit missam privatam quam ipse celebrat. Generatim in *ecclesia parochiali* celebrabitur missa applicanda pro populo, nisi rerum adjuncta missam alibi celebrandam exigant aut suadeant (c. 466, § 4). Parochus legitime *absens* potest missam pro populo applicare vel ipse per se in loco in quo degit vel etiam, si vult, per sacerdotem qui ejus vices gerat in paroecia (id. § 5).

Dies festorum etiam suppressorum illi sunt qui *continentur* in catalogo Urbani VIII, et qui iterum decreto S. C. Concilii (28 Dec. 1919) enumerantur².

Quasi-parochi, etsi ad applicationem missae pro populo teneantur, obligantur tantum diebus festis de praecepto Ecclesiae universalis, excepta Circumcisione et additis diebus Paschatis et Pentecostes (c. 466, § 1 et c. 306).

Ordinarius loci justa de causa permittere potest ut parochus missam pro populo *alia die* applicet ab ea qua jure adstringitur (c. 466, § 3).

Una tantum missa est offerenda pro populo, unaquaque die

¹ Cf. Bargilliat, Droits et devoirs des curés, n. 102 et suiv. ; Praelectiones, II, n. 1089 sqq. ; Prümmer, q. 157. — ² Cf. Marc-Gestermann, n. 654 sq. ; Bargilliat, Praelect. II, n. 1106 ; Droits et devoirs... n. 122 ; Blat, II, p. 433 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 323 ; Cocchi, III, n. 346.

designata etsi parochus *plures* regat paroecias aequè principaliter unitas, vel adhuc alias in administrationem habeat (c. 466, § 2) ; quare hac in re reformata est lex antiqua *severior*, quam expresserat declaratio S. C. Concilii, die 3 Febr. 1875¹.

Missae quas neglexit parochus, quamprimum ab ipso sunt *supplendae* ; obligatio enim, elapso die, non desinit esse sed urgetur.

Praeter parochos et quasi-parochos ad applicationem *adhuc tenentur* : vicarii paroeciales, vicarii oekonomi, vicarii substituti, sed hi tantum ex conducto cum parochò, non verò necessario per se (c. 466, § 5).

158. — III) De administratione sacramentorum et cura animarum. — Parochus tenetur ex *justitia* ² et sub *gravi* administrare sacramenta fidelibus, quoties legitime petant ; illud officium effluit ex munere quod ipsis incumbit et in jure quoque positive affirmatur (c. 467, § 1). Quare juxta doctrinam *S. Alphonsi* et auctorum communiter, etiam cum *periculo vitae* tenetur parochus suis parochianis in gravi necessitate constitutis administrare sacramenta ad salutem *necessaria*, baptismum nempe, poenitentiam et nonnunquam etiam Extremam unctionem, scilicet, ut innuit *S. Alphonsus* (Theol. mor. L. VI, n. 729), cum infirmus a longo tempore non est confessus et verisimiliter censetur esse in mortali.

Quoad sacramentum Eucharistiae, quamvis in gravi periculo mortis aegroti teneantur, si possunt, illud recipere, tamen ex sententia quam *S. Alphonsus* (l. c. n. 233) vocat « valde probabilem », *non obligatur* parochus ad illius administrationem cum *vitae periculo*. Ratio haec est : quia hoc sacramentum non est tantae necessitatis, ut parochus causa illud ministrandi teneatur prodere vitam. Maxime vero id elucet ex declaratione Gregorii XIII, vel ex responso *S. Congreg. Concilii* ad archiepiscopum Florentinum : « Parochos teneri omnino ministrare (tantum) baptismum et poenitentiam ³. »

Sacramentum poenitentiae peculiariter quod spectat, expresse statuit canon 892, § 1, parochos aliosque quibus cura animarum vi muneris est demandata, gravi *justitiae* obligatione teneri audiendi sive per se sive per alium confessorium eos fideles sibi commissos qui *confiteri rationabiliter petant*. Sacramentalis autem confessionis proprius locus est ecclesia vel oratorium publicum aut semi-publicum ; et sedes confessionalis ad audiendas mulieres *semper* collocari debet in loco patenti ac conspicuo, crataeque fixa et tenuiter perforata sit instructa (c. 908 et 909). Servanda sunt statuta dioecesana ac praescripta episcopi circa *sedes confessionales* extra ecclesiam et oratorium saltem semi-publicum collocandas, v. gr. in sacristia quae distet ab ecclesia ⁴.

¹ Vide Aichner-Friedle, § 127, nota 12 ; Veermersch-Creusen, n. 415. — ² Bargilliat (droits et devoirs... p. 103), ait : « Par le fait même de leur institution, ils se sont engagés par un contrat tacite vis-à-vis de leurs ouailles ; celles-ci doivent procurer au pasteur les ressources nécessaires, et le pasteur doit pourvoir à leurs besoins spirituels. » — ³ *S. Alphonsus* citat Fagnanum (in cap. Clericos) ; sed *L. Gaudé* (vol. III, p. 203, l) haec animadvertit : « Fatendum est omnem hanc probationem quacumque vi destitui. » — Recentior Bargilliat (Droits et devoirs des curés, n. 143), ait : « On admet cependant que, nonobstant la charge pastorale, personne n'est tenu de procurer le Viatique au péril de sa vie, parce que ce sacrement n'est pas d'absolue nécessité. » — ⁴ Confer v. gr. praescriptiones in dioecesi Argentoratensi, in « Bulletin ecclésiastique de Strasbourg », 1922, n. 1, p. 4 (sub titulo : Confessions).

Ad curam animarum pertinet speciali quadam ratione *verbi divini praedicatio* ; et haec est obligatio parochi omnino gravis, cui saltem habitualiter per se ipsum et non per alios satisfacere debet (c. 1344, § 2), nisi ob justam causam ab Ordinario probatam. Itaque, juxta praescripta juris (c. 1344, § 1), cujusque parochi proprium officium est diebus dominicis ceterisque per annum festis de praecepto verbum Dei populo nuntiare, praesertim intra eam missam quam magis frequentat populus. Summopere *christianam juventutis institutionem* procurare intendat ; de hac enim obligatione parochorum scribit Codex (c. 1329) : « Proprium ac gravissimum officium, pastorum praesertim animarum, est catecheticae populi christiani institutionem curare. — Debet parochus statis temporibus, continenti per plures dies institutione, *pueros* ad sacramenta poenitentiae et confirmationis rite suscipienda singulis annis praeparare » (c. 1330, § 1). Speciatim *tempore quadragesimali*, si nihil obsit, instructio ad pueros facienda erit circa S. Eucharistiam ; suscepta vero *prima* communione, parochus non omittat « pueros uberius ac perfectius catechismo excolere » (c. 1331).

Diebus dominicis aliisque festis de praecepto, hora convenienti, debet insuper parochus *catechismum* fidelibus adultis, sermone ad eorum caput accommodato, explicare (c. 1332).

Vehementer exoptat Codex et hortatur, ut parochi sedulo curent de institutione horum puerorum, qui *indicia* praebeant *ecclesiasticae vocationis*. Eos ad pietatem informet, primis litterarum studiis imbuant divinaeque in eis vocationis germen foveant (c. 1353).

Specialis obligatio parochi est ut in sua paroecia opera *caritatis, fidei* ac *pietatis* foveat aut instituat (c. 469). Pro his operibus ac piis associationibus potest quidem in suo territorio juxta praescripta particularia, ut asserit Vermeersch-Creusen (I, n. 416), *stipem* colligere¹ ; sed extra suam paroeciam licentia scripta indigebit Ordinarii loci (c. 1503). Etiam parochus curare debet ut, saltem *decimo quoque anno*, sacram, quam vocant, *missionem* habeat in sua paroecia (c. 1349, § 1).

Maxime commendantur parochi caritas quaedam ac benevolentia paterna erga *pauperes* et *miseros* suae paroeciae ; speciali quoque amore ac summa diligentia debet *aegrotos*, si qui sint, parochianos adjuvare, maxime vero *morti proximos*. Itaque sollicito sacramentis eos reficiat, animasque illorum Deo commendet

¹ Juxta Vermeersch-Creusen (II, n. 823), parochi licet per se eleemosynas colligere in bonum parochianorum, pro scholis et piis operibus paroeciae. Ad rem etiam faciunt c. 415, § 2, n. 5 et 630, § 4.

(c. 468, § 1). Benedictionem apostolicam cum indulgentia plenaria in articulo mortis concedere valet parochus vel ille sacerdos qui infirmis assistit, juxta formam liturgicam ; hanc autem benedictionem impertiri ne omittat ¹.

159. — IV) De vigilantia a parocho exercenda et libris paroecialibus conficiendis. — Ex praecepto divino tenentur omnes quibus cura animarum commissa est, oves sibi concreditas agnoscere, juxta praescripta Tridentini Concilii (sess. 23, de ref. c. 1), et errantes prudenter corrigere, ut addit c. 467, § 1. Invigilare igitur sedulo debet, ne *error, peccatum et perturbatio* paroeciam invadant ac animas pervertant. Primo curare debet, ne contra fidem et bonos mores in paroecia sua, praesertim in scholis publicis et privatis, aliquid tradatur ². Fideles quoque diligenter monebit de non legendis *libris prohibitis* (c. 1405, § 2), et inquisitiones tempestivas instituet, ne tardius rerum pravarum notitia ad eum perveniat.

Quo securius hoc vigilantiae officium habeatur, praescripti sunt etiam *libri paroeciales*, quinque numero (c. 470), qui in speciali archivo custodiri debent. Porro hi libri sunt :

A) **Liber baptizatorum**, qui censetur esse principalis ³. In ipso adnotantur *baptismus, confirmatio* si eam receperit, *matrimonium* si illud contraxerit, sacer *subdiaconatus* ordo si eum susceperit, vel demum *professio religiosa sollemnis*, si eam emiseric. Si matrimonium fuerit conscientiae tantum, illud in secreto et separato inscribet libro juxta praescriptum c. 1107. Modo citatae adnotationes omnes semper referendae erunt in documenta accepti baptismatis ⁴.

B) **Liber confirmatorum**, in quo notatur susceptio sacramenti confirmationis juxta c. 798, quem supra exposuimus ⁵.

C) **Liber matrimoniorum** cum omnibus adnotationibus secundum c. 1103, de quo etiam supra egimus (n. 155, II).

D) **Liber defunctorum**, in quo adnotantur nomen et aetas defuncti, nomen parentum vel conjugis, tempus mortis, quis et

¹ « Il faut, pour gagner cette indulgence, que le malade ait une vraie contrition de ses fautes, et que, après s'être confessé et reçu la sainte communion, si cela a été possible, il invoque dévotement le nom de Jésus, au moins du fond du cœur s'il ne peut l'exprimer par la parole, puis, qu'il accepte avec résignation la mort comme châtiment du péché » (Constit. Pia mater de Benoît XIV, du 5 Avril 1747). Confer Bargilliat, Droits et devoirs... n. 376. — ² Canon 469. — De quaestione scholarum bene disserit Bargilliat (Droits et devoirs... n. 367 sqq.). Confer etiam Laurentium, n. 605 sqq.; Huguenin-Marc, n. 631 sqq. — ³ Ita Vermeersch-Creusen, I, n. 417. — ⁴ « Lorsqu'il (le curé) délivrera un certificat de baptême, il mentionnera toujours ces additions postérieures », ait Bargilliat (Droits et devoirs des curés, n. 372. — ⁵ Vide n. 155, II.

quae sacramenta ministraverit, locus quoque et tempus tumulationis (c. 1238).

E) **Liber de statu animarum**, in quo census continetur fidelium per familias cum adnotationibus sacramentorum susceptorum, ut putat Blat (II, p. 437). Prümmer vero addit : « In Codice non accurate quidem determinatur, quid sit scribendum in isto libro, sed ibi adnotandum esse videtur, quidquid respicit *statum spirituale* paroeciae. » Itaque, juxta plures auctores ¹, *haec adhuc sunt inscribenda* : quatenam existant confraternitates ; quatenam exercitia spiritualia, missiones, triduanæ prædicationes, etc., fuerint habita in paroecia ; quatenam sit frequentia communionum ; quot natiuitates illegitimæ, quot matrimonia invalida ; quot concubinus, etc.

Quoad formam autem et componendi rationem seruentur tum præscripta Ritualis Romani (Tit. X), tum normæ speciales ab Ordinario traditæ (c. 470, § 1).

In fine cujuslibet anni parochus *authenticum exemplar* seu extractum (vulgo : copie) istorum librorum, sigillo munitum et subscriptum, ad *curiam episcopalem* transmittet, excepto libro de statu animarum (id. § 3). Jubetur deinde parochus habere *sigillum* paroeciale, et *tabularium* seu archivum, in quo 5 memorati libri custodiantur una cum episcoporum epistolis, aliisque documentis vel necessariis vel utilibus ; quæ nullo modo extraneorum manibus sunt tradenda, sed Ordinario aut ejus delegato occasione visitationis aliove opportuno tempore erunt subjicienda (id § 4).

ARTICULUS IV.

De administratione temporali paroeciae.

160. — I) **Ad rectorem ecclesiae paroecialis, nempe ad parochum**, pertinet de se *administratio* bonorum ecclesiae, quatenus haec destinentur reparando decorandoque aedificio sacro divinoque in ipso cultui exercendo ; *excipe* tamen si aliud constet ex speciali titulo vel ex consuetudine legitima. Eodem prorsus modo administrat etiam *oblaciones* factas in commodum paroeciae aut ecclesiae sitae *intra* paroeciae fines, nisi haec ecclesia propriam et distinctam habeat administrationem, aut aliud ferat jus peculiare vel consuetudo (c. 1182).

Singulis annis rationem reddere debebit Ordinario loci (c. 1525), et hujusmodi oblaciones nonnisi ad normam sacrorum canonum valebit administrare (c. 1182, § 3).

¹ Prümmer, q. 157 ; Cocchi, III, n. 350.

In hac temporalis administratione exercenda potest episcopus parochus *praescribere regulas*, quas existimaverit opportunas, modo non sint contrariae juri communi ¹. Etiam *viris laicis* quibus nomen « matriculariorum » (marguilliers ou conseillers de fabrique), committi valebit temporalis ista bonorum administratio, dummodo hi sint ab auctoritate ecclesiastica et non civili deputati, ac rationem reddant Ordinario possitque ipsis modus administrationis libere praescribi ².

Ubi tamen vigent *concordata*, nihil hac in re est immutandum (c. 3).

II) Si alii quoque fideles, etiam laici, in administrationem bonorum ecclesiae paroecialis cooptentur, iidem omnes una cum parochus vel ejus vicem gerente, eoque praeside, constituunt *consilium fabricae* ecclesiae. Omnes sodales hujus concilii fabricae, nisi aliter legitime constitutum fuerit, *nominantur* ab Ordinario ejusve delegato, et ab eodem possunt ob gravem causam removeri (c. 1183). Nunquam sese ingerant in ea quae ad *spirituale munus* pertinent ³.

Nominatio sacristae, cantorum, organorum moderatoris, puerorum choralium, campanae pulsatoris, sepulchrorum fossorum, ceterorumque inservientium, ad *solum* parochum pertinet, salvis tamen legitimis consuetudinibus et conventionibus, salvaque ipsius Ordinarii auctoritate. Ab eodem vero a quo nominantur, pendent quoque hi ministri ac valent dimitti (c. 1185). Onus *reficiendi* ecclesiam paroecialem primo loco incumbit bonis fabricae ecclesiae; attamen semper ea excipitur pars, quae necessaria censetur ad cultum divinum celebrandum et ad ordinariam ecclesiae administrationem (c. 1186).

ARTICULUS V.

De amissione et cessatione muneris paroecialis.

161. — Non una ratione parochus officium suum amittit :

- a) Per *mortem* naturalem.
- b) Per *renuntiationem* omnino libere factam, episcopo intimatam ab eoque acceptatam.
- c) Per *translationem* administrativam ad aliam paroeciam, juxta formam quamdam procedendi quae in Libro IV : de processibus examini subjicietur (c. 2162 sqq.).

¹ Bargilliat, Praelectiones, II, n. 1151 ; droits et devoirs des curés, n. 505 et suiv.

² Concil. Tridentinum, sess. 22, de ref. c. 9 ; 24, c. 3. Cf. etiam c. 1521, § 2. — Bargilliat (Droits et devoirs, n. 511) scribit : « En France, l'ingérence de l'État s'était abusivement introduite à l'occasion de cette administration temporelle. Par la loi de Séparation (9 Déc. 1905), ces décrets ont été abrogés, et les règlements d'administration temporelle sont déterminés uniquement par le droit commun. » — ³ Canon 1184 determinat quid ad spirituale munus spectat. Cf. Bargilliat (l. c., n. 512).

d) Per *amotionem* oeconomicam, secundum normam a jure praescriptam in Libro IV : de processibus (c. 2142 sqq.).

e) Per *privationem* in poenam delicti, ut suo loco in eodem Libro IV dicemus (c. 2168 sqq.).

f) Per *depositionem* ac *degradationem*, de quibus sermo instituetur in Libro V : de delictis et poenis (c. 2298 et 2303).

CAPUT VI

De Vicariis paroecialibus.

162. — Ordo dicendorum : Agemus primo de *definitione* et *distinctione* vicariorum paroecialium ; deinde verba faciemus de *unaquaque specie* eorum. Inde duplex articulus.

ARTICULUS I.

De notione ac distinctione vicariorum.

I) **Notio.** — Ut vox ipsa indicat, *vices gerit* « vicarius » alicujus personae, in casu : parochi ; revera non semel ejus sunt *adjutores*, quare dantur etiam vicarii cooperatores et coadjutores ¹. In genere tamen cum Wernz (II, n. 837) vicarios paroeciales *definire* possumus : presbyteri qui vices agunt alicujus parochi in exercitio curae animarum. Potestas igitur eorum non est propria, sed tantum *vicaria*, etsi etiam ordinaria esse possit ².

Olim pro varietate regionum multa et diversa sortiti sunt *nomina*, nec constabant sibi auctores in ipsis describendis. Haec nomina indicat Wernz (l. c.) : cooperatores, coadjutores, auxiliares, capellani, vicecurati ; Aichner-Friedle vero (§ 129) alia quoque addit : expositi, beneficiati, curati, vicarii perpetui et temporales. Quidquid sit de his nominibus ³, certum est, *Codicem* quinque distinguere species vicariorum (c. 471 sqq.).

II) **Species.** — Dantur : a) *Vicarii simpliciter*, qui locum tenent alicujus personae moralis, plenum jus habentis in paroeciam, v. gr. alicujus monasterii, alicujus capituli etc. Saepissime vocantur

¹ Aichner-Friedle (§ 129) distinguit vicarios ab adjutoribus parochi. Vicarii, ait, parochi sui remoti vices ex integro aut fere ex integro supplunt ; adjutores simul cum parocho in eodem loco laborant subsidii causa. — ² De hac quaestione tractat Dr. Haring in « Theol. prakt. Quartalschrift », 1922. p. 22. — ³ Bargilliat primam speciem vocat « vicarios curatos » et gallice « vicaires-curés » (Prael. II, p. 196 ; droits et devoirs, p. 412).

ab auctoribus : vicarii *actuales*, quia actualem curam gerunt animarum ; *curati* vel *perpetui*. — *b)* *Vicarii oeconomi*, qui dantur ad regendam paroeciam aliquam vacantem, donec eidem de parochio provideatur. Ut refert Cocchi (III, n. 353), ante Codicem appellabantur : vicarii administratores aut provisores. — *c)* *Vicarii substituti*, qui, parochio ultra hebdomadam absente vel ad normam sacrorum canonum impedito, locum parochi tenent. Olim etiam *administratores* dicebantur. — *d)* *Vicarii adjutores*, qui vices gerunt parochi, ob senectutem, mentis vitium, imperitiam, caecitatem aliamve permanentem causam suis muniis rite obeundis qui impar factus est. Saepe vocantur : coadjutores (coadjuteurs). — *e)* *Vicarii cooperatores*, qui subsidium dant parochio in cura animarum, etsi ille in paroecia resideat eamque administret. Saepe appellantur : cappellani (vicaires, Kapläne). *Causae* cur parochio in auxilium dentur, sunt praesertim amplitudo paroeciae vel multitudo populi vel necessitas quaedam alia temporaria.

ARTICULUS II.

De variis speciebus vicariorum.

163. — I) *Vicarius actualis seu curatus*. — Debet constitui, si paroecia pleno jure fuerit unita alicui *personae morali* (c. 471, § 1). Portio fructuum congrua ipsi assignatur ab episcopo vel saltem ad ejus arbitrium (id.).

Praesentatur ab ipsa persona morali ; Ordinarius loci, si praesentatus sit idoneus, dat *institutionem*. Fieri tamen potest ut ex privilegio vel ex consuetudine vel ex speciali dotationis titulo jus habeat episcopus libere eum nominandi. De se officium ejus *perpetuum* est, saltem ex parte praesentantis et excepto casu quo vicarius sit religiosus ; ab Ordinario vero non potest removeri, nisi servato ordine juris ut dictum est pro remotione parochi, et insuper monito eo qui praesentavit (c. 471, § 3).

Ad vicarium *exclusive* pertinet *tota* animarum cura cum *omnibus* parochorum juribus et obligationibus ad normam juris communis et secundum probata statuta dioecesanâ vel laudabiles consuetudines. Igitur ad applicationem missae pro populo ipse tenetur.

II) *Vicarius oeconomus*. — Cum vacat aliqua paroecia, debet ab Ordinario loci *quamprimum* constitui idoneus vicarius oeconomus, qui regimen paroeciae vacantis suscipiat ad instar veri

parochi, assignata etiam eidem *parte fructuum* pro congrua sustentatione. Si de religioso agitur, praerequiritur *consensus* Superioris (c. 472, n. 1). Ante oeconomi constitutionem, si parochus v. gr. subito vita sit functus, regimen paroeciae assumit *vicarius cooperator*, scilicet primus, si plures, vel antiquior, vel tandem, iis deficientibus, parochus vicinior ; in paroecia religiosis concredita, competens fit Superior domus (id. n. 2).

Iisdem juribus gaudet vicarius oeconomus, iisdemque adstringitur *officiis* ac parochus, in iis quae animarum curam spectant. In ceteris vero ipsi prohibetur quominus aliquid agat, quod *praejudicium* afferre possit juribus parochi aut beneficii paroecialis. Quamvis aliqui auctores ¹ dubium moveant utrum jurisdictio vicarii oeconomi sit ordinaria (vicaria), an solummodo delegata ad universitatem negotiorum, dicere tamen possumus cum Vermeersch-Creusen (I, n. 422), jurisdictionem ejus in *foro interno* esse *ordinariam*. Non enim oritur ex commissione aliqua speciali ². Sine dubio jus habet delegandi alios sacerdotes ea ratione qua id potest parochus, nisi obstat voluntas Ordinarii loci ³. Ad applicationem missae pro populo *tenetur*.

Vicarius oeconomus novo parochi vel oeconomo successori coram vicario foraneo vel alio sacerdote ab Ordinario designato tradet *clavem archivi* et *inventarium* librorum ac documentorum quae ad paroeciam pertinent ; deinde etiam rationem reddere tenetur accepti et expensi tempore administrationis.

Ad nutum episcopi vel Vicarii Capitularis, non vero Vicarii Generalis sine mandato, est *amovibilis* (c. 477, § 1).

III) **Vicarius substitutus.** — Pro absentia parochi ultra hebdomadam vel ipso appellante ad S. Sedem in casu quo privetur suo beneficio per sententiam judicalem (c. 1923, § 2), constitui *debet* vicarius substitutus. Hic designatur quidem ab ipso parochi in priore casu, debet tamen approbari ab Ordinario loci ; in secundo casu, nominatio pertinet exclusive ad Ordinarium.

Locum tenet parochi in omnibus quae ad curam animarum spectant, nisi Ordinarius loci vel parochus aliquid exceperint. De assistentia ad matrimonia jam supra late disseruimus (n. 156, I). Ad applicationem missae pro populo de se *non* tenetur (c. 466, § 5).

IV) **Vicarius adjutor.** — Hic est proprie coadjutor parochi, qui *impar* factus est ad munia sua rite obeunda ; quare gallice vocatur :

¹ Blat (II, p. 444 sq.) ait : « Ejusdem jurisdictio... non videtur ordinaria utpote non annexa officio quod deest (quia non est jure stabiliter constitutum). » — ² Vide Haring, l. c., p. 24 sq. — ³ Cocchi (III, n. 361) citat in hac re declarationem S. C. Conc. (12 Sept. 1874).

vicaire coadjuteur ¹. Oportet tamen ut causa, propter quam incapax fit parochus, sit *permanens* (c. 475, § 1); secus datur locus vicario cooperatori, de quo statim dicemus. Nominatur unice ab Ordinario, nisi de *religioso* agatur, qui praesentatur a Superiore. Portio fructuum congrua eidem assignabitur, si non aliter provisum sit.

Adjutor vel in *omnibus* vel ex *parte* dumtaxat supplebit parochum debilem; quod si per ipsum bono animarum sufficienter nequeat provideri, locus est parochi amotioni, ut expresse statuitur tum c. 475, § 4, tum c. 2147, § 2, n. 1. Vicario adjutori, si in *omnibus* suppleat parochum, jura omnia et officia competunt parochorum propria, *excipe* missae applicationem pro populo; haec enim gravat ipsum parochum et non vicarium. Si *ex parte* tantum suppleat parochum, standum est litteris deputationis, vel statutis dioecesanis vel legitimis consuetudinibus. De se vicarius adjutor operam suam praestare debet sub *auctoritate* parochi secundum litteras Ordinarii, modo parochus sit sui compos (c. 475, § 3).

Ex his expositis facile apparet, *jura et obligationes* vicarii adjutoris extendi vel minui posse. *Amovibilis* est ad nutum Ordinarii (c. 477, § 1).

V) Vicarii cooperatores.

Quando parochus ex causa sive extrinseca, ut est amplitudo paroeciae, sive intrinseca temporaria, v. gr. infirmitas non permanens ², muneri suo rite adimplendo jam nequit sufficere, unus aut plures *possunt* vel *debent* ipsi assignari vicarii cooperatores; his autem congrua tribuetur *remuneratio*. Nonnunquam fit ut vicaria instituta sit beneficialis, prout supponit c. 477, § 2; saepius vero a gubernio civili *pensio* quaedam ipsis assignatur, minor tamen pensione parochorum.

Olim *nominatio* vicariorum cooperatorum pertinebat ad solum parochum; Ordinarii autem erat, eum qui idoneus reperiebatur, approbare ³. Nunc vero juxta c. 476, § 3, non ad parochum, sed ad *loci Ordinarium*, audito parocho, spectat jus nominandi eos e clero saeculari; religiosus Superior cui id ex Constitutionibus competit, audito parocho, *praesentat* Ordinario, cujus est eosdem approbare (id. § 4). Possunt constitui sive pro *universa* paroecia, sive pro determinata paroeciae *parte* (id. § 2), v. gr. pro pago qui satis distat ab ecclesia paroeciali ⁴.

Jura et obligationes vicariorum cooperatorum desumuntur :

¹ Bargilliat, droits et devoirs des curés, n. 555. — ² Vermeersch-Creusen, I, n. 425. —

³ Bargilliat (Prael. 25 ed. II, n. 1020) id probat fuse ex Tridentino (sess. 21, de ref. c. 4), ex Constitutione Innocentii XIII « Apost. ministerii » (13 maii 1723) et ex variis declarationibus S. Congreg. Concilii. — ⁴ In nonnullis dioecesibus, v. gr. Luxemburgensi, vicarii cooperatores habitant in ipsis pagis ubi specialibus deserviunt ecclesiis sacramentaque administrant (cf. « Theol. prakt. Quartalschrift », 1922, p. 480).

a) ex statutis dioecesanis ; b) ex litteris Ordinarii ; c) ex commissione ipsius parochi. Videndum ergo est quid jubeatur et quid permittatur vicariis cooperatoribus. De *jure vero communi*, nisi aliud expresse caveatur, ipse cooperator debet et potest ratione officii sui vicem *supplere* parochi, eumque adjuvare in universo paroeciali ministerio ; non tamen ad applicationem missae pro populo obligatur. Quare, nisi *expresse* excipiatur, potest hoc casu, si abest parochus, valide et licite assistere matrimonio celebrando ; imo, in particulari alium sacerdotem *subdelegare* ad assistendum matrimonio in ipsa paroecia ¹. Praeterea ex speciali juris dispositione quae c. 1096, § 1 exprimitur, valet parochus vicariis cooperatoribus pro paroecia cui addicti sunt, *delegationem* concedere *generalem* ad assistendum matrimoniis ; quam *delegationem* poterit quoque, si lubet, restringere ad casus in particulari, nisi jam statutis dioecesanis aut litteris Ordinarii *tota* res fuerit composita. Functiones proprias parochi sine licentia ipsius *usurpare* nequeunt, ut per se satis patet ; debent enim sub dependentia parochi officio suo fungi. Attamen non semel ad omnes paroeciales functiones peragendas, omniaque sacramenta administranda deputantur, ita ut eorum potestas sit delegata ad *universalitatem causarum* ².

Obligatione tenentur in paroecia residendi secundum statuta dioecesana vel laudabiles consuetudines aut episcopi praescriptiones. Imo prudenter curet Ordinarius ut, quantum fieri potest, in *eadem* domo paroeciali commorentur, saltem ubi consuetudo vitae communis jam viget (c. 134 et 476, § 5).

Subsunt parochi, qui eos *paterne* instruat ac dirigat in cura animarum, eis invigilet et saltem quotannis ad Ordinarium de eisdem referat (c. 476, § 7). Sunt *amovibiles* ad nutum Ordinarii ; attamen, si vicaria sit *beneficium*, oportebit servare ordinem specialem processus canonici, qui praescribitur pro remotione parochi (c. 477, § 2). Causis tamen ob quas alii parochi removeri possunt, *haec* etiam addenda erit : si graviter *subjectioni* defecerit parochus debitae in exercitio suarum functionum. Itaque secure cum Bargilliat (II, n. 1176) dicere valemus, vicarios cooperatores, non solum ab episcopo, verum etiam ab ipso dependere parochi. Non seorsim ergo et quasi proprio Marte, sed *conjunctim* cum parochi, et *unitis consiliis*, curam animarum exerceant, et nihil novi absque ejus assensu generatim introducere praesumant. Ad parochum ea negotia deferant, quae communiter graviora reputantur.

¹ Prümmer, q. 165. — ² Vide Cocchi, III, n. 369, c ; Bargilliat, Droits et devoirs... n. 545 et 547.

Ad praecedentiam inter vicarios quod spectat, certum est ex. c. 478, § 2, vicarios cooperatores aliis sacerdotibus ecclesiae paroeciali addictis praecedere; ipsis vero praecedunt vicarii adjutores, substituti, oeconomi et actuales, imo *vicarii actuales* seu *curati* capituli cathedralis praecedunt omnibus aliis dioecesis parochis et vicariis (id. § 1).

CAPUT VII

De rectoribus ecclesiarum.

164. — Hic non est sermo de iis parochis seu vicariis, qui nunquam, ut supra diximus, vel rectores vel capellani vocantur. Quare, ut rite procedamus in ista re explicanda, oportet primum tradere *definitionem*, deinde agere de rectorum *institutione* ac de eorum *officiis*.

I) **Definitio.** — Rectores ecclesiarum *hic intelliguntur* : sacerdotes quibus cura committitur alicujus ecclesiae, quae nec paroecialis sit nec capitularis nec adnexa domui communitatis religiosae, quae in eadem officia celebret (c. 479, § 1); sic v. gr. rector ecclesiae alicujus hospitalis, ut aiunt, laicalis, alicujus seminarii, collegii vel lycei et sic porro.

Dantur quoque *capellani* religiosarum, sodalium virorum religionis laicalis, confraternitatis vel alius legitimae associationis; hi omnes *particularia* canonum praescripta debent servare, v. gr. c. 514, ubi de administratione Extremae Unctionis et Viatici, etc.

II) **De rectorum institutione et officiis.** — *Nominatio* rectorum pertinet ad Ordinarium loci, salvo tamen jure eligendi aut praesentandi, si cui legitime competat; quo in casu ad Ordinarium saltem spectat *approbatio*. Haec eadem *approbatio* Ordinarii requiritur, quando rector alicujus ecclesiae religiosorum exemptorum nominatur a Superiore (c. 480, § 2). Si ecclesia conjuncta sit cum Seminario aliove collegio quod a clericis regitur, Superior Seminarii vel collegii est *simul* ecclesiae rector, nisi aliter loci Ordinarius constituerit.

Jus est rectori divina officia etiam solemnia in suis ecclesiis celebrandi, salvis legitimis foundationis legibus et dummodo *non noceant* haec officia ministerio paroeciali; in *dubio*, res dirimitur

ab Ordinario loci (c. 482). Sine rectoris vel alius legitimi Superioris *licentia* saltem praesumpta, nemini licet in ecclesia missam celebrare, sacramenta ministrare aliasve functiones sacras peragere ; haec vero licentia dari vel negari debet ad normam juris.

Functiones paroeciales peragere nequit rector in sua ecclesia. Econtra cogitur, cum paroeciani non sine gravi incommodo paroecialem adire possunt ecclesiam, horis populo commodioribus *officia celebrare* in propria ecclesia, fidelibus dies festos ac jejunia *denuntiare* et catechetica instructionem et Evangelii explicationem *tradere* ; gravibus quoque statutis poenis, id ipsi potest ab Ordinario loci praecipui (c. 483, n. 1).

Sub auctoritate autem Ordinarii loci servatisque servandis, debet rector *curam agere* de iis quae pertinent ad suam ecclesiam, divina officia ad sacrorum canonum praescripta ordinare, onera fideliter adimplere, bona fide administrare, sartaque tecta servare (c. 485).

Quilibet rector *amovibilis* est ad nutum Ordinarii loci ; si sit rector religiosus, de habenda remotione *moneri* debet Superior competens (c. 454, § 5 et 486).

SECTIO III

DE VARIIS CONCILIIS ET SYNODIS

Scriptores : S. Alphonsus, Theol. mor., de auctoritate Pontificis supra Concilium (L. I, tr. II, n. 121 sqq. — Gaudé, I, p. 107) ; Beatus C. Bellarminus, II, de Conciliis et Ecclesia ; Suarez, V (ed. Vivès), de legibus, l. IV, c. 6 ; L. Thomassin, Ancienne et Nouvelle Discipline de l'Eglise, P. 2, l. 3, chap. 45 sqq., 73 sqq. ; Schmalzgrueber, I, n. 309 sqq. ; Benedictus XIV, de synodo dioecessana ; Ferraris, II, Concilium, a. 1 sqq. ; Bouix, de Concilio Oecumenico (de Papa, III, p. 345 sqq.) ; De concilio provinciali ; Phillips, II, § 84 sqq. ; Hebele-Hergenrother, histoire des conciles d'après les documents originaux, par un religieux Bénédictin (Dom H. Leclercq), 16 vol. ¹ ; Scherer, I, § 96 ; Wernz, II, n. 843 sqq. ; Prümmer, q. 21 et 29 et 30 ; Huguenin-Marc, n. 509 sqq. ; Brabandère, I, n. 262 sqq., 294 sqq., 374 sqq. ; Bargilliat, I, n. 764 sqq. ; droits et devoirs des curés, n. 529 sqq. ; Vermeersch-Creusen, I, n. 247 sqq. ; n. 297 sqq. ; n. 337 sqq. ; Laurentius, n. 281 sqq. ; Haring, § 99 sqq. ; Aichner-Friedle, § 130 sqq. ; Sägmüller, § 105 sqq. ; Cocchi III, n. 156 sqq. ; n. 214 sqq. ; n. 275 sqq. ; Blat, II, p. 167 sqq. ; Phillips. Diözesansynode ; Sattler, die Diözesan-Synoden ; Dictionnaire de Théologie (Vacant), III, Conciles, col. 636 sqq. ; Kirchenlexikon, III, Concil (p. 779 sqq.) ; Kirchliches Handlexikon, II, Konzil (p. 473 sqq.), etc.

Hucusque de clericis praesertim egimus quatenus sunt personae singulares quibus modo ordinario potestas tribuitur aut officium

¹ Non tamen omnia volumus probare, quae ibidem asserit auctor, v. gr. circa convocationem priorum Conciliorum ; de la convocation des conciles, p. 9, note 1. Animadvertit autem has notas esse a D. H. Leclercq additas.

assignatur in Ecclesia ; nunc tandem agendum remanet de his *coetibus*, quibus *extraordinaria* quadam *ratione* nonnunquam regimen Ecclesiae committitur vel gravia negotia tractanda deferuntur : « de Conciliis et Synodis ». Dantur Concilia *Generalia* seu Oecumenica, deinde etiam Concilia *plenaria* et *provincialia*, tandem Synodi *dioecesanae*. De singulis juxta ordinem dicemus, quare universam materiam in *tria* distribuemus capita.

CAPUT I

De Conciliis generalibus seu oecumenicis.

165. — **Ordo dicendorum** : praemitemus definitionem et notiones de convocatione Conciliorum ; deinde agemus de eorum constitutione ; postea de confirmatione, promulgatione et suspensione eorum.

I) **Notiones et convocatio**. — Concilia Oecumenica sunt congregationes legitimae episcoporum totius fere orbis catholici aliorumque praelatorum privilegiatorum a Romano Pontifice convocatae, ut illo praeside vel ipso saltem approbante, deliberent atque decernant de Ecclesiae universalis negotiis.

Quatenus repraesentant universum collegium episcoporum R. Pontifici coadunatum, *jure divino*, ait Wernz (II, n. 844), instituta dici possunt ac debent ; Christus enim Dominus *collegium Apostolorum* sub B. Petro constituit, idque per ipsorum successores in sua Ecclesia semper permansurum esse voluit. Exinde tamen non sequitur, *obligatorio modo* communem aliquam actionem istius collegii congregati esse praescriptam, vel statis temporibus vel certis in locis exercendam. Hoc enim nullibi in fontibus revelationis invenitur traditum, nec colligitur ex ipsa rei natura. Quare absolute non sunt necessaria nec ultimis saeculis adeo frequentia.

Hucusque autem 20 Concilia Generalia fuerunt celebrata, praeter primum illud Hierosolymitanum, quod ipsorum Apostolorum dicitur ; nempe 8 in Oriente et 12 in Occidente. In prioribus convocandis et celebrandis ¹, sane *Imperatores Romani*, pro indole horum temporum et usu Ecclesiae, speciales habuerunt partes. Sed, ut optime notant Wernz (l. c. n. 845) et Bargilliat (I, n. 765), Imperatores id egerunt tanquam *ministri* ac *instrumenta* SS. Pon-

¹ Priora Concilia haec fuerunt : Nicaen. I (an. 325) ; Constant. (381) ; Ephes. (431) ; Chalced. (451) ; Constant. II (553), III (680) ; Nicaen. II (787) ; Constant. IV (869).

tificum in hac re ; scilicet exhortative et opitulative illud fecerunt, vel etiam Papa consulente, probante et adhortante. Idcirco perperam omnino ac mala fide *historiam* priorum horum Conciliorum exaravit Aemilius Friedberg, in suo Compendio juris canonici (p. 201 sq.), quia facta historica propter suam in Romanos Pontifices praeconceptam aversionem non ponderatur aequalitate¹.

Tempore medii aevi, post ortum schismatis Photiani, nulla primum celebrata sunt Concilia ; deinde vero, a saeculo XII, plura habita sunt, quorum nonnulla magna gaudent celebritate, v. gr. Concilium Tridentinum (1545 ad 1563). Tandem, post fere tria saecula, ultimum convocatum est Vaticanum, quod ab anno 1870 suspensum remanet, usquedum magis pacifica redeant tempora (cf. Encyclicam : « Ubi arcano Dei » Pii P. XI. diei 23 Dec. 1922).

Convocatio Concilii Generalis unice pertinet ad R. Pontificem, ita ut expresse declaret c. 222, § 1 : « Dari nequit Oecumenicum Concilium quod a Romano Pontifice non fuerit convocatum. » In casu tamen *schismatis* ubi dubitatur de vero Papa, ad Cardinales utique pertinebit convocatio Concilii ad designandum aut eligendum verum Pontificem ; at his in comitiis nihil aliud quam electio S. Pontificis tractari debet.

Ad *Romanum Pontificem* spectat, Concilio Generali sive per se sive per alios praesidere ; ipsi quoque competit res in eo tractandas ordinemque servandum constituere ac designare (c. 222, § 2).

II) **De constitutione Conciliorum.** — Ad constituendum Concilium non requiritur ut *de facto* omnes convenient episcopi vel eorum major pars vel determinatus aliquis numerus ; hoc enim non semper fieri posset nec ullo documento vel consuetudine exigitur². Sufficit autem ut convocatione rite facta, tot convenient episcopi quot necessarii sunt una cum Romano Pontifice ad *repraesentandam Ecclesiam universalem* ; quare ex variis debent adesse regionibus et nationibus. Oportet vero ut sive per se sive per suos Legatos sive alio modo interveniat S. Pontifex ; quia ipse est *caput* Concilii, quod secus haberetur ut corpus sine capite.

Omni disceptatione nunc per Codicem remota, vocantur ad Concilium cum jure suffragii deliberativi :

- 1) Omnes Cardinales, etsi non episcopi.
- 2) Patriarchae, Primates, Archiepiscopi et episcopi residentiales, *etsi nondum consecrati*.
- 3) Abbates vel Praelati nullius.
- 4) Abbas Primas, Abbates Superiores Congregationum monas-

¹ Cf. Lehrbuch, etc. Leipzig, 1903. — Quoad difficultates in hac re vide Bellarminum, de Conciliis, I, c. 13 sqq. ; Wernz, n. 845 ; Heiner, I, p. 343 ; Cocchi, III, n. 157, etc. — ² In Concilio Nicaeno I aderant 318 episcopi, et in Trident. 280 ; in Vaticano 608.

ticarum (Archiabbates), supremi Moderatores religionum clericalium exemptarum, non vero aliarum, nisi *specialiter* dicatur ¹.

5) Episcopi titulares, quando vocantur ad Concilium, suffragium obtinent deliberativum, nisi aliud in convocatione *expresse* caveatur.

Suffragium consultivum habent theologi ac sacrorum canonum periti, si ad Concilium forte invitentur.

Exceptis episcopis titularibus et theologis, omnes enumerati, quando Concilio interesse non possunt, mittere debent *procuratorem* et impedimentum probare ; procurator vero *nullo* gaudet suffragio etsi publicis sessionibus interesse possit. Attamen, expleto Concilio, jus habet procurator *subscribendi* acta (c. 224, § 2).

III) De confirmatione, promulgatione et suspensione Conciliorum. — Etsi optandum esset, post maturam deliberationem, ut omnes episcopi vel saltem multo major pars eorum rem decernerent, sufficit tamen *in rigore* major votorum pars simpliciter, imo, juxta Wernz (l. c.) etiam minor et sanior pars, dummodo *certe* constet, ad constituendum decretum conciliare, si accedat *consensus Papae*. Concilii decreta vim definitivam obligandi non habent, nisi a Romano Pontifice fuerint *confirmata* et ejus jussu *promulgata*. Porro per confirmationem Papae accedit decretis dogmaticis ac moralibus nota *infallibilitatis*, quia tunc habetur unio membrorum cum capite. Antea vero erant decreta per se « vacillantia », ut cum Wernz asserit Aichner-Friedle (§ 131). Promulgatio autem est actus supremæ Potestatis *inviolabilis* et *incommunicabilis* ² ; ipsa adnexa est confirmationi, et pertinet ad omnis legis naturam. Potestate suprema in *universam* Ecclesiam pollet Concilium Oecumenicum (c. 228, § 1).

Papa pro suo primatu jurisdictionis et superioritate super Concilia, ea *transferre* potest atque *suspendere* vel *dissolvere* absque consensu episcoporum, ut factum est de Concilio Basileensi sub Eugenio IV (an. circiter 1431). Si contingat Romanum Pontificem, durante Concilii celebratione, e vita decedere, *ipso jure* hoc intermittitur, donec novus Pontifex illud resumere et continuari jusserit (c. 229). A sententia vero Papae *non datur* ad Concilium Oecumenicum *appellatio* (c. 228, § 2), nec episcopi, rite congregati, proprio Marte possunt discedere neque arbitrario suo discessu Concilium aliquod legitime institutum impedire.

¹ Ita canonem intelligit Cocchi (III, n. 159) et videtur intelligere Blat (II, p. 170) ; dum Vermeersch-Creusen (I, n. 248) alia ratione rem exponens, sic ait : « Item jure communi (suffragium habent), nisi aliud in convocatione expresse caveatur, episcopi titulares, supremi moderatores religionum clericalium exemptarum... vocati ad concilium. » — ² Cocchi III, n. 165) ait de promulgatione : « Pertinet ad rationem intrinsicam legis et ideo prorsus necessaria (est) tum in legibus fidei, tum in legibus disciplinae. »

CAPUT II

De conciliis plenariis et provincialibus.

166. — Modus procedendi hic erit : agere nobis oportebit primo loco de conciliis *plenariis*, quibus aequiparantur sic dicta concilia *nationalia* ; deinde instituatur sermo de conciliis *provincialibus* ; et tandem tractandum est de *conferentiis* episcoporum. Inde triplex articulus.

ARTICULUS I.

De conciliis plenariis et nationalibus.

Dicemus breviter : a) de definitione et distinctione horum conciliorum ; b) de eorum convocatione et compositione ; c) de eorum decretis, confirmatione ac promulgatione.

I) *Notiones*. — Aliqui auctores distinguunt inter concilia plenaria, nationalia et regionalia seu topica ; *Codex* autem non commemorat nisi concilia *plenaria*. Haec ultima sunt : legitimi conventus Ordinariorum plurium provinciarum ecclesiasticarum habiti de licentia Papae sub praesidatu alicujus Legati (c. 281).

Concilia *nationalia* sunt legitimi conventus episcoporum alicujus regni seu nationis ad negotia gravia tractanda ipsam nationem spectantia. Olim de licentia Papae a Primate seu Patriarcha convocabantur ; nunc vero omnibus his conventibus praesidere debet *Legatus S. Sedis*.

Concilia *regionalia* seu *topica*, ut vox satis indicat, ea sunt quae fiunt ab Ordinariis totius alicujus regionis cum venia Romani Pontificis ; *non differunt* a conciliis plenariis, sic v. gr. concilia episcoporum Australiensium.

Inter concilia plenaria, quae ultimis temporibus majorem adepti sunt *celebritatem*, eminent « Baltimorensia » ¹ et « Americae Latinae » (an. 1899).

II) *De convocatione et compositione*. — Assistere debent his conciliis cum suffragio *deliberativo* :

a) Legatus Apostolicus, qui semper praesidet conventibus.

b) Metropolitae.

¹ Plura concilia « Baltimorensia » habita fuere, quorum primum celebratum est anno 1852, alterum autem an. 1884, Card. Archiepiscopo Gibbons praeside.

c) Episcopi residentiales, qui suo loco *Coadjutorem* vel *Auxiliarem* mittere etiam possunt.

d) Apostolici dioecesium Administratores, Abbates vel Praelati nullius, Vicarii Apostolici, Praefecti Apostolici et Vicarii Capitulares.

De episcopis *titularibus* hoc viget statutum : Si in territorio ipso degant et a Legato vocentur ad concilium, adesse debent habentque suffragium deliberativum, nisi in convocatione aliud *expresse* caveatur.

Alii autem viri e clero saeculari vel religioso, forte ad concilium invitati, suffragio non gaudent nisi *consultivo*.

Notandum est, a jure *non praescribi* celebrationem horum conciliorum, sed permitti ; itaque convocatio illorum non pendet ab arbitrio Metropolitaram, sed a licentia S. Sedis.

III) De decretis, eorumque confirmatione ac promulgatione. — Inchoato concilio plenario, nemini eorum qui interesse debent, *licet discedere*, nisi ob causam justam a Legato probatam (c. 289). Patres autem concilii *studiose inquirant ac decernant* quae ad fidei incrementum, ad moderandos mores, ad corrigendos abusus, ad controversias componendas, ad unam eandemque disciplinam vel servandam vel inducendam videantur opportuna.

Acta et decreta concilii transmittenda sunt a praeside ad S. *Sedem* nec promulgantur nisi prius expensa et recognita fuerint a S. Congreg. Concilii ; *modus* vero *promulgationis* et *tempus* quo decreta obligant, libere determinantur ab ipsis concilii Patribus. In *universo territorio* decreta concilii plenarii post promulgationem obligant ; nec Ordinarii locorum ab iisdem dispensare possunt, nisi in casibus particularibus et *justa de causa* (c. 291).

ARTICULUS II.

De conciliis provincialibus.

167. — Agemus de *definitione* conciliorum provincialium, de eorum *convocatione* et *compositione*, et de eorum *decretis*.

I) De *notione*. — Concilium provinciale est synodus omnium episcoporum alicujus provinciae ecclesiasticae, praeside Metropolitana, ad tractanda varia negotia totam provinciam spectantia. Olim a Concilio Tridentino ita praescribebantur, ut tertio quovis anno celebranda essent ; nunc vero, juxta c. 283, habenda erunt

« *vicésimo saltem quoque anno* » et eorum potestas est ordinaria, ut asserunt auctores ¹. Ad illa celebranda nulla requiritur licentia S. Sedis, nec ipsis praeficitur aliquis Legatus.

II) **Convocatio et constitutio.** — *Metropolita* concilia provincialia convocat ; vel eo legitime impedito aut sede archiepiscopali vacante, episcopus suffraganeus qui *antiquior* sit promotione (c. 284). Non tantum convocat Metropolita concilium, sed etiam ei de jure *praeest*, et locum celebrationis ejus intra provinciae territorium *eligit*, auditis omnibus qui assistere debent cum suffragio deliberativo ; *generatim* autem metropolitana eligatur ecclesia. Cum approbatione praevia Sanctae Sedis, episcopi qui nulli Metropolitanae subjiuntur, v. gr. Luxemburgensis, Archiepiscopi suffraganeis carentes, Abbates vel Praelati nullius, aliquem *viciniorem Metropolitam* eligant semel pro semper in ordine ad concilium provinciale (c. 285). Hac electione facta, ipsi debent convocari ad concilium, in eoque habent votum deliberativum. Praeterea convocandi sunt et convenire coguntur cum voto deliberativo omnes qui assistere debent concilio plenario cum suffragio deliberativo, *nullo excepto* (c. 286, § 1 et 282, § 1). Episcopi titulares degentes in provincia convocari possunt a praeside, de *consensu* majoris partis eorum qui cum voto deliberativo intersunt ; si convocentur, votum habent deliberativum, nisi aliud caveatur.

Cum voto tantum *consultivo* invitandi sunt et debent assistere :

a) Duo procuratores *Capitulorum cathedralium* cujusvis dioecesis aut duo consultores dioecesani, qui collegialiter designantur.

b) Superiores *majores* religionum clericalium exemptarum ac Congregationum monasticarum, qui forte in provincia resideant.

c) Procurator qui mittendus est ab eo cui *competit* votum deliberativum, si justo tamen detineatur impedimento (c. 287).

Tandem invitari *possunt* aliqui viri ex utroque clero, sive ut munere determinato fungantur, sive ut doctrinam elucident tanquam theologi vel canonistae. Hi votum dumtaxat consultivum habebunt (c. 286, § 4).

Metropolita tanquam praeses concilii, de consensu Patrum, *ordinem* determinat in quaestionibus examinandis servandum ; ipse quoque concilium *aperit*, *transfert*, *prorogat* et *absolvit* (c. 288).

III) **De decretis ac publicatione eorum.** — Negotia quae in concilio *aguntur*, versantur praesertim circa fidem et mores, circa

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 300 ; Cocchi, III, n. 220.

abusus corrigendos, controversias componendas et sic porro, ut supra diximus de conciliis plenariis (n. 166, III).

Praeses transmittere debebit acta et decreta omnia ad *S. Sedem*; concilii vero Patres *modum* indicabunt *promulgationis* decretorum et *tempus* quo decreta promulgata obligare incipiant (c. 291, § 1).

Omnes de territorio provinciae *obligantur* vi decretorum rite publicarum, nec Ordinarii locorum ab iisdem servandis dispensare possunt, nisi in *casu particulari* et iusta de causa.

ARTICULUS III.

De conferentiis episcoporum.

168. — Praeter concilia provincialia et plenaria dantur quoque *conferentiae episcoporum*, de quibus nonnulla decernit ipse Codex. Hae igitur conferentiae praesertim instituebantur a pluribus episcopis Germaniae ad sepulchrum S. Bonifacii, Fuldae. Nunc autem extenduntur ad *universam Ecclesiam*, ita tamen ut duplex apponatur restrictio: *a)* in *vigore remanent* quae a S. Sede pro peculiaribus locis provisae fuerint; *b)* conferentiae illae non tam *absolute* videntur praescriptae, cum dicatur (c. 292, § 1): « *Metropolita curet ut Ordinarii locorum convenient* »¹; *c)* nec *vim verae legis* per se obtinent resolutiones quae ab episcopis in his conferentiis solent statui².

Conferentiae convocantur a *Metropolita* vel, eo deficiente, ab antiquiore e suffraganeis episcopis. Invitantur ac convenire debent Ordinarii locorum ejusdem provinciae, deinde episcopi nulli Metropolitanae subjecti, Abbates ac Praelati nullius, demum Archiepiscopi suffraganeis carentes, qui hunc Metropolitam, semel pro semper, juxta c. 285 elegerint (c. 292, § 2).

Saltem quinto quoque anno celebrabuntur apud Metropolitam aliumve episcopum comprovincialem. Finis est, ut collatis consiliis, videant quanam in dioecesibus agenda sint ad bonum religionis promovendum, ac praeparent ea de quibus in futuro *concilio provinciali* erit agendum (c. 292, § 1). Tandem iidem Ordinarii congregati sedem proximi conventus designabunt (id. § 3).

¹ Pro Italia, teste Cocchi (III, n. 224), provisum est per Decretum et Declarationem S. C. Consist. (an. 1889 et 1919) ut quotannis et regionaliter istae conferentiae celebrarentur, v. gr. ab episcopis Sardiniae, Liguriae et aliis. — ² Cocchi (l. c.) citans Bladii, asserit has resolutiones per se vim tantum habere consilii. Sed, ut opinor, nihil impedit quominus episcopi etiam potestate jurisdictionis in iis edendis utantur.

CAPUT III

De synodo dioecesana.

169. — **Ordo dicendorum** hic perspicitur esse : *a)* traduntur notiones praeviae ; *b)* deinde agitur de convocatione et celebratione synodi ; *c)* tandem sermo est de competentia et decretis ipsius. Inde *triplex* sectio.

I) **Notiones praeviae et definitio.** — Benedictus XIV, qui doctissimum evulgaverat opus de synodo dioecesana, hanc *designavit* tanquam « legitimam congregationem ab episcopo coactam ex presbyteris et clericis suae dioecesis aliisque, qui ad eam accedere tenentur, in qua de his, quae curae pastoralis incumbunt, agendum et deliberandum est » ; quae definitio non adeo discordat ab ea quam eruere licet ex c. 356, § 1. Intelligitur autem ex mox dicendis, ad synodum non accedere nisi *principales clericos* ; quare nonnulli auctores dicunt eam esse coetum in quem principales sacerdotes dioecesis, praeside episcopo, conveniunt. *Finis* synodi his verbis c. 356 indicatur : « De iis tantum (in synodo est) agendum quae ad particulares cleri populiue dioecesis necessitates vel utilitates referuntur ». Celebranda est decimo saltem quoque anno.

Concilium Tridentinum (sess. 24, de ref. c. 2) statuerat, ut *quotannis* haberetur synodus dioecesana ; praxis tamen alia consuetudine vel potius desuetudine aut privilegio invaluerat in Ecclesia. Saepe enim *locum synodorum* suffecerunt congressus Decanorum vel conferentiae quae dicebantur ecclesiasticae. In pluribus quidem dioecesibus, ubi parociae longe distabant ab urbe episcopali, legis observantia difficillima evaserat ; quare et novus *Codex* novas quoque statuit normas, ac praescriptiones Tridentinas ex parte immutavit ¹.

II) **Convocatio et celebratio synodi.** — Synodum dioecesanam convocat eique praeest episcopus, non autem Vicarius Generalis sine mandato speciali nec Vicarius Capitularis. Porro celebranda erit in *ecclesia cathedrali*, nisi aliud rationabilis causa suadeat. *Vocandi sunt* ad synodum ac venire debent :

- 1) Vicarius Generalis.
- 2) Canonici ecclesiae cathedralis, aut consultores dioecesani qui eorum tenent locum.

¹ De synodo confer « Theol. prakt. Quartalschrift », 1922, p. 478 sqq., ubi etiam plures speciales de hac re quaestiones tractatas invenies.

3) Rector Seminarii dioecesei saltem majoris.

4) Vicarii foranei.

5) Deputatus uniuscujusque ecclesiae collegialis, a capitulo ejusdem ecclesiae e gremio eligendus.

6) Parochi civitatis in qua synodus celebratur.

7) Unus saltem parochus ex unoquoque vicariatu foraneo eligendus ab omnibus qui curam animarum actu inibi habeant, sive hi sint parochi, sive vicarii cum proprie dicta cura animarum, v. gr. vicarii actuales, oeconomi, substituti, si plena potestate paroeciali sint praediti (c. 451, § 2) et sic porro. *Parochus electus* debet pro tempore absentiae vicarium substitutum sibi sufficere, ne detrimentum capiant animae.

8) Abbates de regimine, scilicet monasterii sui juris ; et unus e Superioribus cujusque Religionis clericalis in dioecesi commorantibus, nisi ibidem reperiatur domus provincialis et ipse Superior Provincialis maluerit interesse. *Designatio* Superioris pertinet ad Provinciale, si plures exstent domus ejusdem Religionis. Abbates titulares de se nullo jure fruuntur.

Praeter hos qui necessario sunt vocandi, *possunt* ab episcopo vocari : omnes canonici etiam honorarii, omnes parochi vel Superiores religiosi, imo singuli dioecesis saeculares sacerdotes, iis exceptis qui servitio paroeciarum sunt necessarii. Omnes invitati *jus suffragii* habent, nisi episcopus aliud *expresse* caverit (c. 358, § 2).

Illis qui de jure convocandi sunt, *non licet* mittere *procuratorem*, etsi justo impedimento detineantur ; episcopus vero certior est faciendus de hoc impedimento.

Potest episcopus *in antecessum* coetus virorum designare seu commissiones quae res in synodo tractandas parent. Propositae quaestiones omnes (antea per modum schematis tradendae), praesidente vel per se vel per alium episcopum, *liberae* adstantium disceptationi in sessionibus praeparatoriis subjici debent ; attamen, ii qui synodo intersunt, nonnisi *consultivum* habent votum, ut *expresse* notat c. 362, et *in hoc* synodi dioeceseanae maxime *differunt* a conciliis plenariis ac provincialibus. Omnia autem in synodo instituantur quoad professionem fidei, nominationem officialium, praecedentiam in ordine sedendi et alia id genus, juxta leges *liturgicas* (Ceremoniale, l. 1, c. 31 ; Pontificale Romanum, Pars III, Ordo ad synodum).

III) *Competentia ejus ac decreta.* — Episcopus *unicus* est legislator in synodo ; itaque synodus nihil valet nisi id quod valet episcopus jurisdictione ac potestate sibi propriis. Inde manifeste sequitur, synodum nihil statuere posse *contra* jus commune ac leges universales in Codice contentas, neque valere ullo modo *derogare*

auctoritati vel juribus S. Sedis, aut privilegiis religiosorum aut decisionibus potestatis superioris, v. gr. concilii provincialis ¹.

Solus episcopus subscribit synodalibus constitutionibus, nec canonici Capituli Cathedralis hoc jure gaudent. Quae autem solemniter in synodo decisa fuere, possunt statim promulgari, et *eo ipso* obligare incipiunt, nisi aliud expresse caveatur (c. 362). Statuta synodi dioeclesanae *nulla romana* indigent *approbatione*; si quis tamen, teste Wernz (II, n. 866), hisce statutis sese gravatum esse existimat, *recursum* instituere ad S. Congr. Conc. non prohibetur ².

¹ Propter justas et proportionatas causas potest aliquid statui praeter jus commune, ut habet Bargilliat (Droits et devoirs des curés, n. 532, c. — ² Non erit in suspensivo, sed in devolutivo tantum (Wernz, l. c.).

TRACTATUS III

De Religiosis

Scriptores : S. Thomas, 2. 2. q. 179 sqq. ; 183, a. 1 et 4 ; q. 184, 186 sqq. ; S. Alphonsus, Th. mor., l. 4, c. I, de statu rel. (Gaudé, II, p. 443) ; Homo Ap., 13, c. I ; Suarez, de virtute et statu rel. tr. 7 sqq. (ed. Vivès, vol. 15 et 16) ; Donatus Laynensis, rerum regul. praxis resolutoria (4 vol.) ; De Lezana, summa quaestionum regul. (5 vol.) ; Bouix, de jure regul. ; Piat, Praelectiones juris regul. (2 vol.) ; compendium harum Prael. a Victorio ab Appeltern ; Wernz, III, n. 586 sqq. ; Molitor, religiosi juris capita selecta ; Vermeersch-Creusen, Epitome, I, n. 436 sqq. ; Vermeersch, de religiosi institutis et personis, vol. I et II, Periodica ; Prümmer, Manuale, q. 170 sqq. (3 ed.) ; Biederlack-Führich, de religiosis ; Bastien, Directoire canonique ; Bastien-Elfner, kirchenrechtliches Handbuch (supplementum ab Egger exaratum) ; Craisson, les Communautés religieuses à vœux simples ; Ballandier, Guide canonique ; Fanfani, de jure religiosorum ; Brandys, kirchliches Rechtsbuch ; Leitner, das Ordensrecht (III) ; Creusen, Religieux et religieuses ; Hilaire Balmès, les Religieux à vœux simples ; Cotel-Jombart, Catéchisme des vœux ; Thévenot, Manuel de la vie religieuse ; Marsot, Petit Traité pratique des vœux ; Huguenin-Marc, n. 532 sqq. ; Bargilliat, II, n. 1198 sqq. ; Aichner-Friedle, § 135 sqq. ; Haring, § 207 sqq. ; Laurentius, n. 944 sqq. ; Marc-Gestermann, II, n. 2127 sqq. ; Aertnys-Damen, I, n. 1159 sqq. ; Lehmkühl, I, n. 635 sqq. ; Génicot-Salsmans, II, n. 72 sqq. ; Biat, Commentarium, II, p. 454 sqq., etc.

Consuli possunt alii quoque moralistae ac commentatores juris canonici ; praesertim vero adiri queunt ephemerides quae vel unice vel speciatim vel saepe agunt de jure religiosorum, uti sunt : Periodica de re canonica et morali (A. Vermeersch, Romae) ; Commentarium pro religiosiis (Ph. Maroto, Romae) ; Nouvelle Revue théologique (Louvain) ; Canoniste contemporain (Paris) ; Theologisch-praktische Quartalschrift (Linz) ; l'Ami du Clergé (Lan-gres), etc.

INTRODUCTIO

170. — In introductione, quam etiam auctores praemittere solent tractatui : de religiosiis, *notiones* tradentur *generales* circa naturam status religiosi, deinde *speciales* circa ejus definitionem et distinctionem, ac tandem brevis addetur conspectus de origine ac historia Religionum. Adjungimus partitionem quam in hunc tractatum habet Codex. Inde *quatuor* sectiones : a) de natura status religiosi ; b) de ejus definitione ac distinctione ; c) de origine et historia Religionum ; d) de divisione totius tractatus juxta methodum Codicis.

§ 1. DE NATURA STATUS RELIGIOSI.

Li qui versari perspiciuntur in statu religioso, tendere dicuntur vi professionis suae ad perfectionem ; quae notio adnexa est ipsi voci. Quare ulterius inquirere debemus : a) quid sit *status* proprie dictus ; b) quid sit *perfectio* ; c) quis sit *auctor* status religiosi.

171. — 1) **Status est conditio quaedam firma**, quae etiam indicibus externis manifestatur ac speciales imponit obligationes ; v. gr. status clericalis.

Ut ipsa vox indicat, *firmitas* ad essentiam status proprie dicti pertinet ; venit enim a *stare, stabilis*, quia non facile debet esse mobilis. Statum in foro externo *manifestum* esse oportet, quare indicia requiruntur quae oculis hominum non lateant. Exemplum habes in ordinatione sacra qua aliquis fit clericus, vel in baptismo quo fit christianus. Ex speciali demum hac se habendi ratione effluunt *obligationes speciales*, quae proveniunt sive ex natura rei, puta in matrimonio ; sive ex vi legis positivae, v. gr. in clericali ; sive demum simul ex propria voluntate qua spontanea quaedam officia suscipiuntur, idque maxime evenit in statu religioso.

Omnes notae status proprie dicti *adamussim conveniunt* statui religiosorum. Constat enim eorum conditionem esse *firmam*, quippe quae professione corroboretur et voto. Est quoque *externa*, quoniam suscipitur publice in facie Ecclesiae, sub cuius tutela ponitur. Speciales tandem invehit *obligationes*, siquidem legibus ecclesiasticis regatur ac muniatur religionis vinculo propter votorum firmitatem.

II) **Perfectionis evangelicae sectatores communiter aestimantur** religiosi, et ipse D. Thomas (2. 2. q. 186, a. 2 in corp.) describit statum religiosum « tanquam disciplinam vel exercitium ad perfectionem perveniendi ». Videndum igitur est *quid sit* haec perfectio, quare dicatur *evangelica*, anque in observatione consiliorum evangelicorum *sita sit* aliqua perfectio religiosorum.

a) *Perfecta* habetur res cui nihil deest in iis quae vere ad ipsam pertinent. Homini autem jam nihil deest, si arcte jungatur cum fine suo ultimo qui est Deus ; haec vero conjunctio cum Deo fit per caritatem ¹. Quare hominum christianorum perfectio consistit in *caritate*, in ea scilicet caritate quae hac in vita potest comparari. Datur caritas tum erga Deum tum erga proximum propter Deum. Porro quamvis *praeceptum* habeatur aliquod diligendi Deum ac proximum ² et sic perfectio, ut ait D. Thomas (2. 2. q. 184, a. 3

¹ « In duobus mandatis diligendi Deum et proximum, universa lex pendet et prophetae (Matth., 22, 40) ; Plenitudo legis est dilectio (Rom., 13, 10) ; Omnis enim lex in uno sermone impletur : diliges proximum tuum sicut teipsum (Galat., 5, 14). » — ² « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo... Diliges proximum tuum, sicut teipsum » (Matth., 22, 37 et 39).

in corp.), essentialiter consistat in praeceptis et non in consiliis ¹, attamen *speciali modo* dicitur aliquis perfectus, si praeter mandata Domini servet etiam *consilia* Ejus ac in his se exerceat. Cum agitur de implendis gravibus praeceptis, necessitati caritatis datur locus, et haec est caritatis perfectio omnibus fidelibus necessaria ut salventur ². Alia vero perfectio datur, *in se* spectata non necessaria, quae removet tamen obstacula impediencia diffusionem divini amoris ; et haec consistit *in sequela* consiliorum evangelicorum quibus dilatatur caritas hausta ex praeceptorum observantia. Itaque saepe saepius et magis presse illa tantum sub nomine perfectionis venit ³.

b) *Consilia evangelica*, juxta sententiam communem, ea sunt quae se referunt ad opus bonum, de se non praeceptum, melius suo opposito vel etiam sui negatione non mala. Dicitur : *melius suo opposito*, nempe non malo, ut v. gr. esse virgo vel esse nupta. Additur : *vel sui negatione non mala*, v. gr. esse caelebs voto virginitatis adstrictus vel non adstrictus. In utroque casu excluditur aliquod praeceptum, juxta dictum illud S. Augustini (de s. virg. c. 15) : « Praeceptum est hoc cui non obedire peccatum est ; non consilium, quo, si uti nolueris, minus bonum adipisceris, non mali aliquid perpetrabis. »

Evangelica vocantur illa consilia, quia certissime in Evangelio continentur, quamvis id non pauci haeretici (Pelagius, Lutherus, Calvinus) negaverint. Contraria doctrina, juxta Suarez (l. c. n. 6, p. 32), est *contra fidem*. Clare enim de consiliis sermonem fecit Dominus, alloquendo juvenem divitem (Matth., 19, 16 et 21) : « Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quae habes et veni sequere me. » Itaque praeter mandata continentur in Evangelio consilia. Porro horum *tria* potissimum recensentur ac extolluntur in traditione christiana : paupertas voluntaria, castitas et obedientia. De origine evangelica *paupertatis* manifesta sunt testimonia, ut patet ex ipso textu modo citato (Matth., 19, 21. — Cf. etiam 13, 22 ; 20 etc.) De *castitate* autem praesto sunt verba Christi de iis qui seipsos castraverunt propter regnum coelorum (Matth., 19,

¹ Cf. Garrigou-Lagrange, in « Vie spirituelle », 1921, Janvier, p. 313 et 1922, Août, p. 337; Renaudin, in « Revue thomiste », 1921, p. 233 ; Vermeersch, de relig., n. 8. — ² Ipse Christus ait (Joan., 14, 21) : « Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me. » —

³ Essentialiter consistit perfectio in praeceptis, secundario vero et instrumentaliter in consiliis (S. Thomas, l. c.). — Juxta Suarez (de statu perf. I, c. 11), « licet vita christiana essentialiter consistat in actibus praeceptorum, nihilominus in statu simpliciter bono et perfecto constituitur per actus consiliorum. »

11 et 12) id est castis ; hos autem laudavit ac commendavit Dominus, dicens : « Qui potest capere, capiat. » Testimonium quoque habemus S. Pauli scribentis (Cor., 1, c. 7, v. 25) : « De virginibus autem praeceptum Domini non habeo ; consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. » De *obedientia*¹ exstat testimonium Christi in his verbis ad adolescentem divitem (Matth., 19, 21) : « Et veni, sequere me. » Itaque adhortatur Christus omnes qui terrenis rebus se abdicant (per paupertatem) ad *perfectam sequelam* sui proprii exempli. Ipse sane obediens erat, non solum erga divinum suum Patrem, verum etiam erga homines auctoritate legitima munitos. *Divus* quoque *Thomas* (2. 2. q. 186, a. 5) originem evangelicam obedientiae demonstrat ex hac *imitatione* Christi : « Perfectio religionis, ait, maxime consistit in imitatione Christi, secundum illud Matthaei, 19 : si vis perfectus esse... sequere me ; sed in Christo maxime commendatur obedientia, secundum illud ad Philip. 2 : Factus est obediens usque ad mortem ; ergo videtur, quod obedientia pertineat ad perfectionem religionis. » Deinde addit Aquinas (a. 8 ad 1) : « Ad primum ergo dicendum, quod consilium obedientiae includitur in ipsa Christi sequela : qui enim obedit, sequitur alterius voluntatem. » Idem sentit *Suarez* (tr. 7, l. 3, c. 2, n. 6), asserens verba illa : veni, sequere me, continere obedientiae consilium. « Non enim, sic ait, solum significat : me sequere, id est, me imitare ; sed reipsa me sequere, quocumque ego iero et voluero, te ipsum mihi dando ut in omnibus ad nutum meum movearis. » Ex aliis praeterea verbis Ss. Redemptoris (Matth., 16, 24) : « Abneget semetipsum », deducit *Suarez*, obedientiam et traditionem sui ipsius, quae peragitur in statu religioso, a divino Redemptore proponi tanquam consilium². Et sane quidem, obedientiam coluerunt primi sancti illi *eremitae*, ut S. Paulus et alii, quamvis peculiaribus caruerint Superioribus sensu hodierno ; veri quippe exstiterunt sectatores consiliorum evangelicorum.

c) In *observatione* denique *consiliorum evangelicorum* disciplina seu *exercitium* perfectionis habetur, qualis decet statum religiosum. Id unanimi consensu affirmant SS. Pontifices atque catholici doctores. Ita v. gr. Innocentius III : « Observantia consiliorum evangelicorum adeo est annexa regulae monachali (seu vitae monachali) ut contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere. » *Ratione* confirmatur : a) Observatio consiliorum evan-

¹ De origine evangelica obedientiae cf. J. B. Raus in libro : de sacrae obedientiae virtute et voto, n. 74 sqq. — ² Cf. de hoc argumento, Vermeersch (de relig. n. 14 ; Epitome, I, n. 439).

gelicorum obstacula removet, quae perfectioni se opponunt ; fugat enim *tres concupiscentias* : oculorum per paupertatem, carnis per castitatem, superbiae vitae per obedientiam. — *b)* Deinde docet quoque *usum* eorum quae habentur perfecta, impellendo ad divinum amorem et abstrahendo a cupiditatibus terrenis. Inde adagium *S. Augustini* : « Perfectio, nulla cupiditas ; nam ibi Deus, ubi nec mundus nec diabolus nec proprius inordinatus amor. » Continet praeterea positive in se aliquam exercitationem perfectionis, cum ea quae expleantur juxta consilia evangelica, cedunt in honorem Dei ¹.

III) **De auctore status religiosi.** — Datur auctor divinus status religiosi, et hic primarius est ac principalis, nempe *Christus Redemptor*. Ipse enim consilia evangelica primus edidit et adhortatione multa praeclarisque propriis suis exemplis ad eorum sequelam incitavit. *Saltem in genere* modum quoque indicavit aut probavit se ligandi ea firmitate quae votis religiosi obtinetur ².

Munus deinde *Ecclesiae* suae dedit Christus magis ordinandi ea quae statum religiosum ejusque formas spectant. Itaque Ecclesia dici potest auctor status religiosi humanus et primarius, divina quadam pollens auctoritate in ipso explicitius definiendo ³.

Tandem *viri* aliqui dantur *egregii*, quibus competit nomen : fundatorum Religionum, et qui, Deo juvante ac inspirante, varias excogitarunt rationes serviendi Deo in statu religioso. Magni illi viri auctores quoque dici valent status religiosi in forma sua concreta, sed *secundarii* tantum ; sub auctoritate enim Ecclesiae tota posita erat eorum actio.

Quoad *substantiam* necessarius dicendus est status religiosus in Ecclesia, quavis ipsa concipi possit sine Religionibus. *Nunquam* igitur deficient fideles sive viri sive mulieres qui propter verba Christi viam ingrediantur consiliorum evangelicorum ⁴.

§ 2. DE DEFINITIONE AC DISTINCTIONE STATUS RELIGIOSI.

172. — I) **Status religiosus stricte dictus, uti concipitur ab Ecclesia Dei, definitur** : « Stabilis in communi vivendi modus, quo fideles,

¹ De hac quaestione bene disserit Vermeersch (de relig., n. 17) : — ² Ex similitudine, v. gr. castratorum (Mat., 19, 11 et 12). — Biedlerlack-Führich (n. 7) asserit : « Licet textus explicitus de voti obligatione ex ore Salvatoris in Scripturis S. non prostet, approbavit tamen Ipse explicitae doctrinas veteris testamenti, in quibus de votorum emissionem et de servanda voti obligatione sermo fit. » — ³ Vide Suarez, de relig. tr. 7, l. 3, c. 2. — ⁴ « Il est certain, ait Leo XIII in epistola ad Card. Richard, qu'il y a et qu'il y aura toujours dans l'Eglise des âmes d'élite pour aspirer (à la perfection) sous l'influence de la grâce (Vermeersch, de religiosi, n. 32).

praeter communia praecepta evangelica quoque consilia servanda per vota obedientiae, castitatis et paupertatis suscipiunt » (c. 487).

Explicatur haec definitio : a) est stabilis modus ; quare necessaria sunt in tali materia vota et quidem perpetua, vel, si sint temporaria, ut nunc jure omnibus praescribitur ante professionem perpetuam (c. 574), ex intentione tamen voventium aliqua adsit perpetuitatis nota ¹. — b) In communi vivendi debet esse hic modus, quia hodie ab Ecclesia adjecta fuit haec conditio vitae in communi, quae olim minime requirebatur. Itaque eremitae jam non esse possunt religiosi juxta definitionem Codicis supra relatum, et hoc est de jure tantum ecclesiastico ². — c) Per vota obedientiae, castitatis et paupertatis fit maxime traditio haec specialis Deo, de qua multum disserunt S. Patres et ascetici viri, et habetur holocaustum sui ipsius in honorem Dei ³. Per professionem autem rite factam et acceptatam tradit se quoque religiosus instituto quod ingreditur tanquam sodalis ac filius ⁴.

In latiore sensu, ut recte advertunt auctores ⁵, nonnunquam significat status religiosus *modum stabilem pie vivendi* in communi sub regulis a S. Sede approbatis, quin emittantur vota publica ab Ecclesia acceptata, ut fit v. gr. pro Sulpitanis.

II) De distinctione Religionum. — Multiplici modo solet status religiosus in concreto distinguere :

a) Juxta rationem universalem in ipsa definitione expositam, habentur *religiosi proprie dicti* et sodales pii qui *more* religiosorum vivunt, quibus tamen deest unum alterumve elementum essenziale status religiosi. Horum societates nonnisi *improprie* sunt Religiones (c. 673, § 1).

b) Juxta significationem verborum quibus utitur Ecclesia (c. 488), dantur *Ordines* : Religiones nempe in quibus vota solemnia nuncupantur ; deinde *Congregationes* : in quibus vota dumtaxat simplicia emittuntur ; *Religiones clericales* : quarum plerique sodales sacerdotio augentur ; *Religiones laicales* : quarum aut nulli aut pauci initiantur sacerdotio ; *Regulares* : qui vota nuncuparunt in aliquo Ordine (etsi haec vota sint tantum simplicia) ; *Religiosi votorum simplicium* : qui professi sunt in Congregatione aliqua ; *Moniales* : quae sunt religiosae votorum solemnium ⁶ aut saltem quarum vota

¹ Legitur enim (c. 488, n. 1) : « Vota temporaria, elapso tamen tempore renovanda. » Itaque ut plures tenent auctores, ex mente legislatoris perpetuitas non deest intentioni religiosorum. — ² Ex natura rei non videtur necessaria, ut ostendit D. Thomas (2. 2. q. 186, a. 5 ad 3. Dein primi religiosi, ut diximus, ea carebant. — ³ Ita docere videtur D. Thomas (l. c., q. 186, a. 7 in corp. et ad 2). — ⁴ Fere omnes magni theologi cum S. Alphonso (L. III, n. 255, de perseverantia) censent, professionem religiosorum verum esse contractum ex utraque obligantem parte, sed secundum leges tantum Ecclesiae et Religionis. — ⁵ Vide Prümmer, q. 170. — ⁶ Affirmat Blat (II, p. 462) nomine monialium venire quoque in jure sorores quae ante professionem solemnem nuncupant per 3 annos vota simplicia ; sed haec interpretatio videtur esse contra sensum verborum.

ex instituto sunt solemnia, ut Benedictinae in Belgio ; *Sorores* : quae sunt religiosae votorum simplicium (c. 488, n. 7).

c) Juxta varietatem vitae quam principaliter exercent, dividuntur Religiones in *contemplativas*, ut Carthusiani sunt ; in *activas*, v.gr. quae curant infirmos ; in *mixtas*, quae sc. primario indulgent muneri docendi ac praedicando vitamque contemplationis *intime* conjungunt cum vita activa. Secundum *D. Thomam* (2. 2. q. 188, a. 6 in corp.) de se perfectior est Religio ordinata ad vitam mixtam, deinde venit vita contemplativa, et tandem vita activa ¹.

d) Juxta varietatem regiminis externi exstant Religiones cum *régimine hierarchico magis completo*, quae scilicet habent Moderatorem Generalem, deinde Provincialem, tandem Superiorem localem, ut Franciscani ; vel cum regimini hierarchico *incompleto*, v. gr. quae constant monasteriis sui juris.

e) Juxta varietatem legum quibus subsunt, dantur Religiones quae habent aliquam *Regulam proprie dictam* cum Constitutionibus, aliae vero *Constitutiones tantum* a Sede Apostolica approbatas ², aliae demum assumunt *antiquam* aliquam Regulam ³ cui addunt Constitutiones approbatas.

f) Ratione exemptionis distinguuntur Religiones in *plene exemptas* a jurisdictione episcoporum, ut sunt Ordines omnes regularium ac paucae Congregationes ex speciali privilegio ; et in *non exemptas*, v. gr. moniales fere omnes, sorores pluresque Congregationes.

g) Ratione approbationis discernuntur Religiones *juris pontificii*, quae saltem Decretum laudis obtinuerunt a S. Sede ; et Religiones *juris dioecesani*, quae hoc Decretum nondum obtinuerunt.

§ 3. DE ORIGINE ET HISTORIA RELIGIONUM.

173. — I) De origine. — Circa primordia vitae religiosae asserunt scriptores, ipsum Collegium Apostolorum, duce Christo Domino, *primam* constituisse *Religionem* ⁴. Relictis enim omnibus, scilicet bonis terrenis (paupertas), etiam uxore (castitas) ac propria voluntate secuti sunt Dominum (obedientia) a quo edocerentur perfec-

¹ Vitam mixtam agunt v. gr. Praedicatores, Jesuitae, Redemptoristae et sic porro. Mollitor distinctionem illam impugnat, sed, ni fallor, immerito (n. 205). — ² Sic, ex. gr. Carthusiani, Jesuitae, Redemptoristae, dicuntur habere Constitutiones pro Regula. Attamen Constitutiones Redemptoristarum a Benedicto XIV (Breve : Ad Pastoralis) vocantur etiam « Regulae. » — ³ Quatuor tantum in Ecclesia recensentur Regulae quae dicuntur « Magnae Regulae », nempe : S. Basilii, S. Augustini, S. Benedicti et S. Francisci. Confer quae de his scripserunt Vermeersch (de relig., n. 43 sqq. et 88 sqq.) ; Biederlack-Führich, n. 13. —

⁴ Vermeersch, de rel., n. 39 ; Hilaire Balmès, p. 11, note 1, etc.

tiora (Matth., 19, 27 sq.). Haec est, ut ait Suarez (7, l. 3, c. 2, n. 10), Apostolica Religio a Christo congregata ». *S. Thomas* praesupponit etiam hanc fuisse primam Religionem ; scribit enim (2. 2. q. 88, a. 4 ad 3) : « Ad tertium dicendum, quod Christo secundum se non competeat vovere, tum quia Deus erat... Apostoli autem intelliguntur vovisse pertinentia ad perfectionis statum, quando Christum, relictis omnibus, sunt secuti (Luc., 5, 11). » Itaque, teste D. Thoma, veri religiosi aestimandi sunt Apostoli¹.

Tempore Abbatis Schenute († 451) jam votis formalibus se devinxerunt monachi ; et in libro *S. Gildae* : de excidio Britanniae² explicite memoratur votum speciale aliquod obedientiae. Ceterum tempore *Tertulliani* virgines sacrae, ut ipse refert, castitatis voto se tradebant Deo³ ; paupertas autem colebatur publica abdicatione rerum temporalium pretiosarum.

II) Historia Religionum. — Initium Religionis, Apostolos et sacras virgines si praetermittimus de quibus supra egimus, *anachoretae* et *ascetae* fecerunt, inter quos praecipuum locum tenet *S. Paulus*, eremita (saeculo III).

Ab hac aetate tres discernere valemus praecipuas epochas in historia Religionum : a) *monachismus* usque ad saeculum XIII ; b) *Ordines Mendicantes* ac *Regulares Clericales* usque ad saeculum XVI ; c) *Congregationes* et *Instituta* cum votis simplicibus usque ad hodierna tempora.

a) *Monachismus* vigeat primo sub forma eremiticae vitae quam maxime coluerunt *S. Antonius* ejusque discipuli. Deinde vero, sub *Pachomio* Abbate, eam exceperit vita coenobitica quae est vita in communi sub auctoritate unius Superioris. Hanc perfecit *S. Basilius* († 379) in Oriente ; in Occidente vero principales in vita communi inducenda habuerunt partes *Joan. Cassianus* († 435), Abbas Massiliensis, deinde *S. Benedictus* († 543) qui est Pater et Patriarcha vitae monasticae in Italia, tandem *S. Columbanus*, ex Hibernia († 615). *Regula S. Benedicti* quae videtur in pluribus quasi divinitus inspirata, magnopere in Occidente est propagata et fere ubique vigeat, usque ad saeculum XIII quo nova incepit epocha.

b) *Ordines Mendicantes* ex eo vocati sunt « mendicantes » quod nullum rerum temporalium habuerunt dominium ac paupertatem coluerunt *in communi*. Quatuor recensentur magnae Religiones Mendicantes, nempe FF. *Praedicatorum* (an. 1216), *Franciscanorum* (an. 1219), *Carmelitarum* (an. 1226) et *Augustinorum* (an. 1256). His quatuor Ordinibus accessit deinde, teste Vermeersch (n. 53), Ordo *Servorum Beatae Mariae Virg.* (tanquam quintus ordo mendicans, an. 1256). Etiam *Jesuitae* quamvis sint « Clerici regulares », sub Pio P. V (an. 1574) declarati fuere : ordo mendicans⁴.

Ordines Clericales officia ac ministeria clericalia modo speciali et quasi primario amplectebantur ; sic v. gr. Theatini (an. 1524), Barnabitae (an. 1533),

¹ Biederlack-Führich (n. 7), tamen ait, argumenta quae pro hac sententia afferuntur, non videri omni exceptione majora. — ² Cf. textum apud Raus, de sacrae obedientiae virtute et voto, II, n. 81. — ³ Vermeersch, de religiosis, II, Supplementum I. — ⁴ Biederlack-Führich, p. 18, nota 4.

Jesuitae (an. 1540), Canonici regulares et non pauci alii, clerici regulares sunt et vocantur.

c) *Congregationes cum votis simplicibus* saeculo decimo sexto et sequenti primum in Ecclesia Dei floruerunt. *Prior* recensetur « Congregatio doctrinae christianae » quam in Gallia (Avignon) instituit venerab. *César de Bus* († 1592); deinde approbata est Congregatio « Fratrum scholarum christianarum » (an. 1679) a S. J.-B. de la Salle in Reims condita; posthac saeculo decimo octavo pontificiam approbationem retulerunt Clerici Crucis et Passionis (an. 1741), et Redemptoristae qui Fundatorem habent S. Doctorem Ecclesiae *Alphonsum Mariam de Ligorio* (an. 1749). Saeculo sequenti et nostris temporibus magna utique crevit seges Congregationum et Institutorum piorum sodalium, per modum religiosorum vitam degentium ¹.

§ 4. DE DIVISIONE TRACTATUS JUXTA METHODUM CODICIS.

174. — *Totus tractatus de religiosis* dividitur in 9 titulos seu capita; quam divisionem nos sequemur, utpote rebus exponendis bene accommodatam. En *modus* quo proceditur:

Caput I agit de *initio* et *fine* alicujus Religionis, alicujus provinciae, alicujus domus (titulus IX).

Caput II de parte tractat formali societatis, nempe de *auctoritate* seu *regimine* (tit. X).

Caput III varia *membra* societatis religiosae considerat, prout nempe admittuntur in Religionem ibique sacram peragunt professionem (tit. XI).

Caput IV ordinat *studia* quae, secuta professione, habentur in Religionibus clericalibus (tit. XII).

Caput V describit *obligationes* necnon *jura* seu *privilegia* religiosorum tum in genere tum quorundam in specie (tit. XIII).

Caput VI praescribit ea quae tenenda sunt casu quo velit religiosus, non quidem statum suum deserere, sed tamen Religionem *mutare* (tit. XIV).

Caput VII agit de *egressu voluntario* religiosi (tit. XV).

Caput VIII de *egressu coacto* tractat seu de dimissione religiosorum (tit. XVI).

Caput IX statuit circa societates eorum qui more religiosorum in communi vivunt *sine votis* (tit. XVII).

Singula haec capita Codicis nunc breviter percurremus; omnino autem in hac materia attendendum est ad c. 489: « Regulae et particulares constitutiones singularum Religionum, canonibus Codicis *non contrariae*, vim suam servant; quae vero eisdem *opponuntur*, abrogatae sunt. » Praescripta autem quae religiosos spectant, pari jure ad *religiosas* quoque pertinent, nisi ex natura rei vel ex contextu aliud constet (c. 490).

¹ Vide Vermeersch, de religiosis, n. 58 sqq.; Heimbucher, III.

CAPUT I

De erectione et suppressione Religionis, provinciae, domus.

175. — Ut patet ex inscriptione *triplex* datur articulus, nempe : de erectione et suppressione a) Religionis ; b) provinciae ; c) domus.

ARTICULUS I.

De erectione et suppressione Religionis.

Duplex occurrit sectio, una nempe de *erectione*, altera de *suppressione* Religionis ; praemittitur vero *conspectus historicus*.

I) De erectione Religionis. — a) *Conspectus historicus* breviter sic habetur : Olim erectio alicujus Religionis *non* fuit S. Pontifici reservata. Sed Concilium Lateranense IV (an. 1215) primum inhibuit « ne quis de cetero novam Religionem inveniat ». *Severe* suppressit Concilium Lugdunense I (an. 1274) omnes Religiones quae a tempore Concilii Lateranensis fuerant conditae, sine licentia expressa Papae. Deinde paulo *mitior* evasit praxis, et *episcopi* erigere valebant Instituta cum votis tantum simplicibus ; quam praxim etiam sanxivit Leo XIII in Constit. « Conditae a Christo » (an. 1900). Pius vero X statuit Motu Proprio « Dei providentis » (an. 1906), *episcopos non posse*, inconsulta S. Sede, probare aliquod Institutum ¹.

b) *Secundum jus nunc vigens* (c. 492), *episcopi* Congregationes dioecesananas condere possunt, quae totam quoque habeant essentiam status religiosi ; *inconsulta* tamen S. Sede, eas neque condant neque condi sinant. Nomen vero aut habitum Religionis *jam constitutae* nova Congregatio assumere nequit, manetque juris dioecesani usquedum Decretum laudis obtinuerit a S. Congregatione de Religiosis.

II) De suppressione Religionis. — *Diobus* modis cessare poterit aliqua Religio, aut *extinctione*, deficientibus omnibus sodalibus, idque saltem post spatium 100 annorum ² ; aut *suppressione* facta a S. Sede. Itaque *episcopi* non possunt suppressere Congregationes quas approbarunt, nec ad eos pertinet statuere de bonis alicujus Instituti suppressi. Clare hoc patet ex c. 493, cum addatur id locum habere, « etiamsi unica domo constet » illa Congregatio ³.

¹ Confer Vermeersch, de relig., n. 66 sqq. ; Biederlack-Führich, n. 16 ; Huguenin-Marc, n. 553. — ² Cf. canonem 102, § 1 ; et Biederlack-Führich, n. 25. — ³ Vide de hac re Blat, II, p. 469, et de suppressione Societatis Jesu, Vermeersch, de relig., n. 99.

ARTICULUS II.

De erectione et suppressione alienius provinciae.

176. — I) De erectione. — *Distinguere* oportet inter Congregationes juris dioecesani et Congregationes juris pontificii. Etenim in Instituto *dioecesano* erectio provinciarum vel pertinet ad Ordinarios omnes in quorum territoriis exsistunt domus hujus Congregationis, vel ordinatur a praescriptis peculiaribus, Constitutionibus insertis. In Religionibus vero *juris pontificii* quaecumque provinciarum erectio et earum circumscriptio S. Sedi reservantur ¹. Idem plane dicendum est de erectione novae Congregationis monasticae, de unione aut separatione monasteriorum sui juris intra monasticam Congregationem (c. 494, § 1).

II) De suppressione. — Ad *solam S. Sedem* pertinet, Religionis juris pontificii provincias suppressere (c. 494, § 1).

Si exstinguatur autem provincia, secundum *voluntatem fundatorum* de ejus bonis erit statuendum, vel etiam juxta decretum *Capituli generalis*, nisi Constitutiones aliud caveant. Extra tempus Capituli, haec eadem bonorum dispositio spectat ad *Moderatorem Generalem* cum suo Consilio (c. 494).

ARTICULUS III.

De erectione et suppressione domus.

177. — I) De erectione. — *Discernere* oportebit domos regularium, monialiumve ac religiosorum exemptorum, ab iis quae ad alias pertinent Religiones.

A) Igitur quando de domo regularium vel monialium vel religiosorum exemptorum agitur, requiruntur ad ejusdem erectionem : 1) *Beneplacitum S. Sedis* pro quacumque domo sive sit formata² sive non formata ; non tamen requiritur pro erectione scholae, hospitii et similis rationis aedium, quae ab ipsa domo religiosa separentur (c. 497, § 3). — b) Consensus quoque *Ordinarii loci* accedat oportet, in *scriptis* datus (c. 497, § 1). Scriptura tamen, juxta Vermeersch-Creusen (I, n. 465), *non* est licentiae conditio essentialis ; imo satis esset ut episcopi consensus accederet post

¹ Olim proprio Marte Dominicani et Franciscani divisionem in provincias instituerant. Confer Blat, II, p. 469 et Biederlack-Führich, n. 17. — ² Domus est formata, cum in ea 6 saltem religiosi professi degunt, quorum 4 sint sacerdotes si agatur de Religione clericali (c. 488, n. 5).

erectionem, quia, teste Pio IX (26 oct. 1865), «*ratihabitione potest confirmare*»¹.

B) Quando agitur de domo aliarum Religionum, *sufficit* licentia *Ordinarii loci*; si excipias domum *novitatus* pro cuius erectione requiritur in Congregationibus juris *pontificii* venia S. Sedis (c. 554, § 1). Ad domum Congregationis *dioecesanæ* in alio territorio constituendam, necessarius est consensus utriusque Ordinarii, nempe episcopi domus principalis et episcopi novae domus condendae (c. 495, § 1).

II) De suppressione. — a) Domus aliqua Religionis *exemptæ*, sive sit formata sive non formata, supprimi nequit absque beneplacito S. Sedis (c. 498). — b) Domus Congregationis *non exemptæ* sed juris *pontificii*, potest supprimi a Supremo Moderatore, consentiente Ordinario loci. — c) Domus Congregationis juris *dioecesani* valet ab ipso Ordinario, audito Instituti Moderatore, supprimi; huic tamen via patet *recursus in suspensivo* ad Sedem Apostolicam.

Episcopus tamen suppressam declarare nequit aliquam domum quae sit *unica* hujus Congregationis (c. 493).

CAPUT II

De Religionum regimine.

178. — Vox «*regimen*» hic significat: *gubernatio* et *administratio*; nonnunquam de *jurisdictione* quoque valet (c. 196). Porro datur *regimen fori externi*, inde articulus I: de Superioribus et Capitulis; deinde datur *regimen fori interni*, inde articulus II: de confessariis et cappellanis; demum *regimen* quoque habetur circa res *temporales*, inde articulus III: de bonis temporalibus eorumque administratione. Juxta ordinem dicemus de singulis.

ARTICULUS I.

De Superioribus et Capitulis.

I) De Superioribus.

Dicemus: 1) *quinam* censeantur Superiores religiosorum; 2) *quibus* modis instituantur; 3) *quam* polleant auctoritate; 4) *quibus* detineantur obligationibus.

¹ Ex litteris Pii IX ad Archiepiscopum Parisiensem Darboy (Vermeersch-Creusen, I, n. 46)

1) **Primus Superior religiosorum est Papa** ; huic enim, juxta c. 499, § 1, religiosi omnes, tanquam *supremo Superiori*, subduntur, ac obedire tenentur vi quoque voti obedientiae ¹. *S. Congregatio de Religiosis* potestate pollet quasi-ordinaria in religiosa Instituta, quamvis hoc loco Codex de ea sileat ; quia id munus ipsi specialiter est commissum (c. 251, § 1). Econtra *Cardinalis Protector*, qui pluribus solet Religionibus praesertim sororum a Papa assignari, jurisdictione in religiosos non amplius pollet, nisi aliud expresse caveatur. Quare ejus tantum est, bonum Religionis sibi commissae consilio et patrocinio promovere (id. § 2). *Ordinarius loci*, juxta c. 500, § 1, exercet jurisdictionem in religiosos non exemptos, qui ipsi subduntur. Attamen quando agitur de Congregationibus *juris pontificii*, nequit episcopus aliquid immutare in Constitutionibus, nec sese ingerere in regimen internum ac disciplinam nisi ratione visitationis, nec de re oeconomica cognoscere (c. 618, § 2). Religiosi vero exempti in *quibusdam, jure expressis*, subduntur quoque Ordinariis locorum, v. gr. si illegitime degant extra domum sub quocumque praetextu (c. 616, § 1).

Hierarchiam *interiorem* Religionum si consideremus, facile perspicimus dari Superiores *maiores et minores*. Juxta c. 488, 8 Superiores majores sunt : *Supremus Moderator* Religionis, qui de jure potestatem obtinet in omnes provincias, domos, sodales hujus Religionis, exercendam secundum Constitutiones (c. 502) ; deinde *Superior provincialis* qui praepositur uni tantum provinciae ; Abbas *Primas* et Abbas *Superior* Congregationis monasticae, qui tamen juxta c. 501, § 3, non habent omnem auctoritatem quam jus commune tribuit Superioribus majoribus, sed tantum potestatem determinatam a Constitutionibus et praescriptis S. Sedis ; *Abbas monasterii sui juris* (licet pertineat ad monasticam Congregationem) ; demum horum *vicarii* sensu stricto et qui ad instar provincialium regimen suscipiunt ². Superiores minores sunt : *Superiores locales et priores* regularium. *Officiales* dicuntur qui modo stabili munus aliquod seu officium peragunt ; eam consequuntur potestatem quae ipsis a Constitutionibus vel usu assignatur.

2) **De institutione Superiorum.** — Inquirimus : a) de qualitatibus requisitis in Superioribus ; b) de tempore ad quod valent constitui ; c) de modo quo instituuntur.

a) *In Superioribus hae requiruntur qualitates* : Moderator *Supremus aetatem* habere debet 40 annorum, quae aetas exigitur quoque pro Antistita monialium. Alii Superiores majores saltem 30 debent esse annorum. Quoad *professionem*, necesse erit pro Superioribus

¹ De S. Pontifice et aliis Superioribus eorumque potestate fusius est sermo in libro cit. : de sacrae obedientiae virtute et voto, I, n. 48 sqq., II, n. 114 sqq. — Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 469 sqq. ; Creusen, religieux et religieuses, n. 29 sqq. ; Fanfani, n. 23 sqq. —

² Visitatores, Vice-provinciales, commissarii (vide Blat, II, p. 462).

majoribus constituendis ut decem interponantur anni a prima professione computandi (c. 504). Qui autem sunt irregulares ex defectu natalium (illegitimi), etsi haec irregularitas ablata fuerit per professionem solemnem (c. 984, 1), egent dispensatione ad assumendum munus Superioris majoris in quacumque Religione.

b) *De tempore* ad quod constitui valent Superiores, hoc generale stabilitur principium (c. 505) : Superiores *maiores* omnes per se sunt *temporales*, nisi Constitutiones aliter statuunt ; sic v. gr. plures Abbates sunt perpetui, nonnulli etiam Superiores Generales (Jesuitarum, Redemptoristarum...), quaedam Antistitae generales religiosarum ad vitam sunt electae¹. In specie vero de Superioribus *minoribus* edicitur, ne constituentur ad tempus ultra triennium. Triennio exacto, possunt, si Constitutiones id ferant, ad idem munus per *alios* 3 annos assumi ; his expletis, *nequeunt* in eadem domo fieri Superiores, nisi interposito intervallo. Id quoque valebit, si non ad tempus, sed ad *nutum* Superioris majoris constituentur Superiores minores ; imo ad eam *legem tenentur* Superiores qui simul magnas scholas vel hospitalia dirigunt, ut constat ex declaratione S. Congreg. de Rel. (2, 3 Junii 1918, A. A. S., X, p. 344).

c) *Diversus est modus* quo solent Superiores institui ; alii enim eliguntur, alii vero nominantur. Hic nobis loquendum est de *electione* Superiorum. In genere quoad electionem servandae sunt *Constitutiones* ac *usus legitimi* ; atvero quaedam erunt mutanda juxta nova praescripta *Codicis* (c. 506 et sqq.). Itaque in Religionibus *virorum*, antequam ad Superiorum *majorum* electionem deveniatur, omnes et singuli e Capitulo jurejurando debent promittere, se electuros quos secundum Deum eligendos esse existimaverint. A directa vero vel indirecta *suffragiorum procuratione* tam pro seipsis quam pro aliis prohibentur omnes religiosi sive sint viri sive mulieres (c. 507, § 2). Licet tamen informationes prudenter quaerere, et de meritis cujusque simplicem habere interrogationem². *Postulatio* solum in casu extraordinario admitti poterit, dummodo in Constitutionibus non prohibeatur (c. 507, § 3). In electione a *monialibus non exemptis* facienda praeesse debet Ordinarius loci vel ejus delegatus cum 2 sacerdotibus scrutatoribus ; nemo tamen ingrediatur clausuram (c. 506, § 2). Si moniales *non* subjectae sint episcopo, praesidet Superior regularis ; attamen

[¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 481. — ² Putat etiam Vermeersch-Creusen (I, n. 483), « simplex consilium roganti datum » non esse hoc canone prohibitum.

tunc etiam episcopus assistere *poterit* per se ipse vel per delegatum, et, si assistat, praeesse (id.). In *mulierum Congregationibus* praesidet Ordinarius loci per se vel per alium electioni Antistitae Generalis ; in Congregationibus *dioecesanis* potest praeterea pro conscientiae officio electionem confirmare vel rescindere.

In omnibus electionibus quae fiunt a Capitulis religionis, servetur *jus commune*, et insuper *jus particulare* Constitutionum in his quae juri communi non sunt adversa (c. 507, § 1).

3) De potestate Superiorum haec praesertim scitu necessaria sunt : multiplex dari potest auctoritas Superiorum, licet Codex expressis verbis nonnisi *duplicem* commemoret eorum potestatem, nempe dominationis et jurisdictionis (in Religione clericali exempta). *Jurisdictio* de qua c. 501, § 1, est jurisdictio ecclesiastica quae directe provenit a Christo Domino, Fundatore Ecclesiae ; dividitur autem, ut notum est, in jurisdictionem pro foro interno et foro externo (c. cit.) et coalescit potestate *legislativa*, *judiciali* et *coercitiva* ¹. Potestas deinde *dominativa* proprie habetur Superioribus ex traditione et promissione humana Religioni et Praelatis facta in professione religiosa ². Firmatur autem obligatio se subjiendi Superioribus promissione religiosa directe Deo facta per *vota* professionis ; inde titulus quidam specialis competit Superioribus exigendi debitum voti, et hic solet vocari : *potestas ex voto*. Tandem adest quoque in communitate bene constituta et ordinata potestas quaedam proveniens ex ipsa natura societatis, qua nempe fit ut sit aliquis primus ad servandum ordinem domesticum ; vocatur : *potestas socialis* ³. Haec habetur v. gr. in Novitios qui nondum emiserunt professionem.

Plerumque Capitulis Religionum reservatur potestas legislativa, et saepe nonnisi Superioribus altioribus competit potestas judiciaria vel etiam coercitiva ecclesiastica sensu stricto.

4) Quoad speciales Superiorum obligationes, dantur officia quae ipsis praescribuntur a Regula et Constitutionibus ; habentur alia quoque in *Codice juris* consignata, quorum *praecipua* sunt : a) *Profectio fidei* coram Capitulo vel coram Superiore qui *nominationem*

¹ Vide apud Biedlerlack-Führich (n. 37 sqq.) qui abunde tractat de variis speciebus jurisdictionis. — ² Fuse tractatur tota haec quaestio in opere : de s. obedientiae virtute et voto, c. III, n. 39 sqq. (de auctoritate seu potestate Superiorum) ; cf. etiam Vermeersch-Creusen, I, n. 477 sq. ; Creusen, n. 26 sqq. ; Biedlerlack-Führich, n. 36 ; Panfani, n. 35, etc. — ³ A pluribus auctoribus vocatur etiam : domestica vel politica, alii scriptores de ea prorsus silent. Cf. Raus, I, c. I, n. 63 sqq. Definitor haec potestas : « Est facultas quae Superiori naturaliter competit tanquam capiti alicujus legitimi cœtus, quamque ipse necessario habet ad ordinem domesticum servandum etiam in minore societate intra limites finis intenti. »

perfecit eorumve delegato, emittenda (c. 1406, n. 9). Haec obligatio non spectat nisi Superiores in Religionibus *clericalibus*, minime vero alios. Adjungere oportebit abjuramentum modernismi (S. Offic. 22 Mart. 1918). — *b) Residentia* ad normam Constitutionum, tam pro Superioribus majoribus quam localibus; ideo omnes domum residentiae habitualis habere debent (c. 508). — *c) Divulgatio et observantia Decretorum S. Sedis* speciali modo curae ipsorum committitur; studium vero ac publica lectio Constitutionum ac Decretorum S. Sedis procurari debent semel saltem in anno a Superioribus localibus (c. 509, § 1 et 2, n. 1). — *d) Instructio* habeatur oportet christianae catechesis pro conversis et conventus familiaribus saltem bis in mense; haec cura incumbit Superiori locali. Item bis saltem in mense pia sit ad omnes de familia *exhortatio* in Religionibus *laicalibus*, sive virorum sive mulierum (c. 509, § 2, n. 2). — *e) Relatio* de statu Religionis debet saltem quinto quoque anno a Moderatore Supremo Religionis vel Superiore Congregationis monasticae ad S. Sedem per documentum mitti, *subsignatum* ab ipso et a Consilio; vel, si agatur de sororibus, etiam ab Ordinario loci in quo suprema Antistita cum suo Consilio residet (c. 510). — *f) Visitatio canonica* a Superioribus majoribus instituenda est tempore in Constitutionibus definito (c. 511). Episcopus autem vel Ordinarius loci debet *quinto* quoque anno visitare monasteria monialium sibi vel S. Sedi immediate subjectarum; in monasteriis autem monialium, quae *regularibus* subduntur, non visitat nisi clausuram (c. 512, § 1 et 2). Singulas quoque visitat domos Congregationum juris *dioecesani*. Quoad domus Congregationis clericalis juris *pontificii* etiam exemptae, visitat tantum episcopus ea quae pertinent ad ecclesiam, sacrarium, oratorium publicum et sedes confessionis; in Congregationibus laicalibus, insuper et alia quae internam disciplinam spectant, ad normam c. 618, § 2, n. 2¹. A decretis Visitoris datur *recursus* in devolutivo, et etiam in suspensivo, si ordine judicio processerit. — *g) Consultationis* causa, omnibus Superioribus sive supremis, sive provincialibus, sive etiam localibus (saltem formatae domus) praescribuntur *consiliarii*², quorum consensum aut consilium tenentur exquirere Superiores ad normam Constitutionum et sacrorum canonum. Ipsi

¹ « Num disciplina ad Constitutionum normam vigeat, num quid sana doctrina morumve probitas detrimenti ceperit », etc.— Superioribus non fas est visitationis scopum impedire, religiosos avertere ab obligatione respondendi secundum veritatem et sic porro. Confer canones 513 et 2413. — ² Saepe vocantur nomine Assistentium vel Definitorum vel Consultorum.

quoque praescribuntur *adjutores oeconomi* pro administratione bonorum temporalium, ita tamen ut Superiores majores nunquam per se ipsos hoc munus valeant gerere, valeant Superiores minores, si necessitas id exigit (c. 516, § 1 et 2). — *h*) Pastoralis Superioribus incumbit cura speciali modo quoad *aegrotos subditos* professos *novitios*, aliosve in religiosa domo diu noctuque *degentes* causa famulatus aut educationis aut hospitii aut infirmæ valetudinis; his enim potest ac debet per se vel per alium ministrare *Viaticum* et *Extremam Unctionem* (c. 514, § 1).

A beneficio hujus praescripti juris non videntur exclusi ii qui per *unum tantum diem* tanquam hospites in conventu fuerunt recepti, nec requiritur *commoratio habitualis* ¹.

179. — II) De Capitulis. — In jure eadem prorsus ratione describitur potestas Superiorum et Capitulorum (c. 501, § 1). Superiores autem personae sunt singulares *physicae*; Capitula, personae *morales*. Porro dantur *Capitula* generalia, provincialia et localia, etsi multae Religiones uno aut etiam altero horum careant; v. gr. moniales generatim nonnisi localia habent Capitula.

a) Capitula generalia universalem habent aliquam in totam Religionem auctoritatem, pollentque *potestate dominativa* in subditos. In Religione vero clericali exempta, *jurisdictionem* quoque adipiscuntur ecclesiasticam proprie dictam, ita ut nonnunquam graviores poenas ac censuras imponere valeant. Plerumque reservatur ipsis omnis potestas *legislativa*, sive ad condendas novas leges sive ad mutandas vel etiam abrogandas vigentes Constitutiones. In his autem Regulis ac Constitutionibus quae a *Sede Apostolica* in forma specifica fuerunt approbatae ², Capitula generalia nihil poterunt immutare vel abrogare, nisi *specialis* ipsis facta fuerit potestas.

b) Capitula provincialia non in omnibus Religionibus reperiuntur constituta, et non semel auctoritate potiuntur *valde restricta*. Facultate leges condendi vix unquam gaudere perspicuntur; ordinationes tamen ac statuta edere valebunt, quae obligent in tota provincia. Ipsis per se licet *casus* reservare pro universa provincia juxta normam juris, nisi hoc specialiter sit interdictum. Nonnunquam *praecepta* ac *censuras* adnectunt ordi-

¹ Ita Vermeersch-Creusen, I, n. 485, 4; Fanfani, n. 93, qui ait: « Sufficit ut cum intentione permanendi in conventu saltem per integrum diem quis ingressus fuerit et receptus. »

— ² Cf. Raus, de s. obedientiae... II, n. 119, ubi exempla.

nationibus a se factis, ut in Religione FF. Praedicatorum id contingit ¹.

c) **Capitula localia** seu domestica, ubi existunt, eam habent auctoritatem quae ipsis tribuitur a Constitutionibus vel usu legitimo. Attamen, ut recte notat Biederlack-Führich (n. 45), *Praelati regulares* monasteriorum sui juris arctiori vinculo cum Capitulis conjuncti sunt; quorum ad invicem relatio analogica est ei quae intercedit inter episcopum et Capitulum cathedrale, etsi major communio jurium ac bonorum habeatur inter Praelatum et Capitulum regulare ². Itaque in *omnibus* fere *negotiis majoris momenti* convocandum est Capitulum conventus ut expetatur ejus assensus vel saltem consilium. Vacante autem praelatura regularium, generatim tantum valet Capitulum quantum Praelatus valebat cum Capitulo; servetur tamen norma: sede vacante nihil innovetur ³.

ARTICULUS II.

De confessariis et cappellanis.

180. — Juxta titulum qui praemittitur, agere oportet tum de *confessariis* tum de *cappellanis*. Statim vero notare volumus, cappellanum *simul* confessarium esse posse, quamvis soleat tantum pro sacris institui functionibus persolvendis, v. gr. ad celebrandam Missam. Speciali etiam titulo dicendum erit de *confessariis religiosarum* seu sororum, quia peculiare pro his vigent leges; inde *triplex* sectio hujus articuli: a) de confessariis religiosorum; b) de confessariis sororum; c) de cappellanis monasteriorum.

I) **De confessariis religiosorum.** — *In genere* notandum est, Superiores quibus adjungendi sunt Magistri novitiorum ac ipsorum Socii, jam *non amplius posse* tanquam confessarios suorum subditorum haberi (c. 518, § 2 et c. 891), nisi in casibus particularibus, quando sponte id petant subditi; sine gravi autem causa per modum habitus hoc nequibunt agere, imo Magistris novitiorum ac Sociis Superioribusque Seminariorum collegiorumve habitualiter id minime licet. Eodem modo omnibus religiosis Superioribus *districte prohibetur* quominus personas subditas ex quacumque ratione inducant ad *conscientiae manifestationem* sibi peragendam. Expedit

¹ Cf. Constitutiones FF. Praedic. Prol., p. 25. — ² Schmalzgrueber, in tit. ne sede vacante, n. 5; R. Molitor, relig. juris Capita selecta, n. 473 sqq. — ³ Vide de his Biederlack-Führich, n. 46. — Paulo aliter Molitor, n. 498 sqq. et praesertim 501.

tamen ut *ipsi subditi* cum filiali erga Superiores fiducia eos adeant ad dubia quoque et anxietates suae conscientiae exponendas, si hi sint sacerdotes ¹.

In specie quoad confessarios instituendos, discernere oportebit Religiones *clericales* a Religionibus *laicalibus*.

a) *In singulis Religionis clericalis domibus* deputentur oportet *duo* vel etiam *plures* pro numero sodalium confessarii, qui legitime debent esse approbati et qui pollent, in Religione exempta, facultate absolvendi quoque a casibus in Religione reservatis (c. 518, § 1).

b) *In Religionibus vero laicalibus virorum* debent a competente Ordinario loci tum *ordinarius* aliquis confessarius constitui tum *extraordinarius*; si autem religiosus *specialem* expostulet confessarium, illum Superior concedat praeter confessarium ordinarium et extraordinarium. Nequit tunc Superior ullo modo petitionis *rationem* inquirere, nec id *aegre* se ferre demonstrare (c. 528). Ipse Superior, in Religione laicali *exempta*, proponit confessarium, qui tamen jurisdictionem obtinere debet ab Ordinario loci, in quo religiosa domus reperitur (c. 875, § 2).

Omnis vero religiosus vir, sive sit clericus sive laicus, sive exemptus sive non exemptus, potest, ad suae conscientiae quietem, quemlibet adire confessarium ab Ordinario loci approbatum, etsi hic confessarius non recenseatur inter confessarios designatos pro religiosis (c. 519). Itaque confessio illa, revocato quolibet contrario privilegio, valida est ac licita, et confessarius potest religiosum absolvere etiam a peccatis et censuris in Religione reservatis.

De cetero *firmae* remanent Constitutiones quae confessionem statis temporibus omnibus religiosis praecipunt vel suadent apud determinatos confessarios peragendam; nec conventum licebit egredi ad instituendam confessionem apud alios sine permissu Superiorum, quam tamen licentiam egrediendi e domo ne denegent ipsi Superiores absque aliqua *gravi causa* ².

181. — II) De confessariis religiosarum. — *Generale principium* hac de re statutum in novo Codice juris (c. 876) id est: Revocata qualibet contraria particulari lege seu privilegio, sacerdotes tum saeculares tum religiosi, cujusvis gradus aut officii, ad confessiones quarumcumque religiosarum ac novitiarum valide et licite recipiendas *peculiari jurisdictione* indigent ³. Hanc jurisdictionem

¹ Ex canone 530. De conscientiae manifestatione cf. inter alios Vermeersch-Creusen, I, n. 502; Prümmer, q. 192; Creusen, n. 69 sqq.; Leitner, III, p. 341. — ² Pro explicatione uberiori canonis vide Fanfani, n. 102; Vermeersch-Creusen, I, n. 491; Creusen, n. 58; Leitner, III, p. 328 sqq.; Prümmer, q. 189 et 190. — ³ Exceptio tamen viget pro S. R. E. Cardinalibus, ex c. 239, § 1, ac pro casu illo speciali ubi ad quietem conscientiae fit confessio juxta c. 522 et 523.

confert *loci Ordinarius*, ubi religiosarum domus sita est ; ita tamen ut pro monasteriis Superiori regulari subjectis, ipse Superior confessarios Ordinario praesentet, cujus tunc erit eosdem pro audiendis illarum monialium confessionibus approbare et Superioris negligentiam, si opus sit, supplere (c. 525). Ex mente legislatoris, ex modo solemniter quo hunc canonem promulgat et ex ipsis verbis quibus utitur, satis constat, peculiarem hanc facultatem non tantum ad liceitatem confessionis requiri, verum etiam ad *validitatem* ejus ¹.

In specie deinde, en quae praescribuntur pro *confessionibus religiosarum* (c. 520) :

1) **Unus tantum detur confessarius ordinarius** singulis religiosarum domibus, nisi opus sit altero vel pluribus propter magnum sororum numerum vel aliam causam justam.

2) **Deinde constituatur oportet confessarius extraordinarius** pro communitate, cui se sistere debent religiosae saltem *quater* in anno, benedictionem saltem recepturae.

3) **Praeterea aliquot sacerdotes** pro singulis domibus ab Ordinariis locorum *designentur*, ad quos religiosae facile recurrere possunt in casibus particularibus absque alia licentia ; Antistita vero nullo modo ostendat se id aegre ferre. Hi confessarii non indecore « supplentes » possunt vocari, quamvis non semel dicantur « speciales ».

4) **Specialis** adhuc confessarius vel moderator spiritualis facile concedendus est ab Ordinario iis religiosis quae rationabiliter eum *petant* ; attamen invigilandum erit ne ex hac concessione abusus irrepant (id. § 2).

5) **Omnes religiosae graviter aegrotae** quemlibet sacerdotem ad mulierum confessiones excipiendas approbatum, etsi non destinatum religiosis, arcessere possunt ; et durante gravi infirmitate, *quoties voluerint*, confitebuntur ei, quin Antistita eas sive directe sive indirecte possit prohibere (c. 523).

6) **Tandem religiosa aliqua**, si ad suae conscientiae tranquillitatem peragat confessionem apud sacerdotem ab Ordinario loci saltem pro mulieribus approbatum (ut communiter contingit in nostris regionibus), hujus confessio licita est et valida, dummodo fiat in ecclesia vel oratorio etiam semi-publico, aut in loco ad

¹ Haec doctrina etiam a Vermeersch proponitur ac propugnatur (Epit., II, n. 145 ; Periodica, 10, p. 15 inter Diss.). Non aliter cl. Oietti, S. J. in Nouvelle revue théol., 1920, p. 6 sqq., et Prümmer, O. P. (q. 190, n. 2).

audiendas confessiones mulierum legitime destinato, revocato quolibet contrario privilegio ¹. Antistita autem id prohibere non potest aut de ea re inquirere, ne indirecte quidem, et religiosas nihil Antistitae referre tenentur (c. 522). Ille confessarius solet vocari « occasionalis ».

Porro cum auctoribus *fere universis* tenemus, non jam requiri ut religiosa extra propriam domus suae ecclesiam vel etiam oratorium semi-publicum confessarium adeat; lex enim non distinguit ². *Admittimus quoque* cum Vermeersch, Creusen, Oietti et aliis scriptoribus, vocem: ecclesiam vel oratorium non tantum materialiter esse sumendam, sed etiam sacramentum significare, modo ibidem legitime confessiones sororum excipiantur ³. *Concedimus demum* conditionem: « ad suae conscientiae tranquillitatem », vix aliquid aliud significare, quam ut ratio adsit *sufficiens* ad negligendam Regulam, quae praescribit aut suadet confessionem apud confessarios assignatos esse instituendam ⁴. Itaque ex hac parte omnis confessio serio facta est *valida*; attamen *conditiones loci* nobis videntur non tantum condiciones liceitatis, sed *validitatis* esse. Hoc enim indicat *natura* hujus canonis, qui est exceptio a regula generali, quam diximus contineri c. 876; id quoque satis apparet ex *ipsis verbis* quibus enuntiatur dubium et proponitur responsum Pontificiae Commissionis ⁵, quae *authentice* interpretata est hunc canonem qui ab auctoribus vocatur « famosus ».

Quoad aetatem requisitam, exiguntur pro confessariis ordinariis et extraordinariis religiosarum 40 saltem anni, nisi justa causa, iudicio Ordinarii, obstet; nullam vero potestatem in religiosas habeant illi confessarii in foro externo (c. 524, § 1). Juxta c. 526 nequit confessarius *ordinarius* religiosarum suum munus exercere ultra triennium; ex dispensatione tamen Ordinarii, id potest ad *secundum* et etiam ad *tertium triennium*, modo penuria sit sacerdotum idoneorum, vel major pars omnium religiosarum ad communitatem pertinentium in ejusdem confessarii confirmationem, per secreta suffragia, convenerit. Illis vero sororibus quae *contrarium* tulerunt *suffragium*, debet aliter provideri, si velint (c. 526). Confessarius ordinarius non potest deputari extraordinarius in eadem

¹ Quaesitum fuerat a Pontif. Commissione, utrum verba c. 522 « confessio in qualibet ecclesia, etc. », ita intelligenda essent, ut confessio extra ea loca peracta non tantum illicita sed etiam invalida foret. — Respondetur (24 Nov. 1920, A. A. S. XII, p. 573): « Canon 522 ita est intelligendus, ut confessiones, quas ad suae conscientiae tranquillitatem religiosas peragunt apud confessarium ab Ordinario loci pro mulieribus approbatum, licitae et validae sint dummodo fiant in ecclesia vel oratorio etiam semi-publico, aut in loco ad audiendas confessiones mulierum legitime destinato. » — ² Jam Oietti scripserat (l.c., p. 5): « On s'accorde à admettre que les religieuses peuvent user de la liberté qu'il leur donne, aussi bien dans leurs propres églises ou chapelles que dans les églises ou chapelles étrangères. » — ³ Aliqui restringunt « locum ad audiendas confessiones mulierum legitime destinato », ad eum solum qui omnibus mulieribus etiam extraneis pateat. Vide apud Vermeersch (de relig., XI, Suppl., p. 2). — ⁴ Vermeersch-Creusen, I, n. 491. — De simili formula ex c. 519: « ad suae conscientiae quietem », cf. Fanfani, n. 102. — ⁵ Vermeersch (Periodica de re canon. et mor., 10, p. 15) persuasum habet agi de conditione « valoris ». Id tenent etiam Oietti, Fanfani, Biederlack-Führich et alii. Contrariam sententiam adstruunt aliqui scriptores (L'Ami du Clergé, Creusen, Leitner...); sed eorum rationes non satis convincunt.

communitate, nisi *post annum* ab expleto munere ; extraordinarius autem immediate ut ordinarius renuntiari potest (c. 524, § 2).

182. — III) **De cappellanis.** — Refert Vermeersch-Creusen (I, n. 435) cappellanos (aumôniers) *olim* fuisse clericos, qui in regno Francorum capam seu *cappellam* (le manteau) S. Martini ejusque insignes reliquias custodiebant. Ait enim *Walafridus Strabo* (de reb. Eccles. c. 31) : « Dicti sunt primitus Capellani a Capa B. Martini, quam reges Francorum ob adjutorium victoriae, in praeliis solebant secum habere. »

Quidquid sit de origine cappellanorum, hic intelligimus sub hoc nomine *eos sacerdotes*, qui addicti sunt servitio religioso, non autem confessionibus excipiendis, in institutis laicalibus sive virorum sive mulierum. Cappellani *designantur* generatim ab Ordinario loci, excipe in Religionibus exemptis, ubi *Superior regularis* eosdem sacerdotes designat ejusque negligentiam supplet Ordinarius (c. 529). Attamen ut possit cappellanus habere *conciones*, non sufficit designatio a Superiore regulari facta, sed requiritur facultas ab Ordinario loci impetrata, ex c. 1338, § 2¹.

Saepe communitates religiosas ab episcopo subducuntur *curae parochorum*, ut patet ex c. 464, § 2 et 514, § 3. Deinde ipso jure (id. § 2) in *monialium domo* speciale habet officium confessarius ordinarius aut ejus vice-gerens circa administrationem Viatici et Extremae Unctionis (c. 514, § 1 et 2). Inde plerumque cappellanis competunt jura parochorum circa sacrum *Viaticum* et *Extremam Unctionem* sororibus earumque alumnis et hospitibus administranda, circa *funera* quoque peragenda religiosarum ac novitiarum vel etiam virorum in Religione laicali defunctorum ; *saltem*, juxta c. 1230, § 5, corpora pro funere ad propriam religiosae domus ecclesiam vel oratorium deducit cappellanus, et exsequias peragit².

Non prohibetur cappellanus, si a confessionibus abstineat religiosarum, *munus aliquod* exercere fori externi in easdem religiosas, v. gr. esse Vicarius monasterii, si moniales sint sub jurisdictione Superioris regularis.

¹ Nescio quo jure Fanfani scribere potuit (n. 122) : « Ergo etiam Superiorissae monialium et sororum, si sunt exemptae, possunt per seipsas cappellanum designare, cum et ipsae ad Religionem laicalem pertineant. » Expresse asserit c. 529 : « Superior regularis », et non « Superiorissa monialium et sororum ». — ² Pro uberiore explanatione confer Fanfani, n. 126 et 127.

ARTICULUS III.

De bonis temporalibus eorumque administratione.

183. — Cum aliqua Religio vel provincia vel domus religiosa *capax* sit acquirendi ac possidendi bona temporalia, potest ipsa quoque ea administrare per Superiores et Officiales, ad normam juris et Constitutionum (c. 532). *Quatuor* autem in hac re speciali ratione consideranda erunt, nempe : a) *collocatio* pecuniae ; b) *alienatio* bonorum alicujus valoris ; c) *ratio administrationis* reddenda ; d) *imputabilitas* in contrahendis debitis et contractu ineundo.

I) **Collocatio pecuniae.** — Distinguendum est inter collocacionem pecuniae modo *transeunti* et modo *stabili* ; in secundo enim casu, ut patet, major securitas et plures exiguntur cautelae, et de eo *proprie* agit canon 533. Itaque de jure pro pecuniae collocacione vel mutatione *praeivium consensum Ordinarii loci* obtinere tenentur : a) Antistita tum monialium, licet exemptarum, tum Religionis juris dioecesani in quolibet casu. — b) Antistita Congregationis juris pontificii, si pecunia *dotem* professorum constituat. — c) Superior vel Superiorissa domus Congregationis religiosae ¹, si pecuniae aut res immobiles frugiferae domui concedantur ad *Dei cultum beneficentiamve* eo ipso loco impendendam, scilicet in *ea dioecesi* ubi sita est domus. — d) Tandem quilibet religiosus, etiam regularis, si pecunia data sit *paroeciae* vel *missioni* (nempe quasi-paroeciae), aut religiosis intuitu paroeciae vel missionis ².

II) **Alienatio bonorum.** — Bona religiosorum cum sint *bona ecclesiastica*, leges quoque sequuntur quae spectant ad alienationem bonorum ecclesiasticorum. Itaque pro alienandis rebus *pretiosis* aliisve bonis quorum valor superet summam 30000 francorum ³, vel pro contrahendis *debitis* et *obligationibus* ultra 30000 francos, requiritur, sub poena nullitatis contractus, *beneplacitum apostolicum* (c. 534, § 1). Si minor sit valor, quando etiam res est de permutatione et alienatione publicarum versurarum seu titulorum (titres au porteur, etc.), requiritur et sufficit licentia, in scriptis data, *Superioris* ad normam Constitutionum cum *consensu* sui Capituli aut Consilii per secreta suffragia manifestato ; sed si agatur de *monia-*

¹ Regulares non subjiciuntur huic praescripto, nec ipsae, ut putat Vermeersch-Creusen (I, n. 509), Religiones clericales exemptae. — ² De hac re agit praesertim Vermeersch-Creusen (l. c., p. 226). — ³ Juxta aliquos auctores posset libella monetae aureae tanquam norma assumi (Vermeersch-Creusen, I, n. 540). — ⁴ Prümmer, q. 496, pag. 259, nota 4.

libus aut sororibus juris *dioecesani*, accedat necesse est consensus in scriptis Ordinarii loci, et, occurrente casu, etiam Superioris regularis.

III) **De reddenda ratione administrationis.** — Distinguere oportebit inter monasteria monialium, Religiones sororum juris pontificii et Religiones juris dioecesani.

a) In quolibet monasterio monialium etiam exemptarum, administrationis ratio reddenda erit, semel saltem in anno vel saepius juxta Constitutiones, ab Antistita Ordinario loci, itemque Superiori regulari, si monasterium sit eidem subjectum.

b) In Religionibus sororum juris pontificii, eorum bonorum tantum redditur ratio, quae dotem sororum constituunt; haec ipsa fit Ordinario loci occasione visitationis et etiam saepius, si Ordinarius id necessarium duxerit.

c) In Congregationibus religiosarum juris dioecesani, jus est Ordinario loci cognoscendi de omnibus rationibus oeconomicis domus vel domuum, juxta c. 535, § 3.

De fundis vero et legatis ad Dei cultum beneficentiamque in ipsa dioecesi impendendam, de quibus supra (I), cognoscit quoque Ordinarius loci quoad eorum administrationem, itemque de pecunia data paroeciae vel missioni (id. n. 2).

IV) **De imputabilitate in contrahendis debitis.** — Religiosi, ut notum est, nequeunt disponere de bonis temporalibus nisi certis sub conditionibus; maxime vero *debita* requiritur legitimorum Superiorum *licentia*, ut actus a religiosis gestus aut validus aut licitus habeatur. Porro hic quaeritur, quisnam sit *responsabilis*, supposito aliquo contractu, an religiosus qui contraxit, an Superior ejus, an Religio, an Provincia, an Domus?

a) *Si contraxerit persona moralis*, v. gr. domus religiosa, etsi de licentia competentis Superioris, v. gr. Provincialis id fecerit, ipsa tamen tenetur respondere de contractu, non autem Superior qui licentiam dedit.

b) *Si religiosus votorum solemnium* contraxerit, videndum est, an id egerit de *licentia* suorum Superiorum, *necne*. In primo enim casu, religiosus ipse *non* tenebitur respondere de obligationibus susceptis aut debitis contractis; persona quippe moralis *responsabilis* est, cujus Superior licentiam dedit. Si contraxerit *absque licentia* legitima, invalide egit, quia per se est incapax talis actus¹.

¹ Canon 536, § 3 dicit: « Ipsemet (religiosus) respondere debet »; id est, quando agitur de aliquo religioso cum votis solemnibus, ipse pro viribus et etiam proprio suo labore refi-

c) *Si religiosus votorum simplicium* contraxerit, ipse respondere debet, nisi de Superioris licentia *negotium Religionis suae* gesserit, v. gr. si egerit tanquam oeconomus, procurator et sic porro. Si autem sine ulla Superiorum legitimorum licentia vel etiam de permissu Superiorum aliud negotium quam suae Religionis egerit, ipse respondere debet, non autem Religio vel provincia vel domus ¹.

CAPUT III

De admissione in Religionem.

184. — Postquam egimus de initio ac erectione Religionum earumque regimine et auctoritate, inquirere debemus de *membris* vel subditis earum. Porro aliquis fit membrum Religionis per ipsum ingressum in eam, seu per admissionem. *Duplex* datur admissio, nempe admissio ad *probationem* et admissio ad *professionem*. Probatio plura requirit ad forum vel externum vel internum pertinentia, et absolvitur *novitiatu*; professio autem erit vel temporaria vel perpetua.

Triplici articulo ea ordinate proponuntur, quae ad indicatam materiam spectant; scilicet: a) de iis quae praecedunt ingressum in Religionem et de postulatu; b) de novitiatu; c) de professione religiosa ².

ARTICULUS I.

De requisitis ad ingressum in Religionem et postulatu.

185. — Ut ex ipso titulo patet, *duo* occurrunt in hoc articulo tractanda, nempe primo dicere oportet de *variis requisitis* vel internis vel externis, quibus fit ut possit aliquis aut etiam debeat ingredi Religionem; deinde vero agendum est de *postulatu*.

I) *De requisitis pro admissione in Religionem.* — Requisita interna referri possunt ad vocationem, externa autem maxime

cere debet damna forte obventura. Pro explicatione totius quaestionis confer Raus, de s. obedientiae virtute et voto, n. 99.

¹ Vide de hac quaestione etiam Leitner (III, p. 356 sq.), apud quem exemplum illustre notatum invenies, simulque decisionem Commissionis Cardinalitiae (18 Aug. 1914). —

² Multum adhaerebimus in exponendis his praescriptis doctrinae S. Alphonsi circa statum religiosum (Theol. mor., I. IV, n. 1 sqq.). Cf. Marc-Gestermann, 17 ed., n. 2128 sqq., qui utiliter potest consuli.

juridicas quasdam respiciunt praescriptiones. Itaque, perspicuitatis causa, hoc ordine disseremus : a) de *vocatione* ; b) de iis qui Religionem ingredi *possunt* ; c) de iis qui Religionem ingredi *tenentur*.

a) **De vocatione religiosa** haec sunt notanda. *Vocatio* non uno sensu accipi solet ; in genere est autem quasi invitatio rite ac competenter facta ad suscipiendum aliquod officium ; sic v. gr. in jure dicuntur electores « vocati » ad perficiendum actum electionis tempore opportuno, et iterum ipsa electio idonei ad munus aliquod legitime peracta, nomine « vocationis canonicae » insignitur.

Porro religiosa vocatio de qua hic unice agimus, sumi potest *active*, ut aiunt, seu ex parte Dei hominem invitantis ad capessendum statum perfectionis ; vel *passive*, seu ex parte hominis in quo, certis sub conditionibus, recipitur haec divina invitatio ac innoscit sive interne sive externe. Deinde cum status religiosus sit etiam status juridicus sub speciali tutela et auctoritate Ecclesiae constitutus, ideo vocatio ad hunc statum Ecclesiam quodammodo spectat, nempe *legitimos Superiores* ab Ecclesia approbatos, quibus jus inest nomine Ecclesiae admittendi vel repellendi candidatos vitae religiosae.

Ex dictis manifestum fit, vocationem religiosam *pluribus* constare ; nempe *primo* supponit et exigit aliquam *invitationem Dei* per gratiam actualem, ut ineat homo viam consiliorum evangelicorum in aliqua Religione ab Ecclesia approbata. Hujusmodi divinam invitationem, quam appellant etiam « vocationem internam activam », *non* patiuntur *omnes homines* nec *omnes christiani*. Quis enim, animadvertit rectissime Vermeersch (de religiosis, I, n. 125), quis auderet asserere vel cogitare, S. Ludovicum v. gr. regem, aut S. Ferdinandum Hispaniensem aut S. Henricum Imperatorem et tot alios sanctissimos viros matrimonio junctos, ob propriam aliquam negligentiam *invitationi Dei* ad ineundum statum perfectionis non consuluisse ? Quare jure merito S. Alphonsus affirmat (Theol. mor., IV, n. 78), aliquos a Deo ad vitam religiosam esse vocatos, aliquos autem a Deo non esse vocatos ¹.

¹ Exinde concludit quoque cl. Prümmer (Manuale, q. 200) ; S. Alphonsus dissentire a D. Thoma et a fere omnibus theologis veteribus, qui non « specialem » requirunt vocationem in candidatis, sed tantum « generalem ». Ast pace illustris viri Prümmer, non rectum mihi videtur asserere, S. Alphonsi doctrinam in hac re discrepare a sententia Aquinatis ; quia de facto Doctor zelandissimus in subjecto nihil aliud exigit pro vocatione religiosa, quam quod indicat ipse Doctor Angelicus (cf. Vermeersch, de vocat. rel., p. 23). Nec de vocatione « speciali » loquitur S. Alphonsus, nisi eo sensu quem etiam Vermeersch (qui citatur a Prümmer inter sectatores Aquinatis) plane probat. Confer : de religiosis, I, n. 124, 2.

Jamvero nonnulli a Deo vocati dicuntur *modo extraordinario*, ad quos nempe divina invitatio positive, expresse et indubie dirigitur, ut apparet v. gr. ex historia vocationis S. Alphonsi et plurium sanctorum illustrium. Modo deinde *ordinario* illi censentur vocati, quos Deus gratia sua illustrat, ita ut ex *fine honesto velint* ingredi perfectionis statum, quosque competens Superior in aliqua Religione *rite admittit*. Vocatio quae modo ordinario habetur, non incongrue potest nomine vocationis communis seu ordinariae designari. Porro, ut insinuat Vermeersch (de relig., I, n. 124, 2, sub fine), haec eadem vocatio dicenda videtur « generalis » ; dum, juxta eundem cl. auctorem, « speciali » ornati sunt vocatione, « qui in istis versantur adjunctis, ea copiâ illustrationum et motionum moventur, ut de beneplacito divino dubitare nequeant et nisi fiant religiosi, suasioni divinae quasi aperte obniti videantur ». Per se manifestum est, « specialem » hanc *minime* requiri vocationem, ut aliquis prudenter ac secure ingredi valeat viam perfectionis religiosae ; sufficit enim vocatio ordinaria seu communis seu generalis, quae modo ordinario habetur et quae jam satis « non vocati a vocatis » distinguuntur, de quibus S. Alphonsus (Theol. mor., IV, n. 78).

Ex parte subjecti debent utique adesse dispositiones necessariae ad capessendum religiosum statum, quae dispositiones sunt tum internae tum externae, et ab ipso Codice ad tres reducuntur (c. 538), scilicet : a) absentiam impedimentorum ; b) rectam intentionem ; c) idoneitatem ad Religionis onera ferenda. Hae dispositiones apud auctores generatim ¹ *tanquam signa quaedam* vocationis enumerantur, et constituunt vocationem quam dicunt « passivam » ; ipsae habentur uti elementum quasi materiale vocationis proprie dictae, *nullumque* candidatis conferunt *jus strictum* quo a Superioribus debeant admitti.

Itaque vocatio religiosa *nec ordinarie nec necessario* consistit in speciali quadam interna aspiratione subjecti ad vitam religiosam nec in specialibus invitamentis Spiritus Sancti ² ; satis enim

¹ Vide Vermeersch, de vocatione religiosa et sacerdotali, pag. 23, § 2, n. 3, pag. 32, n. 5.

— ² Respons. Commission. Card. de vocat. sac., 2 Jul. 1912 (A. A. S. IV, p. 485) ; de Ridder, C. SS. R., la vocation, p. 6 ; Vermeersch, l. c., p. 46 et 49. — Aliqui auctores ut Gautrelet, Branchereau et alii, plus aequo extulerant criterium locutionis divinae internae per aspirationem, quam vocabant « attrait ». S. Alphonsus, ut constat ex « Praxi conf. », n. 92, specialem interiorem propensionem non requirebat, sed tamen voluit ut bene fieret delectus Religionis et hoc sane prudens est. Deinde dicit S. Doctor, gratiam vocationis religiosae esse « raram », idque verum est, ut abunde testatur experientia ; pauci enim ad vitam religiosam convertuntur. Simul tamen monet S. Alphonsus, ait Vermeersch (l. c., p. 23), non esse diu deliberandum ei qui velit hunc statum amplecti, et probat dicta S. Thomae.

est ex parte elementi quasi materialis, ut praeter invitationem divinam ordinariam, adsint dispositiones de quibus supra. *Elementum* vero *formale* quod nequit unquam deesse, et quo *proprie* ac *ultimo* religiosa constituitur vocatio, est legitima admissio in aliquam Religionem a competente Superiore rite facta. Deus quippe etiam loquitur ac vocat per os eorum quos in terris constituit suorum munerum dispensatores ac ministros divinae suae voluntatis; ipsi autem Superiores *tenentur diligenter explorare* an requisitae omnes habeantur in candidatis dispositiones ad statum perfectionis ingrediendum. Quae enim desunt ex parte elementi quod diximus quasi materiale, a Superioribus utique *non possunt* suppleri.

Conclusio nostra haec est: homo qui non vocatus a Deo, statum tamen amplectitur religiosum, magnae *temeritatis* est arguendus, quoniam suscipit obligationes quibus vix ipse satisfaciet decursu temporis, ob defectum illorum auxiliorum specialium quae a Deo vocatis conceduntur. Itaque sapientissime *Normae* hanc quoque expresse statuerunt conditionem inter eas dotes quae praerequiruntur, ut aliquis apte adsciscatur Institutis religiosis (n. 56): « Conditions sont : in primis vera vocatio a supernaturali fine procedens »; et haec est *gratia illa specialis* divinae vocationis, de qua optime S. Alphonsus¹, quae tamen *in se* non est nisi vocatio ordinaria ratione modi ordinarii quo solet a Deo conferri.

b) De iis qui Religionem ingredi possunt, stabilivit ipse *Codex* (c. 538): « Admitti potest quilibet catholicus qui nullo legitimo detineatur impedimento rectaque intentione moveatur, et ad Religionis onera ferenda sit idoneus. » Porro dantur impedimenta quae *illicitum* efficiunt ingressum in Religionem; sunt etiam, quae eum *invalidum* reddunt. Quare inter haec varia distinguere debemus impedimenta.

A) *Impedimentis quae invalidum reddunt ingressum*, detinentur:

1) Qui *sectae acatholicae* adhaeserunt; scilicet, qui defecerunt a fide vera, non vero qui conversi fuerunt ad fidem catholicam, cum nati essent in haeresi aut schismate².

2) Qui *aetatem* ad novitiatum requisitam non habent. De jure communi requiritur aetatis annus 15 completus³.

¹ Cf. de Ridder, l. c., p. 26, nota 1: « Toujours est-il, sic ipse, que c'est une grâce et une grâce de choix, ou comme l'appelle saint Alphonse, une grâce spéciale, une grâce rare, c'est-à-dire non commune. » — Vide quoque Marc-Gestermann, II, n. 2142 et « Regulae practicae » (n. 2143). — ² Ex declaratione Pontif. Commissionis, 16 octob. 1919 (A. A. S., XI, p. 477). — ³ Canon 555. — Praeterea servandae sunt Constitutiones quae forte provectiorem exigunt aetatem.

3) Qui Religionem ingrediuntur *vi, metu gravi aut dolo* inducti, vel quos Superior eodem modo inductus recipit ; tunc enim deficit plena libertas vel ex parte subjecti vel ex parte Superioris, et sic nullus erit effectus.

4) Prohibetur *conjux*, durante matrimonio ; itaque sub novo jure jam non datur « optio bimestris », et in quocumque alio etiam casu specialis requiritur licentia S. Sedis.

5) Qui obstringuntur vel obstricti fuerunt *vinculo professionis* religiosae ; quare etiam ii videntur exclusi, qui spontanee, absolutis votis temporariis, discesserunt, ut tenet Arcadius Larraona, in Commentario pro relig., III, p. 13.

6) Hi quibus imminet poena ob *grave delictum* commissum, de quo accusati sunt vel accusari possunt in foro tum civili tum ecclesiastico.

7) Prohibetur *episcopus* sive residentialis sive titularis, licet a Rom. Pontifice sit tantum designatus.

8) *Clerici* demum qui ex instituto S. Sedis *jurejurando* tenentur operam suam navare in bonum suae dioecesis vel missionum, pro eo tempore quo jurisjurandi obligatio perdurat. Id fit praesertim in seminariis ubi educantur clerici pro missionibus exteris, v. gr. Parisiis, Romae.

B) *Impedimentis quae illicitum reddunt ingressum*, laborant ii qui sequuntur :

1) Clerici in *sacris constituti* (saltem subdiaconi), qui discedunt *inconsulto* loci Ordinario aut eodem *contradicente* ex eo quod eorum discessus in grave animarum detrimentum cedat, quod aliter vitari minime possit. Clerici vero ordinum *minorum* Religionem ingredi possunt *libere* ; et in praxi, ut ait Prümmer (q. 205), rarissime videtur expedire, ut episcopus clericis majorum ordinum licentiam deneget ob hanc solam causam expositam.

2) Qui *aere alieno* gravati, non sunt solvendo pares.

3) Qui *reddendae rationi* sunt obnoxii, v. gr. administratores bonorum alienorum, aut aliis saecularibus negotiis implicati, ex quibus lites et molestias Religio timere possit.

4) *Filii* qui parentibus (patri vel matri, avo vel aviae), in *gravi necessitate* constitutis, opitulari debent ; et *parentes* quorum opera sit ad liberos alendos vel educandos necessaria. Filii autem jam professi non tenentur nec possunt egredi e Religione ob parentum necessitatem, nisi eorum necessitas sit *extrema* et e claustro subsi-

dium nequeat ipsis ferri. Id tamen *minime* extendendum est ad extremam necessitatem fratrum aut sororum ¹.

5) Qui in Religione destinantur ad *sacerdotium*, a quo tamen *removeantur irregularitate* aliove canonico impedimento, v. gr. eo quod sint filii haereticorum quorum unus saltem ex parentibus in haeresi perseverat. Itaque ante ingressum in Religionem petenda est dispensatio ab irregularitate vel impedimento.

6) Tandem omnes *Orientales*, qui *latinas* ingredi volunt *Religionem*, sine venia scripto data S. Congreg. pro Eccl. Orientali. Etenim commixtionem rituum aegre ferre videtur Ecclesia, ut supponit Prümmer (q. 205 sub finē).

C) De iis qui Religionem ingredi tenentur, pauca sunt hic addenda :

1) Ii tenentur in primis Religionem ingredi, qui se *voto* ad hunc ingressum obstrinxerunt. Quamvis enim ingressus in Religionem sit tantum per se de consilio, non vero de praecepto, attamen per votum rite emissum potest aliquis se obligare ad id implendum quod per se non praescribitur. Votum autem *privatum* ingrediendi in Religionem votorum solemnium, si emissum fuerit *absolute* et post completum *decimum octavum* aetatis annum, reservatur Apostolicae Sedis (c. 1309). Vovens Religionem in individuo ita ut locum *determinet*, liber fit a suo voto, si deinde non admittatur in hanc domum ; aliter res se habet, quando vovit Religionem in *genere*. Tunc enim, si repellatur ab uno Ordine, debet probabilius aliquam aliam ingredi Religionem ². Sapienter tamen animadvertit Vermeersch (de relig., I, n. 162) : « Cui petenti negatur aditus *aliquorum* Ordinum, ad quos sese existimabat satis idoneum, ei non est imponendum onus quaerendi alios. »

2) Tenentur etiam quodammodo Religionem ingredi, qui *moraliter* sunt *certi de divina voluntate*, eos ad statum perfectionis capessendum invitante et vocante. Optime in hac re distinguit S. Alphonsus (Theol. mor., IV, n. 78), praemittendo generale principium : « Negligere vocationem religiosam, ait, *per se* non est peccatum ; divina enim consilia per se non obligant ad culpam. » Deinde S. Doctor addit, per *accidens* culpam adesse, ratione periculi aeternae salutis cui vocatus se committit, dum invitationem Dei certam ad perfectionis statum prorsus negligit ac postponit. In specie demum hanc solidam gravis hujus quaestionis enuntiat

¹ De hac quaestione consule praesertim S. Alphonsum (Theol. mor., I, IV, n. 66 sqq.) ; Marc-Gestermann, II, n. 2138 ; Prümmer, q. 205. — ² Vide Marc Gestermann, II, n. 2139.

solutionem : « Et quidem, sic ipse, si quis *crederet* quod in saeculo manens damnationem incurreret, tum ob suam fragilitatem quam inter saeculi occasiones expertus est, tum ob carentiam auxiliorum quae in Religione haberet ; non potest excusari a peccato gravi, cum in grave discrimen salutis suae se injiciat. » Haec doctrina S. Alphonsi, quam aliis verbis jam proposuerat Lessius (de statu vitae delig., 8, n. 94), satis *communis* facta est hodie inter auctores ¹, et nititur principio caritatis quam unusquisque sibi debet. Sed alia est quaestio de qua statim postea disserit S. Doctor : « Utrum sit in malo statu conscientia eorum qui, certi moraliter jam facti de vocatione Dei ad Religionem, nituntur sibi suadere, manendo in saeculo vel in illud redeundo, salutem suam aequae facile facere posse ? » Censet S. Alphonsus, innixus auctoritate S. Gregorii Magni (Epist. 65) et cl. Habert (de sacram. Ord. 3, c. 1, § 2), hos magno discrimini salutis se exponere ; quia, ait, « qui in saeculo manet contra Dei voluntatem, non habebit congrua gratiae auxilia quae in Religione Deus ipsi praeparavit », et sic *difficiliter* resistet tentationibus gravioribus saeculi ubi versatur contra divinum placitum. Hac re probata, abstinet S. Doctor a proferendo suo definitivo judicio circa quaestionem propositam, dicens : « Caeterum nolo in hoc puncto absolutum judicium proferre : sapientibus illud remitto. » Itaque pro minore obligatione licebit nobis stare, nisi is qui moraliter certus est de vera vocatione, *perspiceret* se magno, dum permanet in saeculo, expositum fore salutis discrimini ².

II) De postulatu. — Ex *jure communi* praescribitur : a) pro omnibus Religionibus mulierum a votis perpetuis ; b) pro conversis seu fratribus laicis in Religionibus virorum ³. Valet praescriptio juris communis etiam pro omnibus Religionibus a votis *temporariis*, si Constitutiones earum postulatum exigant ; sed tunc standum erit Constitutionibus quoad tempus ejus ac necessitatem (c. 539, § 1). Ex *jure vero communi nunquam* erit conditio valoris, sed tantum licitae admissionis ⁴.

¹ Vermeersch, de relig., I, n. 127 et de vocatione religiosa, p. 29 ; Piat, I, q. 38, 2 b ; Prümmer, q. 200 ; Hilaire Balmès, p. 108, qui scribit : « Il y a pour lui obligation plus ou moins stricte d'embrasser l'état religieux ; car il y a pour tout homme devoir naturel de fuir l'occasion dangereuse et prochaine. » — ² De peccato eorum qui alios retrahunt a statu religioso et de officiis parentum in hac re, vide praesertim D. Thomam (Quodl., 3, a. 14) : S. Alphonsus (Th. mor., IV, n. 77) ; Marc-Gestermann, n. 2140 ; Génicot-Salsmans, II, n. 79 ; Vermeersch (de relig., I, n. 132) ; Prümmer, q. 202. — ³ Scribit Vermeersch-Creusen (I, n. 518) : « Quare, donec S. Sedes aliter rem definierit..., jus commune nullum postulatum imponere videtur Fratribus qui, in religione laicali, litteris docendis deputantur. » — ⁴ Vermeersch-Creusen, l. c.

Tempus ejus durationis a Codice praefinitur ad 6 saltem integros menses ; potest deinde a Superiore majore *prorogari*, non autem ultra 6 alios menses (id. § 2).

Locum quod attinet ubi institui debet postulatus, designetur domus *novitiatus* aut *alia* Religionis domus in qua disciplina accurate servatur, semper tamen postularis sit sub *speciali* cura probati religiosi (c. 540, § 1).

Circa disciplinam postulatus haec praescripta habentur : a) postulantes induent *vestem* modestam ac *diversam* a veste novitiorum ; b) *lex clausurae* etiam ab adspirantibus in monasteriis monialium, durante postulatu, debet servari ¹ ; c) postulantes, antequam incipiant novitiatum, *exercitiis spiritualibus* vacabunt per 8 saltem integros dies (c. 541).

ARTICULUS II.

De Novitiatu.

186. — **Ordo dicendorum** hic erit : a) *notio* novitiatus ; b) *admissio* in novitiatum ; c) *institutio* novitiorum, ubi etiam sermo est de *loco* et *tempore* novitiatus.

I) **Notio novitiatus.** — Novitius est quasi *tiro in vita religiosa* ad quam exercetur ; ipse quoque experitur an valeant suae vires sustinere onera ejus, et vicissim a Religione subjicitur probationi, ut constet de idoneitate quam habet ad Institutum.

Itaque novitiatus revera est *tirocinium aliquod* in Religione juxta praescripta Ecclesiae habitum, ita quidem ut effectus juridicos pro admissione perfecta ope professionis sortiatur.

Praecipuus novitiatus *finis* est mutua candidati et Religionis probatio, ita ut magis in dies prudens praeparetur professio ². Mediante mutuo isto experimento. *Religio* explorare valebit qualitates et indolem novitii, et *ipse novitius* Religionis austeritates ac observantias poterit satis cognoscere et quodammodo experiri.

II) **De admissione in novitiatum.** — *Impedimenta* de quibus numero praecedenti fuse egimus, ea ipsa sunt quae reddunt *admissionem in novitiatum* vel invalidam vel illicitam (c. 542). Postu-

¹ Juxta declarat. S. C. de Relig. (7 nov. 1916) hae postulantes nequeunt egredi « parentes vel notos invisendi gratia », et ad hujusmodi egressum indigent venia S. Sedis, si monasterium clausurae papali subjectum sit (A. A. S., VIII, p. 446). — ² Vide descriptionem novitiatus apud Vermeersch (de relig., I, n. 183 ; Marc-Gestermann, II, n. 2144. — De speciali proposito anni novitiatus ex professo agit canon 555. Cf. etiam Creusen, n. 134 ; Balmès, p. 112 et 127.

latus vero, ut diximus (num. praecedenti), nonnunquam de jure communi praerequiritur, ut licitus evadât ingressus in novitiatum.

Itaque hic remanet disserendum : a) de iis quibus competit *jus* admittendi ad novitiatum ; b) de *testimoniis* quae ex parte candidati debent exigi ; c) de *dote* quae in Religionibus mulierum plerumque aulantibus est afferenda.

1) **Jus admittendi ad novitiatum** pertinet ad Superiores *maiores* (generalem aut provincialem aut Abbatem) cum *suffragio* Consilii seu Capituli, secundum peculiares cujusque Religionis Constitutiones (c. 543). De jure communi non decernitur, utrum agatur de suffragio *deliberativo* an tantum *consultivo* ; itaque haec tota res relinquatur determinanda a Constitutionibus, quibus omnino standum erit. In Religionibus omnibus *mulierum* debet Antistita Ordinarium loci, 2 saltem mensibus ante, certiore facere de proxima admissione ad novitiatum ; et Ordinarius sive per se sive per alium sacerdotem, 30 diebus ante novitiatum, diligenter et gratuito ¹ *explorabit* piam ac liberam puellae adspirantis voluntatem (c. 552).

2) **Quoad documenta testimonialia** ab adspirantibus afferenda, haec *generalis norma* viget in jure : In quavis Religione sive virorum sive mulierum omnes adspirantes, antequam admittantur, exhibere debent testimonium recepti Baptismatis et Confirmationis (c. 544, § 1).

In specie autem, haec oportebit addere ratione Religionum *virorum* : a) Adspirantes *laici* testimoniales etiam litteras exhibere debent Ordinarii originis ac cujusque loci in quo, post expletum decimum quartum aetatis annum, morati sint ultra annum moraliter continuum, sublato quolibet contrario privilegio (id. § 2). — b) Deinde si de illis agitur qui *recepti* fuerant in aliquo seminario, collegio ² vel alius Religionis postulatu aut novitiatu, requiruntur etiam litterae testimoniales, datae pro diversis casibus, a rectore seminarii vel collegii (audito Ordinario loci), aut a majore Religionis Superiore (id. § 3). — c) Quando res est de *clericis*, sufficit ut, praeter testimonium ordinationis et illud de quo nunc sub num. b) egimus, afferantur litterae testimoniales Ordinariorum in quorum dioecesibus *post ordinationem* ultra annum moraliter conti-

¹ S. Congreg. de Relig. declaravit consuetudinem exigendi taxam pro exploratione voluntatis religiosarum sustineri non posse ; quam declarationem approbavit Pius P. XI, die 20 martii 1922 (A. A. S., XIV, p. 352 sq.). — ² Litterae testimoniales non requiruntur pro discipulis qui dicuntur « externi ». Num de solis ecclesiasticis collegiis sit sermo, non constat ; « probabilius videtur », ait Prümmer (q. 207, nota 4).

num sint commorati (id. § 4). Et sane quidem in ipsis litteris ordinationis alia testimonia satis aestimantur *contineri* (c. 993, n. 1).

Mulieres religiosae non indigent litteris testimonialibus Ordinariorum locorum; attamen testimoniis indigent, quando in aliquo collegio puellarum aut postulatu novitiatue alius Religionis *receptae* fuerant, et in omni casu, ut praescribit c. 544, § 7, ne recipiantur mulieres, nisi *praemissis* accuratis investigationibus circa earum indolem et mores.

3) **Dotem religiosarum quod attinet**, distinguere oportebit inter varias mulierum Religiones. Pro *monialibus* autem exigitur dos in Constitutionibus statuta vel legitima consuetudine determinata (c. 547, § 1); pro *sororibus* in Religionibus votorum simplicium, quod dotem spectat, standum est Constitutionibus. Porro sine *indulto S. Sedis*, si agatur de Religionibus juris *pontificii*, nequit dos praescripta condonari ex toto vel ex parte; in Religionibus juris *dioecesani* competens est Ordinarius loci (id. § 3 et 4). Nonnisi per *obitum* religiosae, dos monasterio et Religioni irrevocabiliter acquiritur (c. 548). Itaque omnino prohibetur dotem quoquo modo ante religiosae obitum impendi, sed post *primam* professionem religiosam in tutis, licitis ac fructiferis nominibus ea est collocanda ab Antistita cum suo Consilio¹, de consensu Ordinarii loci et Superioris regularis, si domus ab hoc dependeat (c. 549).

Unicuique sorori professae et etiam moniali votorum solemnium quævis de causa *discedenti* integra restituenda est dos, attamen sine fructibus *jam maturis* tempore discessus. Si transeat monialis ad aliud *ejusdem* Ordinis monasterium, huic debetur ipsa dos a die transitus; si vero religiosa professæ ad aliam Religionem legitime transeat *fructus* dotis debentur, durante novitiatu, huic Religioni, dummodo id in Constitutionibus vel expressa conventionione caveatur (c. 570, § 1). Emissa *nova* professione, jam dos ipsa huic Religioni debetur (c. 551, § 2).

III) De institutione novitiorum. — In primis hic inquirere debemus: a) de tempore quo perdurat novitiatus; b) de loco quo est instituendus; c) de *regimine* ac disciplina ejus; d) de *conditione* juridica novitiorum.

1) **Tempus** quo perdurat novitiatus, a Codice nunc ad annum unum, sed integrum et continuum, est praefixum. Ita canon 555, § 1, n. 2, qui hanc conditionem expresse habet tanquam conditionem *validitatis*. Si longius autem tempus in Constitutionibus, ut

¹ Biederlack-Führich, n. 79 (p. 132) consensum Consilii hic requirit; Vermeersch-Creusen autem ait (I, n. 553): « Ipso saltem audito », et haec interpretatio magis placet.

non semel fit, pro novitiatu praescribatur, illud ad validitatem professionis *non* requiritur, nisi in eisdem Constitutionibus aliud *expresse* dicatur (id. § 2). Annus probationis *finitur*, ut patet ex c. 34, § 3, n. 3, « expleto ultimo die ejusdem numeri » ; scilicet si novitiatus inceperit die 1 Januarii anni 1923, protrahi debet necessario ad diem 2 Januarii anni sequentis ¹.

Potest contingere ut novitiatus *interrumpatur* vel *suspendatur*. Jamvero interrumpitur ita ut *denuo debeat* institui ex toto: *a)* si novitius a Superiore dimissus, e domo tandem *exierit* ; *b)* si novitius cum *intentione* non revertendi, domum novitiatus sine licentia Superiorum deseruerit ; *c)* si novitius extra domum, etsi reversurus, *ultra 30 dies* sive continuos sive non continuos (v. gr. nunc per 5 dies, deinde iterum per hebdomadam, etc.), ex quacumque causa etiam de Superiorum licentia permanserit (c. 556, § 1).

Suspenditur, ut aiunt, novitiatus, si novitius *ultra 15 dies*, sed non *ultra 30* (etiam non continuos), de Superiorum licentia vel vi coactus, extra domus septa permanserit sub Superioris obedientia ; tunc enim ad validitatem novitiatus peracti nihil aliud exigitur, quam *suppletio* dierum hoc modo transactorum (id. § 2).

Nullum tandem *supplementum* necessarium erit ad validitatem probationis, si novitius a Superioribus in aliam novitiatus domum ejusdem Religionis transferatur, vel si novitius non *ultra 15 dies* extra septa domus permanserit (id. § 2 et 4).

2) **Locus quo institui debet** annus probationis est domus novitiatus ; et hoc ad *validitatem* ejus pertinet, ut declarat c. 555, § 1, n. 3. Porro domus novitiatus erigi debet in Religionibus ad normam Constitutionum, et de licentia *S. Sedis*, si agatur de Religione juris *pontificii*. Plures autem novitiatus domus in eadem provincia nequeunt erigi nisi gravi de causa et cum *speciali* apostolico indulto. Ad *mutandam* domum novitiatus requiritur nova *S. Sedis* licentia, nisi de mutatione agatur in eodem loco intra terminos concessae licentiae ².

Superioribus prohibetur quominus in *novitiatus* ac *studiorum domo* collocent religiosos, qui non sint ad exemplum aliorum regularis observantiae studio (c. 554, § 3).

3) **Regimen novitiatus ac disciplinam** quod spectat, dicere oportet de *magistro* novitiorum ejusque socio, deinde de *separatione* novi-

¹ Exacte: ad ultimam diem 1 Januarii 1924 horam inclusive. Cf. Fanfani, n. 465 ; Leitner, III, p. 375 ; Creusen, n. 127 ; Prümmer, q. 240 ; Vermeersch-Creusen (n. 562), qui pro praxi indicat quid agendum, ut caeremoniae in casu valeant moraliter simul celebrari. —

² Vide uberiorem explicationem quam tradit Vermeersch-Creusen, I, n. 562, 3 (p. 253).

tiatus, de *confessariis* novitiorum ac occupationibus quibus novitii detinentur.

a) *Magister novitiorum* haberi debet, qui sit annos natus quinque saltem ac triginta, decem saltem ab annis a prima professione (i. e. temporaneorum votorum) professus, prudentia, caritate, pietate, Religionis observantia conspicuus, et demum sacerdotio initiatus, si de clericali Religione agatur (c. 559, § 1). Ipse *sensu canonico* non est proprie Superior Religionis, sed est *quasi Superior novitiorum*, in ipsosque habet aliquam potestatem domesticam fori exterioris, ut patet ex c. 561, § 2. Ex justa causa potest ipsi adjungi *socius*, qui sit annos natus saltem 30, quinque saltem ab annis a prima professione professus, et necessariis dotibus instructus (id. § 2). Sine gravi causa non debent nec magister nec socius *removeri* a suo munere; uni vero magistro jus est et officium consulendi novitiorum institutioni, ad ipsumque *unice* novitiatus regimen pertinet, *salvo* etiam jure Superiorum et Visitorum. Ad disciplinam universae domus quod attinet, magister, perinde ac novitii, *Superiori* est obnoxius (c. 561, § 1); de se tamen ipse non prohibetur simul esse domus Superior, modo omnibus suis officiis satisfacere queat. Potestati magistri ac Superiorum Religionis subest novitius eisque obedire tenetur (id. § 2).

b) *De segregatione* novitiatus sapienter statuit novum jus (c. 564), ut quantum fieri potest, ab ea parte domus in qua degunt professi, *separetur novitiatus*, nec sine speciali causa ac licentia novitii communicent cum professis, aut professi cum novitiis. Quoad conversos vero novitios, sufficit ut assignatum sibi habeant locum separatum, v. gr. in refectorio, dormitorio, recreationibus (id. § 2). In Religionibus in quibus *duae* sunt sodalium classes (choristae v. gr. et non choristae), novitiatus pro altera classe peractus, pro altera non valet (c. 558).

c) *De confessariis* novitiorum speciale viget praescriptum, cum ex c. 891 neque *magister* neque ejus *socius* apti sint in genere ad audiendas novitiorum confessiones. Itaque debent pro novitiorum numero unus vel plures constitui *ordinarii* confessarii, qui sint in *ipsa domo*, si agatur de Religione clericali¹. Praeterea quater saltem in anno ipsis praesto sit confessarius *extraordinarius*, qui tamen non necessario residet in novitiatus domo. Tandem designentur adhuc aliqui *confessarii speciales*, quos novitii in casibus

¹ In laicalibus Religionibus saltem frequenter confessarii ordinarii (bis vel ter in hebdomada) ad domum novitiatus accedant, novitiorum confessiones audituri (c. 566, § 2, n. 2).

particularibus adire libere possint, nec magister aegre id se ferre demonstret (c. 566, § 2, n. 3). Novitiae in Religionibus mulierum *aequiparantur* sororibus professis quoad ipsas confessiones (id. § 1).

d) *Occupationes novitiorum* eae in genere erunt, quibus eorum animus non distrahatur ab exercitiis novitiatus. Itaque non destinabuntur ullo modo novitii concionibus habendis aut audiendis confessionibus aut exterioribus Religionis muniis; nec *dedita opera* studiis vacare poterunt litterarum, scientiarum aut artium ¹. *Conversi* autem in ipsa domus novitiatus officiis fungi poterunt fratrum conversorum, non tamen uti primarii officiales, sed tanquam adiutores, salvis omnibus exercitiis novitiatus pro ipsis constitutis (c. 565, § 3). *Conversi* praeterea diligenter in christiana doctrina debent instrui, speciali collatione ad eos habita *semel saltem* in hebdomada (id. § 2).

4) **Conditio juridica novitiorum** haec est, ut sint : a) personae *ecclesiasticae* ac fruantur *privilegiis* communibus clericorum, ut patet ex c. 614; b) sensu lato, *regulares* vel *religiosi*, tanquam membra quamvis imperfecta alicujus Ordinis aut Religionis; c) *participes* omnium privilegiorum ac spiritualium gratiarum Religionis concessorum (c. 567, § 1). Si morte praeveniantur, ad eadem suffragia jus habent, quae pro professis praescripta sunt.

Pius P. X decreto S. C. de Rel. « Spirituali consolationi » (10 sept. 1912) ad omnes Religiones ac pia Instituta cum vita communi extenderat *privilegium* olim a S. Pio V Monialibus S. Dominici concessum (23 aug. 1570, Const. : Summi sacerdotis), ita ut possent novitii qui durante anno probationis ex medici judicio in articulo mortis existimabantur constitui, professionem vel consecrationem ad promissionem in manus Superioris domus sui praepositi novitiatus emitte. — Hac professione peracta, si *moriatur novitius*, vere est in morte professus meritumque oblationis religiosae obtinet; si convalescat ipse, professio ejus nullum prorsus producit juridicum effectum, ita ut pergat esse novitius et tempore legitimo professionem emittat, probatione fauste expleta. Quamvis de hac professione in articulo mortis sileat Codex, nihilominus cum sit *extensio* alicujus privilegii, jussu Pii P. X per decretum S. C. de Rel. promulgata nec revocata, cum plerisque auctoribus ² censemus etiam hodieum privilegium illud in suo vigore permanere, usquedum S. C. de Rel. aliam evulget sui decreti interpretationem. Porro nuperrime (Acta A. S., XV, p. 156 sqq.) prius decretum firmatum fuit, ita ut Superiores majores quoque ac eorum delegati valerent admittere ad hanc professionem.

¹ Olim per decretum S. C. de Rel. (27 aug. 1910) praescripto erat ut novitius fere quotidie per unam horam studiis incumberet et ter in hebdomada lectiones alicujus idonei magistri audiret (A. A. S., II, p. 730 sq.). Haec praescriptio non amplius viget, potest tamen inde desumi norma quaedam directiva (vide Prümmer, q. 211; Vermeersch-Creusen, I, n. 565). — ² Plures auctores citavi in aliquo articulo : La profession des novices mourants (Nouvelle revue théol., 1922, p. 468 sqq.). His auctoribus non pauci alii addendi erunt, v. gr. Marc-Gestermann, II, n. 2151; Aertnys-Damen, II, n. 4182; Hilaire Balmès, p. 131 et note 1; Jansen, Ordensrecht, etc.

Juridice et in foro *strictè canonico* plena datur libertas tum Religioni dimittendi novitium ex quavis causa justa, tum novitio deserendi Religionem (c. 571, § 1). Atvero in foro *interno* peccabit novitius, ut recte monet Vermeersch-Creusen (I, n. 568), « qui pravo affectu se impelli sinat, vel periculis saeculi se temere obiciat ». Interne si capiant novitii propositum egrediendi, tenentur in conscientia rem istam Superioribus declarare ; id enim exigit naturalis quaedam aequitas et justitia ¹. Ad consulendum egressus libertati haec circa bonorum *renuntiationem* aut *dispositionem* a parte novitii sunt statuta : a) in decursu novitiatus, *invalidè* suis beneficiis aut bonis renuntiat novitius eademve obligat (c. 568), salva semper cessione *administrationis* bonorum suorum pro tempore quo simplicibus adstringetur votis ; b) pro impensis novitiatus generatim *nihil* potest exigi, nisi pro alimentis et habitu religioso in Constitutionibus vel expressa conventionem aliquid in postulatu vel novitiatu ineundo solvendum caveatur (c. 570) ; c) Omnia quae adspirans attulerit et usu consumpta non fuerint, *restituenda* sunt novitio egredienti ; d) durante novitiatu, nemo ad *ordines* promovendus est (c. 567, § 2).

ARTICULUS III.

De professione religiosa.

187. — **Dicendi ordo** hic servabitur : a) de his agemus quae *antecedunt* professionem ; b) de *conditionibus* disseremus, validae professionis ; c) considerabimus *varietatem* professionum ; d) *effectus* tandem indicabimus cujusque professionis.

Est autem professio in genere : confessio facta de aliquo statu suscepto ita ut etiam legitime de eo constet. Itaque in *Religione* est professio : susceptio ipsius status religiosi rite peracta cum emissionem trium votorum substantialium ac sui traditione sub potestate Religionis et Superiorum.

I) **De iis quae antecedunt professionem.** — Novitius post exactum probationis tempus vel ad professionem debet admitti, si judicetur idoneus, vel dimitti ; si aliquod *dubium* supersit, potest de licentia Superiorum majorum adhuc per alios 6 menses probari, non tamen

¹ Quare sumptus in vanum factos Religioni tenentur refundere, nisi in antecessum satisfecerint (vide Vermeersch-Creusen, I. c.).

ultra hoc tempus (c. 571, § 2). Votis nuncupandis spiritualia *exercitia* praemittenda sunt per 8 saltem solidos dies (id. § 3).

In Religione cum votis *simplicibus* debet novitius, antequam primam professionem emittat, *testamentum* de bonis praesentibus vel forte obventuris omni cum libertate condere ¹. Ante professionem autem eorundem votorum simplicium sive sint temporanea sive sint perpetua (ex privilegio speciali aut alio modo), tenetur novitius ad totum tempus quo simplicibus votis adstringetur, bonorum suorum *administrationem* cedere cui maluerit; praeterea, nisi Constitutiones approbatae ² aliud ferant, v. gr. apud Jesuitas, Passionistas, Redemptoristas, etc., de eorundem bonorum usu et usufructu *libere* disponere potest ac debet (c. 569, § 1). Casu quo haec cessio vel dispositio praetermissa fuerit ob defectum bonorum et bona postea supervenerint, aut cum facta fuerit et deinde nova bona obvenerint, ipsa *eodem prorsus modo* fiat vel iteretur, nonobstante professione simplici jam emissam (id. § 2).

In Religionibus *mulierum* debet insuper iterari *exploratio* voluntatis adspirantium ab Ordinario loci, haud secus quam ante ingressum in novitiatum (c. 552).

188. — II) De conditionibus validae professionis. — A Codice non minus quam 6 enumerantur *communes* conditiones pro valore alicujus religiosae professionis (c. 572); sic possunt efferri:

1) Requiritur *aetas* annorum 16 expletorum, si agatur de professione *temporaria*; annorum autem 21, si de professione *perpetua* sive solemnii sive simplici (c. 573).

2) Item *admissio* ad professionem facta a legitimo Superiore secundum Constitutiones. Porro generatim reservatur admissio Superioribus majoribus, saepe ipsi Moderatori Generali; de jure autem communi (c. 575, § 2) requiritur etiam suffragium Consilii seu Capituli, et quidem pro *prima* professione, suffragium hoc est *decisivum* seu deliberativum, dum est tantum *consultivum* pro professione *perpetua* solemnii aut simplici.

3) *Novitiatus* validus et integer, qui praecesserit ad normas quas in praecedenti articulo (n. 186) exposuimus.

¹ R. P. J. Creusen cum aliis scriptoribus non paucis (confer praesertim de hac quaestione P. B. Lijdsman, C. SS. R. in « Theol. prakt. Quartalschrift », 1920, p. 337 sqq.) censet testamentum illud nunquam omitti debere, licet tunc temporis nulla prorsus possideat novitius bona; contradicit tamen Larraona, in Commentario pro relig. 1921, pag. 40. De testamento novitorum consule etiam cl. Prümmer, q. 212, pag. 280 sq. — ² Ita declaravit Pontif. Commissio (16 oct. 1919): Constitutiones ante promulgationem Codicis approbatae servandae sunt, sive novitiis adimant jus disponendi de usu et usufructu suorum bonorum, sive hoc jus limitent seu praefiniant (A. A. S., XI, p. 478).

4) *Libertas* in emittenda professione, ita ut absint vis, metus gravis (saltem ab *extrinseco* incussus, ut habet Vermeersch-Creusen I, n. 575) et dolus.

5) *Nuncupatio expressa votorum* omnino necessaria praedicatur, nec jam amplius sufficit professio tacita. De se tamen ad validitatem non requiritur ut fiat aliquo scripto. Formulae possunt esse diversae, modo substantialia exprimantur ¹.

6) *Susceptio* seu receptio a legitimo Superiore per se vel per alium juxta Constitutiones debet haberi; quamvis mera ejusdem praesentia tanquam testis « *authorizabilis* » sufficiat, et non requiratur Superior ejusdem Religionis (potest esse v. gr. Episcopus, juxta declarationem Pontif. Commissionis, die 1 martii 1921. A. A. S., XIII, p. 178).

Insuper ad validitatem professionis perpetuae sive solemnis sive simplicis, requiritur ut praecesserit professio simplex temporaria per tres saltem annos (c. 572, § 2).

189. — III) De varietate professionum. — *Discernimus* professionem aliquam temporariam, perpetuam, solemnem, simplicem, et demum etiam professionem impeditam servitio militari. De ea enim quae dicitur: professio in articulo mortis, satis egimus, utpote pertinens ad novitios lethali morbo correptos (cf. n. 186, III).

a) *Professio temporaria* semper nunc praecedere debet emissionem votorum perpetuorum, juxta solemnem hanc declarationem *novi Codicis* (c. 574, § 1): « In quolibet Ordine tam virorum quam mulierum et in qualibet Congregatione quae vota perpetua habeat, novitius post expletum novitiatum, in ipsa novitiatus domo debet votis perpetuis, sive solemnibus sive simplicibus, praemittere votorum simplicium professionem ad triennium valituram, vel ad longius tempus, si aetas ad perpetuam professionem requisita longius distet, nisi Constitutiones exigant annuales professiones. »

Itaque per 3 *saltem annos* remanere debent religiosi in professione hac temporaria, sive emittant vota triennalia sive ter annualem peragant professionem. Attamen ille religiosus, qui post vota perpetua ad aliam transierit Religionem, non tenetur praemittere temporariam professionem (c. 634); in ea vero Religione ubi a Constitutionibus major praescribitur aetas, debet *statim* professio temporaria usque ad praefixam aetatem fieri, v. gr. per 5 annos, nisi *singulis* renovanda sit *annis* ².

¹ Formulas plures professionis religiosae reperi in opere: de s. obedientiae virtute et voto, II, n. 80 sqq. — Cf. etiam Vermeersch-Creusen (n. 575) et de ritu professionis Prümmer, q. 215 et nota 5 (pag. 283). — ² Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 578, b.

Etsi professio temporaria taxative sit ad 3 annos definita, poterit tamen legitimus Superior a Constitutionibus designatus, hoc tempus *prorogare*, non tamen ultra aliud triennium. Eo casu, renovanda erit a religioso temporaria professio (c. 574, § 2).

Porro quoad *renovationem juridicam* votorum, qualem praescribit novus Codex, jubetur ut, elapso tempore ad quod vota sunt nuncupata, nulla mora interponatur huic renovationi (c. 577, § 1). Superioribus tamen facultas est ex justa causa permittendi ut renovatio horum votorum per aliquod tempus, non tamen ultra unum mensem, *anticipetur* (id. § 2). Sed probe notandum, facultatem eam anticipandi non esse facultatem *abbreviandi* ipsum spatium quo perdurare debet professio temporaria. Quando non anticipatur renovatio, haec facienda erit *eadem recurrente die* qua primum facta est professio, sine ulla horae consideratione, ut notat Vermeersch-Creusen, I, n. 580¹.

Exacto professionis temporariae tempore, religiosus vel emittere debebit perpetuam professionem, vel redire ad saeculum; quamvis etiam, durante tempore professionis temporariae, possit a legitimo Superiore dimitti ad normam juris (c. 575, § 1).

b) **Professio perpetua** absque intervallo facienda erit, expleto tempore professionis temporariae et recurrente *die ejusdem numeri* quo primum facta fuit professio². At *valori* professionis non videtur obstare, si perperam aliquod spatium temporis interpositum fuit inter temporariam professionem et perpetuam. Ita Vermeersch-Creusen, I, n. 579.

Quaecumque professio debet *documento* obsignari, ab ipso quoque professo et saltem ab eo coram quo professio emissa est, *subscribendo* in archivisque Religionis servando. Quando autem agitur de professione *solemni*, Superior eam excipiens debet profitentis parochum baptismi de eadem certiore reddere (c. 576, § 2).

c) **Professio sollemnis** ea est quae fit in Ordinibus sensu stricto, postquam praecesserit aliqua simplex tanquam praeambulum ad professionem solemnem; conjungitur *necessario* cum emissionem votorum solemnum. Porro *votum solemne* describitur in ipso Codice (c. 1308, § 2): « Solemne (est), si ab Ecclesia uti tale fuerit agnitum; secus simplex. »

d) **Professio simplex** ea dicitur quae fit in omnibus Congregationibus religiosis in quibus simplicia emittuntur vota, vel quae antecedit in Ordinibus nuncupationem votorum solemnum.

Valde autem disputatur inter auctores, quaenam proprie sit *ratio discriminis* inter vota solemnia et vota simplicia. *Quatuor*

¹ Rationem hanc tradit auctor: « Etenim, ex c. 34, n. 5, cum agitur de actibus ejusdem generis qui statis temporibus renovandi sunt, tempus finitur eadem recurrente die qua incepit, sed novus actus per integram eandem diem poni potest. » — ² Vermeersch-Creusen, I, n. 579, ubi etiam de anno bisextili.

praesertim possunt in hac re discerni sententiae ab insignibus auctoribus propugnatae ¹.

Prima sententia quae « thomistarum » est, asserit solemnitatem votorum in spirituali aliqua consecratione et benedictione consistere, qua professus irrevocabiliter perfecteque Dei perpetuo fit addictus servitio. Plures deinde fautores hujus sententiae affirmarunt, de *jure divino* quasdam *inhabilitates adnexas* esse votis solemnibus, et saltem ex hac parte, ut rite notat Wernz (III, n. 654), « indubitanter falsa » thomistica illa aestimanda erit doctrina ².

Secunda sententia quae communiter a « Suarezio » dicitur, censet votorum solemnitatis essentiam consistere in vi quam habent haec vota inhabilitandi personam ad effectus quosdam morales, et in traditione absolute quae cum ipsis conjungitur. Illa sententia a pluribus modernis etiam scriptoribus admittitur ac defenditur, inter quos Bouix, Wernz ³; sed constat nonnunquam vota quaedam solemnia ea vi inhabilitandi personam fuisse, ex parte saltem, destituta.

Tertia sententia quae a multis recentioribus canonistis et moralistis propugnatur et speciatim a cl. Vermeersch proponitur ⁴, aestimat ideo vota aliqua solemnia esse, quia plene habentur *authentica* in facie Ecclesiae; simplicia vero, quia nonnisi *semi-plene authentica* censentur. Itaque contendunt, authentiam istorum votorum esse formalem solemnitatis eorum rationem; sed rem non plene videntur attingere.

Magis mihi placet *quarta sententia*, quam olim proposuerant Reiffenstuel, Pirhing alique illustres auctores ⁵. Ad rem cl. Reiffenstuel (Th. mor. tr. 6, d. 3, q. 1, n. 9): « Non ex eo votum solemnne differt a simplici, quod hoc sit factum privatim, illud publice, cum econtra possit accidere; sed ex eo, quod votum solemnne solemnizetur per professionem religiosam, ratione cujus aliquis magis se ponit in potestate Ecclesiae, quantum ad materiam voti. Hoc quippe non fit in voto simplici. » Traditio ista a parte voventis in Ecclesiae potestatem exinde *major* videtur esse, quia ipse *consentit* juxta praescripta legitima ad *sui inhabilitatem* quoad bona acquirenda, possidenda et sic porro. Quare conjunctio promissionis

¹ Cf. in has sententias Raus, de s. obed. virtute et voto, II, n. 94 sq. — ² Contendunt thomistae eam fuisse D. Thomae doctrinam. — ³ Olim Marc (ed. 14 et 15) hanc amplectebatur opinionem; deinde vero Marc-Gestermann (ed. 16 et 17) ad tertiam videtur confugisse sententiam, a Vermeersch et aliis propositam (II, n. 2129). — ⁴ Cf. de relig., II, suppl. II: de solemnitate votorum. — ⁵ Eam tuetur etiam Biederlack-Führich, n. 97; nec ipse Vincent Mercier, O. P. ab ea videtur abesse (Revue thomiste, 1922, p. 398 sqq.).

erga Deum cum isto contractu, quem vovens intendit et Ecclesia agnoscit ac acceptat per Religionis ministerium, *proprie* solemnitate professionis religiosae efficit. Vota ad quae efficacia hujus traditionis ex consensu Ecclesiae rite protrahitur, *formaliter* habenda sunt solemnia, secus non.

e) **Professio quaedam specialis** commemoranda erit propter *servitium militare* aliquo modo impedita. Ratione enim periculorum quibus exponuntur religiosi servitio militari adstricti, *speciales* pro ipsis editae sunt a S. Sede *praescriptiones*. Hae maxime decretis continentur 1 Jan. 1911 : Inter reliquas, deinde 1 Feb. 1912, et tandem 15 Jul. 1919 ; quae decreta vigorem suum *retinent*. En *summa* praescriptorum :

1) Valide nequeunt vota emittere nisi *temporaria* usque ad servitium militare valitura. Die quo effective adscribuntur militiae vel absolute et in perpetuum inhabiles declarantur ad militiam, *cessant* ea vota ipso facto. — 2) Dum servitium militare peragunt, membra Religionis esse *perseverant*, licet votis non sint ligati. Itaque sub vigilantia speciali erunt Superiorum vel sacerdotis ab Episcopo designati aut ab ipsis electi ; hi omnes *transmittere* habent testimonium de vita et moribus ad Superiores Ordinariumve. Religio tamen ob *justas causas* eos potest dimissos declarare, et ipsi in foro externo *libere* queunt Religionem deserere post declarationem in scriptis vel coram testibus. — 3) Cum redeant in domum suam, tenentur per unum saltem annum in votis temporariis remanere, ita tamen ut tempus quod ante servitium militare in votis temporariis peractum fuit, possit etiam *conjugi* cum votis quae militiam sequuntur. Tandem si quis, novitiaturite expleto, per tres tantum menses sub armis fuerit, sufficit ut postea per unum *trimestre* probetur antequam ad professionem perpetuam admittatur ¹, sive solemnem sive simplicem, modo tempus professionis temporariae sit expletum.

190. — IV) De effectibus professionis. — *Communes* dantur effectus et *peculiares*, prout est sollemnis professio aut simplex.

A) **Effectus communes** omnis verae professionis hi sunt :

1) Obligatio tendendi ad *perfectionem* per media Religionis propria.
2) *Subjectio* sub potestatem dominativam Superiorum legitimorum, et sub auctoritatem Regulae et Constitutionum.

3) *Participatio* omnium gratiarum spiritualium, indulgentiarum ac privilegiorum quibus fruitur Religio ; in specie : *remissio* peccatorum quoad poenam, si professus sit in statu gratiae et immunis a pravo affectu ad peccatum, itemque *indulgentia plenaria* (saltem pro regularibus) concessa a Paulo V, Constit. Romanus Pontifex (23 Maii 1606).

¹ Marc-Gestermann, II., n. 2151, II ; Bargilliat, II, n. 1237, c ; Vermeersch-Creusen, I, n. 582 sqq. ; Commentarium pro religiosis, 1920, pag. 321 sqq. — Imprimis confer Declarationes S. Congreg. de Relig. diei 1 Februarii 1912, ad V, etc. (A. A. S., vol. IV, p. 246).

4) *Vacatio* beneficii parochialis post annum, aliorum autem beneficiorum post 3 annos (c. 584).

5) *Excardinatio* (per professionem perpetuam) ipso facto a propria sua diocesi (c. 585).

6) Votorum ante professionem religiosam emissorum *suspensio*, donec vovens in Religione permanserit (c. 1315).

B) In specie : professio *solemnis*, praeter effectus communes, *solvit* insuper matrimonium non consummatum ; *reddit inhabilem* ad matrimonium valide contrahendum ; *invalidos* efficit *actus* votis contrarios, dummodo hi sint irritabiles ; *tollit irregularitatem* ex defectu natalium ; professum obligat ad servitium chori vel recitationem privatam breviarii, exceptis conversis, ubi talis obligatio viget ; professum reddit « religiosum » sensu strictissimo ¹.

Professio *perpetua* vinculum adeo intimum inducit ac mutuum inter Religionem et professum, ut hic ipsi incardinetur propriamque amittat diocesim (c. 585).

Professio *temporaria*, cum professo aut semel aut saepius in foro externo libertatem aliquam abeundi conferat, minus perfecte vinculum inter Religionem ac sodalem inducit. Attamen etiam professi a votis temporariis *vere* sunt *religiosi* sensu quodam minus perfecto. Si morte praeveniantur, jus habent ad *eadem* suffragia ac professi a votis perpetuis ². Voce autem activa et passiva *carent*, nisi aliud in Constitutionibus speciatim praescribatur. *Simplex* demum professio, temporaria sit vel perpetua, actus votis contrarios reddit *illicitos*, sed non *invalidos*, nisi aliud expresse cautum fuerit (c. 578).

Professio religiosa irrita ob impedimentum *externum* non convalescit per subsequentes actus, sed opus est ut a *Sede Apostolica* sanetur, vel denuo, cognita nullitate et impedimento sublato, legitime emittatur ; secus autem dicendum, si defectus *mere internus* fuerit, tunc enim renovatio consensus sufficiens aestimabitur (c. 586, § 1 et 2).

CAPUT IV

De ratione studiorum in Religionibus clericalibus.

191. — Perpulchre sane de studiis religiosorum haec notatu dignissima scripsit magnus Aquinas (2. 2. q. 188, a. 5 ad 3) : « Religiosis competit principaliter intendere studio litterarum pertinentium ad doctrinam, quae secun-

¹ Jam per primam professionem fit « regularis » (c. 488, n. 7). — ² Canon 578, n. 1. Vide declarationem Pont. Commiss. 16 oct. 1919 (A. A. S., XI, p. 477).

dum pietatem est, ut dicitur ad Tit. I ; aliis autem doctrinis intendere non pertinet ad religiosos quorum tota vita divinis obsequiis mancipatur, nisi inquantum ordinantur ad sanctam doctrinam ¹. »

Porro in capite : *de ratione studiorum*, primum agit Codex de loco seu *domo studiorum* ; deinde de *formatione studentium* ; postea de *ratione studendi*, perdurante studentatu et etiam postea, ipso emenso curriculo studiorum.

I) *De loco seu domo studiorum*. — Quaelibet clericalis Religio habere debet *studiorum sedes* a Capitulo generali vel a Superioribus approbatas ; quae tamen si defecerint vel nimis difficiles evaserint accessu, alumni mittantur oportet aut ad recte ordinatam studiorum sedem *alterius provinciae Religionisve*, aut ad *seminarium episcopale*, aut publicum catholicum *athaeneum* (c. 587, § 1 et 3). Illis studentibus religiosis qui longe a propria mittuntur domo, *non licet* in privatis domibus habitare, sed se recipient vel in domum suae Religionis, vel in religiosum aliquod institutum virorum, *seminarium* aut *piam domum ecclesiasticam* (id. § 4). In studentatu *perfecta vita communis* vigeat oportet ; secus *studentes ad ordines promoveri nequeunt* (id. § 2).

II) *De formatione spirituali studentium*. — Non solum in scientia proficere debent studentes, verum etiam in *solida virtute* ac in spiritu vitae religiosae ; quare toto studiorum curriculo speciali curae Praefecti seu *Magistri spiritus* committuntur ², qui eorum animos ad vitam religiosam informet opportunis monitis, instructionibus atque exhortationibus (c. 588, § 1). Quamvis autem in Magistro spiritus eadem requirantur qualitates quam in Magistro novitiorum (id. § 2), non tamen *eadem prohibitio* audiendi confessiones alumnorum videtur ipsi applicanda, qua ligari diximus novitiorum Magistrum (testibus Prümmer ³, Vermeersch ⁴ et aliis).

III) *De ratione componendi studia*. — Studia debent ita institui, ut primum religiosi in inferioribus disciplinis, quae studium nempe philosophiae praecedunt, *rite instruantur* (c. 589, § 1). Quare, ut recte monet Vermeersch-Creusen (I, n. 592), « Superiores curare debent ut non alii religiosi quam sufficienter praeparati, studia superiora adeant » ; imo censent Biederlack-Führich (n. 102) et Fanfani (n. 207) severiora decreta in hac re sub pontificatu Pii X a S. C. de Relig. edita, v. gr. decretum diei 7 sept. 1909, in toto suo

¹ Cf. etiam Commentar. pro relig., 1920, p. 265 sqq. — ² Préfet ou Maître spirituel ou Modérateur. Vide Balmès, p. 212 ; Vermeersch-Creusen, n. 591 ; Prümmer, q. 220. — ³ L. c. — ⁴ N. 591 : « Nihil autem prohibet quin praefectus iste sit ordinarius alumnorum. »

vigore adhuc permanere. Non audeam tamen affirmare tam stricte sub novo jure omnes has praescriptiones, *etiam minutiores*, esse applicandas, *quamvis* normam directivam certo certius praebeant, quae, quantum fieri potest, religiose erit sequenda ¹.

In philosophiae studia saltem per *biennium* et sacrae theologiae *saltem per quadriennium* (quod quidem accipiendum erit sensu stricto juxta declarationem 31 maii 1910 ²), religiosi, doctrinae D. Thomae inhaerentes, diligenter incumbant, secundum instructiones Apostolicae Sedis (c. 589, § 1). Porro instructiones illae S. Sedis sunt normae studiorum quae datae sunt aut exspectantur ³.

Studiorum tempore *magistris* et *alumnis* officia nequeunt imponi, quae a studio eos avocent vel scholam quoquo modo impediunt (id. § 2) ; quae Codicis « opportunissima sanctio, ait Vermeersch-Creusen (l. c.), Superioribus maxime commendanda est. Non raro enim, propter utilitates practicas, contra eam peccatur. Constat tamen, sine tali vacatione ab aliis negotiis, *studia vix seria* esse posse : *totum* hominem postulant ». Nonnunquam magistri et studentes, quoties necessarium pro ipsis judicetur, possunt *eximi* a nonnullis communitatis actibus, etiam a choro, praesertim nocturnis horis (apud regulares).

Post emensum studiorum curriculum, religiosi sacerdotes, exceptis professoribus theologiae, juris et philosophiae iisque quos Superior major ob gravem causam dispensavit, *quotannis*, saltem per *quinquennium*, a doctis gravibusque patribus examinandi erunt in variis doctrinae sacrae disciplinis antea opportune designatis. Forma hujus examinis poterit esse aut *vocalis* aut *scripta* aut *mixta*, juxta prudens judicium Superiorum majorum. In qualibet domo formata debet, minimum *semel* in mense, haberi solutio casus moralis et liturgici, cui etiam assistere tenentur omnes religiosi professi, studentibus non exceptis, qui sacrae theologiae aut student aut studuerunt (c. 591).

CAPUT V

De obligationibus et privilegiis Religiosorum.

192. — Ut patet ex ipso titulo, *duplex* habebitur articulus : unus de *obligationibus*, alter de *juribus* ac *privilegiis* religiosorum ;

¹ Prümmer, l. c., pag. 289, nota 4 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 592. — ² Nempe nec biennium philosophicum nec quadriennium theologicum ullo modo possunt minui. In fine tamen quarti anni theologici negligi possunt feriae, ita ut quadriennium theologicum saltem 45 integros complectatur menses ; secus autem, opus est dispensatione pontificia. Vide Prümmer, q. 220, p. 288 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 592 et alios auctores communiter. — ³ Vermeersch-Creusen, l. c. et Prümmer, l. c., p. 289, aestimant adhuc vigere declarationem S. C. de Rel. de interruptione studiorum. †

Codex autem tertium adjunxit : « de obligationibus et privilegiis religiosi ad ecclesiasticam dignitatem promoti vel paroeciam regentis », de quo suo loco dicemus.

ARTICULUS I.

De obligationibus religiosorum.

Variae sunt religiosorum obligationes, quas, teste Vermeersch-Creusen (I, p. 283), novus Codex sine speciali ordinis ratione enumerare ac inculcare videtur. Possumus tamen fere omnes praescriptiones ad *tria* reducere capita : a) de *votis* religiosis ; b) de obligatione *servandi Regulam* et tendendi ad *perfectionem* ; c) de obligationibus *communibus aut specialibus* vi legis *ecclesiasticae* religiosis impositis. De his triplici sectione non adeo multis verbis agemus ¹.

§ 1. DE OBLIGATIONE SERVANDI VOTA PROFESSIONIS.

Vota professionis substantialia enumerantur *tria* : paupertas, castitas, obedientia ².

193. — I) **Votum paupertatis.** — Dicemus de ejus *definitione* et speciebus ; deinde de ejus *objecto* ; tandem de *peccatis* contra hoc votum eorumque malitia.

a) **Definitio ac species.** — In genere, juxta doctrinam *S. Alphonsi* (Th. mor., IV, c. 1, n. 14) et omnium auctorum magni nominis, id efficit votum paupertatis ut religiosus nihil habeat sibi proprium de quo libere et independenter disponat, nisi juxta Regulas approbatas aut legitimam consuetudinem aut licentiam Superiorum suorum. Potest etiam dici, paupertatem religiosorum sitam esse in *abdicatione quadam* dominii rerum temporalium, sive radicalis sive utilis, juxta praescriptiones Ecclesiae aut statuta Regulae.

Porro variis modis ac *diversis gradibus* voveri solet et potest paupertas. Etenim aliquis voto paupertatis non tantum usum rerum superfluarum aut jus libere disponendi de quibusdam bonis temporalibus sibi interdicare poterit ; verum etiam renuntiare *ipsi dominio* utili et radicali horum bonorum, imo se exuere *capa-*

¹ Fuse de votis tractant moralistae ac scriptores qui agunt de jure religiosorum. Vide S. Alphonsum (Th. mor., IV, c. 1, n. 14 sqq.) ; Marc-Gestermann, II, n. 2153 sqq. ; Aertnys-Damen, Génicot-Salsmans, Vermeersch-Creusen, Prümmer, Leitner, Biederlack-Führich, Crëusen, Balmès, Brandys, Bastien, Blat, etc. — ² In voto obedientiae quasi inclusa dicuntur puo alia vota ; quare nonnullae Religiones, ut Carthusiana, ea non explicitè pronunciant.

citare seu facultate possidendi, ut reapse fit in pluribus Religionibus. Jamvero *Ecclesia*, dum approbat Religiones, exigit ut restrictiones saltem liberae bonorum temporalium dispositioni apponantur per Constitutiones; sic etiam de jure communi restringitur libertas quoad *administrationem* et *usum* eorundem bonorum, ut patet ex c. 569 et 580 sqq. Praeterea id inconcussum circa votum paupertatis statutum est principium ab ipso Codice: « Quidquid industria sua vel intuitu Religionis acquirit (religiosus), Religioni acquirit » (c. 580, § 2).

In specie, *distingui*mus praesertim votum solemne paupertatis a voto simplici.

Per votum solemne jus proprietatis abdicatur usque ad *radicem*, cum ipsa facultas possidendi auferatur et actus contrarii etiam « invalidi » declarentur. Itaque religiosus votorum solemnum de se nec usum nec dispositionem independentem rerum temporalium habet, nec quidquam ut sibi proprium revendicare poterit, nec *facultatem* aliquid acquirendi possidendive retinet in sui ipsius favorem. Omne quod quovis modo acquirit, monasterio suo vel Ordini acquirit juxta Constitutiones; in Ordine vero *incapaci*, v. gr. apud Capuccinos, acquirit S. Sedes proprietatem (c. 582). Porro actus renuntiationis a religioso *debet* quoad sua bona fieri ante professionem solemnem, *nequit* autem institui ante eam, nec licite nec valide. Statuit enim c. 581: Professus a votis simplicibus antea nequit valide, sed intra 60 dies ante professionem solemnem, debet omnibus bonis quae actu habet, cui maluerit, sub conditione secuturae professionis, renuntiare. Secuta vero professione, ea omnia statim fiant, quae necessaria sunt ut renuntiatio etiam *jure civili* effectum consequatur.

Per votum simplex paupertatis, quamvis religiosus actu non renuntiet *dominio directo* bonorum suorum, abdicat tamen jus de iis disponendi ad suam voluntatem iisque utendi, ut placuerit, absque legitima licentia, vel ea ad suum administrandi nutum. Itaque cedere debet *administrationem* earum rerum quas possidet, et condere *testamentum* de bonis praesentibus aut forte obventuris. Nisi aliud in Constitutionibus cautum sit, conservat proprietatem bonorum suorum et capacitatem alia bona acquirendi (c. 580, § 1). Imo ne quidem per actum inter vivos dominium bonorum suorum poterit *titulo gratuito* (v. gr. ope donationis) abdicare. *Testamentum* vero quod condidit ante professionem, ipsi non licet *mutare* sine licentia S. Sedis, vel, urgente necessitate, Superioris majoris, et tandem etiam Superioris localis¹. Ut *cessio administrationis* mutetur, sufficit licentia supremi Moderatoris; item ut mutetur dispositio de *usu* bonorum, dummodo mutatio de notabili bonorum parte non fiat in favorem Religionis (c. 580, § 3).

b) **Objectum voti paupertatis** est materia ad quam se extendit, et quidem *duplex* potest considerari, vel remotum vel proximum.

Objectum remotum voti paupertatis est *bonum temporale pretio aestimabile*, ait S. Alphonsus (Th. mor., IV, c. 1, n. 14; H. A., XIII,

¹ Ut manifestum est, hic de iis tantum loquimur religiosis, qui vi professionis novi juris dispositionibus subjiciuntur. Cf. B. Lijdsman (Theol. prakt. Quartalsch., 1920, p. 338, 340 sq.).

n. 5). Quare retinet religiosus dominium rerum spiritualium, v. gr. honoris, famae, juris eligendi, praesentandi, conferendi beneficium regulare, etc. Sub voto non cadunt valetudo, dotes intellectuales, applicatio sacrificii missae, reliquiae nisi ratione thecarum si sint alicujus pretii, tituli speciales « doctoris » et sic porro.

De *manuscriptis* vero religiosorum acriter disputatum est inter auctores ; sunt enim fructus ingenii saepeque omni destituuntur valore temporali. Hodiedum tamen frequenter publici fiunt juris et pretio temporali aestimantur. Itaque *duplex* in hac re edita fuit *declaratio S. C. de Rel.* ¹, nempe die 15 junii 1911 ac 11 julii 1913 ; et tandem statutum fuit religiosos non posse « aliquid suum manuscriptum in lucem edere sine beneplacito a suis Superioribus expostulando », et eos *non ita* habere dominium in aliquod manuscriptum durantibus votis exaratum, « ut illud donare aut quocumque titulo alienare valeant ». Itaque haec se referunt, ut notat Marc-Gestermann (II, n. 2154), « solum ad manuscripta quae publici juris fieri debent, quae ergo sunt pretio aestimabilia ». Quoad alia manuscripta, nisi destinentur publicationi, inspicuendae sunt *Constitutiones* et legitima servanda est consuetudo ². *Statuae* autem et *picturae* aliave opera artis de se cadunt sub voto ³.

Objectum seu materia proxima est ipsa *proprietas* quam abjicere debet a se religiosus juxta praescripta juris communis et particularis suae Religionis. Ad actus vero « proprietarii » interdictos religiosis vi paupertatis, maxime pertinent : *acquisitio*, nisi praesumi possit licentia Superioris in favorem ipsius conventus ; *venditio* et *donatio* ; *renuntiatio* juri jam acquisito Religioni aut conventui ; *absumptio* ⁴ ; *mutuum* vel commodatum ; *retentio* illegitima ; *melus usus*. Administratio *proprietary* contra votum est, non vero administratio rei *alienae* alterius nomine facta. Secundum aliquos auctores (Vermeersch, de rel. n. 257 ait : probabiliter), mera alicujus rei destructio, sine utilitate propria facta sed tantum *animo nocendi*, non adversaretur voto paupertatis, bene vero *justitiae* ⁵.

Age, per *licentiam* a competente Superiore datam ac legitime expostulatam, vitium proprietatis arcetur.

Necessario vero his dotibus insigniri debet *quaecumque licentia legitima* : a) debet esse *vera*, scilicet a Superiore competente data, sive immediate sive mediate ; b) debet esse *libera*, a concedente nec metu nec fraude extorta aut simulatione obtenta ; c) debet esse *rationabilis*, nempe intra limites potestatis ad usus honestos concessa. Ideo, juxta *S. Alphonsum* (IV, n. 30 et 31), licentia data a Superiore expendendi aliquid in usus illicitos, turpes aut vanos est

¹ Circa celebrem hanc manuscriptorum quaestionem fusius scripsi in ephemeride « Theol. prakt. Quartalschr. », 1921, p. 356 sqq. ; ubi etiam responsa romana explanantur ac vindicatur S. Alphonsi doctrina. — ² Cf. Aertnys-Damen, I, n. 1194, q. 2 ; Raus, l. c. p. 367 et 368. — ³ Vide Biederlack-Führich, n. 110, p. 185 ; Vermeersch, de rel., I, n. 254. — ⁴ Non bene intelligimus quomodo scribere potuerit cl. Vermeersch (l. c. n. 256) : « Quod si cibum vel potum apud ipsos externos acceptum absumpseris (secus si domum feras), probabiliter, secundum C. de Lugo, de just. et jure d. 2, n. 51, non feceris nisi usum facti quo non laeditur votum paupertatis. » — ⁵ Vide apud Marc-Gestermann, II, n. 2153.

invalida, et religiosus ea utens, peccat contra *votum* teneturque ad *restitutionem*. Quamvis autem sententiam hanc amplectatur S. Doctor, ut ipse ait, non audet tamen omnino reprobare contrariam opinionem propter auctoritatem scriptorum, qui eam proponunt (De Lugo, Lessius, Turrecremata, Silvester, etc.); hi enim censent licentiam istam non esse nisi illicite datam. *Ratio* S. Alphonsi haec est : Superior non reputatur bonorum monasterii dominus, sed eorum dumtaxat administrator, et Religio nunquam censetur facultatem concedere velle in tale spirituale suorum exitium ¹.

Licentia potest esse *expressa*, vel *tacita* seu praesumpta de praesenti, quando Superior videns subditum aliquid accipere, etc., non prohibet, etsi facile possit ; vel demum *interpretativa* seu praesumpta de futuro, quae simpliciter etiam licentia vocatur praesumpta. Juxta D. Thomam (4, D. 15, q. 2, a. 5) et S. Alphonsum (IV, n. 18 ; H. A., XIII, n. 11) nonnunquam praesumi potest assensus Superioris, ita ut sine licentia expressa agendo, non peccet religiosus contra *votum* paupertatis, si fiat « sub spe rati habitionis » (sunt ipsa verba Aquinatis). Attamen *omnino* requiritur ut Superior nequeat adiri (moraliter) et de ejus consensu rationabilis habeatur praesumptio, secus non erit legitima licentia ².

c) De peccatis contra *votum* paupertatis eorumque malitia non una est moralistarum ac canonistarum sententia. Praesertim inquirunt scriptores circa *quantitatem* requisitam ad constituendum peccatum grave contra paupertatis *votum*. Discernere autem oportet *duplicem* malitiam quae saepe occurrit in violatione voti paupertatis : unam quae est contra *religionem*, alteram quae est contra *justitiam*. Porro de peccato contra *justitiam* ac de obligatione *restituendi* valent normae generales quae de furto aut injusta damnificatione a moralistis solent proponi ³. De altero peccato, scilicet contra *votum*, communiter dicitur vigere illud principium : ea quantitas quae est *materia gravis furti* censetur quoque esse gravis in materia paupertatis ⁴. Attamen hic non agitur de proprietate alteri servanda, ut evenit in furto ; sed res est de proprietate a religioso *abjicienda*, ne scilicet aliquid sibi acquirat obstante voto. Itaque juxta plures auctores (Vermeersch, Piat, Marc-Gestermann, etc.), nonnullis tamen aliter sentientibus ⁵, non est accipienda materia absolute gravis; saltem non per modum normae generalis,

¹ Quando ipsae Constitutiones declarant, Superiores id agere non posse, res fit adhuc magis manifesta. — ² De licentia ac variis ejus speciebus consule, praeter auctores citatos, praesertim De Lugo, de justit. et jure, III, s. 7, n. 123 sqq. ; Donatus Laynens., I, p. 2, tr. 15, q. 13 sqq. ; Vermeersch, de relig., I, n. 260 sqq. ; Marc-Gestermann, II, n. 2157. — ³ S. Alphonsus, Th. mor., III, n. 527 sqq., IV, n. 25 sqq. ; De Lugo, de just. et jure, d. XVI, n. 20 sqq. ; Donatus, I, p. 2, tr. 15, q. 19 ; Marc-Gestermann, I, n. 903 sqq. — ⁴ Sicut enim in furto res usurpatur invito domino, ita in peccato proprietatis res usurpatur invito Superiore (Marc-Gestermann, II, n. 2158). — ⁵ Prümmer, v. gr. censet eam materiam esse gravem, quae gravis esset in violatione voti eleemosynae. Quare, sicut vovens dare 10 fr. pauperibus illudque votum non implens, graviter peccat, ita quoque religiosus infringens suum paupertatis votum (q. 225). Sed Prümmer difficultates non resolvit ; constat enim pro Capuccinis olim 1 ½ fr. materiam fuisse gravem, dum pro Jesuitis, Barnabitis, etc., 8 fr. et pro Benedictinis major etiam summa requirebatur (cf. Marc-Gestermann, l. c. ; Vermeersch, I (de rel.), n. 265 ; Piat, I, q. 285, etc.).

sed *relative* gravis. Haec materia *relative* gravis mensuratur ex *conditione* in qua versatur religiosus vi suae professionis, ita ut proprie ex *conditione* acquirentis seu peccantis religiosi ipsa aestimetur. Ratione enim *actus dominii* quod sibi arripit talis religiosus, non ratione damni illati tertiae alicui personae, inducitur peccatum istud proprietatis.

Quare pro Fratribus Minoribus *minor* quoque requiritur rei valor vel pecuniae summa quam pro Benedictinis. Multae autem Religiones censentur esse conditionis mediocris ¹. Inde patet nonnunquam peccatum contre paupertatem religiosam esse posse peccatum *veniale* contra justitiam et *grave* contra religionem, ratione violationis gravis voti.

Ex praescriptione positiva Ecclesiae *vita communis* omnino jubetur, quare et prohibitum habetur quodlibet *peculium*. « In quavis Religione, sic c. 594, *vita communis* accurate ab omnibus servetur etiam in iis quae ad victum, ad vestitum et ad supellectilem pertinent ; quidquid autem a religiosis, etiam a Superioribus acquiritur..., bonis domus, provinciae vel Religionis admisceatur, et pecunia quaelibet omnesque tituli in capsula communi deponantur. » Peculium vero adversans vitae communi vel etiam quandoque voto ipsi paupertatis, potest *definiri* : Est vel parva quaedam pecuniae summa, quae ad certos usus relinquitur religiosis de licentia generali aut tacita Superioris, vel bonum aliquod, pretio aestimabile ac separatum a bonis communibus conventus, quod permittitur religiosus ad suos proprios usus habere et administrare. Excipiuntur tamen ea quae praesens religiosi necessitas moraliter exigit, ut sunt vestes, libri necessarii (*breviarium*) et sic porro ².

Equidem ut bene notant Vermeersch et Piat (l. c.), datur *peculium juris perfecti* seu proprium, quod adversatur directe voto paupertatis, et in eo consistit ut licentia data expendendi aliqua bona in usus proprios, nequeat amplius a Superioribus auferri; quare usum horum bonorum habet religiosus independentem. Datur quoque *peculium juris imperfecti*, quod per se paupertatis voto non opponitur, sed vitam laedit communem. Tunc aderit, quando facultas disponendi restringitur ad arbitrium Superioris, ab eoque valet etiam auferri. Jamvero consuetudo habendi *peculium*, ut liquide apparet ex textibus Codicis supra allatis, *contraria* est novo juri, ideoque *suppressa*, illa tantummodo tolerata, quae centenaria et immemorialis probatur, dummodo Superiores majores existiment eam prudenter submoveri *non posse* (c. 5)

194. — II) Votum castitatis. — Dicemus *ad quid* obliget, deinde quaenam sit vis cautela canonica castitatis, quam vocant *clausuram*.

¹ Conclusiones plures invenies apud Marc-Gestermann, n. 2158 sq. ; Vermeersch, l. c. —

² Vide Vermeersch, de rel., I, n. 273, qui abunde agit de peculio. Speciali ratione hanc quaestionem tractarunt S. Alphonsus (IV, n. 15) ; Piat, I, n. 274 ; Marc-Gestermann, II, n. 2156, etc.

a) **Per votum castitatis** interdicat sibi religiosus nexu speciali religionis omnem incontinentiam tum *externam* tum *internam*, atque usum validum aut licitum matrimonii. Itaque virtus castitatis firmatur voto, et religiosorum peccatum sive internum sive externum contra castitatem semper duplicem inducet malitiam, luxuriae nempe et sacrilegii ¹. Prohibetur omnis usus licitus matrimonii, stante hoc voto, contractusque matrimonialis redditur sive invalidus sive illicitus. Porro *votum solemne* invalidum reddit matrimonium in futurum contrahendum et etiam *votum simplex* cui ex *speciali* Sedis Apost. praescripto vis addita sit nuptias irritandi, v. gr. in Societate Jesu (c. 1073). Votum simplex matrimonium subsequens non dirimit, sed tantum *prohibet*; quare in usu talis matrimonii forte contracti, de se unum tantum inveniretur peccatum, scilicet contra religionem ².

b) **Clausura** in genere *definitur*: prohibitio quaedam canonica vel ingrediendi septa monasterii jure aut usu legitimo determinata, vel etiam egrediendi ex eis sine debita licentia. Porro, in specie, *multiplex* solet enumerari clausura, nempe: Clausura *papalis*, deinde clausura quae dicitur: *episcopalis* seu communis seu minor, et tandem clausura Regulae seu *statutaria*, quae praescribitur ac regitur ipsis Constitutionibus.

Papalis clausura magis solemnis est et ab ipso jure (c. 597, § 1) dicitur esse servanda in « domibus regularium sive virorum sive mulierum ³ canonice constitutis, etiam non formatis »; ita quidem ut ea clausura *tota* afficiatur *domus* quam communitas inhabitat, cum hortis accessui religiosorum reservatis, exclusis semper publico templo cum sacristia, hospitio pro advenis et collocutoriis (id. § 2). In clausuram *virorum* admitti nequeunt mulieres sub ullo praetextu, exceptis uxoribus eorum qui supremum actu tenent populorum principatum cum comitatu (c. 598). In clausuram *monialium* nemo potest admitti, nisi sint aut Ordinarius loci aut Superior regularis aut alius Visitator ab ipsis delegatus, visitationis gratia, et dummodo unus saltem clericus vel religiosus maturae aetatis eos comitetur; vel etiam confessarius aliusve sacerdos legitime vocatus ⁴ ad administranda sacramenta infirmis aut

¹ De actibus internis confer: Ami du Clergé, 1920, p. 636; Vide etiam Battandier, p. 150, — ² Marc-Gestermann, II, n. 2160. — ³ De clausura papali quoad monasteria monialium, quae fundantur ab iis quibus ex praescripto S. Sedis competunt tantum vota simplicia (ut in Gallia et Belgio), respondit S. C. de Rel. die 11 oct. 1922 (A. A. S., XIV, p. 555): « Recurendum in singulis casibus ad A. Sedem. » — ⁴ S. C. de Rel. die 1 sept. 1912 (A. A. S., IV, p. 626) exegit ut 4 religiosae maturae aetatis sacerdotem comitarentur.

assistendum morientibus ; vel ii qui supremum actu tenent populorum principatum eorumque uxores cum comitatu ; vel Eminen-
tissimi Cardinales ; vel demum, adhibitis debitis cautelis ¹, medici,
chirurgi aliique quorum opera est necessaria, ut opifices, etc.,
impetrata tamen prius saltem *habituali* approbatione ab Ordinario
loci. In casu urgenti, haec approbatio jure praesumitur (c. 600).
Ipsae moniales prohibentur exire e monasterio post professionem,
etiam ad breve tempus, quovis praetextu, sine speciali indulto
S. Sedis ; excipitur casus imminenti periculi mortis vel alius
gravissimi mali, qui tamen *scripto* recognoscendus est a loci Ordinario,
si tempus suppetat (c. 601).

Etiam quoad egressum religiosorum virorum seu *clausuram formalem activam*, ut aiunt ², praescribitur ut sedulo ea servantur quae in propriis Constitutionibus statuuntur circa subditorum egressum e claustris, et circa excipiendo vel adeundo extraneos. Insuper non licebit Superioribus permittere, ut subditi extra domum propriae Religionis degant, nisi ex *gravi* causa atque ad tempus quo fieri potest brevius secundum Constitutiones ; pro absentia vero quae sex menses excedat, nisi causa studiorum intercedat, semper *S. Sedis* venia requiritur ³.

Clausura communis id tantum requirit quoad ingressum, ut nemo *alterius sexus* admittatur (c. 604, § 1), exceptis his quos supra enumeravimus et iis quos ex justis ac rationabilibus causis Superiores *admitti posse* censuerint ⁴. Si domus autem quaecumque religiosa (excipitur monasterium monialium) adnexum habeat *convictum* pro alumnis internis vel alia òpera Religionis propria (v. gr. orphanotrophia), separata saltem aedis pars, si fieri possit, religiosorum habitationi reservanda erit, clausurae legis subiecta. Imo in haec ipsa loca, extra clausuram posita, quae destinantur alumnis externis aut internis vel operibus Religionis propriis, personae alterius sexus *non* sunt admittendae, nisi aequa de causa et de Superiorum licentia (599).

Ambitus clausurae communis seu episcopalis videtur intelligi debere sicut ambitus papalis clausurae, quia *nulla* in jure specialis fit derogatio ⁵.

Clausura Regulae seu statutaria determinatur ab ipsis Constitutionibus approbatis, praeter ea quae per modum generalis principii continentur in Codice. Porro nonnulla quae non sunt definita,

¹ Debitae cautelae sunt, teste Vermeersch-Creusen (I, n. 608), comitatus 2 religiosarum (saltem plerumque). — De poenis in transgressores clausurae aptius dicemus libro V. —

² Vide Vermeersch-Creusen, I, n. 604 et 610 ; Prümmer, q. 227. — ³ Confer Vermeersch, Periodica de re canonica et mor., X, 4, Dissert., p. 36 sq. — ⁴ Vermeersch-Creusen (I, n. 608) hoc tradit exemplum : « ut mater filium moribundum invisat ». — ⁵ Vermeersch-Creusen, n. 607.

solent definienda committi vel *Superioribus majoribus vel Capitulis generalibus*.

Ille qui magis determinate fines clausurae praescripsit, potest quoque, nisi Constitutiones prohibeant, ex causa legitima et seria, propter accidentale aliquod adjunctum, eosdem paululum *immutare* fines ¹.

195. — III) De voto obedientiae. — Breviter agemus de ejus *notione*, de *objecto* ad quod se extendit, de *Superioribus* quibus vi voti est obediendum, de *gravitate* peccati contra obedientiam ².

a) Notio voti obedientiae : Est promissio publice Deo facta qua religiosus, renuntians propriae suae voluntati, se gubernandum tradit legitimis Superioribus ac se subicit Regulae, ita quidem ut juxta usum acceptionemque suae Religionis, teneatur etiam sub reatu sacrilegii obtemperare omnibus praeceptis strictis ipsi circa vitam religiosam rite intimatis. Etenim *votum obedientiae* *firmat* ac consecrat speciali quadam religionis obligatione eam subjectionem erga Superiores legitimos et Regulam, quae vi professionis debetur in vita religiosa sensu stricto. Haec est doctrina *D. Thomae*, quam sequuntur *S. Alphonsus* ³, *Suarez* ⁴ et omnes fere auctores. En verba Aquinatis (2. 2. q. 88, a. 5 ad 3) : « Ipsa promissio boni, quae fit homini, potest cadere sub voto, in quantum est quoddam opus virtuosum ; et per hunc modum intelligendum est votum, quo quis vovet aliquid sanctis vel praelatis ; ut ipsa promissio facta sanctis vel praelatis cadat sub voto materialiter, in quantum scilicet homo vovet Deo se impleturum quod sanctis vel praelatis promittit. »

Juxta Doctorem Angelicum (l. c. q. 186, a. 8), votum obedientiae *praecipuum* est inter omnia Religionis vota, idque propter tria : 1) quia per obedientiam maximum bonum, nempe voluntas propria Deo offertur ; 2) quia continet sub se alia vota, scilicet paupertatis et castitatis ; 3) quia se extendit proprie ad actus propinquos fini religionis, nempe unioni cum Deo per humanae voluntatis perfectiorem conformitatem. Quare et ipse *Codex juris canonici* primo loco ponit inter vota religiosa votum obedientiae (c. 487).

b) Objectum voti obedientiae duplex datur, remotum scilicet et proximum.

Objectum remotum in genere est ipsa materia seu objecta materialiter sumpta circa quae versari poterit votum obedientiae. Inducantur a *S. Alphonso* (IV, n. 38), cum dicit, ea esse omnia ad quae obligatur religiosus secundum Regulas et Constitutiones Ordinis,

¹ « Id tamen non est leviter faciendum », ait Vermeersch (l. c.). Cf. etiam Prümmer (q. 227). — ² Raus, de s. obedientiae virtute et voto, ubi etiam indicatur bibliographia. — ³ De doctrina S. Alphonsi vide « Canoniste contemp. », 1921, p. 98 sqq. — ⁴ Sententiam Suarezii expositam invenies in « Nouvelle revue théol. », 1922, p. 61 sqq.

sive directe et expresse, sive indirecte et implicite. Etenim non quaecumque vovet religiosus, sed obedientiam solum profitetur, ut verbis utar D. Thomæ (2. 2. q. 104, a. 5 ad 3), quantum ad *regularem conversationem*, secundum quam suis praelatis subditur. Porro non in omnibus praelato subditur, sed in his tantum quae vel explicitè ac directe in Regula continentur, vel saltem implicite ac indirecte, quando scilicet ad Regulae observantiam ita sunt necessaria, ut sine ipsis Regula propriae Religionis in suo vigore nequeat conservari. Ita cum S. Alphonso (n. 39) et Busembaum, Ferraris (biblioth. VII, votum, n. 14), Laymann, Lezana, Lessius et auctores plerique. Hinc non tenetur obedire religiosus in his quae clare sunt *contra* Regulam, aut *supra* Regulam, aut *extra* Regulam, aut *infra* Regulam ¹; nec in rebus *vanis* vel *ridiculis* vel etiam nimis *heroicis*, nisi contineantur in Regula; nec in *internis actibus* qui cum actu aliquo exteriore nullam habeant connexionem vel ad quos non *expresse* se obligaverit religiosus.

Objectum proximum voti obedientiae est ipsum praeceptum strictum circa regularem observantiam, quod intimat vel Regula vel legitimus Superior. *Praeceptum autem strictum* est illud quod expresse et directe imponit obligationem in conscientia ad rem aliquam faciendam omittendamve, aut ad sustinendam justam poenam. Jamvero de se praeceptum strictum in materia gravi obligabit *sub gravi*, in materia levi, *sub levi*. Nonnunquam tamen poterit Superior ita praeceptum suum temperare, ut in *materia* gravi nonnisi *sub levi* obligare intendat; tunc non erit gravis obligatio. In materia *undequaque* levi nunquam potest Superior obligare *sub gravi*, quamvis id intendat; ad tantam enim creandam obligationem in hac materia *inefficax* est praeceptum istud, utpote proportionem carens.

c) **Superiores quibus vi quoque voti obedientiae obtemperandum est**, sunt ex hierarchia *exteriore*: S. Pontifex (c. 499, § 1), Concilium Generale, Congregatio de Religiosis, Episcopus pro Religionibus juris dioecesani et etiam probabiliter pro monialibus non exemptis ²; ex hierarchia vero *interiore*, Capitulum Generale Religionis, Moderator Supremus, Superior Provincialis, Abbas vel Abbatisa, et etiam de se Superior localis. Non semel tamen *vi*

¹ S. Thomas, 2. 2. q. 88, a. 12 ad 2; q. 104, a. 5 ad 3; Quodl. X, a. 10 in corp.; S. Alphonsus, IV, n. 40, etc.; Wernz, III, n. 652 et alii auctores communiter. — ² S. Alphonsus scribit (IV, n. 51): « Circa autem obedientiam monialium, praenotandum quod moniales ratione voti tenentur obedire: 1) Summo Pontifici, 2) Episcopo loci, si non sunt exemptae. »

Constitutionum potestas imperandi ex voto reservatur Superiori Generali aut Provinciali. Itaque legimus in *Normis* (n. 137) : « Superiorissae (vel Superiores) locales, praesertim parvarum domorum, ab imponendis formalibus praeceptis se abstineant. » Superiores subalterni aut Officiales (quales esse possunt Subprior, Minister, etc.) potestate imperandi sub voto *non* fruuntur, saltem ex usu et acceptione universali. Atvero *delegatam* accipere queunt facultatem ab ipsis praepositis, quatenus Constitutiones id ferant ¹.

d) **Peccata contra votum obedientiae** possunt esse vel gravia vel venialia. *Gravia* erunt : 1) Quando religiosus in materia gravi (ex se aut ex adjunctis) non obtemperat legitimo Superioris *praecepto*, quod rite ipsi intimetur *forma debita*, nempe usitatis illis formulis quibus ex acceptione communi vel ex dispositione speciali Regulae significatur voluntas Superioris obligandi sub mortali peccato. *Illae formulae* praesertim sunt : in virtute s. obedientiae, in nomine D. N. Jesu Christi vel Spiritus Sancti, sub formali obedientiae praecepto, sub poena excommunicationis et sic porro. Fuerunt enim hi modi introducti *ad dignoscendum* utrum Superior velit sub mortali obligare in materia aliqua gravi ; posset quidem in tali materia obligare tantum sub levi ². — 2) Quando religiosus formaliter *contemnit* auctoritatem Superioris sui legitimi et quidem *simpliciter* seu absolute, dicens v. gr. Non faciam, nolo obedire, nolo facere. — 3) Quando *generaliter* religiosus se subducit auctoritati Superiorum, v. gr. fugam arripiendo ; aut etiam quando conatur se penitus potestati eorum legitimae subtrahere, procurando suam expulsionem et sic porro. — 4) Quando religiosus, dum resistit justis mandatis Superiorum, alios *graviter scandalizat* et ad inobedientiam inducit, vel magnum Communitati infert incommodum. Porro saltem indirecte tunc offendet in votum obedientiae et quidem graviter ³.

In omnibus aliis adjunctis ubi Superior praecepto stricto utitur, violatio praecepti erit peccatum *veniale* contra obedientiae votum, ut docet S. Alphonsus (IV, n. 38 ; Homo Apost., XIII, n. 16) cum multis aliis auctoribus ⁴. Caeterum *standum est* declarationibus Constitutionum, quae non semel explicite indicant, qua ratione habendum sit votum obedientiae. Ita v. gr. legimus in *Normis*

¹ Ferrari, n. 71 ; Vermeersch, de relig., I, n. 290. — ² Perspicue de hac re S. Alphonsus (H. A., XIII, n. 16). — ³ Meynard, II, n. 205 ; Piat, I, q. 319, nota 2. — ⁴ Suarez, Salmanticenses, Sanchez, Ferraris, Cuniliati, Pellizzarius, Palmieri, Vermeersch, Prümmer, Meynard, etc.

(n. 135 sq.) : « Vi voti tenetur soror obedire tunc tantum cum legitimus Superior praecipit expresse in virtute s. obedientiae, vel sub formali praecepto, aut verbis aequivalentibus, juxta proprias Constitutiones. Raro, caute ac prudenter Superiorissae praecipiant in virtute s. obedientiae, et nonnisi ex gravi causa. Expedit praeterea, ut formale praeceptum imponent in scriptis, vel saltem coram duobus testibus » ¹. Materia vero *virtutis* obedientiae latius patet quam materia voti, ut recte docet Suarez (de rel. tr. 10, l. 4, c. 14, n. 17). Itaque religiosus implens injunctiones suorum legitimorum Superiorum, quamvis hae non sibi expresse imponentur sub peccato, ex propria virtute obedientiae agit, obedientiaeque *vere* habebit *meritum*, dummodo actus procedat ex motivo speciali obedientiae.

In violatione autem voti obedientiae, juxta optimam doctrinam S. Alphonsi (IV, n. 46) plurimumque auctorum, semper *duo* saltem includuntur peccata : unum contra religionem ratione voti violati ; aliud contra virtutem specialem obedientiae ², quam de se debet religiosus praelato suo ratione promissionis et traditionis factae de seipso in professione, ob quam per se *etiam sine voto*, tenetur legitimo Superiori obedire ³.

§ 2. DE OBLIGATIONE SERVANDI REGULAM ET TENDENDI AD PERFECTIONEM.

196. — Solemni aliqua ratione omnes admonet Codex juris (c. 593), « Superiores aequae ac subditos », ut non solum quae nuncuparunt vota fideliter integreque servant, sed etiam secundum *Regulas et Constitutiones* propriae Religionis vitam component atque ita ad *perfectionem* sui status contendant. Itaque juxta ordinem Codicis agemus primo de obligatione servandi Regulam et deinde de obligatione tendendi ad perfectionem, quamvis generatim auctores de hac ultima quaestione prius disserant.

I) De obligatione servandi Regulam.

Sub nomine *Regulae* hic intelligere oportebit etiam Constitutiones, imo et Statuta Capitulorum generalium quae per modum legis aut praecepti aut mandati religiosus subditis imponuntur. Novus enim Codex explicite commemorat « constitutiones », easque adaequat sub respectu obligationis ipsis « regulis ».

Non desunt aliqui scriptores qui affirmant, observationem *Regulae minime cadere sub voto* professionis ; alii asserunt satis absolute,

¹ De Normis vide « Canoniste contemp. », 1921, p. 105 sq. — ² Tunc enim revera « actualiter contemnitur praeceptum » Superioris, ut loquitur D. Thomas (2. 2. q. 104, a. 2 ad 1).

— ³ Plures auctores censent iustitiam strictam etiam laedi, imo juxta Vermeersch (de rel., I, n. 299) et Bastien-Elfner (n. 263, nota 2) aderit peccatum contra specialem virtutem humilitatis ; quae tamen mihi non satis constant. Per accidens possunt quidem plures se adjungere malitiae, v. gr. superbia, scandalum et alia id genus.

Regulam obligare *directe* ratione voti obedientiae in professione emissi ; alii tandem putant, esse *distinguendum* inter varias Regulae praescriptiones.

Discernere autem possumus aliquam Regulam quae *sub peccato* obliget, ab ea quae praescriptiones tantum *poenales* contineat. Regulae quae dicuntur modernae et approbatae exstiterunt post editas *Normas*, cernuntur esse potius leges poenales, juxta n. 320 Normarum : « Exprimatur in Constitutionibus, eas per se non obligare sub reatu culpae. » *Idem* dicendum est de Constitutionibus FF. Praedicatorum (S. Thomas, 2. 2. q. 186, a. 9 in corp.), Jesuitarum et Redemptoristarum. De his valet principium a S. Alphonso cum Busembaum (IV, n. 42) statutum : « Si Regula sub peccato non obligat, transgressor illius non peccat contra votum obedientiae. Ratio, quia talis Regula non continet proprie praeceptum ¹. » Attamen, ut addit Aquinas (l. c.) peccatum adesse poterit veniale vel mortale propter negligentiam, aut libidinem seu pravam affectum, aut etiam propter contemptum.

Si Regula obligat sub peccato sive ex intentione explicita legislatoris sive ex interpretatione et acceptione legitima, videre oportet *cujusnam generis* sint variae praescriptiones, utrum praecepta contineant, an statuta, an monita tantum seu consilia ². Vera autem *praecepta*, praesertim quando verbis satis expressis imponuntur, obligationem inducunt *voti* obedientiae. Rationem accuratissime indicat S. Alphonsus (IV, n. 41) : « Quia talis Regula, ait, non est minus praeceptiva quam vox Superioris ; et subditus promittens observationem Regulae, eo modo quo ipsa intendit, se obligare censetur. » Id maxime valet, quando obligatio voti expresse consuetis exigitur *formulis* : in virtute s. obedientiae, etc. ; tunc semper et in quavis Religione transgressio talis praecepti est sacrilega et *gravis*. Simples vero *ordinationes* seu statuta Regulae non videntur, juxta doctrinam D. Thomae ³ quam interpretatur S. Alphonsus ⁴, imponere voti obligationem. Sub veniali tamen aliquo peccato obligant, ut legimus apud *Aquinatem* : « Transgressio vero vel omissio aliorum obligat solum ad peccatum veniale » ⁵. *Monita* tandem seu consilia ad nullum obligant peccatum, ut patet.

¹ Hinc Normarum assertum (n. 133) : « Non exacte diceretur, Constitutiones Instituti observandas esse vi voti, ita ut soror peccet contra votum obedientiae quotiescumque agit contra aliquod punctum Constitutionum. » — ² Cf. S. Thomam (Quodl. I, a. 20 in corp. ; 2. 2. q. 186, a. 9 ad 1). — ³ Vide in Sum. th. (l. c. a. 9 in corp. et ad 1). — ⁴ Vera Sposa, c. 7, § 4, n. 7. — ⁵ Confer de hac quaestione « Nouvelle revue théol. », 1922, p. 71 sq.

Quicumque autem religiosus, vi professionis suae, tenetur *se submittere* in universum approbatae suae Regulae ; ita ut si formaliter et absolute eam condemnat praescriptionesque ejus parvipendat, reus sit *peccati mortalis* contra votum ; sic disertis verbis docet Angelicus (2. 2. q. 186, a. 9 in corp.).

197. — II) De obligatione tendendi ad perfectionem. — Vi suae professionis tenetur religiosus velle servare statum suum, qui est status eorum qui tendunt ad perfectionem ; quare peccat, si *hunc conatum* ad perfectiora prorsus *abjicit*. Materialiter tamen obligatio tendendi ad perfectionem sui status *non diversa* est ab obligatione servandi vota, Regulam et Constitutiones ; dicit enim c. 593 : Omnes debent, non solum vota fideliter integreque servare, sed etiam secundum regulas et constitutiones propriae Religionis vitam componere, « atque ita ad perfectionem sui status contendere ». *Formaliter* est obligatio distincta ; quare specialia quoque enumerantur peccata, cum suspenditur aut tollitur conatus ille ad perfectionem assequendam.

Peccat religiosus graviter contra hanc obligationem :

a) Qui intendit *habitualiter* infringere vota sua religiosa aliasque obligationes graves sui status.

b) Qui sibi proponit ex *contemptu* negligere Regulas et Constitutiones, vel qui actu aliquo formali perfectionem christianam ac religiosam respuit. Eo enim casu virtualiter se exuit jugo status religiosi, et media necessaria contemnit ad perfectionem perveniendi.

Non mortaliter sed tamen sub levi peccat religiosus :

a) Ex sententia S. Alphonsi (cum D. Thoma et multis auctoribus), ille qui intendit servare quidem mandata obligantia sub gravi, alia vero statuit omnia transgredi vel de iis non curare (IV, n. 11 ; H. A., XIII, n. 2). *Severius* aliqui auctores (etiam Biederlack-Führich, n. 126), qui religiosum istum damnant de *mortali*, quia se exponit gravi periculo infringendi etiam alia. Ideo addit ipse S. Alphonsus (l. c.) : « Hoc tamen intellige, ratione hujus praecisae obligationis quam habet tendendi ad perfectionem. Nam difficillime excusabitur (a mortali) ex aliis capitibus ».

2) Juxta Vermeersch (de rel., I, n. 226), venialiter etiam peccare censetur in hac re religiosus », qui conscius habitualement servat *dispositionem* committendi certa peccata venialia, vel *intendit* vota habitualiter tantum servare, quandoque negligere ». Ratio videtur esse, quia remisse tantum et tepide tendit ad perfectionem sui status ¹.

¹ Confer S. Alphonsum, qui cum Busembaum citat etiam Suarez circa hanc quaestionem (IV, n. 9 ; Gaudé, II, §. 450).

§ 3. DE OBLIGATIONIBUS COMMUNIBUS
ET SPECIALIBUS VI LEGIS ECCLESIASTICAE.

198. — Nisi ex contextu sermonis vel ex rei natura aliud constet, *obligationes communes clericorum* de quibus suo loco egimus (n. 68 sqq.), imponuntur etiam religiosis omnibus, juxta canones 124 usque 142 inclusive.

Itaque artes indecorae, ludi aleatorii, venatio, ingressus tabernarum, gestatio armorum, spectacula profana, saecularis militia sponte suscepta, negotia saecularia, exercitium medicinae artis, negotiatio et alia id genus, religiosis prohibentur lege ecclesiastica (c. 592).

Speciali modo curandum est Superioribus etiam localibus, vi sacrorum canonum (c. 595), ut omnes religiosi :

a) Quotannis *exercitia spiritualia* peragant, a Regula praescripta.
b) Pietatis officia a Regula imposita sedulo impleant, *orationi mentali* quotidie vacent ac *Sacro* intersint.

c) *Poenitentiae* sacramentum semel saltem in hebdomada suscipiant, et frequenter, imo quotidie si velint ac dispositi sint, possint recipere *S. Eucharistiam*. Porro, si quae sint Religiones quarum in regulis vel etiam calendariis communionem aliquibus diebus affixae aut jussae reperiantur, hae normae vim dumtaxat *directivam* habent.

d) Quoad *habitum*, omnes religiosi tenentur deferre proprium suae Religionis habitum tum intra tum extra domum, nisi causa *gravis* excuset, v. gr. si periculosum esset instituendi iter per regiones infidelium, iudicio tamen Superioris majoris aut, urgente necessitate, etiam localis (c. 596).

e) *Obligationem chori* supponit Codex, eamque magis explicat canone 610 pro iis Religionibus « quibus est chori obligatio ». Porro in *harum Religionum* singulis domibus ubi 4 saltem sint religiosi choro obligati et actu legitime non impediti, et etiam *pauciores*, si ita ferant Constitutiones, debet ad normam Constitutionum quotidie divinum officium communiter persolveri (c. 610, § 1). Obligatio haec *gravis* est, et ad illas spectat Religionem, juxta Vermeersch-Creusen (I, n. 603), quae tanquam Ordines regulares floruerunt ante saeculum xvi. Ex *solis* vero Constitutionibus viget obligatio chori in Congregationibus religiosis. Praeterea declaratum est, *levem* esse obligationem monialium, quae solum officium B. Mariae Virginis habent recitandum juxta earum Constitutiones¹. Religiosi solemniter professi in his Religionibus sive virorum sive mulierum, debent, quando a choro abfuerunt, horas canonicas *privatim* recitare ; excipiuntur conversi. Etiam haec obligatio est gravis (Prümmer, q. 235, p. 309).

¹ Circa obligationem chori et recitationis officii divini vide Vermeersch-Creusen, I, n. 603 ; Fanfani, n. 263 sqq. ; Prümmer, q. 235 sqq. ; Biedlack-Führich, n. 140 sq.

ARTICULUS II.

De privilegiis religiosorum.

199. — Agendum est, juxta *ordinem Codicis*, primum de variis privilegiis religiosorum in genere ; deinde in specie de statu eorum qui promoventur ad ecclesiasticam dignitatem vel paroeciam regunt. Inde *duplex* sectio.

§ 1. DE VARIIS RELIGIOSORUM JURIBUS ET PRIVILEGIIS.

Religiosi omnes, etiam laici ac novitii, fruuntur *privilegiis clericorum* quae suo loco exposuimus (n. 67) ; nempe : privilegio personae sacrae seu canonis (c. 119), privilegio fori (c. 120), privilegio immunitatis (c. 121), et privilegio honestae sustentationis seu competentiae (c. 122).

Circa privilegia religiosorum nunc famosum illud valet principium, quod canone 613, § 1 enuntiatur, a variis tamen auctoribus variis quoque modis explicatur ¹ : « Quaelibet Religio iis tantum privilegiis gaudet, quae vel hoc in Codice continentur, vel a Sede Apostolica directe eidem concessa fuerint, exclusa in posterum qualibet communicatione. » Age vero : Communicatio privilegiorum *in posterum* excluditur expressis verbis ; quid vero de privilegiis *hactenus* per communicationem acquisitis ? Suntne sublata, vi hujus canonis ? Multi auctores, ut Blat, Leitner, Biederlack-Führich, etc., *affirmant* ; alii vero nec ignoti nec pauci scriptores *negant*. Rationes quae ab utraque parte solent proferri, non plene convincunt, ut jam recte notaverat *Fanfani* (n. 277) ; inde ipse concludit : « In dubio melior est conditio possidentis. Ergo quoadusque legislator non manifestaverit clarius suam mentem, privilegia a religiosis per communicationem acquisita ante Codicis promulgationem adhuc in vigore permanent. » Huic conclusioni accedimus quidem, aestimamus vero non parum luminis inde solutioni quaestionis provenire posse, si canones 613, 489 et 4 *ad invicem* comparemus. *Primus* enim diserte affirmat tempore praesenti ² Religiones iis tantum privilegiis gaudere, quae in Codice

¹ Circa interpretationem canonis confer praesertim « Commentarium pro religiosis », 1922, p. 205 sqq., ubi etiam fere omnes citantur scriptores, qui in hunc canonem explanandum insudarunt. — ² Aestimat Larraona (Comment. l. c. p. 212, nota 24) hic poni « gaudet » pro « gaudebit », sed id non constat.

continentur aut directa concessione obtenta fuerint a S. Sede. Alia privilegia ab Apostolica Sede *antea* concessa (c. 4) non expresse revocantur, *cum desit formula* : sublatis, etc. Nec objici potest, ex canone 489 regulas et particulares constitutiones singularum Religionum oppositas praescriptis Codicis, esse abrogatas ; privilegia enim *proprie* ad regulas et constitutiones non pertinent, quamvis non semel in eodem volumine reperiantur simul cum ipsis. Quare canon 613, § 1 *non sustulit* privilegia ante evulgationem Codicis per viam communicationis a S. Sede Religionibus concessa, modo revera et *proprie* ab Apostolica Sede fuissent impertita ¹.

Religiosis acquiruntur quoque privilegia per *consuetudinem legitimam* et *praescriptionem* (c. 63, § 1) ; possessio vero centenaria vel immemorabilis inducit *praesumptionem* concessi privilegii. Probe tamen etiam notandum est ex c. 64, nunquam communicari privilegia quae non « directe » fuerant primo privilegiario concessa, quae ergo ipse « per communicationem cum aliqua alia Religione » acquisierat. Privilegia quibus gaudet Ordo regularis, competunt quoque (tempore scilicet praesenti et futuro) monialibus ejusdem Ordinis ², quatenus eorum sint capaces (c. 613, § 2).

In specie loquendum erit de privilegio exemptionis et indulto quaestuationis, de quibus agit etiam Codex post principia generalia modo enuntiata (c. 615 sqq.).

200. — I) De privilegio exemptionis. — Exemptio seu *liberatio a jurisdictione* alterius cui ceteri in eodem territorio subjiuntur, est. vel plena vel minus plena, deinde aut localis aut personalis aut mixta seu localis ac personalis simul ; habetur tandem vel in ordine ad potestatem episcopi a qua eximit, vel in ordine ad potestatem parochi aliisque inferioris. Porro exemptio *Ordinum regularium*, quae unice a S. Pontifice potest concedi, est exemptio *plena* (c. 615), est personalis et localis simul seu *mixta* (id.), liberat a jurisdictione non tantum inferioris alicujus praepositi, verum etiam a potestate ipsius Ordinarii loci, excipe in *nonnullis casibus* a jure expressis (id.). Dantur quoque plures *Congregationes* religiosae, quae exemptae dicuntur et quidem exemptione *proprie* dicta seu plena ; specialiter autem ipsis hoc debet privilegium concedi, ut habetur ex canone 618, § 1. Hujusmodi sunt Passionistae et Redemptoristae et pauci alii, eorumque conditio *fere eadem* est ac ea Regularium, exceptis iis quae in jure excipiuntur, v. gr. quoad visitationem ecclesiae, sacrarii, oratorii publici, sedis ad sacramentum poenitentiae (c. 512, § 2, n. 2). Congregationes

¹ Cf. « Theol. prakt. Quartalschrift », 1921, p. 579. — ² Exempli gratia, Moniales S. Dominici cum Ordine FF. Praedicatorum ; Virgines Carthusianae cum Ordine S. Brunonis.

quae non dicuntur exemptae sed tamen sunt *iuris pontificii*, gaudent exemptione late dicta seu partiali, quae in jure non venit sub nomine exemptionis. In his autem Religionibus *nequit* Ordinarius loci : a) Constitutiones ullatenus immutare ; b) de re oeconomica cognoscere, nisi agatur de rebus alienandis aut pecunia dotis collocanda ; c) sese ingerere in regimen internum ac disciplinam religiosam, exceptis tamen nonnullis casibus praesertim in Religione laicali, ut constat ex c. 618, § 2, n. 2.

Privilegium exemptionis regularium acriter fuit decursu temporum *impugnatum* ; attamen, ut rite animadvertit cl. Bargilliat (II, n. 1314), *utiliter* inductae fuerunt exemptiones, ne sodalitatum unitas dissolveretur, ut gravamina quaecumque arcerentur et disciplina religiosa servaretur ¹. Porro prima exemptio proprie dicta concessa fuit anno 628 monasterio Bobbiensi, a S. Columbano erecto, sub pontificatu Honorii I ². Amplissimam tandem *Ordines Mendicantium* consecuti sunt exemptionem saeculo decimo tertio.

Casus autem speciales qui ab exemptione excipiuntur in jure, se referunt praesertim ad erectionem domuum et ecclesiarum (c. 1162, § 4), ad sacramentorum administrationem extraneis factam (c. 848, 850), ad cultum divinum, preces publicas recitandas ac caeremonias servandas (c. 612), ad praedicationem verbi divini (c. 1338, § 2 et 3), ad potestatem puniendi exemptos, qui extra domum delictum commiserint nec a proprio ³ Superiore praemonito puniantur ; tunc enim ipse loci Ordinarius eos poenis coercere poterit, etsi domum reversi fuerint (c. 616, § 2). Regulares extra domum illegitime degentes, *non gaudent* privilegio exemptionis (id. § 1).

Domus *non formata* exemptorum manet sub peculiari vigilantia Ordinarii loci ; et in genere, si in exemptorum domibus aut ecclesiis *abusus* irrepserint, et Superior prospicere neglexerit, Ordinarius loci obligatione tenetur rem ad S. Sedem statim deferendi (c. 617). In domo non formata, Ordinarius potest *per se* interim providere ³.

201. — II) De indulto quaestuationis. — Quaestuatio est *eleemosynarum collectio* in favorem conventus ; a tempore quo floruerunt Ordines Mendicantium (saec. XIII), non parum fuit in usu. *Tridentinum* vero, sess. 21, c. 9 de ref., suppressit nomen et usum « quaestorum eleemosynarum » ; non tamen omnem prohibuit quaestuationem, ut Pius V in sua Constit. « Etsi mendicantium », et Urbanus VIII Constit. « Cum sicut » diserte declararunt ⁴. Deinde vero Leo XIII (27 martii 1896) et Pius X (21 nov. 1908) peculiare ediderunt normas circa quaestuationem, quae vix immutatae in Codice fuerunt receptae.

¹ Cf. Epistolam Pii IX ad R. D. Darboy, Archiep. Parisiens. (26 oct. 1865), et Constit. Leonis XIII « Romanos Pontifices » (8 id. maii 1884). — ² Ita Leitner, III, p. 428. —

³ De exceptionibus ab exemptione cf. Marc-Gestermann, II, n. 2189 sq. ; Bondini, de privilegio exemptionis, p. 14 sqq. ; Leitner, p. 430 ; Prümmer, q. 241 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 620 sqq. ; Biederlack-Führich, n. 153. — ⁴ Textus apud Bondini, p. 69 sq.

En autem *summa harum praescriptionum* :

a) Quaestuatio de *sola* Superiorum religiosorum licentia unice competit regularibus, qui ex instituto mendicantes *vocantur et sunt*, v. gr. Capuccini, Fratres Minores de Obs., dummodo quaerant stipem in dioecesi, ubi eorum religiosa domus est constituta (c. 621, § 1) ; *extra* dioecesim indigent etiam licentia scripta Ordinarii loci in quo eleemosynas colligere cupiunt. Hanc vero licentiam ne deneget Ordinarii (nisi ex urgenti causa) casu quo ex mendicatione in sola dioecesi ubi est constituta domus religiosa, vivere ipsa non possit (id. § 2).

b) Alii religiosi *speciali* indigent indulto, et quidem si juris sint pontificii, egent privilegio quoque *pontificio*, et insuper licentia scripta Ordinarii loci in quo quaestuant, nisi aliter provisum sit (c. 622, § 1) ; si juris sint *dioecesani*, venia indigebunt tum Ordinarii loci in quo sita est domus, tum Ordinarii loci in quo stipem quaerere cupiunt (id. § 2). Semper in scripto tradi debet haec licentia.

c) Pro religiosis *orientalibus* requiritur authenticum et recens rescriptum S. Congregat. pro Ecclesia Orientali (id. § 4).

§ 2. DE RELIGIOSIS AD ECCLESIASTICAM DIGNITATEM PROMOTIS VEL PAROCHIS.

202. — In genere, juxta c. 626, § 1, religiosus *nequit* assumi ad munus, beneficium vel dignitatem quae cum statu religioso componi non possint, nisi intercedat auctoritas *S. Sedis*. Porro ex jure hodierno, teste Vermeersch-Creusen (I, n. 630), religiosi aequae ac saeculares promoveri *valent* ad Summum Pontificatum, Cardinalatum, Episcopatum, ad munus Vicarii aut Praefecti apostolici, vel etiam Vicarii generalis in dioecesi quae committitur alicui Religioni. Itaque in his casibus, *nisi obstat votum* respuendi dignitates, requiritur et sufficit praeter legitimam electionem aut nominationem licentia Superioris competentis (c. 626, § 2 et 3).

I) In specie, religiosus renunciatus *Cardinalis* vel *episcopus*, manet religiosus, particeps quoque omnium privilegiorum suae Religionis, et adstrictus votis ac obligationibus suae professionis, iis exceptis quae cum dignitate sua nequeunt componi (c. 627, § 1) ; vi autem *voti obedientiae*, Romano Pontifici unice manet obnoxius (id. § 2). Si ligetur professione *solemni* votorum, usum habet ac usumfructum administrationemque bonorum quae sibi obveniunt ; ea vero acquirit non sibi, sed vel dioecesi, vel Religioni, vel S. Sedi.

Si vinculo professionis *simplicis* teneatur, recuperat usum et administrationem bonorum quae habebat ; ea quae postea sibi obvenient, *plene* acquirit (c. 628). Dimissa dignitate vel cessante munere, tenetur redire ad suam Religionem, habetque facultatem, si fuerit Cardinalis vel episcopus, *eligendi sibi domum* in qua degat ; caret tamen (in hoc ultimo casu) voce activa et passiva (c. 629).

II) **Religiosus parochus** manet adstrictus ad observationem votorum et Constitutionum, quatenus haec observatio cum muneris sui officiis consistere potest ; quare pendet *qua religiosus* a suo Superiore, *qua parochus* a loci Ordinario (c. 630, § 1 et 2).

Bona quae ipsi obveniunt intuitu paroeciae cui praeficitur, ipsi paroeciae acquirit ; cetera acquirit ad instar aliorum religiosorum. Ipsi quoque *licet*, nonobstante paupertatis voto, eleemosynas colligere vel accipere in bonum paroecianorum vel scholarum locorumve piorum quae paroeciae conjungantur ; eas praeterea, salva *vigilantia* Superioris religiosi, potest administrare et servata offerentium voluntate, pro sua prudentia erogare. Eleemosynae acceptae in favorem ecclesiae paroecialis aedificandae aut restaurandae retinentur et administrantur ab *Ordinario loci*, nisi ecclesia sit communitalis religiosae ; tunc enim id munus pertinet ad Superiores (c. 630, § 4). Uterque praepositus, tum episcopus tum religiosus moderator, meritas in subditum statuere possunt poenas et quidem jure *cumulativo* ; tandem eundem queunt *removere*, non indicata alteri causa, juxta c. 631, § 3 et c. 454, § 5, salvo recursu in devolutivo ad *S. Sedem*¹.

CAPUT VI

De transitu ad aliam Religionem.

203. — Transitus ad aliam Religionem est modus *legitimus* deserendi unam Religionem simulque aliam ingrediendi, retento semper ipso statu religioso ; quare omnino distinctus habetur a conditione eorum qui voluntarie aut coacte *valedicunt* Religioni in genere.

Olim universe *absque speciali licentia* unicuique solemniter professo liberum erat transire ad severiorem Religionem ; nec idipsum inhibebatur professis votorum simplicium, quamvis, ut notat Vermeersch-Creusen (I, n. 634), eisdem potius per dimissionem aut dispensationem votorum erat provisum, qua obtenta, aliam ingrediebantur Religionem.

Juxta disciplinam hodie vigentem (c. 632), jam nequit ullus religiosus, praeccluso speciali privilegio, ad aliam Religionem etiam

¹ De ista quaestione vide praesertim quae habentur apud Biederlack-Fhürich, n. 160 pag. 285) ; Prümmer, q. 250 ; Blat, II, p. 422 ; Leitner, III, p. 446 sq.

strictiorem, vel e monasterio sui juris ad aliud transire sine auctoritate *Apostolicae Sedis*.

Itaque qui *legitime* transit ad aliam Religionem : *a)* debet de novo *novitiatum* peragere, quo durante, priora quidem remanent vota, sed jura et obligationes particulares Religionis derelictae suspenduntur ; *b)* novis Superioribus necnon Magistro novitiorum tenetur *etiam ratione voti* obedientiae parere ; *c)* si ad professionem non admittatur, *redire* debet ad pristinam Religionem, nisi interim votorum tempus exspiraverit (c. 633, § 1 et 2).

Quoad bona ejus qui transit ad aliam Religionem, statuit Codex (c. 635), priori Religioni remanere bona *jam acquisita* ; nova bona forte religioso obvenientia, pro natura votorum emissorum ac Constitutionum Religionis, acquiruntur vel *ipsi* religioso, vel *Religioni* ad quam transiit, vel *S. Sedi* (v. gr. apud Capuccinos). Si agatur de *religiosa professa*, durante novitiatu in alia Religione, fructus tantum dotis debentur huic Religioni ; emissa vero nova professione, *dos* quoque debetur (c. 551, § 2). Imo, si transitus fiat ab uno monasterio ad aliud *ejusdem* Ordinis, dos *statim* acquiritur novo monasterio, nec novitiatus peragitur nec nova emittitur professio (c. 633, § 3).

Quoad jura et obligationes perspicue rem componit c. 635, distinguendo inter transitum ad aliud monasterium ejusdem Religionis et transitum ab una Religione ad aliam ; in *primo casu*, amittuntur omnia jura et obligationes prioris monasterii, alteriusque suscipiuntur jura et officia, a die transitus ; in *secundo casu*, non a die transitus, sed ab edita nova professione.

Quoad solemnitatem autem votorum quibus tenebatur is qui transit ad Congregationem cum votis simplicibus, certum est ex c. 636, eam exstingui ipso facto eo die quo fit professio in nova Religione, nisi aliud in apostolico indulto *expresse* caveatur.

CAPUT VII

De egressu voluntario e Religione.

204. — In hoc capite agitur de egressu *voluntario* sive licito sive illicito, et advertere oportet, id *non semper* esse licitum in foro interno quod ab aliquo canone in foro externo non *expresse* cohibeatur. Porro discernimus *quadruplicem* speciem egressus : *a)* si religiosus abeat, expletis votis temporariis ; *b)* si petat indultum exclaurationis ; *c)* si saecularizetur ; *d)* si fiat apostata a Religione vel fugitivus. De unaquaque specie pauca sunt dicenda.

I) **Egressus, expleto votorum tempore**, sensu juridico licitus habetur, cum c. 637 aperte dicat : « Professus a votis temporariis, expleto votorum tempore, libere potest Religionem deserere » ; attamen, ut supra innuimus, in foro interno non erit licitus, si fiat propter motiva quae talem actum cohonestare non valeant ¹. Professum a votis temporariis potest etiam Religio « ob justas ac rationabiles causas » a renovandis votis ab emittenda professione perpetua excludere, non tamen ratione *infirmittatis*, nisi certo probari valeat hanc eandem infirmitatem fuisse ante professionem *dolose* reticitam aut dissimulatam (c. 637).

Porro religiosus sacris initiatus qui non renovat vota, ad *propriam* redire tenetur *dioecesim*, ut in capite sequenti exponetur. Nullus autem religiosus egrediens repetere potest quid ob quamlibet operam Religioni praestitam (c. 643, § 1).

II) **Egressus vi indulti exclaustationis**. — Exclaustatio seu facultas manendi per aliquod tempus extra claustra monasterii, jam dicit *aliquam separationem* a Religione ; quare omnino *differt* a licentia manendi extra domum ultra 6 menses cum venia S. Sedis. In ultimo enim casu plene remanet religiosus subjectus suis propriis Superioribus, dum exclaustratus eximatur ab hac eadem subjectione.

Indultum exclaustationis in Religionibus juris pontificii *sola* concedit *Sedes Apostolica* ; in Religionibus juris dioecesani etiam loci Ordinarius (c. 638). En autem *conditio* tunc *juridica*, ex c. 639: Manet obstrictus votis ceterisque suae professionis obligationibus, quae cum suo statu componi possunt ; exteriorem formam habitus religiosi debet deponere ; caret voce activa et passiva ; eximitur a potestate suorum Superiorum, sed eorum loco subjicitur Ordinario territorii ubi commoratur, etiam ratione voti obedientiae.

De cetero, quamvis exclaustratus privilegiis mere spiritualibus suae Religionis adhuc gaudeat et ideo ab illa non plene separetur, tamen quodammodo *in via* est ad obtinendam saecularizationem, qua fit avulsus a sua Religione.

III) **Saecularizatio** quae saepe dicitur *dispensatio a votis*, est facultas quae datur religioso se separandi in perpetuum a sua Religione et in saeculum redeundi, ita ut « saecularibus » assimiletur, unde et nomen : saecularizatio. Porro, nisi speciale faveat indultum, *sola S. Sedes* saecularizationem concedet religionis juris

¹ Prümmer de hoc egressu scribit (q. 252) : « Res est juridice omnino clara ; moraliter autem potest esse grave dubium, num rationes sufficientes deserendi Religionem adsint. Quod quidem dubium melius solvitur ope prudentis confessarii. »

pontificii ¹. Haec autem juridica est conditio eorum qui saecularizati dicuntur :

a) *Quoad religiosum statum*, separantur a Religione et a votis etiam solemnibus liberantur, *firmis* tantum oneribus ordini majori adnexis. Non tenentur obligatione horas canonicas vi professionis recitandi, nec ullo modo adstringuntur Regulis et Constitutionibus. Ex alia parte, *privantur* privilegiis religiosorum, et in usu ac dispensatione sacramentorum saecularibus assimilantur. Praeterea habitum religiosum debent *deponere* (c. 640).

b) *Quoad receptionem* in aliquam dioecesim, distinguere oportet, an propriam amiserint dioecesim necne. In *priore casu*, a proprio Ordinario recipi debent ; in *altero casu*, nequeunt extra Religionem sacros ordines exercere, donec episcopum benevolum receptorem invenerint, aut S. Sedes aliter providerit.

Jamvero episcopus religiosos istos vel pure et simpliciter recipere valebit, vel pro experimento ad *triennium* : in primo casu, eo ipso incardinati habentur dioecesi ; in secundo casu, prorogari potest tempus probationis, sed non ultra aliud triennium, quo transacto, incardinati manent *ipso facto* dioecesi, nisi antea fuerint dimissi (c. 641).

c) *Quoad sanctiones prohibitivas* quae in ordine ad aliqua munera *honorifica* statutae fuerunt, notandum est eas afficere non tantum saecularizatos, verum etiam omnes qui vota temporaria vel jurementum perseverantiae vel peculiares quasdam promissiones juxta Constitutiones ediderunt et ab eisdem dispensati fuerunt ², si per 6 integros annos eisdem ligati fuerint (c. 642, § 2). *Hae autem prohibitiones* sunt : 1) nequeunt habere beneficium in basilicis majoribus vel minoribus, nec in ecclesiis cathedralibus ; 2) excluduntur a quolibet magisterio (tanquam professores) et officio (tanquam Superiores, confessarii, etc.) in Seminariis majoribus et minoribus seu collegiis, in quibus clerici educantur, itemque in Universitatibus et Institutis privilegio pontificio insignitis gradus conferendi ; 3) arcentur a quocumque officio vel munere in Curiis episcopalibus et in religiosis domibus sive virorum sive mulierum (id. § 1).

Saecularizati nihil possunt repetere ob quamlibet operam Religioni praestitam (c. 643, § 1).

¹ Vermeersch-Creusen (I, n. 647) notat, privilegia aliquorum Superiorum generalium quoad votorum dispensationem, si talis petatur dispensatio, non fuisse sublata. — ² Hac prohibitionem non afficiuntur ii qui, elapso votorum spatio, in saeculum reversi sunt sive ex propria voluntate sive ex aliena ; nec omnes qui inviti dimissi fuere, ut notat Vermeersch-Creusen (I, n. 644), quia proprie non sunt saecularizati nec dispensati. Attamen si post vota perpetua dimittantur et deinde dispensationem petant, hac lege tenentur.

IV) De apostasia a Religione et fuga haec praescripta leguntur in novo jure (c. 644 et 645) :

a) *Apostata* est professus a votis perpetuis, qui e domo religiosa illegitime egreditur cum animo non redeundi, vel qui, etsi legitime egressus, non redit eo animo ut religionis obedientiae sese subtrahat. Porro animus, ut aiunt, apostatandi *jure praesumitur*, si religiosus intra unum mensem nec reversus fuerit nec Superiori animum redeundi manifestaverit. Professus votorum *temporarium*, quamvis et ipse Religionem deserere possit, non censetur esse apostata, sed aequiparatur fugitivis. Haec est ratio quam tradit Vermeersch-Creusen (I, n. 648) : in jure, post elapsum votorum spatium, libertatem juridicam recuperat ; quare non venit in jure sub nomine apostatae.

Apostasiae is est *effectus* : infelix iste religiosus ab obligatione Regulae et votorum minime solvitur et sine mora debet ad Religionem redire. Incurrit ipso facto *excommunicationem* proprio Superiori majori, vel etiam, quando agitur de Religione laicali aut non exempta, Ordinario loci in quo commoratur, reservatam ; privatur omnibus suae Religionis *privilegiis*, ab actibus legitimis ecclesiasticis est *exclusus*, v. gr. a gestione honorum ecclesiasticorum (c. 2256), caret voce activa et passiva, si redierit (c. 2385).

b) *Fugitivus* (juxta c. 644, § 3 et jus hodiernum) ille est, qui domum religiosam deserit sine Superiorum licentia et per aliquod tempus, utputa per dies 2 vel 3¹, vult sui esse juris, cum animo tamen ad Religionem redeundi².

Fugitivus, ut patet, a *nulla* obligatione suae Religionis liberatur, et debet sine mora redire. Ipso facto incurrit in *privationem* sui officii et in *suspensionem* proprio Superiori majori reservatam (si sit clericus et in sacris). Omnes fugitivi, sive clerici sive laici, puniendi sunt juxta Constitutiones, vel a Superiore majori pro gravitate culpae (c. 2386).

c) Sive agatur de apostatis sive de fugitivis, *Superiores religiosi* tenentur eos sollicite requirere ac suscipere, si poenitentia acti isti redeant. Reditum vero *monialis* apostatae vel fugitivae procurent loci Ordinarius et, positis ponendis, etiam Superior regularis (c. 645, § 2).

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 648. — Prümmer haec notat (q. 256) : « Differt (fugitivus) a furtim exeunte, quia ille palam extra domum religiosam versatur, iste autem inscio superiore ad breve tempus conatur clam abesse. » — ² Asserit Fanfani, O. P. (n. 385) : « Qui e domo in qua assignatus est sine licentia egreditur, quia Superior e. g. ei adversus est, et ad aliam ejusdem Religionis fugit, non est, proprie loquendo, fugitivus : siquidem domum religiosam deserit, sed non Religionem. »

CAPUT VIII

De dimissione religiosorum seu egressu coacto.

205. — Hucusque egimus de egressu voluntario, sive licito sive illicito ; sed datur quoque egressus *coactus* qui nunc in jure venit sub nomine « dimissionis », cum antea saepe vocaretur expulsio, ejectio (in Ordinibus). Porro vel *ipso facto* potest fieri haec dimissio in casibus a jure statutis, vel dimissio agitur religiosi professi a votis *temporariis*, vel professi a votis quidem *perpetuis* sed in Religione clericali *non exempta* aut *laicali*, vel demum professi a votis *perpetuis* in Religionibus *clericalibus exemptis*. Inde *quadruplex* erit articulus circa hanc materiam.

ARTICULUS I.

De dimissione ipso jure.

Dimissio quae fit ipso jure, clare in Codice indicatur (c. 646). *Tres* enumerantur casus :

- 1) Publica apostasia a fide catholica.
- 2) Fuga religiosi cum muliere aut religiosae cum viro.
- 3) Attentatio aut susceptio matrimonii vel etiam vinculi, ut aiunt, civilis.

In his igitur casibus *sufficit* ut Superior major cum suo Capitulo vel Consilio ad normam Constitutionum emitat declarationem facti. *Probationes* autem facti asservandae sunt in registis domus (c. 646, § 2).

ARTICULUS II.

De dimissione eorum qui vota temporaria nuncuparunt.

206. — Hic jam non agimus de dimissione *improprie dicta*, quae fit expletis votis temporariis, quando ex causis justis ac rationalibus (praeter malam valetudinem dolose reticitam) subditus non amplius a suis Superioribus ad sacram professionem admittitur. Haec dimissio nullos juridicos habet effectus ¹. Itaque sermo erit

¹ Religiosus hic nequit amplius in aliquem novitiatum recipi sine dispensatione S. Sedis, ut diximus, n. 185. — Notat Leitner (III, p. 470) : Causa cur religiosus non amplius admittatur ad renovandam professionem, ipsi debet manifestari, ut possit, si velit, recursum habere vel ad Superiorem altiore vel ad S. Sedem.

de iis tantum religiosis qui, *stante votorum professione* temporariorum, legitime dimittuntur. Inquirimus autem : a) quis potest eos dimittere ; b) quaenam requiruntur causae ; c) quinam sunt hujus dimissionis effectus.

a) **Jus dimittendi professum a votis temporariis competit** in Ordinibus et Congregationibus juris pontificii supremo Religionis Moderatori (non Provinciali) et Abbati monasterii sui juris de consensu sui cujusque Consilii per *secreta* suffragia manifestato. Pro *monialibus* competens est Ordinarius loci, sed accedere debet assensus Superioris regularis, si agatur de monasterio exempto ; insuper semper in antecessum de causis fidem faciet *Antistita* monasterii cum suo *Consilio* (in scriptis). In Congregationibus *dioecesanis* jus habet dimittendi Ordinarius loci in quo religiosa domus sita est ; hoc tamen jure ne utatur, Moderatoribus insciis vel juste dissentientibus (c. 647, § 1). Semper autem religioso *recursus* ad S. Sedem patet, et pendente recursu, dimissio *nullum* habet iudicium effectum ; itaque valet non solum in devolutivo, sed etiam in suspensivo pro unoquoque casu (id. § 2, n. 4).

b) **Causae dimissionis** utique debent esse *graves*, et se habere possunt sive ex parte Religionis sive ex parte religiosi ; non autem requiritur delictum commissum proprie dictum. Itaque sufficit v. gr. defectus spiritus religiosi qui aliis scandalo sit ; sed semper saltem *duplex* praecedere debet *monitio* una cum salutari poenitentia inflicta. Infirma valetudo, ut patet, non est causa sufficiens, nisi constet eam fuisse ante professionem dissimulatam. *Modus procedendi* proprie non est iudiciarius, sed quadamtenus ex informata conscientia procedet Superior, ita tamen ut causae graves et ipsi certo innotescant, et religioso sincere manifestentur. Hic plenam habet respondendi licentiam, ejusque responsiones debent Superiori dimittenti fideliter subjici (c. 647, § 2, n. 2 et 3).

Ex parte *Religionis* causa gravis, v. gr. extraordinaria temporum difficultas, sufficiens quoque aestimabitur¹.

c) **Effectus iudicii** hujus dimissionis sunt : 1) Religiosus dimissus ipso facto solvitur ab omnibus votis religiosis. — 2) Si sit clericus in minoribus constitutus, eo ipso redigitur ad statum laicalem. — 3) Tenetur redire ad proprium suum Ordinarium ; si dioecesim propriam amiserit, debet invenire episcopum benevolum receptorem, ut possit sacros ordines exercere. — 4) Prohibitionibus

¹ Biederlack-Führich, n. 173. Cf. etiam Creusen, Religieux et religieuses, n. 235.

adstringitur quoad munera honorifica saecularizatis interdicta ¹, quia revera, ut habet Vermeersch-Creusen (I, n. 664), « saecularizatis assimilatur ».

ARTICULUS III.

De dimissione professorum a votis perpetuis in Religione clericali non exempta vel laicali.

207. — Hic agitur unice de professis a votis perpetuis, et quidem omnes attinguntur praescriptis illis sive sint viri sive mulieres, sive vota habeant solemnia sive tantum simplicia ; solae Religiones *clericales exemptae* excluduntur, quia de his fit sermo in articulo sequenti. Dicemus vero : a) *quis* dimittere possit ; b) *quaenam* requirantur tum *causae* tum procedendi methodus ; c) *quinam* sint *effectus* dimissionis.

a) **Jus dimittendi** in Congregationibus *virorum* juris tantum dioecesani habet *Ordinarius* loci in quo religiosa professi domus sita est, praehabita deliberatione supremi Religionis Moderatoris cum suo Consilio et obtento majori suffragiorum numero pro dimissione (c. 650, § 1 et 2, n. 1). In Religionibus virorum juris pontificii ipse *supremus Religionis Moderator* decretum fert dimissionis, quod tamen ut suum sortiatur effectum, debet a Sede Apostolica confirmari (id. n. 2). Major autem suffragiorum numerus in antecessum etiam in Consilio generali stare debebit pro dimissione. In Congregationibus *sorum* juris dioecesani, ad *Ordinarium* loci in quo sita est sororis professae domus, pertinet causas dimissionis expendere et decretum dimissionis ferre (c. 652, § 1). In Congregationibus sororum juris pontificii *suprema Religionis Moderatrix* rem totam ad S. Congreg. de Religiosis deferat cum omnibus actis et documentis (id. § 3). Si res sit de *monialibus*, *Ordinarius* loci omnia acta et documenta transmittet ad S. Congregationem cum suo et Superioris regularis voto, si monasterium regularibus sit subjectum (id. § 2).

b) **Causae dimissionis** et methodus servanda juxta canones 649 et 651 hae sunt : 1) In *virorum* Religionibus clericalibus non exemptis et laicalibus, praecedant necesse est tria delicta et duae monitiones canonicae cum defectu emendationis, ita ut plene constet de

¹ Putat Vermeersch-Creusen (I, n. 667), has prohibitiones non cadere nisi in eos qui jam in sacris sunt, tempore quo dimittuntur.

voluntate perversa et in malo obstinata. — 2) In Religionibus *mulierum* sive sororum sive monialium exiguntur etiam pro dimissione graves causae exteriores quae plene probari possunt, una cum incorrigibilitate, experimento prius habito ita ut spes resipiscentiae evanuerit, iudicio Antistitae ¹. — 3) Sive agatur de religiosis viris sive de religiosis mulieribus, semper illis jus est *suas rationes libere* exponendi, et eorum responsiones in actis fideliter referendae sunt (c. 650, § 3). — 4) In casu *gravis scandali* exterioris vel gravissimi nocumenti Communitati imminenti, religiosus statim potest a Superiore majore cum consensu sui Consilii, vel etiam a Superiore locali cum consensu sui Consilii et Ordinarii loci, si periculum sit in mora, ad saeculum remitti, habitu religioso deposito ; idque valet pro religiosis quibuslibet licet sint e Religione clericali exempta aut cum votis solemnibus (absque interventu Ordinarii loci). In hoc casu *singulari* res per ipsum Ordinarium aut per Superiorem majorem, si adsit, S. Sedis iudicio sine mora subjicienda erit (c. 653).

c) **Effectus juridici dimissionis** plures sunt de quibus statim dicemus, articulo quarto ; quippe qui *communes* perspiciuntur eorum religiosorum quos perpetua devinciebat professio (c. 669 sqq.).

Hic notare tantum volumus, dimissos religiosos adstrictos manere *votis* religiosis, nisi Constitutiones aut S. Sedis indulta aliud ferant. Qui autem votis Religionis non sunt soluti, tenentur etiam *redire* ad claustra ; et si argumenta plenae emendationis dederint per 3 annos, eos Religio debet recipere (c. 672, § 1). Religiosi clerici in *minoribus* constituti, eo ipso reducuntur ad statum laicalem ; qui in sacris sunt, *suspensi* manent, donec a S. Sede absolutionem obtinuerint (c. 671, n. 1).

ARTICULUS IV.

Dimissio professorum a votis perpetuis in Religione clericali exempta.

208. — **Processus judicialis proprie dictus** requiritur pro dimissione religiosorum qui vota perpetua nuncuparunt in aliqua Religione *clericali exempta*, sive vota solemnia in ea habeantur sive tantum simplicia. Revocantur autem omnia privilegia contraria.

In vigore remanent dumtaxat praescripta circa dimissionem ipso jure factam ratione publicae apostasiae a fide et sic porro (c. 646), de qua diximus n. 205 ; et circa dimissionem in casu omnino urgenti habitam (c. 653), de qua numero

[¹ P. J. Creusen (Religieux et religieuses, n. 238) de his scribit : « Le Code ne précise pas le nombre et la nature des fautes, ni les mesures à prendre pour faire la preuve de l'incorrigibilité. Les formalités prescrites pour constater la culpabilité des religieux sont du moins une précieuse indication. La Supérieure, dont il s'agit ici, peut être la Supérieure locale. »

praecedenti egimus. In hoc ultimo casu *speciatim* requiritur pro religiosis clericis exemptis, ut statim post dimissionem eorum, more solito, *processus canonicus* instituat^{ur} (c. 668).

His praemissis, tractare nobis lubet : a) de *competentia* Superiorum in instituendo processu ; b) de *causis* dimissionis et modo procedendi ; c) de *effectibus* juridicis dimissionis.

a) **Competens** est ad ferendam sententiam dimissionis vel supremus Religionis Moderator vel monasticae Congregationis Superior ¹ cum suo Consilio aut Capitulo, quod 4 saltem religiosis constare debet. Si qui *deficiant*, praeses de consensu praesentium, alios nominat ad hunc effectum. Eodem modo praeses, de aliorum consensu, etiam *promotorem justitiae* constituet, cui reservatur accusatio criminalis juxta normas generales processus (c. 1934).

b) **Causae dimissionis** nequeunt esse nisi 3 saltem delicta gravia, externa, contra jus commune vel jus speciale religiosorum, et quidem aut *ejusdem speciei* aut, si diversae, talia ut simul sumpta manifestent perversam voluntatem *in malo pervicacem*, aut unum tantum delictum sed *permanens* (v. gr. violatio pertinax praecepti sensu canonico), quod ex repetitis monitionibus virtualiter triplex fiat ². Duae debent esse *monitiones*, singulae pro singulis 2 primis delictis, et unaquaque vice adjicere oportebit dimissionis *comminationem* (c. 661, § 3). Si delictum sit permanens, intercedat necessitas inter primam et alteram monitionem saltem 3 dierum integrum spatium. Post ultimam vero monitionem 6 saltem dies erit expectandum, ut ita plene constet de defectu emendationis (c. 266). Porro monitiones fieri debent ab immediato *Superiore majore* per se vel per alium de ejus mandato ; tale autem mandatum nequit a Superiore dari, nisi delictum aut sit notorium aut de eodem constet ex confessione subditi extrajudiciali aut ex aliis sufficientibus probationibus quas praevia inquisitio suppeditaverit ³. Etiam *inquisitio* fit a Superiore majore vel ab ejus delegato speciali. Monitionibus semper addendae erunt opportuna exhortationes et correctiones ; imo *tenetur* Superior reum ab occasionibus relabendi removere etiam per translationem, si opus fuerit (c. 661, § 2).

Modus procedendi, his omnibus expletis, clare describitur in

¹ Id evenit e. g. apud Benedictinos, qui componuntur Congregationibus monasticis, quarum Superior saepe vocatur : Archiabbas. — ² « Nomine delicti, jure eccles., intelligitur externa et moraliter imputabilis legis violatio cui addita sit sanctio canonica saltem indeterminata, etc. » Cf. etiam Vermeersch-Creusen, I, n. 659. — ³ Quomodo haec facienda sit inquisitio, docemur c. 1939 sqq.

ipso jure (c. 663 sqq.), et quidem sub *duplici* respectu : 1) in regionibus non adeo remotis ; 2) in regionibus dissitis. En *summa* modi procedendi in *primo casu* :

Superior major omnia acta ad *supremum Moderatorem* transmittit, qui ea tradet promotori justitiae. Hic examen instituet super documentis omnibus, deindeque *suas conclusiones* proponit. Tandem si res ferat, accusationem comparat, instruit processum juxta normas *communes* quae valent de judiciis ecclesiasticis (c. 1608 sqq.), congrua congruis referendo. Reus semper habebit suum *defensorem* (c. 1655), et constituendus erit *actuarius* seu notarius, ut singula referat ac de relatis testetur ¹.

Ex processu *constare debet* de delictis patratis, de praemissa duplici ac canonica monitione, et tandem de defectu emendationis. Tribunal, omnibus rite perpensis, *sententiam* pronunciat (c. 665) ; sed haec sententia, si dimissionem declaret religiosi accusati, executioni nequit mandari, nisi fuerit a S. Congreg. de Relig. *confirmata*. Itaque sententiam et omnia acta processus quamprimum ad eandem S. Congregationem oportebit mittere (c. 666).

In *altero casu*, nempe pro dissitis regionibus, possunt supremi Moderatores, etiam ordinarie ², cum consensu sui Consilii seu Capituli, dimittendi facultatem demandare probis ac prudentibus religiosiis, qui saltem tres esse debent, et qui eodem prorsus modo *promotorem justitiae* instituere habent ac *processum* conficere (c. 667). Ipsi quoque, ut putant auctores, sententiam pronunciare queunt dimissionis ³, sed acta statim mittere tenentur ad S. Congregationem, more solito.

c) *Effectus juridici* istius dimissionis iidem sunt ac quos supra innuimus (numero praecedenti). Itaque : 1) *Votis religiosiis* manent adstricti, salvis Constitutionibus aut indultis S. Sedis. — 2) Clerici in sacris qui delictum commiserunt *apostasiae* a fide et alia id genus (c. 646), aut dimissi sunt propter crimen quod *jure communi* punitur infamia juris vel depositione vel degradatione (v. gr. qui species consecratas abjecerint, ex c. 2320), perpetuo prohibentur deferre habitum ecclesiasticum. — 3) Si vero ob *alia* delicta dimittantur, manent suspensi, donec S. Sedes eos absolverit ; et S. Congregatio ipsis praecipere poterit ut, habitu cleri saecularis induti, commorentur in *certa dioecesi*, indicatis Ordinario causis ob quas dimissi fuerunt. Si *renuant*, jam Religio erga eos ad nihil tenetur,

¹ Canon 1585. — Vide etiam Vermeersch-Creusen, l. c. p. 334. — ² Dissitae regiones absque dubio sunt « transoecaneae » ; verum, ut censet Vermeersch-Creusen (l. n. 660) aliae quoque prudenter possunt aestimari dissitae. — ³ Textus per se non adeo clarus apparet ; quia addit : « Firmo praescripto can. 663-666. » Sed de plena facultate dimittendi eum intelligit Biederlack-Führich (n. 177), Fanfani, Prümmer (q. 262), Vermeersch-Creusen (n. 660), qui addit : « Ut nobis videtur, etiam partialis delegatio pro quibusdam actibus judicialibus a tribunali supremi Moderatoris vel a Consilio ejusdem Superioris committi posset. »

et ipsi privantur jure deferendi habitum ecclesiasticum. Si *obediant*, Orolarius mittet eos in domum poenitentiae, vel curae et vigiliantiae pii ac prudentis sacerdotis committet. Religio vero per manus Ordinarii, subsidium eis suppeditabit pro sustentatione vitae. Dimissi qui vitae rationem dignam non agunt, iudicio Ordinarii *privantur* hoc subsidio, ejiciuntur e domo poenitentiae eisque aufertur jus deferendi habitum ecclesiasticum ab *ipso Ordinario*, qui statim de hac re tum ad S. Sedem tum ad Religionem referet. Econtra illi dimissi qui *laudabiliter* s. gerunt et emendati habentur, possunt obtinere absolutionem a censura; ea vero a *S. Sede tantum* conceditur. Deinde, annuente Ordinario loci, Missam celebrare, ac pro ejusdem arbitrio et prudentia sacrum aliquod ministerium queunt exercere, unde honeste vivant. *Eo casu*, Religio caritativum intermittere poterit subsidium. De diacono aut subdiacono referre oportebit ad S. Sedem (c. 671). — 4) Dimissi, quorum vota non sunt soluta, *tenentur redire* ad claustra, et Religio debet eos recipere, si per 3 annos hi dederint argumenta plenae emendationis. In casu quo exsurgerent difficultates, res tota iudicio Apost. Sedis erit subijcienda (c. 672, § 1). — 5) Dimissi, quorum vota sunt relaxata, si *episcopum benevolum* receptorem invenerint, sub ejus jurisdictione et speciali vigilantia manent, sed excluduntur a muneribus magis honorificis (c. 642), eodem modo quo saecularizati. — 6) Tandem eo casu quo non possint invenire receptorem episcopum, tota res ad *S. Sedem* est deferenda (c. 672, § 2).

Saepe autem ab *eadem S. Sede* conceditur religioso satis emendato licentia celebrandi et quaedam ministeria exercendi, modo tamen limitato ¹.

CAPUT IX

De societatibus eorum qui in communi vivunt sine votis.

209. — Ii qui *more religiosorum*, sub regimine Superiorum, juxta probatas Constitutiones sed *sine* consuetis 3 votis publicis vitam degunt, non sunt proprie religiosi, nec eo nomine proprie designantur. Itaque sunt *piae societates*, quae sub speciali tutela Ecclesiae ponuntur, et juris dioecesani vel pontificii, clericales vel

¹ Vermeersch-Creusen, I, n. 666. — Cf. etiam Prümmer, q. 264; Leitner, III, p. 472 sq.; Biederlack-Führich, n. 178; Fanfani, n. 414 sq.

laicales esse possunt (c. 673). Hujusmodi societates dicuntur esse : Lazaristae et Pallottini (qui exempti quoque habentur), Sulpiciani, Oblati S. Caroli, Missionarii Africae, Beghinae Gandavenses, sodales Oratorii, etc. Hi omnes reguntur suis *Constitutionibus*, vel jure *communi* (v. g. pro studiis ex c. 678), vel jure *religiosorum* (circa regimen Superiorum, confessariorum, etc., ex c. 675), vel jure *speciali* (v. g. bona sua retinent et administrant, alia acquirunt) ex c. 676¹.

¹ Vide de his Societatibus Fanfani, n. 416 sqq. ; Vermeersch-Creusen, I, n. 671 sqq. ; Prümmer, q. 265. — Cf. declarationes Pont. Commiss. (2 jun. 1918 et 18 dec. 1920).

TRACTATUS IV

De laicis eorumque associationibus

Scriptores : Piat, II, q. 68 sqq. ; Beringer-Hilgers, II, p. 1 sqq. ; Wernz, III, n. 704 sqq. ; Aichner-Friedle, § 60 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 684 sqq. ; Vermeersch, de rel. I, n. 534 sqq. ; Leitner, II, p. 88 sqq. ; Laurentius, n. 1064 sqq. cum Conspectu, p. 31 sqq. ; Blat, II, p. 658 sqq. ; Fanfani, n. 427 sqq. ; Prümmer, q. 266 sqq. ; Bargilliat, II, n. 1364 sqq. ; F. Claeys Bouvaert, n. 250 sqq. ; Marc-Huguenin, n. 638 sqq. ; Pöschl, § 48 ; Cocchi, IV, p. 277 ; etc.

210. — De laicis *jam egimus* in Libro I (n. 21) ; nec opus est ut speciali quadam ratione cuncta exponamus quae ad ipsos pertinent, cum constet ea variis in locis pluribusque Codicis tractatibus sparsa reperiri. Enimvero quae spectant, ut unum proferam *exemplum*, ad fidelium sepulturam, ad sacramenta et sacramentalia, bonorumve ecclesiasticorum administrationem et sic porro, profecto dicta fuere saltem majori ex parte de viris quoque laicis ; id omnibus patet. Quare hic tantum expendemus, juxta ordinem Codicis, quae se referunt ad *jus associationum* sive in genere sive in specie. Inde *duplex* erit divisio hujus tractatus : 1) de fidelium associationibus in genere ; 2) de eorundem associationibus in specie.

CAPUT I

De associationibus in genere.

Ordo dicendi : Cum associationes, sensu Codicis, non sint religiosi Ordines nec Congregationes ecclesiasticae nec piae Societates, sed tantummodo *fidelium uniones* extra statum religiosum, quibus vel perfectior vita christiana inter socios promovenda, vel aliqua pietatis aut caritatis opera exercenda, vel demum etiam incrementum publici cultus tanquam finis praefixus fuerit, ideo speciali argumento de ipsis est loquendum *hoc ordine* : a) de associationum ecclesiasticarum erectione et approbatione ; b) de earum statutis, officiis et juribus ; c) de admissione in associationes ac dimissione ab eis ; d) de nominatione moderatoris et cappellani earum.

Laude utique digni sunt illi fideles, qui sua dant nomina associationibus quas erigit vel saltem commendat *Ecclesia* (ut conferentias S. Vincentii ab Ozanam institutas) ; caveant autem ab iis quae in Ecclesia habentur (c. 684)

tanquam « secretae, damnatae, seditiosae, suspectae » aut quae student sese a legitima Ecclesiae vigilantia subducere ¹.

I) De erectione et approbatione associationum. — Associatio in Ecclesia recognita, qualis est ea de qua agunt hi sacri canones, non est quaelibet pia unio, sed ea tantum quam *erexit* vel saltem *approbavit* legitima auctoritas ecclesiastica (c. 686, § 1). Porro aliquam associationem erigere vel approbare pertinet : a) Ad *Romanum Pontificem*. — b) Ad loci *Ordinarium*, nisi adsit reservatio ex privilegio apostolico. Atvero Vicarius Generalis ex solo mandato generali, et Vicarius Capitularis hanc non habent potestatem. — c) Nonnunquam *ex privilegio* Superior religiosorum aut ejus delegatus, v. gr. ut ait Prümmer (q. 267), Magister Generalis Ordinis Praedicatorum instituit confraternitatem SS. Rosarii.

Licet autem speciale privilegium probetur concessum, semper tamen, nisi aliud in ipso privilegio cautum sit, requiritur ad validitatem erectionis etiam *consensus* Ordinarii loci scripto datus. At consensus datus pro erectione alicujus domus religiosae, valet quoque pro erigenda in eodem loco associatione, dummodo haec sit *propria* illius Religionis (v. gr. SS. Nominis Jesu, Dominicanorum ; B. Mariae Matris de Perpetuo Succursu, Redemptoristarum), et non constituentur ad modum organici corporis, scilicet « coetus habentis caput et membra ab hac Religione independentia ». Ita Congregationes B. M. V. pendent a Societate Jesu ².

Fidelium associationes tunc tantum *juridicam* in Ecclesia *personam* acquirunt ad normam c. 100, cum a legitimo Superiore ecclesiastico *formale* obtinuerint erectionis « Decretum ». Titulus vero seu *nomen* associationum nec levitatem nec absonam novitatem sapiat, nec exprimat aliquam devotionis speciem a S. Sede non probatam (c. 688).¹

II) De statutis, officiis ac juribus associationum. — Quaevis associatio habere debet sua *statuta* approbata vel a S. Sede vel ab Ordinario loci. Statuta autem quae non sunt confirmata a Sede Apostolica, moderationi et correctioni *Ordinarii* loci semper subiecta manent (c. 689).

Nisi speciale obstet privilegium, omnes associationes etiam a S. Sede erectae, subsunt *jurisdictioni* et *vigilantiae* Ordinarii loci (c. 690, § 1). *Exceptio* datur in favorem associationum, quae vi privilegii apostolici a religiosis exemptis in suis ecclesiis institutae

¹ Reprobatae sunt praesertim sectae massonicae et aliae id genus, sectae deinde nihilistarum, communistarum et sic porro. Cf. etiam epistolas S. Officii diei 5 nov. 1920 circa recentiora acatholicorum (praesertim protestantium Americae septentrionalis) molimina adversus Fidem (A. A. S., XII, p. 595). — ² F. Claeys Bouuaert, n. 253. — Prümmer (p. 350, nota 7) hanc tradit definitionem: « Aliqua associatio constituit organicum corpus, si est verum collegium eccles. habens propriam administrationem bonorum, proprios officiales », etc.

sunt (utputa SS. Rosarii, Militiae Angelicae, etc.) ; has enim Ordinariis locorum fas non est visitare quod attinet ad ea quae internam disciplinam seu spiritualem associationis directionem spectant (id. § 2).

Associatio, nisi aliud expresse cautum sit, *bona temporalia* possidere et administrare potest sub auctoritate Ordinarii loci, cui ratio quoque reddenda erit quotannis circa administrationem, nunquam vero parochi, nisi ipse Ordinarius aliud statuerit.

Valet etiam ipsa *oblaciones* recipere et receptas erogare ad pios associationis usus, salva semper offerentium voluntate ; non autem ipsi licebit *elemosynas colligere* (faire des quêtes), nisi id statuta permittant, vel necessitas postulet, et loci Ordinarii consensus accedat ac servetur forma ab eodem praescripta ¹.

III) De admissione in associationes et dimissione. — Ut aliquis vere sit membrum associationis requiritur et sufficit, ut in eam *valide* sit receptus, secundum propria associationis statuta, et ab ea legitime non fuerit expulsus (c. 692).

Excluduntur autem ab admissione in associationes :

1) Acatolici et damnatae sectae adscripti aut censura notorie irretiti et in genere *publici peccatores*. Omnes isti ne valide quidem possunt admitti (c. 693, § 1).

2) Tertiarii nequeunt ulli alii *tertiariorum sodalitati* adscribi (c. 705), quamvis in genere eadem persona possit in plures admitti associationes (c. 693, § 2).

3) *Absentes* non sunt adscribendi associationibus ad modum organici corporis constitutis. *Praesentes* vero, nonnisi scientes ac volentes possunt adscribi.

4) Religiosi nequeunt esse *simul* tertiarii (c. 704) ; attamen aliis associationibus nomen dare possunt, quatenus harum leges valeant cum observantia Constitutionum conciliari.

Receptio ad normam juris fiat ac statutorum. Porro inscriptio in *albo associationis* omnino necessaria est, etiam ad validitatem, si associatio in personam moralem fuerit erecta (c. 694).

Nemo qui legitime adscriptus fuit associationi, ab illa potest dimitti, nisi propter *causam justam* ad normam statutorum (c. 696). Attamen qui adhaeret sectae damnatae aut fit censuratus notorius vel publicus peccator, *expungendus est*, praemissa monitione, servatis propriis statutis et salvo recurso ad Ordinarium.

¹ Insinuat Bargilliat (Droits et devoirs des curés, n. 388), casu tantum « necessitatis » etiam licentiam Ordinarii accedere debere, non vero eo casu ubi statuta ipsa permittunt colligere elemosynas. Vide quoque Blat, II, p. 666 ; Leitner, II, p. 99.

Quamvis autem nihil expresse in statutis caveatur, etiam Ordinarius loci et Superior religiosus quoad associationes ex apostolico indulto a religiosis erectas, *possunt* socios dimittere. Contra decretum Ordinarii datur *recursus* ad instantiam superiorem ¹.

IV) De nominatione moderatoris et cappellani. — Nisi obstat privilegium apostolicum, nominatio moderatoris et cappellani (directeur et chapelain) pertinet ad *loci Ordinarium*, excipe pro associationibus erectis a religiosis in *propriis ecclesiis*, quando nec moderator nec cappellanus e clero saeculari eliguntur (c. 698, § 1). *Idem* potest esse moderator et cappellanus; durante autem munere, possunt benedicere associationis habitum seu insignia, scapularia, etc., eaque adscribendis imponere. Ex justa causa revocari queunt secundum normas communes (c. 698, § 3). Ipsae deinde associationes, juxta statuta et jus commune, *comitia* valent celebrare, normas peculiare pro sodalibus statuere, eligere administratores bonorum, officiales et ministros; excipiuntur *comitiae confraternitatum*, ubi ad *Ordinarium* pertinet praeesse, electosque officiales et ministros confirmare (c. 715, § 1).

Ob *graves causas* et salvo semper *recursus* jure ad S. Sedem, valet *loci Ordinarius* suppressere omnem associationem a se erectam vel ex apostolico indulto a religiosis de consensu Ordinarii loci institutam (c. 699, § 1). Aliae associationes *nequeunt* ab Ordinario loci supprimi.

CAPUT II

De fidelium associationibus in specie.

211. — Associationum *multiplex* est species in Ecclesia; maxime vero triplex a Codice distinguitur, scilicet: a) *tertii Ordines saeculares* ad promovendam perfectiorem vitam christianam; b) *piae uniones*, quae ad exercitium alicujus operis pietatis aut caritatis erectae sunt, et *sodalitia* vocantur, si ad modum organici corporis sint constitutae; c) *confraternitates*, quae sunt *sodalitia* in incrementum quoque publici cultus erecta (c. 707). Praeterea speciales adhuc dantur harum associationum *tituli*, quibus solent designari; sic v. gr. passim occurrunt: Archiconfraternitates, Archisodalitia, uniones primariae et alia id genus. Quapropter in

¹ Confer de his instantiis canonem 1594. — Vide quoque quae exponit circa hanc quaestionem cl. Leitner, II, p. 101.

ipso Codice adamussim *ordo praecedentiae* harum associationum est praefixus (c. 701), nempe veniunt : 1) Tertiis Ordines ; 2) Archiconfraternitates ; 3) Confraternitates ; 4) Piae Uniones primariae ; 5) aliae piae uniones.

Jus illud praecedentiae viget, cum associationes *collegialiter* incedunt sub proprio vexillo et cum suis insignibus. In processione vero *SS. Sacramenti* confraternitas hujus mysterii divini praecedit omnibus archiconfraternitatibus (c. 701, § 2).

De variis associationibus peculiari quadam ratione agit Codex, et quidem *hoc ordine practico* : a) De tertiis Ordinibus ; b) de confraternitatibus et piis unionibus ; c) de archiconfraternitatibus et primariis unionibus. De singulis breviter eodem dicemus ordine.

212. — I) De tertiis Ordinibus saecularibus. — Aliqui Tertiarii *vere sunt religiosi* vel saltem ad Societates pias pertinent, quae more religiosorum vitam agunt. De his actum est in tractatu : de religiosis ; restat ut eo loco sermonem habeamus de *Tertiariis saecularibus*.

Definitio autem eorum ita a *Codice* proponitur (c. 702, § 1) : « Tertiarii saeculares sunt qui in saeculo, sub moderatione alicujus Ordinis ¹, secundum ejusdem spiritum, ad christianam perfectionem contendere nituntur, modo saeculari vitae consentaneo, secundum regulas ab Apost. Sede pro ipsis approbatas. » Porro jam nulla Religio *posthac* sibi adjungere poterit tertium Ordinem ; remanent tamen privilegia Ordinibus in hac re concessa. Superiores religiosi, licet possint adscribere tertio Ordini personas particulares, nequeunt tertiariorum sodalitatem proprie dictam ² valide erigere sine *consensu* Ordinarii loci ; sodalitatibus deinde a se erectis non possunt, sine speciali ejusdem *Ordinarii* licentia, concedere usum particularium vestium in publicis sacris functionibus deferendarum (c. 703).

Tertiarii *possunt* sed non tenentur collegialiter interesse publicis processionibus, funeribus aliisque ecclesiasticis functionibus ; si intersint, cum suis insignibus sub cruce propria incedant necesse erit (c. 706).

213. — II) De confraternitatibus et piis unionibus. — *Confraternitates* (confréries), quae in incrementum quoque publici cultus eriguntur, nonnisi per *formale* erectionis decretum quo personam etiam juridicam efficiant, possunt constitui. *Piae uniones* (pieuses

¹ V. gr. sub moderatione PP. Franciscanorum vel FF. Praedicatorum. Cf. Prümmer, q. 270 et Vermeersch-Creusen, I, n. 700. — ² « Si tertius saecularis Ordo in plures associationes dividatur, harum quaelibet legitime constituta dicitur sodalitas tertiariorum. » (c. 702, § 2).

unions) vel formaliter queunt erigi vel tantummodo *approbari* ab Ordinario ; in ultimo casu, licet juridicam non efficiant personam (c. 100, § 1), capaces tamen sunt obtinendi gratias spirituales ac praesertim indulgentias (c. 708).

Quoad erectionem jubetur ut tum confraternitates tum piaee uniones in *solis* ecclesiis vel oratoriis publicis vel saltem semi-publicis instituantur. Aliae quam associationes mulierum nequeunt erigi in ecclesiis vel oratoriis *religiosarum*, nisi sint piaee uniones quae tantummodo precationibus incumbant et gratiarum spiritualium communicatione gaudeant (c. 712, § 3). Confraternitatibus *mulieres* adscribi solum possunt ad lucrandas indulgentias et gratias spirituales confratribus concessas (c. 709, § 2).

Quoad officia et jura « confratrum », notandum est, eos operam praestare posse *sacris functionibus*, quando confraternitatis deferunt habitum seu insignia, non vero aliter (c. 709, § 1). Confraternitas autem proprium habitum vel insignia, sine licentia Ordinarii loci, neque dimittere neque immutare valebit (c. 714). Tum confraternitates tum piaee uniones, in propriis ecclesiis erectae, independentes a paracho exercere poterunt, servatis servandis, omnes functiones *non paroeciales*, dummodo ministerio paroeciali in paroeciali ecclesia non noceant ; idque locum etiam habet, quando paroecia ipsa erecta est in alicujus confraternitatis ecclesia (c. 716, § 1 et 2). Si in ecclesiis non suis erectae fuerint, proprias functiones ecclesiasticas in *sacello* tantum vel *altari*, in quo sunt erectae, peragere possunt juxta propria statuta, ita tamen ut ministerio parochi non noceant (c. 717, § 1).

Tenentur autem *confraternitates* processionibus consuetis vel specialiter praescriptis collegialiter interesse cum propriis insignibus et sub proprio vexillo, nisi Ordinarius aliud praescripserit (c. 718).

Quoad comitia seu congressus confraternitatum, quamvis in regularium ecclesiis et oratoriis ipsa celebrentur, jus praesidendi per se vel per delegatum pertinet ad loci Ordinarium, quin is ferre possit suffragium ¹. Deinde ipsius quoque Ordinarii est, ut jam supra innuimus (n. 210), dignos et idoneos officiales et ministros electos *confirmare*, indignos vel non idoneos *respuere* aut *removere*, statuta aliasve ordinationes (nisi sint approbatae a S. Sede) *corrigere* et *approbare*. De comitiorum extraordinariorum celebratione confraternitas Ordinarium loci ejusve delegatum tempestive praemoneat ; secus Ordinario jus est comitia impediendi vel eorum decreta penitus infirmandi (c. 715).

¹ Vide pro uberiori explicatione Prümmer, q. 273 ; Leitner, II, p. 99 et 107 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 708.

214. — III) De archiconfraternitatibus et primariis unionibus. —

Ad *definitionem* quod spectat, perspicimus ex c. 720, « archiconfraternitates seu archisodalitia » (archiconfréries) esse sodalitia quae jure pollent alias ejusdem speciei associationes sibi aggregandi ; « primarias autem uniones » (associations mères) esse pias uniones quae jus habent alias associationes canonice erectas sibi aggregandi ex apostolico indulto.

Porro speciales illi tituli, qui nonnisi per *indultum apostolicum* conceduntur, id tantum procurant (quando non unice propter honorem tribuuntur), ut aggregari possint aliae confraternitates vel piae uniones, quae sint *eiusdem* tituli ac finis ¹.

Aggregatio *nullum jus* tribuit associationi aggreganti supra aggregatam, sed id efficit, ut *communicentur* omnes indulgentiae, privilegia et aliae gratiae spirituales communicabiles quae associationi aggreganti directe et nominatim a Sede Apostolica concessae fuerint vel in posterum concedantur, nisi aliud in indulto apostolico caveatur (c. 722).

Ad validitatem aggregationis haec requiruntur :

- a) Ut associatio *canonice erecta* jam fuerit nec alii aggregata.
- b) Ut de *consensu* Ordinarii loci fiat, in scriptis dato et una cum ejus litteris testimonialibus.
- c) Ut omnes gratiae communicatae *enumerentur in elencho*, ab Ordinario loci recognito ac societati aggregatae tradendo.
- d) Ut aggregatio fiat formula in statutis praescripta et in *perpetuum*.
- e) Ut concessio sit *gratuita*, exceptis necessariis expensis.

¹ « Nisi indultum apostolicum aliud ferat », ait Codex (c. 721, § 2). Exempla traduntur a Vermeersch-Creusen (I, n. 713). Privilegium possidet Archiconfraternitas in subsidium animarum purgatorii, quae Romae habetur (S. Mariae in Monterone, apud Redemptoristas).

LIBER III

DE REBUS

INTRODUCTIO ET DIVISIO LIBRI.

215. — Res de quibus in hoc libro agitur, illae sunt quae pertinent ad Ecclesiam ratione tum *institutionis* ejus tum etiam *finis* ; seu, ut ipse Codex ait (c. 726), res « quae totidem media sunt ad Ecclesiae finem consequendum ». Ex his quaedam *spirituales* dicuntur, ut sacramenta, sacramentalia ; aliae vero *temporales*, v. gr. bona Ecclesiae ; aliae demum *mixtae*, utputa beneficia, calix consecratus et alia id genus.

Ordine vero gradationis descendentis disponitur hic liber tertius, quemadmodum jam notaverat Vermeersch-Creusen (II, n. 3). Occurrit enim primum sermo de mediis sanctificationis *praestantissimis* in Ecclesia, quibus scilicet gratiae spirituales ex divina conferuntur ordinatione : *de sacramentis*. His adjunguntur ea quae magis *intimam* habent connexionem cum primariis illis sanctificationis mediis ; nempe : *de sacramentalibus*, deinde de locis sacris ubi conficiuntur sacramenta, de temporibus sacris, de cultu divino, de magisterio ecclesiastico. Postea tractat legislator de rebus *mixtis* : de beneficiis ecclesiasticis. Tandem instituitur, ultimo quidem loco, sermo de Ecclesiae bonis temporalibus. Haec autem est tota partitio Libri III.

Non semel aliis in tractatibus jam egimus de *sacramentis*, idque satis pro *fine intento* ; v. gr. in capite : de ordinandis clericis, aut in articulo : de juribus ac officiis parochorum et sic porro. Jamvero notum est, praesertim a dogmaticis et moralistis fusius ea tradi, quae circa naturam ac disciplinam sacramentorum supersunt dicenda. De *sacramentalibus* et nonnullis aliis tractatibus idem prorsus est asserendum. His igitur praetermissis vel potius ad dogmaticam moralemve scientiam *remissis* ¹, disserendum nobis in praesenti remanet : a) De locis sacris. — b) De seminariis. — c) De

¹ S. Thomas, 3. q. 60 sqq. ; S. Alphonsus, VI ; Billot, de Ecclesiae sacramentis, I et II ; J. Hermann, Instit. theol. dogm., II, tr. 8 sqq. ; Marc-Gestermann, II, n. 1389 sqq. ; Aertnys-Damen, II, VI ; Génicot-Salsmans, II, n. 106 sqq. ; Prümmer, Manuale theol. mor., III, n. 1 sqq. ; Noldin, vol. III, etc. — Consule quoque Leitner, IV, Sakramente ; Vermeersch-Creusen, II, n. 14 sqq. ; Blat, Commentarium, L. III, etc.

censura ac prohibitione librorum. — *d)* De beneficiis ecclesiasticis. — *e)* De bonis Ecclesiae temporalibus. De his singulis breviter agemus, ordine proposito.

CAPUT I

De locis sacris.

Scriptores : Thomassin, *Ancienne et Nouvelle Discipline de l'Église*, P. I, l. 2, ch. 92 sqq. ; Ferraris, *prompta biblioth.*, III, vox : ecclesia, a. 3 ; Grandclaude, *Jus can.* II, p. 496 sqq. ; Gasparri, de sanctiss. Eucharistia, I, c. 3, n. 121 sqq. ; Wernz, III, n. 426 sqq. ; Huguenin-Marc, n. 694 sqq. ; Bargilliat, II, n. 1396 sqq. ; Droits et devoirs des curés, n. 453 sqq. ; Brabandère, II, n. 696 sqq. ; Aichner-Friedle, § 203 sq. ; Heiner, II, p. 412 sqq. ; Sägmüller, III, § 165 ; Vermeersch-Creusen, II, n. 470 sqq. ; Prümmer, q. 353 sqq. ; Laurentius, § 167 ; Perathoner, das kirchliche Sachenrecht, p. 99 sqq. ; Haring, § 164 ; F. Claeys Bouwaert, n. 292 sqq. ; J. Wuest collectio rerum liturgicarum ed. 4 n. 10 sqq. ; Pöschl p. 204 sqq. etc. Pecularem rationem de ecclesiis disseruit van de Burgt ; Van Gameren, de oratoriis ; Many, de locis sacris.

216. — Ordo dicendi hic erit : praemissis notionibus generalibus, sermo habebitur de ecclesiis, de oratoriis, de altaribus ac demum de sepultura et coemeteriis. Inde *quadruplex* fit articulus.

Definiuntur loca sacra : ea quae divino cultui fideliumve sepulturae deputantur consecratione vel benedictione a liturgicis libris praescripta (c. 1154). Porro *consecratio* alicujus loci, quanquam ad regulares pertinentis, spectat ad *Ordinarium* illius loci, dummodo hic character episcopali sit insignitus. Si careat character episcopali, potest licentiam consecrationes peragendi dare cuilibet ejusdem ritus episcopo (c. 1155). Jus autem benedicendi locum sacrum spectat etiam ad *Ordinarium* territorii, si agatur vel de clero saeculari vel de Religione non exempta aut laicali cui sacer locus addicitur ; pertinet ad *Superiorem majorem*, si agatur de Religione clericali exempta. Uterque vero potest ad hoc alium sacerdotem delegare, et absque consensu Ordinarii nemini unquam licebit consecrare vel benedicere locum sacrum, non obstante quolibet privilegio (c. 1157).

A jurisdictione civilis potestatis exempta sunt loca sacra, in eisque legitima Ecclesiae auctoritas jurisdictionem suam libere exercet (c. 1160). Ita v. gr. jus asyli competit ecclesiis ad normam c. 1179, ut suo loco dicemus.

ARTICULUS I.

De ecclesiis.

217. — Juxta ordinem Codicis, praemissis notionibus praesertim historicis, disseremus de aedificatione, consecratione et benedic-

tionem ecclesiarum, deinde de earum execratione, violatione ac reconciliatione, tandem de iuribus quae ipsis competunt. Inde *quatuor* sectiones.

I) **Notiones praeviae et historicae.** — In genere, ecclesia significat indistincte *coetum* hominum, si solam vim vocis inspiciamus. Recte tamen notat Wernz (III, n. 427), ecclesiam (chiesa) ex usu populi latinorum hoc loco non designare fidelium coetum « ἐκκλησία », sed *templum manufactum*, ad quod christiani convocantur ad cultum divinum exercendum et ad recipienda sacramenta (ἐκκλησιαστήριον). Populi germanico-slavici vocabulo utuntur alio ad *rem eandem* designandam, nempe lingua anglica : church ; flandrica : Kerk ; germanica : Kirche ; slavica : cerkiew ; quod vocabulum ab hoc alio perspicitur derivare graecorum : κυριακόν, dominicum, vel, ut alii volunt, a voce celtica : cyrch aut cyleh (locus sacer ?). Illud autem nomen, teste cl. Gasparri (I, n. 122), deductum est ad significandam materialem illam aedem quae christiano inservit cultui, sive quia conventus christianorum *celebrantur* in ipsa, sive quia fidelibus videbatur esse *figura* et *symbolum* verae Ecclesiae.

In *Ecclesiae incunabilis* pars aliqua domus privatae praestantioris pro actibus cultus et speciatim pro Missae celebratione reservabatur sub titulo « oratorii ». Oratorium ergo vera erat ecclesia ¹ ; atvero etiam primis christianitatis saeculis, non deerant *publicae separataeque aedes* cultui divino speciali titulo destinatae, ut asserunt auctores (Devoti, Orsi, Gasparri, etc.). Sedatis persecutionum tempestatibus, *ubique* restituae fuerunt ecclesiae, novaeque exstructae, aut etiam paganorum templa in aedes sacras christianorum conversa fuere.

Variis nominibus designatae sunt ecclesiae, nempe vel oratorium, vel dominicum, vel basilica, vel martyrium, prophetaeum, apostoleum, vel tandem templum aut titulus dicebantur. *Hodie* vero maxime occurrunt denominationes « basilicarum, ecclesiarum cathedralium, collegiatarum, parochialium, succursalium, regularium, abbatialium » et sic porro ². Sensus horum nominum plerumque satis pervius est. Notare tamen oportet, *basilicas* esse ecclesias magis insignes, vel ob antiquitatem vel ob magnitudinem ac celebritatem ; nullam vero ecclesiam titulo basilicae posse decorari, nisi ex *apostolica concessione* aut immemorabili *consuetudine* (c. 1180). Porro dantur basilicae *maiores* et *minores*. Basilicae maiores plerumque enumerantur ⁴ tantum, quae sunt ecclesiae patriarchales Romae, nempe : *Lateranensis*, mater et caput omnium

¹ Scribit Msgr. Duchesne (origines du culte chrétien, X) : « Les églises primitives n'ont été d'abord que des maisons ordinaires, spécialement affectées au culte chrétien ou plutôt à l'ensemble des services de la communauté chrétienne. Les maisons antiques se prêtaient fort bien à cet usage. Elles comprenaient généralement une entrée sur la voie publique une cour entourée de portiques (atrium) ; en arrière une autre cour ou une grande salle fermée, une salle de bains, des pièces d'habitation... C'était ce qu'il fallait pour installer les diverses catégories de personnes dont se composaient les réunions chrétiennes, etc. »

— ² Cf. Wernz, III, n. 428 ; Vermeersch-Creusen, II, n. 476 ; Prümmer, q. 356.

ecclesiarum, cathedralis ecclesia S. Pontificis ; *Vaticana* seu S. Petri ; *S. Pauli* in via Ostiensi ; *Liberiana* seu S. Mariae Majoris. His saepe additur basilica S. Laurentii extra muros, ut habetur ex notissimo disticho :

« Paulus, Virgo, Petrus, Laurentius atque Joannes,
Hi patriarchatus nomen in Urbe tenent. »

Basilicae *minores* sunt illustres quaedam ecclesiae, quae titulo illo honorifico et peculiaribus privilegiis insignitae fuerunt a Romano Pontifice; v. gr. basilica Lauretana (Loreto), vel Montmartre, Lourdes et plures aliae ¹.

Jure hodierno definitur ecclesia (c. 1161) : Aedes sacra divino cultui dedicata eum potissimum in finem ut omnibus Christifidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum. Itaque *prima intentione* non propter peculiarem alium finem conduntur ecclesiae nisi ratione publici cultus ab omnibus fidelibus exercendi ; et in hoc discernuntur ab oratoriis et capellis, ut mox dicemus. Sensu *vulgari*, ecclesiae solent juxta solam amplitudinem accipi quatenus majores sunt aedes, dum oratoria et cappellae dicuntur esse aedes minores ². Hic autem in sensu *stricte* juridico adhibemus nomen ecclesiae.

218. — II) De aedificandis, consecrandis vel benedicendis ecclesiis. — *Aedificationem* ecclesiae quod attinet, generale hoc viget principium : « Nulla ecclesia aedificetur sine expresso Ordinarii loci consensu scriptis dato » (c. 1162, § 1). Est conditio liceitatis, non autem validitatis, ut fiat in *scriptis* et detur consensus *expressus*. Licentia Vicarii Generalis inefficax est, si ipse agat sine mandato speciali. *Religiosi* omnes aliqua saltem ratione huic quoque legi obnoxii sunt. Licet enim consensum constituendae novae domus in determinata quadam dioecesi et civitate ab episcopo retulerint, antequam tamen ecclesiam aut oratorium publicum aedificent in *certo ac determinato loco*, v. gr. cum aditu versus talem vel talem viam, licentiam Ordinarii loci debent obtinere (id. § 4). Id non impedit quominus *generalis consensus* jam ipso facto religiosi clericalibus conferat jus habendi oratorium publicum domui adnexum (c. 497, § 2) ; aliud enim est permissionem tribuere ad erigendam domum in dioecesi vel civitate in genere, aliud tribuere facultatem aedificandi ecclesiam aut oratorium publicum juxta situm determinatum. Ordinarius, antequam consensum praebeat, *audire debet* vicinarum ecclesiarum rectores « quorum intersit », ne ecclesiae jam constitutae detrimentum capiant ; praeterea spes

¹ Anno 1909, Pius X ecclesiam Assisiensem S. Mariae Angelorum (Portiuncula) declaravit esse « basilicam patriarchalem et capellam papalem » (A. A. S., I, p. 394 sqq.). —

² Vide Vermeersch-Creusen, I, c., n. 475.

fundata adsit oportet *sufficientium mediorum* sive ad aedificandam ecclesiam eamque conservandam, sive ad sustentandos ministros et expensa cultus sufferenda (c. 1162, § 2 et 3).

Consecratio ecclesiae nonnunquam requiritur, saepe commendatur, aliquando etiam prohibetur. Jamvero speciali juris dispositione requiritur ut dedicentur omnes ecclesiae *cathedrales* solemnī consecratione (c. 1165, § 3). Consecratio haec solemnīs vocatur etiam « ecclesiae dedicatio » in sensu stricto et fit modo irrevocabili. *Convenit* ut hac ratione consecrentur tum ecclesiae collegiales, tum conventuales, tum parochiales. Aliae ecclesiae saltem sunt benedicendae ea *benedictione* quae praescribitur pro ecclesia et oratorio publico, quamque vocant « dedicationem » in sensu lato. Nequeunt autem consecrari ecclesiae ex *ligno* vel *ferro aliove metallo*¹; possunt tamen ac debent benedici (c. 1165, § 4). Una simul cum ecclesia *debet* saltem altare majus consecrari aut altare secundarium, si majus sit jam consecratum; sed etiam sine consecratione ecclesiae potest aliquod altare consecrari (id. § 5).

Ritus consecrationis decenter fit diebus tantum dominicis aliisve festis de praecepto, licet quovis die peragi possit; *jejunium* vero imponitur per eum diem qui consecrationem praecedit tam episcopo consecranti quam petentibus ecclesiam sibi consecrari, v. gr. rectori ecclesiae vel Superiori provinciali aut locali. *Essentialiter* consistit consecrationis ritus in unctionibus 12 crucium super ecclesiae parietibus cum sacro chrismate, dum proferuntur haec sacrae liturgiae verba: Sanctificetur et consecratur hoc templum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, etc. Hae cruces remanere debent in perpetuum, testimoniumque praebent peractae consecrationis. *Festum* deinde consecrationis, non benedictionis ecclesiae celebrabitur quotannis juxta leges liturgicas.

Unaquaeque ecclesia sive sit consecrata sive tantum benedicta *titulum* suum habere oportet, scilicet vel aliquod divinum Mysterium (SS. Nominis Jesu, SS. Cordis), vel aliquem Sanctum cujus assumitur nomen, v. gr. S. Joannis, vel aliquid ad Sanctos pertinens, quod celebrari aut recoli solet in Ecclesia, puta Assumptionem B. M. Virg. Quando autem est Persona Divina vel mysterium a quibus inscribitur ecclesia, habetur titulus simpliciter; quando est « Sanctus », vocatur etiam: *Patronus titularis*, qui non confundendus est cum « Patrono loci »². Nequit assumi « Beatus » tanquam Patronus titularis Ecclesiae absque indulto pontificio. Peracta ecclesiae dedicatione (etiam benedictione), jam non amplius valet immutari titulus (c. 1168, § 1); *festum* vero *tituli* quotannis recolitur secundum leges liturgicas.

Convenit ut quaelibet ecclesia habeat *campanas*, quae debent aut consecrari aut saltem benedici juxta ritus s. Liturgiae (c. 1169,

¹ Ecclesia quae est ex cemento ferro religato, quod vocant: cementum armatum, non prohibetur consecrari, modo partes quae recipiunt 12 cruces et ambages januae principalioris sint ex lapide, ut declaravit S. Congregatio Rituum die 12 novembris 1909 (A. A. S., I, p. 797). — ² De hac quaestione confer Wernz, III, n. 439; C. Gasparri, I, n. 137 sqq.; Bargilliat, II, n. 1413. — Vide Ephemerides liturgicas, 1919, pag. 256 sqq. et pag. 382 sqq.; Coppin, Liturgiae compendium, n. 115 sqq.

§ 1 et 2). Ii autem omnes qui competentes dicuntur ad consecrandas et benedicendas ecclesias, competentes sunt ad consecrationem vel benedictionem campanarum, ut constat ex c. 1169, § 5 et c. 1155, 1156.

219. — III) De exsecratione, violatione et reconciliatione ecclesiarum. — *Exsecratio* est amissio consecrationis vel benedictionis, et tunc solummodo habetur quando : 1) tota destructa est ecclesia ; aut 2) major pars parietum corruiit ; aut 3) legitime ab Ordinario loci redacta fuit ad usus profanos, servatis de jure servandis, ut mox dicemus (c. 1170). Itaque *his tantum casibus* nova consecratione aut benedictione indigebit ecclesia, non vero casu quo delectantur 12 cruces in muris depictae vel renoventur tecta opusve partium lignearum, modo pars nova simul sumpta non sit major veteri.

Violatio ecclesiae significat aliquod delictum seu impietatem qua jam non apta efficitur ecclesia ad decentem usum cultus divini, quamvis remaneat locus sacer. Per violationem non amittitur proprie nec consecratio nec benedictio, sed *polluitur tantum ecclesia* ; quare debet quidem ecclesia reconciliari, priusquam sacra ibidem celebrentur non autem de novo consecrari aut benedici. Porro *taxative* casus in Codice enumerantur, quibus violatur ecclesia, nec dantur alii. Hi sunt 4 numero : a) Delictum *homicidii*, cui aequiparatur *suicidium*, quia sic constans ferebat interpretatio hujus praescripti juris. — b) Injuriosa et gravis effusio *sanguinis humani*, ita ut ambo concurrant : injuria seu injustitia facti et copia sanguinis effusi¹. — c) *Usus impius* vel sordidus cui ecclesia addicta fuerit, utputa in stabulum si convertatur et alia id genus. — d) *Sepultura infidelis* vel excommunicati post sententiam declarationem vel condemnatoriam. Jamvero infidelis ille est qui baptismo caret et qui forte tumultatur in aliqua ecclesia. Non est necesse ut excommunicatus sit vitandus, sufficit enim declaratio censurae vel condemnatio legitime facta a judice. Hodie raro sepeliuntur corpora mortuorum in ecclesiis. — Hi actus debent esse certi, notorii, in ecclesia positi (c. 1172). Si violatio accadat tempore *divinorum officiorum*, cessandum erit statim ; si ante missae canonem vel post communionem, dimittatur missa oportet ; secus

¹ Itaque haec censet Vermeersch-Creusen (II, n. 489) : « Si quis aliquo instrumento, v. g. globulo (sclopeti), vulnus grave (non lethale tamen) infligat sine notabili sanguinis effusione, locus non videtur violatus. »

sacerdos missam prosequatur usque ad communionem et recedat ab altari (c. 1173, § 2).

Violata ecclesia, non ideo coemeterium violatur, licet sit contiguum; vice-versa, violato coemeterio, non censetur violata ecclesia; contra atque tradebant ante promulgationem novi juris quoad primum assertum (c. 1172, § 2).

Reconciliatio ecclesiae benedictae fieri potest, ut ait Codex (c. 1176), a rectore ipsius vel a quolibet sacerdote de consensu saltem praesumpto rectoris, adhibita etiam aqua lustrali communi. Ecclesiam *consecratam* valide reconciliant loci Ordinarius tantum vel Superior major vel sacerdos ab ipsis delegatus, juxta normam statutam pro benedictione loci sacri (c. 1156).

In casu tamen *gravis et urgentis necessitatis*, si Ordinarius adiri nequeat, rectori ecclesiae fas est eam reconciliare, certiore facto postea Ordinario (c. 1176, § 3). Eo casu, ipse rector potest secundum leges liturgicas aquam benedicere, quae debet pro reconciliandis ecclesiis consecratis *peculiaris* adhiberi (c. 1177).

220. — IV) De juribus quae ecclesiis competunt. — Haec jura se referunt praesertim ad *celebrationem* functionum sacrarum, ad *sanctitatem* loci, ad jus *asyli* et ad temporalem ecclesiae *administrationem*. Porro in ecclesia legitime dedicata *omnes ritus* ecclesiastici perfici possunt, salvo juribus paroecialibus, privilegiis et legitimis consuetudinibus. Ordinarius tamen potest justa de causa praefinire praesertim *horas* sacrorum rituum, si excipiantur ecclesiae quae ad Religionem exemptam pertinent (c. 1171).

Arceatur vero *ab ecclesiis* quidquid a sanctitate loci absonum est; praesertim *negotiationes* in ipsis prohibentur et *nundinae*, quanquam ad finem pium habitae, ac summopere in iisdem illa munditia est servanda quae domum Dei decet (c. 1178).

Jure asyli gaudet ecclesia, ita ut malefactores seu rei qui ad eam confugerint, inde non sint extrahendi (nisi necessitas urgeat) sine *assensu Ordinarii*, vel saltem rectoris ecclesiae. Porro haec immunitas quae in aequitate aliqua naturali fundatur, olim valde *utilis* erat, atque jure tum canonico tum civili firmata. Nunc autem minus agnoscitur ejus utilitas, quare temperate proponitur in novo Codice (c. 1179).

Administratio temporalis bonorum ecclesiae pertinet ad ipsum *rectorem* ecclesiae; si autem sit cathedralis, ad episcopum cum capitulo; si collegialis, ad ipsum capitulum (c. 1182, § 1). Idem dicendum est de oblationibus, quae fiunt in commodum paroeciae vel missionis (id. § 2). De *acceptis pecuniis* rector ecclesiae vel missionarius tenetur quotannis reddere rationem loci Ordinario

juxta sacros canones (id. § 3 et c. 1525). Secundum *legitimas consuetudines* etiam consilium fabricae (le conseil de fabrique) curare debet rectam bonorum ecclesiae administrationem, sub praesidio semper parochi ; nullatenus tamen sese ingerere potest in ea quae ad spirituale munus pertinent (c. 1184), ut postea dicemus.

Onus reficiendi ecclesias incumbit hoc ordine : a) si agatur de *cathedrali*, primum bonis fabricae, deinde episcopo et canonicis, demum dioecesanis ipsis. — b) Si agatur de ecclesia *paroeciali* : primum bonis fabricae, deinde patrono beneficii, postea iis qui fructus aliquos ex ecclesia provenientes percipiunt secundum taxam ab Ordinario statuendam, tandem paroecianis ipsis, quos tamen Ordinarius magis hortetur quam cogat. — c) Si agatur de *alia* ecclesia, eadem normae servandae erunt cum debita sane proportionem (c. 1186). Reduci potest aliqua ecclesia ad *usum profanum non sordidum* ab Ordinario loci tunc solummodo, quando nullo modo ad cultum adhiberi valet omnesque aditus interclusi sunt ad eam reficiendam. Onera autem cum redditibus titulusque paroeciae, si de ecclesia parochiali agatur, in aliam ecclesiam ab eodem Ordinario transferantur (c. 1187).

Jus est *omnibus* qui non specialiter prohibentur, ingrediendi ecclesias ; ingressusque in eas ad sacros ritus debet esse omnino *gratuitus*, reprobata qualibet contraria consuetudine ¹.

ARTICULUS II.

De oratoriis.

221. — De *origine* oratoriorum et quomodo differant ab ecclesiis proprie dictis jam egimus in articulo praecedenti (n. 217). *Quid sit oratorium* in genere clarissime exponit Codex (c. 1188, § 1), dicens oratorium esse locum divino cultui destinatum, non tamen eo potissimum fine (in quo differt ab ecclesia) ut universo fidelium populo usui sit ad religionem publice colendam. Oratorium igitur, quamvis sit deputatum divino cultui, non tamen prima intentione destinatur universi fidelium populi usui ad *cultum publicum* exercendum.

Triplex datur *oratoriorum species*, de qua juxta ordinem Codicis nobis remanet tractandum. Itaque tradimus primum definitiones, deinde indicabimus regimen ac disciplinam canonicam uniuscujusque speciei. Inde *duplex* sectio.

I) *Notiones de unaquaque specie oratorii*. — *Triplex* distinguitur oratorium : publicum, semi-publicum et privatum seu domesticum.

Oratorium est publicum, si praecipue erectum sit in commodum

¹ Cf. can. 1181 ; attamen affirmat Bargilliat (Droits et devoirs des curés, n. 458) : « Néanmoins cette règle n'empêche pas qu'il soit permis d'exiger une certaine rétribution pour l'usage des bancs et des chaises dont les fidèles désireraient se servir ».

alicujus collegii aut etiam privatorum, ita tamen ut omnibus fidelibus, tempore saltem divinorum officiorum, jus sit legitime comprobatum illud adeundi. Dominus ergo oratorii seu persona moralis ad quam pertinet, nequit fidelibus accessum ad tale oratorium jure impedire; juxta traditam enim definitionem jus est fidelibus omnibus legitime comprobatum adeundi oratorium publicum¹. Non requiritur janua publicae viae adjacens.

Oratorium est semi-publicum, si in commodum alicujus communitatis vel coetus fidelium eo convenientium erectum sit, neque liberum cuique sit illud adire. Itaque potest episcopus *prohibere* quominus extranei diebus festis et dominicis introducantur in oratorium semi-publicum ad satisfaciendum praecepto missae; asserunt tamen moralistae², hos fideles, si negligatur prohibitio episcopalis, nihilominus satisfacere ecclesiastico praecepto. *Hujusmodi oratoria* sunt: cappellae communitatum religiosarum, seminarii, collegii, hospitii, nosocomii, carcerum, arcium vel praesidiorum militum, navium si locum inibi habeant fixum etc.

Item videntur *oratoria illa minora* quae, praeter oratorium semi-publicum principale, possunt ex necessitate aut magna utilitate ab Ordinariis erigi in collegiis aut convictibus, etc. (c. 1192, § 4), naturam *participare* oratoriorum semi-publicorum; quare cum Vermeersch-Creusen (II, n. 501) ea dicemus oratoria semi-publica in latiore aliquo sensu³. Non autem sunt oratoria semi-publica aediculae illae seu cappellae in *coemeterio* pro sepultura erectae (c. 1190), quamvis privilegium habere possint ut etiam habitualiter ibidem plures celebrentur missae (c. 1194); nec oratoria *Cardinalium* et *episcoporum*, licet omnibus fruantur juribus et privilegiis quibus oratoria semi-publica gaudent (c. 1189).

Oratorium est privatum seu domesticum, si in privatis aedibus in commodum alicujus tantum familiae vel personae privatae erectum sit (c. 1188, § 2, n. 3).

Praefatae notiones concordant cum celebri *declaratione S. Rit. Congreg.* quae data fuit circa quaestionem hanc valde disputatam (die 23 jan. 1899).

II) *De regimine horum oratoriorum.* — *Quoad oratoria publica* perspicue omnino statuit Codex (c. 1191), ea regi jure eodem quo reguntur ecclesiae. Itaque in publicis oratoriis omnes *sacrae func-*

¹ Istud argumentum evolvit praesertim Card. Gasparri (de s. Euchar., I, n. 190 sqq.). Cf. etiam Marc-Gestermann (I, n. 678) et restrictionem appositam a Vermeersch-Creusen (II, n. 498). — ² Vide Ami du Clergé, année 1914, p. 282; Marc-Gestermann, I, n. 677, nota 2. Jam Van Gameren olim hanc enuntiaverat sententiam. Notat tamen Vermeersch-Creusen (II, n. 499): « Quod, v. g. in oratoriis semi-publicis satisfiat praecepto audiendi missam die dominica, hoc est privilegium, cum per se requiratur ecclesia seu oratorium publicum. » — ³ In c. 1192, § 4 non quidem nominantur domus religiosae. Sed, teste Vermeersch-Creusen (n. 501), videtur Ordinarius in domibus religiosis eandem pluralitatem facilius permittere posse.

tiones celebrari possunt, salvo contrario rubricarum praescripto, et dummodo auctoritate Ordinarii ad publicum Dei cultum perpetuo per benedictionem vel consecrationem dedicata fuerint. Obstant v. gr. rubricae quominus in sacello ubi SS. Eucharistia non perpetuo asservatur (en exemplum allatum a Vermeersch-Creusen, n. 500), fiant sollemnes functiones Hebdomadae Sanctae.

Quoad oratoria semi-publica notare praesertim juvat, ipsa non posse erigi sine licentia Ordinarii, id est episcopi, vicarii capitularis, vicarii generalis, etc., pro saecularibus et religiosis non exemptis, Superioris provincialis pro exemptis. Porro Ordinarius, antequam oratorii erectionem permittat, debet per se vel per alium inspicere, an *decenter instructum* sit oratorium. Data autem licentia, jam nequit oratorium ad usus profanos converti sine *ejusdem Ordinarii* auctoritate (c. 1192, § 3).

Generatim oratoria semi-publica neque consecrantur neque solemniter benedicuntur, *etsi id liceat*; casu quo consecrentur aut solemniter benedicantur, etiam suum « Titulum » habeant oportet, cujus festum celebrabitur *quotannis* juxta leges liturgicas¹. In oratoriis semi-publicis, legitime erectis, omnia divina officia functionesve ecclesiasticae celebrari possunt, nisi obstant rubricae aut Ordinarius aliqua exceperit (c. 1193).

Oratoria privata seu domestica nec consecrari nec solemniter queunt benedici; attamen, quamvis ipsa (et etiam oratoria semi-publica) communi tantum locorum domorumve benedictione aut nulla benedictione donentur, divino cultui debent esse *reservata* et ab omnibus domesticis usibus libera (c. 1196). In iis celebrari potest, ex indulto pontificio, nisi aliud in eodem indulto expresse caveatur, *unica missa*, eaque lecta, singulis diebus, exceptis festis solemnioribus, postquam Ordinarius oratorium visitaverit et probaverit; sed *aliae functiones ecclesiasticae* ibidem *non* sunt peragenda. Valebit autem Ordinarius etiam solemnioribus festis permittere per *modum actus* missae celebrationem, dummodo justae adsint causae diversae ab eis ob quas indultum concessum fuit; imo in quolibet oratorio domestico, licet desit indultum pontificium pro celebratione missae, potest *Ordinarius*, invisio oratorio et recognito, permittere ut una celebretur missa, per *modum actus*, in casu aliquo extraordinario, iusta et rationabili de causa (c. 1194).

Legi de audiendo Sacro, die dominica et festo de praecepto, fideles *non satisfaciunt* in oratoriis privatis, nisi hoc privilegium a Sede Apostolica concessum fuerit; attamen *excipiuntur* indultarii (qui designantur in rescripto),

¹ Cf. J. Wuest, n. 726 et 730.

sacerdos celebrans, et etiam propter benignam legis interpretationem ministrans ¹. Potest autem omnibus assistentibus distribui *sacra communio* ; at nequit celebrari missa, nisi praesente indultario ².

ARTICULUS III.

De altaribus.

222. — De altaribus praesertim agere solent liturgistae ³ ; itaque *sensu liturgico* definit Codex varias altarium species (c. 1197). Breviter dicemus : a) de *notione* ac *divisione* ; b) de *consecratione* et *exsecratione* altarium.

Notare autem volumus cum Card. Gasparri (I, n. 287), in ecclesiis Graecis *unicum* semper fuisse altare et adhuc hodie unicum esse. Extra lapidem consecratum etiam *antimensiis* utuntur Graeci, quae sunt lintea consecrata, reliquias continentia. Altare vero est quasi « alta ara », quia solet nonnihil a terra in altum exsurgere, ut commodior fiat actio sacrificandi et pro majori adstantium facilitate, ut patet.

I) *Notiones ac divisio*. — In genere, ut dicit C. Gasparri (n. 281), *altare* est locus super quem sacrificium Deo offertur. In ecclesia *latina* semper est lapis aliquis qui ordinetur ad sacrificandum et sit consecratus. Porro duo circa altare latinum sunt consideranda : primum *mensa* seu tabula lapidea super qua offertur missae sacrificium, et deinde *basis* quae conjungitur cum hac tabula. Inde *duplex* in sensu liturgico ⁴ habetur altare, *immobile* nempe seu fixum, et *mobile* seu portatile (c. 1197). Prius est ipsa mensa superior una cum stipitibus per modum unius cum eadem consecratis ; alterum est vel sola petra, ut plurimum, parva, quae unice consecratur (quam vocant etiam aram portatilem seu petram sacram), vel eadem petra cum stipite qui tamen non fuit una cum eadem consecratus (id. § 1).

Ara sive fixa sive portatilis ex *uno lapide* integro, naturali et non friabili constet oportebit ; sacra autem petra tam *ampla* habeatur, ut saltem hostiam et majorem partem calicis capiat (c. 1198, § 3).

II) *De consecratione et exsecratione altarium*. — Quodcumque

¹ Canon 1249. — Scribit Vermeersch-Creusen (II, n. 502, nota 1) : « Soli excluduntur audientes. Jam vero qui ministrat non mere audit missam, et est celebranti necessarius. » —

² Bargilliat (Droits, etc., n. 462) : « La messe ne peut être dite qu'en présence de ceux qui ont été personnellement favorisés. Cependant, même en leur absence, le curé pourrait célébrer la messe pour porter le Saint-Viatique à un moribond (S. C. Rit., 27 aug. 1836). » —

³ Cf. De Herdt. S. Liturg. praxis, I, n. 176 sqq. ; Coppin, Liturg. Compend. n. 206 sqq. ; J. Wuest, n. 39 sqq. — Vide quoque C. Gasparri, de s. Euchar., I n. 281 sqq. ; Wernz, III, n. 461 sqq., etc. — ⁴ Sensu vulgari, altare fixum est illud quod nequit dimoveri a loco vel saltem nequit facile ab uno in alium transferri locum, quamvis forte mensa non una cum stipitibus fuerit per modum unius consecrata.

altare *debet* esse, secundum liturgicas leges, consecratum, si velit sacerdos super illud sacrificium missae celebrare ; in qualibet autem ecclesia consecrata saltem unum adesse debebit altare fixum, sensu liturgico. Pro validitate consecrationis, ut pluries declaratum fuit, requiritur ut in omni ara recludantur *reliquiae sanctorum*¹; ita tamen ut in altari fixo sepulcrum, ut dicitur, reliquiarum seu confessio possit quoque esse in basi vel in medio summitatis stipitis². Deinde etiam valida foret consecratio, si vel *unius* martyris reliquiae recondantur in sepulcro, ut constat ex declaratione S. Rit. Cong. (16 feb. 1906). Siné speciali indulto nequeunt altaria dedicari *Beatis* ; sed quodlibet altare, saltem immobile, suum habere debet titulum. *Altaris majoris* titulus primarius idem sit oportet, quem habet ecclesia ; nec altaris immobilis titulus, ne quidem de licentia Ordinarii, poterit unquam immutari (c. 1201, § 2 et 3).

Altare immobile *exsecratur* seu amittit consecrationem, si mensa quocumque modo a stipite separetur (c. 1200, § 1). Exsecratur deinde *quodlibet altare* : a) per fractionem enormem, v. gr. in loco unctionis ; b) per amotionem reliquiarum aut fractionem amotionemve operculi, excepto casu quo ipse episcopus vel ejus delegatus operculum amoveant ex causa rationabili.

Levis fractio *operculi* non inducit exsecrationem, et *quilibet sacerdos* potest rimulam cemento firmare. Fracto solo sigillo quo clauditur sepulcrum, non exsecratur altare ; nec exsecratio ecclesiae secumfert exsecrationem altarium (c. 1200, § 4).

ARTICULUS IV.

De sepultura ecclesiastica.

223. — Sepultura ecclesiastica vox est generalis, quae *plura* etiam complectitur in specie, nempe : a) translationem cadaveris in ecclesiam ; b) celebrationem exsequiarum super illud ; c) depositionem ejus in loco legitime deputato fidelibus defunctis condendis (c. 1204). *Codex* autem praemittit principium universale de sepeliendis corporibus, ac rejicit damnatque perversum usum cremationis. « Si quis, ait (c. 1203, § 2), quovis modo mandaverit ut corpus suum cremetur, illicitum est hanc exsequi voluntatem ;

¹ Juxta De Herdt (I, n. 178), reliquiae quae altari includuntur, martyrum esse debent. At vero canon 1898, § 4, loquitur de reliquiis « Sanctorum ». — ² Ex Pontificali Romano. Cf. Bargilliat, II, n. 1436.

quae si adjecta fuerit contractui, testamento aut alii cuilibet actui, tanquam non adjecta habeatur.»

His itaque praemissis, tractat Codex : 1) de *loco sepulturae* ; — 2) de *funere* seu ceremoniis sepulturae ; — 3) de iis quibus sepultura *deneganda* erit. Inde *triplex* sectio.

§ 1. DE LOCO SEPULTURAE SEU COEMETERIIS.

224. — I) Notiones praeviae et historicae. — Coemeteria (*κοιμητήρια*) sunt dormitoria, quia humati dicuntur usque ad resurrectionem dormire.

Olim non dabantur *specialia* coemeteria ; sed secus viam publicam in monumentis vel in campis subterraneis, aut in fornicibus ac catacumbis fideles sepeliebantur. *Saeculo vero quarto* et sequentibus temporibus, paulatim mos est introductus inhumandi defunctos non tantum in ipsis oppidis, verum etiam in ecclesiis. Equidem inhumatio in *ecclesia* primum nonnullis per modum quasi privilegii solummodo ex benevolentia concedebatur, praesertim imperatoribus, episcopis, sacerdotibus et religiosis ; deinde vero, *saeculo circiter nono*, fere omnibus fidelibus dabatur favor sepulturae in aliqua ecclesia. Summi Pontifices hunc usum *aegre* tulere, ut apparet ex ipso textu Ritualis Romani, a Paulo V editi : « Ubi viget, ait, antiqua consuetudo sepeliendi mortuos in coemeterio, retineatur, et ubi fieri potest, *restituatur* » (tit. de exsequiis). Nunc autem severior inducta est a Codice disciplina, ut statim exponemus ¹.

II) Disciplina hodierna coemeteriorum. — Jus est Ecclesiae *possidendi* coemeteria quae sint sibi propria (c. 1206, § 1). Jus illud *independens* omnino est a potestate civili ; sicubi tamen violetur nec spes sit ut violatio reparetur, curare oportebit Ordinariis locorum ut coemeteria, societatis civilis propria, *benedicantur* (si majore ex parte catholici in eis condi soleant), aut saltem ut in eis catholici spatium habeant, idque benedictum, sibi *reservatum* (id. § 2). Denique ubi ne hoc quidem potest obtineri, toties quoties benedicendi erunt *singuli tumuli* juxta ritus liturgicos (id. § 3).

Unaquaeque paroecia proprium sibi habeat coemeterium, nisi unum pluribus paroeciis commune ab Ordinario loci sit legitime constitutum (c. 1208, § 1). *Religiosi exempti* distinctum possidere sinuntur coemeterium, et etiam aliis personis moralibus ac familiis concedi potest ab Ordinario loci peculiare sepulcrum, ad instar coemeterii benedictum (id. 2 et 3). De licentia scripta Ordinarii loci vel Superioris valent fideles sibi suisque in coemeteriis exstruere sepulcra *particularia*, et cum eadem licentia ea quoque possunt alienare. Sepulcra autem *sacerdotum* et *clericorum*, ubi fieri potest,

¹ De disciplina antiqua cf. Wernz, III, n. 466 sqq. ; Bargilliat, II, n. 1451 sqq. ; Prümmer, n. 371 (pag. 442 sq.) ; Dict. d'archéol., cimetière, III, pag. 1625 sqq., etc.

ab aliorum sepulcris sunt separanda ac decentiore loco ponenda (c. 1209). In *ecclesiis* non sunt sepeliendi nisi episcopi residentiales, Abbates vel Praelati nullius, Romani Pontifices, regales personae et Cardinales (c. 1205, § 2).

Nullum unquam cadaver perpetuae sepulturae ecclesiasticae traditum *exhumare* licet, nisi de licentia Ordinarii; hic vero licentiam non concedet, si cadaver ab aliis corporibus certo discerni nequeat (c. 1214).

§ 2. DE VARIIS CEREMONIIS SEPULTURAE AC FUNERE.

225. — Jam supra ostendimus (n. 155) jus funeris esse « functionem parochia reservatam » seu, ut aiunt, esse *jus stricte parociale*. Jamvero Codex *quatuor* praesertim determinat hujus rei momenta: a) *translationem* ad ecclesiam, cui respondet jus associandi, quod dicunt, seu levandi corpus (la levée du corps); b) *exsequiarum celebrationem* cui adjungitur jus funerandi (les funérailles, le service funèbre); c) *depositionem* corporis cui adnectitur jus tumulandi (l'inhumation); d) *solutionem taxarum funeralium*, unde quaestio de « portione paroeciali » (taxes funéraires, partie réservée). De his singulis pauca sunt addenda.

I) *Translatio cadaveris ad ecclesiam*. — Generatim defuncti in ipsam paroecialem ecclesiam seu in eam deferendi sunt, ubi funus seu exsequiae persolvantur. Si defunctus *plures* habuerit paroecias proprias, ecclesia funeris in quam deferendus erit, est ecclesia paroeciae in cujus territorio *decessit*. In dubio de jure alius ecclesiae, praevalet jus paroeciae (c. 1217).

II) *De celebratione exsequiarum*. — Omnes fideles *eligere* sibi possunt ecclesiam sui funeris aut coemeterium sepulturae (c. 1123); excipiuntur tamen *religiosi* professi cujuslibet gradus aut dignitatis (non vero episcopi), et *impuberes*¹ quorum loco, etiam post eorum mortem, hanc electionem facere possunt parentes vel tutor (c. 1124). Si quis autem possidens aliquod sepulcrum majorum suorum decesserit, *non electa* sibi sepultura, tunc in sepulcro suorum majorum est sepeliendus, at non necessario si illuc commode asportari nequeat. Pro *uxore* attenditur sepulcrum ultimi viri. Casu quo *plura sepulcra* aliquis habeat, defuncti familia aut heredes locum sepulturae deligent (c. 1229).

¹ Impuberes sunt qui nondum 14 annos expleverunt, si sint masculi; qui nondum 12, si sint feminae (c. 88). De quaestione funerum cf. praesertim Bargilliat (Droits et devoirs des curés, n. 319).

Proprius defuncti parochus jus et officium habet levandi per se vel per alium cadaver, illud comitandi ad suam ecclesiam paroecialem, ibique exsequias persolvendi, licet mors acciderit in loco alienae paroeciae. Attamen si commode pedestri itinere nequeat asportari ad ecclesiam paroeciae propriae, cadaver ob funus peragendum *transferri debet* in ecclesiam paroeciae in qua *mors accidit* (c. 1218). Semper praemonendus erit parochus loci obitus, ut per se patet (c. 1230, § 2).

Si ecclesia funeris *alia* sit quam ecclesia paroecialis ab eaque *independens*, tunc ipse parochus proprius cadaver levat, sub cruce ecclesiae ubi peragitur funus, atque deducit ad hanc ecclesiam; *exsequias* deinde celebrat rector ecclesiae¹. *Religiosae* et *novitiae* defunctae in ipsa domo deferendae sunt ab aliis religiosis ad limen clausurae; deinde, si agatur de *exemptis* a potestate paroeciali, cappellanus ad propriam religiosae domus ecclesiam vel oratorium cadaver deducit et exsequias peragit; si agatur de *non exemptis*, parochus levat corpus et exsequias persolvit (c. 1230, § 5).

III) **De comitatu ad coemeterium et humatione.** — Expletis in ecclesia exsequiis, cadaver tumulandum est in coemeterio ecclesiae *funeris*, nisi alibi legitime sepultura fuerit electa. Itaque sacerdos qui *exsequias peregit*, jus habet et officium comitandi per se aut per substitutum cadaver ad locum sepulturae. Idem sacerdos *libere* poterit transire cum stola quoque et cruce elevata, per territorium alius paroeciae vel dioecesis, etiam sine parochi vel Ordinarii licentia (c. 1232, § 1).

IV) **De taxis funeralibus et portione paroeciali.** — Ad Ordinarios locorum spectat aliquem *indicem* conficere taxarum funeralium, de consilio Capituli ac, si opportunum videatur, etiam vicariorum foraneorum et parochorum civitatis episcopalis, attentis semper et ubique legitimis consuetudinibus particularibus personarumque et locorum circumstantiis. Index iste cuncta *determinabit* in specie, ita ut quaelibet contentionum et scandali removeatur occasio (c. 1234). *Pauperes* gratis omnino ac decenter sunt sepeliendi, cum exsequiis secundum liturgicas leges et dioecesana statuta praescriptis (c. 1235, § 2).

Portio paroecialis semper debetur parochi *proprio* defuncti, quoties fidelis non funeratur in ecclesia paroeciali propria; *duplex* tantum excipitur casus, nempe si jus particulare aliud statuatur, vel cadaver commode nequeat asportari in ecclesiam propriae paroeciae

¹ Vide canonem 1230, § 3, et confer regulas practicas quas tradunt F. Claeys Bouuaert n. 316; Bargilliat, l. c., n. 325, etc.

ciae (c. 1236, § 1). Plures si quis habeat paroecias proprias et alibi funeretur, portio paroecialis *dividenda* est inter omnes parochos proprios.

Quantitas portionis paroecialis *determinanda* est in indice taxarum funeralium ; detrahitur autem ex omnibus et solis emolumentis, quae statuta sunt pro funere et tumulatione, *non excepto* primo solemniori officio funebri intra mensem completum a die tumulationis celebrato (c. 1237).

§ 3. DE HIS QUIBUS SEPULTURA EST DENEGANDA IN ECCLESIA.

226. — Sepultura ecclesiastica signum est communionis cum Ecclesia ; itaque omnibus *debetur* Ecclesiae filiis, nisi expresse a jure honore illo ultimo priventur. Inde etiam patet, non esse admit-tendos ad ecclesiasticam sepulturam qui *absque baptismo* decesserunt, solis exceptis *catechumenis* sine baptismo vita functis, modo id sine eorum culpa acciderit (c. 1239).

Porro *a jure* privantur sepultura ecclesiastica, nisi ante mortem aliqua dederint *poenitentiae* signa ¹ :

a) Apostatae *notorii* aut sectae haereticae vel schismaticae *notorie* addicti ; item massonici *manifesti* aut asseclae ejusdem generis societatum occultarum.

b) Excommunicati vel interdicti post *sententiam* condemnatoriam vel declaratoriam ; ergo non tantum excommunicati vitandi, ut sub anteriore jure praescriptum erat.

c) Qui se ipsi occiderint *deliberato consilio*.

d) Mortui in *duello* aut ex vulnere inde relato. Temperata est severitas praescriptionum Benedicti XIV, qui excludebat eos quoque quos post factum et ante mortem poenitebat.

e) Qui mandaverint suum corpus *cremationi* tradi.

f) Peccatores omnes *publici* et *manifesti* ; v. gr. qui per longum tempus *notorie* confessionem annuam et communionem contempserunt vel in actu publici peccati (furti gravis et latrocinii, etc.) mortui sunt sine signis poenitentiae.

In *dubiis casibus* res deferatur ad Ordinarium ; permanente dubio, sepeliatur defunctus, sed removeatur etiam scandalum (c. 1240).

Exclusis modo enumeratis deneganda quoque erunt quaelibet *missae exsequiales* et publica officia *funebria* ; imo, si fieri sine gravi incommodo queat, cadaver excommunicati *vitandi* e loco sacro sepulturae exhumandum erit et in loco profano reponendum (c. 1242).

¹ Animadvertit F. Claeys Bouuaert, n. 319, ea signa propter quae poena non applicatur, praesumi non posse, sed stricte esse probanda. Ex alia parte, delictum manifestum sit oportet.

CAPUT II

De seminariis.

Scriptores et Fontes : *Concilium Tridentinum*, sess. XXIII, de reform., c. 18 ; *Programma generale studiorum pro seminariis Italiae*, an. 1907 (Acta S. S. 40, p. 336) ; *Ordinamento dei Seminari*, an. 1920, typis Vaticanis ; *S. Alphonsus*, Regolamento per i Seminari ; *Thomassin*, Ancienne et Nouvelle Discipline de l'Église, P. I, l. 3, chap. 2 sqq. ; *Benedictus XIV*, de synodo dioec., l. 5, c. 11, n. 1 sq. ; *C. Gasparri*, de s. ordinat., II, n. 658 sqq. ; *Wernz*, II, n. 33 sqq., III, n. 90 sqq. ; *Bargilliat*, I, n. 342 sqq., RR. Pontificum Pii IX, Leonis XIII et Pii X monita et decreta de institutione clericorum in Seminariis episcopalibus ; *Huguenin-Marc*, n. 250 ; *Walter*, n. 204 sqq. ; *Laurentius*, n. 611 ; *Aichner-Friedle*, § 147 ; *Prümmer*, q. 408 sqq. ; *Vermeersch-Creusen*, II, n. 685 sqq. ; *Haring*, § 55 ; *F. Claeys Bouwaert*, n. 346 sqq. ; *Oietti*, Synopsis, III, p. 3623 ; *Kirchenlexikon*, 11 Bd. Seminar, p. 101 sqq., etc.

Fere innumera specialia edita fuerunt scripta circa quaestionem seminariorum ; maxime citantur : *Lahitton*, Vocation sacerdotale ; *Pouant*, de seminario clericorum ; *Irenaeus Themistor* (F. M. Korum, episc. Trevir.), l'Instruction et l'éducation du clergé, die Bildung und Erziehung des Klerus ; *Turinaz* (Msgr.), la vraie Méthode des études ecclésiastiques ; *Godeau*, Traité des séminaires ; *Heiner*, theol. Fakultäten und tridentinische Seminarien. Nochmals theol. Fakultäten u. trident. Seminarien ; *Jarillon*, la Théologie et l'enseignement supérieur ; *Fuzet* (Msgr.), le Grand Séminaire ; *C. Capecebatro*, le vie nuove del clero negli studi, etc. ; *C. Mercier*, A mes séminaristes ; *A. M. Micheletti*, Constitutiones seminariorum clericalium, de regimine ecclesiastico seminariorum, etc.

227. — De seminariis tractare consueverunt non pauci auctores, ut *Wernz*, *Bargilliat*, *Huguenin-Marc*, in libro II : *de personis*, ubi res agitur de ordinandis clericis ; sunt enim seminae praecipue ecclesiasticae scholae quibus praeparantur adolescentes ad *rite suscipiendos* sacros ordines. Placuit tamen *novo Codici* alio loco de seminariis sermonem instituere, scilicet in libri III : *de rebus* parte quarta, cui titulus : de magisterio ecclesiastico. Porro *ecclesiasticum magisterium* ea est facultas quae Ecclesiae competit adimplendi suum munus docendi. Docet autem ac instruit maxime proprios suos ministros et dispensatores mysteriorum divinatorum, quae quidem instructio aptissime perficitur in seminariis.

Itaque, praemissis notionibus historicis ac definitione, dicemus : a) de *potestate Ecclesiae* in instituendis seminariis ; b) de *divisione* seminariorum ; c) de *admissione* in ipsa ; d) de *studiis* seminariorum et disciplina ; e) de eorum *administratione* ac redditibus.

I) **Notiones historicae et definitio.** — De *origine* seminariorum haec magnus ille Papa *Benedictus XIV* solemnissime declarat (de synodo dioec. V, c. 11) : « Nihil est quod magis conferat ad reipublicae felicitatem, quam quod puerilis aetas ad omnem informatum sapientiam ; cum enim sit Spiritus S. effatum : Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea ; inde poterit respublica optimos rectores et administros sperare, ac jure sibi polliceri. Haec scite perpendentes majores nostri, ubi primum turbulentis priorum saeculorum temporibus successit tranquillitas, episcopalia semina institui curarunt, in quibus sub episcopi oculis instruerentur et perpolirentur juniores clerici, qui ad majores ordines crescerent. » Itaque olim, teste *C. Gasparri*

(II, n. 659), tirones vitae clericalis suscipere dicebantur educationem in *convictu* ac veluti seminario episcopi, qui hac ratione de illorum moribus, indole, vocatione ac progressu optime fiebat certior. Deinde etiam in *scholis claustralibus* et canonicis perficiebatur clericorum institutio; a saeculo autem *decimo secundo* in universitatibus, quae magnis quoque privilegiis a SS. Pontificibus fuerunt ditatae. Saeculo tandem *decimo sexto*, cum doctrinae nugacitas morumque corruptela pene omnes invasissent scholas, et propter penuriam rerum temporalium etiam optimorum sacerdotum decresceret numerus, *Tridentina Synodus* gravissimum tulit de seminariis decretum, quod praesertim sess. XXIII, c. 18 (de ref.) continetur, et quo maxime utitur *novus Codex* in suis praescriptis.

Definiri potest seminarium : est ecclesiasticum institutum in quo sub certa disciplina determinatus adolescentium numerus speciali ratione praeparatur ad clericalem statum ; *seu brevius* (c. 1354, § 1) : est collegium in quo certus adulescentium numerus ad statum clericalem instituitur.

II) De jure Ecclesiae instituendi seminaria. — Ecclesiae catholicae est jus proprium et exclusivum eos instituendi qui ecclesiasticis ministeriis sese devovere cupiunt (c. 1352) ; patet enim praeparationem ac cooptationem sacrorum ministrorum ad solam pertinere Ecclesiae potestatem, non vero ad civilem. Quare in Syllabo a Pio IX damnata est propositio ista (46) : « Imo in ipsis clericorum seminariis methodus studiorum adhibenda civili auctoritati subijcitur. »

III) De divisione seminariorum. — Curandum est ut generatim *duo* in dioecesi constituentur seminaria, unum quod dicunt majus, et aliud minus. Seminarium *majus*, juxta Codicem (c. 1354), destinatur alumni philosophiae ac theologiae vacantibus ; seminarium *minus*, pueris litterarum scientia imbuendis. Si nequeat in aliqua dioecesi seminarium rite constitui, praesertim quoad philosophiam et theologiam, mittendi sunt alumni in alienum, nisi Seminarium *Interdioecesanum* vel *Regionale* fuerit auctoritate apostolica constitutum (c. 1354, § 3).

IV) De admissione in seminarium. — Vehementer commendat Codex, imo quodammodo praescribere videtur (c. 1353), ut solliciti sint sacerdotes, praesertim parochi, circa pueros qui indicia praebent *ecclesiasticae vocationis* ¹ ; eos peculiaribus curis a saeculi

¹ Recte animadvertit Vermeersch-Creusen (II, n. 687) : « Ecclesiastica vocatio non est tantum cleri saecularis, sed etiam religiosi. Quare de canonis significatione vehementer deciperetur qui ad eum provocaret ut ingressum in Religionem dissuaderet, nec ad mentem canonis ageret qui de sola alterutrius cleri ratione esset sollicitus. »

contagiis arceant ipsi, ad pietatem informant, primis litterarum studiis imbuant divinaeque in eis vocationis germen foveant ¹.

Antequam alumni admittantur in seminarium, ab ipsis exhibenda erunt *documenta* de legitimitate natalium, de susceptis baptismo et confirmatione, de vita et moribus (c. 1363, § 2). Candidati autem non recipiantur quorum *indoles* et *voluntas* spem non afferant, eos cum fructu ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros (id. § 1). *Dimissi* ex aliis seminariis vel ex aliqua Religione non erunt admittendi, nisi prius ab episcopo notitiae de causis dimissionis fuerint requisitae, sicut etiam de moribus, indole et ingenio dimissorum; Superiores vero *rogati* tenentur suppeditare notitias veritati conformes (id. § 3).

V) De studiis et disciplina seminarii. — Distinguit Codex quoad studia scholae inferiores a scholis superioribus, quae tradi solent in seminario majori. Itaque in studiorum ratione *seminarii minoris* praecipuum locum obtinere debet disciplina « religionis »; haec enim summa cum diligentia explicabitur a magistris, modo tamen singulorum ingenio et aetati accommodato. In ceteris disciplinis ea tradenda erit institutio, quae conveniat communi omnium culturae et statui clericorum in regione ubi alumni sacrum ministerium exercere debeant; quare *juxta diversas regiones* diversa quoque poterit esse. Semper tamen alumni seminariorum accurate linguas addiscant praesertim *latinam* et *patriam* (c. 1364). Scholae *superiores* ita praescribuntur ut in philosophiam rationalem (logicam, etc.) cum affinibus disciplinis (v. gr. historia philosophiae) alumni per integrum saltem biennium incumbant; in scientiam theologicam, per integrum saltem quadriennium. Hoc tempus praefinitur tanquam minimum, a quo nequit dispensari. Cursus deinde theologicus non tantum complectitur theologiam dogmaticam et moralem, verum etiam studium S. Scripturae, historiae ecclesiasticae (nisi in biennio philosophico tradatur), juris canonici, liturgiae, sacrae eloquentiae et cantus ecclesiastici (c. 1365, § 2).

Speciali ratione commendatur *pastoralis theologia*, pro iis qui curam animarum suscipiunt, tam necessaria; quare et practicae addendae erunt exercitationes circa catechismum tradendum, confessiones audiendas et curam habendam aegrotorum (id. § 3).

Professores philosophiae, theologiae et juris canonici quod attinet, ii sunt *praeferendi magistri*, qui, ceteris paribus, doctores

¹ Vide quomodo etiam prudentiam in hac re commendet Vermeersch-Creusen, I. c.

renuntiati fuerunt in aliqua Universitate aut Facultate a S. Sede recognita ; attamen, si in Seminario professores sint religiosi, testimonium Superiorum *supplet gradum*, modo testentur, hos religiosos probatos fuisse in aliquo examine quod moraliter, ut ait Vermeersch-Creusen (II, n. 700), doctoris examini aequivaleat. Valde etiam commendatur ut pro disciplinis praecipuis *totidem distincti* habeantur magistri ; maxime providendum erit S. Scripturae, Theologiae dogmaticae, morali et historiae ecclesiasticae (c. 1366, § 3). In philosophia rationali et in Theologia sancte teneantur Angelici Doctoris tum ratio seu methodus, tum doctrina (de qua nempe stat inter assecclas scholarum aut alio modo), tum principia quae scilicet ab ipso D. Thoma tanquam fundamenta suae doctrinae assumuntur (id. § 2).

Ad pietatem summopere instituantur alumni, ita ut quotidie orationi mentali vacent ac missae intersint, semel saltem in hebdomada confiteantur peccata et frequenter communicent. Semel praeterea in hebdomada instructio ad alumnos habeatur de *rebus spiritualibus*, et singulis annis per aliquot dies continuos exercitia spiritualia sunt instituenda (c. 1367). Praeter rectorem seminarii, qui nequit audire confessiones alumnorum nisi per modum exceptionis (c. 891), habentur in seminariis director quidam spiritus, confessarii, magistri et oeconomus ; patet autem *ipsum directorem spiritus* posse unum esse ex confessariis ordinariis. Porro adhuc *duo alii* confessarii ordinarii sunt designandi (ex canone 1358) praeter directorem spiritus ; insuper aliqui speciales confessarii nominandi erunt, ad quos libere alumni accedere possint. Quando agitur de alumno ad ordines admittendo vel e Seminario expellendo, nunquam *confessariorum votum* exquiratur (c. 1361).

Dimittendi sunt e seminario dyscoli, incorrigibiles, seditiosi, ii qui ob mores atque indolem ad statum clericalem idonei non videantur ; itemque qui in studiis adeo parum proficiant ut spes non affulgeat eos sufficientem doctrinam fore assecuturos. Praesertim vero *statim* debent dimitti, qui forte contra bonos mores aut fidem deliquerint (c. 1371).

VI) **De administratione seminariorum et redditibus eorum.** — In primis ad ipsum *episcopum* pertinet, ea accurate determinare quae pro recta administratione seminarii, ejusdem regimine ac profectu opportuna videantur. Deinde unumquodque seminarium *suas* habeat *leges* oportebit, quas approbat episcopus et quibus determinatur quid agere, quid observare debeant tum hi qui praesunt tum hi qui subsunt huic ecclesiasticae institutioni. Seminaria interdioecesana et regionalia reguntur normis a S. Sede stabilitis (c. 1357).

His autem non contentus, Codex exemplum est imitatus Concilii Tridentini statuentis *duas commissiones* pro re disciplinari et oeconomica seminarii (sess. XXIII, c. 18) ; itaque decernit (c. 1359) binos constitui debere coetus deputatorum : alterum pro *disciplina*, alterum pro *administratione* bonorum temporalium seminarii. Utrumque deputatorum coetum constituunt duo sacerdotes, ab episcopo, audito Capitulo, electi ; sed ab hoc officio implendo prorsus *excluduntur* Vicarius Generalis dioecesis, familiares episcopi (scilicet qui in ejus domo degunt v. gr. ejus secretarius, etc.), rector seminarii, oeconomus ac confessarii ordinarii.

Munus horum deputatorum durat per *sexennium*, nec sine gravi causa sunt amovendi. Deinde rursus eligi possunt (c. 1359, § 3) ; eorum autem consilium debet episcopis in negotiis *majoris momenti* petere ¹.

Ad redditus seminariorum quod spectat, si deficient proprii, potest quidem episcopus parochos aliosque rectores ecclesiarum etiam exemptarum cogere, ut pro seminariis *stipem* exquirant statim temporibus, imo *tributum* seu taxam imperare in tota dioecesi ipse valebit, deindeque, si haec non sufficiant, attribuire seminario aliqua *beneficia simplicia* (c. 1355). Tributo seu taxae pro seminario obnoxiae sunt etiam domus religiosae *exemptae*, si stabiles redditus habeant et non solis eleemosynis vivant, nisi tamen in ipsis collegium discentium vel docentium ad commune Ecclesiae bonum promovendum actu habeatur (c. 1356, § 1). Tale collegium « discentium vel docentium, etc. », profecto erit *seminarium proprium* in quo pro bono communi Ecclesiae (utputa quando agitur de missionariorum Religione) instituuntur religiosi clerici ². *Subjiciuntur* *taxae* mensa quoque episcopalis, omnia beneficia etiam regularia aut juris patronatus, parociae aut quasi-parociae, quamvis alios redditus praeter fidelium oblationes non habeant, domus hospitalis auctoritate ecclesiastica erecta, sodalitates canonicae erectae et fabricae ecclesiarum, si suos redditus habeant.

Tributum illud seminaristicum, quod generale esse debet ejusdemque proportionis pro omnibus, *non valet* excedere 5 % reddituum taxae obnoxiorum,

¹ Vermeersch-Creusen (II, n. 693) secum quaerit, an debeat episcopus sub poena nullitatis petere consilium deputatorum in rebus majoris momenti? — Respondet ipse : Sub jure anteriore, S. C. Conc. 14 febr. 1594, nullam declaravit unionem beneficiorum factam sine petito consilio deputatorum. Cum tamen sanctio nullitatis in Codice expresse non addatur, regula generalis canonis 11 vult ut nullitatem negemus nisi pro actu peculiari consilium ad valorem dicatur requirendum. — Vide etiam C. Gennari, Consultations canoniques, I, p. 352 sqq. — ² Scribit Vermeersch-Creusen (II, n. 690) : « Paulo minus constat quid sit collegium discentium vel docentium ad commune Ecclesiae bonum promovendum. Tale est ipsum seminarium proprium in quo instituuntur religiosi clerici. Cf. resp. S. C. C., 30 mart. et 9 sept. 1594. Tale videtur etiam esse collegium catholicum omnibus adolescentibus apertum. » Severius in hac re Augustine, O. S. B. (tom. VI).

et *minuendum* erit, prout redditus seminarii augentur. Porro *is tantum redditus* subijcitur taxae, qui, deductis oneribus et necessariis expensis, supersit in anno; nec in eo redditu computari debent distributiones quotidianae (si omnes fructus distributionibus constant, excipitur tertia pars), nec fidelium oblationes, nec tandem, si omnes redditus paroeciae constant his solis oblationibus, subijcitur tributo tertia earumdem pars (c. 1356, § 3). Eo loco recte notat Perathoner (III, p. 137, nota 1), taxam hanc seminaristicam *vix in usum venire*, cum sit remedium extremum necessitatis.

Seminarium tum majus tum minus lege generali nunc est *exemptum* a potestate parochi (c. 1368). Itaque pro omnibus qui in seminario sunt, rector seminarii ejusve delegatus *officium parochi* adimplebit; exceptiones tantum paucae vigent sive in re matrimoniali sive quoad confessiones alumnorum audiendas, ut supra exposuimus.

CAPUT III

De censura ac prohibitione librorum.

Scriptores et Fontes : *Regulae Indicis Sacrosanctae Synodi Tridentinae jussu editae* (a Pio P. IV approbatae); *Benedicti P. XIV Constitutio* qua methodus praescribitur in examine et proscriptione librorum servanda (« Sollicita ac provida »); *Index librorum prohibitorum* Leonis XIII Summi Pontificis auctoritate recognitus, SSml. D. N. Pii PP. XI jussu editus (an. 1922); *S. Alphonsus*, Theol. mor., I, I, tr. 2, appendix III : dissertatio (Gaudé, I, p. 253); I. VII, n. 281 sqq. (Gaudé, IV, p. 419); *Marc-Gestermann*, I, Appendix, p. 863 sqq.; *Aertnys-Damen*, I, n. 1072 sqq.; *Wernz*, III, n. 96 sqq.; *C. Gennari*, in « *Monitore eccles.* », XXII; *C. Lega*, de judiciis eccles., III, l. 2, tit. 9, c. 2 sq.; *Pennacchi*, commentar. in Const. Officiorum ac munerum, in Acta S. S. XXX; *A. Boudinhon*, la Nouvelle Législation de l'Index; *Vermeersch*, de prohibitione et censura librorum, ed. 4; *Vermeersch-Creusen*, Epit., II, n. 720 sqq.; *Génicot-Salsmans*, I, n. 451 sqq., II, n. 588; *Noldin*, II, n. 696 sqq.; *Prümmer*, q. 414 sqq.; *Bargilliat*, I, n. 624 sqq.; *Aichner-Friedle*, § 150 sq.; *Laurentius*, n. 624 sqq.; *Hollweck*, das kirchliche Bücherverbot; *Hilgers*, der Index der verbotenen Bücher; *Haring*, § 111; *Perathoner*, das kirchliche Sachenrecht, p. 142 sqq.; *F. Claeys Bouvaert*, n. 351 sqq.; *Piat*, in « *Nouvelle Revue théologique* », vol. 30 sqq. (p. 44); *Sägmüller*, § 109, etc.

228. — Plura quidem essent circa prohibitionem librorum notanda; solent enim auctores distinguere prohibitionem aliquam *naturalem* quae fit jure naturae, prohibitionem deinde *mere ecclesiasticam* quae spectat ad legem positivam, prohibitionem tandem cum *censura quadam conjunctam*, quae pertinet ad materiam: de delictis et poenis (lib. V). Porro ordini nos inhaerebimus *ab ipso Codice* (c. 1384 sqq.) statuto, et praemissis notionibus historicis aliisque praeviis, dicemus primum de *censura* librorum, deinde de eorumdem *prohibitione*. Inde *triplex* articulus.

ARTICULUS I.

Notiones historicae et praeviae.

Vetustissimum librorum prohibitorum indicem exhibet *Decretum Gelasii* (an. circiter 495), quo recensentur scripta veterum haeticorum damnata. Insertum reperitur illud praeclarum Papae Gelasii documentum ad calcem primi tomi *Bullarii Romani* (ed. Taurin.), idque commemorat Leo P. XIII in Introductione suae Const. « Officiorum ac munerum » sub nomine « litterarum decretalium de recipiendis et non recipiendis libris, quas Gelasius opportune dedit. » *Elenchum* deinde scriptorum ac librorum a quorum usu fideles speciali ratione oporteret cavere, grassante plurimis in regionibus Europae haeresi, primus edixit *Paulus P. IV*, anno 1559 : quem indicem augendum perpoliendumque curaverunt *plures praesules* ac theologi tempore Concilii Tridentini. Ipsi quoque, jubente eadem sacra Synodo, *regulas* conscripserunt in editione, lectione usuque librorum servandas ; quibus regulis, quae, decem numero, « tridentinae » solent vocari, apostolicae auctoritatis robur additum fuit a *Pio P. IV*, anno 1564. Pro censura autem librorum rite habenda praeclaram instructionem edidit *Benedictus XIV*, anno 1753, cui titulus : *Sollicita et provida*. Tandem sub Leone XIII publici juris facta est celeberrima Constitutio : *Officiorum ac munerum* (25 januarii 1897) ; hanc mox quoque secutus est « *Index librorum prohibitorum* », seu catalogus eorum scriptorum ac operum quae peculiari modo proscriptioni subiacebant (an. 1900). Porro praedicta Leonina Constitutio exceperat decem regulas Indicis quae tridentinae vocabantur, earumque loco sufficebat « *Decreta Generalia* » in plures titulos et plura capita distributa ; Benedictinam vero Constitutionem seu Instructionem integram servabat. Novus Codex totam *de integro* ordinat legis prioris materiam, ita tamen ut in paucissimis tantum a textu primae hujus Leoninae Constitutionis recedere videatur, variet autem ipsum disponendi ordinem ac seriem capitum. Mirum est tum in editione sexta Indicis librorum prohibitorum anno 1917 sub pontificatu *Benedicti XV* exarata, tum in septima quae modo prodiit auspice *Pio P. XI* feliciter regnante (an. 1922) ejusdem Syllabi librorum vetitae lectionis editione, insertas fuisse duas Constitutiones prioris Indicis, Leonianam videlicet et Benedictinam ¹. Juxta canonem 22 vigent circa praescripta Indicis eae tantum leges quae *in ipso Codice* continentur ².

Jus autem solemniter vindicatur Ecclesiae « exigendi ne libros, quos ipsa judicio suo antea non recognoverit, fideles edant, et a quibusvis editos ex justa causa prohibendi » ; munus enim illud in *magisterio ecclesiastico* quo donavit Christus suam Ecclesiam perspicitur inclusum, eoque a primis christianitatis temporibus ipsa est usa, ut patet ex conspectu historico tradito ³.

¹ Haec ratio traditur hujus rei in « Praefatione » novae editionis (Lectori S. p. XI) : « Vulgantur autem una cum Syllabo librorum... Documenta aliqua pontificia, quae ad idem objectum referuntur, et inter illa etiam Constitutio « Officiorum ac Munerum » à Leone XIII... promulgata, utpote quae cum correctione et publicatione Indicis Leoniani intime cohaereat. » — ² Ita Noldin, II, n. 711 ; Vermeersch-Creusen, II, n. 720 et alii. — ³ Scribit Leo XIII : « Vehemens hac in re studium beati Pauli viderunt proxima originibus tempora ; similique ratione perspexit S. Patrum vigilantiam, jussa episcoporum, Conciliorum decreta, omnis consequens aetas » (Officiorum ac munerum).

Praescriptiones itaque circa prohibitionem librorum, quas legere est in novo Codice (c. 1384, § 2), *extenduntur* etiam ad quaslibet, ut aiunt, publicationes, sive sint diaria (journaux), sive periodica (revues), sive libelli, folia aut quaecumque alia scripta quamvis uno tantum constant folio (brochures, brochures, pamphlets, tracts, feuilles volantes) ; nisi tamen de contrario seu aliud constet. Porro vel ex *rei natura* aliud potest constare vel ex *sermonis contextu* vel ex manifesta *intentione* legislatoris, ut si uno phrasis membro proscribantur libri, alio vero libelli una cum libris, tunc satis apparet prohibitionem primi membri non se extendere ad alteram phrasis partem ¹.

Declaratio hujus c. 1384, § 2 non videtur extendenda ad *poenas* adversus quorundam librorum lectores editoresve, quia, ut animadvertit Vermeersch-Creusen (II, n. 722), dicitur in ipso canone : « Quae sub hoc titulo praescribuntur », id est sub titulo XXIII : de censura et prohibitione librorum, ubi tamen poenae non habentur. Ceterum, leges quae poenam statuunt aut liberum jurium exercitium coarctant, *strictae* subsunt interpretationi, ut expresse c. 19 declarat.

ARTICULUS II.

De censure librorum.

229. — Hic agitur de aliqua *censura praevia*, quae de jure exigitur, etiam quando a laicis conscribuntur notati libri ; neglecta hac censura, peccat quidem scriptor vel editor, non tamen *ipso facto* interdicitur ejus liber, nisi manifestetur verbis satis expressis, ut fit v. gr. canone 1399. A censura quae proprie *judicium* autoritativae recognitionis libri complectitur, distinguenda erit *licentia* simpliciter dicta, attingens immediate ipsam personam scribentis. Itaque tractat Codex : a) de operibus censurae subjiendis ; b) de iis qui concedunt licentiam edendi libros ; c) de munere censorum ; d) de licentia separata a censura.

I) De operibus censurae subjectis. — Praeviae censurae *debent* subji : Libri S. Scripturarum vel eorundem adnotationes et commentaria ; — Libri qui divinas Scripturas, s. theologiam, historiam ecclesiasticam, jus canonicum, theologiam naturalem, ethicen aliasve disciplinas religiosas ac morales spectant ; — Libri ac libelli precum, devotionis vel doctrinae religiosae, moralis, asceticae, mysticae, alique hujusmodi ; — Scripta quoque generaliter in

¹ Confer de hac re canones 1385, § 1, n. 2 et 1386, § 1, ubi tales occurrunt distinctiones.

quibus aliquid sit quod religionis ac morum honestatis peculiariter intersit *ob adjuncta quaedam*, v. gr. cum tractatur quaestio politica, oeconomica vel etiam linguistica, ut aiunt, cujus solutio *speciali* ratione intersit religionis ; — Imagines sacrae quovis modo imprimendae, sive preces adjunctas habeant, sive sine illis edantur ; — Quae pertinent quovis modo ad causas beatificationum et canonizationum Servorum Dei ; — Indulgentiarum libri omnes, summaria, libelli et folia in quibus concessionem earum continentur ; — Collectiones decretorum Romanarum Congregationum de novo edendae ; — Liturgici libri vel eorum partes vel etiam litaniae a S. Sede approbatae (debent ab Ordinario recognosci) ; — Versiones S. Scripturarum in linguam vernaculam nisi adsint *peculiares cautela*e, de quibus dicemus ; — Translatio demum vel nova editio alicujus operis jam approbati (iterum quippe approbatione eget), nisi agatur de excerptis e periodicis, quae seorsim queunt edi absque nova approbatione (c. 1392, § 2).

Notandum hic est, censurae praeviae non subjacere ea opera vel scripta quae *non* publici fiunt juris *sensu stricto*, v. gr. quae ad usum discipulorum, vel alium usum limitatum componuntur nec in commercio, ut aiunt, haberi solent ¹.

II) **De iis qui concedunt licentiam.** — Si agatur de libris ad religionem spectantibus vel sacris imaginibus, competentes sunt vel Ordinarius loci in quo libri aut imagines *publici juris* fiant, vel Ordinarius loci in quo *imprimantur*, vel loci Ordinarius *proprius auctoris*. Pro *religiosis exemptis* proprius Ordinarius loci est Ordinarius territorii in quo situs est conventus. Praeterea omnes religiosi *licentiam* quoque sui Superioris majoris antea consequi debent (c. 1385, § 3).

Pro edendis operibus quae spectent causas *beatificationum* et *canonizationum* requiritur licentia S. Rituum Congregationis (c. 1387). Imo expressa *Sedis Apostolicae* venia exigitur, quando edendae erunt collectiones authenticae precum piorumque operum quibus S. Sedes indulgentias adnexuit, itemque pro conficiendo elencho indulgentiarum (c. 1388, § 2). Ad imprimendas Collectiones Decretorum Romanarum Congregationum necessaria erit licentia *Moderatorum* harum Congregationum (c. 1389).

In edendis *ceteris* libris scriptisve quae censurae obnoxia sunt, lex est ut petatur *licentia* Ordinarii loci (nempe generatim loci ubi imprimuntur aut

¹ Nonnunquam ea scripta dicuntur impressa per « modum manuscripti » vel ad « usum privatum », similive ratione. Vide de his quae habet Marc-Gestermann (I, pag. 864) citans etiam Vermeersch et Linz. Quartal-Schrift, 1913, p. 488.

publici juris fiunt). Attamen *versiones S. Scripturarum* quae, licet sint in lingua vernacula habitae, non duntaxat adnotationibus praecipue excerptis ex s. Ecclesiae Patribus et catholicis scriptoribus, debent a *Sede Apostolica* probari (c. 1391). Usus non semel id efficit, ut quaedam partes, v. gr. epistolae vel evangelia anni, possint absque illis adnotationibus imprimi; sufficere quoque in hac re videtur versio « paraphrastica » ut aiunt, qualem fecit Carrière.

III) **De censoris munere.** — En ex variis documentis doctrina quae circa *munus* censorum stabilita fuit (c. 1393) :

In cunctis *Curiis episcopalibus* adesse debent censores ex officio, qui eligantur ex utroque clero, et aetate, eruditione ac prudentia sint commendati. Porro examinatores isti in suo officio obeundo, omni personarum acceptione deposita, tantummodo prae oculis habere jubentur Ecclesiae *dogmata* et *communem* catholicorum *doctrinam* quae Conciliorum generalium decretis aut Sedis Apostolicae constitutionibus seu praescriptionibus atque probatorum doctorum consensu continetur. Sententiam suam tenetur censor dare scripto. Quae si faverit, Ordinarius faciat auctori potestatem edendi suum opus; praeponi tamen debet censoris iudicium, inscripto ejus nomine. Fit plerumque sub formula: nihil obstat. Extraordinariis tantum in adjunctis ac perquam raro, prudenti Ordinarii arbitrio, *censoris mentio* omitti poterit (c. 1393, § 4). *Non una est sententia* circa explanationem hujusce praescripti, quatenus nempe in ipso opere inserendum esset nomen censoris. *Affirmant* multi; et fateor textum affirmanti magis favere opinioni. Audacter tamen *Vermeersch-Creusen* (II, n. 727) contrariam propugnat sententiam asserendo, id nec verba canonis nec rationem postulare. « Non verba canonis, namque c. 1394 (qui modo citatum canonem sequitur) non exigit nisi ut ipsa licentia vulgetur; non ratio, ideo enim mentio censoris requiritur ut de aliquo libri sponsore constet. Ad hoc autem satis est ut nomen censoris in archivio servetur. Ac re vera, tum in Urbe, tum extra Urbem, nomen censoris in multis libris non apparet. » Etsi haec argumenta non plene convincant, nulla apparet ratio *urgendi* textum c. 1393, § 4. Auctoribus vero nomen censoris nunquam pateat, antequam hic faventem sententiam ediderit (id. § 5).

IV) **De licentia quae separata habetur a censura.** — Discernere oportet ea quae respiciunt laicos viros, clericos saeculares et religiosos. *Laici viri* catholici, nonnisi ex justa ac rationabili causa ab Ordinario loci probata, possunt scribere in diariis, foliis vel libellis periodicis qui religionem catholicam aut bonos mores *impetere*

solent (c. 1386, § 2). — *Clerici* vero *saeculares* vetantur sine consensu suorum Ordinariorum libros quoque, qui de rebus *profanis* tractent, edere, et in diariis, foliis vel libellis periodicis scribere vel eadem moderari. Haec tamen licentia, ut putat Vermeersch-Creusen (II, n. 728 et 729), non debet necessario *imprimi* ; quia stricte lex tantummodo de licentia agere videtur quae sit conjuncta censurae. — *Religiosi* semper egent licentia sui Superioris majoris et deinde etiam Ordinarii loci (c. 1386, § 1).

Licentia qua Ordinarius potestatem edendi facit, in scriptis erit concedenda ; in *principio* autem vel in *fine* libri, folii aut imaginis imprimatur, expresso nomine concedentis itemque loco et tempore concessionis (c. 1394, § 1). Si vero licentia deneganda videatur, auctori roganti indicandae erunt *rationes*, nisi gravis causa aliud exigat (id. § 2).

Recte notat in hac re *cl. Vermeersch* (Summa, n. 548) : « Censoris munus, si sola canonis verba respicias, est de doctrina libri judicare, non de ejus opportunitate... in ferendo judicio non privatas aut suae scholae opiniones sequatur » ¹.

ARTICULUS III.

De prohibitione librorum.

230. — Prohibitio seu interdictio alicujus libri vi legis ecclesiasticae, *id efficit* ut liber iste sine debita licentia nec edi, nec legi, nec retineri, nec vendi, nec in aliam linguam verti, nec ullo modo cum aliis communicari (v. gr. commodando) possit (c. 1398, § 1). Nequit deinde liber prohibitus rursus in lucem edi, nisi, factis correctionibus, licentiam is dederit qui librum prohibuerat aut ejus Superior vel successor (id. § 2).

Jamvero circa prohibitionem librorum modo descriptam haec sunt inquirenda juxta *methodum Codicis* : 1) quis habet *jus* prohibendi libros ; 2) quid de *denuntiatione* librorum pravorum est tenendum ; 3) quinam libri *ipso jure* prohibentur ; 4) quaenam personae *eximuntur* ab hac lege ecclesiastica ? — De his singulis dicemus.

I) De iis qui *jus* habent prohibendi libros. — Jus et officium libros ex justa causa prohibendi, habent :

a) *Romanus Pontifex* per se vel per Sacras Congregationes, itemque *Concilia Generalia* pro tota Ecclesia.

¹ Confer etiam Perathoner, II, p. 144 sq.

b) *Concilia particularia* pro regionibus sibi subditis.

c) *Locorum Ordinarii* pro suis respectivis diœcesibus.

Probabilius a prohibitionibus Ordinariorum locorum immunes existunt *religiosi exempti*, quamvis teneantur et ipsi praescriptis vel generalibus vel jure naturae habitis¹; adde quoque periculum scandali, quod non tam facile aberit, si prohibitio Ordinarii loci ab ipsis non servetur.

d) *Abbas* monasterii sui juris, *Supremus Moderator* Religionis clericalis exemptae cum suo Consilio vel Capitulo, pro suis tantum subditis.

Imo, si periculum sit in mora, possunt alii *Superiores majores* (v. gr. Provinciales) cum proprio Consilio, prohibere libros; ea tamen lege ut statim rem deferant ad Supremum Moderatorem (c. 1395, § 3).

II) *De denuntiatione librorum pravorum.* — Uniuscujusque fidelis est perniciosos denuntiare libros aut Ordinariis aut Sedi Apostolicae, maxime vero *clericorum* et *virorum peritorum*, in aliqua dignitate ecclesiastica constitutorum. Id tamen peculiari titulo pertinet ad *Legatos* S. Sedis, ad *Ordinarios* locorum ac *Rectores* Universitatum catholicarum (c. 1397). Causae exponendae sunt cur liber prohibendus existimetur; nomina vero denuntiantium secreta servantur. Ipsi Ordinarii vigilent in libros, qui in proprio territorio edantur aut venales prostent.

Si aliquis liber subtilius exigit examen vel ex graviore causa, deferant eum Ordinarii ad *judicium* Sedis Apostolicae (c. 1397, § 4 et 5).

III) *De libris qui ipso jure prohibentur.* — Canone 1399 enumerantur omnes libri de jure prohibiti, et quidem eodem fere ordine quo in Constitutione « *Officiorum ac munerum* » descripti erant. Notare autem oportet, multos etiam libros in *speciali catalogo Indicis* adhuc insertos reperiri, qui stricte tanquam prohibiti sunt habendi². Itaque haec a Codice exhibetur enumeratio:

1) S. Scripturae *textus originalis* editio itemque *antiquarum versionum* catholicarum ac cujusvis versionis, quae fuerit ab *acatholicis* quibilibet confecta aut publicata. Permittitur tamen iis qui studiis theologicis vel biblicis *quovis modo* operam dant, dummodo iidem libri fideliter et integre editi sint neque impugnentur in eorum prolegomenis aut adnotationibus catholicae fidei

¹ Ita sentiunt Marc-Gestermann, I, p. 868; Vermeersch-Creusen, II, n. 731; Prümmer, q. 418, etc. — ² Prohibitis primis voluminibus alicujus operis, non ideo prohibentur alia, fiunt tamen suspecta. Prohibitio in « odium auctoris » jam non amplius viget, et quando damnantur « opera omnia », non comprehenduntur ea quae post decretum eduntur vel innocua perspiciuntur (Marc-Gestermann, p. 870).

dogmata¹. Eadem exceptio viget sub iisdem conditionibus quoad usum librorum qui versiones S. Scripturae in *linguam vernaculam* exhibent absque praevia censura aut requisita licentia (cf. n. 229).

2) Libri quorumvis scriptorum, haeresim vel schisma *propugnantes* (non tantummodo proponentes), aut ipsa religionis *fundamenta* quoquo modo evertere nitentes, v. gr. impugnando existentiam Dei, spiritualitatem animae, vim probandi miraculorum et sic porro².

3) Libri qui religionem aut bonos mores, *data opera*, impetunt, id est : ex professo vel ex intentione directe contraria, notabilique in parte.

4) Libri quorumvis acatholicorum (etiam non baptizatorum), qui ex professo de religione tractant, nisi *constet* nihil in eis contra fidem catholicam contineri. Stat igitur praesumptio contra hos auctores, quae tamen cedit veritati, v. gr. quando vir doctus et in ea re peritus affirmat contrarium.

5) Libri *textus*, adnotationes vel commentaria ac versiones referentes S. Scripturae absque debita licentia, itemque libri ac libelli qui *novas* apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula enarrant, vel qui *novas* inducunt *devotiones* (v. gr. erga cor S. Josephi), etiam sub praetextu quod sint privatae, si editi fuerint non servatis canonum praescriptionibus ; nempe si caruerint debita licentia. Porro *non* amplius requiritur protestatio auctoris ab Urbano VIII praescripta, ut tenet Marc-Gestermann, I, p. 872.

6) Libri qui quodlibet ex catholicis *dogmatibus* impugnant vel derident ; qui *errores* ab Apostolica Sede (etiam a s. Congregationibus) proscriptos tuentur, utputa errores Syllabi ; qui *cultui* divino detrahunt ; qui *disciplinam* ecclesiasticam evertere contendunt, excitando v. gr. contra obedientiam Praesulibus debitam ; qui *data opera* ecclesiasticam hierarchiam aut statum clericalem vel religiosum (non ergo singulares tantum personas) *probris* afficiunt.

7) Libri qui superstitionem, sortilegia, divinationem, magiam, evocationem spirituum, aliaque id genus *docent* vel *commendant*. Non tamen prohibentur libri qui facta simpliciter referunt.

8) Libri qui duellum, suicidium, divortium *licita* statuunt ; qui

¹ Pro uberiore explanatione confer « Theol. praktische Quartalschrift », 1922, p. 473 sqq., Marc-Gestermann, p. 874 ; Vermeersch-Creusen, II, n. 735, etc. — ² Fundamenta religionis sunt veritates illae quae ipsam religionem naturalem fundant ac necessariae iudicantur ut adultus infidelis adducatur ad fidem. Sufficit ut quocumque modo evertantur haec religionis fundamenta.

de sectis massonicis et aliis ejusdem generis societatibus (secretis et subversivis ordinis stabiliti) agentes, eas utiles et non perniciosas Ecclesiae et statui esse *contendunt*.

9) Libri qui res lascivas seu obscenas ex professo tractant, narrant aut docent. Res *lascivae* seu obscenae eae sunt quae per se impuram excitant libidinem ac eo fine proferuntur. Non ergo agitur de libris qui notiones anatomicas, etc., necessarias suppeditant, sed de iis qui vulgo obsceni habentur et sunt, v. gr. « pornographici ». Oportet ut *ex professo* de his tractet auctor, non obiter tantum et per transennam.

10) Libri *liturgici* de novo editi, qui cum authenticis editionibus a S. Sede approbatis non congruunt, ratione alicujus mutationis in ipsis peractae.

11) Libri quibus divulgantur *indulgentiae* apocryphae, vel a S. Sede proscriptae aut revocatae.

12) Imagines quoquo modo impressae D. N. Jesu Christi, B. Mariae Virg., Angelorum atque Sanctorum vel Servorum Dei, quae sint *alienae* ab Ecclesiae sensu et decretis, de quibus maxime Benedictus XIV agit in Constitut. « Sollicitudini » (1 oct. 1745); v. gr. quando imago « Servi » Dei aureolam habet alicujus « Sancti ».

IV) De personis quae eximuntur a lege prohibitionis. — A lege ecclesiastica prohibitionis librorum eximuntur *ipso jure*: Eminent. Patres Cardinales, Episcopi etiam titulares, Ordinarii (v. gr. Provinciales Religionum clericalium exemptarum), adhibitis tamen necessariis cautelis; eximuntur, vi *specialis* concessionis, illi quibus legitima facta est licentia, sive a Sede Apostolica per sectionem S. Officii, sive ab alio Superiore ecclesiastico facultate praedito id suis subditis cum delectu et ex justa causa permittendi. *Rarissime* conceditur licentia libros legendi obscenos ex professo. Licentia vero, a quovis obtenta, nullo modo quis eximitur a prohibitione juris *naturalis* legendi libros qui ipsi proximum spirituale periculum praestant¹. Ordinarii locorum alique curam animarum habentes opportune fideles *monere tenentur* de periculo et damno lectionis librorum pravorum, praesertim prohibitorum (c. 1405, § 2).

In casibus *urgentibus* tantum et pro singulis dumtaxat libris licentiam suis subditis concedere possunt Ordinarii. Qui autem facultatem consecuti sunt legendi et retinendi libros prohibitos, nequeunt ideo legere et retinere libros

¹ Expresse id declarat canon 1405. Itaque exemptio ab hac lege ita est intelligenda, ut eximatur quis a lege tantum positiva et ecclesiastica, non vero a lege naturali, de qua vigent principia scientiae moralis. De modo practico impetrandi licentiam cf. Vermeersch-Creusen, II, n. 736.

quoslibet a suis Ordinariis proscriptos, nisi in apostolico indulto *expressa* etiam facta fuerit potestas legendi et retinendi libros a quibuslibet damnatos. Gravi tenentur praecepto libros prohibitos ita *custodiendi*, ut hi ad aliorum manus non perveniant (c. 1403).

Demum quod *venditores librorum*, bibliopolas, etc., attinet, notare oportet eos non posse vendere, commodare et retinere libros de *obscenis* ex professo tractantes. Ceteros libros prohibitos venales habere queunt, modo debitam a *S. Sede* licentiam impetraverint et prudenter existimare possint in casu peculiari, si ab ipsis ematur liber, emptorem hunc librum legitime petiisse. Itaque jam non tenentur interrogare emptorem; sufficit enim *praesumptio* rationabiliter habita (c. 1404).

CAPUT IV

De beneficiis ecclesiasticis.

Scriptores : *S. Alphonsus*, Theol. mor., IV, c. 2 : de beneficiis ecclesiasticis, n. 83 sqq.; *Thomassin*, Ancienne et Nouvelle Discipline de l'Église touchant les bénéfices et les bénéficiers; *Petrus Leurenus*, Forum beneficiale; *C. De Luca*, Theatrum veritatis et justitiae, l. XII, p. I : de beneficiis ecclesiasticis; *Salmonicenses*, Coursus theol. mor., tr. 28, Appendix : de beneficiis eccles.; *Phillips*, VII, § 378 sqq.; *von Scherer*, I, § 73; II, § 193, 201 sq.; *Wernz*, II, n. 240 sqq., III, n. 179 sqq.; *Marc-Gestermann*, II, n. 2235 sqq.; *Aichner-Friedle*, § 76 sqq.; *Vermeersch-Creusen*, II, n. 741 sqq.; *Laurentius*, n. 296 sqq.; *Huguenin-Marc*, n. 752 sqq.; *Prümmer*, q. 422 sqq.; *Bargilliat*, II, n. 1523 sqq.; *Heiner*, II, p. 146 sqq.; *Perathoner*, III, p. 149 sqq.; *Haring*, § 171 sqq.; *F. Claeys Bouuaert*, n. 364 sqq.; *Pöschl*, p. 115 sqq., 122 sqq., etc.

Non raro de re beneficiari citantur quoque *Garcias*: Tractatus de beneficiis, et *Pyrrhus Corradus*: De praxi beneficiaria.

231. — De beneficiis jam pluries est actum, nempe primum in « Libro II » quando sermo erat de: Officiis ecclesiasticis (c. 145 sqq.), cum beneficium semper conjunctum sibi habeat aliquod officium; deinde quando disceptatum est de *officiis in specie*, v. gr. de episcopatu, canonicatu, parochiatu, qui proprie et stricte sunt beneficia. Quare, ut sapienter monet *Wernz* (III, n. 179), ne inutiliter idem repetatur, ea tantum hoc loco addentur, quae supplenda sunt juxta *ordinem Codicis*. « Beneficium » autem effertur in parte quinta Libri III : De rebus, quia est ens juridicum constans elemento tum spirituali tum temporali; pertinet igitur ad res *mixtas* et est objectum quoque *simoniae*, de qua in initio Libri III.

Ordo dicendorum hic erit : *a)* de *natura* disseremus et *divisione* beneficiorum; *b)* de eorum *constitutione* et *collatione*; *c)* de *jure patronatus*; *d)* de *officiis* beneficiariorum et *dimissione* aut *permutatione* beneficiorum.

ARTICULUS I.

De natura ac divisione beneficiorum.

I) Natura beneficii. — Olim *non una* erat variorum auctorum definitio circa beneficia et officia, quae nonnunquam vix ab invi-

cem distinguebantur ; *idem* autem sonabat generatim beneficium ac praebenda. Communior et rectior definitio beneficii ea erat quam cum Salmanticensibus (tr. 28, Appendix, n. 1) et pluribus aliis proponebat *S. Alphonsus* (IV, n. 83) : « Beneficium ecclesiasticum est jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiae, propter officium aliquod spirituale, auctoritate Ecclesiae constitutum. »

Nunc demum *authentice* definitum est beneficium ecclesiasticum sensu proprio et stricto ab ipso Codice (c. 1409). « Beneficium ecclesiasticum, sic ille, est ens juridicum a competenti ecclesiastica auctoritate in perpetuum constitutum seu erectum, constans officio sacro et jure percipiendi redditus ex dote officio adnexos. » Est igitur « ens juridicum », in eo sensu quem aperte declarat canon 99, nempe : beneficium *per se* et independentem a beneficiario (qui est persona physica, saltem plerumque) constituit *personam moralem* non collegialem. Porro in definitione tradita affirmatur, *duo* essentialiter concurrere ad efformandum beneficium, scilicet *officium* sacrum seu ut jam olim Salmanticenses explanarunt (l. c. n. 4) « quid spiritualitatis annexum » ita ut solis clericis conferri possit ; deinde *jus quoque* percipiendi redditus temporales et quidem ex « dote » seu ex bonis speciali modo in hunc finem constitutis.

Haec *dos* comprehendit sive bona quorum proprietas est penes ipsum ens juridicum (v. gr. domus cum agris), sive certas et debitas praestationes alicujus familiae vel personae moralis (ex. gr. gubernii), sive certas et voluntarias fidei-
lium oblationes, sive jura, ut dicitur, stolae (les droits d'étole) intra fines taxationis dioecesanae vel legitimae consuetudinis, sive chorales distributiones, si agatur de aliquo beneficio canonicorum, exclusa tamen *tertia* earumdem parte eo casu quo *omnes* redditus his distributionibus consistant (c. 1410). Valde ample juxta *novum Codicem* dos beneficii intelligitur, ita quidem ut teste Vermeersch-Creusen (II, n. 743) nihil jam desideretur quominus etiam paroeciae Statuum Foederatorum Americae sint *beneficia sensu canonico*.

Duae conditiones in definitione tradita speciali adhuc egent explicatione ; scilicet primum beneficia debent ab *auctoritate ecclesiastica* erigi, quamvis dos eorum materialiter possit constitui voluntate privata. Itaque conjunctio dotis cum determinato officio a nulla alia valebit fieri potestate quam auctoritate Ecclesiae. Praeterea requiritur in beneficii erectione *perpetuitas*, nempe perpetuitas *objectiva* ; non enim necessaria est perpetuitas *subjectiva*, nec videtur exigi continuitas quae deest v. gr. in munere Vicarii Capitularis. Perpetuitas objectiva tunc adest, cum *jus* ipsum percipiendi fructus *in se perpetuo* et non ad tempus tantum fundetur ; perpetuitas autem subjectiva adest, cum *clericus* qui suscipit beneficium, illud perpetuo habeat cum jure acquisito ad redditus,

propter canonicam inamovibilitatem. Ex jure hodierno parochi *amovibiles*, licet perpetuitate subjectiva careant, beneficiarii sensu vero dici poterunt ¹.

Ex his dictis et propter expressam juris declarationem (c. 1412) *non sunt beneficia sensu canonico* :

- 1) Vicariae paroeciales non in perpetuum erectae.
- 2) Cappellaniae laicales, ut per se patet.
- 3) Coadjutoriae cum vel sine futura successione (deficit ea quae requiritur perpetuitas).
- 4) Pensiones personales (non adest perpetua erectio).
- 5) Commenda temporalis, seu concessio reddituum alicujus ecclesiae aut monasterii alicui facta ita ut, eo deficiente, redditus ipsi ad ecclesiam vel monasterium revertantur ; non enim *conjungitur* officium ecclesiasticum huic commendae. Idem dicendum est de praestimoniis seu bursis studiorum (bourses).

II) *Divisio*. — Dividuntur beneficia praesertim his modis :

a) In *consistorialia*, quae in Consistorio conferri solent, ut episcopatus ; et in *non consistorialia*.

b) In *saecularia*, quae ad solos clericos saeculares spectant ; et in *religiosa*, quae ad solos pertinent religiosos. In dubio, saecularia semper praesumuntur.

c) In *duplicia* seu residentialia, quae praeter officium beneficiale, adnexam habent obligationem residendi ; et in *simplicia* seu non residentialia, quae hanc non habent residendi obligationem. Olim duplex habebatur beneficium, quando *cura animarum* ipsi erat *conjuncta* (cf. Bargilliat, ed. 25, II, n. 1386).

d) In *manualia*, temporaria seu *amovibilia*, quae conferuntur revocabiliter ; et in *perpetua* seu *inamovibilia*, quae dantur in perpetuum (perpetuitas subjectiva).

e) In *curata*, quae curam animarum sibi habent adnexam ; et in *non curata*, quae eam non habent, v. gr. simplices canonicatus.

ARTICULUS II.

De constitutione ac collatione beneficiorum.

232. — *Constituuntur* beneficia cum eriguntur ; *conferuntur* autem cum alicui subjecto tribuuntur, non quidem tanquam pro-

¹ Olim exigebant plures auctores perpetuitatem etiam subjectivam ut posset beneficium stricte dictum constitui. Inter hos auctores refertur quoque Wernz, II, n. 240, nota 8, ut habet Vermeersch-Creusen (II, n. 742). Codex eam perpetuitatem non requirit.

prietario, sed tanquam administratori qui iis juxta normas juris possit frui.

I) **De erectione beneficiorum.** — Beneficia consistorialia uni *Sedi Apostolicae* reservantur. Non consistorialia beneficia possunt praeter S. Pontificem etiam *Ordinarii* erigere in suo quisque territorio, excepta tamen erectione dignitatum in aliquo capitulo (c. 1414, § 2 et c. 394, § 2).

Etiam *Cardinales* in proprio titulo vel diaconia beneficia non curata erigere valebunt, nisi ecclesia sit Religionis clericalis exemptae.

Dos stabilis et congrua constitui debet, priusquam erigatur beneficium aliquod. Si haec dos sit numerata pecunia, *Ordinarius*, audito Consilio administrationis, eam quamprimum *collocari* curabit in tutis et frugiferis fundis vel nominibus seu titulis. Statim autem paroecias vel quasi-paroecias erigere *licebit*, casu quo *prudenter praevideatur* ea quae necessaria sunt aliunde non defutura. Semper tamen ii quorum interest, vocandi et audiendi sunt ante beneficii erectionem.

Conditiones quoque in *limine foundationis* possunt de consensu *Ordinarii* apponi, dummodo sint honestae et naturae beneficii congruentes; semel admissae, nequeunt valide nec supprimi nec immutari, nisi agatur de mutatione favorabili et accedat fundatoris aut patroni consensus.

II) **De collatione beneficii.** — *Supremus collator beneficiorum* in universa Ecclesia est *Romanus Pontifex*, qui sibi quoque reservare poterit beneficia conferenda (c. 1431). *Cardinalis* in suo titulo vel diaconia, deinde *Ordinarius* loci in proprio territorio beneficia etiam conferre valebunt, nisi probetur exceptio; habent igitur « intentionem in jure fundatam », ipsisque, ut aiunt, jus per se assistit. Attamen si *Ordinarius* intra *semestre* ab habita certa vacationis notitia beneficium non contulerit, hujus collatio *devolvitur* ad *Sedem Apostolicam*, excipitur solummodo beneficium parochiale (c. 1432, § 3).

S. Sedi de jure reservatur collatio omnium beneficiorum *Cardinalium*, *Officialium* majorum Curiae Romanae, *Familiarium*, etiam honoris tantum causa, S. Pontificis tempore vacationis beneficii; deinde eorum beneficiorum quae, fundata extra Romanam Curiam, vacaverint per beneficiarii *obitum in ipsa Urbe*, aut quae *invalidè* ob simoniae vitium collata fuerint, aut demum quibus Papa per se vel per delegatum *manus*, ut aiunt, *apposuerit* (admittendo renuntiationem, irritam declarando electionem et sic porro juxta c. 1435, § 1, n. 4).

Nunquam sunt reservata, nisi id *expresse* dicatur, beneficia manualia (scilicet temporaria) vel juris patronatus laicalis aut mixti, de quibus in articulo sequenti statim dicemus.

Clericus debet *expresse* beneficium *acceptare*, ut provisio sit

valida. Nemo vero potest sibi ipsi conferre beneficium, nec quis habilis est ad acceptanda et retinenda *plura* beneficia incompatibilia. Porro *incompatibilia* sunt non solum duo beneficia, quorum onera universa idem beneficiarius per se implere simul nequeat, sed etiam duo beneficia quorum alterutrum ad *honestam* ipsius *sustentationem* sufficiat (c. 1439).

ARTICULUS III.

De jure patronatus.

233. — Ipse Codex *fuse* tractat de jure patronatus, quod intime connectitur cum beneficiis ecclesiasticis, in posterum vero nullo titulo valide constitui poterit (c. 1450, § 1). Itaque *breviter* dicemus : a) de juris patronatus notione ac divisione ; b) de ipsius limitatione et cautelis ; c) de praesentatione facta a patrono et privilegiis patroni ; d) de oneribus patronorum et extinctione jurispatronatus.

I) De definitione ac divisione jurispatronatus. — Nomine *patroni* vocarunt scriptores latini defensorem aliquem provinciae, civitatis aut causae etiam civilis particularis ; idem sonabat ac advocatus. Saeculo XII eo vocabulo designati fuerunt a christianis *insignes fundatores* ecclesiarum et beneficiorum. Magnis donati sunt privilegiis, imo jam *saeculo VII* (tempore Concilii Tolentani, an. 655) jus obtinuerant clericos praesentandi ad ecclesiam ab ipsis fundatam vel dotatam. Porro *tres* enumerantur *tituli originarii*, ut aliquis benefactor nomine et privilegiis patroni insigniatur, nempe : *aedificatio* seu largitio pecuniae ad construendam ecclesiam, *dos congruens*, id est dotatio certa ac sufficiens per assignationem reddituum convenientium, et tandem *fundus*, scilicet concessio alicujus fundi pro aedificanda ecclesia. Unus ex his titulis sufficit, inde notissimus versus Glossae :

« Patronum faciunt dos, aedificatio, fundus. »

Jure hodierno definitur jus patronatus (c. 1448) : « Est summa privilegiorum, cum quibusdam oneribus, quae ex Ecclesiae concessionem competunt fundatoribus catholicis ecclesiae, cappellae aut beneficii, vel etiam eis qui ab illis causam habent », nempe fundatoribus certa quadam ratione succedunt, v. gr. per haereditatem.

Dividitur jus patronatus in aliquod *reale*, quatenus alicui rei cohaereat, et in aliquod *personale*, directe ad personam spectans (c. 1449). Deinde datur jus patronatus ecclesiasticum, laicale vel mixtum, juxta *qualitatem tituli* quo quis potitur jure patronatus. Itaque si titulus ille est ex bonis ecclesiasticis, jus patronatus est *ecclesiasticum*, puta aliquis canonicatus ; si est laicalis titulus, v. gr. cum beneficium dotetur ex bonis patrimonialibus, jus patronatus vocatur *laicale*, etsi clericus eo potiatur. Tandem *mixtum* erit,

quando partim ex bonis stricte ecclesiasticis partim ex bonis laicalibus fundatum est beneficium. *Alia divisio* hæc est : jus patronatus datur hæreditarium, familiare, gentilitium et mixtum. *Hæreditarium* habetur, quando transit ad hæredes ; *familia*re, quando ad eos taxative transit qui de familia sunt fundatoris ; *gentilitium*, quando de gente ipsius ; *mixtum*, quando ad eos transit qui simul sunt hæredes et de familia vel gente fundatoris.

II) **De limitatione et cautelis circa jus patronatus.** — Ecclesia non favet juri patronatus, id quod maxime apparet ex prohibitione in posterum ullum patronatus jus constituendi (c. 1450, § 1). Imo *curandum* est Ordinariis locorum, ut patroni, loco juris patronatus quo fruuntur aut saltem loco juris praesentandi, spiritualia suffragia etiam perpetua pro se suisve acceptent (c. 1451, § 1) ; id autem significat juxta interpretationem Pontificiae Commiss. diei 12 nov. 1922 (A. A. S., XIV, p. 663), « ab Ordinariis locorum *suadendum* esse patronis ut loco juris patronatus... spiritualia suffragia etiam perpetua pro se suisve acceptent ; et hinc patronos, praesertim ecclesiasticos, optime se gerere si hisce suasionibus obsequantur ».

In posterum potest adhuc Ordinarius loci fidelibus benefactoribus et fundatoribus spiritualia suffragia eorum liberalitati proportionata *concedere* vel ad tempus vel etiam in perpetuum ; imo foundationem beneficii ea conditione admittere ut *prima vice* illud obtineat clericus fundator vel alius clericus a fundatore designatus (c. 1450, § 2).

Omnes patroni *novis legibus* tenentur quae in Codice promulgantur c. 1452 et sq., de quibus *nunc* agemus.

III) **De praesentationis jure et aliis privilegiis patroni.** — Praecipua *jura* patronorum hæc sunt : 1) Patroni possunt *praesentare* clericum ad ecclesiam vacantem vel beneficium vacans. — 2) *Salva* semper executione onerum et honesta beneficiarii sustentatione, jus habent patroni *alimenta obtinendi* ex ecclesiae vel beneficii redditibus, si qui supersint, quoties ad *inopiam* nulla sua culpa redaeti fuerint. — 3) Jus quoque habent, si ita ferant legitimae locorum consuetudines, in sui patronatus ecclesia ad *stemma* gentis vel familiae, *praecedentiam* ante ceteros laicos in processionibus vel similibus functionibus, *digniore*m *sedem* in ecclesia, sed extra presbyterium et sine baldachino (c. 1455). Porro uxor exercet jus patronatus per seipsam, non per maritum ; minores vero per parentes aut tutores, nisi hi sint acatholici, tunc enim jus patronatus

interim *suspensum* manet. Valide *nequit* jus patronatus *transmitti* ad infideles, publice apostatas, haereticos, schismaticos, adscriptos societatibus secretis ab Ecclesia damnatis, nec ad quoslibet excommunicatos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam.

Praesentatio ad beneficium vacans, nullo obstante impedimento, fieri debet, nisi brevius tempus praescribatur, *saltem intra 4 menses* a die quo is, cui jus est instituendi, patronum certiore fecerit de vacatione beneficii et de sacerdotibus qui in concursu fuerunt probati, si agatur de beneficio quod per concursum conferri debet (c. 1457); *secus* beneficium pro eo casu fit liberae collationis. Pendente aliqua lite de praesentationis jure, suspendatur omnino collatio usque ad finem controversiae; interim praeficiendus erit *oeconomus* ad gerendas res beneficii. Si per *concursum* ecclesiae vel beneficio provideri debeat, patronus, etiam laicus, non potest praesentare nisi aliquem clericum legitime ex concursu probatum, dummodo jure *particulari* praescribatur concursus ¹. Praesentatio fieri debet Ordinario loci, cujus est judicare utrum idonea sit persona praesentata. Si praesentatus non idoneus reperiatur, patronus potest alium intra tempus 4 mensium praesentare; sed si ne hic quidem idoneus repertus fuerit, beneficium pro *eo casu* fit liberae collationis, nisi intra 10 dies a significatione recusationis recursus a judicio Ordinarii ad S. Sedem interponatur; quo pendente, *suspendatur* oportet collatio beneficii usque ad finem controversiae (c. 1465, § 1). Si plures idonei praesententur, Ordinarius inter eos *magis idoneum* eligit.

Privilegium praesentationis est *strictae* interpretationis, nec jus patronatus inducit.

IV) De oneribus patroni et extinctione juris patronatus. — Onera seu officia patronorum sunt: 1) Ordinarium loci *monere*, si bona beneficii dilapidari viderint, quin tamen se immisceant administrationi eorundem bonorum. — 2) Ecclesiam collapsam vel denuo *aedificare vel reparare*, judicio Ordinarii, si ex titulo aedificationis jus patronatus habeant et onus illud non fabricae ecclesiae incumbat. — 3) Reditus cum penitus defecerint, *supplere*, si ex dotationis titulo jus patronatus proveniat (c. 1469, § 1).

¹ Ita decisum est a Pontif. Commissione, die 12 nov. 1922: « Utrum ad normam c. 1462 paroeciae aliave beneficia obnoxia juri patronatus laicalis conferri semper debeant per concursum, ita ut patronus etiam laicalis non possit praesentare nisi clericum legitime ex concursu probatum? — Resp. Affirmative, si paroeciae aliave beneficia juris patronatus laicalis sint obnoxia concursui jure particulari, ex. gr. foundationis vel legitimae consuetudinis; secus negative. » (Acta Apost. Sedis, vol. XIV, pag. 663).

Exstinguitur autem jus patronatus : 1) Si patronus, intra tempus ab Ordinario sub poena cessationis patronatus praefiniendum, ecclesiam *collapsam* non denuo aedificaverit vel restauraverit aut reditus auxerit. — 2) Si juri suo *renuntiaverit*. — 3) Si S. Sedes jus patronatus *revocaverit* aut beneficium perpetuo suppresserit. — 4) Si contra jus patronatus legitime *praescriptum* fuerit, nempe per 30 annos ut videtur. — 5) Si res cui patronatus inhaeret, *pereat* ; aut exstinguatur familia, gens, linea cui secundum tabulas foundationis reservatur. — 6) Si, consentiente patrono, ecclesia vel beneficium *uniatur* alii liberae collationis, aut ecclesia fiat electiva vel regularis. — 7) Propter nonnulla *crimina* in ipso Codice designata, scilicet si patronus jus suum simoniace transferre tentaverit ; si factus fuerit haereticus, apostata, schismaticus ; si bona ecclesiae injuste usurpaverit aut alienaverit ; si rectorem ecclesiae vel alium clericum beneficio addictum per se vel per alios occiderit aut mutilaverit. Imo in ultimo hoc de quo locuti sumus casu, *ex toto amittitur* jus patronatus etiam pro haeredibus ; in aliis vero casibus, nonnisi ipse patronus pri-vatur suo jure (c. 1470, § 2).

ARTICULUS IV.

De officiis beneficiariorum et dimissione beneficii.

234. — 1) Officia beneficiariorum in genere haec sunt :

1) Tenentur generatim beneficiarii ¹ obligatione impendendi fructus beneficii *superfluos* pro pauperibus aut piis causis. Haec obligatio est gravis ; de ejus naturā silet Codex. Multi autem auctores asserunt hic agi de *justitia stricta*, ita ut reditus illi male expensi sint restitutioni obnoxii in favorem pauperum ; alii tamen scriptores inter quos citatur *Aquinas* (Quodl., VI, a. 12 ad 3), tenent hanc obligationem *non* esse ex justitia, quorum sententiam *S. Alphonsus* (III, n. 492), postquam immensa cum eruditione miraque sagacitate totam examini subjecerit quaestionem, declarat « satis probabilem, praesertim, en ipsa *S. Doctoris* verba, ex auctoritate *S. Thomae*, juxta ejus verba supra relata, qui supponit et asserit pro certo, factam fuisse praefatam divisionem bonorum ; et ideo absolute ipse eximit clericum a restitutione, si bonis ecclesiasticis abutitur ». Certe vero *gravis* erit obligatio, si non ex justitia, tamen ex virtute religionis, ut omnes admittunt.

2) Debent beneficiarii *onera* beneficio adnexa fideliter implere, utputa quotidie *horas canonicas* recitare, et obligationi huic si non satisfaciant, non poterunt pro rata omissione fructus facere suos, eosque fabricae ecclesiae aut seminario dioecesano tradere coguntur vel in pauperes erogare. Adverte tamen parochos, juxta

¹ Cardinales, juxta c. 239, § 1, n. 19, « de rebus beneficiariis libere possunt disponere etiam per testamentum ».

plures auctores ¹, non propter horas canonicas tantum mereri fructus beneficii, sed etiam propter *curam animarum*; idem dicendum de aliis beneficiariis curatis et de episcopis. Itaque, omissa officio, *non omnes* fructus sed pars eorum tantum erit restituenda (aliqui dicunt: dimidia pars, alii: tertia pars, alii: quarta).

3) Debet beneficiarius bona sui beneficii *administrare*, tanquam ejusdem curator, ad normam juris. In casu negligentiae, damna beneficio resarcire cogitur (c. 1476).

4) *Sumptus ordinarii* pro administratione beneficii ac fructuum perceptione ab ipso beneficiario ferendi sunt; *extraordinarii* vero a fabrica ecclesiae vel ab iis quibus ex tabula foundationis aut consuetudine conventioneve id onus incumbit (c. 1477).

5) Urget nonnunquam etiam lex *residentiae*, ut satis superque diximus in Libro II. Sed illud beneficiariorum officium speciale habetur, non generale.

II) **De dimissione ac permutatione beneficiorum.** — Nequit Ordinarius admittere dimissionem beneficii a clerico in majoribus ordinibus constituto factam, nisi constet eum necessaria ad *honestam vitae sustentationem* aliunde habere, ne cum dedecore sui status ad egestatem reducatur (c. 1484). Nec dimissionem beneficiorum in commodum aliorum vel sub aliqua *conditione* quae ipsam beneficii provisionem aut reddituum erogationem attingat, admittere valebit Ordinarius, nisi in casu quo beneficium sit *litigiosum* et dimissio fiat ab *alterutro* ex litigantibus in commodum alterius (c. 1486).

Nequit fieri *permutatio* beneficiorum inaequalium cum *reservatione* fructuum aut praestatione pecuniae seu cujusque rei pretio aestimabilis; nec permutatio fieri potest inter plures quam duos beneficiarios (c. 1488). In genere permutatio duorum beneficiorum *valide* tunc tantum fit, quando adest ratio Ecclesiae necessitatis aut utilitatis, vel justa saltem causa, sine aliorum detrimento, de consensu patroni et Ordinarii loci. Ordinarius *intra mensem* consensum aut praestet aut deneget; permutatio autem valet a momento consensus ab Ordinario praestiti (c. 1487).

CAPUT V

De bonis Ecclesiae temporalibus.

Scriptores: S. Alphonsus, IV, n. 187: de alienatione bonorum ecclesiasticorum; Ferraris, prompta bibliotheca, vox: alienatio; Card. Petra, Comment. ad Constit. Apost. « Const. V Pauli II incipiens: Ambitiosae » (3, p. 208 sqq.); C. De Luca, Theatrum veritatis et justit.,

¹ Cf. Vermeersch-Creusen, II, n. 800; Marc-Gestermann, II, n. 2204; Prümmer, q. 439, etc.

l. VII, pars 3 : de alienatione ; C. Gennari, Questions canon. I, q. 23, 240 ; II, q. 308, 312 sq. ; Wernz, III, n. 154 sqq. ; Bargilliat, II, n. 1501 sqq. ; Droits et devoirs des curés, n. 514 sq. ; Marc-Gestermann, I, n. 1053, 1354 ; Vermeersch, Periodica de rel. 1907, p. 89 sqq. ; Vermeersch-Creusen, II, n. 851 sqq. ; Prümmer, q. 451 sqq. ; Aichner-Friedle, § 226 ; Laurentius, n. 1113 sqq. ; Oietti, Synopsis, alienatio, I, p. 171 sqq. ; Bastien, Directoire, n. 521 sqq. ; Perathoner, III, p. 172 sqq. ; Deshayes, Memento juris canonici, n. 1796 sqq. ; F. Claeys Bouwaert, n. 397 sqq., etc.

Confer etiam circa hanc quaestionem : *Nouvelle Revue théologique*, vol. XXXVIII (1906), p. 536 sqq. ; *Canoniste contemporain*, 1920, p. 296 sqq. : les biens temporels de l'Église, etc.

235. — Expleto tractatu de beneficiis, jam agit *Codex* de bonis Ecclesiae temporalibus, hisque finem imponit Libro tertio : de rebus.

Porro de jure Ecclesiae ad *bona temporalia* acquirenda et administranda independenter a statu civili, jam diximus in principio hujus Compendii dum tractavimus de relatione Ecclesiae ad Statum. Itaque, paucis *praemissis notionibus* circa naturam rerum ecclesiasticarum temporalium ac contractuum, in specie disseremus de gravi quaestione tamdiu inter auctores agitata : de *alienatione bonorum Ecclesiae*. Trademus autem primo : notiones, deinde explicabimus legum Codicis vim et extensionem. De poenis statutis adversus male alienantes, suo loco in Libro V, fusius dicemus. Inde *triplex* sectio, qua concluditur Liber III : a) de notione rerum Ecclesiae temporalium ac contractuum in genere ; b) de notione alienationis bonorum ecclesiasticorum in specie ; c) de vi et extensione legis de non alienandis bonis Ecclesiae.

§ 1. DE NOTIONE RERUM TEMPORALIUM ECCLESIAE ET CONTRACTUUM.

Notio rerum temporalium Ecclesiae ea est quam tradit Codex de « bonis ecclesiasticis » (c. 1497), nempe : Sunt bona temporalia (non spiritualia ut sacramenta), sive corporalia tum immobilia tum mobilia, sive incorporalia, quae vel ad Ecclesiam universalem et ad Apostolicam Sedem vel ad aliam in Ecclesia personam moralem pertineant. Bona *corporalia* censentur ea quae sui natura tangi possunt, puta domus, fundus, pecunia ; *incorporalia* vero, quae tangi non possunt, v. gr. ea quae consistunt in aliquo jure ad rem non spiritualement. *Mobilia* ea dicuntur bona quae haud difficulter ab uno loco in alium possunt moveri, v. gr. imago depicta super telam, ostensorium, etc. ; *immobilia* censentur ea quae juxta naturam suam vel aestimationem ac leges, immobiliter existunt in aliquo loco, ut sacristia, cappella et sic porro.

Subjectum dominii rerum temporalium ecclesiasticarum aliqui scriptores olim ipsum *Deum* habere voluerunt vel *Christum* vel *S. Petrum*, eo quod sacri canones saepe eas appellarent : patrimonium Dei aut Christi aut S. Petri. Ita quidem Navarrus ; sed haec opinio jam est derelicta ab auctoribus, quia logice tunc vel Deus vel Christus vel S. Petrus subjecta quoque essent obligationum ac

debitorum in Ecclesia, quod nequit dici. Itaque alii asserunt, vel *pauperes*, vel *Romanum Pontificem* vel universalem *Ecclesiam* habere rerum temporalium ecclesiasticarum dominium. Sed neque horum opiniones satisfaciunt. Pauperes enim non sunt subjecta dominii rerum Ecclesiae, sed potius eorum sustentatio partialem aliquem harum rerum constituit finem. Nec Romanus Pontifex est proprie subjectum talis dominii, etsi dominium rerum ecclesiasticarum « altum » quod vocant, seu « jus eminentis dominii » habeat. Quare jam docuerat *D. Thomas* (2. 2. q. 100, a. 1 ad 7) : « Quamvis enim res Ecclesiae sint ejus (Papae) ut principalis dispensatoris, non tamen sunt ejus ut domini et possessoris ». *Ecclesia universalis* subjectum perspicitur esse bonorum ecclesiasticorum toti corpori communium, v. gr. ut ait Prümmer (q. 443), « patrimonii Petri seu ditionis pontificiae, bonorum ad Cameram Apostolicam pertinentium ». Aliorum autem bonorum ecclesiasticorum, quae ecclesiis particularibus vel specialibus institutis adscribuntur, dominium est penes *ecclesias singulares* aliasque *personas morales* quae ab ecclesiastica auctoritate in juridicam personam erectae fuerunt (juxta c. 531 et alios canones, de quibus suo loco diximus). Id apparet ex ipso *Codice juris*, ex canone nempe 1495, § 1 et 2, qui, ut ait Vermeersch-Creusen (II, n. 818), tot subjecta dominii agnoscit quot sunt personae morales ¹. Inde practicae deducuntur conclusiones *magni momenti* ², v. gr. Superiores majores de se nec valide nec licite disponunt de bonis propriis alicujus domus religiosae, nisi accedat consensus legitimus eorum qui juxta Regulam habent administrationem illorum.

Contractus vero ad quos se refert *tota quaestio* de alienandis bonis Ecclesiae, non alio sumuntur sensu in Codice quam in re ipsa morali, nempe contractus sunt *voluntariae jurium commutationes* ³. Porro eorum essentia consistere videtur praesertim in « consensu externe manifestato a personis habilibus et objecto juridico » ⁴; ita v. gr. ad *essentiam* alicujus venditionis pertinent ipsa res, pretium et consensus. *Effectus* contractuum in eo est ut aliquam gignant obligationem vel conferant jura, ut notat

¹ Confer de hac quaestione inter alios auctores Wernz, III, n. 139; Prümmer, q. 443; Margilliat, II, n. 1484; Vermeersch-Creusen, l. c., etc. — ² Juxta Prümmer (q. 443) nec S. Pontifex arbitrarie disponere poterit de omnibus bonis ecclesiasticis, sed de his valent ea quae princeps observare debet in sic dicta « expropriatione » bonorum privatorum. —

³ Definunt moralistae contractum : « Est duorum vel plurium in idem placitum consensus, animo obligationis contrahendae » (Marc-Gestermann, I, n. 1033). — ⁴ Vermeersch-Creusen, II, n. 849.

Vermeersch-Creusen (II, n. 849). In novo Codice receptum est principium majoris etiam momenti quo specialem applicationem acquirit *jus civile*; ait enim canon 1529 : « Quae jus civile in territorio statuit de contractibus tam in genere, quam in specie, sive nominatis sive innominatis, et de solutionibus, eadem jure canonico in materia ecclesiastica *iisdem cum effectibus servantur*, nisi juri divino contraria sint aut aliud jure canonico caveatur. » Contractus *innominati* dantur 4 reales : do ut facias, facio ut facias, facio ut des, do ut des. Plures autem contractus peculiare habent nomen, quare dicuntur *nominati*. Solutiones sunt ad extinguendam obligationem forte susceptam v. gr. per congruam praestationem rei quae debetur. Ex canone citato rite concludit Vermeersch-Creusen (II, n. 850) : « Quae sive de forma contractuum sive de effectibus sive de clausulis subintellectis vel prohibitis ferunt leges civiles, etiam in materia canonica per se valebunt. »

Excipiuntur tantum ea quae vel *juri divino* vel *juri canonico* adversantur.

§ 2. NOTIO ALIENATIONIS BONORUM ECCLESIASTICORUM.

236. — Alienatio in jure sumitur hoc loco juxta Prümmer (q. 451) pro quolibet contractu ; ipse autem addit : « Quare in titulo de contractibus tractatur quoque de alienatione bonorum ecclesiasticorum. » Attamen non de *quolibet contractu* valet prohibitio alienationis, ut jam explicite declaraverat Card. Petra (Const. Pauli II, s. 1, n. 11) agens de contractu *emtionis* : « Contrarium st verum, sic ipse contra auctores qui asserebant emptionem comprehendere sub nomine alienationis prohibita, ita ut non sit prohibitum Ecclesiae administratoribus pecuniam convertere in emptionem alicujus fundi, dummodo tamen pecunia praedicta sit alienabilis. »

Itaque, juxta C. Petra (l. c. n. 1 sqq.) qui est auctor classicus in hac materia, alienatio est quidem verbum generale, et potest sumi *stricte* et *late*. Primo modo sumpta (scilicet *stricte*) continet tantum contractum illum, *pleni dominii translationem* importantem, ut donatio, venditio, datio in solutum ; late autem sumitur pro contractu, in quo *partialis* dominii translatio tantum sit, scilicet utilis, vel perpetui vel ad tempus, puta emphyteusis¹, feudum (seu bene-

¹ Vocatur gallice : bail emphytéotique, et definitur : contractus quo res immobilis alicui relinquitur quoad dominium utile, cum obligatione tantum solvendi annuam pensionem (seu canonem) domino.

ficium feudale), livellum, locatio, etc. Porro nomine alienationis, in sensu canonico etiam hodierno, venit translatio vel imminutio domini *sive pleni sive utilis* bonorum Ecclesiae per contractum quo *jura proprietarii* tolluntur aut laeduntur aut in pejus vertuntur ¹. Inde concludes, alienationem comprehendere « donationem, venditionem, permutationem, concessionem ususfructus, emphyteusis, pignoris, hypothecae, etc., impositionem gravaminis, servitutis, census ² » et alia hujusmodi. Bene tamen notant auctores ³, non sub nomine alienationis venire *furtum*, quia de se jam inefficax est actus iste, nec *damnificationem proprie dictam*, utpote speciem moralem injustitiae furti participantem, nec demum *repudiationem lucri*, cum sit mera non acquisitio.

§ 3. DE VI ET EXTENSIONE LEGIS DE NON ALIENANDIS BONIS.

237. — Principio generali prohibetur alienatio bonorum ecclesiasticorum facta absque solemnitate juris, juxta normas a Codice statutas (c. 1530 sqq.) vel probatam theologorum doctrinam. Porro ad alienandas res Ecclesiae immobiles aut mobiles quae servando servari possunt (scilicet primo usu non consumuntur), requiritur : a) *Aestimatio* rei a probis ac peritis viris in scriptis data ; b) *justa causa*, nempe vel urgens necessitas vel evidens utilitas Ecclesiae vel pietas ; c) *licentia legitimi Superioris*, sine qua alienatio invalida est. Jamvero ille legitimus Superior sine cujus licentiae alienatio foret invalida, est *Sedes Apostolica*, si agatur de rebus pretiosis, quae nempe speciali eaque non vulgari donentur valore propter pretium (1000 circiter libellas), artem, raritatem vel antiquitatem ; item si agatur de rebus quae valorem excedunt 30000 libellarum seu francorum ; et tandem, juxta c. 1281, § 1, insignibus si agatur de reliquiis aut imaginibus pretiosis itemque aliis reliquiis aut imaginibus quae in aliqua ecclesia magna populi veneratione honorantur, aut de donariis votivis ⁴. *Ordinarius loci*, si de rebus agatur infra 1000 libellarum seu francorum valorem, eas poterit alienare, audito tamen generatim Consilio administrationis et obtento consensu eorum quorum interest, v. gr. parochi, patroni, etc. ;

¹ « Par aliénation il faut entendre non seulement tout acte translatif de la propriété, mais encore tout acte qui diminue les droits du propriétaire » (Nouv. revue théol., l. c. p. 537). — ² Est contractus quo quis, jus sibi vel alii reservat in perpetuum percipiendi redditus (rentes) ex re fructifera. — ³ Vermeersch-Creusen, II, n. 851 ; Prümmer, q. 451. — ⁴ Id constat ex responso S. Congreg. Concilii ad Ordinarium Laudensem, die 14 januarii 1922. Vide in « Nouvelle revue théologique » (1922, p. 430 sqq.) explicationem hujus decisionis concinnatam a R. P. Creusen, S. J.

si vero agatur de rebus quarum pretium continetur intra 1000 libellas et 30000 libellarum seu francorum, pro *valore* alienationis accedere debet *consensus* tum Capituli cathedralis tum Consilii administrationis tum eorum quorum interest (c. 1532, § 3).

Hae juris solemnitates requiruntur non solum in alienatione proprie dicta, sed etiam in quolibet contractu (v. gr. compromisso) quo *conditio* Ecclesiae *pejor* fieri possit ¹. Titulos autem ad latorem (valori al portatore, titres au porteur) non possunt administratores *libere commutare* in alios titulos. Quamvis enim non stricte legibus subjiciantur alienationis bonorum ecclesiasticorum nec amplius vigeat toto suo rigore responsum datum a S. Congreg. Concilii (Romana et aliarum, 17 febr. 1906) quod requirebat etiam beneplacitum Apostolicum, tamen nequeunt commutari nisi in alios titulos magis aut saltem aequè tutos ac frugiferos, *exclusa* praeterea *qualibet commercii vel negotiationis specie* v. gr. speculatione per modum ludorum bursarum (jeux de bourse, giuochi di borsa), ac de *consensu* Ordinarii, dioecesani Consilii administrationis aliorumque quorum intersit (c. 1539, § 2).

Quoad modum alienandi bona Ecclesiae sapienter statuit *Codex* (c. 1531) : a) res alienari nequit *minore pretio* quam quod in aestimatione peritorum indicatur ; b) nonnisi per *publicam venditionem* alienatio fiat aut saltem nota reddatur, nisi aliud circumstantiae suadeant (id quod hodie non raro contingit) ; c) res demum ei concedatur qui *plus* obtulerit, omnibus perpensis ; d) pecunia vero ex alienatione percepta, *tuto et utiliter* in commodum Ecclesiae ad quam pertinet collocetur (id. § 3).

Contra male alienantes et detentores bonorum quae illegitime fuerunt alienata, datur actio quae sive *personalis* sive *realis* vocatur. Prior autem respicit tantum personam ipsam vel haeredes ; posterior persequitur jus in re adversus quemcumque detentorem praedictorum bonorum. Porro, juxta c. 1534, Ecclesiae competit *actio personalis* contra eum qui sine debitis solemnitatibus bona ecclesiastica alienaverit (et contra haeredes ipsius) ; *actio vero realis*, si alienatio invalida fuerit (v. gr. propter defectum licentiae debitae Superioris), contra quemlibet possessorem. *Emptor* tamen ipse jus habet contra male alienantem. Insuper contra invalidam rerum ecclesiasticarum alienationem *agere possunt* : primo, is qui rem alienavit quasi poenitens factus ; deinde ejus Superior, postea successor utriusque in officio, tandem quilibet clericus illi ecclesiae adscriptus, quae damnum passa sit. Pertinet enim ad illos quoque clericos *jura suae ecclesiae sarta tecta*que custodire.

¹ Ecclesia hic non tantum universalem indicat Ecclesiam aut Sedem Apostolicam, sed etiam quamlibet personam moralem in Ecclesia, ut expresse declaratur in c. 1498.

LIBER IV

DE PROCESSIBUS

Scriptores et Fontes : *Constitutio Pii P. X* « Sapienti consilio », ubi : Lex propria S. Romanae Rotae et Signaturae Apostolicae (29 junii 1908) ; Regulae servandae in judiciis apud S. Romanae Rotae tribunal (4 augusti 1910) ; Regulae servandae in judiciis apud supremum Signaturae Apostolicae tribunal (6 martii 1912) ; *Reiffenstuel*, Jus canonicum universum, Liber II, de judiciis ; *Schmalzgrueber*, Jus ecclesiasticum, Tomus II, Pars I : de judiciis ; *Pirhing*, Jus canonicum, Liber II, titulus I sqq. : de judiciis ; *Passerinus de Sextula*, Regulare tribunal ; *De Angelis*, Praelectiones juris canonici Liber II (tomus II) ; *Bouix*, Tractatus de judiciis ecclesiasticis, 2 vol. ; *Grandclaude*, Jus canonicum juxta ordinem Decretalium, Liber II : de judiciis ecclesiasticis ; *Card. Lega*, Praelectiones in textum juris canonici : de judiciis (4 vol.) ; Compendium Praelectionum de judiciis eccles. ; *Heiner*, Der kirchliche Zivilprozess ; der kirchliche Strafprozess ; *Wernz*, Jus Decretalium, tomus V : de judiciis ecclesiasticis ; *Marc-Huguenin*, n. 801 sqq. ; *Bargilliat*, II, n. 1547 sqq. ; *Craisson*, Manuale, IV, n. 5474 sqq. ; *De Brabandère*, II, n. 1185 sqq. ; *G. Péries*, la Procédure canonique moderne ; *Aichner-Friedle*, § 215 ; *Laurentius*, n. 409 sqq. Conspectus, p. 83 sqq. ; *Prümmer*, q. 457 sqq. ; *Perathoner*, II, Kirchliches Gerichtswesen, p. 2 sqq. ; *Noval*, Commentarium juris canonici, Liber IV : de processibus ; *Haring*, § 220 sqq. ; *Deshayes*, n. 1886 ; *F. Claeys Bouvaert*, n. 406 ; *Joannes Chelodi*, Jus poenale et ordo procedendi in judiciis criminalibus juxta Codicem Juris canonici ; *Bargilliat*, Droits et devoirs des curés et des vicaires paroissiaux, chapitre IV : procédure concernant les curés inamovibles, a. 3 sqq. ; *Vermeeersch-Creusen*, III, n. 1 sqq., etc.

INTRODUCTIO IN LIBRUM IV

228. — Ecclesia Dei *potestatem* habet *judicalem* sensu proprio et stricto, eamque *independentem* a quavis auctoritate civili.

Jam a prioribus christianitatum temporibus hanc potestatem *de facto* exercuit, imo ipse *S. Paulus* non uno suarum Epistolarum loco eam insinuare non omisit, v. gr. I, Cor. 5, 3 sqq., 6, 1 sqq. *Saeculo* deinde *quarto*, Concilium Sardicense (an. 344) de causis expresse egit episcoporum ad S. Sedem deferendis. Quare non immerito in ipso principio hujus libri determinat Codex, *quaenam judicia* Ecclesiam spectent jure proprio et exclusivo. Haec autem sunt : a) causae quae respiciunt res *spirituales* et spiritualibus adnexas ; b) violationes legum ecclesiasticarum ac omnia in quibus inest *ratio peccati*, quod attinet ad culpae definitionem et poenarum ecclesiasticarum irrogationem (scilicet sub ea tantum ratione de his cognoscit Ecclesia) ; c) tandem causae omnes quae respiciunt personas *privilegio fori* gaudentes, ut sunt clerici et religiosi. In iis causis in quibus tum Ecclesia tum civilis potestas aequae competentes sunt quaeque dicuntur mixti fori, locus datur *praeventioni* (c. 1553, § 2). .

Hisce omnibus praemissis, jam incipit Codex abundanter quidem et eximie de *processibus in genere* tractare. Inscribitur autem liber

« de processibus », et non de « judiciis », quia modos determinat quos servare oportebit in expediendis negotiis non tantum judicialiter, verum etiam extrajudicialiter ¹. In *specie* deinde sermo est de judiciis (pars prima), de causis beatificationis et canonizationis Servorum Dei (pars secunda), de modis procedendi in nonnullis expediendis negotiis quae a forma judiciali ordinaria aut stricta recedunt (pars tertia). Cum tamen vasta haec et non parum intricata judiciorum materia vix omnibus seminariorum tironibus aut etiam sacerdotibus scitu sit adeo necessaria, uti notant auctores, quoad omnes et singulas partes; quare et nos in hoc Compendio ea tantum de processibus palam exponemus quae *magis utilia* censeantur studiosis rerum canonicarum.

Distinctis capitibus agemus : a) de judiciis in genere ; b) de judiciis in specie ; c) de modo procedendi in nonnullis expediendis negotiis vel sanctionibus poenalibus applicandis.

CAPUT I

De judiciis in genere.

239. — In prima parte Libri IV, ut dictum est, occurrit sermo de « judiciis », ea quidem ratione ut prius *quasi schema* proponatur ac explicetur earum rerum quae plerumque in omni reperiuntur iudicio ; inde hujusce partis sectio prima : de judiciis in genere.

Ut ordine procedamus in explanandis judiciis in genere, praemittere debemus *notionem* exactam iudicii ejusque *divisionem*. Deinde vero, Codici inhaerendo, dicemus in specie de *variis elementis* quibus constituitur omne iudicium, nempe : de subjecto activo iudicii (de foro competenti, de variis tribunalibus, de disciplina in tribunalibus servanda) ; de subjecto passivo iudicii (de partibus in causa) ; de objecto iudicii (de actionibus et exceptionibus) ; de forma iudicii, quae refert omnem telam alicujus processus canonici (de causae introductione, de litis contestatione et instantia, de interrogationibus et probationibus, etc.).

Quamobrem *quinque* erunt *articuli* circa totam quaestionem « de judiciis in genere » ; nempe : a) De notione et divisione iudicii.

¹ Haec negotia tractanda veniunt praecipue in secunda et tertia parte libri, ut notat Noval (n. 1), vix autem in parte prima.]

— *b)* De subiecto activo iudicii. — *c)* De subiecto passivo iudicii.
 — *d)* De objecto iudiciorum. — *e)* De ipsa forma quae tenenda
 est in omni iudicio ¹.

ARTICULUS I.

De notione et divisione iudicii.

240. — *I) Definitio.* — Ipse Codex accurate indicat quid sit iudicium de quo hic agimus. « Nomine iudicii ecclesiastici, ait (c. 1552), intelligitur controversiae in re de qua Ecclesia jus habet cognoscendi, coram tribunali ecclesiastico, legitima disceptatio et definitio » ². Haec autem definitio iudicii est potius *descriptio* eaque *perfecta*, ut asserit Noval (n. 38), et pro usu practico sufficiens. *Breviter* potest iudicium forense dici « legitimae controversiae apud iudicem ecclesiasticum competentem propositio, discussio et definitio » ³.

Juxta Wernz (V, n. 77), vox iudicium generatim *triplicem* prae se ferre poterit *significationem* : *a)* designat sententiam a iudice latam in fine cognitionis et disceptationis judicialis (le prononcé du jugement) ; *b)* denotat etiam universam proceduram, scilicet legitimam controversiae quae inter actorem et reum antecedit, per iudicem cognitionem et definitionem (le procès) ; *c)* significat tandem magistratum sive tribunal a competente auctoritate ad jus dicendum constitutum (le tribunal). Ut satis apparet, hic tribuimus voci : iudicium praesertim *secundam* significationem, quae etiam in definitione ipsius Codicis continetur.

II) Divisio. — *Ratione objecti*, dividitur iudicium in aliquod contentiosum (quod olim dicebatur : civile) et in aliquod criminale (jugement criminel).

Iudicium *contentiosum* (jugement contentieux) illud est quod instituitur ad perseguenda aut vindicanda jura personarum physicarum vel moralium, vel earumdem personarum facta juridica declaranda. Vocatur quoque iudicium « litigiosum », et in ipso *maxime intenditur* speciale ipsius actoris commodum *privatum*.

Iudicium *criminale* illud est cujus objectum sunt delicta in ordine ad poenam infligendam vel declarandam. Itaque in crimi-

¹ Confer Noval, l. c., n. 20 sqq. et 54. — ² Processus venit a « procedere », quia causa tribunali delata paulatim se evolvit ; itaque haec vox est magis generalis. Dantur enim processus judiciales (judicia), extrajudiciales et administrativi (cf. Noval, n. 4 sq.). L. Demeuran (le Droit canonique des laïques, p. 179) scribit : « Un procès est une instance devant un juge, à l'occasion d'un différend entre deux ou plusieurs parties. » — « Par jugement ecclésiastique, on entend le débat légitime et la conclusion devant un tribunal ecclésiastique d'une controverse, au sujet de choses sur lesquelles l'Église a le droit d'exercer sa compétence. » — ³ Noval, n. 15.

nali iudicio maxime *vindicta publica* intenditur ratione alicujus criminis commissi vel denunciati. De iudicio criminali speciali modo sermo erit in secundo capite.

Ratione *actionis*, dividitur iudicium contentiosum in *petitorium*, cum agitur de ipsa rei proprietate, et in *possessorium*, cum de sola ejus possessione est contestatio ; deinde in reale vel personale, etc. (c. 1668).

Iudicium criminale, ratione praesertim *effectus*, dividitur in condemnatorium, quo infligitur poena canonica ; et in declaratorium, quo poena jam determinata in lege aut in Superioris praecepto, alicui decernitur ope simplicis declarationis, seu dicitur « esse applicanda ».

ARTICULUS II.

De subiecto activo iudicii.

241. — Subjectum activum iudicii describitur in *tribus prioribus titulis* Codicis, scilicet ubi agitur : *a)* de foro competenti (titulus I) ; *b)* de variis tribunalium gradibus et speciebus (titulus II) ; *c)* de disciplina in tribunalibus servanda (titulus III). Hinc *triplex* sectio.

I) **De foro competenti.** — *Forum* sumitur vel pro loco ubi iudicia exercentur, vel pro tribunali seu iudice qui exercet potestatem judicandi, vel demum pro ipsa potestate iudiciaria. *Competentia* vero dicit aliquam mensuram jurisdictionis. Itaque hic inquirimus : *a)* quis iudex sit competens ratione *universalis* suae jurisdictionis, seu de competentia S. Pontificis ; *b)* quibusnam *ex modis* alii iudices infra S. Pontificem competentiam suam sortiantur.

a) **Romanus Pontifex** a nemine iudicatur (c. 1556). Ipse autem jure *proprio* et *exclusivo* iudicat :

1) Eos qui supremum tenent populorum principatum horumque filios ac filias eosque quibus jus est proxime succedendi in principatum.

2) Patres Cardinales.

3) Legatos Sedis Apostolicae, et in criminalibus tantum episcopos etiam titulares.

Nomine S. Pontificis et ratione jurisdictionis collatae a Romano Pontifice, iudicant Tribunalia Sedis Apostolicae (utputa Rota Romana, Suprema Signatura Apostolica) omnes episcopos residentiales in contentiosis, jure quidem de se exclusivo ; item dioe-

ceses tanquam personas morales, et etiam omnes alias ecclesiasticas personas morales, si Superiorem *infra* Romanum Pontificem non habeant (quales sunt Religiones exemptae).

Praeterea cum alias forte causas S. Pontifex ad suum advocaverit iudicium, eas videt iudex ille quem *speciali modo* ipsemet S. Pontifex designaverit (c. 1557).

b) **Quoad inferiores iudices**, plures dantur modi quibus competentia eorum stabilitur ac determinatur (c. 1559 sqq.). Enumerantur vero praesertim *sex* modi :

1) *Ratione domicilii* vel quasi-domicilii, quilibet conveniri potest coram Ordinario loci, excipe si in Urbe *ab anno* commoretur ; tunc enim jus habet declinandi forum Ordinarii et instandi ut *coram Urbis tribunalibus* citetur. Notare quoque oportet, *vagum* habere proprium forum in loco ubi actu commoratur, et *religiosum* in loco domus suae (c. 1563).

2) *Ratione rei sitae*, ut aiunt, id est : ubi inveniuntur res quibus spoliatus est actor, potest pars conveniri coram Ordinario loci, ubi res litigiosa sita est, quoties nempe actio *in rem* directa sit (iudicium contentiosum reale).

3) *Ratione contractus*, pars conveniri potest coram Ordinario loci in quo contractus initus est vel adimpleri debet (c. 1565).

4) *Ratione delicti*, reus forum sortitur in loco patrati delicti. Licet autem post delictum reus e loco discesserit, *iudex loci* jus habet illum citandi ad comparendum et sententiam in eum ferendi (c. 1566).

5) *Ratione connexionis* seu continentiae, ab uno eodemque iudice cognoscendae sunt causae inter se connexae, nisi legis praescriptum obstet (c. 1567).

6) *Ratione demum praeventionis*, cum duo vel plures iudices *aeque* competentes sunt, v. gr. ratione domicilii vel delicti, etc. Tunc ei jus est causam cognoscendi qui prius citatione reum legitime convenit (c. 1568).

Quaedam causae quae respiciunt *speciali* modo Ordinarium loci, v. gr. propter beneficium, administrationem, legata pia, etc., dicuntur habere « forum necessarium » coram respectivis Ordinariis (c. 1560).

Actor sequitur forum rei. Optio tamen fori actori conceditur eo casu quo reus multiplex habet forum (c. 1559, § 3).

II) **De variis tribunalibus.** — Dantur tribunalia ordinaria et delegata ; deinde tribunalia inferiora et tribunalia S. Sedis ; demum tribunalia primae instantiae et tribunalia secundae instantiae.

De his ergo ordine sequenti loquendum erit : *a)* de tribunali ordinario *primae instantiae* ; *b)* de tribunali ordinario *secundae instantiae* ; *c)* de ordinariis *S. Sedis* tribunalibus ; *d)* de tribunali *delegato*.

Unicuique autem fidelium *integrum est* causam suam sive contentiosam sive criminalem cognoscendam ad S. Sedem deferre vel apud eandem introducere. Generatim tamen solus recursus ad S. Sedem *non suspendit* jurisdictionem inferioris iudicis in causa, nisi facta fuerit appellatio vel S. Sedes causam ad se advocaverit (c. 1569).

a) De tribunali ordinario *primae instantiae* fusius loquitur Codex, tradendo notiones *circa personas* quibus componitur illud tribunal ; scilicet agit : 1) de iudice ipso ; 2) de auditoribus et relatoribus ; 3) de notario et actuario, promotore iustitiae et vinculi defensore ; 4) de cursoribus demum et apparitoribus. Ad minimum autem in quocumque iudicio ad *validitatem* actus requiritur praesentia ex parte tribunalis tum iudicis tum actuarii qui conscribat et signet acta iudicialia (c. 1585).

Judex primae instantiae in tribunali ordinario est ipse *loci Ordinarius*, excipe si agatur de iuribus aut bonis temporalibus episcopi aut mensae episcopalis vel Curiae dioecesanae ; tunc enim controversia dirimenda deferatur vel, episcopo consentiente, ad dioecesanum tribunal collegiale quod constat officiali et 2 iudicibus synodalibus antiquioribus, vel, si renuat episcopus, ad iudicem immediate superiorem, id est *secundae instantiae* (c. 1572, § 2). Pro *religiosis exemptis* in Religione clericali, iudex primae instantiae, nisi aliud in Constitutionibus caveatur, est Superior provincialis, aut, si monasterium sit sui iuris, Abbas localis (c. 1579, § 1). Episcopus autem, ut jam n. 121 (de potestate iudiciaria episcoporum) fusius declaravimus, tenetur « officialem » eligere cum potestate *ordinaria* iudicandi, a Vicario Generali distinctum ¹. *Valde expedit* ut episcopus non ipse per se tribunali praesit, quando agitur de causis tum criminalibus tum contentiosis, praesertim *gravis* momenti (c. 1578). Unicus vero iudex semper ex iudicibus *synodalibus* duos assessores consulentes sibi adsciscere potest.

Nonnunquam tamen *omnino* requiritur constitutio tribunalis *trium iudicum* cum suffragio decisivo vel etiam *quinque* iudicum cum suffragio decisivo (c. 1576 et 1577, § 1), reprobata contraria consuetudine et revocato quolibet contrario privilegio. Porro tribunali 3 iudicum *reservantur* causae contentiosae de vinculo s. ordinationis et matrimonii, vel de iuribus et bonis temporalibus Ecclesiae cathedralis, itemque causae criminales in quibus res est de priva-

¹ Confer in tractatu de episcopo, ubi sermo est de officiali (n. 121). Continentur autem haec praescripta in canone 1573.

tionem beneficii inamovibilis aut de irroganda vel declaranda excommunicatione ; tribunali autem 5 iudicum *reservantur* causae quibus agitur de delictis quae depositionis, privationis perpetuae habitus ecclesiastici vel degradationis poenam important. Possunt *quaecumque causae difficiliore*s ab Ordinario tribunali 3 vel 5 iudicum committi (c. 1576).

Auditores et relatores possunt ab Ordinario loci vel stabiliter vel pro certa aliqua causa constitui (c. 1580, § 1), imo *ipse iudex* valebit auditorem aliquem constituere, sed tantum pro causa quam cognoscit, nisi Ordinarius providerit (id. § 2). *Auditores* qui vocantur etiam nonnunquam « consultores, instructores actorum, referendarii » (les Auditeurs et les Référéndaires) munus habent testes citandi et audiendi, actaque judicialia instruendi secundum tenorem mandati, non autem sententiam definitivam ferendi (c. 1582). *Relator* seu *ponens* (le rapporteur) unus est ex iudicibus ipsis, qui designatur a praeside tribunalis collegialis et cujus munus est in coetu iudicum de causa referre et sententias in scriptis redigere (c. 1584).

Notarius (le notaire) qui *actuarii* (greffier) officio fungitur, ab Ordinario constituitur vel a iudice assumitur eo fine ut acta judicialia ab ipso conscribantur ac signentur, ita ut plenam faciant fidem ; secus enim *nulla* habentur acta (c. 1585, § 1).

Promotor iustitiae (le Promoteur) in dioecesi constituitur pro causis tum contentiosis (in quibus *bonum publicum*, Ordinarii iudicio, in discrimen vocari potest) tum criminalibus. Solet *definiri* : publicus officialis ecclesiasticus pro iustitiae ac legis tutela ¹ ; olim vocabatur : *Procurator fiscalis*. « Defensor vinculi » (le défenseur du lien) pro causis instituitur in quibus agitur de *vinculo* sacrae ordinationis aut matrimonii ; est igitur species promotoris iustitiae, et valet *definiri* : publicus officialis ecclesiasticus pro tutela vel validitatis ordinationis vel validitatis matrimonii ².

Promotor iustitiae et defensor vinculi constitui possunt tum ad *universitatem* causarum tum pro *singulis* causis. Eadem vero persona officium promotoris iustitiae et defensoris vinculi gerere *potest*, nisi multiplicitas negotiorum et causarum id prohibeat (c. 1588).

Cursores (courriers) et *apparitores* (appariteurs, huissiers) hoc speciale habent officium intimandi acta judicialia, et sententias decretaque iudicis executioni mandandi. Cursores intimationem quoque a se rite factam *iudici referunt* ; apparitores autem, iudice committente, acta judicialia *exsequuntur*. Publicam fidem faciunt

¹ De origine, notione et evolutione historica hujus officii abunde tractant Noval, n. 140 et Wernz, V. n. 185 sqq., etc. — ² Vide Wernz, l. c., n. 193 sqq. ; Noval, n. 141.

acta quae hi confecerint (c. 1593). Eadem persona *utroque* officio defungi poterit ; generatim sint *laici*, nisi in aliqua causa prudentia aliud suadeat (c. 1592).

b) **De tribunali ordinario secundae instantiae**, quod est tribunal *appellationis* (c. 1594), pauca tantum eo loco sunt dicenda, cum postea magis ex professo sermo sit de appellatione. Hoc tribunal *eadem prorsus ratione* qua tribunal primae instantiae constitui debet, eademque regulae, accommodatae ad rem, in causae discussione servandae sunt (c. 1595). Porro a tribunali episcopi suffraganei appellatur ad *Metropolitam*. A causis in prima instantia pertractatis coram Metropolitā, fit appellatio ad loci Ordinarium *quemcumque*, ab ipso Metropolitā, probante Sede Apostolica, semel pro semper electum ; pro causis vero primum agitatis coram Archiepiscopo qui caret Suffraganeis vel coram loci Ordinario immediate S. Sedi subjecto, fit appellatio ad Metropolitā quem semel pro semper illi *electum* habuerunt ratione Concilii provincialis, juxta c. 285. Tandem pro omnibus causis religiosorum exemptorum coram Superiore provinciali actis, tribunal secundae instantiae est penes *supremum Moderatorem* ; pro causis actis coram Abbate locali, penes supremum Moderatorem Congregationis monasticae (c. 1594).

c) **Ordinaria Apostolicae Sedis tribunalia** constituta fuerunt ut pro toto orbe catholico jus dicerent, nomine Romani Pontificis, qui iudex est supremus in omnibus causis fidelium. Porro *duo* dantur tribunalia apostolica ordinaria pro causis fidelium, Sacra nempe *Romana Rota* et *Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal*. De Sacra Romana Rota abunde diximus in Libro II, numero 98 ; de Signatura vero Apostolica, in eodem Libro numero 99. Itaque statim agimus juxta ordinem Codicis : de tribunali delegato.

d) **Tribunal delegatum** vel a S. Sede vel ab Ordinario potest institui. Porro iudex specialis a *S. Sede* delegatus uti quidem potest ministris constitutis in Curia dioecesis in qua judicare debet, sed non tenetur, nisi in delegationis rescripto aliud cautum sit (c. 1607, § 1). Iudices autem ab *Ordinariis* locorum delegati tenentur ministris uti Curiae dioecesanae, nisi episcopus in casu peculiari ob gravem causam extraordinarios ministros constituendos decreverit (id. § 2).

III) **De disciplina servanda in tribunalibus**. — Sub nomine disciplinae hic intelligendae sunt *regulae quaedam generales* a Codice praescriptae, quae omnino servandae erunt in variis causae stadiis tum a iudicibus tum ab aliis iudicio intervenientibus. *Pertinent*

hae regulae : a) ad officium iudicum tribunalisque ministrorum ; b) ad ordinem quo cognoscuntur variae causae ; c) ad dilationes quae interponuntur ; d) ad locum et tempus iudicii ; e) ad confederationem et conservationem actorum. De singulis his eodem ordine sed breviter dicemus.

a) **Officium iudicis** quod spectat, advertere oportet, iudicem qui certe et evidenter competens est, *non posse* parti legitime requirenti suum ministerium *recusare* (c. 1608 et 1625, § 1). Ex alia tamen parte, ne temere se competentem declaret, *ipse iudex*, antequam aliquem ad suum trahat tribunal et iudicaturus sedeat, videre debet utrum sit competens necne; deinde antequam aliquem ad agendum admittat, cognoscere tenetur, num is in iudicio possit jure consistere (c. 1609). Iudices et tribunalis ministri satagere debent ut *quamprimum*, salva justitia, causae omnes terminentur, utque in tribunali primae instantiae ultra *biennium* non protrahantur, in tribunali vero secundae instantiae ultra *annum* (c. 1620). Excepto episcopo, omnes qui tribunal constituunt aut eidem opem ferunt, *jusjurandum* de officio fideliter implendo coram Ordinario vel alio iudice vel delegato praestare tenentur (c. 1621). Semper *jusjurandum*, quod etiam a partibus, testibus, peritis emittitur, invocationem continet divini Nominis, et a *sacerdotibus* quidem fit tacto pectore, a *ceteris fidelibus*, tacto Evangeliorum libro (c. 1622, § 1).

In iudicio *criminali* semper et in *contentioso* quoties damnum partibus ex revelatione actorum obveniret, iudices et tribunalis ministri tenentur ad *secretum* officii. Imo ex causa proportionata damni aut scandali poterit iudex etiam testes, peritos, partes earumque advocatos vel procuratores *jurejurando adstringere* ad secretum servandum (c. 1623).

b) **Circa ordinem cognitionum** seu ordinem quo tractandae erunt variae causae, hoc statuitur *generale principium* : Iudices et tribunaia tenentur causas ad se delatas *eo ordine* cognoscere quo fuerunt propositae, nisi aliqua earum celerem *prae ceteris* expeditionem exigit, quod quidem peculiari decreto a iudice seu a tribunali statuendum est (c. 1627). Porro *hasce causas* indicat cl. Noval (n. 221), quae celerem prae ceteris requirunt expeditionem : a) super electionibus et postulationibus, quia diuturna vacatio nocet bono communi ; b) super beneficiis et officiis ecclesiasticis, quoniam litis prorogatio circa ipsum titulum eorum obesset ecclesiae ac beneficiis ; c) super matrimoniis ; d) circa pauperes, pupillos, carceratos, aliasque personas miserales, ut aiunt ; e) super spolio seu re qua

possessor fuit privatus, mercede, alimentis, deposito, etc. Imo si de « spolio » incidat quaestio, haec *ante omnia* est dirimenda (c. 1633, § 3).

c) Circa dilationum terminos et fatalia legis, advertere oportet *dilationem* hic non significare prorogationem, ut communiter accipitur, sed potius, ut explicat Noval (n. 228), « ipsum justum temporis spatium litigantibus concessum ad ponendum vel exsequendum aliquem actum judiciale ». *Fatalia legis* dicuntur termini perimendis juribus a lege constituti, v. gr. pro jure appellandi conceduntur 10 dies, ex c. 1881. Quare termini seu *dilationes 10 dierum*, in exemplo allato, sunt termini fatales, quia a lege determinantur (fatalia legis). Dilationes quae a iudice constituuntur, vocantur « judiciales »; quae vero ex mutuo partium consensu, approbante iudice, stabiliuntur, dici solent « conventionales ».

Jamvero « Fatalia legis » prorogari *non possunt*; Termini autem judiciales et conventionales, ante eorum lapsum, poterunt, justa intercedente causa, a iudice, auditis vel petentibus partibus prorogari (c. 1634, § 2). Cavendum tamen est ne *nimis* diuturna fiat litis prorogatio.

d) Quoad locum et tempus judicii, certum est episcopum posse, in *quovis* loco suae dioecesis non exempto, erigere tribunal. Nihilominus etiam penes sedem episcopalem habeatur aula quae sit *ordinarius* judiciorum locus; ibique Crucifixi imago emineat, et adsit Evangeliorum liber (c. 1636). Iudex, si a jurisdictione in suo territorio exercenda sit impeditus, poterit eam *extra territorium*, certiore tamen facto loci Ordinario, exercere (c. 1637). Ordinarius in unaquaque dioecesi decernit quibus diebus et horis tribunal adiri *regulariter* possit. Justa tamen de causa et quoties periculum sit in mora, fas est fidelibus quovis tempore iudicis ministerium invocare (c. 1638).

Diebus festis de praecepto et tribus ultimis diebus hebdomadae sanctae *non fiat* iudicium, nisi necessitas, caritas aut bonum publicum id postulent (c. 1639, § 1).

e) Quoad modum judiciale, confectionem ac conservationem actorum, probe sciendum est, eas *tantummodo* personas adesse posse in aula, dum causae coram tribunali aguntur, quas iudex necessarias esse judicaverit ad processum expediendum (c. 1640, § 1). Acta vero judicialia, sive sint acta causae, v. gr. probationes, sive sint acta processus, utputa citationes partium, scripto redacta esse debent, et quidem quoad ejus fieri potest *lingua latina*, nisi

justa causa aliud suadeat. Interrogationes, responsiones testium aliaque similia, *lingua vernacula* confici debent (c. 1642, § 2). Quando iudicium expletum est, documenta generatim partibus restituenda erunt, nisi in *criminalibus*, bono publico ita exigente, iudex aliquod retinendum censuerit (c. 1645, § 1).

Quae autem apud tribunal manent documenta, in *archivo* Curiae deponantur sive publico sive secreto, prout eorum natura exigit. *Anonymae epistolae* non necessariae, et etiam epistolae subscriptae quae sint certo *calumniosae*, destruantur ut jubet c. 1645, § 4. In casu *appellationis* a primo iudicio debent acta exscribi et cum testificatione cancellarii seu actuarii de eorum integritate, transmitti ad superius tribunal. Attamen si exemplaria sine gravi incommodo exscribi nequeant, mittantur cum opportunis cautelis *acta ipsa originalia* (c. 1644, § 1).

ARTICULUS III.

De subjecto passivo iudicii.

242. — Subjectum passivum iudicii sunt *partes in causa*, ut habetur ex inscriptione hujus tituli. Porro dantur partes *principales* in causa, nempe actor qui processum intentat, et reus qui citatur ac respondere debet ; deinde partes *minus principales*, scilicet procurator qui locum alterius supplet, et advocatus qui assistit ex officio in nonnullis iudiciis. Juxta ordinem ergo Codicis dicemus : a) de actore et reo ; b) de procuratoribus et advocatis.

1) **De actore et de reo seu de partibus principalibus in causa.** — Principium generale hoc est : Quilibet, sive vir sive mulier sive persona physica sive persona moralis, in iudicio *agere potest*, nisi a sacris canonibus prohibeatur ; reus autem *legitime conventus*, id est a iudice in iudicium rite vocatus, respondere debet (c. 1646). Tum actor tum reus semper tenentur iudicio adesse *propria in persona* juxta praescripta juris vel iudicis, quamvis alias possint procuratorem aut advocatum sibi constituere (c. 1647).

Hujus generalis principii dantur *exceptiones* : a) pro minoribus ; b) pro personis moralibus ; c) pro religiosis ; d) pro excommunicatis aut bonis interdictis vel iis qui infirmæ sunt mentis.

a) **Pro minoribus et amentibus** agere et respondere tenentur in genere *parentes* eorum aut *tutores* vel *curatores*. In causis tamen spiritualibus (v. gr. circa sacramenta) et cum spiritualibus connexis (ut sunt beneficia) *minores*, si aetatem 14 annorum expleverint, etiam per seipsos agere et respondere queunt ; si usum tantum rationis assecuti sint, possunt, absque consensu patris vel tutoris,

per *specialem tutorem* ab Ordinario datum, vel etiam per *procuratorem* a se, Ordinarii auctoritate, constitutum (c. 1648).

b) **Personae morales** (v. gr. seminaria) minoribus aequiparantur; earum nomine stat in iudicio *rector* vel *administrator*. Nomine ecclesiae cathedralis aut mensae episcopalis ipsi *Ordinarii locorum* stare in iudicio possunt; attamen, ut licite agant, debent audire Capitulum cathedrale vel Consilium administrationis eorumve consensum vel consilium habere, quando periculo vertitur pecuniae summa pro qua *alienanda* eorumdem requiritur consensus vel consilium (c. 1532 et 1653, § 1). *Beneficarii* stare possunt in iudicio pro suo beneficio; *Superiores* autem Capitulorum, sodalitatum et quorumlibet collegiorum stare in iudicio nequeunt, nomine suae cuiusque communitatis, sine ejusdem *consensu* ad normam statutorum (c. 1653, § 2).

c) **Religiosi** nequeunt partes agere in causa sine consensu Superiorum, *excipe* si agatur de iuribus sibi ex professione ipsa quaesitis et adversus Religionem vindicandis, vel si extra claustra legitime ipsi morentur et tuitio iurium urgeat, vel tandem si contra Superiorem denuntiationem velint instituere (c. 1652).

d) **Excommunicati** generatim stare in iudicio queunt; *excipiuntur* excommunicati vitandi aut speciali sententia damnati, quibus tantum permittitur ut *per se* ipsi agant ad impugnandam iustitiam aut legitimitatem excommunicationis, per *procuratorem* vero ad aliud quodvis animae suae praejudicium avertendum (c. 1654). *Bonis interdicti* (les interdits) et ii qui *minus firmae mentis* sunt, stare debent in iudicio ut respondeant de propriis suis delictis aut ad praescriptum iudicis; in ceteris utantur oportet curatoribus quos habent (c. 1650).

243. — II) De procuratoribus et advocatis. — Partes minus principales in aliqua causa sunt procuratores et advocati. *Procurator* proprie ille est qui in aliquo iudicio vices gerit sive actoris sive rei. In casibus particularibus a jure determinatis debet procurator constitui; scilicet: a) quando *persona episcopi* in causa est (c. 1655, § 4); b) quando agitur de *minoribus* vel *amentibus* et sic porro, ut supra diximus de iis qui egent curatore; c) quando iudex ministerium procuratoris *necessarium* existimat (c. 1655, § 3).

Advocatus seu causidicus ¹ est vir juris peritus, plerumque

¹ Venit a « causa » et « dicere ». Alia nomina sunt: defensor, orator, patronus, jurisconsultus, scholasticus, togatus, forensis, etc. (Novat, n. 267).

doctor saltem in jure canonico (c. 1657, § 2), cui incumbit officium jura partium principalium in processu coram iudice tuendi. Porro *libere* potest advocatus constitui, dummodo electus ab auctoritate ecclesiastica sit approbatus. *Tribus tamen in casibus* necessario requiritur advocatus aliquis legitime constitutus : *a)* in iudicio *criminali*, in favorem rei ; *b)* in iudicio *contentioso*, ubi causa est minorum vel boni publici ; *c)* in omni casu quo iudex ministerium advocati existimat *necessarium* (c. 1655, § 3).

Notes tum procuratoris tum advocati hae debent esse : catholici sint oportet, maturae aetatis et bonae famae. *Aatholicus* admittitur nonnisi per modum exceptionis et ex necessitate ; similiter ii qui exclusi sunt ab *actibus legitimis* (v. gr. qui laborant infamia juris), nequeunt suscipere procuracionem aut defensionem in iudiciis (c. 2256, n. 2).

Una *eademque* persona potest esse procurator et advocatus, sed a iudice tum procurator tum advocatus queunt repelli justa de causa. Potest quoque uterque *removeri* ab eo qui eos constituit, salva obligatione solvendi honoraria ipsis debita. Atvero ut remotio effectum sortiatur, necesse erit ut ipsis *intimetur* ; imo, si jam facta sit contestatio litis coram iudice, requiritur ut etiam iudex et adversa pars *certiorentur* de hac remotione. Sub fine causae et lata definitiva sententia, procuratori manet jus et officium interponendi *appellationem*, modo locus detur appellationi et mandans non renuat (c. 1664).

ARTICULUS IV.

De objecto iudicii seu de actionibus et exceptionibus.

244. — Objectum iudicii sunt quidem ipsae res et jura, quae a lege apta proclamantur ut de eis lis apud iudicem moveatur. Attamen neque hae res neque haec jura nude sumpta subjiciuntur iudicio, sed solummodo quatenus *muniuntur* actione aut exceptione ; quare ipsae *actiones* et *exceptiones* solent dici objectum iudicii. De his igitur in hoc articulo agemus, exponendo prius in genere *notiones*, et deinde in specie describendo *varias* actiones et exceptiones.

I) **Notiones.** — Vox « actio », in re iudiciali, ut notat Noval (n. 293), *plures* habet significationes. Designat enim vel ipsos *modos procedendi* a legibus praescriptos, quibus efficacia tribuatur iuribus, v. gr. actio per iudicis postulationem ; vel *facultatem* persequendi in iudicio id quod sibi proprium est (jus subjectivum) ; vel ipsa *jura* iudiciali quadam munita protectione (jura objective sumpta), aut demum *idem* significat quam « petitio ». Generatim secundam vel tertiam, juxta adjuncta et contextum, habet significationem. Itaque simpliciori modo cum Prümmer (q. 481, Praeno-

tamen) *potest dici* : actio est jus quod quis possidet in rem ut haec sibi adjudicetur ; et deinde est etiam *usus hujus juris* in causis civilibus, sive propter personam (condictio, action personnelle) sive propter rem (vindicatio, revendication). Hic sumitur actio in *sensu* usus juris dum quis intentat iudicium, nisi constet de contrario.

Exceptio (récusation, exceptions) dicitur esse « exclusio actionis vel ejus effectuum » vel clarius, ut ait Noval (n. 298) : Assertio, quae actionem elidit aut ejus exercitium et effectus retardat, a reo opposita defensionis gratia. *Finis* exceptionis est defensio rei ; immediate tamen ad id tendit ut actionem *eliminet* ejusve effectus *retardet* in favorem rei. Quare recte statuit c. 1667 : « Quodlibet jus non solum actione munitur, nisi aliud expresse cautum sit, sed etiam exceptione, quae semper competit et est suapte natura perpetua », juxta *vetus adagium* : quae sunt temporanea ad agendum (scilicet actiones) sunt perpetua ad excipiendum (exceptiones). *Ratio* est, quia convenit ut perpetuo jus sit alicui defendendi adversus injustum actorem rem sibi propriam.

II) Species actionum et exceptionum. — Actiones *dividi* possunt in actiones simplices et duplices, in actiones petitorias et possessorias, inter quas habetur quoque actio retinendae vel recuperandae possessionis, in actiones sequestrarias, inhibitorias, interdictorias seu ex novi operis nuntiatione, ut dicitur in Codice (c. 1676), et sic porro ¹. Nonnisi pauca de his dicemus.

Actiones simplices eae sunt in quibus unus litigantium partes tantum agit actoris, alter vero partes tantum rei. *Duplices* quae dicuntur etiam *reconventiones*, eae habentur quas reus in eodem iudicio coram eodem iudice instituit contra actorem sive ad minuentem sive ad tollendam istius petitionem (c. 1690). In causis criminalibus non admittuntur hae reconventiones *nisi* ad compensandam mutuum aliquam injuriam, nec admittuntur in causis spoli de quibus postea agemus (c. 1691).

Actiones petitoriae sunt cum aliquis, ad jus suum prosequendum in iudicio, titulo utitur juris auctoritate subnixo, sive id fiat directe contra personam (actio personalis) sive in ordine ad aliquam rem (actio realis). *Possessoriae* dicuntur actiones quae rei possessionem vel juris quasi-possessionem postulant (c. 1668). Datur quoque actio « retinendae possessionis », ratione scilicet alicujus molestiae quam possessor patitur, dummodo *intra annum* ab illata molestia

¹ Eas divisiones recenset Noval (n. 302). Confer etiam Prümmer, q. 481 sqq.

adversus molestiae auctorem instituatur actio ut a molestiis desistat (c. 1695, § 2). Ille vero qui vi aut clam quoquo modo a possessione rei vel quasi-possessione juris dejectus est, adversus quemlibet *spolii auctorem* vel *rei detentorem* habet actionem « recuperandae possessionis », modo *annus integer* non sit revolutus a die quo spoliū passus nōtitiā habuit rei (c. 1698).

Aliae actionum *divisiones* eruuntur ex ipsis objectis causarum, nempe cum agitur vel de rei sequestratione et inhibitione exercitii iurium (c. 1672 sqq.); vel de novi operis nuntiatione et damno infecto ratione periculi imminentis (c. 1676 sq. et 1678); vel de declaratione nullitatis actorum (c. 1679 sqq.); vel de rescissione contractuum ac restitutione in integrum (c. 1684 sqq. et 1687 sqq.):

Exceptiones dicuntur aut dilatoriae aut peremptoriae, quae sane est divisio celeberrima in jure. *Dilatoriae* exceptiones hunc finem habent retardandi actionem contra reum; proponendae erunt et a iudice cognoscendae ante litis contestationem¹, nisi postea tantum emerserint aut innotuerint. (c. 1628, § 1). *Peremptoriae* vero exceptiones quae dicuntur « litis finitae » (v. gr. exceptio transactionis), proponi et cognosci debent ante contestationem litis; qui tamen serius eas opposuerit, non est rejiciendus, sed condemnabitur in expensis, nisi probet se oppositionem malitiose non distulisse. *Aliae* exceptiones peremptoriae proponi debent post contestatam litem et tractandae erunt tanquam *quaestiones incidentes* (c. 1629).

Quamvis exceptiones non exstinguantur, *exstinguuntur* tamen actiones, ut supra insinuavimus. Quare agit Codex sub fine tituli V: *de exstinctione actionum* (c. 1701 sqq.). Age vero! Per *praescriptionem* non quidem exstinguuntur actiones de statu personarum (v. gr. de nullitate status matrimonii), sed in *contentiosis* omnes aliae actiones tum reales tum personales praescribendo cessant. Generatim 30 anni exiguntur; pro iuribus et bonis S. Sedis, 100 (c. 1511). In *criminalibus*, exstinguuntur actiones coram tribunali ecclesiastico morte rei, condonatione legitimae potestatis et lapsu temporis utilis ad actionem criminalem proponendam. Porro id tempus utile generatim est *triennium*. Actiones autem injuriarum uno anno perimuntur, actiones ratione delicti qualificati contra sextum et septimum divinum praeceptum (v. g. furti sacrilégi), *quinquennio*; actiones ob homicidium vel simoniam, *decennio* (c. 1703).

ARTICULUS V.

De forma quae servanda est in iudicio.

245. — Restat ut *forma exterior* iudicii seu *tela*, ut aiunt, iudicii minutatim exhibeatur; id autem abunde ac praeclare ab *ipso Codice* praestatur titulo VI et sequentibus usque ad Sectionem II (c. 1925).

¹ Quid sit « litis contestatio » statim post explicabimus, numero scilicet 247. } }

Non immerito 7 *quasi stadia* dignoscuntur ab auctoribus ¹ in immenso hoc tractatu, nempe : a) introductio causae ; b) litis contestatio ; c) processus instructio ope probationum ; d) publicatio actorum processualium causaeque discussio ; e) pronuntiatio sententiae ; f) remedia contra eam ; g) executio sententiae. De singulis ea declarabimus quae *magis utilia* videntur.

§ 1. INTRODUCTIO CAUSAE.

246. — Processus *initium* sumit introductione causae, quae *duo* complectitur : oblationem libelli litis introductorii et citationem denuntiationemque actorum *judicialium*.

I) **Libellus litis introductorius.** — Ad introducendam aliquam causam debet actor libellum competenti iudici exhibere, in quo controversiae objectum proponatur, et ministerium iudicis ad deducta jura persequenda expostuletur (c. 1706). Qui nescit scribere vel impeditur, valet etiam *viva voce* petitionem suam proponere. Debet iudex *quantocius* libellum aut admittere aut rejicere, adjectis in altero casu rejectionis causis. Adversus rejectionem libelli licebit intra tempus utile decem dierum *recursum* interponere ad superius tribunal. Silente iudice per unum mensem, poterit actor instare ut iudex suo munere fungatur. Lapsis deinde quinque diebus a facta instantia, recursus permittitur ad *superius tribunal* aut *Ordinarium loci*, si ipse iudex non sit. Libello admissio, locus datur citationi alterius partis seu vocationi in jus (c. 1711, § 1).

Continet autem generatim *haec* libellus : a) quid petatur et a quo petatur et coram quo iudice ; b) quo jure in genere actor innitatur ; c) nomen actoris aut ejus procuratoris subscriptum, appositis die, mense et anno necnon loco in quo actor ejusve procurator resident (c. 1708).

II) **De citatione et denuntiatione actorum judicialium.** — Citatio emittitur ab ipso iudice et ordinarie triplici peragitur conformi scheda. Prima nempe scheda inscribitur ipsi libello litis, secunda dirigitur ad actorem, tertia vero reo mittitur et est citatio peremptoria (c. 1714). Fit per cursores vel transmittitur per tabellarios publicos, modo litterae sint commendatae et adsit syngrapha receptionis (le *récépissé*). Quando ignoratur locus commorationis rei, citatio fit per edictum ad fores Curiae et in publica ephemeride evulgandum (c. 1720).

¹ Vide Noval, n. 24 sq. et 381 sqq.

Scheda citationis continet saltem in genere causam, actorem, reum nomine et cognomine designatum, locum et tempus ad comparandum ; deinde debet sigillo tribunalis muniri ac subscribi a iudice aut auditore et a notario. Effectus citationis est, ut res desinat esse integra causaque fiat propria iudicis aut tribunalis citantis. Tunc lis pendere incipit ac valet axioma : lite pendente, nihil innovetur.

§ 2. LITIS CONTESTATIO.

247. — Incipit procedura judicialis proprie dicta per « contestationem litis » quae vocatur etiam *instantia* (c. 1732). Est autem : formalis contradictio quam conventus (le prévenu) opponit petitioni actoris, facta animo litigandi coram iudice (c. 1726). Ad litis contestationem seu instantiam, de jure jam *nulla* requiritur *solemnitas*, sed sufficit ut, partibus comparentibus, in actis inseratur petitio actoris et contradictio conventi, unde constet quinam sint controversiae termini (c. 1727). Processus igitur materia accuratius circumscribitur per litis contestationem.

Alii effectus contestationis sunt : a) nequit jam actor mutare libellum, nisi de consensu conventi *judex* aestimet ex justa causa admittendam esse aliquam mutationem ; b) congruum a iudice tempus est *partibus* concedendum ad probationes inducendas ; c) possessor rei alienae ab hoc momento *desinit* esse bonae fidei. Quapropter, si damnetur, non tantum ad rem ipsam restituendam obligabitur, verum etiam ad emolumenta a die litis contestatae.

§ 3. DE PROBATIONIBUS JUDICIALIBUS.

248. — Communis haec est *definitio* probationum quam post Mascardum tradunt jurisconsulti : « Probatio est rei dubiae et controversae per legitima argumenta ostensio judici facta. » Non omnes probationes ejusdem sunt valoris, dantur enim *plena*e et *semiplena*e. Generale vero circa probationes illud valet principium : *Affirmanti incumbit probatio*. Quare si non valeat actor sua asserta probare, absolvendus est conventus ; excipiuntur tamen facta *notoria* quae nulla probatione indigent (c. 1747). Item ipso facto admittuntur ea quae ab ipsa lege *praesumuntur* et quae *ab uno* ex contendentibus asseruntur ac *ab altero* admittuntur, nisi a jure vel a iudice probatio nihilominus exigatur.

Probationum *capita praecipua* de quibus nunc breviter agemus, haec sunt : a) confessio partium ; b) testes ; c) periti ; d) recognitio judicialis ; e) probatio per instrumenta ; f) praesumptiones ; g) *jusjurandum partium*.

I) **De confessione partium.** — *Confessio judicialis* describitur : Assertio de aliquo facto, in scriptis aut oretenus ab una parte contra se et pro adversario coram iudice, sive sponte, sive iudice interrogante peracta (c. 1750). *Confessio judicialis*, modo libere ac considerate sit facta, relevat alteram partem ab onere probandi. Datur etiam confessio *extrajudicialis*, quae non iudici sed aliis extra iudicium est facta ; de valore autem ejus statuere habet iudex.

Iudex interrogare *debet* partes, quando publice interest ut veritas facti extra dubium ponatur (c. 1742, § 1). In aliis casibus non tenetur interrogare. Partes autem iudici legitime interroganti respondere debent *veritatemque fateri*, nisi agatur de delicto ab ipsis commisso (c. 1743, § 1). Attamen nunquam iuramentum de veritate dicenda poterit iudex *accusato* deferre in causis criminalibus (c. 1744) ; in contentiosis, *potest* pro sua prudentia, et debet quoties bonum publicum in causa est.

II) **De testibus.** — Plura quidem habet Codex circa testes et attestaciones, quae *contrahimus* agendo : 1) de notione ; 2) de iis qui possunt esse testes ; 3) de testimonio testium ; 4) de agendis post absolutum testium examen.

1) **Testis est persona idonea**, quae de aliqua re fidem facit. Testis *judicialis* ille est qui legitime in aliquo iudicio ecclesiastico adhibetur. Ipsa depositio testium in judiciis facta vocatur in jure : *attestatio*.

2) **Quicumque valet esse testis**, nisi *expresse* repellatur a jure sive in totum sive ex parte ; legitime autem a iudice interrogatus, respondere *tenetur* testis ac veritatem fateri (c. 1755). A priori *eximuntur ab obligatione respondendi* iudici : a) parochi et alii sacerdotes quibus res fuit manifestata ratione sacri ministerii ; b) magistratus, medici, obstetrices, advocati, notarii alique quibus secretum ratione officii aut praestiti consilii imponitur ; c) omnes demum qui timent mala valde gravia vel sibi vel suis consanguineis et affinibus imminere (c. 1755, § 2). — *Praeterea repelluntur* : a) impuberes et mente debiles ; b) ipsae partes in causa aut partium vice fungentes veluti tutor in causa pupilli ; c) iudex ejusve assistentes, advocatus alique qui partes in eadem causa assistunt aut astiterunt ; d) sacerdotes ratione confessionis sacramentalis quae nullo igitur modo indicium praebere potest veritatis ; e) conjux in causa conjugis, consanguineus et affinis in causa consanguineorum vel affinium in quolibet gradu lineae rectae et in primo gradu lineae collateralis, *nisi* agatur de causis quae ad statum civilem vel religiosum personae spectant, quando *aliunde* haberi nequit notitia et bonum publicum id exigit (c. 1757). — *Ut suspecti*

habentur : a) excommunicati, perjuri, infames (post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam) ; b) qui ita abjectis sunt moribus ut fide digni non habeantur ; c) item qui publici sunt gravesque inimici partis.

Per decretum tantum *judicis* audiri possunt testes non idonei et suspecti ; et quidem generatim *injurati* deponunt, eorumque testimonium valebit solummodo tanquam indicium et probationis adminiculum (c. 1758). — Tandem testes adhuc *excluduntur* quos ex justa causa recusat *adversarius* ; quae exclusio dicitur « reprobatio personae testis ».

3) **Testimonium edere non potest testis**, nisi *jusjurandum* praestet de tota ac sola veritate dicenda ; *excipe* quando agitur de jure partium in re privato et de consensu utriusque partis remittere vult iudex ipsum juramentum. In ipsa tribunalis sede ac *seorsim* singuli testes sunt examinandi sive a iudice sive ab ejus delegato sive ab auditore. At semper aliquis assistere debet notarius, dum econtra *partes* nequeant adesse testium examini, nisi iudex censuerit eas in casu esse admittendas (c. 1771). Testes oretenus testimonium dicant oportet, et scriptum ne legant, nisi de iis agatur ad quae adnotationes necessariae sunt (v. gr. de calculo, etc.). Statim autem responsio quam dederunt testes, redigenda est *scripto* ab actuario, et quidem generatim juxta verba in testimonio dando adhibita (c. 1778).

4) **Post absolutum omnium testium examen** evulgari possunt decreto iudicis testimonia praestita, si partes earumve procuratores examini *non* interfuerint (c. 1782) ; poterit tamen iudex, si velit, hanc evulgationem *differre* usquedum alia probationum capitula sint absoluta, v. gr. testimonia peritorum, etc. Jus autem habent *testes* ad petendam compensationem impensarum quas sustinuerunt et indemnitatem (c. 1787).

Fidem testimoniis adhibendam quod attinet, haec prae oculis habere iudex monetur (c. 1789) : inspiciat quae sit *conditio* personae testis, quaeve honestas et an aliqua dignitate praeferat ; utrum de *scientia propria*, de visu et auditu testificetur ; utrum in suo testimonio *constans* sit, an potius varius et incertus ; denique utrum testimonii *contestes* habeat, an sit singularis. Unius autem testis depositio plenam fidem non facit, nisi sit testis qualificatus, scilicet in aliquo officio publico et jurato constitutus ¹, qui deponat de rebus ex *officio* gestis. Generatim testimonium duarum vel trium personarum quae sint omni exceptione majores et sibi firmiter cohaereant ac de scientia propria testificentur sub juramento, *fidem sufficientem* facit, nisi graviora adjuncta plenior probacionem necessariam reddant (c. 1791).

¹ Noval, n. 512.

249. — III) **De peritis.** — Periti sunt etiam testes, sed non simpliciter ; non enim deponunt tanquam testes communes. *Qua periti* sententiam suam enuntiant, quando ex juris vel iudicis praescripto eorum examen et votum requiritur ad factum aliquod comprobandum vel ad veram alicujus rei naturam dignoscendam, v. gr. medici, chirurgi et alii ¹. Porro iudicis est peritos eligere vel designare ; et quidem in causis mere privatis de *consensu* partium, una saltem earum rogante, in causis vero bonum publicum respicientibus, audiri *debet* vel promotor iustitiae vel defensor vinculi (c. 1793). Omnes qui excluduntur tanquam testes, etiam officio peritorum fungi nequeunt ; insuper easdem ob causas quibus testes, possunt et periti *recusari*, de qua recusatione iudicium definite fert ipse iudex (c. 1796).

Demandatum munus suscipere censentur periti, quando praestant *jusiurandum* de munere fideliter implendo ; suam autem relationem quisque a ceteris distinctam conficiet, nisi, lege non contradicente, iudex unam a singulis subscribendam fieri jubeat. Si periti *inter se* discrepent, poterit iudex vel de his *peritioris* suffragium exquirere vel *novos* de integro peritos adhibere (c. 1803). Iudex non unice conclusiones peritorum, etsi concordēs, perpendat, verum etiam alia adjuncta (c. 1804).

IV) **De recognitione judiciali.** — Haec probationum species olim vocabatur : *inspectio ocularis*, quia solet inspectione aut rei aut loci aut personae perfici. Bene nunc dicitur *in Codice* : de accessu et recognitione judiciali, quia revera personalem aliquam recognitionem ex parte iudicis et naturalem accessum ejus perspicitur requirere. Inde quoque concludi potest non semel ope hujus probationis *evidentiam facti* apparere ; quocirca dicitur nonnunquam : probatio per evidentiam facti. Est tamen probatio *quasi extraordinaria*, quod etiam innuit Codex (c. 1810) dicens eam esse « ad pleniorē probationem aut ad removenda dubia » (cf. Noval, n. 534). Iudex autem peragere potest recognitionem vel ipse per se vel per auditorem vel per iudicem delegatum (c. 1807).

V) **De probatione per instrumenta.** — Instrumenta (ab instruendo) sensu *generali* significant ea quae inserviunt ad instruendam causam ; hic autem sumitur vox in sensu *proprio* ac stricto. Itaque instrumenta *hoc loco* idem sunt ac documenta seu scripturae ex quibus factum controversum probari possit. Alia sunt publica, alia privata ; quaedam dicuntur originalia, quaedam vero exem-

¹ Periti (les experts) definiuntur : testes aliquam scientiam vel artem callentes, qui primum de facto sensibus objecto deponunt, deinde, ope ratiocinationis et subsidio artis suae, de ejus causis, natura et effectibus (Noval, n. 513).

plaria ; habentur *authentica*, quando attestazione personae publicae muniuntur circa eorum conformitatem ; habentur *genuina*, quando non alium sibi vindicant auctorem ac illum cui tribuuntur, etc. (cf. Noval, n. 541). Porro in quolibet iudicii genere admittitur probatio per instrumenta seu documenta tum publica tum privata (c. 1812). *Publica documenta ecclesiastica* praesertim sunt : Acta S. Pontificis, Curiae Romanae, Ordinariorum in exercitio suorum munerum *authentica* forma exarata, item attestaciones *authenticae* de his actis ; documenta a notariis ecclesiasticis confecta ; acta judicialia ecclesiastica ; inscriptiones baptismi, confirmationis, etc., ex registis Curiae aut parochiae aut Religionis, item earum exemplaria *authentica*. Praeterea dantur documenta publica *civilia* et documenta privata, v. gr. litterae, contractus, testamenta a privatis confecta (c. 1813).

Omnia documenta publica *genuina praesumuntur*, donec contrarium evidentibus argumentis evincatur (c. 1814) ; fidem autem faciunt de iis quae directe et principaliter in eisdem affirmatur (c. 1816). Documentum *privatum* genuinum probat adversus auctorem sed non adversus extraneos (c. 1817).

VI) De praesumptionibus. — Praesumptio *improprie* quidem est probatio, quia directe aliquod factum non ostendit, juxta dictum Cujacii : « Praesumimus ea quae vera esse arbitramur, ducti probabilibus argumentis. » Porro ab ipso Codice (c. 1825) ita traditur praesumptionis *definitio* ac referuntur *species* : « Praesumptio est rei incertae probabilis conjectura ; eaque alia est juris, quae ab ipsa lege statuitur ; alia hominis, quae a iudice conicitur. Praesumptio *juris* alia est juris simpliciter (v. gr. impubes expleto septennio praesumitur usum habere rationis), alia juris et de jure (v. gr. res iudicata praesumitur vera et justa, c. 1904, § 1). » Itaque contra praesumptionem juris simpliciter admittitur quaelibet probatio, contra praesumptionem juris et de jure, *indirecta* tantum, hoc est contra factum quod est praesumptionis fundamentum.

Qui habet pro se juris praesumptionem, *liberatur* ab onere probandi, quod recidit in partem adversam (c. 1827). Aliae praesumptiones minus firmum praebent argumentum (c. 1828).

VII) De jurejurando partium. — Jusjurandum fere idem est ac illud quod appellabant : *sacramentum*, nempe invocatio divini nominis ad fidem faciendam eorum quae affirmantur aut promittuntur. Datur praecipue jusjurandum suppletorium, aestimatorium et decisorium. Jusjurandum *suppletorium* (serment supplétoire) adhiberi potest nonnunquam, quando semiplena tantum

obtinetur probatio nec alia supersunt adjumenta probationum (c. 1829). Sed *nequit adhiberi* in causis criminalibus nec in causis contentiosis, si de jure aut re magni pretii agatur, de facto nimii momenti, aut si jus, res, factumve non sit proprium personae cui jusjurandum esset deferendum. Ab una parte praestitum, potest id jusjurandum ab altera impugnari (c. 1831, § 3). *Aestimatorium* dicitur jusjurandum (serment estimatoire), si de jure ad damni reparationem constet quidem, sed quantitas damni aestimari certe non possit; tunc ipse judex valebit, ad hunc effectum obtinendum, parti quae damnum est passa, jusjurandum deferre. At si taxatio judici nimia videatur, debet illam reducere ad aequitatem (c. 1833). *Decisorium* vocatur jusjurandum, quando de consensu judicis una pars alteri jusjurandum defert, sive ante initam litem jam id inter partes fuerit conventum sive pendente lite de hoc transegissent, ea tamen conditione ut quaestio aut principalis aut incidens secundum jusjurandum decisa ¹ habeatur (c. 1834). Est igitur *quasi transactio* inter partes ope alicujus jurisjurandi, quae debet utique a judice probari. Porro decisorium illud jusjurandum permittitur *hisce in casibus*: a) si agatur de re in qua facile potest haberi cessio aut transactio; b) si deferatur illi qui cedere aut transigere potest juxta normas legitimas; c) si deferatur alteri parti ab illo qui cedere aut transigere valet; d) si agatur de mera notitia facti aut de facto, quod proprium sit illius cui jusjurandum defertur.

Potest hoc jusjurandum non tantum a parte a qua delatum est, revocari quousque praestitum non fuerit, verum etiam *ab alia parte* acceptari et praestari, vel recusari aut referri in adversarium sub iisdem conditionibus ac supra. Si jusjurandum recusetur nec referatur in adversarium, judicis est aestimare *quanti* facienda sit talis recusatio; e contra, si referatur in adversarium ², hic debet illud praestare, secus causa cadit. Etenim ex una parte aequum videtur ut possit jusjurandum referri in illum a quo delatum fuit; ex alia parte, juxta vetus adagium, « mahifestae furpitudinis est et confessionis, nolle nec jurare nec jusjurandum referre ».

§ 4. DE PUBLICATIONE PROCESSUS ET DISCUSSIONE CAUSAE.

250. — Expletis probationibus de quibus supra egimus, deveniendum est ad *publicationem* omnium probationum quae in actis erant et secretae adhuc permanserant (c. 1858). Jamvero quando conceditur partibus earumque advocatis facultas inspiciendi acta

¹ Inde vocatur hoc jusjurandum « decisorium » (serment décisoire). — ² Nempe in eam partem quae « detulit jusjurandum ».

processualia petendique eorum exemplar, intelligitur facta publicatio processus. Deinde deveniendum est ad *conclusionem* in causa, quae habetur quando partes a iudice interrogatae declarant se nihil deducendum habere aliud, vel quando tempus utile proponendis probationibus elapsum est, aut iudex asserit se satis instructam causam habere, ac *decretum fert* de peracta conclusione (c. 1860).

Tandem iudex, pro prudenti suo arbitrio, partibus congruum praestituet tempus, quo *defensiones* suas vel allegationes exhibeant per se aut per advocatum. Defensio in *scriptis* semper est conficienda et iudicibus regulariter in *exemplaribus* tradenda (c. 1863). Pariter admittitur moderata disputatio coram iudice pro tribunali sedente ad aliquid ope informationis oralis illustrandum, si iudex eam utilem censeat. Communicatis vicissim inter partes defensionum scripturis, utrique parti *responsiones* eadem ac supra dictum est ratione, intra breve tempus, exhibere licebit (c. 1865).

Hoc jus *semel* tantum tribuitur partibus, nisi gravis in contrarium sit causa a iudice probata.

§ 5. DE SENTENTIA.

251. — Sententia judicialis *describitur* : Legitima pronuntiatio qua iudex causam a litigantibus propositam et iudiciali modo pertractatam definit. Alia est « interlocutoria », si dirimat non principalem sed *incidentem* seu supervenientem causam, de qua in canone 1837 et sqq. fuse tractat Codex ; alia vero est « definitiva », quae scilicet *principalem* decernit causam. *Debet* autem sententia a iudice ferri, expleta causae disceptatione (c. 1870). Porro si agatur de tribunali collegiali, praeses determinat qua die et hora iudices conveniant *ad deliberandum inter se*. Singuli iudices afferre debent conclusiones suas in merito causae *scriptas*, rationesque patefacere tam in facto quam in jure quibus ad conclusionem suam venerint. Prolatis deinde ex ordine singulorum iudicum conclusionibus, moderata instituetur *discussio* sub tribunalis praesidis ductu, usquedum ad sententiam deveniatur mox declarandam (c. 1871). Sententia etiam *rationes* seu motiva, ut aiunt, tam in facto quam in jure, quibus dispositiva sententiae pars innititur, *continere debet*.

Sententia hoc modo *fertur* : a) ab initio semper invocatur divinum Nomen ; b) dein exprimitur ex ordine qui sit iudex, actor, reus, procurator, promotor justitiae, defensor vinculi ; c) postea breviter refertur species facti cum partium conclusionibus ; d) sequi-

tur pars dispositiva sententiae cum rationibus, ut supra ; e) sub fine autem fit indicatio diei et loci atque exhibetur subscriptio iudicis vel omnium iudicum (si fuerint plures) ac notarii (c. 1874).

Tribus modis *publicatio* sententiae ad partes poterit fieri : a) *citatione*, ita ut solemnem audiant lectionem sententiae a iudice factam ; b) *denuntiatione*, admonendo eas sententiam esse penes cancellariam tribunalis ; c) vel demum *transmissione* per publicos tabellarios, ubi viget usus (c. 1877).

§ 6. DE REMEDIIS JURIS CONTRA SENTENTIAM.

252. — Quamvis sententia iudicis faciat jus inter partes, ut aiunt, non semper tamen jus illud erit firmum ; saepe enim victo suppetunt *remedia juris* contra sententiam, ita ut effectus ejus aut suspendatur, aut tollatur, aut minuatur. *Materialis* autem *error* qui inciderit in transcribenda sententia potest ab ipso iudice per decretum editum ad instantiam partis eliminari (c. 1878). *Quatuor* deinde modis formaliter impugnari valet sententia judicialis, nempe appellatione, quaerela nullitatis, oppositione tertii ac restitutione in integrum ; vocantur autem hi modi « *remedia juris* » sive sint *ordinaria*, ut appellatio et querela nullitatis, sive *extraordinaria*, qualia censentur oppositio tertii et restitutio in integrum. De singulis parce omnino dicemus, quia jam pluries de aliquibus horum actum fuit, v. gr. de appellatione et recursu in materia jurisdictionis voluntariae aut contentiosae.

I) **Appellatio.** — Haec vox venit ab « appellando », id est *nominare* seu *invocare*, quia is qui se reputat gravatum ab aliquo inferiore, invocat vel nominat Superiorem *altiore* ad reparationem aut tuitionem iurium suorum obtinendam. Itaque appellatio est : provocatio ab inferiore ad superiorem iudicem ratione gravaminis illati, eo fine facta ut sententia infirmetur vel corrigatur. Juxta Codicem (c. 1879), appellatio est *judicialis*, cum expresse dicatur : « Pars quae aliqua sententia se gravatam putat. » Olim distinguebant appellationem judicialem ab *appellatione extrajudiciali*, et Prümmer putat hanc distinctionem sub novo jure adhuc valere (q. 522), dum Noval contendit eam esse sublatam (n. 638). Quidquid sit de hac re ¹, Wernz sic *definit* appellationem extrajudicialem (V, n. 690) : « Haec vero (extrajudicialis) quae aptius provocatio ad causam dicitur, est provocatio rite facta ab actibus vel decretis

¹ Etiam F. Claeys Bouuaert, n. 421, censet adhuc vigere appellationem « extrajudicialem », quae tamen per se effectum suspensivum non habet. Ni fallor, talis appellatio melius nunc dicitur esse « recursus ».

extrajudicialibus (v. gr. propter concursum parochialem) inferioris, etiam privati, ad superiorem judicem, propter gravamen illatum vel inferendum. »

Itaque appellatio *judicialis* quae sola est appellatio proprie dicta cum effectu de se suspensivo et devolutivo, supponit actum vere judicialem, fitque propter gravamen jam illatum et quidem a iudice. *Omnis appellatio*, teste c. 1889, § 2, est in suspensivo, nisi aliud in jure expresse caveatur. Quando autem ex speciali dispositione juris effectus appellationis est tantum *devolutivus* (quod minime est ordinarium sed extraordinarium), non suspenditur executio sententiae ; causa vero integra devolvitur ad *altio-rem* judicem (c. 1889, § 1), v. gr. causae ad correctionem morum et ad administrationem pastorem spectantes.

In genere, ratione gravaminis, ab *omni* sententia licet appellare ; *excipiuntur* tamen quaedam sententiae (c. 1880), praesertim vero sequentes : sententiae ipsius S. Pontificis, Signaturae Apost., Delegati Apost. cum clausula « appellatione remota », sententiae vitio nullitatis infectae, quae in rem judicatam transierunt, definitivae ope jurisjurandi decisorii, quae non habuerunt vim definitivae, quae de jure dicuntur modo expeditissimo esse definiendae, quae feruntur contra contumacem vel eum qui expresse professus est scripto se appellationi renuntiare. Intra *decendium*, ut aiunt (10 dies), a publicata sententia, interponenda est appellatio, et proseguenda erit coram iudice ad quem dirigitur, intra spatium *unius mensis* generatim ab interpositione appellationis (c. 1883) ; secus amittitur jus appellandi.

II) De querela nullitatis contra sententiam. — Querela nullitatis est *remedium* quo impugnatur sententia a iudice lata, quae contenditur esse nulla propter defectum substantialem. Jamvero *duplici* modo fieri valebit querela nullitatis : a) per modum exceptionis in *perpetuum*, vel per modum actionis proponendae intra 30 *annos* coram eodem tribunali, si agatur de sententia nulla propter vitium insanabile ; b) seorsum et unice qua querela intra 3 *menses* et coram eodem tribunali, vel una cum appellatione intra *decendium* (10 dies) coram tribunali superiore.

Vitium autem censetur *insanabile* : 1) quando sententia lata est a iudice seu tribunali absolute incompetenti ; 2) quando lata est inter partes quarum altera saltem non valet stare in iudicio ; 3) quando quis nomine alterius egit sine legitimo mandato.

Vitium deinde censetur *sanabile* : 1) quando legitima defuit citatio ; 2) quando motivis seu rationibus decidendi ipsa est destituta, exceptis sententiis S. Signaturae ; 3) quando subscriptionibus caret jure requisitis ; 4) quando non refert indicationem anni, mensis, diei et loci quo prolata fuit (c. 1894).

III) De oppositione tertii. — Est medium *extraordinarium* quod his verbis ab ipso *Codice* describitur (c. 1898) : Si definitivae sen-

tentiae praescriptum jura aliorum offendat, hi habent remedium extraordinarium (quod oppositio tertii dicitur), vi cujus qui ex sententia laesionem jurium verentur, possunt sententiam ipsam ante ejus executionem impugnare eique se opponere.

Et revera fieri potest ut post *executionem* alicujus sententiae res quae objectum litis fuit, statim consumatur; tunc ille tertius qui *sibi jus vindicabat* in eandem rem, jam spe ac jure omni frustrabatur¹. Itaque hic tertius cui per executionem sententiae damnum *imminet*, oppositionem agere poterit sententiae, duplici via: vel postulando revisionem sententiae ab ipso iudice qui eam tulit, vel appellando ad iudicem superiorem (c. 1899).

IV De restitutione in integrum. — Adversus sententiam iudicis, licet transierit in « rem judicatam », datur adhuc *extraordinarium* aliquod juris remedium quod vocant: restitutio in integrum (la remise en état). Habetur autem res judicata, quando non interjecta fuit appellatio intra *utile tempus* vel neglecta remansit coram iudice « ad quem »; quando intervenit *duplex* sententia conformis; quando agitur de sententia a qua *non* datur appellatio (c. 1902). Age, cum de evidenti injustitia rei judicatae manifesto constet, datur actio specialis rescissoria qua suspenditur executio sententiae nondum inceptae et quae est « restitutio in integrum ». Oportet tamen ut ordinarium adhibeatur remedium appellationis, etc., *si haberi queat* (c. 1905).

Constat de *injustitia* sententiae his tantum in casibus: *a*) quando sententia documentis falsis innititur; *b*) quando nova deteguntur documenta quae aliam decisionem exigunt; *c*) quando ex dolo partis prolata fuit sententia in damnum alterius; *d*) quando legum praescripta evidenter fuerunt neglecta (c. 1905, § 2). Nequit fieri petitio restitutionis in integrum ad moras executioni sententiae nectendae (c. 1907, § 2), id est, eo solo fine instituta ut retardetur *sententiae alicujus justae* executio; nec quaevis petitio suspendere poterit executionem sententiae jam inceptae (Vermeersch-Creusen, III, n. 246).

§ 7. DE EXECUTIONE SENTENTIAE.

253. — Expleto iudicio ac tempore utili ad appellandum generaliter concesso, jam deveniendum est ad *sententiae executionem*, quae non privata sed publica fieri debet auctoritate. Nulla autem mora est interponenda, ita ut sententia quae transiit in rem judicatam, *statim* sit executioni tradenda. Imo nonnunquam poterit iudex etiam sententiae quae nondum in rem judicatam transierit,

¹ Exempla hujus rei tradit Noval, n. 665 (simulque indicat differentiam inter jus vetus et novum); en aliquod exemplum: sententia judicialis circa rem quae consumitur, fit in favorem Titii contra Caium, Livius autem putat rem esse suam, quare « opponit ».

provisoriam jubere executionem his in casibus : a) si agatur de praestationibus ad necessariam sustentationem ordinatis ; b) vel si alia gravis urgeat necessitas, ita tamen ut consulatur indemnitati alterius partis casu quo executio revocanda sit (c. 1917). Praequiritur semper *decretum aliquod* iudicis « exsecutorium », ut aiunt, quod vel separatim editur vel in tenore sententiae includitur.

Pro sententia *primi gradus* ipse Ordinarius loci per se aut per alium curam habere debet executionis. Inter *religiosos* vero ad eum Superiorem spectat executio qui definitivam tulit sententiam. Secundum *obviū verborum sensum* generatim executioni mandari debet sententia, nisi quid arbitrio exsecutoris relinquatur (c. 1924). Erga *reluctantem* utendum est prius monitis et praeceptis, deinde poenis et censuris (c. 1924).

CAPUT II

De certis quibusdam iudiciis in specie.

254. — Postquam egimus de iudiciis in genere, aliqua dicenda remanent de certis quibusdam iudiciis quae *normis* reguntur *peculiaribus*. Porro omissis causis matrimonialibus de quibus sermo est titulo XX (c. 1960 sqq.), breviter disseremus : a) de modis evitandi iudicium contentiosum ; b) de iudiciis criminalibus.

Duo potissimum dantur *modi evitandi iudicium contentiosum* : 1) ope transactionis ; 2) per compromissum in arbitros. Hinc *tres* erunt divisiones : de transactione, de compromisso, de iudicio criminali.

I) **De transactione.** — Transactio (la transaction) venit a verbis « transire ab actione », et est *in genere* actus evitandi iudicium, negotium litigiosum amicabili componendo forma, praetermissa judiciali. Etenim, ut optimo jure se exprimit *Codex* (c. 1925), valde optandum est ut lites inter fideles evitentur ; itaque *ipse iudex*, quando aliqua controversia quae privatum bonum respiciat, ei proponitur iudicii forma dirimenda, exhortationes adhibebit ut per *transactionem* lis componatur, dummodo concordiae spes aliqua affulgeat.

Sensu stricto prout transactio hic intelligitur, est onerosus aliquis contractus ad lites vel evitandas vel finiendas institutus, et solet ab auctoribus *definiri* : contractus quo partes finem imponunt liti jam inceptae sed nondum finitae vel litem forsitan orituram praeveniunt circa rem aliquam dubiam, dato aut retento aut promisso aliquo emolumento (cf. Noval, n. 719). Pactio enim recedendi a lite jam cessat esse gratuita, sed fit *contractus onerosus*.

Ad transactionem igitur pertinet ut res sit aliquo modo *dubia*, deinde ut vel aliquid *promittatur* vel aliquid *tribuatur*, ratione contractus onerosi.

Quamvis ad iudicem spectet *procurare* transactionem, ut supra cum Codice diximus, tamen convenit dignitati iudicantis ne ipse per se regulariter hoc negotium tractandum suscipiat, sed ut illud *alicui sacerdoti committat*, praesertim vero ex iudiciis synodalibus. Quoad modum transactionem instituendi, servantur normae statutae pro transactionibus judicialibus a legibus *civilibus* uniuscujusque regionis, nisi hae leges adversentur juri vel divino vel ecclesiastico aut discrepent a canonibus qui in Codice de transactione leguntur (c. 1926). *Expensarum* demum quæ transactio postulaverit, utraque pars *dimidium* solvere debebit, nisi aliud expresse cautum sit.

Nequit autem fieri *ulla transactio valida* in causa *criminali* (de qua statim dicemus), neque in *contentiosa* in qua agitur de matrimonio dissolvendo, de materia beneficiaria (nempe de ipso titulo, nisi accedat auctoritas), de rebus spiritualibus quotiescumque interveniat solutio rei temporalis (c. 1927, § 1).

Effectus cujuscumque transactionis *feliciter* peractae vocatur : compositio seu concordia (c. 1928, § 1).

255. — II) De compromisso in arbitros. — Alius datur modus judicialis evitandi iudicium contentiosum, qui solet appellari : *arbitrium* vel sententia arbitrorum vel demum, et haec est vox quam usurpat Codex (c. 1932), *compromissum in arbitros* (l'arbitrage par compromis). *Definitur* autem hujusmodi compromissum : conventio qua controversia committitur iudicio unius vel plurium qui ad normam juris quaestionem dirimant, vel de bono et aequo negotium pertractent et transigant. Illi qui ad normam *juris* quaestionem dirimere dicuntur, veniunt in jure sub nomine « arbitrorum », dum viri qui de *bono* et *aequo* negotium pertractant, speciali nomine vocantur « arbitratore » (c. 1929). Porro eadem ratione instituitur compromissum qua diximus fieri transactionem. Si nec in transactionem nec in compromissum in arbitros vel arbitratore partes consentire velint, controversia dirimenda erit per formale iudicium, juxta normas generales in praecedenti capite delineatas (c. 1932).

Laici autem in causis ecclesiasticis prohibentur ab arbitri munere valide gerendo ; prohibentur quoque in genere *excommunicati* et *infames* post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam. Item *religiosi* nequeunt munus arbitri suscipere sine venia suorum Superiorum (c. 1931).

256. — III) De iudicio criminali.

Valde breviter, ait Prümmer (L. IV, tit. XIX), Codex juris canonici tractat

de processu criminali, qui ceteroquin hodie *satis rarus* est, cum alia media saepe praesto sint ad corrigendos clericos delinquentes, v. gr. poenitentiae, remedia poenalia etc. Deinde processus criminalis in *paucis* tantum differt a iudicio contentioso, de quo abunde egit Codex in sectione I (c. 1556 sqq.). In ipso autem titulo XIX: de iudicio criminali, nonnulla continentur quae proprie, ut Noval (n. 735) ostendit, ad formam *strictae iudicialis* non pertinent. En ipsa verba cl. auctoris: « De hoc titulo possumus dicere, ut de nonnullis juris veteris dictum fuit, quod nigrum latius patet rubro; etenim rubrica sonat « de iudicio criminali », textus autem continet aliquid *amplius*, scilicet materiam de *correctione* iudiciali, quae non est iudicium, sed adhibetur loco criminalis iudicii, postquam tamen hoc fuerit inceptum. » Itaque *Codex* in titulo « de iudicio criminali » congerit quidquid sibi circa hanc materiam tractandam theoretice ac practice *opportunitum* videtur, licet non omnes proponere intendat normas pro iudiciis criminalibus. Ipse enim Legislator, sub fine tituli, solemniter declarat (c. 1959): « In reliquis servantur regulae in sectione prima hujus Libri traditae et in inflictione poenarum sanctiones in Libro Quinto statutae. »

Parvus hic tractatus *quinque* complectitur partes: *a)* de notione, objecto et fine iudicii criminalis; *b)* de accusatione ac denuntiatione; *c)* de inquisitione; *d)* de correctione delinquentis; *e)* de instructione processus criminalis. De *singulis* plura dicemus.

257. — 1) Definitio iudicii criminalis potest ex ipsis verbis Codicis sic componi (c. 1552): « Legitima disceptatio et resolutio controversiae coram tribunali ecclesiastico in ordine ad poenam delicti infligendam vel declarandam ¹. »

Objectum criminalis iudicii sunt tantum *delicta publica*, et ex his plura adhuc excipiuntur propter voluntatem positivam legislatoris, nempe delicta publica quaedam *disciplinaria clericorum* quibus sanctiones poenales applicantur, v. gr. negligentia parochi in adimplendis suis officiis, negligentia residentiae, delictum concubinatus, etc. Itaque, ut recte notat Chelodi (jus poenale, n. 114), excluduntur a iudiciis criminalibus non tantum ea delicta quae in foro externo probari nequeunt, verum etiam ea quae evulgata vel proxime evulganda esse *non constat*.

Finis iudicii criminalis est delictum seu factum criminosum declarare simul cum *imputabilitate* quae auctori ejus incumbit, deinde *poenam congruentem* reo convicto infligere aut eam ope declarationis iudicialis incursum patefacere. Finis primarius poenae est juxta *D. Thomam* (2. 2. q. 87, a. 1), restauratio ordinis eversi aut turbati, deinde vero correctio ac emendatio delinquentis, et hic est finis immediatus poenae in Ecclesia, ut deducitur e canone 2215.

¹ Chelodi, Jus poenale, n. 114. — Noval (n. 736) definit iudicium criminale: « Controversiae circa delictum et ejus auctorem et relativam poenam, de quibus Ecclesia jus habet cognoscendi, coram tribunali ecclesiastico, legitima disceptatio. »

Poenitentia autem, remedium poenale, excommunicatio, suspensio, interdictum, etiam per modum praecepti *extra iudicium* possunt infligi, dummodo delictum certum sit. Quando agitur de delictis *mixti fori* (scilicet tum ecclesiastici tum civilis), generaliter magistratui civili coercenda relinquuntur delicta laicorum, et standum erit hujusce sententiae, si ipsa bono publico satis consulat (c. 1933, § 3).

258. — 2) De accusatione et denuntiatione notare juvat, actionem criminalem *uni promotori justitiae* reservari, ceteris omnibus exclusis; attamen quilibet fidelium potest semper delictum alterius denuntiare ad satisfactionem petendam, vel damnum sibi resarciendum, vel etiam studio justitiae ad alicujus scandali aut mali reparationem (c. 1935, § 1). Imo *obligatio* denuntiationis *urget* quotiescumque sive lege sive legitimo praecepto ad id quis adigatur, sive demum ratione ipsius legis naturalis ob fidei vel religionis periculum vel aliud imminens publicum malum (id. § 2).

Qui delictum denuntiat debet promotori justitiae *adjumenta* suppeditare ad ejusdem delicti probationem. Ipsa denuntiatio fieri debet vel oretenus vel scriptis a denuntiante subsignatis *loci Ordinario* aut *cancellario* Curiae aut *vicariis foraneis* aut *parochis*; ab his autem omnibus, si viva voce facta fuerit, scriptis est consignanda et statim ad Ordinarium deferenda.

In causa *injuriarum* aut *diffamationis* sufficit loco denuntiationis querela partis laesae, ut possit actio criminalis institui¹. Si agatur de injuria aut diffamatione gravi, clerico vel religioso alicui illata, aut quam clericus vel religiosus alteri intulerit, actio criminalis institui potest etiam *ex officio* a promotore justitiae (c. 1938).

259. — 3) Inquisitio praecedere debet quamcumque actionem contra denuntiatum, quoties delictum non est *notorium* nec omnino *certum*, sed innotuit tantum sive ex rumore et publica fama, sive ex denuntiatione, sive ex querela damni, sive alia quavis ratione (c. 1939, § 1). *Est autem inquisitio*: indagatio circa auctorem aut factum alicujus delicti quod commissum fuisse asseritur. Alia est specialis, alia generalis. Inquisitio *generalis* curat tantum in genere de criminibus alicubi vigentibus; de ea loquitur Codex in c. 1939, § 1, ubi agit de inquisitione generali ab Ordinario facta. *Specialis* proprie ea est de qua hic sermo occurrit, cum expresse declaret legislator: inquisitio specialis est praemittenda ut constet an et quo fundamento innitatur imputatio (id. § 1). Itaque jubente

¹ Querela, ut animadvertit Chelodi (n. 117), est species denuntiationis intendens privatam indemnitatem et satisfactionem per poenam reo inflictam. — Saltem argumenta probabilia adesse debent criminis admissi; secus nequit procedi.

Ordinario loci cui committitur inquisitio et qui ordinarie tanquam suum delegatum aliquem ex iudicibus synodalibus eligat, inquisitor *omnia licita* adhibebit *media* ad ea detegenda quae forte ad rem faciunt ; potest testes audire, viros quoque nonnullos, quos de re edoctos censeat, ad se accire et interrogare sub iurejurando veritatis dicendae et secreti servandi (c. 1944, § 1). Ipse vero *iisdem obligationibus* tenetur quibus iudices ordinarii, ac praesertim praestare debet iusjurandum de secreto servando deque officio fideliter implendo, et abstinere ab accipiendis muneribus.

Nec in *eadem* causa inquisitor poterit iudicem agere ; imo ad *unam* tantum causam inquirendam, non ad universalitatem causarum valebit idem inquisitor delegari (c. 1941).

Semper *secreta* esse debebit inquisitio, et cautissime ducenda, ne rumor delicti diffundatur, neve bonum cujusquam nomen in *discrimen* vocetur. *Nihili* autem faciendae sunt denuntiationes quae ab inimico manifesto, aut ab homine vili et indigno proveniunt, vel anonymae iis adjunctis iisque aliis elementis carentes, quae accusationem forte probabilem reddant (c. 1942, § 2).

Inquisitor potest *cum promotore justitiae* acta communicare ; sed expleta inquisitione, omnia ab ipso referenda erunt Ordinario loci, addito tamen *proprio* suo suffragio. *Ordinarius* deinde aut de ejus mandato speciali *officialis* statuet : a) Si appareat denuntiationem solido destitutam esse fundamento, id declaretur in actis quae reponuntur in *secreto* archivo Curiae ; b) si indicia *insufficientia* criminis habeantur, acta in archivo servantur et invigiletur interim moribus imputati, qui potest etiam super re audiri, et, si casus ferat, moneri ; c) si certa aut saltem probabilia et sufficientia ad accusationem instituendam habeantur *argumenta*, reus citetur ad comparandum, et procedatur ad ulteriora processus stadia (c. 1946).

260. — 4) **Correptio delinquentis** est medium juridicum ad *evitandum* processum criminalem formalem ; quare de eo hic loquitur Codex (c. 1947 sqq.). Differt autem haec correptio judicialis a correptione *paterna* et administrativa, vel etiam, saltem inadaequate ut habet Chelodi (n. 121), a correptione quae est *remedium poenale*. Prima enim est secreta tantum ; altera vero, quamvis publica (c. 2308 sq.), iis destituitur *solemnitatibus* quae competunt correptioni judiciali ; haec quippe speciale constituit institutum juridicum, ut idem Chelodi notat (n. 55). Correptio potest *definiri* : Delicti exprobratio facta ab Ordinario, loco criminalis iudicii, ad ipsumque reum confessum et poenitentem directa ad modum actus judicialis, adhibitis opportunis monitionibus ac plerumque castigatione per remedia mitiora. Correptione autem uti *debet* Ordinarius, dummodo haec locum habere possit.

Nequit fieri correptio judicialis *his in casibus* : a) Si reus delictum suum non sit confessus ; b) si agatur de delictis quae poenam secumferunt excommunicationis specialissimo vel speciali modo Sedi Apost. reservatae, aut privationis beneficii, infamiae, depositionis aut degradationis ; c) si agatur de ferenda sententia declaratoria poenae vindicativae vel censurae in quam quis inciderit ; d) si Ordinarius tandem existimet eam non sufficere reparationi scandali et restitutioni iustitiae (c. 1948). Contra *eundem* reum poterit quidem semel et iterum locus esse correptioni, *non autem tertio* ; quare si ter idem delictum reus commiserit, institui debet iudicium criminale (c. 1949).

Correptio ab Ordinario, datis conditionibus, non solum ante processum adhiberi potest, sed etiam iudicio incepto *ante conclusionem* in causa. Tunc quidem processus suspenditur, nisi tamen proseguendum idcirco sit quia correptio in irritum cesserit (c. 1950).

Item adhiberi poterit correptio, cum interposita fuit *querela damni ex delicto* ; et tunc Ordinarius saltem *actioni poenali* finem imponere valet per correptionem, etsi quaestionem damni relinquat actioni civili, si nequeat de bono et aequo rem componere (c. 1754). Correptio demum *inutiliter* censetur adhibita, si reus remedia, poenitentias et pia opera sibi praescripta non acceptet aut acceptata non exsequatur (c. 1953).

261. — 5) **Instructio processus fit more solito**, dum Episcopus aut officialis, de ejusdem mandato speciali, praecipit ut acta inquisitoris tradantur promotori iustitiae (c. 1954). Statim promotor *libellum accusationis* conficit eumque exhibet iudici juxta *normas generales*, quae in primo capite hujus Libri fuerunt expositae. Probationes colliguntur, reus citatur, fiunt interrogatoria, audiuntur testes ac periti, adhibentur instrumenta, accessus et recognitio judicialis et sic porro. Accusatus autem sive per se sive per suum advocatum plena gaudet libertate se defendendi, testes in sui favorem introducendi, causasve excusantes allegandi ac scriptam defensionem exhibendi. Denique pronuntiatur sententia, quae juxta c. 1869 et doctrinam auctorum *nequit esse condemnatoria*, « nisi iudex moralem certitudinem culpae accusati sibi comparaverit ex actis et probatis in processu ; hanc si non habeat iudex debet absolvere »¹.

Intra 10 dies a publicatione sententiae interponenda erit *appellatio*. Qui citationi peremptoriae sistendi se iudici non paruerit, *contumax* declaratur juxta normas juris (c. 1842 sqq.) ; deinde licet

¹ Chelodi, jus poenale et ordo procedendi etc., n. 122.

absens subiecitur iudicio ac jus etiam appellandi a sententia prorsus amittit (c. 1880, n. 8). In delictis *gravioribus*, si Ordinarius censeat cum fidelium offensione accusatum vel celebrare vel aliquo officio spirituali ecclesiastico aut pio fungi vel demum ad sacram communionem publice accedere, valebit eum ab his prohibere, audito tamen prius promotore iustitiae (c. 1956 et 2222, § 2).

Si iudex censeat accusatum posse vel testibus timorem incutere vel eos subornare vel alio modo iudicium impedire, *potest mandare*, postquam auditus fuit promotor iustitiae, ut ille secedat in praefinitum locum ibique sub vigilia maneat. Attamen specialia haec decreta libertatem restringentia nequeunt ferri, nisi *citatus fuerit* reus ac comparuerit vel contumax extiterit, et quidem tantum post primam imputati auditionem, quando *occasionem respondendi* suasque rationes exponendi plene habuerit. Ceterum etiam decursu processus talis exsurgere posset *necessitas*. Non admittitur in hac re nec appellatio nec recursus (c. 1958).

CAPUT III

De modo procedendi in nonnullis negotiis et sanctionibus.

262. — In parte hac tertia nonnullae procedendi methodi indicantur ac describuntur, quae, licet sint *summarii* quidam modi agendi ex ipsa legislatoris voluntate (c. 2145, § 1), tamen etiam iudicii seu processus *speciem* prae se ferunt. Cujus rei videtur *duplex* esse ratio : ex una parte, ne pro sanctionibus poenalibus quae habitae sunt *leviores*, nimis facile plena detur libertas arbitrio superioris punientis ; ex altera vero parte, ne pro gravioribus delictis reprimendis, *tardiores* iudiciorum requirantur omnes formalitates. Quare mediam viam ingressus est legislator, ut bono publico et privato aptius et efficacius consuleret. *Specimen* summariae hujus proceduræ exhibuit celebre decretum S. C. Consistorialis : Maxima cura (20 augusti 1910) circa parochorum amotionem. Porro 7 *speciales* nunc in Codice indicantur procedendi modi de quibus juxta ordinem stabilitum disseremus ; nempe : *a)* de remotione parochorum inamovibilium ; *b)* de remotione parochorum amovibilium ; *c)* de translatione parochorum ; *d)* de procedura contra clericos non residentes ; *e)* de procedura contra clericos concubinaricos ; *f)* de procedura contra parochum graviter negligentem ; *g)* de suspensione ex informata conscientia infligenda.

Notae communes harum rationum procedendi hae sunt : 1) Acta a notario sunt conscribenda et ab aliis omnibus subscribenda, ac deinde in *archivo*

asservanda (c. 2142). — 2) *Monitiones* praescriptae fieri debent vel oretenus coram cancellario aliove officiali Curiae aut 2 testibus, vel per epistolam commendatam (c. 2143). — 3) Secretum servare debent examinatores, consultores ac notarius, interposito ab initio processus *jurejurando* (c. 2144). — 4) Duo vel tres testes sive ex officio arcessiti sive a parte inducti audiri *non prohibentur*, nisi Ordinarius, auditis consultoribus seu examinadoribus, existimaverit partes eos inducere ad moras nectendas (c. 2145).

§ 1. DE REMOTIONE PAROCHI INAMOVIBILIS.

263. — Indicamus *causas* remotionis sufficientes, *modum* procedendi et *effectus*.

a) *Causae* praesertim sunt 5 numero (c. 2147) : 1) Imperitia vel permanens infirmitas mentis aut corporis, quae parochum suis muneribus rite obeundis *imparem* reddit, si vicarius nequeat eum supplere ; 2) *odium* plebis grave et diuturnum ; 3) amissio *bonae existimationis* apud viros probos et graves ; 4) crimen occultum *probabile*, paracho imputatum, unde magnum praevidetur oriri scandalum ; 5) mala admodum rerum temporalium *administratio* cum gravi ecclesiae aut beneficii damno, cui nequeat aliud afferri remedium, puta ope coadjutoris.

b) *Stante aliqua ex praedictis causis*, jam procedere valet Ordinarius, et auditis 2 examinadoribus gravitateque casus cum eisdem mature discussa, parochum *invitabit* scripto vel oretenus ad paroeciae renuntiationem intra certum tempus faciendam (c. 2148, § 1). Ordinarius debet indicare *causam* qua movetur et argumenta quibus ipsa innititur. Si parochus paroeciae *renuntiet*, Ordinarius vacantem eam declarabit. Parochus vero quamlibet causam veram et honestam invocare poterit ad renuntiandum ; insuper etiam *sub conditione* renuntiationem instituere valebit, modo conditio ab Ordinario acceptetur (c. 2150). Si parochus *nec renuntiet*, nec dilationem terminorum postulet, nec causas ad amotionem invocatas oppugnet, Ordinarius, postquam de hac re ac de mala voluntate parochi constiterit, eum a paroecia *amovere poterit* absque aliis juris solemnitatibus (c. 2149, § 1). Si parochus demum *oppugnare* velit causam adductam in invitatione, potest primum dilationem postulare ad probationes afferendas, deinde submittere suas rationes in contrarium, quas Ordinarius, ut *valide* agat, auditis iisdem examinadoribus de quibus supra diximus, perpendere, approbare aut rejicere debet. Decisio paracho significatur *ope decreti* (c. 2152). Intra 10 dies valebit parochus *recursum* interponere contra decretum, et quidem apud eundem Ordinarium, qui, ne

invalidè agat, debet, auditis 2 parochis *consultoribus*, novas allegationes ab eodem paracho intra 10 dies ab interposito recursu producendas, simul cum rationibus primo allatis, denuo examini subijcere, approbare aut rejicere. Novos quoque testes inducere poterit parochus. *Decisio* paracho communicatur ope decreti (c. 2153).

c) *Effectus* ultimae decisionis hic erit ut amoveatur parochus, cum obligatione *compensationis* ex parte Ordinarii amoventis. Itaque, auditis iterum examinadoribus iisdem vel parochis *consultoribus*, *debet* Ordinarius committere paracho vel aliam paroeciam, vel aliud officium aut beneficium, vel pensionem congruam, prout casus ferat.

Ceteris paribus, *magis* favendum erit paracho renuntianti quam amoto. Nisi sit infirmus, parochus amotus debet *quamprimum* relinquere paroecialem domum. Si agatur de *infirmo*, relinquere oportebit ipsi usum etiam exclusivem domus paroecialis, tota durante infirmitate (c. 2156).

§ 2. DE REMOTIONE PAROCHI AMOVIBILIS.

264. — Parum differt modus hic procedendi a praecedenti ; attamen *non* datur interventus parochorum consultorum et omititur *secundus* recursus adversus decretum Ordinarii. Porro *causae* remotionis prorsus eadem sunt ac in procedura contra parochum inamovibilem.

Modus procedendi *sic describitur* : a) si causa sufficiens adsit, *paterne* parochum adhortetur Ordinarius, ut paroeciae renuntiet, simulque causam ipsi indicans, quae ad remotionem faciat (c. 2158) ; b) *si renuat* parochus, tunc ipse scripto rationes suas exhibeat, quas Ordinarius, sub poena invaliditatis actus, perpendere debebit una cum duobus examinadoribus ; c) si, auditis examinadoribus, Ordinarius has rationes non judicaverit legitimas, *iterum* paterne adhortetur parochum ut sponte paroeciam dimittat, *comminata* simul amotione, si intra congruum tempus id non praestet (c. 2160). Deinde expleto praefinito tempore, quod prorogari potest, jam emittere valebit Ordinarius decretum amotionis.

Effectus demum *prorsus idem* sunt ac in casu praecedenti (c. 2161).

§ 3. DE TRANSLATIONE PAROCHORUM.

265. — Translatio parochi fit ex quadam *utilitatis* consideratione ; quando nempe Ordinarius aestimat, aliquem parochum qui cum fructu curae animarum incumbit in sua paroecia, majori adhuc utilitate id in alia paroecia praestitutum esse.

Causae igitur aliae sunt quam quae indicantur pro remotione parochorum. Porro aliquem parochum *inamovibilem* Ordinarius *nunquam* transferre valebit invitum, nisi speciales facultates expostulaverit sibi a S. Sede (c. 2163, § 1). Itaque hic unice agitur de translatione parochi *amovibilis*.

Procedura sic valet *describi* :

a) Debet Ordinarius translationem parochi *proponere* ac *suadere* ut eidem pro Dei atque animarum amore consentiat. Paroecia ad quam transfertur parochus ne sit ordinis nimio inferioris (c. 2163, § 2) ; attamen si parochus nolit, potest *rationes* in scriptis proferre. Ordinarius super eisdem causis, ne *invalide* agat, audire debet 2 parochos consultores, et cum eis adjuncta omnia et rationes expositas perpendat. Si, auditis parochis, Ordinarius translationem peragendam censeat, paternas exhortationes *iteret* ut sponte parochus acquiescat. Si parochus constanter renuat, tunc demum Ordinarius ipsi praecipiat ut intra certum tempus ad *novam* se conferat paroeciam, eidem in scriptis significans aliam paroeciam ipso facto, elapso certo tempore, vacaturam esse.

b) Tempore igitur praefinito inutiliter transacto, paroeciam *vacantem* declaret ipse Ordinarius (c. 2167, § 2) ; parochus autem regimen *novae suae paroeciae* suscipere debet.

§ 4. DE PROCEDURA CONTRA CLERICOS NON RESIDENTES.

266. — Clerici non residentes *hic intelliguntur* parochi, canonici aliive beneficiarii ecclesiastici qui ratione beneficii ad residentiam obligantur (c. 2168, § 1) ; eos igitur, si officio residendi desint, *moneat* Ordinarius, recolendo poenas quas incurrunt clerici non residentes ac *praeceptum statuendo* intra tempus praefixum redeundi. Interim impensis parochi non residentis provideatur saluti animarum (c. 2168). Si clericus negligens *nihil* respondeat et certo certius constet de ejus contumacia ac mala voluntate, vacans declaranda erit paroecia ejus aut beneficium quod habet (c. 2169).

Si *respondeat* rationesque afferat, tunc Ordinarius, accitis 2 examinatoribus et institutis necessariis vel opportunis investigationibus, videre debet num causae sint legitimae (c. 2171). Si clericus residentiam *non* instauret nec *legitimas* adducere possit *rationes*, Ordinarius illi rursus terminum indicabit intra quem redire debet, salva semper privatione fructuum beneficii pro tempore absentiae. His omnibus incassum censis, parochus *statim* privari potest et officio et beneficio, si sit *amovibilis* ; clericus vero qui beneficium *inamovibile* obtinuit, non statim valebit privari suo titulo, sed,

postquam novas allegaverit deductiones, eas Ordinarius cum eisdem examinadoribus novo examini subjiciet (c. 2174, § 1). Si rationes clerici non habitae fuerint legitimae, statim ipsi Ordinarius *praeceptum* intimet, ut tempore statuto aut statuendo redeat sub poena privationis beneficii ipso facto incurrendae (id. § 2).

Si parochus aut amovibilis aut inamovibilis, urgente tandem praecepto extremo, redierit *residentiamque rursum instauret*, jubebit ei Ordinarius ne sine scripta suae licentia de novo discedat sub poena privationis paroeciae *ipso facto* incurrenda (c. 2173 et 2174, § 3).

Neutro tamen in casu, sive delinquens redeat sive non, Ordinarius beneficium vacare declaret, nisi postquam, perpensis una cum examinadoribus discussis rationibus quas clericus forte allegaverit, ejusdem Ordinarii licentiam in scriptis ab eodem clerico *peti potuisse* constiterit (c. 2175).

§ 5. DE PROCEDURA CONTRA CLERICOS CONCUBINARIOS.

267. — *Sensu proprio* definitur concubinatus : consuetudo commercii carnalis soluti cum soluta, quae domi aut extra domum loco uxoris detinetur ¹.

Hic autem, in casu clericorum, *sensu latiore* sumitur vox « concubinatus » ; canon enim 133, ut suo loco diximus, *clericis prohibet* ne ipsi mulieres quascumque de quibus suspicio esse possit iudicio Ordinarii, apud se retineant aut frequentent ; statuitque *contumaces* praesumi concubinos. Itaque jam solus concubinatus *praesumptus* poenis plectitur (c. 2176).

Age vero, Ordinarius primo clericum debet *monere*, comminatis poenis juxta c. 2359 ; adjungat oportet *praeceptum* dimittendi suspectam mulierem. Si clericus nec obediat nec respondeat, et constet id ab ipso praestari potuisse, Ordinarius eum *suspendat* a divinis ; *parochum* vero praeterea statim paroecia privet ; clericum tandem qui *nullam* habet curam animarum, si, exacto bimestri tempore a suspensione, sese non emendaverit, *privet* dimidia parte fructuum beneficii ; post alios 3 menses, omnibus beneficii fructibus ; post alios 3 menses, ipsomet beneficio (c. 2177). Quando clericus *causas* excusationis adducit, Ordinarius debet super eisdem audire 2 examinadores ; si rejiciantur causae allatae, id quamprimum ipse significet clerico eique *intimet* formale praeceptum intra breve tempus parendi. Hoc tempore inutiliter elapso, parochus *amovibilis* declaratur suspensus ac privatus sua paroecia ; clericus

¹ Vide Chelodi, jus poenale, n. 86 ; Vermeersch-Creusen, III, n. 367.

vero cum beneficio *inamovibili*, iterum deductiones allegare valebit, quae ad novum examen deducuntur; his autem rejectis, eadem ratione contra ipsum proceditur, postquam novum mandatum obtemperandi ipsi intimaverit Ordinarius (c. 2181).

§ 6. DE MODO PROCEDENDI

CONTRA PAROCHUM GRAVITER NEGLIGENTEM.

268. — Gravis negligentia hoc loco ea tantum intenditur, quae admittatur a paroco in adimplendis *paroecialibus* officiis; et quidem ex c. 2182 ad sequentia *restringitur* delicta: 1) gravis negligentia in sacramentorum administratione; 2) in assistentia infirmorum; 3) in instructione religiosa puerorum; 4) in munere concionandi die dominica vel festis; 5) in custodia ecclesiae propriae (ss. Eucharistiae et sacrorum oleorum); 6) in celebratione divinatorum officiorum; 7) in recta administratione ac externo regimine paroeciae¹.

Itaque si haec officia parochus *graviter* neglexerit, ab Ordinario debet primum *moneri*, comminatis etiam poenis jure statutis. Deinde corripitur et pro gravitate culpae puniatur, postquam, auditis 2 examinadoribus et facta paroco sese defendendi facultate, probatum judicaverit Ordinarius eum graviter negligentem fuisse in praedictis officiis adimplendis, non semel tantum, verum *etiam atque etiam* per notabile tempus ac in re gravis momenti (c. 2183). His in irritum cessis, probata violatione officiorum in re gravi ac constanti negligentia, auditis 2 examinadoribus et post defensionem parochi, Ordinarius poterit *statim* parochum *amovibilem* privare suo beneficio et officio, parochum vero *inamovibilem* beneficii fructibus, pro gravitate culpae, in totum vel ex parte.

Mala deinde voluntate *parochi inamovibilis* persistente, postquam iterum instituta fuit probatio facti, auditis 2 examinadoribus et facta paroco facultate sese defendendi, tandem ab Ordinario etiam parochus *inamovibilis* *privatur* sua parochia (c. 2185).

§ 7. DE SUSPENSIONE AB OFFICIO EX INFORMATA CONSCIENTIA.

269. — Juxta c. 2279, § 1, suspensio ab officio *vetat* omnem actum tum potestatis ordinis et jurisdictionis, tum etiam merae administrationis ex officio competentis, excepta administratione bonorum proprii beneficii. Haec suspensio ab officio est *totalis*; datur autem *partialis* quoque, non omnes sed certos tantum prohibens actus ad officium pertinentes.

¹ Huc spectant canones 467, 468, 1178, 1330, 1331, 1332 et 1344.

Jamvero hujusmodi suspensio nonnunquam ab Ordinariis infligi poterit *ex informata*, ut aiunt, *conscientia* ; id est : non adhibita forma judiciali ordinaria nec ipsa canonica monitione, si judicet Ordinarius se non posse sine gravi incommodo ad juris normam in subditum procedere (c. 2186, § 2). Est igitur medium seu remedium *extraordinarium*, quod nequit adhiberi si procedura ordinaria ad tramitem juris physice et moraliter possit institui ¹.

Suspensio ex informata conscientia stricte debet intelligi de *sola* suspensione ab officio, *non* vero a beneficio, nec valet a simili de excommunicatione aut de alia poena canonica. Servatis autem praescriptis sacrorum canonum, sufficit ex parte Ordinarii, ut in casu per *simplex decretum* ipse declaret se suspensionem ex informata conscientia indicere (c. 2187).

Decretum circa suspensionem ab officio ex informata conscientia debet : *a)* fieri in *scriptis*, nisi adjuncta aliud exigant, designato die, mense et anno ; *b)* *expresse* tanquam suspensio ex informata conscientia (seu propter causas ipsi Ordinario notas) designari ; *c)* non in perpetuum, sed *ad tempus* infligere suspensionem, indicato accuratius tempore durationis poenae ; *d)* actus clare notare qui prohibentur, si *ex parte* tantum infligatur suspensio (c. 2188).

Porro Ordinarius omnes habere debet *probationes*, quae eum certum reddant, clericum delictum adeo grave revera perpetrasse. Si *notorium* sit delictum, nunquam ferri potest haec suspensio. Prudenti arbitrio Ordinarii relinquitur suspensionis causam clerico patefacere *aut reticere* ; ast, si ille recursum interponat, debet Ordinarius mittere probationes ad *S. Sedem* (c. 2194).

¹ Confer totum canonem 2491. Vide etiam F. Claeys Bouuaert, n. 457 ; Vermeersch-Creusen, III, n. 373.

LIBER V

DE DELICTIS ET POENIS

Scriptores : S. Alphonsus, Theol. mor., I, VII, n. 1 sqq., VIII, n. 323 (ed. Gaudé, IV, p. 171 sqq. et 440) ; Homo Apost., XIX, n. 1 sqq. ; Suarez, Disputationes de censuris (tom. 23) ; Passerini, Regulare tribunal ; Antonius Thesaurus, de poenis ecclesiasticis (editio a Giraldi a S. Cajetano recognita) ; Schmalzgrueber, jus eccl. tit. XXXIX (vol. XI) ; Ferraris, prompta Biblioth. v. degradatio, sepulturae (privatio) ; D'Annibale, Summula, ed. 5, I, n. 359 ; Stremler, Traité des peines ecclésiastiques ; Jos. Pennacchi, Commentaria in Constitut. Apostolicae Sedis ; Wernz-Vidal, Jus poenale Eccles. Catholicae (tom. VI) ; Cardinalis Lega, Praelectiones de judiciis eccl., tom. III et IV ; Huguenin-Marc, n. 863 sqq. ; Hollweck, die kirchlichen Strafgetze ; Aichner-Friedle, § 217 sqq. ; Bargilliat, I, n. 190 sqq. ; Laurentius, n. 491 sqq. ; Conspectus Codicis juris can. p. 104 sqq. ; Prümmer, q. 557 sqq. ; Theol. mor., III, n. 469 sqq. ; Perathoner, kirchliches Gerichtswesen u. kirchliches Strafrecht, p. 82 sqq. ; Noldin-Schönegger, de poenis ecclesiasticis ; Chelodi, Jus poenale ; Capello, de censuris juxta Codicem juris can. ; Crnica, Modificationes in tractatu de censuris ; Arndt, Die Zensuren latae sententiae nach neuestem Rechte ; Eichmann, das Strafrecht des Codex juris canonici ; Blat, Comment. II, Appendix, p. 685 sqq. ; III, Appendix I, p. 729 sqq. ; L. Demeuran, le Droit canon des laïques, I, V : des délits et des peines, p. 213 sqq. ; A. Boudinhon, Blens d'Église et peines canoniques, p. 15 sqq. ; A. Pöschl, kurzgefasstes Lehrbuch : das Strafrecht, p. 336 sqq. ; Vermeersch-Creusen, III, n. 382 sqq. etc.

INTRODUCTIO IN LIBRUM V

270. — Hic liber inscribitur « de delictis et poenis », *tresque* complectitur, teste Codice, *partes* quarum *prima* brevissime agit de delictis (c. 2195 sqq.), *secunda* vero de poenis (c. 2214 sqq.), *tertia* demum de poenis in singula delicta (c. 2314 sqq.).

Codex primo quidem loco de delictis tractat, quia delictum est *causa* poenae ; inde axioma : non datur poena, ubi non est culpa. *Differt* tamen delictum a peccato ; peccatum enim est de se in ordine tantum morali, dum delictum etiam in ordine juridico versatur. Itaque in foro *externo* coercentur delicta ab Ecclesia ; in foro autem *interno* de peccatis judicat sacerdos approbatus, nomine Dei, eaque remittit. *Crimen* jam non amplius distinguitur a delicto, in Codice ; olim vero delictum levioribus poenis, crimen gravioribus plectebatur. Deinde nisi adsit sanctio quaedam a lege *saltem* indeterminate statuta, non datur delictum sensu ecclesiastico ; est enim lex quae poenam statuatur, elementum, ut aiunt, juridicum

delicti. *Hinc adagium* : nullum crimen (seu delictum), nulla poena sine lege ; quamvis per modum *exceptionis*, vi c. 2222, § 1, possit legitimus Superior transgressionem aliquam legis justa poena punire, si scandalum forte datum fuerit vel specialis gravitas transgressionis id exegerit, licet ipsa lex *nullam* sanctionem appositam habeat.

271. — Definitur delictum in jure ecclesiastico (c. 2195, § 1) : « Externa et moraliter imputabilis legis violatio cui addita sit sanctio canonica saltem indeterminata. » Ad delictum reducitur quoque *violatio praecepti* cui poenalis sanctio adnexa sit, nisi ex adjunctis appareat aliter esse in hac re sentiendum. Delictum erit aut *publicum*, quando nempe divulgatum est vel prudenter judicatur facile divulgatum iri, aut *notorium* sive notorietate juris per sententiam judicis confessionemve judicialem delinquentis sive notorietate facti, ita ut nullo modo celari possit nec excusari, aut demum *occultum* sive materialiter, si lateat delictum ipsum, sive formaliter, si lateat ejusdem imputabilitas (c. 2197).

Imputabilitas autem delicti pendet ex *dolo* delinquentis vel ex ejusdem *culpa* in ignorantia legis violatae aut in omissione debitae diligentiae. *Dolus* in jure canonico est ipsa deliberata voluntas violandi legem ; et posita externa legis violatione, *praesumitur* in foro externo, donec contrarium probetur. Ex parte *intellectus* opponitur dolo defectus cognitionis, et ex parte *voluntatis* defectus libertatis (c. 2200). De ignorantia vero legis opportuno dicemus loco.

Praeter *delictum perfectum* de quo hactenus sumus locuti, duplex *imperfectum* describitur in Codice (c. 2212 sq.) delictum, nempe « conatus delicti » et delictum « frustratum ». *Conatus delicti* habebitur, quando aliquis actus posuerit vel praetermiserit qui ad executionem delicti naturæ sua conducunt, sed reapse non consummaverit delictum, vel quia non potuit vel quia consilium suum deseruit. *Delictum frustratum* dicitur, cum omnes actus positi vel omissi sunt qui ad executionem delicti natura sua conducunt et ad delictum sufficiunt, si ex alia causa, praeter voluntatem agentis (v. gr. per vim externam) effectum sortiti non sint. Si conatus mulctetur poena in lege, habetur ut delictum (c. 2212, § 4). |

272. — Secunda et tertia pars Libri V agunt de poenis sive in genere, sive in specie (nempe « in singula delicta »). Has autem pertractare ac explanare solent non tantum canonistae verum etiam *omnes prorsus moralistae*, disserendo « de censuris in genere et in specie » ¹. Porro non pauca *praemittuntur ab ipso Codice* principia, quae de poenis quidem valent in genere, maxime vero

¹ Cf. praesertim Marc-Gestermann, editio XVII, apud Emmanuelem Vitte, 3, Bellecour, 3, Lugduni, annis 1922 et 1923 impressa ; vol. I, n. 1249 sqq.

quoad applicationem, ut aiunt, practicam, locum habent in tractatu: *de censuris*. Quare nonnisi moderatis his verbis de poenis in genere dicemus.

Poena ecclesiastica definitur a Codice (c. 2215): « Est privatio alicujus boni ad delinquentis correctionem et delicti punctionem a legitima auctoritate inflictā. » Per inflictionem convenientis poenae *perturbatus ordo* redintegrandus est. Jamvero ordo in Ecclesia redintegratur tum poenis *medicinalibus* (censuris), quibus rei incitantur ut contumaciam deponant et citius resipiscant; tum poenis *vindicativis*, quae directe ad delicti expiationem tendunt, ita ut earum remissio a cessatione contumaciae delinquentis non pendeat; tum denique *remediis poenalibus* et *poenitentiis*, quibus delinquens monetur aut corripitur aut efficaciter adjuvatur ad poenae absolutionem seu dispensationem recipiendam (c. 2216 et 2286).

His breviter praemissis, ea quae dicenda erunt placet in 5 *dividere partes*, nempe: *a)* de censuris in genere; *b)* de variis censurarum speciebus; *c)* de poenis vindicativis; *d)* de remediis poenalibus ac poenitentiis; *e)* de censuris et poenis quae vigent hodiernis temporibus, pro singulis delictis.

Hic ordo satis ab *ipso Codice* indicatur, ut insipienti patebit.

CAPUT I

De censuris in genere.

273. — Circa censuras in genere *quatuor* sunt considerata:

- 1) de earum definitione ac divisione; 2) de earum inflictione;
 - 3) de causis a censura excusantibus; 4) de absolutione a censuris.
- Inde totidem exstant articuli.

ARTICULUS I.

De censurarum definitione ac divisione.

I) Definitio censurae. — A Codice juris sic definitur censura: « Est poena qua homo baptizatus, delinquens et contumax, quibusdam bonis spiritualibus vel spiritualibus adnexis privatur, donec, a contumacia recedens, absolvatur » (c. 2241, § 1). Cum censura sit poena « medicinalis », id est inflictā ut reus resipiscat et emen-

detur, non in eos generatim fertur quorum *desperata* est correctio, nisi quandoque ad terrorem aliorum ; monet itaque Codex, ne infligantur censurae, praesertim latae sententiae, maxime excommunicatio, nisi *sobrie* et magna cum circumspectione (c. 2241, § 2). Dicitur deinde in definitione « qua homo baptizatus », quia infidelis *non subiacet* Ecclesiae. Praeterea « contumax » : delictum enim simpliciter non sufficit, sed requiritur *contumacia* qua, actione externa, Ecclesiae monitionibus quis non obtemperet ex contemptu saltem virtuali. Quando contumacia cessat, cessare quoque debet censura ; etenim, restituta sanitate animae, jam non amplius datur locus medicinae ¹. De *bonis* autem quibus privatur censuratus, in specie postea dicemus.

274. — II) *Divisio*. — Censura *multipliciter* distinguitur :

a) *Ratione speciei* est triplex, videlicet : excommunicatio quae semper remanet censura ; interdictum quod naturam quoque induit poenae vindicativae ; suspensio quae nonnunquam etiam fit poena vindicativa. In dubio, tum suspensio tum interdictum *praesumuntur censurae* (c. 2255, § 2).

b) *Ratione modi quo infligitur*, alia est a jure, alia ab homine. Censura *a jure* est, si poena determinata contineatur in ipsa lege vel statuto generali, sive latae sive ferendae sit sententiae. Est *ab homine*, si feratur per modum praecepti peculiaris, et tunc dicitur ab homine tantum. Deinde si feratur per sententiam judicalem condemnatoriam, etsi in jure statuta, dicitur « a jure simul et ab homine » ; quoad *effectus* vero *juridicos*, consideratur tanquam « ab homine » ².

c) *Ratione modi quo incurritur*, censura est latae vel ferendae sententiae. *Latae* sententiae, quando eo ipso facto incurritur quo legem aut praeceptum quis violaverit, quin iudicis sententia condemnatoria requiratur ; *ferendae* sententiae, quando a iudice vel Superiore infligi debet (c. 2217, § 1, n. 2).

Poenam, ut expresse habet Codex (id. § 2), intelligitur semper ferendae sententiae, nisi *expresse* dicatur eam esse latae sententiae vel ipso facto seu ipso jure contrahi, vel nisi alia similia verba adhibeantur ³.

d) *Ratione potestatis absolvendi*, censurae sunt reservatae vel non reservatae ; atvero nulla censura latae sententiae est reservata,

¹ Vide Marc-Gestermann, n. 1251 sqq. — Confer etiam circa definitionem censurae quae habet Crnica, p. 5 sqq. — ² « Poena ferendae sententiae, legi addita, ante sententiam condemnatoriam, est a jure tantum », ait c. 2217. — ³ Quanam verba inducant censuram latae sententiae, quanam ferendae sententiae, quanam sint ambigua fuse explicat Marc-Gestermann, n. 1254.

nisi in lege vel praecepto id expresse dicatur, *in dubio* autem sive juris sive facti reservatio non urget (c. 2245, § 4).

ARTICULUS II.

De inflictione censurarum.

275. — Considerare debemus quisnam possit esse *auctor* censurarum, in quodnam *subjectum* valeant ipsae ferri, quaenam sit earum *materia*, quaenam *forma*.

I) **De auctore censurarum.** — *In genere* potestas ferendi censuras est penes *Ecclesiam*; solemni enim declaratione id denuo affirmavit Codex juris (c. 2214, § 1): « Nativum et proprium Ecclesiae jus est, independens a qualibet humana auctoritate, coercendi delinquentes sibi subditos poenis tum spiritualibus tum etiam temporalibus. » *In specie*, ii Superiores ecclesiastici possunt infligere censuras, qui in foro externo potestate jurisdictionis pollent leges ferendi vel praecepta imponendi (cum adnexa vera poena canonica). Qui pollent potestate *judiciali* tantum, possunt solummodo poenas legitime statutas ad normam juris applicare (c. 2220, § 1). Hinc censuras ferre queunt: *Papa* et Concilium Oecumenicum in tota Ecclesia; item *Congregationes Romanae* in iis quae sibi demandata sunt exsequenda; *Legati* S. Pontificis juxta mandata illius; *Cardinales* episcopi in suis ecclesiis; *Patriarchae* et *Metropolitae* in propriis dioecesibus, item episcopi residentiales; *Concilia* plenaria ac provincialia; *Vicarii* et *Praefecti Apostolici*; *Administratores Apostolici*; *Praelati nullius*; sede vacante, etiam *Capitulum cathedrale* deindeque *Vicarius capitularis*; in Religione clericali exempta, *Superiores majores* et *Capitula* saltem generalia, nonnunquam etiam in quibusdam Ordinibus, ut videtur¹, Superiores locales juxta Constitutiones.

Nec *Vicarius Generalis* nec *parochus* de se possunt ferre censuras; prior enim eget mandato speciali, vi c. 2220, § 2, posterior autem jurisdictionem in foro externo proprie non habet².

Ad validum exercitium potestatis ferendi censuras requiruntur tum *intentio* ligandi tum *potestas expedita* quoad usum. Porro

¹ Chelodi, n. 24 haec asserit: « Poenas statuere pertinet ad potestatem legislativam. Quare ad hoc in Ecclesia competens est qui habet jurisdictionem perfectam fori externi. Neque ex jure communi superiores religiosi locales videntur posse (ex c. 501, § 1) dare praecepta cum adnexa vera poena canonica... » — ² Vide S. Alphonsum, l. VII, n. 10 sq.; Bargilliat, Droits et devoirs des curés, n. 6.

Episcopus, existens extra propriam dioecesim, potest ferre censuras in subditos per modum statuti aut praecepti, ad futura crimina praecavenda; quia ad ferendam censuram hujusmodi non requiritur strepitus judicialis. *Nequit* tamen ipse regulariter per modum sententiae illud peragere, quia nemo valet in alieno territorio exercere jurisdictionem contentiosam (c. 201, § 2 et 3). Plures *excipiuntur* casus, praesertim si causa sit jam judicialiter cognita in proprio territorio vel *Episcopus* injuste fuerit expulsus a sua dioecesi.

Nec regulariter expedit, ut Superior in *causa propria* censuras infligat; id enim reputatur in jure *vindicta*. Excipiuntur casus justae ac necessariae defensionis contra eum qui infert violentiam, vel cum causa adeo sit publica ac manifesta ut *nullo examine* indigeat.

276. — II) De subjecto censurae. — Ut quis censura ligari possit, *requiritur*: a) ut sit homo; b) ut sit baptizatus; c) ut sit viator, quia mortui solum declarantur excommunicati, non vero excommunicantur; d) ut sit subditus illius Superioris qui fert censuras, et non exemptus ab ejus jurisdictione. *Subjectio* enim et *jurisdictio* sunt correlativa (cf. c. 2226, § 1). Itaque *Papa* nequit censuris ligari nec *Cardinales* sub lege censurae alicujus comprehenduntur, nisi expresse nominentur (c. 2227, § 2), nec *Episcopi* a censuris ligantur ab ipsis emanatis aut sub poenis l. s. suspensionis et interdicti comprehenduntur, nisi expressa eorum fiat mentio (id.).

Age, tota haec materia iis peculiaribus regitur principiis:

1) Censurae feruntur tantum in *puberes*; subinde ferri valent etiam in personam moralem, ut patet ex c. 2255, § 2. *Impuberes* vero, ii nempe qui 14 (pro masculis) vel 12 (pro feminis) non habent annos, excusantur expressis verbis a poenis l. s., et potius poenis educativis sunt corrigendi juxta c. 2230¹.

2) Censurae *ab homine*, quando per modum praecepti peculiaris (non modo judiciali) intimantur delinquenti, *ubique* afficiunt reum ejusque ossibus haerent, etiam in alieno territorio²; v. gr. suspensio quae ebrioso clerico intentatur, si tabernas ingrediatur ad bibendum.

3) *Peregrini* possunt censura ligari a Superiore loci in quo deliquerunt, modo fiat per modum sententiae *judicialiter* inflictæ, et ipsi praeveniantur citatione, antequam exeant e territorio.

¹ Attamen puberes qui impuberes a legem violandam inluxerint, vel cum eis in delicti consummationem concurrerint sive communi consilio sive qua complices aut mandantes, poenam a lege statutam incurrunt, si sine ipsis delictum commissum non fuisset. — ² Censurae a jure statutæ territorium afficiunt eoque coarctantur;

Probabilius autem *nequit* peregrinus delinquens a Superiore loci puniri per modum statuti vel praecepti particularis, quia peregrinus per se non est *certo et perfecte* subditus Superiori loci ¹.

4) *Vagi* sortiuntur Ordinarium territorii in quo *actu* versantur ; hinc possunt plecti quibusvis censuris tum a jure tum ab homine.

Nullum dubium est, quin aliquis *pluribus simul censuris* innodari possit ; non enim repugnat ut ab uno vinculo solvatur quis et ligatus remaneat aliis vinculis. Quare et *Codex* ait (c. 2244, § 1) : « Non solum diversae, sed etiam ejusdem speciei censura potest in eodem subjecto multiplicari. » Ordinarie autem tot poenae quot delicta. Sic v. gr. censurae l. s. multiplicantur : a) si quis commiserit *diverse* delicta, eadem sive distincta actione, quorum singula censuram secumferunt ; vel *idem* delictum censura punitum *pluries* perpetraverit ; b) si delictum, diversis censuris a distinctis legislatoribus punitum, semel aut pluries *commissum* fuerit ; c) si propter unum idemque delictum *idem* Superior inflixerit *plures* censuras diversae speciei ².

277. — III) De causa seu materia censurae. — Causa vel materia censurae est unice *delictum aliquod* grave, externum, in specie consummatum et conjunctum cum contumacia. — *Non* semper requiritur delictum *personale* ; etenim cum suspensio et interdictum ferri possint in aliquam communitatem, etiam innocentes nonnunquam tali censura obstringuntur ob culpam capitis. *Excommunicatio* vero non infligitur nisi ob culpam personalem.

Delictum debet esse *grave*, vel ex se ratione materiae, vel ex adjuncta circumstantia scandali, periculi ac similium ³. *Externum* deinde sit delictum oportebit, licet forsitan occultum remaneat. Unde non sufficit actus mortalis ex sola prava intentione aut ex conscientia erronea ; nam Ecclesia in foro externo non judicat de peccatis mere internis, nec ea punire intendit. Debet quoque delictum istud esse *consummatum in specie*, id est : esse perfectum in suo genere et quidem quoad speciem infimam, juxta proprietatem verborum legis. Quare censura non ligatur, qui crimen aliquod consulit tantum, si in lege non alii quam perpetrantes expresse notentur ; ligabitur autem, si lex *designet* etiam consulentes vel quocumque modo cooperantes. Tandem conjunctum debet esse delictum cum *contumacia*, ut ex ipsius definitione censurae patet (quam supra, juxta codicem, exposuimus). Porro ad incurrendam censuram l. s. sufficit *transgressio* legis vel praecepti, cui sit adnexa

¹ Cf. S. Alphonsum, VII, n. 26 sq. Minus accurate videtur Noldin-Schöneegger asserere (n. 16) : « Peregrini ab Episcopo censuris puniri possunt per particulare praeceptum latis, si in ejus territorio delictum commiserint. » Chelodi (n. 26) melius illud tradit principium : « Peregrini insuper regulariter non incurrunt peculiares poenas loci in quo versantur. »

— ² Plura exempla tradit Marc-Gestermann, n. 1262, quaeritur, c. — ³ Confer in hac re canonem 2218, ex cujus paragrapho 2 manifestum fit, peccatum veniale poena canonica non plecti ab Ecclesia.

latae sententiae poena, nisi reus legitima causa ab hac excusetur. Si vero agatur de censuris ferendae sententiae, contumax est, qui *spretis monitionibus canonicis* a delicto non desistit, vel delicti patrati debitam poenitentiam detractet ¹.

Itaque secundum doctrinam S. Alphonsi ², probabilius non incurritur censura, si quis antequam opus malum consummetur *revocat* pro posse mandatum aut consilium, aut, non valens impedire consummationem delicti, laedendum saltem *monet* uti sibi caveat. *Ratio* videtur esse, quia delinquens non est amplius contumax eo tempore quo peccatum dici potest opere consummatum. Severius tamen judicant aliqui auctores cum Ballerini; sed adhuc *tuta* apparet opinio S. Alphonsi ³, quam tenet quoque Génicot-Salsmans (II, n. 572) et insinuat Codex (c. 2209, § 5; 2218, § 2 et 2242, § 2 et 3).

278. — IV) De forma censurae. — Forma seu formelitas requisita in ferendis censuris *respicit* sive monitionem a Superiore faciendam sive ipsam sententiam Superioris.

Quod spectat ad monitionem, certum est censuram aliquam non ferri debere in reum, nisi *praecesserit* monitio vel comminatio poenae infligendae. Reus enim, ut bene advertit S. Alphonsus (VII, n. 51 sqq.), non potest dici contumax, nisi de poena infligenda fuerit *praemonitus*, saltem quando agitur de censura ab homine lata per sententiam.

Quando censura fertur a jure vel ab homine per modum praecepti, respectu actus futuri, tunc lex ipsa vel praeceptum *satis monet*, nec requiritur alia monitio, nisi jus eam praescribat. Contemptus enim ille qui aliquem contumacem constituat, jam in violatione plene voluntaria, externa et gravi talis legis aut praecepti continetur. Et *idem* dicendum, si censura sit comminata a jure seu ferendae sententiae, ut optime cum Sanchez et Salmanticensibus affirmat S. Alphonsus (VII, n. 55). *Ratio* est, quia in hoc casu lex sufficienter admonet.

Ad sententiam Superioris quod attinet, praescribitur a Codice : a) ut poena latae vel ferendae sententiae quae fuerit inflicta ad modum *praecepti particularis*, scripto aut coram 2 testibus ordinarie declaretur vel irrogetur, indicatis poenae causis (c. 2225) ; b) si censura feratur per modum *sententiae judicialis*, ut iudex eam scripto ferat, adnotatis in eo, et quidem distincte, tum persona, tum censura, tum causa in specie. Solemnitates hae enumeratae pertinent ad actus *licitatem* ⁴ ; c) ut reus, statim ac offerat satisfactionem, *absolvatur* (c. 2248, § 2).

¹ Vide c. 2242, § 2 et S. Alphonsum, VII, n. 43 sqq. — ² Theol. mor., I. VII, n. 40 ; Vindictae Alphons. P. VIII, q. 1 ; Marc-Gestermann, n. 1264. — ³ Alia exempla hujus rei tradit S. Doctor citando Salmanticenses, n. 40. — Cf. etiam Marc-Gestermann, n. 1264. — ⁴ Vide S. Alphonsum, qui expresse statuit has solemnitates tantummodo ad licitatem requiri (VII, n. 51).

A censura absolvens, *potest*, si res ferat, pro patrato delicto congruam vindictivam poenam vel poenitentiam infligere. A censuris vero quae infliguntur per sententiam judicalem, non datur appellatio nisi in *devolutivo*, et statim ac latae fuerint, executionem secumferunt; item a censuris ad modum praecepti inflictis non datur *recursus* nisi in *devolutivo* (c. 2243, § 1).

ARTICULUS III.

De causis a censura excusantibus.

279. — *Quatuor sunt causae quae a censura excusare possunt* : a) ignorantia ; b) metus ; c) impotentia ; d) nullitas sententiae qua infligitur censura. De singulis pauca dicemus.

1) **Ignorantia** excusat sive sit *juris* (quando ignoratur lex vel solum poena) sive sit *facti* (si quis non advertat se ponere actum vetitum sub censura) ; nequit enim aliquis dici vere contumax casu quo censuram ignoret, etiamsi agatur de sola ignorantia concomitante ¹. Attamen *non omnis* ignorantia excusat ; ideo oportet distinguere. Ignorantia *affectata* a nullis poenis latae sententiae eximit ; ignorantia vero vincibilis *crassa* et *supina*, ut aiunt, non excusat a poenis, nisi lex habeat verba : qui praesumpserit, ausus fuerit, scienter, studiose, temerarie, consulto egerit, vel alia similia ; ignorantia demum *simpliciter vincibilis* (quae nempe aliquam sed non omnem requisitam adhibet diligentiam) excusat a poenis *medicinalibus* (censuris), non vero a poenis vindictivis latae sententiae (c. 2229, § 3).

2) **Metus gravis**, etiam relative tantum, tollit plerumque delictum, si agatur de legibus mere ecclesiasticis ; unde et tollit in his casibus censuram (cf. can. 2205, § 2).

Si poena lata sit in « praesumentes », ordinarie quilibet metus *etiam levis* a censura eximit ; *excipe* tamen, si actiones quibus censura adnectitur, sint vel intrinsece malae vel vergant in contemptum fidei aut ecclesiasticae auctoritatis vel sint in publicum animarum damnum (c. 2205, § 3). Quare ob metum levem *non* effugit censuram, qui scienter omiserit denuntiationem confessarii sollicitantis juxta normam canonis 2368, § 2 ².

3) **Impotentia** sive sit physica sive sit moralis, excusare poterit a censura, ita tamen ut impotentia ex *vi physica* delictum ideoque censuram excludat, dum impotentia quaedam *moralis* ex gravi

¹ Exemplum tradit S. Alphonsus (l. c., n. 43) : « Si quis occidit clericum ignorans esse clericum, non incurrit excommunicationem. » — ² Si poena lata simpliciter enuntiatur non eximit ab ea incurrenda metus levis (cf. Marc-Gestermann, n. 1270).

incommodo, ex necessitate proveniens, juxta normas accipiatur quae valent pro metu. Itaque v. gr. is qui matrimonium init coram ministro acatholico, excommunicatur, non obstante gravi incommodo ; quia delictum vergit in *contemptum fidei*.

4) **Nullitas censurae** quae materialiter fertur in aliquem, poterit haberi ex *triplici* capite : a) ex defectu *ferentis*, si careat jurisdictione aut eam habeat impeditam vel suspensam (c. 2264 et 2243) ; b) ex defectu *formae*, si substantialis iudicii ordo praetermittatur, v. gr. reus non citetur nec fiat monitio sub comminatione censurae ; c) ex defectu *causae justae* ; si nempe nec a parte rei nec secundum allegationes fori externi delictum subsistat vel saltem non in ordine ad iudicium (quia deficiunt probationes) vel tandem, licet juridice delictum probetur, a parte tamen rei non existat. In hoc ultimo casu *probabilius* censura non ligat in foro quidem conscientiae, atvero in foro externo debet servari, ut advertit S. Alphonsus¹ cum Busembaum et Laymann, propter scandalum.

In dubio an incursa sit necne censura, in foro conscientiae non tenemur nos gerere ut censuratos ; et hoc quidem sive dubium sit *facti* (v. gr. circa gravitatem criminis) sive sit *juris* (si dubitetur v. gr. an censura fuerit l. an. f. sententiae). Id explicite docet S. Alphonsus (VII, n. 67) cum D. Thoma et multis aliis auctoribus. At si dubitetur utrum poena, a Superiore competente inflictā, sit *iusta necne*, poena servanda est in utroque foro, excepto casu appellationis in suspensivo. In poenis tamen generatim benignior est interpretatio faciēda, ut explicite declarat c. 2219, § 1.

ARTICULUS IV.

De absolutione a censuris.

280. — *Dicemus* : a) de definitione ac divisione ; b) de ratione qua solvuntur censurae ; c) de personis quae sunt competentes ad absolvendum ; d) de conditionibus requisitis ad absolutionem.

I) **De definitione ac divisione.** — Definitur *censurae absolutio* : est poenae medicinalis relaxatio, clavium potestate facta, per idoneum Superiorem. — De se absolutio est actus fori externi jurisdictionalis. *Differt* autem a dispensatione quae legis vel praecepti vinculum tollit, et qua, modo ordinario, remittuntur poenae vindictivae, ut habemus e canone 2236, § 1².

¹ Theol. mor., l. VII, n. 66. — Questionem de « injusta poena » historice et juridice tractat Chelodi, n. 23. — ² « Inter absolutionem (a censuris) et dispensationem (a poenis vindictivis) hoc distat, ait Chelodi, n. 29, quod illa est secundum legem, ideo debita, ideo favorabilis interpretationis, haec contra legem, ideo arbitraria et stricti juris ; illa denegata datur appellatio, hac non concessa solus recursus. »

Dantur autem absolutiones ad tollendos omnes effectus censurarum, et dantur absolutiones ad effectum tantum partialem, v. gr. ad tollendam privationem vocis activae¹.

Concedi potest absolutio absolute (ut plerumque fit) vel sub conditione sive de praeterito, v. gr. si jam satisfecisti, ego te absolvo ; vel de praesenti : si possum absolvere ; vel de futuro (quod ordinarie est illicitum, nisi gravis adsit causa).

Datur absolutio ad « reincidentiam » ut dicunt, quae est species conditionis, v. gr. nisi intra mensem restituerit, reincidat ipso facto in eandem censuram.

Datur quoque absolutio ad « cautelam », quae impertitur ad tollendam vel suspendendam censuram forte ignoratam ; hujusmodi est, quae datur ante absolutionem peccatorum, ad vitandam irreverentiam.

281. — II) De ratione qua solvuntur censurae. — Censurae semel incurssae tolluntur per *solam* legitimi Superioris *absolutionem*, non autem per emendationem rei, nec mortem nec amotionem ferentis, imo ne quidem per obitum censurati, ut patet de excommunicatis qui privantur suffragiis Ecclesiae.

Superior legitimus potest sive *directe* absolvere censuratum sive committere absolutionem *delegato*.

Ante sententiam declaratoriam *a poena observanda* delinquens excusatur, quoties eam servare sine infamia nequit, ut legimus in Codice (c. 2232, § 1).

Absolutio a censuris dari potest in *utroque foro*, et quando datur pro foro externo valet quoque pro foro interno. Qui in foro *interno* est absolutus, potest uti talem se habere etiam in actibus fori externi ; sed, nisi concessio absolutionis saltem legitime praesumatur in foro externo, censura poterit a Superiore fori externi *urgeri*, donec absolutio in eodem foro habita fuerit, juxta praescripta c. 2251².

Si agatur de censura quae non impedit sacramentorum receptionem, censuratus rite dispositus absolvi potest a peccatis, *firma censura*, v. gr. sacerdos suspensus ; secus vero debet poenitens prius a censuris absolvi (c. 2250, § 1 et 2).

282. — III) De iis qui possunt absolvere a censuris. — Distinguere oportet casus *ordinarios* extra necessitatem et casus *extraordinarios*, per modum exceptionis propter specialem necessitatem ;

¹ V. gr. ratione electionis Romani Pontificis, ut apparet ex Constit. Vacante Sede Apost., n. 29 (Documentum I). — ² Confer Bargilliat, droits et devoirs des curés, n. 202 et Marc-Gestermann, n. 1277, nota 1.

deinde ratio est habenda censurarum ab homine, a jure non reservatis et a jure reservatis.

a) **Regulariter et extra casum necessitatis**, a censura *ab homine* non potest absolvere nisi ille qui eam infligit, vel ejus successor, aut Superior, vel horum delegatus. Id valet etiam de censuris per *praeceptum particulare* intimatis, cum dicat c. 2247, § 2 absque ulla distinctione : « Censura vero ab homine est ubique locorum reservata ita ut censuratus nullibi absolvi sine debitis facultatibus possit » ¹. — A censuris *a jure non reservatis*, absolvere potest in foro sacramentali quilibet confessarius ; extra forum sacramentale quicumque jurisdictionem in foro externo habeat in reum (c. 2253, n. 1). Quare extra confessionem nequit a simplici dari confessario, sed tantum intra eam. — A censura a jure *reservata* nullus absolvere potest, nisi ille qui censuram constituit vel cui reservata est, eorumque successores, aut competentes Superiores, aut delegati (c. 2253, n. 3). Itaque aliquis a *Sede Apostolica* delegari debet, ut possit absolvere a censuris Romano Pontifici reservatis ; *excipitur* tamen casus occultus censurae simpliciter Papae reservatae, ubi Ordinarius potest sive per se sive per alium ² absolvere (c. 2237, § 2). In uno casu *publico* valebit quoque Ordinarius censuram remittere Sedi Apost. reservatam, nempe si delictum apostasiae, haeresis vel schismatis ad forum externum Ordinarii quovis modo deductum fuerit. A censura reservata *Ordinario* quilibet Ordinarius (etiam religiosorum) absolvere potest suos subditos, loci vero Ordinarius etiam peregrinos, quamvis Episcopus per sententiam generalem censuras sibi reservaverit ³.

Simplex confessarius, cui conceditur facultas absolvendi a casibus R. Pontifici reservatis, potest quoque remittere censuras *ex jure universali* Ordinarii reservatas, ut censet Marc-Gestermann cum Génicot quem citat (ed. 9, II, n. 604).

b) **Per modum autem exceptionis**, in casu necessitatis, aliae applicandae erunt normae circa absolutionem censurarum. Age, *duplex* exceptio indicatur ab ipso jure ; altera respicit casum periculi mortis, altera casum urgentis necessitatis, seu casus urgentiores ut ait ipse Codex (c. 2254, § 1). De unaquaque exceptione *separatim* dicemus.

¹ Scribit Chelodi, n. 33 : « Censurae vero per praeceptum sive latae sive ferendae et per sententiam inflictae ubique sunt reservatae, et specialis facultas requiritur ut tolli possint. » Ut Gestermann (n. 1278) refert, contrarium docebat Sole (de delictis et poenis, p. 122). — ² Singulis personis debet fieri delegatio, expressa nominatim hac facultate (S. Alphonsus, VII, n. 93 ; Ami du Clergé, 1911, p. 223. — ³ Sic Marc-Gestermann, n. 1280 ; 2, b, quod tamen Chelodi non videtur probare, si ejus verba consideremus supra in nota 1 relata.

1) *Quilibet sacerdos*, etiam non approbatus, potest quemlibet censuratum in periculo mortis constitutum licite absolvere a *quibusvis* censuris quantumvis reservatis ac no oriis, etiamsi praesens sit sacerdos approbatus. Attamen poenitens, qui in periculo mortis a sacerdote specialis facultatis experte recepit absolutionem ab aliqua censura *ab homine* vel a censura *specialissime* S. Sedi reservata, tenetur, postquam convaluerit, recurrere sub poena reincidentiae, ad illum qui censuram tulit (si agatur de censura ab homine), ad Poenitentiariam vel ad Episcopum aliumve Superiorem praeditum facultate (si agatur de censura a jure), eorumque ¹ mandatis parere (c. 882 et 2252). *Recursus* de quo agitur, debet fieri infra mensem et saltem per epistolam et per confessarium, si id fieri possit sine gravi incommodo; nomen vero reticere debet (c. 2252 et 2254, § 1).

2) *In casibus urgentioribus*, si nempe censurae latae sententiae exterius servari nequeant sine *periculo* gravis scandali vel infamiae ², aut si *durum* sit poenitenti in statu gravis peccati permanere per tempus necessarium ut Superior competens provideat ³, tunc quilibet confessarius in foro sacramentali ab eisdem, *quoquo modo* reservatis (etiam a censuris l. s. specialissime R. Pont. reservatis), absolvere potest, *injuncto onere recurrendi*, sub poena reincidentiae, intra mensem saltem per epistolam et per confessarium, si id fieri possit sine gravi incommodo, reticito nomine, ad S. Poenitentiariam vel ad Episcopum aliumve Superiorem praeditum facultate et standi ejus mandatis (c. 2254, § 1).

Obligatio haec recurrendi *non urget*, si poenitens laicus, scribendi nescius, nequit suum confessarium adire, qui in confessionali reponsum Romanum ipsi referat (S. Off. 5 sept. 1900). In hoc casu inutilis est recursus per confessarium. *Confessarius* autem non directe tenetur stricto praecepto onus scribendi in se recipere, excepto casu sacerdotis qui complicem absolvit, ut mox dicemus. Si ipse recurrere nolit et poenitens scribere nesciat, probabiliter *cessat* obligatio recurrendi, licet poenitens posset postea suum adire confessarium in confessionali ad audienda responsa Romana (theol. prakt. Quartalschr. 1921, p. 251). In his casibus impossibilitatis, agendum erit confessario juxta c. 2254, § 3, ut statim exponemus.

Nihil impedit quominus poenitens, etiam post acceptam, per modum exceptionis, absolutionem, facto quoque recurso ad *Supe-*

¹ Juxta interpretationem authenticam (Pont. Comm., 12 nov. 1922, A. A. S., 14, p. 663) verba illa : facultate praeditum, non sunt restringenda ad vocabulum « aliumve », sed pertinent etiam ad aliud vocabulum « Episcopum » (qui ergo ex alio titulo habere debet facultatem). — ² Si debeat v. gr. celebrare, communicare. — ³ Tempus utile hic praesumitur esse spatium 3 hebdomadarum.

riorem, alium adeat confessarium facultate praeditum, ab eoque, repetita confessione *saltem delicti cum censura*, consequatur absolutionem; qua obtenta, mandata ab eodem accipiat, quin teneatur postea stare *aliis mandatis* ex parte Superioris supervenientibus (c. 2254, § 2). Imo quod si in casu aliquo extraordinario hic recursus sit *moraliter* impossibilis, tunc ipsemet confessarius potest absolutionem concedere sine onere recurrendi intra mensem, injunctis tamen de jure injungendis, et imposita congrua poenitentia et satisfactione pro censura, ita ut poenitens, *nisi* intra congruum tempus a confessario praefiniendum poenitentiam egerit ac satisfactionem dederit, recadat in censuram (id., § 3).

Hac ultima facultate nunquam confessarius uti poterit in gratiam *sacerdotis* qui complicem absolverit; id enim prohibet canon 2254, § 3. Itaque talis sacerdos *semper* recurrere debet ad auctoritatem competentem vel adire denuo alium confessarium facultate praeditum¹. Si v. gr. propter caecitatem nequit scribere, confessarius recurat oportet, nisi poenitens malit privilegium adire confessarium.

Normae superius traditae *valent quoque* quando de censuris agitur a jure *Episcopo* reservatis; tempus vero utile ad adeundum Episcopum pro absolutione est spatium *unius hebdomadae*, juxta Marc-Gestermann, n. 1285.

283. — IV) De conditionibus absolutionis. — Plures requiruntur conditiones sive ex parte *absolventis* sive ex parte *absolvendi* sive denique ex parte *formae*.

a) **Ex parte absolventis** requiruntur tum *potestas* legitima² tum libera *voluntas*, ita ut abesse debeant vis aut metus gravis, deceptio et error.

b) **Ex parte absolvendi** convenit imprimis ut ipse absolutionem petat. Absolute tamen loquendo, etiam ille qui *invitus* est aut *indignus* potest a censura absolvi, saltem a Superiore qui ordinaria potestate gaudet; absolutio enim hujusmodi non necessario est sacramentalis. Requiritur deinde ut delinquens *paratum* se ostendat implere conditiones, quae in rescriptis apponi solent sub hac forma: injunctis de jure injungendis. Porro quae *de jure* sunt injungenda, haec praesertim notantur: a) ut reus congruam *satisfactionem* pro damnis et scandalo praestet; b) aut saltem id serio *promittat*; c) eam quoque delinquens accipiat *congruam* pro delicto impositam *poenam* vindicativam vel *poenitentiam* (praeter sacramentalem), quam infligit absolvens. Attamen si opus a confessario im-

¹ Marc-Gestermann, n. 1284, 5, citat etiam de hac re declarationem S. Officii (3 junii 1899).

— ² Si error versetur circa potestatem absolventis et procedat ex ignorantia reservationis in confessario, absolutio censurae valet, dummodo ne sit censura ab homine, aut censura S. Sedi specialissime reservata (canon 2247, § 3).

situm a poenitente neglectum fuerit, censura per absolutionem sublata non reviviscit, *nisi* onus fuerit impositum sub poena reincidentiae (c. 2248, § 3).

Non semper *invalida* est absolutio censurae data a delegato, *neglectis clausulis* in rescripto vel in iure apposis. Equidem si negligantur clausulae quae exprimuntur his particulis : *si, dummodo* vel alia ejusdem significationis, tunc certo certius *invalida* erit absolutio (cf. c. 39 et 203). Si clausulae *alio modo* exprimantur¹, non liquet utrum importent veram conditionem sine qua non. Hinc ante factum accurate servanda erunt praescripta, post factum vero, si quid bona fide omissum fuerit, non propterea totum invalidum esse censeatur ; stante enim *dubio* quoad jurisdictionem, certo supplet Ecclesia².

c) **Ex parte formae**, non specialia requiruntur *verba* ad valide absolvendum ; sed *requiritur* et sufficit exterior manifestatio ore tenus expressa voluntatis Superioris³. Porro absolutio censurae in foro sacramentali continetur in *consueta* forma absolutionis peccatorum (te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, etc.) ; in foro non sacramentali *quolibet modo* dari potest, sed ad excommunicationis absolutionem regulariter formam adhiberi convenit. in libris liturgicis (Rituali et Pontificali) traditam (c. 2250, § 3).

Expedit tandem ut, si poena *scripto* inflicta fuerit, etiam ejus remissio scriptis concedatur (c. 2239, § 2) ; non autem requiritur ut *absolvendus* sit praesens (c. 2239, § 1).

CAPUT II

De variis censurae speciebus.

284. — Tres sunt species censurarum : excommunicatio, interdictum et suspensio ; inde *tres* articuli.

ARTICULUS I.

De excommunicatione.

Agemus : a) de ejus *definitione* ; b) de ejus *divisione* ; c) de *effectibus* ipsius.

I) **Definitio.** — Excommunicare venit a verbis : ex, communis, (ponere extra communem aliorum conditionem, separare a commu-

¹ Ablativo absoluto, v. gr. « satisfacta parte », et sic porro. — ² Cf. c. 209. — Vide de hac quaestione S. Alphonsus, VII, n. 121 et 127 ; Marc-Gestermann, n. 1288. — ³ Chelodi ait (n. 34) : « Quoad formam, quaelibet est valida, dummodo voluntatem absolventis satis exprimat. »

nione aliorum fidelium). Itaque *excommunicatio* est censura, qua excluditur quis a communione fidelium et privatur certis bonis spiritualibus quae christianis competunt. Segregat innodatum, ait Chelodi, n. 36, a corpore Ecclesiae, eumque ab externo usu rerum sacrarum et interna bonorum spiritualium, quae ex publico cultu omnibus obtingant, *arceat participatione*; imo a profano commercio cum ceteris fidelibus interdum excommunicatum prohibet. At *mere interna* communicatio, in fide et gratia, cum anima Ecclesiae, non pendet ab excommunicatione nec impediri valet.

II) **Divisio.** — Excommunicati alii dicuntur *tolerati*, quos fideles in profanis non tenentur vitare; alii non tolerari seu *vitandi*, quos intra certos limites fideles etiam in profanis vitare tenentur, ut mox in specie declarabimus. Age, cum olim quilibet excommunicatus esset vitandus statim ac de incursa censura constaret, hodie nemo est vitandus, nisi fuerit *nominatim* a S. Sede excommunicatus ac in sententia legitime publicata *expresse* dicatur ipsum vitari debere (c. 2258, § 2). Una viget *exceptio*: qui violentas manus in personam Romani Pontificis injecerit, ipso facto est vitandus, juxta c. 2343, § 1, n. 1.

III) **De effectibus excommunicationis.** — Effectus alii sunt *mediati*, alii vero *immediati*.

a) **Effectus mediati** duo recensentur: 1) *irregularitas*, quam incurrit excommunicatus, si actum ordinis sacri scienter et solemniter exercet (c. 985, n. 7); 2) *suspicio haeresis*, si per annum in excommunicatione insordescat (c. 2340, § 1).

b) **Effectus immediati** et proximi enumerantur 10, ita ut excommunicati fere omni jure spoliuntur quod ipsis tanquam membris Ecclesiae competit¹. Itaque excommunicatus:

1) Privatur *usu passivo* sacramentorum, scilicet sacramenta nequit licite recipere, nisi grave malum excuset.

2) Privatur *usu activo* sacramentorum et sacramentalium, nisi excusent necessitas et metus magni incommodi, v. gr. infamiae, vel nisi rogetur a fidelibus, qui ex qualibet justa causa ab excommunicato sacramenta et sacramentalia petere possunt².

¹ Non eodem rigore premunt ea quae privationem sepulturae communionisve civilis spectant, ut suo loco adhuc notabimus. — ² Vide c. 2261, § 2. Excommunicatus requisitus nulla tenetur obligatione causam a fidelibus percontandi. — Ab excommunicato vitando, vel quando intercessit sententia condemnatoria aut declaratoria, fideles in solo mortis periculo possunt petere tum absolutionem sacramentalem, tum etiam, si desint alii ministri, cetera sacramenta (c. 2261, § 3).

3) Privatur *divinis officiis*, ita ut absque peccato gravi non possit interesse functionibus potestatis ordinis, quae de instituto Christi vel Ecclesiae ad divinum cultum ordinantur et a solis clericis fieri queunt, ut sunt missa, publicae processiones, etc. Non caret tamen jure assistendi praedicationi verbi Dei.

Si assistat toleratus, non est necesse ut expellatur; si vitandus, debet expelli, aut si nequeat expelli, ab officio cessandum est, dummodo id fieri possit sine *gravi incommodo* ¹.

4) Privatur communibus Ecclesiae *suffragiis*, scilicet fructibus indulgentiarum et publicarum orationum, quae non possunt nomine Ecclesiae excommunicatis applicari, etiamsi essent in statu gratiae.

Non tamen prohibentur fideles *privatim* pro excommunicatis orare, nec sacerdotes missam privatim pro iis applicare, remoto scandalo (S. Alphonsus, VII, n. 163).

5) Privatur *usu jurisdictionis* ecclesiasticae; sed hic bene distinguere oportebit. Actus enim jurisdictionis etiam fori interni positus ab excommunicato est *illicitus* tantum; fit autem *invalidus*, quando lata est sententia condemnatoria vel declaratoria (cum exceptione in articulo mortis). Id aperte statuit canon 2264.

Ad *schismaticos* quod spectat, certum esse videtur, valide quidem absolvi orientales in foro sacramentali (Marc-Gestermann, n. 1292, 5).

6) Privatur *jure passivo* ad beneficia, officia, dignitates et rescripta; quare haec nequit consequi, nec promoveri potest ad ordines (c. 2265, § 1, n. 2 et 3). Jus vero ad beneficia, officia, etc., *totaliter* cessat, si agatur de excommunicato vitando, qui etiam ipsamet dignitate, officio, pensione, beneficio privatur (c. 2266).

Post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam excommunicatus manet *privatus fructibus* dignitatis, officii, beneficii, etc.

7) Privatur *jure activo* ad beneficia et officia, ita ut nequeat eligere, praesentare, nominare *licite*, nec valide si adsit sententia declaratoria vel condemnatoria (a fortiori, si sit vitandus).

8) Removetur excommunicatus ab *actibus legitimis* ecclesiasticis, qui sunt juxta c. 2256, n. 2: munus administratoris gerere bonorum ecclesiasticorum, partes agere judicis, auditoris et relatoris, advocati, promotoris, etc., munus patrini agere in sacramentis baptismi et confirmationis, jus patronatus exercere.

Porro non additur *nota invaliditatis* huic prohibitioni, si excipias munus patrini sive pro baptismo sive pro confirmatione; nequit enim illud valide

¹ Confer E. Jombart, in « Nouvelle revue théologique », année 1922, p. 397 sqq.

exerceri ab eo qui sententia condemnatoria vel declaratoria est excommunicatus (c. 765, n. 2 et 795, n. 2).

9) Privatur *communione civili* cum fidelibus, sed tunc tantum cum sit vitandus. Attamen etiam vitandus potest communicare cum conjuge, parentibus, liberis, famulis, subditis, et generatim cum aliis, si rationabilis causa excuset. Id enim eruitur e canone 2267.

Deinde advertunt auctores cum S. Alphonso (VII, n. 196 sqq.) prohibitionem communicandi *in profanis* et civilibus cum excommunicatis *non* esse per se sub gravi. Sub gravi autem vetatur communicatio *in divinis* cum excommunicato (Marc-Gestermann, n. 1294).

10) Privatur demum *sepultura ecclesiastica* in loco benedicto, si agatur de excommunicato qui sit *notorie* addictus sectae haereticae aut schismaticae aut massonicae, vel contra quem lata sit sententia declaratoria aut condemnatoria ; nisi ante mortem det *signa aliqua poenitentiae* (c. 1240, § 1).

De cetero jam *alio loco* de quaestione sepulturae eccles. egimus ¹.

ARTICULUS II.

De interdicto.

285. — Post excommunicationem agit *Codex* de interdicto ; breviter autem dicemus de ejus definitione, divisione et effectibus.

I) **Definitio.** — Poena interdicti, a saeculo circiter vi usque ad saeculum x, paulatim sese evolvit ex poena excommunicationis, et deinde usus ejus *crebrior* est factus, praesertim sub Alexandro P. III (an. 1180), Innocentio III (an. 1200), etc. ².

Est autem interdictum : censura, qua fideles, in communione Ecclesiae permanentes, prohibentur aliquibus sacris sive personaliter sive in quibusdam locis (cf. can. 2268, § 1).

Differt ab excommunicatione, quia interdicti remanent in communione fidelium ; a suspensione, quia haec est tantummodo pro clericis constituta ac privat usu exercitii sacrae potestatis, juxta mox dicenda ³.

II) **Divisio.** — Interdictum est aut *totale* aut *partiale*, prout nempe aut omnes aut aliquos tantum effectus interdicti com-

¹ Liber III : de rebus, c. I, art. IV, n. 226. — Nota cadaver excommunicati vitandi qui contra praescriptum c. 1240 sepulturam ecclesiasticam obtinuit, exhumandum esse, si absque gravi incommodo fieri queat (c. 1242). Quoad praxim in casu perplexo cf. Marc-Gestermann, n. 1293. — ² Vide Chelodi, n. 39. — ³ Cf. Marc-Gestermann, n. 1303.

prehendit. Partiali vero interdicto adnumeratur interdictum ab *ingressu ecclesiae*, quo quis in ecclesia celebrare divina officia vel eisdem assistere vel sepeliri prohibetur ¹. — Deinde interdictum est *generale* vel *particulare*, prout extenditur ad totam regionem, civitatem aut communitatem ; vel ad oratorium tantum, ecclesiam particularem aut personas determinatas spectat. — Est demum *personale* vel *locale*, prout directe et immediate afficit personas, vel directe locum et indirecte personas (cf. can. 1168, § 2).

In interdicto *personali*, interdicto *populo*, non censentur interdicti, juxta S. Alphonsum (VII, n. 331), nec clerici, nec studentes, nec peregrini ; interdicto *clero*, non interdicuntur laici nec religiosi. Interdictum personale sequitur personas ubique. In interdicto locali *generali*, quando interdicitur civitas, interdicuntur quoque suburbia et ecclesiae exemptorum. Etiam exteri et exempti illud interdictum servare *tenentur*, at cives qui non dederunt causam interdicto, *sacramenta* recipere possunt eo loco quo licite conferuntur, quin absolvantur ab interdicto (c. 2276).

III) **Effectus interdicti.** — a) In *interdicto locali* prohibentur in genere quaelibet functiones potestatis ordinis, quae de instituto Christi vel Ecclesiae ad divinum cultum ordinantur et a *solis* clericis fieri solent, scilicet quodlibet officium vel sacer ritus (c. 2270 et 2256, n. 1). Habentur tamen *exceptiones* : 1) suspenditur interdictum locale in die Nativitatis Domini, Paschatis, Pentecostes, SS. Corporis et Assumptionis B. M. V. ; 2) permittitur clericis omnia officia divina et sacros ritus in qualibet ecclesia (aut oratorio) *privatim* obire, januis clausis et voce submissa, campanis non pulsantibus ; 3) in ecclesia cathedrali, ecclesiis parochialibus vel ecclesia quae unica sit in oppido, permittuntur *unius missae* celebratio, asservatio SS. *Sacramenti*, administratio baptismi, communionis, poenitentiae, assistentia matrimoniis, mortuorum exsequiae, benedictio aquae baptismalis et s. oleorum, praedicatio verbi divini ; semper tamen *prohibentur* cantus, et pompa in ornamentis et sonitus campanarum ; 4) nunquam vetatur, *morientibus* sacramenta et sacramentalia ministrare.

b) Si agatur de *interdicto personali*, nequeunt interdicti divina celebrare officia, eisve (excepta concione) assistere. Interdicti post latam sententiam aut alioquin *notorie* interdicti sunt insuper ab activa in divinis officiis participatione repellendi. Nec possunt conficere sacramenta eave recipere, carent jure eligendi et praesentandi, nequeunt consequi beneficia vel officia, et privantur

¹ Id etiam valet de oratorio publico, non autem de celebratione missae in oratorio privato (S. Alphonsus, VII, n. 329).

sepultura ecclesiastica iisdem in adjunctis quibus excommunicati (cf. can. 2275).

Violatio interdicti constituit *peccatum grave* ; datur tamen materiae parvitas, v. gr. ait S. Alphonsus (VII, n. 336) si laicus non interdictus (personaliter), in interdicto loco divinis officiis tantum assistat. *Clerici*, qui actum ordinis clericis in ordine sacro constitutis reservatum, contra prohibitionem interdicti ponunt, fiunt *irregulares ex delicto*, juxta c. 985, n. 7.

ARTICULUS III.

De suspensione.

286. — De suspensione jam egimus sub fine Libri IV, n. 269 : « de suspensione ab officio ex informata conscientia ». — Sensus insuper *censura* esse poterit vel *poena vindicativa* vel mera *prohibitio* (seu ad cautelam inflicta) v. gr. ob famam delicti nondum probati, ut interpretando canonem 2222, § 2 diximus. Quare agemus : a) de *notione* suspensionis ; b) de variis *speciebus* ipsius ; c) de ejus *effectibus* ; d) de modo quo *cessat*.

I) **Definitio.** — Sensus est *censura* qua clericus officio vel beneficio vel utroque prohibetur (c. 2278, § 1). Privat *solum* usu activo quarundam rerum sacrarum, *non autem* usu passivo seu receptione, et sic differt ab excommunicatione. Quando est *poena vindicativa* directe ad delicti expiationem tendit, et infligitur ob delictum mere praeteritum, cujus remissio non a cessatione contumaciae delinquentis pendeat. Talis *censetur* esse suspensio inflicta a jure in perpetuum, vel ab homine ad tempus praefinitum aut ad beneplacitum Superioris vel etiam inflicta conditionate. In *dubio* tamen praesumitur *censura* (c. 2255, § 2).

II) **Species suspensionis.** — Datur suspensio ab *officio* et suspensio a *beneficio*. Hae duae species possunt simul infligi, et tunc suspensio est *totalis* ; vel una tantum species incurritur, et suspensio fit *partialis*.

a) *Suspensio ab officio* simpliciter vetat omnem actum tum potestatis ordinis et jurisdictionis tum etiam merae administrationis ex officio competentis ; *non vetat* autem administrationem bonorum proprii beneficii (c. 2279, § 1).

Sed suspensio ab officio multis subjacet limitationibus quae indicantur in ipsis sententiis ; praesertim vero *discernuntur* : 1) suspensio a *jurisdictione* ; 2) a *divinis* : vetat omnem actum potestatis ordinis, quam quis sive per s. ordinationem sive per privilegium obtinet ; 3) *ab ordinibus* : actum vetat potestatis ordinis receptae per ordinationem ; 4) a *certo et definito ordine exercendo* :

nequit hic ordo conferri nec superior recipi nec receptus post susceptionem exerceri ; 5) *a certo et definito ministerio* : v. gr. audiendi confessiones ; 6) *ab ordine pontificali* : vetatur omnis actus potestatis ordinis episcopalis ; 7) *a pontificalibus* : prohibetur exercitium actuum seu functionum quae requirunt baculum et mitram, etc.¹.

b) *Suspensio a beneficio* privat fructibus beneficii, excepta habitatione in aedibus beneficialibus, non autem generatim jure administrandi bona beneficialia, nisi expresse dicatur (c. 2280, § 1). Suspensus a beneficio *tenetur* ad Horas canonicas et ad alia onera ; congruam tamen partem fructuum pro suo labore *retinere* poterit, si sit occulte suspensus (cf. Marc-Gestermann, n. 1300, 2).

III) **Effectus suspensionis.** — Praecipui effectus suspensionis, praeter indicatos, sunt sequentes :

a) Clericus qui in hac censura per *semestre* perseverat, graviter monendus erit ; deinde *post mensem* privetur beneficiis aut officiis (c. 2340, § 2).

b) Suspensus qui actum ordinis clericis in ordine sacro constitutis reservatum exercet, fit *irregularis ex delicto*.

Quando autem alium actum sibi vetitum exercet, violando suspensionem, de se *graviter* peccat (Marc-Gestermann, n. 1301, 2).

c) Suspensus a jurisdictione *invalide* agit, si lata sit sententia declaratoria vel condemnatoria vel si Superior expresse statuatur se ipsam jurisdictionis revocare potestatem.

d) Suspensus nequit eligere, praesentare, nominare, consequi dignitates, officia, beneficia, pensiones ecclesiasticas, *aliudve munus* in Ecclesia, nec potest promoveri ad ordines (c. 2283 et 2265).

e) Suspensus a beneficio, qui nihilominus fructus beneficii illegitime percipit, eos *restituere* tenetur.

f) Omnes demum qui clericos suspensos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam *scienter admittunt* ad celebrationem officiorum divinatorum per censuram vetitorum, contrahunt interdictum ab *ingressu Ecclesiae* ipso jure, donec, arbitrio ejus cujus sententiam contempserunt, congruenter satisfecerint (c. 2338, § 3).

IV) **De modo quo cessat suspensio.** — Si suspensio habeat rationem *censurae*, cessat per absolutionem Superioris competentis vel confessarii facultatem habentis. Si imponatur per modum *poenae perpetuae*, ob culpam omnino praeteritam, tollitur per solam dispensationem Superioris vel ejus delegati (c. 2289).

¹ Cf. canonem 2279. — Marc-Gestermann, n. 1299 ; Chelodi, n. 43 ; Noldin-Schönegger, n. 114, etc.

Si lata fuerit ad *tempus determinatum*, v. gr. ad annum, ad triennium vel sub conditione, cessat per se, transacto tempore vel adimpleta conditione. Quare hoc casu, ut recte notat S. Alphonsus (VII, n. 322), suspensio de se tollitur sine absolute.

CAPUT III

De poenis vindicativis.

287. — De poenis vindicativis agemus primo in *genere*, tradendo notionem et modum quo cessant ; deinde in *specie*, loquendo de depositione, degradatione ac infamia.

I) **Notio et modus quo cessant poenae vindicativae.** — a) Poenae vindicativae illae sunt, quae directe ad delicti expiationem tendunt, ita ut earum remissio a cessatione contumaciae delinquentis non pendeat (c. 2286).

Porro *tales poenae enumerantur* : 1) in genere pro *omnibus delinquentibus* : interdictum locale, interdictum ab ingressu ecclesiae, poenalis translatio aut suppressio sedis episcopalis vel paroecialis, infamia juris, privatio sepulturae vel sacramentalium, suspensio pensionis ecclesiasticae, remotio ab actibus legitimis eccl. exercendis, inhabilitas ad gratias, ecclesiastica munia aut gradus academicos, privatio vel suspensio ad tempus muneris, privatio juris praecedentiae, mulcta pecuniaria, etc. (cf. can. 2291) ; 2) in specie pro *clericis* : prohibitio exercendi sacrum ministerium praeterquam in certa ecclesia, suspensio, translatio poenalis ad inferius beneficium aut officium, privatio alicujus juris cum beneficio aut officio conjuncti, prohibitio commorandi in certo loco vel territorio, privatio ad tempus vel in perpetuum habitus ecclesiastici, depositio, degradatio, etc. (cf. can. 2298).

b) **Cessant poenae vindicativae** vel transacto tempore pro expiatione destinato, vel dispensatione concessa a legitimo Superiore. Attamen in casibus *urgentioribus occultis*, si ex observatione poenae latae sententiae reus seipsum proderet cum *infamia* et *scandalo*, quilibet confessarius potest in foro sacramentali obligationem servandae poenae suspendere, injuncto onere recurrendi saltem intra mensem per epistolam et per confessarium (si id fieri possit sine gravi incommodo) reticito nomine, ad S. Poenitentiarium vel ad Episcopum facultate praeditum et standi ejus mandatis (c. 2290,

§ 1). Si in aliquo *casu extraordinario* hic recursus sit impossibilis, tunc ipsemet confessarius potest dispensationem concedere, servatis servandis ut supra diximus de absolutione a censuris (n. 282, 2).

288. — II) **Depositio.** — In specie loquitur Codex (c. 2303 sq.) de depositione, quae est peculiaris quaedam poena vindicativa. Est autem depositio *gravissima poena* quae clerico omnem potestatem in perpetuum aufert, quin tamen ipsum detrudat ex ordine clericali ¹. Itaque *fert secum* suspensionem ab officio, inhabilitatem ad quaelibet officia, dignitates, beneficia, pensiones, munera in Ecclesia, et etiam privationem illorum quae reus habet, licet eorum titulo fuerit ordinatus (c. 2303, § 1). Firmae remanent *obligationes* e suscepto ordine exortae, item manent *privilegia* clericalia. Poena depositionis infligi *nequit*, nisi in casibus jure expressis (id. § 3); requiritur quoque tribunal collegiale 5 judicum (c. 1576, § 1, n. 2). Omnes poenae depositionis, v. gr. propter haeresim, apostasiam, violationem cadaverum ac sepulcrorum et sic porro ², *ferendae* sunt *sententiae*.

Si clericus depositus non dat signa emendationis monitusque non resipiscat, *Ordinarius* potest eum perpetuo privare habitu ecclesiastico; quae privatio secum trahit privationem privilegiorum clericalium (c. 2304), nec amplius *Ordinarius* tenetur ei providere, licet clericus vere indigeat (id. et can. 2303).

289. — III) **Degradatio.** — Est *solemnis privatio* omnium titulorum, bonorum, privilegiorum et honorum ecclesiasticorum, ita ut degradatus, solo remanente indelebili caractere, ad conditionem laicalem reducat. Fieri potest a *solo Episcopo* et pro 6 tantum his gravissimis criminibus in jure designatis: 1) haeresis manifestae (c. 2314, § 1, n. 3); 2) homicidii voluntarii de quo constet propter condemnationem (c. 2354, § 2); 3) sollicitationis poenitentis specialiter gravis (c. 2368, § 1); 4) attentationis matrimonii civilis, quamvis in sacris sit ipse constitutus, si *monitus non resipiscat* (c. 2388, § 1); 5) si clericus violentas manus injecerit in S. Pontificem (c. 2343, § 1, n. 3); 6) si depositus ac habitu clericali privatus pergat grave adhuc praebere scandalum *per annum* (c. 2305).

Degradatus tenetur ad *votum castitatis* in ordine subdiaconatus emissum, ideoque invalide contraheret matrimonium; item ad recitationem de se obligatur Horarum canonicarum, nisi legitime impediatur (S. Alphonsus, VII, n. 324 sqq.).

¹ Confer de depositione Marc-Gestermann, n. 1378; Chelodi, n. 52; Prümmer, q. 579.

— ² Vide n. 305, I, c. et Prümmer, I, c.

Alia degradatio est *verbalis*, ut aiunt, seu edictalis, quae sola sententia irrogatur, ita tamen ut omnes suos effectus juridicos statim habeat sine ulla executione ; alia *realis* ¹, si servantur solemnita praescripta in Pontificali Romano (c. 2305, § 3). Confer A. A. S. vol. 15, p. 449, ubi exemplum.

290. — IV) Infamia. — Haec poena describitur : status laesae dignitatis propter crimen quo quis sive ex auctoritate juris sive ex existimatione virorum gravium reus habetur. Inde *duplex* infamia : *juris* nempe seu legalis, quae ob turpe crimen contrahitur vel ipso jure vel sententiae judicis (c. 2293, § 1 et 2) ; *facti* deinde, quae oritur ex pravis moribus vel ex delicto quo bonam existimationem quis amittit apud fideles probos et serios: *Prima* non tollitur, nisi per *dispensationem S. Sedis*, et inhabilem reddit ad obtinenda beneficia, pensiones, officia et dignitates, ad actus legitimos perficiendos, ad exercitium juris aut muneris eccles. ; tandem arceri debet infamis a ministerio in sacris functionibus exercendo (c. 2294, § 1).

Infamia vero *facti* aboletur per emendationem ; dum ipsa perdurat, iudicio Ordinarii, *repelluntur infames* ab ordinibus recipiendis, a dignitatibus, beneficiis, officiis, ab exercendo sacro ministerio et ab actibus legitimis ecclesiasticis (id. § 2). — Quinam declarantur vel declarandi sunt infames, dicemus n. 303 et 305.

CAPUT IV

De remediis poenalibus et poenitentiis.

291. — I) Remedia poenalia dantur quatuor : monitio, correptio, praeceptum et vigilantia, ex canone 2306.

Haec remedia sunt potius *praeventiva*, ne majus delictum accidat, simul tamen in se jam *quasi poenam* continent, quatenus honorem ejus diminuere videntur ad quem diriguntur ; quare vocantur remedia « poenalia ».

Primum est *monitio*, quae erit ab Ordinario facienda, si quis versetur in *proxima* delicti occasione vel si in aliquem cadat *suspicio* delicti commissi.

Secundum est *correptio*, et huic datur locus, si ex alicujus conversatione scandalum vel gravis ordinis perturbatio oriatur.

Porro monitio et correptio possunt esse vel *publicae* vel *secretae*. Si sint publicae, coram notario aut 2 testibus vel per epistolam debent fieri, ita ut de receptione et tenore epistolae ex *documento* constet (c. 2309, § 2). Correptio *publica* fieri tantum potest adversus reum de delicto convictum vel confessum,

¹ De degradatione reali confer Pontificale Romanum, III, degradationis forma. Vide etiam Chelodi, n. 53 ; Vermeersch-Creusen, III, n. 499, 2.

et *judicialis* est, si fiat a iudice pro tribunali sedente vel ab Ordinario ante processum criminalem, ut suo loco diximus (n. 260). De monitione et correptione *secreta* etiam constare debet ex aliquo documento in secreto archivo Curiae asservando (c. 2309, § 5).

Tertium remedium poenale est *praeceptum*, quod datur, monitionibus et correptionibus incassum factis vel si ex eisdem effectum sperare non liceat. In eo *accurate* indicandum est ¹, quid agere quidve evitare debeat praeventus, cum poenae *comminatione* in casu transgressionis (c. 2310).

Quantum remedium est *vigilantia*, cui submittitur is qui in periculo versatur relabendi in idem crimen, si *casus gravitas* id ferat. Est res *valde* odiosa, ait Chelodi (n. 55, c), et famam laedens; quare, ut ipsi textus iuridici innuunt, nonnisi cum moderatione hoc remedio utendum erit (c. 2311 et 2234).

II) *Poenitentiae* in *foro externo* imponuntur ut delinquens vel poenam effugiat, vel poenae contractae absolutionem aut dispensationem recipiat (c. 2312, § 1). Nunquam poenitentia publica est imponenda ob delictum *occultum* (id. § 2).

Praecipuae poenitentiae sunt: praecepta recitandi determinatas preces, peragendi piam peregrinationem, servandi peculiare jejunium, erogandi eleemosynam, peragendi exercitia spiritualia per aliquot dies et similia.

CAPUT V

De poenis in singula delicta.

292. — Codex poenas in singula delicta refert secundum ordinem delictorum contra diversa jura seu obligationes. Porro, ut jam ipsae titulorum inscriptiones in Codice clare demonstrant, hae poenae maxime vel *fidem* et unitatem Ecclesiae, vel *virtutem* religionis, vel *auctoritates*, personas ac res ecclesiasticas tuentur (c. 2320 sqq. et 2330 sqq.). Deinde, juxta *ordinem Codicis*, puniuntur *enormia* quaedam delicta praesertim contra vitam, libertatem, proprietatem, bonam famam aut bonos mores (c. 2350 sqq.). Postea *varia* etiam plectuntur delicta contra veritatem, rectam sacramentorum administrationem, obligationes status proprii, legitimam collationem ac susceptionem officiorum et beneficiorum, ac demum

¹ Vide Chelodi (n. 55) de praecepto; sub littera b).

contra usum moderatum sincerumque potestatis qua potiuntur Superiores (c. 2360 sqq.).

Poenae quae *indicatis titulis* continentur, vel sunt censurae vel sunt poenae vindicativae; quae autem perspiciuntur esse censurae, discernuntur in censuras latae aut ferendae sententiæ. Item dantur poenae vindicativae latae vel ferendae sententiæ. Itaque haec erit *divisio generalis* hujus capituli: a) de poenis latae sententiæ in *singula delicta*; b) de poenis ferendae sententiæ in *particularia* quaedam delicta.

Exemplum secuti fere omnium moralistarum necnon aliquorum canonistarum ¹ clari nominis (v. gr. Vermeersch-Creusen, in « Summa novi juris », n. 673 sqq.), poenas quascumque latae sententiæ ita intendimus in unum colligere, ut ordini potius inhaereamus celeberrimae *Constitutionis Pii IX*, cui nomen « Apostolicae Sedis »; haec enim varias referebat censuras juxta ordinem reservationis earum. Talis quidem poenarum enumeratio, quamvis pluribus, id libenter fateor, minus videatur scientifica, *magis* tamen *ad praxim* facit; imo in nostro casu summopere perspicitur esse ad finem intentum *accommodata*. Quantum autem fieri poterit, ad *tramitem novi Codicis* incedemus, dum varias has exponimus in singula delicta poenas.

ARTICULUS I.

De poenis latae sententiæ in singula delicta.

293. — Poenae latae sententiæ sunt vel censurae, nempe: excommunicationes, interdicta, suspensiones; vel poenae vindicativae quæ ipso facto incurruntur. Inde habemus *quatuor* sectiones, de quibus juxta statutum ordinem breviter dicemus.

§ 1. EXCOMMUNICATIONES LATAE SENTENTIÆ.

Excommunicationes quas in singula delicta statuit Codex, aut sunt reservatae aut non reservatae; *reservatae* praeterea distinguuntur in « excommunicationes S. Sedi *specialissimo* modo reservatas, deinde *speciali* modo, tandem *simpliciter* ». Enumerantur praeterea plures excommunicationes *Ordinariis* reservatae; et ultimo demum loco veniunt excommunicationes *nemini* reservatae. Quare in 5 *series* totam hanc partimur materiam, ut ex inscriptionibus magis patebit.

I. — Excommunicationes specialissimo modo Papae reservatae.

¹ F. Claeys Bouuaert (selecta capita, etc., n. 494) scribit: « Codex distinguit secundum diversorum delictorum naturam... Ad compendiosam et expeditiorem notitiam melius fore censemus, si simul ponamus ejusdem generis poenas, incipiendo a gravioribus. »

In priori Codicis parte 4 indicantur hujusmodi excommunicationes, quas juxta *ordinem ipsius Codicis* referemus et paucis explicabimus. His vero quaedam aliae adduntur excommunicationes *soli* Papae reservatae ex *Documentis Codicis*, scilicet ex Constit. Vacante Sede, desumptae. — Itaque hujusmodi excommunicationem incurrunt :

1) Qui species consecratas abjecerit vel ad *malum finem* abduxerit aut retinuerit (c. 2320).

Haec censura l. s. *nova* est ; olim immane istud crimen ea plectebatur ratione ut reus potestati *civili* esset tradendus ¹. Delictum profanationis Eucharistiae, ut patet, est delictum contra religionem, eoque reus censebitur v. gr. fur qui fugiens spargeret aliquas sacras particulas prope altare. *Abducere* idem est ac rem in alium deferre locum ; porro in casu, debet fieri ex *malo fine*, scilicet ad instituendam profanationem Eucharistiae, non vero propter causam necessitatis vel devotionis immodicae ².

2) Qui violentas manus in personam *Romani Pontificis* iniecerit (c. 2343, § 1).

Olim censura illa *non* specialissime sed speciali tantum modo reservabatur S. Pontifici (Apostolicae Sedis, n. v). Agitur de injuria non verbali sed *reali*, nempe quae sit de facto contra corporis statum illaesum, libertatem ejus aut dignitatem, v. gr. percutiendo, detinendo in carcere, lacerando vestes et sic porro.

3) Absolvens vel fingens absolvere *complicem in peccato turpi*, idque etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi aliqua exortura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem, *excepto casu* quo moribundus recuset alii confiteri. Praeterea, absolvens vel fingens absolvere complicem qui peccatum quidem complicitatis, a quo nondum est absolutus, non confitetur, sed ideo ita se gerit, quia ad id a complice confessario sive *directe* sive *indirecte* inductus est (c. 2367).

Censura haec *olim* speciali modo erat R. Pontifici reservata (Apost. Sedis, n. v) ; lata est a Benedicto XIV praesertim per Constit. « Sacramentum Poenitentiae », quae adhuc in novo Codice legitur impressa tanquam Documentum V. Porro nefandum delictum de quo agitur, dicitur in « Titulo XVI » Codicis, esse delictum in *administratione Sacramentorum*. Iste autem sacerdos qui dubitat, num confitens revera sit suus complex, et deinde eum absolvit, *non* incurrit excommunicationem. Ratio est, ait Sebastiani (Summarium, n. 609), « quia non tenetur inquirere cum dedecore suo et status sacerdotalis ».

4) Confessarius qui sigillum sacramentale *directe* violare praesumpserit (c. 2369, § 1).

Maximum hoc scelus etiam a *Codice* delictis adnumeratur, quae admittuntur in administratione sacramentorum. Agitur autem de *revelatione directa* sigilli

¹ Reus enim, post degradationem realem, tradebatur potestati saeculari, quae eum morte damnaret (cf. Chelodi, n. 61 ; Eichmann, § 25. — ² « Pia muliercula, ait Noldin-Schöneegger, n. 51), quae ponit hostiam quam accepit, in libro devotionis ut eam secum domum portet, eo fine ut Christum sub s. speciebus domi adorare possit, non incurrit excommunicationem. »

a confessario facta, quamvis forte per abusum exceperit confessiones ; non autem *laicus* censuram incurrit, qui simulaverit se esse confessarium ¹. *Olim* poena hujus delicti erat depositio et detrusio perpetua in aliquod monasterium, ut habet Concilium Lateran. IV, c. 21. Igitur excommunicatio l. s. est *nova*.

Quatuor his censuris specialissimo modo R. Pontifici reservatis, *adjungendae* erunt quaedam *reservationes*, quas continet Constitutio Pii X « Vacante Sede » (Docum. I in Codice). Sunt autem delicta in *eligendo Pontifice*, quorum unum tantum omnes committere possunt fideles, ut notat Chelodi (n. 68) : « Qui litteras super negotiis quibuscumque confectas, quae a Rom. Pontifice ante coronationem suam emanaverint, audeat impugnare. » Alia delicta respiciunt electores in *conclavi* ; v. gr. secretum conclavis violare, simoniace eligere vel eligi, a scrutinio abesse (cf. n. 37, 51, 69, 79) etc.

Poena horum delictorum quae recensentur *novem* ², est excommunicatio l. s. *ita reservata* ut, juxta n. 51, delinquentes « a nullo, ne a Majori quidem Poenitentiario, cujuslibet facultatis vigore, praeterquam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo, absolvi possint ».

294. — II. Excommunicationes speciali modo Papae reservatae.

Duodecim enumerantur in ipso *Codice juris*, haud secus quam olim in Constitutione « Apostolicae Sedis », quibus etiam accedebat decima tertia ex Constit. « Romanus Pontifex » (an. 1873) contra intrusos, in casu Ecclesiae vacantis.

1) Omnes a christiana fide *apostatae* et omnes et singuli *haeretici* aut *schismatici* (c. 2314, § 1).

Per Constit. Apostolicae Sedis hac censura plectebantur apostatae et haereticiisque credentes, etc., non vero schismatici. Porro *schismatici* vocantur qui nolunt Romano Pontifici tanquam Capiti visibili Ecclesiae Christi subesse, aut qui recusant communicationem cum « membris S. Pontifici subjectis », ut notat Vermeersch-Creusen (III, n. 513).

2) Opere publici juris facto, *editores* librorum apostatarum, haeticorum et schismaticorum, qui apostasiam, haeresim, schisma *propugnant*, itemque eosdem libros aliosve per apostolicas litteras nominatim prohibitos defendentes aut *scienter* sine debita licentia legentes vel retinentes (c. 2318, § 1).

Itaque quum opus aliquod *venale* prostat, ut opinatur Sebastiani (n. 610), ac damnum afferre *poterit*, tunc solummodo editores tenentur censura ; non autem quando opus imprimunt vel ex officina eorum opus *vix* impressum nondum prodit. Porro *publice constare* debet, auctorem libri esse sive apostatam sive haeticum sive schismaticum, praeterea eundem auctorem non tantum referre errores apostasiae et alios, verum etiam « propugnare » eos, id est : rationibus adhibitis adstruere velle ac stabilire.

¹ Chelodi, n. 92, nota 2 scribit : « Aliud quidem docebant moralistae, at quoad poenam, attento c. 889, limitatio perspicua est. » — ² Dantur quoque aliae poenae etiam f. sent. pro violatione clausurae conclavis (n. 48 sq.).

Quoad lectionem horum librorum prohibitorum, necesse est ad incurrandam censuram ut *certo* constet legenti, talem librum esse conscriptum ab apostata, etc., et propugnare apostasiam, haeresim vel schisma¹; *insuper* requiritur ut in quantitate relative notabili legatur liber sine debita licentia. Item qui retinent libros istos, non excommunicantur, nisi per *notabile tempus*, v. gr. 3 dies eos scienter retineant. Nomine libri hic non venit nisi quod majoris alicujus sit molis et communiter tanquam liber aestimetur. Quare *excluduntur* folia, diaria, opuscula minoris molis et sic porro; restringere enim debemus hoc loco sensum vocis « liber » juxta acceptionem hucusque vigentem. Desumitur autem censura e Constit. « Apost. Sedis », paucis tamen *immutatis* (excomm. speciali modo reservatae, II).

3) Qui ad ordinem sacerdotalem *non promotus*, Missae celebrationem simulaverit aut sacramentalem confessionem exceperit (c. 2322, n. 1).

Haec censura l. s. *nova* est; *olim* enim delinquentes, degradatione peracta, tradendi erant brachio saeculari. Ita ex Constit. Clementis VIII (Et si alias) et Urbani VIII (Apostolatus officium). Poena ista plectuntur tum laici tum clerici *non sacerdotes*.

4) Omnes et singuli cujuscunque status, gradus seu conditionis etiam regalis, episcopalis vel cardinalitiae fuerint, a legibus, decretis, mandatis R. Pontificis pro tempore existentis ad *universale Concilium* appellantes (c. 2332).

Censura illa jam continebatur in Constit. *Apost. Sedis*, (n. IV). Ejusdem generis ac fere ejusdem tenoris est praesens excommunicatio; attamen in specie *mentio* « regum, episcoporum ac cardinalium » perspicitur esse *nova*. Enumeratur a *Codice* inter « delicta contra auctoritates ecclesiasticas » (Titulus XIII).

5) Recurrentes ad *laicam potestatem* ad impediendas litteras vel acta quaelibet a Sede Apost. vel ab ejusdem Legatis profecta, eorumve promulgationem vel executionem *directe* vel *indirecte* prohibentes, aut eorum causa sive eos ad quos pertinent litterae vel acta sive alios laedentes vel perterrefacientes (c. 2333).

Censura non est nova, sed depromitur ex ipsa Constit. Apost. Sedis *absque ulla immutatione* alicujus momenti (n. VIII). Ad eundem « Titulum » Codicis pertinet ac *praecedens*.

6) Qui leges, mandata, vel decreta contra *libertatem* aut *jura* Ecclesiae edunt (c. 2334, § 1).

Non differt ista censura ab ea quam tulerat in hac materia Constit. Apost. Sedis (n. VII secunda pars). De eodem genere delicti agit ac *praecedens*, ferturque in omnes qui leges vel decreta hujusmodi edunt (deputati, senatores, ministri, principes aut praesides qui approbant, proponunt, sanciant, promulgant).

7) Qui impediunt *directe* vel *indirecte exercitium jurisdictionis*

¹ Vide de hac re « Theologisch-praktische Quartalschrift », 1921, p. 97 et 1922, p. 474 sqq.

ecclesiasticae sive interni sive externi fori, ad hoc recurrentes ad quamlibet *laicalem* potestatem (c. 2334, § 2).

Desumitur etiam haec excommunicatio e Constitutione « Apostolicae Sedis » (n. VI), ubi tamen *legebatur* : « Et ad hoc recurrentes ad forum saeculare, ejusque mandata procurantes ». Quare, ait Sebastiani (n. 610) cum aliis auctoribus non paucis ¹, si nunc standum est legis verbis, non omnes qui jurisdictionis exercitium *impediunt*, excommunicationi subjacent, sed *tantum* ii qui recurrunt ad quamlibet laicalem potestatem ad hunc praecise obtinendum finem (« ad hoc recurrentes »).

8) Qui *ausus fuerit* ad judicem *laicum* trahere aliquem ex Cardinalibus vel Legatis Sedis Apost., vel Officialibus majoribus Romanae Curiae ob negotia ad eorum munus pertinentia, vel *Ordinarium proprium* (c. 3241).

Delictum quod hac censura plectitur, est *violatio privilegii fori* ; et *tres*, juxta dignitatem personarum, habet gradus. Hic agitur de *primo* omnium gradu ac de delicto gravissimo in Cardinales, Legatos, *Ordinarium proprium* et Officiales majores Romanae Curiae, id est : primos Praelatos in Dicasteriis, ut sunt « Decanus in Tribunali Rotae ac omnes Auditores, Secretarius Brevium ad Principes, Secretarius Litterarum Latinarum, Regens S. Poenitentiariae, Secretarii Congregationum et Assessor S. Officii, Subsecretarii Dicasteriorum et Substitutus S. Officii ac Commissarius, Promotor Fidei » et alii pauci ². De secundo et tertio gradu qui minus constituunt delictum, postea erit sermo. Notat autem *Chelodi* de canone hoc contra violationem privilegii fori, eum « valde clariorem et accuratiorem esse quam antiquos » (n. 74). In Constit. Apost. Sedis *occurrebat* sub n. VII (prima pars).

9) Qui *violentas manus* in personam Cardinalis, Legati R. Pontificis, Patriarchae, Archiepiscopi et Episcopi etiam titularis injecerit (c. 2343, § 2 et 3).

Est delictum in personas ecclesiasticas majoris dignitatis ; minus tamen est *crimine simili* in personam Papae, de quo supra diximus. Censura *continebatur* in Constit. Apostolicae Sedis (n. V), aliis tamen verbis.

10) Usurpantes vel detinentes per se vel per alios *bona* aut *jura* ad Ecclesiam Romanam pertinentia (c. 2345).

Delictum est *contra res ecclesiasticas*, et quidem *temporales*. Patet ex ipsis verbis Constit. Apost. Sedis (n. XII) e qua desumitur censura : « Invadentes, destruantes, detinentes, per se vel per alios, civitates, terras, loca aut jura. »

11) Omnes *fabricatores* vel *falsarii* litterarum, decretorum vel rescriptorum Sedis Apost. vel iisdem litteris, decretis vel rescriptis *scienter* utentes (c. 2360, § 1).

Censura haec recensetur in *Codice* sub « Titulo XV : de crimine falsi », et aliis verbis jam *continebatur* in Constit. Apost. Sedis, n. IX. *Fabricatores* sunt

¹ Inter varios auctores cito *Chelodi*, n. 70 (p. 77) ; *Noldin-Schönegger*, n. 67 ; *Eichmann*, § 41 (p. 153 sq.). — ² In specie de his « Officialibus majoribus » consuli potest cl. *Maroto* (*Tomus II*, n. 825). Consultores S. Congregationum proprie non aestimantur esse « Officiales ».

qui ex integro falso aliquid conficiunt ; *falsarii* autem potius ii qui documenta existentia corrumpunt. *Olim* (ex Constit. Apost. Sedis § 3, n. III), qui scienter utebantur falsis litteris Apostolicis, non incurrerant nisi excommunicationem *Ordinariis* reservatam.

12) Qui per seipsum vel per alios confessorium de sollicitationis crimine apud Superiores *falso* denunciaverit (c. 2363).

Haec poena excommunicationis *nova* est ; hucusque enim delictum istud erat tantum *peccatum* specialissimo modo Papae *reservatum*, non autem plecebatur censura ulla. Nunc, ratione c. 894, est peccatum reservatum S. Sedi, et ratione c. 2363, *simul* est censura. Praeterea ab ipso *Codice* statuitur (l. c.), neminem posse ullo in casu ab hac excommunicatione absolvi, « nisi falsam denuntiationem formaliter retractaverit, et damna, si qua inde secuta sint, pro viribus reparaverit, imposita insuper gravi ac diuturna poenitentia ».

295. — III. Excommunicationes R. Pontifici simpliciter reservatae.

Hujusmodi excommunicationes habentur *undecim* in Codice ; dum olim ex Constit. Apostolicae Sedis non minus quam *decem et octo*, ex Tridentino adhuc una aliqua, ac demum ex s. Officii declaratione una superaddita ceteris, enumerarentur¹. Eas referemus et paucis adumbrabimus juxta *ipsum Codicis ordinem*.

1) Quaestum facientes ex *indulgentiis* (c. 2327).

Istud delictum est contra *religionem*, quare ponitur sub « Titulo XII » in *Codice* ; proprie constituit actum simoniae juxta principium canonis 727, § 1. Censura quam primus tulit Pius V (Quam plenum, 2 januarii 1569), inserta fuerat Constitutioni « Apost. Sedis » (§ 2, n. XI).

2) *Nomen dantes* sectae massonicae aliisve ejusdem generis associationibus quae contra Ecclesiam vel legitimas civiles potestates machinantur (c. 2335).

Hocce delictum enumeratur a *Codice* inter « delicta contra auctoritates ecclesiasticas » ; censura jam recensabatur abundantioribus verbis in Constit. *Apost. Sedis* (§ 2, n. IV). Agitur de sectis proprie dictis, *non* de factionibus politicis ; cessatque obligatio denunciandi duces et coryphaeos. Attamen *clerici et religiosi*, si qui dent nomen, debent S. Officio denunciari (c. 2336, § 2).

3) Absolvere *praesumentes* sine debita facultate ab excommunicatione l. s. specialissimo vel speciali modo Sedi Apostolicae reservata (c. 2338, § 1).

Delictum istud *adversatur* quoque auctoritati ecclesiasticae (Titulus XIII), ut per se patet ; censura vero recensabatur in Constit. *Apost. Sedis* (tit. I, sub fine), ac enumerabatur ab *auctoribus* tanquam excommunicatio XVIII simpliciter Papae reservata.

4) Impendentes quodvis auxilium vel favorem *excommunicato* *utando* in delicto propter quod excommunicatus fuit ; itemque

¹ Confer Huguenin-Marc, (ed. 6), n. 951 sqq. — Ex Tridentino excommunicabantur usurpatores bonorum Ecclesiae, et ex declaratione S. Officii (4 dec. 1873 et 17 jan. 1883), missionarii et clerici, etc., qui forte in Indiis darent operam mercaturae.

clerici scienter et sponte in divinis cum eodem communicantes et ipsum in divinis officiis recipientes (c. 2338, § 2).

Ejusdem generis est hoc delictum quam *praecedens*; censura eadem occurrit in Constit. Apost. Sedis (§ 2, n. XVI et XVII), ubi scelus istud vocatur communicatio cum excommunicato « in crimine criminoso ». Agitur de auxilio et favore praestitis ob delictum *jam perfectum*, non vero in delicto « perpetrando » quod huc minime pertinet (Chelodi, n. 73).

5) Qui *ausus fuerit* ad iudicem *laicum* trahere Episcopum (non suum Ordinarium) etiam mere titularem, vel Abbatem aut Praelatum nullius, vel aliquem ex supremis religionum juris pontificii Superioribus (c. 2344).

Delictum istud idem esse perspicitur quam quod supra (n. 294, 8) exposuimus, attamen *minore* aliquo gradu, quare minore quoque plectitur censura. *Severior* erat poena quam imposuerat Constit. Apostolicae Sedis (§ 1, n. VII) ; speciali enim modo erat reservata.

6) *Clausuram monialium* violantes, cujuscumque generis aut conditionis vel sexus sint, in earum monasteria sine legitima licentia ingrediendo, pariterque eos introducentes vel admittentes.

Mulieres violantes *regularium virorum* clausuram et Superiores alique, quicumque ii sint, eas cujuscumque aetatis *introducentes* vel *admittentes*.

Moniales e clausura illegitime *exeuntes* (c. 2342).

Id delictum est etiam contra « personas » vel potius « res » ecclesiasticas (Titulus XIII), quatenus clausura quae violatur, ad *immunitatem* personalem religiosorum refertur, ut habet Chelodi (n. 77). *Unice* autem de clausura agitur *papali* ; censuram non incurrunt impuberes. Quando parvitas materiae datur in clausurae violatione (v. gr. juxta Sebastiani, n. 611, quando vir uno passu intrat claustrum, aut monialis uno passu exit), jam nulla incurritur censura. *Olim* eodem fere modo continebatur in Constit. Apost. Sedis (§ 2, n. VI et VII) tanquam *excommunicatio* Papae reservata. — A nonnullis modernis auctoribus in *tres* numeros censura canonis 2342 distribuitur ¹.

7) Qui *bona ecclesiastica* cujuslibet generis, sive mobilia sive immobilia, sive corporalia sive incorporalia, per se vel per alios in proprios usus convertere et usurpare *praesumpserit* aut impedire ne eorundem fructus seu redditus ab iis, ad quos jure pertinent, percipiantur (c. 2346).

Gravissimum est delictum contra res ecclesiasticas, quod *severius* etiam censura *speciali* modo R. Pontifici reservata plectebatur sub jure veteri (Constit. Apost. Sedis, § 1, n. XI). Reus autem tamdiu subiacebit excommunicationi, quamdiu non bona integre *restituerit*, praedictum impedimentum (ne fructus percipiantur) removerit, ac deinde a Sede Apostolica absolutionem impetraverit. Censura ipsa simpliciter tantum reservatur juxta *novum Codicem* ; quia nulla alia nota addita fuit.

¹ Confer (ut unum tantum afferam exemplum) Marc-Gestermann, n. 1334 sqq.

8) *Duellum* perpetrantes aut simpliciter ad illud *provocantes* vel ipsum acceptantes vel quamlibet operam aut favorem praebentes, necnon de industria spectantes illudque permittentes vel quantum in ipsis est non prohibentes, cujuscumque dignitatis sint (c. 2351, § 1).

Duelli flagitiosum scelus enumeratur a Codice inter delicta « contra vitam » (Titulus XIV) ; renovatur autem excommunicatio quae antea vigeat vi Constit. *Apost. Sedis*, § 2, n. III. Non amplius occurrit vox « complices », nec additur « dignitatis etiam regalis vel imperialis ». De *industria* hi spectant, qui per suam praesentiam duellantes videntur *quasi incendere* ad pugnam, non vero qui transeuntes aspiunt.

9) Clerici in sacris constituti vel regulares aut moniales post *votum solemne castitatis*, itemque omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes (c. 2388, § 1).

Haec censura lata est in delicta contra obligationes proprias status clericalis vel religiosi, ut aperte habet *Codex* in « Titulo XVII ». Porro agitur unice de clericis qui sint *saltem subdiaconi*, et de religiosis post *vota solemnia* emissa, ac demum de iis quicumque sint, sive viri sive mulieres, contrahere praesumentes matrimonium (quod est invalidum) cum praedictis personis. Ex *jure antiquo* vigeat tantum excommunicatio « Episcopis » reservata (Constit. *Apost. Sedis*, § 3, n. I).

10) Delictum perpetrantes *simoniae* in quibuslibet officiis, beneficiis aut dignitatibus ecclesiasticis (c. 2392).

Hic agitur de crimine isto *simoniae*, « tam divino quam humano jure detestabili », ut ait ipse *Codex* ¹, de quo abunde disserunt canones 727 et sequentes. In Constit. *Apost. Sedis* tres latae erant excommunicationes (R. Pontifici simpliciter reservatae) contra simoniacos ; nempe in n. VIII (§ 2) contra « reos simoniae realis in beneficiis », deinde n. IX contra « reos simoniae confidentialis in beneficiis », et tandem n. X contra « reos simoniae realis ob ingressum in Religionem ».

11) Vicarius Capitularis aliive omnes tam de Capitulo, quam extranei, qui *documentum quodlibet* ad Curiam episcopalem pertiens sive per se sive per alium subtraxerint vel destruxerint vel celaverint vel substantialiter immutaverint (c. 2405).

Censura illa prorsus *nova* est, delictumque ad quod refertur, in *Codice* venit sub « Titulo XIX » : de abusu potestatis vel officii ecclesiastici. Requiritur autem *dolus* ac, teste Chelodi, n. 109, « damnum aliquod ex abusu secutum » ; deinde quoque, juxta Eichmann, § 113, interventus ejus qui *ex officio* ecclesiasticis in casu adnumeratur personis ².

296. — IV. Excommunicationes Ordinariis reservatae.

¹ Documentum I : Vacante Sede Apostolica, n. 79. — ² Eichmann scribit (l. c.) : « ... durch kirchliche Amtspersonen, z. B. Kapitularvikar, durch Mitglieder des Kapitels oder extranei z. B. Domvikare (c. 431, § 2), Beamte der bischöflichen Kurie, welche Zugang zu den Akten haben ».

A pluribus auctoribus enumerantur *novem*, ab aliis vero tantum *sex*, eo quod revera 4 priores de eodem fere sunt objecto ac in eodem continentur canone (2319 : de communicatione in sacris cum acatholicis). De his 6 censuris Ordinariis reservatis, duae respiciunt *religiosos*, nempe quinta et sexta.

1) Qui matrimonium ineunt, etiam habita dispensatione super impedimento mixtae religionis, coram *ministro acatholico* ;

Catholici qui matrimonio uniuntur cum *pacto explicito* vel *implicito* ut omnis vel aliqua proles educetur *extra catholicam Ecclesiam* ;

Catholici qui *scienter* liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre praesumunt ;

Catholici parentes vel parentum locum tenentes qui liberos in religione acatholica *educandos* vel *instituendos* scienter tradunt (c. 2319, § 1).

Agitur hic de delictis « contra fidem et unitatem Ecclesiae » (Titulus XI) ; jure autem *antere*, totus horum delictorum complexus referebatur ad primam Constit. Apost. Sedis (§ 1, n. I) excommunicationem *speciali modo* Papae reservatam, quia rei censebantur esse « haereticorum fautores ». Ex sententia Vermeersch-Creusen (Summa, n. 676), si minister acatholicus « agit tantum partes *officialis civilis*, ex ejus ministerii usu, ceteroquin necessario, *nullus* haeresi *favor* conciliatur ».

2) Qui *falsas reliquias* conficit, aut scienter vendit, distribuit vel publicae fidelium venerationi exponit (c. 2326).

Est delictum contra religionem (Titulus XII) ; censura ipsa est *nova*.

3) Qui *violentas manus* injecerit in personam clericorum vel utriusque sexus religiosorum (c. 2343, § 4).

Delictum hoc contra personas ecclesiasticas idem est, gradu quodam *infimo*, ac illud de quo jam pluries in praecedentibus egimus articulis. *Olim* vigeat censura quaedam Papae simpliciter reservata (Constit. Apost. Sedis, § 2, n. II), quae celeberrimis hisce Concilii Lateranensis II includebatur verbis : « Violentas manus, *suadente diabolo*, injicientes », vel : « si quis *suadente diabolo* ».

4) Procurantes *abortum*, matre non excepta, effectu secuto (c. 2350, § 1).

Ut patet, est delictum « contra vitam » (Titulus XIV). Censura plectuntur quoque *cooperatores* seu complices, juxta canones 2209 et 2231. In Constit. Apost. Sedis hanc eandem legimus excommunicationem (§ 3, n. II) : « Procurantes abortum, effectu secuto. » Plures autem scriptores eximebant *matrem ipsam* a censura ; quare addidit Codex : « matre non excepta. »

5) Religiosus *apostata* a Religione sua (c. 2385).

Infelix iste incurrit in excommunicationem proprio suo *Superiori majori* reservatam, vel casu quo Religio sit laicalis aut non exempta, *Ordinario loci* in quo commoratur, ut Codex expresse statuit, canone citato. Censura est *nova* ; olim enim nonnisi ex privilegiis vigeat Religio.

6) *Professi votorum simplicium perpetuorum tam in Ordinibus quam in Congregationibus religiosis, itemque omnes cum iisdem matrimonium etiam civiliter tantum contrahere praesumentes* (c. 2388, § 2).

Delictum hoc, haud secus ac *praecedens*, in Codice enumeratur inter delicta « contra obligationes proprias status religiosi » (Titulus XVII). Censura *nova* esse perspicitur, in omnesque cadit personas religiosas sive viros sive mulieres, praeterea in omnes compartes. in quibus tamen, ut notat Chelodi, n. 102, interdum *bona fides* aut *ignorantia* vel facti vel juris esse poterit, « quae etiam crassa eos excusat ».

297. — V. Excommunicationes nemini reservatae.

Olim ex Constit. Apost. Sedis (§ 4) *quinque* vigeabant excommunicationes nemini reservatae, quibus 5 aliae adjungebantur ex Concilio Tridentino desumptae. Juxta *novum Codicem* quinque hujusmodi recensentur censurae.

1) *Auctores et editores qui sine debita licentia S. Scripturarum libros vel earum adnotationes aut commentarios imprimi curant* (c. 2318, § 2).

Censura illa continetur nunc in Titulo XI Codicis : de delictis *contra fidem* Ecclesiae ; depromitur autem e Constit. Apost. Sedis (§ 4, n. V), ubi tamen *etiam* « imprimentes » excommunicatione plectebantur.

2) Qui ausi fuerint mandare seu cogere tradi *ecclesiasticae sepulturae* infideles, apostatas a fide, vel haereticos, schismaticos aliosve sive excommunicatos sive interdictos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam (c. 2339 et c. 1240, § 1, n. 2).

Est delictum *contra res ecclesiasticas* (Titulus XIII), quia agitur de sepultura ecclesiastica. Olim talis censura jam exprimebatur in Constit. Apost. Sedis, § 4, n. I, ubi etiam aperte dicebatur agi de « haereticis notoriis ». Mandantes tunc tantum excommunicantur, quando id *propria auctoritate* agere audent.

3) Omnes quovis modo rei sive dando sive recipiendo sive consensum praebendo, *alienationis* bonorum ecclesiasticorum quae dicuntur « res pretiosae » vel rerum *excedentium valorem* triginta millium libellarum seu francorum, beneplacito apostolico *scienter* praetermisso (c. 2347, § 3).

Delictum de quo agitur, se refert ad Titulum XIII : « de delictis contra res ecclesiasticas », spectatque alienationem bonorum ecclesiasticorum. Censura eadem jam vigeat in jure *antiore* (Constit. Apost. Sedis, § 4, n. III).

4) Omnes, qualibet etiam dignitate fulgentes, qui quoquo modo *cogant* sive virum ad statum clericalem amplectendum, sive virum aut mulierem ad *religionem ingrediendam* vel ad emittendam religiosam professionem tam solemnem quam simplicem, tam perpetuam quam temporariam (c. 2352).

Continetur Titulo XIV Codicis ; « de delictis contra libertatem » agente. Censura autem *ex parte nova* est, quatenus nempe de coactione agitur quae

viris quoque fit. De coactione in mulieres exercita excommunicatio nemini reservata ex *Tridentino* vigeat (sess. 25, c. 18, de regul.).

5) Fidelis qui *scienter* omiserit eum confessarium, a quo sollicitatus fuerit, *intra mensem* loci Ordinario vel S. Officio *denuntiari* (c. 2368, § 2 et c. 904).

Pertinet censura illa ad Titulum XVI Codicis, qui inscribitur : « de delictis in administratione vel susceptione Sacramentorum » ; jam *olim* simili quadam vigeat ratione ex Constit. Sacramentum Poenitentiae (Benedicti XIV) et Constit. Apost. Sedis, § 4, n. IV. Addit *ipse Codex* (l. c.) : « Non absolvendus (est poenitens), nisi postquam obligationi satisfecerit aut se satisfacturum *serio promiserit*. »

§ 2. DE INTERDICTIS L. S.

298. — Interdicta latae sententiae, *jure anteriore*, recensebantur, *quinque*, et quidem 2 ex Constit. Apost. Sedis, 2 ex *Tridentino* et 1 ex Constit. Romanus Pontifex. Nunc autem *quatuor* tantum enumerantur in *Codice*, quae tamen *diverso modo* reservantur, ut dicemus in singulis casibus.

1) Universitates, Collegia, Capitula aliaeve personae morales, quocumque nomine nuncupentur, *appellantes* a legibus, etc. Rom. Pontificis pro tempore existentis ad *universale Concilium* (c. 2332).

Interdictum illud incurritur ratione delicti contra « auctoritates ecclesiasticas » (Titulus XIII) ; *speciali modo* est *Sedi Apost.* reservatum, quemadmodum jam antea reservabatur ex Constit. Apost. Sedis (§ 6, n. I).

2) Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in *locis interdictis* vel admittentes ad celebranda officia divina per censuram vetita *clericos excommunicatos*, interdictos, suspensos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam (c. 2338, § 3).

Interdictum quod in casu contrahitur, est interdictum « ab ingressu ecclesiae », ita ut quis nisi *privatim* in ecclesia valeat orare (cf. can. 2277). Haec poena quae potius *poena vindictiva* quam censura dicenda est (can. 2291, n. 2) vigeat olim ex Constit. Apost. Sedis, § 6, n. II, et perdurat usquedum reus congruenter *satisfecerit*, arbitrio ejus cujus sententiam contempsit. Itaque juxta casum vel *S. Sedi* vel *Ordinario* reservatur.

3) Qui *causam dederunt* interdicto locali aut interdicto in communitatem seu collegium (c. 2338, § 4).

Poena de qua agitur est interdictum *personale*, quod nemini tamen reservatur. Haec censura *nova* est.

4) Sponte *sepulturam ecclesiasticam* donantes infidelibus, apostatis a fide, vel haeticis, schismaticis, aliisve sive excommunicatis sive interdictis post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam (c. 2339).

Etiam poena qua illud delictum plectitur, nempe interdicti ab *ingressu ecclesiae* Ordinario reservati, *nova* est.

§ 3. DE SUSPENSIONIBUS L. S.

299. — Quaedam ex suspensionibus latae sententiae, quae *hodierno* jure in Ecclesia vigent, reservantur simpliciter *Papae*, aliae *Ordinariis*, aliae vero *nemini* sunt reservatae. Porro *olim*, ex jure veteri, *decem et octo* enumerabantur variae suspensiones, quarum septem in Constit. Apost. Sedis, et undecim in Decretis Concilii Tridentini aut Romanorum Pontificum continebantur. De suspensionibus *hodie* vigentibus in specie nunc oportebit dicere.

I. — Suspensiones S. Sedi simpliciter reservatae.

Septem sunt numero, quarum tres priores tantum dicuntur esse *censurae* proprie dictae; ceterae vero habendae sunt potius tanquam *poenae vindictivae* l. s., de quibus sequenti sectione agemus.

1) Religiosus professus, ut aiunt, *in sacris* cum votis perpetuis, qui dimissus fuerit ob delicta quaedam *minora* iis de quibus agit canon 670 (scil. « apostasia a fide, fuga cum muliere », etc.), suspensus manet, donec a S. Sede absolutionem obtinuerit (c. 671, n. 1).

Haec censura *nova* esse perspicitur, nec continetur in Libro V : de delictis et poenis, sed in Libri II Parte II : de religiosis.

2) Clerici qui per *simoniam* ad ordines scienter promoti fuerint aut alia Sacramenta ministraverint vel receperint (c. 2371).

Agitur de « delictis in administratione vel susceptione ordinum aliorumque Sacramentorum » (Titulus XVI); censura autem est *nova*, quatenus nempe antiquiores censurae l. s. non fuerint receptae in Constit. Apost. Sedis¹.

3) Qui *recipere ordines praesumunt* ab excommunicato vel suspenso vel interdicto post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, aut a notorio apostata, haeretico, schismatico.

Qui vero *bona fide* hoc modo sit ordinatus, exercitio carebit ordinis sic recepti, donec dispensetur (c. 2372).

Duplex occurrit casus, ut patet ex ipsis verbis; in secundo casu, non adest nisi quaedam *inhabilitas*, cum nulla detur imputabilitas (bona fide). In primo casu vera incurritur suspensio, ejusdem generis ac praecedens, quam legimus quoque expressam in anteriore jure (Const. Apost. Sedis, § 5, n. VI).

300. — II. Suspensiones Ordinariis reservatae.

Duae tantum latae sunt a Codice suspensiones Ordinariis reservatae, quae incurruntur ipso facto, et quarum una agit de *clericis* in genere, alia vero de *religiosis*.

1) Clericus, non obtenta prius ab Ordinario loci licentia, si audeat ad *judicem laicum* trahere personas Episcopis, Abbatibus aut

¹ Confer Eichmann, § 80 (pag. 206).

Praelatis nullius, vel supremis Religionum juris pontificii Superioribus *inferiores*, privilegio fori fruentes (c. 2341).

Haec suspensio est *tantum ab officio*, non vero a beneficio ; *originem* habet ex Motu proprio Pii X : Quantavis diligentia. Uti reperitur expressa in *Codice*, nova dicenda est. Constituit delictum contra personas eccl. (Titulus XIII).

2) Religiosus *fugitivus*, si sit in sacris, incurrit in suspensionem proprio Superiori majori reservatam (c. 2386).

Delictum istud refertur a Codice inter delicta contra « obligationes proprias status religiosi » ; censura quoque valet pro sodalibus *societatum* clericalium *absque ullis votis* (Pont. Commissio, 3 Junii 1918). Nova est suspensio ista.

301. — III. Suspensiones nemini reservatae.

Sex sunt numero, quae solent ab auctoribus enumerari. Ex his autem *quinque* tantum sunt *censoe* ; sexta enim *poena vindictiva* censenda est, quam sequenti sectione examini subijciemus.

1) Sacerdos qui sine necessaria jurisdictione *praesumpserit* sacramentales confessiones audire, est ipso facto suspensus *a divinis* ; qui vero a peccatis reservatis, absolvere, ipso facto suspensus est *ab audiendis confessionibus* (c. 2366).

Nova est censura illa. Dicitur autem « praesumpserit », quia *imminutio* plenae cognitionis aut deliberationis a censura incurrenda excusat ¹. Cum dicitur « a peccatis reservatis », agitur de peccatis jure communi vel dioecessano reservatis, saltem ratione *sui* ; an etiam ratione *censoe* quae adnexa est peccato ², dissentiunt auctores ³.

2) Qui sine litteris vel cum falsis dimissoriis litteris, vel ante canonicam aetatem, vel per saltum *ad ordines malitiose* accesserit (c. 2374).

Suspensio est tantum a *recepto* ordine, ac *plena* imputabilitas requiritur, nec *tonsura* hic venit nomine ordinis, teste Chelodi, n. 95, et ut patet ex ipsa poena adjuncta. Jam *olim* a Concilio Tridentino similes censoe statutae fuerant. Delictum ipsum notatur in *Codice* sub Titulo XVI : de delictis in susceptione ordinum.

3) Clericus qui in *manus laicorum* officium, beneficium aut dignitatem ecclesiasticam *resignare* praesumpserit (c. 2400).

Poenam statuta est poena *suspensionis a divinis*, ipso facto ; censura autem est *nova*. Delictum istud recensetur a *Codice* inter delicta « in dimissione dignitatum, officiorum et beneficiorum ecclesiasticorum » (Titulus XVIII).

4) Abbas vel Praelatus nullius, qui intra 3 menses a receptis litteris apostolicis, cessante legitimo impedimento, *benedictionem*

¹ Confer « Theol. prakt. Quartalschrift », 1922, p. 300 sq. — ² Quando scilicet censura reservata impedit receptionem sacramenti, ut notat Noldin-Schönegger, n. 128. Cf etiam Chelodi, n. 89, 3. — ³ Negant Marc-Gestermann, I, n. 1366 et Vermeersch-Creusen, III, n. 569 ; affirmant Chelodi, n. 89, 3 ; Cerato, n. 118, etc.

non receperit, etsi benedici *debeat* sive ex praescripto apostolico sive ex propriae Religionis Constitutionibus (c. 2402 et c. 322, § 2).

Poenam statuta haec est: *suspensio a jurisdictione* ipso facto. Jamvero censura illa *nova* est, et delictum invenitur descriptum in eodem Titulo, de quo supra: « in susceptione dignitatum, officiorum et beneficiorum eccles. »

5) *Vicarius Capitularis* concedens litteras dimissorias pro ordinatione, praeterquam in casibus *in jure expressis*, scilicet post annum tantum a sede vacante, vel intra annum solis aetatis ratione beneficii aut officii, cui propter necessitatem dioecesis sine dilatione est providendum (c. 2409 et c. 958, § 1, n. 3).

Delinquens subiacet ipso facto *suspensioni a divinis*; delictum autem ipsum ponitur sub Titulo XIX Codicis: de abusu potestatis vel officii ecclesiastici. *Olim*, ex Tridentino (sess. VII, c. 10 de ref.), Capitulum (resp. Vicarius Capitularis) subiacebat *interdicto*¹.

§ 4. DE POENIS VINDICATIVIS L. S.

302. — Praeter censuras l. s. de quibus egimus, statuuntur quoque plures *poenae vindicativae* ipso facto incurrendae. Praesertim vero occurrunt: a) suspensiones-poenae, uti vocantur ab auctoribus; b) infamia ipso jure incurrenda; c) exclusio ab actibus legitimis ecclesiasticis l. s. De his breviter agemus in *specie*.

I. — Suspensiones-poenae.

Recensentur praesertim *quinque*, quarum 4 priores reservantur *Sedi Apost.*; ultima vero *nemini* est reservata.

1) Episcopus aliquem consecrans in Episcopum, deinde Episcopi vel, loco Episcoporum, presbyteri assistentes², tandem qui consecrationem recipit *sine apostolico mandato* (c. 2370 et 953).

Poenam est *vindicativa*, quia dicitur: « Suspensi sunt, donec Sedes Apostolica eos *dispensaverit* »; quare vocatur *suspensio-poenam*. Est autem *nova*, quamvis de ea jam olim mentio occurrat in « Litteris Apost.: Alias » Alexandri P. VII (27 febr. 1660).

2) Qui *alienum* subditum sine Ordinarii proprii litteris dimissoriis ordinaverint, vel

Qui subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit ut *canonicum impedimentum* contrahere ibi potuerit, sine litteris testimonialibus Ordinarii hujus loci ordinaverint, vel

Qui aliquem ad ordines majores *sine titulo canonico* promoverint, vel

¹ Bargilliat, II (ed. 25), n. 1707, declarabat hanc censuram nemini esse reservatam, cum contra Huguennin-Marc (n. 1002) affirmaret, absolutionem ab ea pertinere ad « Episcopum successorem ». — ² Presbyteri assistentes, ait Vermeersch-Creusen (III, n. 573), ii sunt quos, loco duorum episcoporum, adhiberi in regionibus dissitis interdum S. Sedes concedit.

Qui, salvo legitimo privilegio, religiosum, ad familiam pertinentem quae sit *extra territorium* ipsius Ordinantis, promoverint, etiam cum litteris dimissoriis proprii Superioris, nisi legitime probatum fuerit aliquem e casibus occurrere *a jure exceptum*¹, v. gr. si non habeatur ordinatio tempore proximo legitimo (c. 2373).

In his omnibus casibus incurritur ipso facto *suspensio per annum* ab ordinum collatione Sedi Apost. reservata. Haec poena quae tantummodo quoad *quam partem*, scil. ultimam, est *nova* dicenda, constringit, ut patet, « Ordinantes » quamvis sola *prima* conferatur *tonsura*.

3) Religiosus clericus in majoribus constitutus ordinibus, cujus professio *ob admissum* ab ipso *dolum* nulla fuerit declarata (c. 2387).

Incurritur suspensio ipso facto ad *beneplacitum S. Sedis*; haec poena est *nova* et applicanda quoque dicitur omnibus *societatibus* clericalibus sine votis quae vitam in communi agunt (Responsum Pont. Commiss. 3 jun. 1918).

4) Capitula, conventus aliique omnes ad quos spectat, qui admittunt electos, praesentatos vel nominatos ad beneficia, officia vel dignitates ecclesiasticas *ante litterarum exhibitionem* (c. 2394, n. 3).

Poena quae sub hac forma *nova* est, declaratur esse « suspensio a jure eligendi, nominandi vel praesentandi ad beneplacitum Sedis Apost. ». *Litterae* quae exhibendae dicuntur, non sunt aliae quam ipsae litterae *confirmationis* aut *institutionis* (cf. Vermeersch-Creusen, III, n. 599). *Olim* sola capitula vel conventus plectebantur aliqua poena, nempe poena privationis « a beneficiorum perceptione ».

5) Superiores religiosi qui contra praescriptum canonum 965-967, subditos suos ad *Episcopum alienum* ordinandos remittere *praesumpserint* (c. 2410).

Poena taxata est « suspensio *per mensem* a Missae celebratione », dispensat autem S. Sedes. Porro, juxta *canones* 965-967 memoratos, Superior, salvo speciali privilegio, mittere debet litteras dimissorias suorum subditorum ad Episcopum dioecesis in qua *sita est* domus religiosa ordinandi. Tunc tantum eas ad alium episcopum mittere potest, cum *Episcopus dioecesanus* licentiam dederit per authenticum Curiae testimonium, aut sit diversi ritus, aut sit absens, aut non sit ordinationem habiturus proximo legitimo tempore, vel denique cum dioecesis vacet nec eam regat qui characterem episcopali polleat. *Nequeunt* autem Superiores subditum ordinandum ad aliam religiosam domum mittere in *fraudem* Episcopi dioecesani, nec *de industria* concessionem litterarum dimissoriarum in id tempus differre, quo episcopus vel abfuturus, vel nullas habiturus sit ordinationes. Ad incurrendam gravem poenam hic statutam requiritur ut Superioris fraus *indubia* sit ac *manifesta*, quemadmodum recte notat Vermeersch-Creusen (III, n. 615). Poena ista suspensionis *nova* est.

303. — II. Poena infamiae juris ipso facto incurrendae.

Ipo facto *in Codice* declarantur infames (infamia juris):

4) Omnes apostatae a fide, haeretici ac schismatici, si sectae

¹ Hi casus indicantur accuratissime in ipso Codice, canone 966, § 1; quos et nos statim recenserebimus sub n. 5.

alicui acatholicae *nomen* dederint vel *publice* adhaeserint (c. 2314, § 1, n. 3).

2) Species consecratas abjicientes vel ad *malum finem* abducentes aut retinentes (c. 2320).

3) Qui *cadavera* vel *sepulcra* mortuorum ad furtum vel alium malum finem violaverint (c. 2328).

4) Qui *violentas manus* in personam Rom. Pontificis vel Cardinalis vel Legati Rom. Pontificis injecerint (c. 2343, § 1 et 2).

5) Ipsi *duellantes* (cum duellum perpetrant) et qui eorum *patrini* vocantur (c. 2351, § 2).

6) *Bigami*, id est qui, obstate conjugali vinculo, aliud matrimonium, etsi tantum civile, ut aiunt, attentaverint (c. 2356).

7) Quicumque *laici* legitime damnati ob delicta contra sextum cum minoribus infra aetatem 16 annorum commissa, vel ob stuprum, sodomiam, incestum aut lenocinium (c. 2357, § 1).

304. — III. Poena exclusionis ab actibus legitimis ecclesiasticis.

Ipsa facto *excluduntur* ab actibus legitimis ecclesiasticis :

1) Qui intuitu matrimonii vel explendae libidinis causa *rapuerint* mulierem nolentem vi aut dolo, vel mulierem *minoris aetatis* consentientem quidem, sed insciis vel contradicentibus parentibus aut tutoribus (c. 2353).

2) Laici qui fuerint *legitime damnati* ob delictum homicidii, raptus impuberum alterutrius sexus, venditionis hominis in servitutem vel alium malum finem, usurae, rapinae, furti qualificati vel in re valde notabili, incendii vel malitiosae ac valde notabilis rerum destructionis, gravis mutilationis vel vulnerationis vel violentiae (c. 2354, § 1).

3) Catholici qui *matrimonium mixtum*, etsi validum, sine Ecclesiae dispensatione inire ausi fuerint (c. 2375).

Haec exclusio quae, ut ait Chelodi, n. 96, tanquam species facti *nova* est, etsi rei etiam antehac ut publici peccatores essent habendi, nonnisi ab *Ordinario* potest ope dispensationis tolli (can. cit.).

4) Religiosi *apostatae a sua Religione* (c. 2385).

Insuper quoad hanc poenam *in genere* statutum est (c. 2263) « removeri *excommunicatos* ab actibus legitimis ecclesiasticis intra fines suis in locis jure definitos ». *Infames* quoque si infamia *juris* laborent, ad eosdem actus legitimos exercendos inhabiles fiunt, ut patet ex canone 2294, § 1.

Quid autem nomine « actuum legitimorum ecclesiasticorum » significetur, *suo loco* diximus cum egimus de censuris ¹.

¹ Confer numerum 284, III, 8.

ARTICULUS II.

De poenis ferendae sententiae in singula delicta.

305. — Praeter poenas latae sententiae, de quibus hactenus diximus, multas continet Codex poenas *ferendae tantum sententiae*, ut cuique inspicienti facillime patebit. Hae quidem non omnes possunt hic enumerari, nec id videtur necessarium. *Triplicis* enim censentur esse generis, nempe : a) ferendae sententiae, ita ut ipsae poenae in *specie* dicantur esse *imponendae* ; b) ferendae sententiae, ita ut poenae dicantur *posse imponi* ab auctoritate legitima, simul tamen in *specie* ipsae jam designentur ; c) tandem ferendae quoque sententiae, ita ut in *universum tantum* addatur, delictum posse vel debere puniri. De tribus hic modis pauca haec erunt notanda :

I. — Poenae f. s. in specie declaratae, quae debent imponi.

Non semel occurrunt in Codice *haec vel similia verba* : « deponatur, degradetur, infamis declarandus est », etc. Porro, ut manifestum est, hi loquendi modi minime poenas indicunt ipso facto incurrendas, seu *latae sententiae* ; ex alia tamen parte, impositio poenae non arbitrio relinquitur iudicis, sed *in specie* ipsa poena jam *determinatur* et praescribitur delinquenti *imponenda*. En hujus rei plura exempla :

a) *Infames declarandi sunt* « omnes a christiana fide apostatae et omnes et singuli haeretici aut schismatici, nisi moniti resipuerint » (c. 2314, § 1, n. 2) ; deinde « clerici in sacris, si delictum admiserint contra sextum cum minoribus infra aetatem 16 annorum, vel adulterium, stuprum, bestialitatem, sodomiam, lenocinium, incestum cum consanguineis aut affinibus in 1 gradu » (c. 2359, § 2).

b) *Excludendi sunt ab actibus legitimis ecclesiasticis*, « suspecti de haeresi, qui moniti causam suspicionis non removeant », ut patet ex canone 2315 ; deinde etiam « laici qui publicum adulterii delictum commiserint, vel in concubinato publice vivant, vel ob alia delicta contra sextum legitime fuerint damnati, donec signa verae resipiscentiae dederint » (c. 2357, § 2).

c) *Deponendi vel degradandi sunt clerici* ¹ variis in casibus, e quibus hos citamus : 1) *Deponantur* clerici, qui species consecratas abjecerint vel ad malum finem abduxerint aut retinuerint (c. 2320) ;

¹ Pro clericis majoribus vigent quoque plures suspensiones f. s., de quibus confer c. 2321, 2378, etc.

2) *deponantur* clerici, qui cadavera vel sepulera mortuorum ad furtum vel alium malum finem violaverint (c. 2328). — 3) *Degradentur* clerici, monitione incassum praemissa, qui sectae acatholicae nomen dederint vel publice adhaeserint (c. 2314, § 1, n. 3); 4) *degradentur* clerici, qui violentas manus in personam Rom. Pontificis injecerint (c. 2343, § 1, n. 3); 5) *degradentur* clerici, qui rei fuerint habiti homicidii culpabilis (c. 2354, § 2).

306. — II. Poenae f. s. in specie declaratae, quae possunt imponi.

Nonnunquam in Codice juris dicitur aliquam *specialem poenam*, quam ipse legislator declarat, *posse* ab auctoritate legitima pro certo delicto imponi. Tunc quidem prudentis est Superioris judicare, utrum conveniat applicare praedictam poenam, an potius expediat eam omittere; attamen etiam in hoc casu, ut recte animadvertit Eichmann (§ 11, p. 63), res committitur quidem *prudentiali* ac *conscientiae* Superioris, non vero mere ejus arbitratui. Verba quibus lex utitur, ab auctoribus dicuntur « facultativa ». En aliqua *hujus rei exempla*¹:

a) *Propter abusum potestatis* aut officii ecclesiastici, poterunt Vicarius Capitularis aliive omnes qui documentum Curiae episcopalis subtrahunt, destruunt, celant vel substantialiter mutant, *ab Ordinario* privatione officii ac beneficii plecti, praeter excommunicationem l. s. quam iidem etiam incurrunt (c. 2405).

b) Simili quodam modo *omnes Officiales Curiae episcopalis*, qui acta, documenta vel libros legitime petenti exscribere, transmittere seu exhibere *dolose* detrectaverint aliive quovis modo officium suum prodiderint, *privatione officii* vel suspensione ab officio et multa pro gravitate casus puniri possunt *ab Ordinario* (c. 2406, § 2).

307. — III. Poenae f. s. quae non in specie declarantur.

Saepius legimus in Codice, quaedam delicta *debere* vel *posse* puniri a Superiore « pro gravitate culpae » vel « poena ad arbitrium Ordinarii », et sic porro. Tunc *ad Superiorem* pertinet ipsam poenam *in specie* designare, habita ratione adjunctorum, qualitatis personae, gravitatis reatus aut scandali, etc. Quando autem in lege dicitur, delictum *esse puniendum*, poenam quidem infligere debet Superior in universum, sed eam juxta suam prudentiam poterit

¹ Eodem modo intelligere oportet canones, quibus dicitur poenam pro culpae gravitate esse imponendam, additis verbis « quae potest esse etiam excommunicatio », vel « non exclusa suspensione », etc. Vide canones 2355 et 2369, § 2, etc.

temperare. Econtra quando statuitur, poenam *posse imponi*, integrum remanebit Superiori eam ex toto remittere, servatis ejusdem virtutis prudentiae normis.

Exemplis plurimis abundat *novus Codex*, e quibus haec tantum notare volumus :

a) *Clerici in minoribus* constituti, si rei alicujus delicti contra sextum habeantur, « pro gravitate culpae puniantur » (c. 2358). Itaque punctionis determinatio hic *judicio Ordinarii* relinquitur, attamen in universum reus aliqua poena plecti debet. Quare in casu haec addit *Codex* : « etiam dimissione è statu clericali, si delicti adjuncta id suadeant ».

b) *Parochus* qui paroeciales libros *diligenter*, ad normam juris, *non conscripserit* aut servaverit, a proprio Ordinario « pro gravitate culpae puniatur » ; ita canon 1383. Porro etsi in hoc casu *Codex* dicat, parochum negligentem esse puniendum, *nullam in specie* indicat *pœnam* quae debeat imponi. Juxta prudens judicium de culpae ipsius gravitate, determinanda erit ab Ordinario congruens punitio, ita tamen ut semper « delictum » praerequiratur.

c) *Qui in precibus* ad rescriptum a Sede Apostolica vel a loci Ordinario impetrandum *fraude* vel *dolo* verum reticuerit aut falsum exposuerit, « *potest* a suo Ordinario pro culpae gravitate puniri » (c. 2361). Non exigitur punitio delinquentis in praedicto casu, ut apparet ex *ipsis legislatoris verbis*, quae perspiciuntur esse « facultativa » ; potest tamen prudens aliqua poena infligi.

d) *Singuli electores* qui substantialem electionis canonicae formam *scienter non servaverint*, « possunt pro gravitate culpae ab Ordinario puniri » (c. 2391, § 2). Ex citatis verbis apparet, punctionem pro delicto enuntiato omnimode prudentiae ac discretioni Ordinarii relinqui, ita quidem ut *pro sua conscientia* possit ipse poenam aliquam imponere aut eam negligere.

Non adeo raro accidit, ut pro *uno eodemque delicto* plectendo *varia* poenarum genera, de quibus in hoc articulo egimus, misceantur ; scilicet : *quaedam poenae in specie* imponuntur ac declarantur ab ipso legislatore sive latae sive ferendae sint sententiae, *aliae poenae* facultativis verbis enuntiantur quamvis *speciatim* designentur, *aliae demum in genere tantum* memorantur sive debeant imponi sive possint infligi. Itaque in interpretando tali canone plura etiam ex his principiis modo enuntiatis erunt conjungenda, congrua congruis referendo. Sufficiat pro scopo nostro *duplex* de hac re referre *exemplum*.

a) **Crimen sollicitationis ad turpia** juxta c. 904 hisce plectitur poenis, quae omnes *ferendae sunt sententiae* : 1) suspensio a celebratione missae ; 2) suspensio ab audiendis confessionibus ; 3) vel etiam pro delicti gravitate declaratio inhabilitatis ad excipiendas confessiones ; 4) privatio beneficiorum, dignitatum, vocis activae et passivae ac declaratio inhabilitatis ad ea omnia ; 5) in casibus gravioribus, degradatio (c. 2368, § 1).

Itaque, juxta verba canonis, poenae numeris 1, 2, 4 designatae, *imponendae erunt* si legitime constet de nefando delicto isto, inquisitione peracta ad tra-

mitem juris ; poena vero numero 3 contenta, relinquitur *prudenti iudicio* competentis Superioris applicanda, si gravius videatur delictum ; poena tandem numero 5 recensita, gravioribus tantum *reservatur* casibus, quorum iudicium spectat ad legitimum Superiorem.

b) **Admissio candidati ad novitiatum**, etsi hic non sit idoneus sensu juridico aut litteris testimonialibus requisitis careat, vel *admissio ad professionem* novitii non idonei contra juris praescripta (c. 571, § 2), hanc connexam sibi habebit *sanctionem* : Superiores religiosi omnes tam viri quam mulieres id delictum admittentes, « pro gravitate culpaе puniantur, non exclusa officii privatione » (c. 2411).

Quare poena quaedam *debet* delinquentibus infligi. Potest quoque, juxta prudens iudicium auctoritatis competentis, *officii privatio declarari* ; sed, ni fallor, id non stricte requiritur, quamvis omnino constet delictum fuisse commissum.

DEO MARIAEQUE SIT MAXIMA LAUS

APPENDICES

APPENDIX I.

De modo quo recurritur ad SS. Congregationes et S. Poenitentiarium.

308.—Circa modum recurrenti ad SS. Congregationes *olim* monuerant auctores ¹, has *non solere* admittere recursus qui fiant per missionem epistolarum, excepto tamen tribunali S. Poenitentiarie ; itaque, sic dicebant, praesentetur oportet *supplex libellus* in Secretaria harum Congregationum de manu ad manum per *agentem aliquem*, qui responsum deinde sit requisiturus.

Nunc autem juxta « Normas communes, c. 10 », *omnibus fidelibus* patet aditus ad S. Sedis officia seu dicasteria, servata tamen forma quae decet ; et facultas est cum iisdem agendi *per se* de suis negotiis. Privatis suadendum est ut utantur ope *sui Ordinarii*, nisi ipsi, ut ait Vermeersch-Creusen (I, n. 261), vel eorum procurator *personaliter* noti sint.

Ad *munus procuratoris* seu *agentis* ad expedienda privata sua negotia, potest unusquisque deputare quemlibet suae fiduciae virum, dummodo sit ille catholicus, integra fama, ad Officium, in quo agenda sit res, minime pertinens, ac praeterea legitimo mandato muniatur, quod in Actis etiam servabitur. Saltem *apud Moderatores Officii* in tuto ponendae erunt, ut dicunt Normae communes (c. 9), delecti viri honestas et requisitae conditiones. Si exhibitum virum Moderatores judicaverint admitti non posse, certiore facient mandantem, ut *alium* sibi eligat. Generatim per *supplicem aliquem libellum* fit recursus ad officia S. Sedis ; hic vel componitur ab ipso recurrente, vel componendus relinquitur curae agentis, utpote qui stylum et formam observandam in variis supplicationibus melius dignoscat.

In genere tamen de supplici libello conficendo *haec tenentur* : a) Inscribatur *interius* libellus hoc modo « Beatissime Pater » vel etiam « Eminentissime Domine » ; dirigitur enim ad S. Congregationem sed mittitur ad ejus Cardinalem Praefectum. Mox, in aliqua linea inferius posita, *notantur accurate* ²

¹ Confer v. gr. Bargilliat, Prael. ed. 25, I, n. 448. — ² Vide Prümmer, Manuale juris canonici, Appendix II.

nomen, qualitates, dioecesis et patria supplicantis. Stylo deinde convenienti, nulla tamen *determinata forma* necessario adhibita, exponitur petitio cum rationibus ad eam facientibus. Quamvis usus linguae *latinae* suadeatur in recursu faciendo ad S. Congregationes, nihilominus, attento jure antiquo, admittuntur linguae quoque itala et gallica; imo nunc, juxta Normas peculiares (c. 6, n. 5), explicite admittuntur aut *saltem tolerantur*, ut habet Vermeersch-Creusen (n. 261), aliae linguae. — *b)* *Exterius* inscribantur litterae lingua itatica vel alia lingua:

All' Eminentissimo Cardinale Prefetto della S. Congregazione del...

Palazzo della Cancelleria (pro S. Ufficio: del S. Ufficio).

Italia

ROMA.

Porro rescripta (seu responsa) SS. Congregationum, teste Vermeersch-Creusen, generatim in *ipso earum officio* deponuntur, atque ab agente vel ab eo qui petitionem fecit, subinde *quaeruntur*. Secus vero, saltem a SS. Congregationibus Concilii et de religiosis, *directe mittuntur* ad oratores.

Dispensationes pro foro externo quod attinet, communiter, excepto casu quo sigillum sacramentale laedi possit¹, recursus fiat *primo ad episcopum*, qui si facultatem habet, gratiam concedit ipse, vel eam a S. Sede obtinendam curabit.

Recursus autem ad S. Poenitentiarium pro foro interno et maxime ad dispensationes obtinendas speciali modo *facilis* est; omnes enim ipsam *per litteras* adire possunt sive per se sive per alios, praesertim per Curiam dioecesanam (si nullum subsit periculum indebitae manifestationis) vel per confessarium.

Epistolae ad S. Poenitentiarium possunt *quocumque idiomate* exarari; sed quando agitur de casibus occultis *non* exprimatur *vero suo nomine* persona pro qua recurritur. Dicatur v. gr. Titia vel Caia, Titius vel Caius et sic porro. Sub fine epistolae diligenter notetur *nomen illius* ad quem responsum erit dirigendum, nec omittatur *nomen loci*, ut responsum tuto perveniat. *Intus* praeficienda sunt haec vel similia verba: Eminentissime ac Reverendissime Domine, vel: Beatissime Pater. *Externa* vero inscriptio haec erit lingua gallica: « A son Eminence le Grand Pénitencier, Rome », vel lingua latina:

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino

Domino Cardinali Majori Poenitentiario,

Palazzo del S. Ufficio,

Italia

ROMA.

Ordinarii vero possunt ipsi per se in variis S. Sedis Officiis negotia libere tractare, non solum quae seipsos spectent, sed etiam quae *dioecesim* ac *sibi subditos fideles* ad ipsos confugientes. Id enim expresse declarant Normae communes. Attamen si *directe* agunt cum Officio aliquo, *in antecessum* praemonere debent Officium

¹ Marc-Gestermann, II, Appendix II.

illud (v. gr. personalis pro Ordinario) ; praeterea *sibi assumere* debent solvendas expensas, non modo pro acceptis redditisque litteris et scriptis, aut pro aliis rebus necessariis, sed etiam pro taxationibus praescriptis in singulis actis (Normae communes, c. 10, a. 4 sq.). *Procurator* pro episcopo et dioecesi, qui sit constans ad negotia Romae pertractanda, jam nunc *inscriptum* habere debet *nomen* in Procuratorum albo, quod patebit in Officio a secretis S. Congregat. Consistorialis (id. c. 9).

Ordinariis *tantum consulitur* ut sibi constituent *perpetuum procuratorem* Romae degentem, omnibus vero Congregationibus virorum idipsum *imponitur*, ita quidem ut debeant habere suum « Procuratorem generalem » ¹, nec ipse, inconsulta *Sede Apostolica*, amoveatur antequam praescriptum in Constitutionibus tempus exspiret (c. 117, § 2).

APPENDIX II.

Sensus quarumdam clausularum SS. Congregationum.

309. — Omnibus notum est, SS. Congregationes in respondendo *brevissimis uti formulis*, quae quidem aliae sunt quando responsio est *favorabilis*, aliae quando est *contraria*, et aliae demum quando *neque* pure affirmative *neque* pure negative resolvitur quaestio. Itaque cum Maroto (Institutiones jur., II, n. 832) *triplicem* hanc distinguimus clausularum seriem.

I) *Quando responsio est favorabilis*, hae occurrunt formulae : a) pro gratia ; b) juxta preces, juxta petita vel pro gratia juxta preces ; c) affirmative, quae clausula adhibetur vel ad faciendam gratiam vel ad solvendum dubium aliquod propositum *juxta intentionem interrogantis*.

II) *Quando non favorabilis est responsio* vel ad dubium respondetur in sensu *contrario* vel *praeter* intentionem interrogantis, sequentes praesto sunt formulae : a) negative ; b) negative et amplius, id est, jam non ulterius proponatur quaestio ; c) non expedit vel non expedire ; d) gaudeat impetratis, nempe ampliores gratiae non conceduntur ; e) lectum, lectum ad instantiam, quando preces non admittuntur nec gratia conceditur ; f) relatum, scilicet etiam ad S. Pontificem instantia facta est, sed in vanum ; g) nihil, quando non aliquid conceditur nec respondetur ; h) in decisis, in decretis, in relatis et amplius, scilicet novae preces nihil obtinuerunt, nec amplius proponatur negotium istud ; i) recedendum a decisis, a decretis, praevia recessionem a decisis pro gratia : si mutetur praecedens resolutio ; j) ponatur, reponatur (subaudi : in archivo), id est causae discussio pro nunc non est proseguenda ; k) ad acta, significat : reponatur vel : nova documenta aliis unienda erunt ; l) non proposita, scilicet aliqua causa jam praeparata deinde non fuit discussa, sive quia non amplius pertractatur sive quia ad aliud tempus remittitur.

¹ Cf. Vermeersch-Creusen, I, n. 261. — Congregationes mulierum recurrunt ad S. Congregationes ope Ordinarii loci vel Cardinalis Protectoris.

III) *Quando nec pure affirmative nec pure negative habetur responsio*, ita ut non omnis ulterior via praecludatur petenti, tunc valent *formulae sequentes* : 1) dilata, quod significat rei decisionem remitti ad tempus magis opportunum. *Nonnunquam additur* : dilata ad primam infallanter (scil. primam Congregationem plenariam), post Aquas (ferias autumnales), post Reges (Epiphan.), post Cineres, Agnos (Pascha), Ignem (Pentecost.). *Dicitur quoque* : dilata et scribat alter (nempe Consultor) vel coadjuventur probationes, vel etiam : reproponatur (post maturius studium) aut : reproponatur cum iisdem (scil. ut in alia Congreg. plenaria plenius examinetur), vel tandem : exspectetur (v. gr. informatio episcopi), uniatur (nempe novum documentum adjungatur ceteris) ; 2) provisum in primo, secundo (responsio patet ex dictis ad primum, etc.) ; 3) recurat orator in singulis casibus, vel providebitur in singulis casibus, *quae formulae significant* non responsionem generalem dandam esse sed peculiare inspiciendos esse casus ; 4) providebitur per decretum generale, dentur decreta, *id est* : non resolvitur casus specialis, sed causa definitur per decretum edendum aut editum ; 5) servantur decreta, canones Codicis, rubricae, quae nonnunquam etiam in specie indicantur, v. gr. numerus canonicis ; 6) consulat probatos auctores, ad eos igitur remittitur orator. Quando remittitur ad episcopum vel iudicem, *hae veniunt locutiones* : ad Ordinarium qui provideat, ad Ordinarium qui utatur jure suo, ad iudices suos, orator referat Ordinario, spectare ad Ordinarium ; 7) Ad mentem, juxta mentem, juxta modum, idem significant, *scilicet* adjiciuntur responsioni datae quaedam conditiones quae rem aut magis determinant aut modificant quoad verborum sensum absolutum. Haec omnia deinde singillatim exponuntur sub rubrica : Mens autem est, etc. Porro non semel *oratori tantum* panditur mens, saepe etiam *publicatur*¹.

APPENDIX III.

Formulae quaedam ad petendas dispensationes.

§ 1. PRO FORO INTERNO.

310. — a) Caius sacerdos (aut parochus) sacrilege absolvit semel (vel bis, ter, quater) poenitentem aliquam (aut plures poenitentes) complicem in peccato turpi. Licet excommunicatus, ausus est missam celebrare sacramentaque ministrare per dies quindecim. Delictorum tandem suorum sincere poenitens ac omnino remota peccati occasione, nunc humillime supplicat Eminentiae Vestrae pro gratia absolutionis et dispensationis remedio (si fuisset sacerdos *récidivus* in hoc crimine, id deberet exprimi).

Dignetur Eminentia Vestra responsum ad me infrascriptum ejus confessarium dirigere,

Humillimum servum N. N. (exacta detur inscriptio responsi).

Nota : Potest supplicatio inscribi « Beatissime Pater ». Tunc *decursu formularii* dicatur « Ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus, instantissime supplicat (vel humillime exorat) ».

b) Titia annos nata viginti et unum votum emisit castitatis perpetuae et perfectae (vel ingrediendi Religionem votorum solemnum). Nunc vero, cum

¹ Maroto, l. c.

in gravi periculo versetur incontinentiae et cum diffidat propter ingentes difficultates se posse adhuc agere continentem vitam, humillime supplicat pro commutatione aut dispensatione praedicti voti, ut inde etiam matrimonium contrahere sibi liceat, cuius se offert occasio opportuna.

« Responsum, precor, dirigatur ad me infrascriptum confessarium, etc. » — *vel, si de consensu poenitentis, ad aliam personam dirigendum sit responsum :* « Dignetur Eminentia Vestra rescribere ad N. N. » (indicantur accurate quae sunt necessaria scitu) ; — *vel demum, si recursus fiat mediante Curia dioecessana :* « Dignetur Eminentia Vestra responsum dirigere ad me subscriptum, mediante agente Curiae episcopalis N. in Urbe. »

« Eminentiae Vestrae manus reverenter deosculans, summa qua par est devotione permaneo

Eminentiae Vestrae obsequentissimus et addictissimus N. N. »

§ 2. PRO FORO EXTERNO.

a) Ad S. Officium, super impedimento mixtae religionis.

Illustrissime ac Reverendissime Domine !

Maria N. (indicatur nomen), aetatis annorum 24 et catholica hujus paroeciae N., matrimonium contrahere vult cum Joanne N. ex regione N. qui lutheranus est ac in errore suo saltem usque adhuc permanet. Pars autem acatholica, ut apparet ex declaratione hic inclusa, coram me sub fide juramenti promisit omnes utriusque sexus infantes ex hoc matrimonio orituros in fide catholica baptizandos esse ac educandos, iisque sicut comparti catholicae religionis prorsus liberum fore exercitium.

Pars catholica spondit pro viribus se curaturam, ut vir convertatur ad veram fidem. Quare Illustrissimae Dominationi Vestrae humillime supplico, ut super eo impedimento dispensatio S. Sedis procuretur ipsi, propter causas sequentes : primo, quia sunt vani conatus ut oratrix renuntiet huic matrimonio ; secundo, quia formae civiles circa matrimonium sunt brevi ac certo adimplendae ; tertio, quia spes fundata adest conversionis partis acatholicae (aliae rationes possunt quoque proponi, dummodo verae sint).

Summa qua par est reverentia ac devotione permaneo, Illustrissime ac Reverendissime Domine,

Illustrissimae Dominationis Vestrae submississimus N. N.

(Adjungatur declaratio partis acatholicae fere hujus tenoris) « Ego infrascriptus, habitans in N., declaro cum juramento, infantes utriusque sexus nascituros ex meo matrimonio cum Maria N. baptizatum iri in religione catholica romana, simulque me semper permissurum liberum exercitium hujus religionis tum meae consorti tum omnibus pueris. In fidem hujus, manu propria subscripsi » Joannes N.

b) Ad S. Congregationem de Religiosis, pro mutando testamento ante professionem confecto.

Beatissime Pater

Ludovicus N. clericus professus (vel frater laicus professus vel soror professa) in Congregatione N., degens in domo N. Provinciae N., ad pedes Sanctitatis Vestrae provolutus (vel provoluta), humillime veniam petit mutandi suum testamentum, secundum canonem 583, n. 2, eo quod propter inopinam

tam mortem fratris (vel aliam causam quae indicatur) nova indigeat redactione¹.

Pro qua gratia... (haec formula *nunquam completur*, sed sufficiunt *tria* illa verba).

APPENDIX IV.

Explicatio abbreviationum in responsis S. Poenitentiariae.

311. — Abbreviationes quibus uti solet S. Poenitentiaria in *dandis suis rescriptis* ac *responsis*, cum non semper omnibus tam planae appareant, hic enumerantur et explicantur, uti eas invenies apud *Battandier* (Annuaire pontifical, an. 1900, p. 528) et *plures alios auctores*².

« Alr. = aliter ; als. = alias ; aplica. = apostolica ; appbatis. = approbatus ; aucte. = auctoritate ; cen. = censuris ; circumpeoni. = circumspeditioni ; confeone. = confessione ; consciae. = conscientiae ; discreoni. = discretioni ; eftum. = effectum ; excoe. = excommunicatione ; gnali. = generali ; humoi. = huiusmodi ; infraptum. = infrascriptum ; irregulte. = irregularitate ; igr. = igitur ; lia. = licentia ; lite. = licite ; ltim. = legitima ; lrae. = litterae ; miraone. = miseratione ; nultus. = nullatenus ; Ordio. = Ordinario ; Pp. = Papa ; ptur. = praefertur ; pntium. = praesentium ; pbter. = presbyter ; poenia. = poenitentia ; poe. = posse ; qtnus. = quatenus ; saluri. = salutari ; spealr. = specialiter ; spualibus. = spiritualibus ; supplionibus. = supplicationibus ; thia. = theologia ; tli. = tituli ; tm. = tantum ; tn. = tamen ; venebli. = venerabili ; vrae. = vestrae ; Xpus. = Christus »³.

¹ Confer « Theologisch praktische Quartalschrift », 1920, p. 347. — ² Vide Bargilliat, I, n. 546 ; Vermeersch-Creusen, I, n. 278, citantem Monin, de curia romana, p. 328 ; Oietti, de romana curia, p. 173 ; Dictionnaire de Théologie, Clauses apostoliques, etc. — ³ Ita quidem legitur apud Vacant (Dictionnaire, etc. « Clauses apostoliques, p. 40), sed forsitan ex errore (loco « Xtus. »).

FINIS

O. A. M. D. G.

INDEX ALPHABETICUS

(Numeri qui indicantur sunt marginales)

A

Abbas : notio et origo, n. 114, I ; species : abbates regularium et abbates nullius, abbates saeculares, n. 114, II ; de iuribus et officiis eorum, n. 114, III ; sede vacante, regimen abbatis devolvitur ad capitulum, ib. c ; Abbas Primas, Abbas Superior Congregationis monasticae, Abbas monasterii sui juris, ad quodnam constituuntur tempus, n. 178, I.

Abbatissa, praecipere potest in virtute s. obedientiae, n. 195.

Abbreviationes in responsis S. Poenitentiariae, n. 313.

Abortum procurantes, sunt irregulares, n. 61, II, b ; excommunicantur, n. 296.

Abrogatio legis, n. 37, I ; consuetudinis, n. 38, III.

Absolutio a censuris : definitio et divisio, n. 280 ; modus quo fit, n. 281 ; de iis qui possunt absolvere, n. 282 ; de conditionibus absolutionis, n. 283. De absolutione a suspensione, n. 286, IV.

Absolvens complicem in peccato turpi, incurrit excommunicationem specialissime reservatam, n. 293, I, 3.

Abstinentia, ab ea dispensant etiam parochi, quando, n. 44, II ; quid si causa ab ea dispensandi cesset, ib. IV. — Vide quoque n. 155, II, a.

Acceptatio legis a populo non requiritur, nonnunquam tamen lex non acceptata destituitur vi obligandi, n. 35, III.

Accessus in electione Papae suppressus habetur, n. 81, III, 3.

Accusatio criminalis reservatur promotori iustitiae, n. 258.

Accusatus vide *reus*.

Acta judicialia, quae sint et quomodo conficiantur, n. 241, III, e ; debent exscribi in casu appellationis, ib. ; de publicatione eorum, n. 250.

— *Apostolicae Sedis*, n. 15, I.

— *Sanctae Sedis*, n. 15, I.

Actor in judiciis, quis esse potest, n. 242.

Actuarius in iudicio, n. 241, II, a.

Actus ecclesiastici legitimi, qui sunt, n. 284, III, 8 ; quinam ab iis excluduntur, n. 305, I b.

— *Heroici et interni*, an sint objectum legum, n. 32, I.

Adjuutores episcoporum constituunt curiam, n. 132.

— *Parochorum*, vide *vicarii*.

Administratio bonorum ecclesiasticorum spectat ad episcopum, n. 124 ; ad parochum quoque, n. 160 ; quid de ipsa apud religiosos, n. 183. — Cf. etiam n. 235, § 1.

Administrator Apostolicus, quis est et quatenus jura habet ac officia, n. 113 ; quomodo cessat jurisdictio ejus, ib. d.

Admissio in Religionem, n. 184 ; quatenus requiruntur ut quis valide aut licite admittatur, n. 185 ; poenae in Superiores indebite admittebant, n. 308.

Adnotatio baptismi in peculiari libro, n. 155, II, A ; confirmationis, ib. B ; matrimonii, ib. C ; defunctorum, n. 159 ; status animarum, ib. E.

Advena, quis est, n. 34, II, et nota 3. (pag. 44).

Advocatus in judiciis, n. 242, et n. 243.

Aedificatio quoad jus patronatus, n. 233, I.

Aedificiorum ecclesiasticorum reparatio, ad quos pertinet, n. 220.

Aes alienum, impedimentum ingrediendi Religionem, n. 185, b.

Aetas requisita ad ordines, n. 60, II ; pro Summo Pontificatu, n. 81, II, b ; pro episcopatu, n. 118, I, b ; pro Vicario Generali, n. 133, II, a ; pro Vicario Capitulari, n. 146 ; ad ingrediendum novitium, n. 185 b ; ad emittendam professionem, de jure communi, n. 188.

Affines excluduntur a ferendo testimonio in judiciis contentiosis, quando, n. 248, II, 2.

Affre (Msgr.), n. 14.
Agentes pro curiis episcopalibus, n. 309.
Aggregatio associationum, n. 214.
Aichner (Simon), n. 14.
Alienatio bonorum ecclesiasticorum : definitio, n. 236 ; extensio legis de non alienandis rebus ecclesiasticis, n. 237.
Alphonsus de Liguori (S.), n. 13.
Altare, ejus notio ac variae species, n. 222, I ; ejus consecratio et exsecratio, ib. II.
Amentes non tenentur legibus mere ecclesiasticis, n. 34, I ; sunt etiam irregulares ex defectu, n. 61, II, 3.
Amissio officii ecclesiastici, n. 75 ; juris patronatus, n. 233, IV.
Amort (Eusebius), n. 13.
Amotio ab officio, n. 75, IV. — De amotione parochi vide *remotio*.
Amovibilitas parochorum, n. 153, II ; beneficiarii, n. 231 ; in procedura poenali, n. 264.
Andreae (Joannes), n. 11, II.
Angelis (Philippus De) n. 14.
Annulus « Piscatoris », n. 31, II et n. 82, II, b ; praelatorum, n. 115, II, 2 ; canonicorum, n. 142.
Annus, ejus computatio pro tempore novitiatu, n. 186, III ; pro renovanda professione religiosa, n. 189, III, a.
Antimensium apud Graecos, n. 222.
Antonius a Spiritu Sancto, n. 13.
Apostasia a fide catholica, inducit pro religiosis dimissionem ipso facto, n. 205 ; clerici deponendi sunt, n. 288 ; adnexam sibi habet excommunicationem speciali modo Papae reservatam, n. 294, 1 ; poena infamiae juris plectitur, n. 303, 1 ; apostatae saltem declarandi sunt infames, n. 305, I.
 — *a Religione*, quid, n. 204, IV ; effectus ejus, ib. a ; apostatae a Religione incurrunt excommunicationem Ordinariis reservatam, n. 296, 5 ; excluduntur ab actibus legitimis exercendis, n. 304, 4.
Apparitores, quinam, n. 241, II, a.
Appellantes ad futurum Concilium varias incurrunt poenas, n. 294, 4 et n. 298, 1.
Appellatio tanquam remedium juris in judicio contentioso, n. 252, I ; in judicio criminali, n. 261.
Arbitri et arbitratores in judiciis ecclesiasticis, quinam n. 255.
Archiconfraternitates, definitio, n. 211

et 214 ; ordo praecedentiae, n. 211 ; de earum jure aggregandi et de conditionibus validae aggregationis, n. 214.
Archidiaconus, olim visitabat dioecesim, n. 133, I ; est dignitas in capitulis, n. 138.
Archiepiscopus, ejus origo, n. 109, I ; definitio, ib. II ; ejus jura, ib. III ; de tribunali ejus in secunda instantia, n. 241, II, b.
Archipresbyter, est dignitas in capitulis, n. 138 ; olim erat vicarius foraneus, n. 151, I.
Archisodalitium, quid, n. 211 et 214.
Archivum dioecesanum, n. 134, II ; paroeciale, n. 159 ; datur unum publicum, alterum secretum, n. 134, II.
Armorum gestatio, prohibetur clericis, n. 68, III ; religiosis, n. 198.
Artes indecorae, clericis interduntur, n. 68, I ; religiosis, n. 198.
Articulus mortis, professio novitii in articulo mortis permissa, n. 186, III, 4.
Assessor potest aut debet a iudice sibi adjungi in iudicio, n. 241, II, a.
Assistentes seu Consilarii supremi Religionis Moderatoris componunt tribunal pro dimittendis religiosis, n. 208, a.
Associationes in genere, n. 210 ; in specie, n. 211 sqq.
Asylum, ecclesiae adhuc jure asyli gaudent, n. 220.
Atheismus, quoad relationes inter statum et Ecclesiam, n. 25, I.
Attentatio matrimonii ex parte clericorum et religiosorum, n. 295, 9 et 296, 6.
Auditores in judiciis ecclesiasticis, n. 241, II, a.
Augustine (Ch.), n. 14.
Augustinus (Antonius), n. 12.
Authenticitas instrumentorum in judiciis, n. 249, V.
Authorizabilis testis in professione religiosa, n. 188, 6.
Autonomia Ecclesiae et status, n. 20 sqq. et 24.
Auxiliaris episcopus, n. 131, II.

B

Baculus pastoralis S. Pontificis, n. 82, II, b ; interdicitur omnibus Praelatis inferioribus, n. 115, II, 4 ; eo non utitur Vicarius Capitularis, licet episcopus, n. 147.

Baldachinus pro Abbate et Praelato nullius, n. 114, III, b ; pro episcopis, n. 130, I.

Ballerini (Petrus), n. 12.

Barna seu *proclamationes* matrimonii ad parochum spectant, n. 155, IV, c.

Baptismus, ejus iteratio constituit irregularitatem, n. 61, II, b, 2 ; collatio ejus-solemnis est jus stricte paroeciale, n. 155, I, 1 ; quid parochus agendum circa baptismi administrationem, ib. II, A.

Barbosa (Augustinus), n. 12.

Bargilliat (Michel), n. 14.

Basilica, ejus notio, n. 217, I ; datur major et minor, ib.

Benedictio abbatum, n. 114, III, a ; solemnis domorum, fontis baptismalis etc. ad parochum pertinet, n. 155, I, 6 sq. ; requiritur ut aliquis locus sit sacer, n. 216 ; pro ecclesia, n. 218 ; pro oratoriis, n. 221, II.

Benedictus (S.), ejus institutum et regula, n. 173, II, a.

Beneficia ecclesiastica, quomodo differunt ab officiis, n. 70, I ; notio eorum et divisio, n. 231 ; constitutio ac collatio, n. 232 ; dimissio et permutatio, n. 234, II.

Beneficiarius, officia ejus quoad beneficii redditus, n. 234, 1 ; quoad recitationem horarum canonicarum, ib. 2 ; quoad administrationem beneficii, ib. 3 ; quoad sumptus ordinarios et extraordinarios, ib. 4 ; quoad residentiam, ib. 5.

Beneplacitum Apostolicum requiritur pro alienatione rerum ecclesiasticarum « pretiosarum », et earum quarum valor excedit 30000 libellas, n. 237.

Bigami sunt irregulares ex defectu, n. 61, II, 4 ; poenae, n. 303, 6.

Blat (Albertus), n. 14.

Bona spiritualia Ecclesiae, quae sint n. 215.

— *temporalia*, de jure Ecclesiae ad ea acquirenda, n. 25 ; quaenam sunt, n. 235 ; quodnam est subiectum dominii eorum, ib.

Bonifacii VIII Liber Sextus, n. 48.

Bouix (Dominicus), n. 14.

Botone (Bernardus de) n. 11, II.

Breve, quid, n. 31, II.

Brixiniensis (Bartholomaeus), n. 11, I.

Bullae, quid, n. 31, II.

Brocardica, quid, n. 43, II (pag. 69).

Burchardus, n. 43, II (pag. 69).

Cabassutius (Joannes), n. 13.

Cadavera fidelium sepelienda sunt, n. 223 ; quando exhumanda, n. 224, II ; eorum violatio et poenae, 303, 3.

Caelibatus clericorum, n. 69, IV ; religiosorum, n. 194 ; poenae in violentes eum, n. 194 ; 295, 9 ; 296, 6.

Calix consecratus recensetur inter « res mixtas » Ecclesiae, n. 215.

Calumnia de sollicitatione in confessione seu falsa denuntiatio, plectitur excommunicatione speciali modo S. Sedi reservata, n. 294, 12 ; est etiam peccatum specialissime reservatum, ib.

Camera Apostolica, n. 102.

Camerarius Curiae Romanae (Camerlengo) n. 102.

Campanae ecclesiarum debent aut consecrari aut benedici, n. 218 ; quinam sunt competentes ad hoc munus implendum, ib.

Cancellaria Apostolica, ejus origo et competentia, n. 100, § 1 ; regulae Cancellariae, n. 51, V et n. 100, § 1.

Cancellarius est ipse Praefectus Cancellariae Apost. et Cardinalis, n. 100, § 1.

Canisius (Henricus), n. 12.

Canon, sensus etymologicus et realis vocis, n. 3 ; canones novi Codicis juris, n. 16, II ; canones Apostolorum, n. 43, art. II (pag. 69) ; privilegium canonis, n. 67, I ; significat etiam matriculam ecclesiae et stipendium stabile, n. 137, I (pag. 215).

Canonicatus, variae species, n. 138 ; a quo confertur, n. 141, I.

Canonicus, notio, n. 137, I et 141, I ; qualitates requisitae, n. 141 ; variae species canonicorum, ib. ; jura eorum, n. 142 ; obligationes, n. 143 ; quid de canonicis regulariis, n. 173, II.

— *Theologus*, n. 138.

— *Poenitentiarius*, n. 77, II, a ; n. 138.

— *supranumerarius*, honorarius, ad honorem, jubilatus, quid, n. 141.

Capitula Angilrami, n. 43, a, II (pag. 70).

Capitularia Benedicti Levitae, n. 43, a, II (pag. 70).

Capitulum cathedrale, quid n. 136 ; habet rationem personae moralis, ib. ; ejus origo, n. 137, I ; definitio in genere, ib. ; in specie, ib. ; divisio

capitulorum, ib. ; erectio et constitutio eorum, n. 138, II ; jura, n. 139 ; obligationes, n. 140 ; capitulum cathedrale 2 deputat procuratores ad concilium provinciale, n. 167, II, a ; collegiale vero unum canonicum mittit ad synodum dioecesanam, n. 169, II, 5.

— *religiosorum*, n. 179 ; eorum capitula generalia, ib. a ; provincialia, ib. b ; localia, ib. c ; vacante praelatura, quid valet capitulum, ib. ; de jure ejus pro admittendis candidatis, n. 186, II, 1 ; pro admissione ad professionem, n. 188, II, 2.

Cappellanus religiosorum, origo, n. 182 ; institutio et potestas, ib.

— *associationum*, n. 210, IV.

Cardinales, etymologia vocis et eorum origo, n. 84 ; numerus, ib. ; creatio, ib. II ; quinam excluduntur, ib. ; publicatio in Consistorio, ib. ; officia, ib. II ; jura et privilegia, ib. ; insignia et tituli, ib. III ; congressus, ib. ; suffragium habent deliberativum in Conciliis Generalibus, n. 165, II, 1 ; conditio Cardinalium religiosorum, n. 202, I ; de foro Cardinalium, n. 241, I, a ; communiter censuris non subjacent, n. 276 ; poenae in eos qui Cardinales trahunt ad iudicem laicum, n. 294, 8 ; qui violentas manus iniiciunt in Cardinales, ib. 9 et n. 303, 4.

— *Decanus* S. Collegii, n. 84, II, b.

— *Protector* religiosorum, n. 178, I, 1.

Castitas clericorum, vide *caelibatum*.

— *religiosorum*, votum et virtus, n. 194, a.

Casus reservati episcopo, ab his nonnunquam absolvere potest parochus, n. 155, II ; a casibus reservatis in Religionibus absolvit etiam confessarius « occasionalis », n. 180, I, b ; poenae in eos qui indebite absolunt a casibus reservatis, n. 301, 1.

Catechesis incumbit speciatim parochis, n. 158 ; etiam Superiori religioso erga suos, n. 178, I, 4.

Catechumeni de se non subiciuntur legibus ecclesiasticis, n. 34, I ; si absque baptismo sine eorum culpa decesserunt, non privantur sepultura ecclesiastica, n. 226.

Cathedralis ecclesia solemniter consecrari debet, n. 218 ; administratio bonorum pertinet ad episcopum cum capitulo, n. 220.

Causae judiciales vide *iudicium*.

Causidicus, n. 243.

Cavagnis (Félix), n. 14.

Celebratio in loco interdicto, nonnunquam permittitur, n. 285, III ; poenae in eos qui illegitime id agunt, n. 298, 2.

Censores librorum in Curia episcopali esse debent, n. 229, III ; de munere eorum et mentione censoris, ib. et IV.

Censura librorum, notiones historicae, n. 228 ; de jure Ecclesiae in hac re, ib. ; ad quaenam se extendit, ib. et n. 229, I ; de licentia separata a censura, ib. IV.

Censurae ecclesiasticae, notio, 273 ; divisio, n. 274 ; auctor, n. 275, I ; subjectum, n. 276 ; materia, n. 277 ; forma, n. 278 ; causae excusantes a censura, n. 279 ; nullitas censurae, ib. 4 ; absolutio a censuris, n. 280 sq. ; quinam possunt absolvere, n. 282 ; conditiones absolutionis, n. 283.

Chirurgiam exercere interdicitur clericis, et constituit irregularitatem, n. 61, II, b, 6 et n. 68, IV (pag. 140) ; prohibetur religiosis, n. 198.

Chockier (Erasmus), n. 13.

Citatio in iudicio contentioso, n. 246, II ; in iudicio criminali, n. 259 et 261.

Classica epocha scientiae canonicae, n. 12.

Clausulae in responsis S. Poenitentiariae et SS. Congregationum, n. 97, III et n. 309.

Clausurae definitio, n. 194, b ; papalis, communis, statutaria, ib. ; poenae in violantes clausuram, n. 295, 6.

Claves archivi dioecesani, n. 134, II.

Clementinae, n. 49.

Clementis VIII Decretales, n. 51, II.

Clerici distinguuntur essentialiter a laicis in Ecclesia, n. 21 ; quomodo fiunt clerici, n. 53 ; quid est status clericorum in genere, 54 sqq. ; de ordinatione clericorum, n. 58 sqq. ; de adscriptione clericorum alicui dioecesi, n. 63 ; de eorum reductione ad statum laicalem n. 64 ; de iuribus et privilegiis eorum, n. 65 sqq. ; de obligationibus eorum, n. 68 sqq. ; clerici regulares, n. 173, II ; de ingressu clericorum in Religionem, n. 185, b ; de licentia necessaria ut clerici valeant edere libros, n. 229, IV ; poenae speciales in clericis,

- n. 286 et n. 287 ; poenae in eos qui violentas injiciunt manus in clericos, n. 296, 3.
- Coadjutor** episcopi, n. 131, II ; ejus jura et officia, ib. ; cessatio a munere, ib. ; loco episcopi potest visitationem ad limina peragere, n. 128, II.
- Codex** juris canonici, qua methodo est interpretandus, n. 10 ; historia ejus, n. 16, I ; auctoritas, ib. ; ordinatio et partitio, ib. II ; codex legalis olim erant Decretales Gregorii IX, n. 46.
- Coemeteria**, notio et historia, n. 224, I ; disciplina Ecclesiae hodierna, ib. II ; violata ecclesia, non violatur ipso facto coemeterium, n. 219, III.
- Cohabitatio** clericorum cum mulieribus suspectis, n. 68, V ; poenae in contumaces, n. 267.
- Collatio** officii, quid, n. 72, I ; quis confert officia, ib. II ; de subjecto collationis, ib. III ; de collatione illegitima, ib. IV ; de collatione beneficii, n. 232, II ; poenae in eos qui simoniace conferunt officia et beneficia, n. 295, 10.
- Collectiones** juris antiqui, n. 43 ; juris novi, n. 44 sqq. ; juris novissimi, n. 51.
- Collegiale capitulum**, n. 137, I.
- Collegium** Cardinalium, n. 84, II, b.
- Commenda**, n. 231, I, 5.
- Commentaria** et Periodica de jure canonico tractantia, n. 15, II.
- Communicatio** privilegiorum, n. 40, II, 2 ; apud religiosos, n. 199.
- *cum excommunicato vitando* n. 284, III, 9.
- Communio**nis delatio publica ad infirmos est jus stricte paroeciale, n. 155, I, 2 ; quid de communione paschali, ib. II ; de privata administratione communionis, n. 158.
- Complex** in peccato turpi, poenae canonicae, n. 293, I, 3.
- Compromissum** est modus electionis, n. 73, II.
- *in arbitros* est modus judicialis peculiaris, n. 255.
- Conatus** delicti, quid, n. 271 ; quando nam habetur ut delictum, ib.
- Concilium** Generale, n. 165 ; notio et convocatio, ib. I ; constitutio, ib. II ; confirmatio, promulgatio et suspensio, ib. III.
- *plenary* et nationale, n. 166.
- *provinciale*, n. 167 ; notio, ib. I ; convocatio et constitutio, ib. II ; publicatio decretorum ejus, ib. III.
- Concilium Tridentinum**, n. 51, I.
- Conclave**, n. 80 et n. 81 ; poenae in eos qui violent secretum Conclavis etc., n. 293, I.
- Concordata**, n. 26 ; notio, ib. I ; origo, ib. II ; natura juridica, n. 27 ; effectus et vis eorum, n. 29.
- Concursus** pro paroeciis, n. 154, II et III ; pro beneficiis jurispatronatus, n. 233, III.
- Conditiones** appositae in rescriptis, n. 39 ; in dispensationibus, n. 41, III ; in compromisso, n. 73, II ; circa delegationem, n. 77, III et IV ; circa beneficia, n. 231, I et 232, I.
- Conferentiae** seu *collationes*, n. 69, V, B ; pro religiosis, n. 191, III.
- *episcoporum*, n. 168.
- Confessarius** Cardinalium, n. 84, II, b, 1 ; episcoporum, n. 130, g ; religiosorum in genere, n. 180, I ; in Religionibus clericalibus, ib. a ; in Religionibus laicalibus virorum, ib. b ; religiosarum ordinarii confessarii, n. 181, II, 1 ; extraordinarius, ib. 2 ; supplentes, ib. 3 ; speciales, ib. 4 ; pro aegrotis, ib. 5 ; « occasionales », ib. 6 ; pro novitiis, n. 186, III, 3, c ; in Seminariis, n. 227, V ; nequeunt Superiores Religionis, vel Seminarii, vel collegii, vel Magister novitiorum ac ejus Socius, esse generatim confessarii, n. 180, I et n. 186, III, 3, c.
- Confessio** pro clericis, n. 69, II, b ; pro religiosis, n. 198, c ; fidelium, n. 158.
- Confirmatio** electionis, n. 73, IV ; Concilii Generalis, n. 165, III.
- (*sacramentum*), n. 155, II, B ; ejus inscriptio, n. 159, B.
- Confraternitates**, n. 213 ; earum notio, erectio, jura, officia, ib.
- Congregationes** Romanae, in genere, n. 85 ; in specie, S. Officium, n. 86.
- Congregatio** Consistorialis, n. 87.
- *de disciplina Sacramentorum*, n. 88.
- *Concilii*, n. 89.
- *de Religiosis*, n. 90.
- *de Propaganda Fide*, n. 91.
- *Sacrorum Rituum*, n. 92.
- *Caeremonialis*, n. 93.
- *pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis*, n. 94.
- *de Seminariis et Universitatibus Studiorum*, n. 95.
- *pro Ecclesia Orientali*, n. 96.

Congregationes religiosas, definitio, n. 172, II, b ; origo, n. 173, II.

Consanguineus Cardinalis nequit creari Cardinalis, n. 84, I, 5 ; episcopi nequit fieri Vicarius Generalis ipsius, n. 133, II, e ; excluditur tanquam testis in causis consanguineorum, n. 248, II, 2.

Consecratio Romani Pontificis, n. 81, III ; episcopi, n. 118, III ; loci, ad quem spectat, n. 216 ; Ecclesiae, n. 218 ; altaris, n. 222, II.

Consilia evangelica, n. 171, II, b ; in eorum observantia consistit exercitium perfectionis religiosae, ib. c.

Consilium administrationis in dioecesi, n. 124 ; fabricae, n. 160, II. — *religiosorum*, vide *capitulum*.

Consistorium Cardinalium, n. 84, III.

Constitutiones Apostolorum, n. 43, art. II (pag. 69).

— *religiosorum*, n. 172, II, e ; obligatio, n. 196.

Consuetudo, quid, n. 38 ; divisio, ib. I ; conditiones requisitae ad eam inducendam, ib. II ; quomodo cessat, ib. III ; consuetudines reprobatae in Codice, ib.

Consultores dioecesani, quinam, n. 150, I ; institutio, ib. II ; renovatio et potestas, ib. III ; remotio, ib. IV.

— *parochi*, n. 135, II.

Contemplativi Ordines, n. 172, II, c.

Contemptus Superiorum et Regulae, n. 195, d, et n. 196, I.

— *censurarum*, n. 273, I.

Contestatio litis, n. 247.

Contiones sacrae, n. 123 et n. 158 ; pro religiosis, n. 178, 4, d, et n. 200.

Contractus circa bona temporalia ecclesiastica, n. 235.

Contumacia, n. 273, I, et n. 277.

Conventiones, vide *concordata*.

Coordinatio mutua inter Ecclesiam et statum, n. 25.

Coronatio Papae, n. 81, III.

Corpus juris, n. 44.

Covarrubias (Didachus), n. 13.

Craisson (D.), n. 14.

Crimen, n. 270.

Criminale iudicium, n. 256 sqq.

Crux defertur ante Metropolitam, n. 109, III ; episcopus benedicit cruces cum indulgentiis papalibus, n. 130 ; crux canonicorum ; n. 142.

Cuccehus (Marcus Antonius), n. 12.

Cultus, jus episcoporum circa cultum, n. 125.

Curia Romana, n. 85 ; conspectus historicus, ib. I ; ejus organizatio, ib. II ; quinam sunt Curiales majores et minores, ib.

— *episcopalis*, quid, n. 132 ; nominatio officialium hujus Curiae spectat ad episcopum, ib.

Cursores, quinam sunt, n. 241, II, a.

D

Dataria Apostolica, n. 101.

Debita contrahenda in Religionibus, n. 183, II ; in ingressu novitatus, n. 185, I, b.

De Brabandère, n. 14.

Decanus Cardinalium, n. 84, II, a.

Decani iidem ac vicarii foranei, n. 151.

Decretales Gregorii IX, n. 46 ; Bonifacii VIII, n. 48.

Decretalistae, quinam, n. 11, II (pag. xxvii).

Decretistae, quisnam, n. 11, I.

Decretum Gratiani, n. 45 ; ejus origo, ib. I ; divisio et modus citandi, ib. II ; auctoritas, ib. III.

— *laudis* pro Congregationibus religiosis, n. 172, II, g.

Defensor religionum in processu dimissionis, n. 208, b.

— *vinculi*, quisnam, n. 241, II, a.

Degradatio, poena gravissima, n. 289 et n. 305, I, c.

Delegati Apostolici, quinam, n. 105, III.

Delegatio, n. 77 ; notio, n. 76, I ; divisio, n. 77, I ; de personis quae delegare possunt, ib. II ; de potestate delegatorum, ib. III ; de delegatione plurium in re eadem, ib. IV ; de potestate delegata episcoporum, n. 120 ; vicarii generalis, n. 133, III ; parochi, n. 155, II.

Delictum, quid, n. 270 sq. ; perfectum et imperfectum, n. 271 ; impedit ingressum in Religionem, n. 185, I, b ; in causis dimissionis religiosorum, n. 207, b, et n. 208, b ; in iudicio criminali, n. 257 ; pro incurrendis censuris, n. 277.

De Luca (Joannes Baptista), n. 13.

— (*Marianus*), n. 14.

De Lugo (Joannes), n. 13.

Democraticum regimen in Ecclesia, n. 23, I. et II, b.

Denuntiatio pravorum librorum, n. 230, II ; actuum judicialium, n. 246 ; criminalis, n. 258 ; confessorii, n. 294, 12 et 297, 5.

Depositio, n. 288 ; quinam sunt deponendi, n. 305, I, c.

Derogatio legis, n. 37.

Devoti (Joannes), n. 12.

Devotionis libri subijci debent censurae, n. 229, I.

Diaconatus, ordo major, n. 57, II ; aetas requisita, n. 60, II.

Dicta Gratiani, n. 45, I.

Didache seu doctrina 12 Apostolorum, n. 43, I.

Dies festi quibus tenetur parochus ad applicationem missae pro populo n. 157. — *Vide festi*.

Diffamatio in iudicio criminali, n. 258.

Dignitas in capitulis, n. 138 ; privatio dignitatum per excommunicationem, n. 284, III, 6.

Dimissio religiosorum, n. 205 sqq. ; beneficii, n. 234, II.

Dimissoriales litterae vide *litterae*.

Diocesis, adscriptio clerici, n. 63 ; titulus servitii diocesis, n. 60, III ; domicilium dioecesanum, n. 155, IV, a.

Discussio causae in iudiciis, n. 250.

Dismembratio parociae, n. 154, I, c.

Dispensatio, definitio, n. 41, I ; auctor dispensationis, ib. II ; conditiones, ib. III ; cessatio dispensationis, ib. IV.

— *circa titulum ordinationis*, n. 60, III.

— *ab irregularitatibus et impedimentis*, n. 61, I (pag. 95).

— *a votis religiosis*, n. 204, III.

— *a poenis vindictivis*, n. 287, b.

Distributiones chorales quotidianae, n. 142.

— « *inter praesentes* », n. 142.

Divisio iuris canonici, n. 10.

Divulgatio legis, n. 32, II, C.

Documenta archivi episcopalis, n. 134, II ; archivi parocialis, n. 159 ; testimonialia pro ingressu in novitiatum, n. 186, II, 2 ; pro dimissione religiosorum, n. 208, b ; in iudiciis, probatio ex documentis, n. 243, V.

Dolus, quid in iure canonico, n. 271.

Domicellum, n. 34, II ; pro s. ordinatione, p. 58, II ; pro matrimonio, n. 155, II, C ; in aliqua parocia, ut sit subditus, ib. IV, a.

Domus religiosa, ejus erectio et suppressio, n. 177 ; domus formata et non formata, ib. ; domus studiorum in Religione clericali, n. 191, I.

Dominium in voto paupertatis religiosae, n. 193, I ; subjectum domi-

nii rerum temporalium in Ecclesia, n. 235.

Dos religiosarum, n. 186, II, 3 ; in casu transitus ad aliam Religionem vel aliud monasterium, n. 203.

— *beneficii*, n. 231, I, et n. 232, I.

— *in jurepatronatus*, n. 233, I.

Doviatius (Joannes), n. 12.

Duellum, mortui in duello privantur sepultura ecclesiastica, n. 226, d ; prohibentur libri qui duellum licitum statuunt, n. 230, III, 8 ; poenae in duellantes, n. 295, 8 ; infames sunt ipso jure duellantes et eorum patrini, n. 303, 5.

Durantes (Gulielmus), n. 11, II.

Duval (Andreas), n. 13.

E

Ecclesia catholica, de ejus natura sociali, n. 18 ; est perfecta societas, n. 19 ; est suprema in suo genere et plane independens, n. 20 ; de sociali ejus constitutione, n. 21 ; ejus hierarchia, n. 22 ; ejus regimen monarchicum, n. 23 ; relatio ejus ad alias societates, n. 24 sqq. ; de potestate ejus indirecta in res temporales, n. 25, II ; de ejus potestate legifera, n. 30 sqq. ; de jure instituendi seminaria, n. 227, II ; prohibendi libros pravorum, n. 228 ; possidendi res temporales, n. 25 et 235 ; de ejus potestate judicandi, n. 238 ; ferendi censuras, n. 275, I.

— *locus sacer*, n. 216 sqq. ; definitio, n. 217, I ; ejus aedificatio, consecratio, benedictio, n. 218 ; exsecratio, violatio et reconciliatio, n. 219 ; de juribus ecclesiarum, n. 220 ; administratio temporalis, ad quem pertinet, ib.

Editio librorum prohibitorum, n. 230, III.

Editores librorum prohibitorum, quasnam poenas incurrunt, n. 294, 2, et n. 297, 1.

Egressus religiosorum e clausura, n. 194, b ; e Religione, n. 204, sqq.

Electio, n. 73 ; ejus notio, ib. I ; modus eligendi, ib. II ; confirmatio electionis, ib. IV ; quando cum postulatione concurrit electio, n. 74, II.

— *Romani Pontificis*, ejus historia, n. 80 ; electores, n. 81, I ; eligibiles, ib. II ; de forma electionis, ib. III.

Electio episcopi, n. 117, III.
 — *Vicarii Capitularis*, n. 145.
 — *Superiorum religiosorum*, n. 178, I, 2, c.
Emphyteusis, n. 236.
Emptio, an sub nomine alienationis prohibita comprehendatur, n. 236.
Encyclicae litterae, n. 31, II, et n. 37, II.
Engel (Ludovicus), n. 12.
Epikcia, n. 35, III.
Epileptici sunt irregulares, n. 61, II, a, 3.
Episcopus, quomodo pertinet ad s. hierarchiam, n. 22 ; ejus dignitas, n. 116 sq. ; definitio, n. 117, I ; origo, ib. II ; institutio, ib. III ; qualitates requisitae, n. 118, I ; ejus confirmatio et praeconizatio, ib. II ; canonica sedis possessio, ib. ; consecratio, ib. III ; ejus potestas ordinis, n. 119 ; legislativa, n. 120 ; judiciaria, n. 121 ; coactiva, n. 122 ; doctrinalis, n. 123 ; administrativa, n. 124 ; quoad cultum et musicam sacram, n. 125 ; ejus officia, n. 126 ; obligatio residendi, n. 127 ; exhibendi relationem status dioecesis, n. 128 ; offerendi missam pro populo, n. 129, I ; visitatio ad Limina Apostolorum, n. 128, II ; visitatio dioecesis, n. 129, II ; privilegia et honores, n. 130 ; vocatur ad Concilium Generale cum suffragio deliberativo, n. 165, II, 2 ; assistere debet conciliis plenariis, n. 166, II, c ; provincialibus, n. 167, II ; praeest synodo dioecessanae, n. 169, II ; conferentiae episcoporum, n. 168 ; prohibetur ingredi Religionem, n. 185, I, b, 7 ; jus habet et officium denuntiandi et prohibendi pravae libros in sua dioecesi, n. 230, I, et II ; judicatur in criminalibus a solo Papa, n. 241, I, a, 3 ; ferre potest censuras, n. 275, I ; quibusnam censuris ipse subicitur, n. 276.
 — *titularis*, n. 131 ; quando assistit Conciliis Generalibus, n. 165, II, 5 ; conciliis plenariis, n. 166, II ; provincialibus, n. 167, II.
 — *suffraganeus*, n. 109, II et III.
 — *religiosus*, n. 202, I.
 — *Auxiliaris*, vide *Auxiliaris*.
 — *Coadjutor*, vide *Coadjutor*.
Epochae historiae juris canonici, n. 11.
Executio capitulorum sive cathedralium sive collegialium pertinet ad S. Sedem, n. 138.

Erectio paroeciarum, n. 154.
 — *Religionum*, n. 175.
 — *provinciae religiosae*, n. 176,
 — *domus religiosae*, n. 177.
 — *associationum* in genere, n. 210, I ; confraternitatum in specie, n. 213.
 — *beneficiorum*, n. 232.
Error in rescriptis, n. 39, III (pag. 56) et IV (pag. 58).
Eucharistia (SS.), n. 158, III ; apud religiosos, n. 198, c ; in oratoriis, n. 221, II ; in seminario, n. 227, V ; delicta contra SS. Eucharistiam, n. 293, I, 1, n. 303, 2, et n. 305, I, c.
Examen ante s. ordinationem, n. 62, IV ; expleto curriculo studiorum, n. 69, V ; parochorum, n. 154, III, c ; religiosorum, n. 191, III.
Examinatores synodales et prosynodales, n. 135, I.
Exarchae vel *Exarchi*, n. 108, n. 110.
Excardinatio clericorum, n. 63, II, b ; religiosorum, n. 190, A, 5.
Exceptiones in judiciis contentiosis, n. 244, I et II.
Exclaustratio religiosorum, n. 204, II.
Excommunicatio, n. 284 ; de definitio ejus, ib. I ; divisio, ib. II ; effectus, ib. III ; excommunicationes latae sententiae, n. 293 sqq.
Excommunicatus est vel toleratus vel vitandus, n. 284, II ; quando removendus est ab actibus legitimis ecclesiasticis exercendis, n. 284, III, 8 et n. 304.
 — *vitandus*, n. 284, II, et III, 3, 9.
Exemptio Praelatorum, n. 114, I, et II ; capitulorum, n. 137, I, c ; religiosorum, n. 200 ; seminariorum, n. 227, VI.
Exercitia peragenda ante s. ordinationem, n. 59 ; pietatis clericorum, n. 69, II ; ante novitium, n. 185, II ; ante professionem religiosam, n. 187, I ; religiosorum, n. 198, a ; in seminariis, n. 227, V ; tanquam poenitentia, n. 291, II.
Exhortatio ad religiosos, n. 178, 4, d.
Exhumatio, n. 224, II.
Expensae judiciales, n. 253.
Exploratio voluntatis puellae ante admissionem in novitium, n. 186, II, 1 ; ante professionem, n. 187, I.
Exsecratio ecclesiarum, n. 219 ; altarium, n. 222, II.
Executio rescripti, n. 39, IV, B ; sententiae judicialis, n. 253.
Exsequiae vide *funera*.

Exstinctio jurispatronatus, n. 233, IV; actionum judicialium, n. 244, II.
Extravagantes Joannis XXII, n. 50 I; communes, n. 50, II.
Extrema Unctio, administratio ejus est jus stricte paroeciale, n. 155, I, 3; eam debet parochus administrare, quando, n. 158; Superiores religiosi eam subditis suis ministrant, n. 178, IV, h.

F

Fabrica ecclesiae, n. 160, I et II; quoad administrationem bonorum ecclesiae et onus reficiendi ecclesias, n. 220, IV.
Facultates habituales accensentur privilegiis praeter jus, n. 40, I, 1, et III, A.
 — *episcoporum*, n. 120.
Fagnanus (Prosper), n. 13.
Falsum, crimen falsi, n. 294, 11.
Familia dispensatur in casu singulari ab observantia festorum, abstinentiae ac jejunii, n. 41, II, c, et n. 155, II.
Familiares apud religiosos, n. 178, 4, h.
 — *episcopi* nequeunt in commissionibus Seminarii esse, n. 227, VI.
Fatalia legis, n. 241, III, c.
Faventinus (Joannes), n. 11, I.
Febronii errores, n. 23, I et III, b; n. 153, I.
Feije (Henricus Joannes), n. 14.
Ferraris (Lucius), n. 13.
Fessler (Josephus), n. 14.
Festi dies, quoad dispensationem, n. 41, II, c, et n. 155, II; quoad missam pro populo, n. 129, I, et n. 157; quoad judicia ecclesiastica, n. 241, III, d.

Fides, controversae fidei reservantur Papae, n. 82, I; S. Officium invigilat fidei, n. 86; episcopus curare debet de puritate fidei, n. 123; delicta contra fidem, n. 292 et n. 294, 1 sq.
Fingentes absolvere complicem in peccato turpi, n. 293, I, 3.
Fliscus (Sinibaldus, qui fuit Innocentius IV), n. 11, II.
Folia comprehenduntur in prohibitionibus librorum, quomodo, n. 228 (pag. 373).
Fontes juris, notio et divisio, n. 17; fontes essendi vel existendi juris canonici, n. 30 sqq.; fontes cognoscendi juris, n. 42 sqq.

Formulae in responsis SS. Congregationum adhibitae, n. 309.
 — *ad petendas dispensationes*, n. 310.
Forum externum et internum jurisdictionis, n. 22, II, b, et n. 76, I; in judiciis, quid, n. 341, I.
Frates Mendicantes, n. 173, II, b, et n. 201.

Friedberg (Aemilius), n. 14.
Fructus beneficii pro pauperibus aut piis causis impendiendi, n. 234, I, 1.
Fugitivus religiosus, quis, n. 204, IV, b; quandonam dimittitur ipso jure, n. 205, 2; poenae canonicae, n. 204, IV, b, et n. 300, 2.
Functiones paroeciales reservatae, quatenus, n. 155, I; quae communiter parochis quoque competunt, ib. II.

Fundator Religionis, n. 171, III.
Fundus tanquam titulus originarius jurispatronatus, n. 233, I.
Funera, jus funeris est reservatum parochis, n. 155, I, 5; variae ceremoniae sepulturae, n. 225; taxa funeralis, ib. IV; jus speciale capellanorum circa funera, n. 182.
Furtum qualificatum, quibusnam subiacet poenis, n. 304, 2.

G

Gallicanismus, n. 23, III, b.
Garcias (Nicolaus), n. 13.
Gasparri Cardinalis (Petrus), n. 14, et n. 16, I.
Gennari Cardinalis (Casimirus), n. 14.
Gerbert (Martinus), n. 13.
Gestatio armorum interdictur clericis, n. 68, III; religiosis, n. 198.
Gestiones bonorum ad laicos pertinentium, sine venia Ordinarii, interdicuntur clericis, n. 68, IV; pre religiosis vide n. 198.
Gibert (Joannes Petrus), n. 12.
Glossa ordinaria Decreti Gratiani, n. 45, III; Decretalium Gregorii IX, n. 46, III, c; Libri Sexti, n. 48, III; Clementinarum, n. 49; Extravagantium Joannis XXII, n. 50, I.
Goffredus de Trano, n. 11, II.
Gousset (Thomas), n. 14.
Gradus academici requisiti in episcopo, n. 118, I, e; in Vicario Generali, n. 133, II, c; in Vicario Capitulari, n. 146.
Gratiae, rescriptum gratiae, quid, n. 39, I, a; gratia denegata ab una

S. Congregatione vel a proprio Ordinario vel a Vicario Generali, n. 39, III, 3 ; quomodo rescripta gratiae sunt interpretanda, ib. IV, A.
Gratianus Magister, n. 11, I.
Gratiosa forma rescriptorum, quae nam, n. 39, I, d.
Gratuitas dispensationum S. Poenitentiariae, n. 97, III ;
 — *usus ecclesiae*, n. 220.

H

Habitus specialis reservatur clericis, n. 66, c ; hunc deferre ipsi tenentur, n. 69, I ; clerici minores in hac re negligentes e statu clericali decidunt, ib. ; de habitu praelatio, n. 115 ; de habitu piano, ib. (pag. 184) ; postulantium habitus diversus ab eo novitiorum, n. 185, II ; de habitu religiosorum, n. 198 ; quandonam religiosi dimissi prohibentur deferre habitum religionum aut clericalem, n. 208, c ; poenae, n. 287, I, et n. 288 sq.
Haeresis, an in eam Papa incidere possit, n. 81, IV ; libri haeresim propugnantes prohibentur, n. 230, III, 2 ; qui incidunt in haeresim infames declarandi sunt, si moniti non respiciant, n. 305, I, a ; suspecti de haeresi, excludendi sunt ab actibus legitimis ecclesiasticis, ib. b.
Haeretici invalide ingrediuntur Religionem, n. 185, I, 1 ; excluduntur ab admissione in associationes laicales, n. 210, III, 1 ; juspatronatus valide ad eos nequit transmitti, n. 233, IV ; clerici degradantur cum fiunt haeretici manifesti, n. 289 ; infames declarantur, si sectae acatholicae nomen dederint vel publice adhaeserint, n. 303, 1 ; omnes et singuli haeretici incurrunt excommunicationem l. s. speciali modo Papae reservatam, n. 294, 1.
Hallier (Franciscus), n. 12.
Heiner (Franciscus), n. 14.
Hereditas quoad votum paupertatis religiosae, n. 193 ; quoad juspatronatus, n. 233.
Hergenröther (Philippus), n. 14.
Heroici actus, an sint obiectum legum ecclesiasticarum, n. 32, I ; an cadant sub voto obedientiae, n. 195, b.

Hierarchia ecclesiastica, n. 56.
Hierarchica constitutio Ecclesiae, n. 22.
Hinschius (Paulus), n. 14.
Historia ecclesiastica tradenda in Seminariis, n. 227, V.
Historica tractatio rerum ad jus pertinentium, n. 7.
Homicidium constituit irregularitatem ex delicto, n. 61, II, b, 4 ; est causa cur violetur ecclesia, n. 219 ; quandonam privat juspatronatus, n. 233, IV ; inducit degradationem pro clericis, n. 289 ; aliae poenae, n. 296, 4, et 304, 2.
Horae canonicæ, obligatio clericorum, n. 69, II, d ; officium canonicorum, n. 143, b ; apud religiosos, n. 198, e ; pro beneficiariis, n. 234, 2.
Hospitale, rector ecclesiae, n. 164, I.
Hostiensis Cardinalis (Henricus de Segusia), n. 11, II.
Huguccio, n. 11, I.
Huguenin (Ludovicus), n. 14.
Hypotheca comprehenditur sub nomine alienationis prohibitaie in jure, n. 236.

I

Icard (Josephus), n. 14.
Idoneitas requisita in ordinandis, n. 59 ; ad officia, n. 72, III ; iudicium de idoneitate episcopi, n. 118, I ; ad officium parochi, n. 154, III, c ; ad ingressum in Religionem, n. 185 ; ad beneficia juspatronatus, n. 233, III.
Ignorantia legum, n. 35, II (pag. 47) ; poenarum et censurarum, n. 271 et n. 279, 1.
Illegitimi sunt irregulares, n. 61, II, 1 ; excluduntur a cardinalatu, n. 84, I, 2 ; ab episcopatu, n. 118, I, a ; nequeunt in Religionem fieri Superiores majores, n. 178, I, 2, a ; constare debet de legitimitate natalium pro admissione in Seminarium, n. 227, IV.
Imagines quoad censuram, n. 229, I ; quoad prohibitionem, n. 230, III, 12 ; quatenus alienari nequeunt n. 237.
Immunitas clericorum, n. 67, III ; poenae in violatores immunitatis, n. 294, 10, et n. 295, 7.
Impedimenta simplicia s. Ordinationis, n. 61, I, et II, c ; quandonam parochi valent dispensare in impe-

- dimentis matrimonii, n. 41, II, c, et n. 155, II ; investigationes circa impedimenta matrimonii n. 155, II, c ; impedimenta ingressus in Religionem, n. 185, I, b.
- Impuberes** legibus Ecclesiae non subji- ciuntur, n. 34, I ; quinam sunt, n. 52 (pag. 85) ; censuris non sub- jiciuntur, n. 276, II, 1 ; violentes clausuram monialium, non incur- runt excommunicationem, n. 295, 6.
- Inadvertentia**, actus jurisdictionis dele- gatae per inadvertentiam positi, quomodo fiunt validi, n. 78, II.
- Inamovibilitas** parochorum, n. 153, II ; beneficiorum, n. 231, I et II, d ; remotio parochi inamovibilis, n. 263 ; translatio ejus, n. 265 ; de modo procedendi contra parochos inamovibiles non residentes, n. 266 ; contra graviter negligentes, n. 268.
- Incompatibilitas** officiorum simpli- cium, n. 72, IV ; beneficiorum n. 232, II.
- Incorporatio** beneficiorum simpli- cium, n. 227, VI.
- Independentia** Ecclesiae, n. 20 ; status civilis, n. 24 ; Romani Pontificis, n. 83.
- Index** librorum prohibitorum cum dispensationibus pertinet ad S. Of- ficium, n. 86, III ; regulae, n. 228 sqq.
- Indifferentismus** status erga omnes religiones, n. 25, I.
- Indulgentiae**, collectio S. Congrega- tionis Indulgentiarum, n. 51, IV ; cura indulgentiarum nunc incumbit S. Poenitentiariae, n. 97, I ; quas- nam indulgentias concedere valent Cardinales, n. 84, II, b, 4 ; Metro- politae, n. 109, III, f ; Vicarii Apostolici, n. 111, II ; episcopi, n. 130, I ; indulgentiae papales, ib. ; in propriis sacellis possunt episcopi lucrari indulgentias, ib. ; de com- municatione indulgentiarum in associationibus laicalibus, n. 214.
- Indulgentia** plenaria in articulo mor- tis, n. 158 (pag. 246).
— *plenaria* ratione professionis reli- giosae, n. 190, A, 3.
- Indultum** jubilationis pro canonicis, n. 141.
— *quaestuationis* religiosorum, n. 201.
— *exclaustrationis* et saeculariza- tionis, confer *exclaustr. saeculariz.*
- Industriae** propriae fructus non acqui- runtur ipsis religiosis, n. 193, I, a
- Infallibilitas** magisterii in Ecclesia, n. 19, I, b, et n. 22, II, a ; Papae, n. 82 ; quid de S. Officio, n. 86, IV ; Concilii Generalis, n. 165, III.
- Infamia**, quid, n. 290 ; poena infamiae ipso jure incurritur, n. 303 ; quinam declarandi sunt infames, n. 305, I, a.
- Infidelis** non subji- ciitur legibus Eccle- siae, n. 34, I ; excluditur a jurepa- tronatus, n. 233, III.
- Infirmis**, quandonam est causa assu- mendi vicarios cooperatores, n. 163, V ; aut removendi parochum ina- movibilem, n. 263, a.
- Informata** conscientia (suspensio ab officio ex), n. 269.
- Informationes** pro designando epis- copo, n. 117, III ; pro eligendo Superiore religioso, n. 178, I, 2, c ; pro admissione in Religionem, n. 186, II, 2 ; — judiciales, vide *inquisitio*.
- Ingressus** ecclesiae (ab ingressu) n. 285, II ; quandonam contra- hitur, n. 286, III, f ; et n. 298, 2.
- Inhabilitas**, poena vindicativa, n. 287, I.
- Injuria** realis in S. Pontificem, n. 293, 1, 2 ; in Cardinales etc. n. 294, II, 9 ; in clericos vel religiosos, n. 296, IV, 3.
- Inquisitio** (S. Congregatio), vide *S. Of- ficium*.
— *judicialis criminalis*, n. 259.
- Insignia** S. Pontificis, n. 82, II, b ; Cardinalium, n. 84, III ; Metro- politarum, n. 109, III ; Praelatorum et Abbatum nullius, n. 114, III ; Protonotariorum, n. 115 ; episco- porum, n. 130, 1 ; canonicorum, n. 142.
- Installatio**, n. 73, IV ; parochi, n. 154, II.
- Instantia**, tribunal primae et secundae instantiae, n. 241, II ; actoris instantia in judicio, n. 246, I.
- Instituta** pia religiosorum, n. 173, II, c ; an instituta subjecta sunt domini rerum temporalium in Ecclesia, n. 235.
- Institutionum** schola, n. 12.
- Institutiones** Lancelotti, n. 12 ; Justi- niani, n. 16, II.
- Institutio** canonica in genere, n. 71 ; episcopi, n. 118 ; II ; capituli, n. 138 ; parochi, n. 154, II ; recto- ris ecclesiae, n. 164, II ; Superioris religiosi, n. 178, I, 2 ; beneficiarii, n. 233, III.

Instructio catechetica puerorum, n. 158.
 — *processus criminalis*, n. 261.
Instrumenta, probatio in iudiciis, n. 249, V.
Intentio in ordinando, n. 59 ; in vocatione religiosa, n. 185, I ; in candidatis seminariorum, n. 227, IV.
Interdictum, definitio, n. 285, I ; divisio, ib. II ; effectus, ib. III ; de interdictis latae sententiae, n. 298.
Internuntius, n. 105, III.
Interpretatio legum, definitio, n. 36, I ; divisio : authentica, usualis et doctrinalis, n. 36, II ; rescriptorum, n. 39, IV ; privilegiorum, n. 40, III ; regulae interpretationis, n. 47 ; interpretatio poenarum debet fieri benignior, n. 279, 4.
Interrogationes partium in iudicio contentioso, n. 242, I, et n. 248, I ; testium, n. 248, II ; in iudicio criminali, n. 259.
Interruptio novitiatus, n. 186, III, 1.
Interstitia in sacris ordinibus recipiendis servanda, n. 62, II.
Inthronizatio episcopi, n. 118, II (pag. 192).
Intimatio praecepti vi voti apud religiosos, n. 195, d ; sententiae judicialis, n. 251 ; praecepti contra clericos non residentes, n. 266.
Introductio causae in iudicio contentioso, n. 246.
Invaliditas vide *nullitas*.
Inventarium archivi dioecesani, n. 134, II.
Invitatio ad renuntiandum facta parrocho inamovibili, n. 263, b ; parrocho amovibili, n. 264 ; pro translatione parrochi amovibilis, n. 265, a.
Invocatio nominis Dei praescripta in iudiciis, n. 249, VII ; in sententia ferenda, n. 251.
Irregularitas, n. 61 ; notae historicae et definitio, n. 61, I ; quomodo multiplicantur, ib. (pag. 95) ; de earum dispensatione, ib.
 — *ex defectu*, n. 61, II, a.
 — *ex delicto*, n. 61, II, b.
Irritatio actuum, n. 35, II ; in contractu religiosorum, n. 183, IV.
Isidorus (S.) Hispalensis, n. 43, II (pag. 68 et 70) : — Pseudo-Isidorus, vide *Pseudo*.
Ivo Carnutensis, n. 26, II.

J

Jubilati canonici, quoniam sunt, n. 141, I ; excusantur a choro ita ut simul retineant omnes fructus praebendae et distributiones, n. 142, a.
Judex, n. 241, II ; primae instantiae, ib. a ; secundae instantiae, ib. b ; de officio iudicis, ib. III, a ; de numero iudicum, ib. II, a ; de iudice delegato, ib. d.
Judices synodales, n. 121 et n. 241, II, a.
Judicium in genere, n. 240 ; de subiecto activo et passivo iudicii, n. 241, sq. ; de objecto iudicii, n. 244 ; de ejus forma, n. 245 ; de quibusdam iudiciis in specie, n. 254 sq. ; de iudicio criminali, n. 257 sqq.
Jura clericorum, n. 66 ; S. Pontificis, n. 82, II ; Legatorum, n. 105, IV ; Patriarcharum, n. 107, II ; Metropolitanorum, n. 109, III ; Vicariorum Apost. n. 111, II ; Administratorum Apost. n. 113 ; Praelatorum, n. 114, III et n. 115, II ; episcoporum, n. 130 ; capitulorum, n. 139 ; canonicorum, n. 142 ; parochorum, n. 155 ; vicariorum cooperantium, n. 162, V ; rectorum ecclesiae, n. 164, II ; cappellanorum, n. 182.
Juramentum antimodernisticum, n. 143, a ; in iudiciis, n. 241. — Vide *jusjurandum*.
Jurisdiclio, definitio, n. 22, II ; ejus origo et divisio, ib. b ; potestas jurisdictionis indirecta Ecclesiae in res civiles, n. 25, II ; de jurisdictione ordinaria, n. 76 ; delegata, n. 77 ; subdelegata, ib. II ; de usu jurisdictionis, n. 78 ; de jurisdictione suppleta, ib. II ; de cessatione jurisdictionis, ib. III.
 — *spiritualis Papae*, n. 82 ; temporalis, n. 83.
 — *episcoporum*, n. 120 sqq.
 — *Vicarii Generalis*, n. 133, III.
 — *Vicarii Capitularis*, n. 147.
 — *Superiorum* religiosorum, n. 178, I, 3.
 — *Capitulorum* Religionum, n. 179.
Jurisprudentia, quid, n. 6.
Jus, in genere, quid, n. 1 ; subjectivum et objectivum, n. 2.
 — *canonicum*, notio, n. 3 ; subjective et objective sumptum, n. 4 ; divisio, n. 5 ; scientia juris, n. 6 ; quomodo differt ab aliis scientiis, n. 7 sq. ; de ejus necessitate et

- utilitate, n. 9 ; de methodo, n. 10 ; de ejus historia, n. 11 sqq.
- Jus novum**, n. 5, IV. — Vide etiam *Codex*.
- Jusjurandum** emittendum in judicio, n. 241, III, a ; de veritate dicenda, n. 248, I ; testium, ib. II, 3 ; partium, n. 249, VII ; in judicio criminali, n. 259 ; in proceduris specialibus, n. 262.
- *praestandum ab ordinandis*, n. 58, II ; ab extraneis qui incardinantur alii dioecesi, n. 63, II, a ; ab iis qui titulo servitii dioecesis vel missionum ordinantur, n. 60, III, a ; a Cardinalibus, n. 84, I ; ab episcopis, n. 118, II ; ab administris S. Officii, n. 86, II ; ab officialibus Curiae episcopalis, n. 132 ; a consultoribus dioecesanis, n. 150, II ; a religiosis dum eligunt Superiores majores, n. 178, I, 2, c.
- Juspatronatus**, definitio ac divisio, n. 233, I ; ejus limitatio ac cautela, ib. II ; de patroni privilegiis, ib. III ; de ejus oneribus et de extinctione juspatronatus, ib. IV.

L

- Laici** quinam sunt, n. 21 (pag. 12) ; eorum jura et officia, ib. ; possunt adhiberi in administratione bonorum ecclesiast. n. 160, I et II ; associationes laicorum n. 210 sqq. ; frui possunt juspatronatus, quomodo, n. 233.
- Lambertini** (Prosper, Benedictus XIV), n. 13.
- Lancelotti** (Paulus), n. 12, I.
- Laymann** (Paulus), n. 12.
- Lectoratus** est ordo in Ecclesia tam latina quam graeca, n. 57, II.
- Legatus** (Michael), n. 14.
- Legati** S. Pontificis, n. 105 ; definitio, ib. II ; species, ib. III ; jura et officia, ib. IV ; praesident conciliis plenariis, n. 166 ; quodnam forum sortiuntur, n. 241, I, a ; poenae in delicta contra eorum libertatem etc. n. 294, 8 et 9.
- Legislativa** potestas Ecclesiae, n. 30 (pag. 35) ; n. 82, I ; episcopi, n. 120 (pag. 196) ; Concilii Generalis, n. 165, III ; plenarii, n. 166, III ; provinciales, n. 167, III ; capitulorum generalium religiosorum, n. 179, a.
- Legislatores** in Ecclesia qui sunt, n. 33, I et II.

- Leitner** (Martinus), n. 14.
- Leurenus** (Petrus), n. 12.
- Lex**, ejus notio, n. 31, I ; divisio legum, n. 31, II ; de earum objecto, n. 32, I ; de forma et promulgatione, ib. II ; de subjecto passivo legum, n. 34 ; de effectibus, n. 35 ; de interpretatione legum, n. 36 ; de cessatione, n. 37 ; leges civiles de contractibus quomodo recipiuntur in jure canonico, n. 235 (pag. 391).
- Lezana** (Joannes Baptista), n. 13.
- Libellus** quoad censuram ac prohibitionem, n. 228 (pag. 373) ; et n. 229, I.
- *introducitur* litis, n. 246, I.
- Liber**, prohibitio librorum, n. 228 ; de censura eorum, n. 229 ; quis habet jus eos prohibendi, n. 230, I ; quinam libri ipso jure prohibentur, ib. III ; quis potest legere libros prohibitos, ib. IV ; poenae in pravorum librorum editores, lectores, etc. n. 294, 2.
- *Sextus Decretalium* (Bonifaci VIII), n. 48.
- Libri** paroeciales, qui sunt et quid continent, n. 159.
- Liberalismus**, definitio, n. 20, II ; philosophicus et theologicus, ib. ; triplex species liberalismi theologici, ib. (pag. 9).
- Libertas** Ecclesiae in concordatis, n. 26, I et n. 28.
- Licentia** pro tempore absentiae parochorum impetranda, n. 156, I ; necessaria religioso ratione voti paupertatis, n. 193, b (pag. 314) ; expressa vel tacita vel interpretativa ac praesumpta, ib. (pag. 315).
- *evulgandi* libros separata a censura, n. 229, IV.
- *legendi* libros prohibitos, n. 230, IV.
- Limina** Apostolorum (visitatio ad), n. 128, II.
- Lis** in judicio contentiosa, n. 246 ; litis contestatio, n. 247.
- Litaniae** approbatae a S. Sede, quoad censuram, n. 229, I.
- Litterae** dimissoriae et testimoniales clericorum, n. 58, II ; apostolicae provisionis episcoporum, n. 118, II (pag. 192) ; nequit Vicarius Capitularis litteras dimissorias concedere, nisi post annum etc. n. 147 ; poenae in eos qui sine debitis his litteris ordinantur, n. 301, 2 ; in Vicarium Capitularem litteras

indebite concedentem, ib. 5 ; in ordinantem alienos subditos sine litteris proprii Ordinarii, n. 302, 2 ; in Capitulum et alios qui admittunt electos ante exhibitionem litterarum apostolicarum, n. 302, 4 ; in Superiores qui indebite mittunt ad alienum episcopum, ib. 5.

Liturgia, quatenus potestas competit episcopo, n. 125 ; libri liturgici quoad censuram, n. 229, I ; quoad prohibitionem, n. 230, III, 10.

Loca sacra, quatenus sunt, n. 246.

Locatio honorum, n. 236.

Lupus (Christianus, De Wulf), n. 13.

Lusus interdicitur clericis, quisnam n. 68, IV ; religiosis, n. 198.

M

Maassen (Fredericus), n. 14.

Magister novitiorum, n. 186, III, 3, a, et c (pag. 301).

— *spiritus*, vide *praeceptor*.

Magisterium ecclesiasticum, n. 22, II, a.

Major Officialis in Curia, n. 85, II ; poenae in eos qui ipsum trahunt ad iudicem laicum, n. 294, 8.

Majoretus (Joannes), n. 12.

Mandatum, quaedam interdiciuntur Vicario Generali, absque speciali mandato, n. 133, III.

Manifestatio conscientiae apud religiosos, n. 180, I.

Mansionarius, n. 138 (pag. 217).

Marc (Clemens), n. 14.

Maroto (Philippus), n. 14.

Martène (Edmundus), n. 13.

Massonici, poenae in eos, n. 295, III, 2.

Matrimonium, quid agendum paracho, n. 155, II, C (pag. 240) ; assistentia matrimonii est ius stricte paroeciale, n. 155, I, 4 ; liber matrimoniorum, n. 159, C ; votum solenne invalidum reddit matrimonium, n. 194, a ; poenae in clericos et religiosos contrahentes matrimonium, n. 295, 9 et n. 296, 6 ; in eos qui contrahunt coram ministro acatholico, n. 296, 1.

Medica ars prohibita clericis, irregularitas, n. 61, II, b, 6, et n. 68, IV ; prohibetur religiosis, n. 198.

Medicus ingredi potest clausuram monialium, n. 194, b (pag. 318).

Methodus in explanando jure canonico, n. 10.

Mendicantes religiosi, n. 173, II ; quoad privilegia, n. 200 ; quoad quaestuationem, n. 201.

Mensa altaris, n. 222, I ; si mensa separaretur a stipite, execratur altare immobile, ib. II.

Mercatura interdicitur clericis, n. 68, II (pag. 109) ; religiosis, n. 198.

Metropolita, n. 109 ; ejus potestas, ib. III ; praesidet conciliis provincialibus et ea convocat, n. 167, II ; habet tribunal secundae instantiae, n. 241, II, b.

Metus gravis incussus (saltem ab extrinseco) reddit professionem invalidam, n. 188, 4 ; quandonom est causa excusans a censura, n. 279, 2.

Militia est impedimentum ordinationis, n. 61, II, c, 5 ; qui voluntarie capessunt militiam, eo ipso decidunt e statu clericali, n. 64, II, a ; professio ratione servitii militaris, n. 189, e.

Minister ordinarius et extraordinarius s. ordinationis, n. 58, I et II.

— *acatholicus*, n. 296, IV, 1.

Minor, quis est in genere, n. 52 (pag. 85) ; exercet iuspatronatus per alios, n. 233, III ; quoad iudicia, n. 242, I, a ; delicta contra minores, n. 305, I, a.

Missa pro populo celebranda ab episcopo, n. 129, I ; a Vicario Capitulari, n. 148 ; a paracho, n. 157 ; conventualis canonicorum, n. 143, c ; religiosi quotidie assistent sacrificio missae, n. 198, b ; celebrari debet super mensa altaris, n. 222, I. — Vide etiam *Eucharistia*.

Missio canonica episcopi, n. 118, II.

Mixtum forum vide *forum*.

Moderator associationum, n. 210, IV.

— *generalis Religionum* vide *Superior*.

Modernismus, n. 20, II, b. (pag. 10).

Monachismus, n. 173, II.

Monasterium, n. 176, I ; de ejus erectione et suppressione, n. 177 ; de transitu ab uno ad aliud, n. 203.

Moniales, quatenus sunt, n. 172, II, b ; antistita monialium, n. 178, I, 2, a ; quis visitat moniales, ib. 4, f ; quid de collocaione pecuniae apud moniales, n. 183, 1 ; de reddenda ratione administrationis, ib. III ; de dote monialium, n. 186, II, 3 ; de clausura, n. 194, b ; de voto obedientiae, n. 195, c ; de redditu monialis apostatae etc. pro-

curando, n. 204, IV, c ; de dimissione monialis, n. 207, a. — Vide etiam *religiosa, castitas*.

Monitio canonica pro dimissione religiosorum, n. 207, b, et n. 208, b ; pro inflictione censurae, n. 278 b ; n. 279, 4 ; remedium poenale, n. 291, 1.

Morinus (Joannes), n. 13.

Mortis periculum, absolutio a censura, n. 282, b, 1 ; absolutio complicitis, n. 293, 3.

Motu proprio, rescripta, n. 39, I, c.

Muleta pecuniaria, poena vindictiva, n. 287, 1.

Mulieres sunt incapaces potestatis ordinis et jurisdictionis, n. 55 ; benedictio mulieris post partum, n. 155, II ; confessio mulierum, n. 158 ; fuga religiosi cum muliere, n. 205.

Mutilatio est irregularitas, n. 61, 11, b, 5.

N

Natales vide *illegitimi*.

Nativitas Domini, eo die suspenditur interdictum locale, n. 285, III.

Navarrus (Martinus de Azpilcueta), n. 13.

Necessitas, in casu necessitatis, quid de absolutione censurarum, n. 282, b.

Negligentia parochi gravis, poenae, n. 268 ; in conscribendis libris paroecialibus, n. 307, b.

Negotia saecularia impediunt ingressum in Religionem, n. 185, B, 3 (pag. 294).

— *extraordinaria ecclesiastica*, vide *Congregationes Romanae*.

Neophyti impedimento laborant ordinationis, n. 61, II, c, 6.

Nominatio, modus provisionis officii ecclesiastici, n. 71.

Nomocanones, n. 43, I (pag. 68).

Notarius in curia episcopali, n. 134, I ; in iudiciis, n. 241, II, a (pag. 400).

Notorietas delicti impedit specialem proceduram « ex informata conscientia », n. 269.

Novitiatus, impedimenta quae ingressum prohibent, n. 185, I, b ; notio, n. 186, I ; jus admittendi ad novitiatum, ib. II ; tempus et locus novitiatus, ib. III ; regimen ac disciplina, ib. 3 ; conditio juridica novitiorum, ib. 4.

Novitii fruuntur omnibus privilegiis

clericorum, n. 186, III, 4 et n. 199 ; de eorum separatione ab aliis, n. 186, III, 3, b ; de confessariis eorum, ib. c.

Novum opus (nuntiatio), n. 244, II.

Nullitas actorum in electione, n. 73 ; in postulatione, n. 74, III ; in jurepatronatus, n. 233, II et III ; in dimissione et permutatione beneficiorum, n. 234, II ; in alienatione bonorum Ecclesiae, n. 237 ; in sententia judiciali, n. 252, II.

Nundinae prohibentur in ecclesiis, n. 220.

Nuntii Apostolici, notio et historia, n. 105, I ; species, ib. III ; jura et officia, ib. IV ; ad ipsos pertinet denuntiatio pravorum librorum, n. 230, II.

Nuptiarum benedictio et denuntiatio sunt jura paroecialia, n. 155, I, 4. — Vide *matrimonium*.

O

Obedientia clericorum, n. 69, III ; apud religiosos, n. 195 ; objectum ejus remotum et proximum, ib. b ; quibus Superioribus obediendum est vi voti, ib. c ; peccata contra obedientiam, ib. d.

Oblationes fidelium, n. 155, III ; possunt constituere dotem beneficii, n. 231, I ; parochus administrat oblationes factas in favorem paroeciae, n. 160, I.

Obligatio legis in conscientia, n. 35, I ; obligationes clericorum, n. 68 sq. ; religiosorum, n. 198.

— *ingrediendi Religionem*, n. 185, I, c.

— *servandi Regulam*, n. 196.

— *tendendi ad perfectionem*, n. 197.

Obreptio in rescriptis, n. 39, III, 3.

Odium plebis, quondam causa remotionis parochi inamovibilis, n. 263.

Oeconomus, adjutor Vicarii Capitularis, n. 145 sq. ; vicarius, n. 163, II ; apud religiosos, n. 178, I, 4 (pag. 282).

Officia ecclesiastica, notio, n. 70, I ; divisio, ib. II ; acquisitio n. 71 ; de officiis incompatibilibus, n. 72, IV ; de amissione officiorum, n. 75.

— *Curiae Romanae*, n. 100 sqq.

Officiales Curiae Romanae, n. 85, II ; S. Poenitentiariae, n. 97, II ;

- curiae episcopalis, n. 121 et n. 134 ;
in capitulis canonicorum, n. 139,
a ; apud religiosos, n. 178, I, 1.
- Officium** (S.), vide *Congregationes Romanae*.
- Opposito** tertii in iudicio contentioso, n. 252, III.
- Optio** Cardinalium, n. 84, II, b.
- Oraculum** vivae vocis, n. 40, I, 2, d.
- Oratio** mentalis pro clericis, n. 69, II, a ; pro religiosis, n. 198, b ; pro alumnis Seminarum, n. 227, V (pag. 369).
- Oratorium**, origo, n. 217, I ; definitio n. 224 ; publicum, ib. II ; semipublicum, ib. ; privatum, ib. (pag. 359).
- Ordinandi**, conditiones internae et externae in ipsis requisitae, n. 59 sqq.
- Ordinarius**, quis est, n. 76, II (pag. 129) ; pro clericis saecularibus vide *Episcopus*, *Vicarius Capitularis* ; pro religiosis, *Superior maior*.
- Ordinatio**, n. 53 ; definitio, n. 57 ; minister ordinationis, n. 58 ; subjectum, n. 59 ; tempus, n. 62, I ; gradus, ib. II ; locus ordinationis, ib. III. — Vide *examen*, *interstitia*. — *coacte suscepta*, n. 64, II.
- Ordo**, potestas ordinis, n. 22, I ; distinctio ordinum, n. 57, II ; suspensio ab ordinibus, n. 286, II ; poenae eorum qui ordines recipiunt ab excommunicato, etc. n. 299 I, 3.
- Orientalis** Ecclesia de se non subiacet praescriptis Codicis, n. 16, I ; Congregatio pro ecclesia orientali vide *Congregationes Romanae*.
- Orientales** nequeunt fieri religiosi in aliqua Religione latina sine speciali licentia, n. 185, I, P. 6 (pag. 295) ; nequeunt institui quae institutionem absque recenti rescripto S. Congregationis, n. 201, c.
- Origo** quoad s. ordinationem, n. 58, II ; quoad testimoniales litteras ante admissionem in Religionem, n. 186, II, 2.
- P
- Paenitentia** (vel Poenitentia), n. 291, II. — Vide *confessio*.
- Paenitentia** (S. Poenitentia) tribunal, n. 97 ; de modo quo ad eam recurritur, n. 308 ; explicatio abbreviationum in responsis ejus, n. 311.
- Paenitentarius** Major, n. 97, II ; canonicus, n. 138. — Vide *canonicus*.
- Paleae**, quid, n. 11, I (pag. xxvii).
- Pallium**, n. 109, III.
- Pallotini**, n. 209.
- Papa** vide *Pontifex*.
- Parentes**, quandonam Religionem nequeunt ingredi, n. 185, I, B, 4 ; eligunt sepulturam suis filiis impuberibus, n. 225, II ; exercent pro minoribus jus patronatus, n. 233, III ; stant pro iisdem in iudicio, n. 242, I, a ; poenae in eos qui liberos in religione acatholica educandos tradunt, n. 296, 1.
- Parochia**, de ejus erectione, n. 154 ; divisio et dismembratio, ib. I, b, et c ; de reservatione ejus, n. 154, II ; administratione temporali, n. 160.
- Parochus**, de excellentia muneris ejus, n. 152 ; de ejus origine historica, n. 153, I ; definitio, ib. II ; institutio, n. 154, II ; qualitates requisitae, ib. III ; de ejus juribus, n. 155 ; de subditis parochi, n. 155, IV ; de variis ejus officiis : de residentia, n. 156, I ; de applicatione missae pro populo, n. 157 ; de administratione sacramentorum et cura pastoralis, n. 158 ; de ejus vigilantia et de libris paroecialibus, n. 159 ; de cessatione ejus muneris, n. 161 ; de ejus convocatione ad synodum dioecesanam, n. 169, II ; de munere ipsius quoad exsequias, n. 225, II sq. ; omnia recitatione officii, an teneatur restituere omnes fructus beneficii, n. 234, 2 ; de ejus remotione, n. 263 sq. ; de translatione, n. 265 ; de processu contra parochos non residentes, n. 266 ; contra parochos negligentes, n. 268 ; poenae in eos, n. 307, b.
- *religiosus*, n. 202, II.
- Parochi** consultores, n. 135, II.
- Partes** decimae in Decretalibus Gregorii IX, n. 46, I.
- Pascha**, eo die etiam quasi-parochi applicare tenentur pro populo, n. 157 ; in hoc festo suspenditur interdictum locale, n. 285, III.
- Passerinus** de Sextula, n. 13.
- Patriarchae**, n. 106 ; notio et origo, n. 107, I ; jura, ib. II.
- Patrimonia** S. Petri, n. 83 ; quaestio juris, ib. II ; subjectum domini ipsius, n. 235 (pag. 390).
- Patrinus** baptismi, n. 155, II, A ;

- confirmationis, ib. B ; excommunicatus nequit haec munia gerere, n. 284, III, 8.
- Patronatus** (jus), n. 233 ; ejus limitatio, ib. II ; extinctio, ib. IV.
- Patroni** locorum, n. 248 (pag. 354).
- Patronus** ecclesiae, n. 248.
- *ex jure patronatus*, n. 233, I ; de ejus privilegiis, ib. III ; oneribus, ib. IV.
- Paucapalea**, discipulus Gratiani, n. 11, I.
- Paupertas** religiosa, definitio et species, n. 193, I, a ; objectum remotum et proximum, ib. b ; peccata contra votum paupertatis, ib. c ; de paupertate eorum qui promoti sunt ad aliquam dignitatem vel paroeciam, n. 202, I et II.
- Peccatores** publici excluduntur a sepultura ecclesiastica, n. 226, f.
- Peculium**, quid, n. 193, c (pag. 346).
- Pensio**, titulus ordinationis, n. 60, III ; non est beneficium, n. 231, 4 (pag. 382).
- Pentecostes**, eo die applicare tenentur quasi-parochi, n. 157 ; suspenditur interdictum locale, n. 285, III.
- Percussores** clericorum vide *clerici*.
- Peregrini**, quomodo legibus tenentur, n. 34, III ; quoad censuras, n. 276, 3.
- Perfectio** evangelica, quid, n. 171, II ; obligatio religiosorum tendendi ad perfectionem, n. 197.
- Periodica** de jure canonico, n. 15 ; quoad censuram, n. 229, IV.
- Periti** in judicio contentioso, n. 249.
- Permutatio** beneficiorum, n. 234, II ; includitur in notione alienationis, n. 236 (pag. 392).
- Personae** physicae et morales in Ecclesia, n. 52.
- Personatus** in capitulis, n. 138.
- Petitorium** judicium, n. 240, II ; actio petitoria, n. 244, II.
- Petra** (Vincentius), n. 13.
- Petra** sacra in altari, n. 222, I.
- Phillips** (Georgius), n. 14.
- Philosophia**, ejus studium apud religiosos, n. 191, III ; in Seminariis, n. 227, V.
- Pia unio**, n. 213.
- Piatus** Montensis, n. 14.
- Pichler** (Vitus), n. 12.
- Pileolus** violaceus Praelatorum, n. 115, II, 2 ; episcoporum, n. 130, I.
- Pirhing** (Ernricus) n. 12.
- Pluralitas** beneficiorum, quomodo prohibita, n. 232, II.
- Poenae** ecclesiasticae, notio, n. 272 ; species, ib. ; poenae vindicativae, n. 287 ; in singula delicta, n. 292 sqq. ; latae sententiae, n. 293 sqq. ; ferendae sententiae, n. 305 sqq.
- Ponens** iudex, n. 241, II, a (pag. 400).
- Pontifex Romanus**, fundamentum Ecclesiae in terris, n. 80 ; electio, n. 81 ; cessatio potestatis ejus, n. 81, IV ; de ejus primatu et iuribus, n. 82 ; de potestate temporali, n. 83.
- Pontificalia** exercere possunt Cardinales, n. 84, II, b, 3 ; Metropolitae, n. 109, III, f ; quid Praelati, n. 114, III, b, et n. 115, II, 3 ; episcopi, n. 119, II, et n. 130, I ; Vicarii Capitulares, n. 147.
- Portio** canonica, n. 225, IV.
- Possessio**, missio in possessionem seu installatio parochi, n. 154, II.
- Possessorium** judicium, n. 240, II ; actiones possessoriae, n. 244, II.
- Postulatio**, quid, n. 74 ; condiciones quae in postulando requiruntur, ib. II ; de jure postulati, ib. III.
- Postulatus** religiosorum, n. 185, II.
- Potestas** ordinis, n. 22, I ; jurisdictionis, ib. II ; indirecta Ecclesiae in Statum, n. 25 ; legitima Ecclesiae, n. 30. — Vide *jura*.
- *judicialis* Ecclesiae, n. 238. — Vide *judicium*.
- *Superiorum* religiosorum, n. 178, I, 3, et n. 195, b, et c.
- *Magistri* novitiorum, n. 186, III, 3, a.
- Potestates** duae quae praeponuntur rebus spiritualibus et temporalibus, n. 24 sqq.
- Praebendae** canonicorum, n. 138.
- Praecedentiae** ordo inter vicarios, n. 163, V (pag. 254) ; in associationibus, n. 241.
- Praeceptum**, n. 31 ; strictum pro religiosis, n. 195, b ; in virtute s. obedientiae, ib. d ; remedium poenale, n. 291.
- Praeconizatio** episcopi, n. 118, II.
- Praedicatio** ad episcopos spectat, n. 123 ; ad parochos, n. 158 (pag. 245).
- Praefectus** Apostolicus, n. 112.
- *seu Magister spiritus*, n. 191, II.
- Praelati** inferiores, n. 114 ; species, ib. II ; « nullius » ib. III ; honoris causa, n. 115 ; regulares, n. 179, c.
- Praescriptio**, n. 37, I ; privilegiorum, n. 199 ; jurispatronatus, n. 233, IV ; in judiciis, n. 244, II.

Praesentatio, n. 71 sq.; pro jure patronatus, n. 233, III.
Praesumptio, leges fundatae in praesumptione communis periculi, n. 35, I (pag. 46); in judiciis, n. 249, VI.
Praeventio, modus acquirendi competentiam in judiciis, n. 241, I, b, 6.
Presbyteratus, n. 22, I, b; est ordo major, n. 57, II; aetas quae requiritur, n. 60, II; exigitur pro Cardinalatu, n. 84, I, 1.
Presbyterium, locus honorabilior clericorum, n. 66, b; originem dedit capitulis, n. 137, I.
Pretiosa res, quanam in jure, n. 237.
Primariae uniones, n. 214.
Primates, n. 106; origo et potestas, n. 108.
Primatus Romani Pontificis, n. 82, I.
Principes, quoad ingressum in clausuram, n. 194, b.
Privatio officii, n. 75, IV; parochiae, n. 161, e; juris patronatus, n. 233, IV, 7; poena vindictiva, n. 287, I.
Privilegium, quid, n. 40, I; species, ib. 2; ejus acquisitio, ib. II; interpretatio, ib. III; cessatio, IV; privilegia clericorum, n. 67; religiosorum, n. 199 sqq.
 — *exemptionis*, vide *exemptio*.
Probationes judiciales, n. 248 sq.
Processiones, jus praecedentiae confraternitatis SS. Sacramenti, n. 211.
Processus, n. 238; in genere, n. 239 sqq.; in specie, n. 254 sqq. — Vide *judicium*.
Procurator in conciliis, n. 165, II, et n. 167, II; in judiciis, n. 241, II, a; ad negotia dioecesis vel Religionis, n. 308.
Profectio fidei emittenda ab episcopo, n. 118, II; a canonicis, n. 143, a; a Vicario Capitulari, n. 148; a Consultoribus dioecesanis, n. 150, II; a Superioribus religiosis, n. 178, I, 4.
Promotor fiscalis, n. 86, II; fidei, n. 92, II; justitiae, n. 208, a, et n. 241, II, a.
Promulgatio Codicis juris canonici, n. 16, I; legum, n. 32, II.
Propaganda, vide *Congregationes Romanae*.
Pro-praefectus, n. 112.
Protestantes qui scripserunt de re canonica, n. 14; error circa regimen Ecclesiae, n. 23, III.
Protonotarii Apostolici, n. 115; variae species, ib. I; jura eorum, ib. II.

Provincia in Religione, ejus erectio et suppressio, n. 176.
Provincialis vide *capitulum, concilium, Superior*.
Pseudo-Isidorus, n. 43, II, c (pag. 70).
Puberes, n. 52; quoad censuras, n. 276, 1.
Publicatio processus, n. 250.
Punctatores seu censores, in capitulis quinam sunt, n. 142.

Q

Quadragesima, eo tempore ad residendum tenetur episcopus, n. 127, II; a parrocho fiat instructio ad pueros, n. 158.
Quaestor eleemosynarum, suppressus a Concilio Tridentino, n. 201.
Quaestuatior, indultum religiosorum, n. 204; eam instituunt mendicantes jure proprio, ib. a; quid de aliis religiosis, ib. b; de orientalibus, ib. c.
Quaestus ex mercatura, quid si intendatur a clericis, n. 68, II.
Qualificatores S. Officii, n. 86, II.
Quarta funeraria, vide *portio parochialis*.
Quasi-domicellum duplex, n. 34, II; quomodo sufficit ut sit aliquis subditus parrocho, n. 155, IV.
Quasi-inspiratio, modus electionis Papae, n. 81, III.
Quasi-parochia, n. 153, I.
Quasi-parochus, n. 153, II; tenetur ad applicationem missae pro populo certis tantum diebus festis, n. 157.
Querela nullitatis contra sententiam judicalem, n. 252, II.
Quinquennales facultates, n. 120, nota 1.
Quinquennalis relatio de statu dioecesis, n. 128, I; apud religiosos, n. 178, I, 4, e (pag. 281).

R

Ratio conscientiae vide *manifestatio*.
Rationes reddendae a Vicario Capitulari etc. n. 148, e; a parrocho, n. 160; est impedimentum ingressus in Religionem, n. 185, I, B, 3; apud religiosos, n. 183, III.
Raymundus a Pennaforte (S.), n. 11 II, et n. 46, I.
Rebustus (Petrus), n. 13.
Reconciliatio ecclesiae, n. 219.

- Reconventio** in judicio, n. 244, II.
- Rector** ecclesiae, quis est, n. 164, I ; de ejus institutione et officiis, ib. II.
- seu *Superior Seminarii*, n. 227, V, et VI (pag. 371).
- Rekursus** in causa dimissionis religiosorum, n. 206, a ; remotionis parochorum inamovibilium, n. 263, b ; in casu suspensionis ab officio ex informata conscientia, n. 269.
- Reditus** beneficii superflui, n. 234.
- Reductio** clerici ad statum laicalem n. 64 ; notio, ib. I ; varii modi, ib. II, et n. 289.
- Referendarii** Apostolici, n. 99, I ; in judiciis, n. 241, II, a (pag. 400).
- Regens** in S. Poenitentiaria, n. 97, II.
- Regimen** Ecclesiae monarchicum, n. 23 ; errores contrarii, ib. III.
- Regulae** juris, n. 47 ; Cancellariae Apostolicae, n. 51, V ; canonicorum n. 137 ; religiosorum, n. 171, II, e, quoad votum obedientiae, n. 195 ; earum obligatio, n. 196.
- Regulares**, n. 171, II, b ; quoad eorum originem, n. 173, II ; erectionem domus, n. 177 ; clausuram, n. 194, b ; exemptionem, n. 200.
- Reiffenstuel** (Anacletus), n. 12.
- Relatio** Status et Ecclesiae, n. 24 sqq. ; de statu dioecesis, n. 128 ; de statu Religionum, n. 178, I, 4, e.
- Religio**, n. 172 ; distinctio Religionum, ib. II ; de origine, n. 173 ; historia ib. II ; erectio et suppressio, n. 175.
- Religiosi**, n. 52 ; olim de clero erant, n. 54 ; quomodo adscribuntur Religioni, n. 63, I et II ; quomodo subijciuntur etiam Vicariis et Praefectis Apostolicis, n. 111, II ; canonici religiosi et regulares, n. 137, I ; tractatus de religiosis, n. 170 sqq. (vide indicem synopticum) ; nequeunt stare in judiciis sine consensu Superiorum, exceptis aliquibus casibus, n. 242, I, c.
- *apostatae* vide *apostatae*.
- *fugitivi* vide *fugitivi*.
- Reliquiae** sanctorum in altari, n. 222, II.
- Remedia** juris contra sententiam, n. 252 ; poenalia, n. 291.
- Remotio** parochi inamovibilis, n. 263 ; parochi amovibilis, n. 264.
- Renovatio** votorum, n. 189, a.
- Renuntiatio** officio, quid, n. 75, II ; S. Pontificis, n. 81, IV ; Vicarii Capitularis, n. 149 ; parochi, n. 161 ; bonorum in nevitiatu, n. 186, 4 ; juri patronatus, n. 233, II.
- Reparatio** ecclesiae, cui incumbit, n. 220.
- Res**, quae sunt, n. 24, II, c ; ecclesiasticae, n. 215 ; temporales, n. 235 ; non alienandae, n. 236.
- *sua*, quoad forum, n. 241, I, b, 2.
- *pretiosa* vide *pretiosa*.
- Rescripta**, quanam sunt, n. 39 ; divisio, ib. I ; auctor et subjectum, ib. II ; conditiones valoris, ib. III ; interpretatio, ib. IV, A ; executio, ib. B ; cessatio, ib. V.
- Rescissio**, n. 35, II.
- Reservatio** paroeiarum, n. 154, II ; beneficiorum, n. 232, I ; censurarum, n. 274, d.
- Residentia** Cardinalium, n. 84, II, a ; Vicariorum et Praefectorum Apostolicorum, n. 111, III, et n. 112 ; episcopi, n. 127 ; Vicarii Capitularis, n. 148 ; parochi, n. 156, I ; Superioris religiosi, n. 178, I, 4.
- Resignatio** vide *renuntiatio*.
- Restitutio** dotis religiosorum, n. 186, II, 3 ; post transitum ad aliam Religionem vel aliud monasterium, n. 203.
- *in integrum*, n. 252, IV.
- Retractans** mandatum aut consilium, num incurrit censuram, n. 277 (pag. 440).
- Reus** in judicio, n. 242, I.
- Revocatio** rescriptorum, n. 39, V. b ; privilegiorum, n. 40, IV, a ; dispensationum, n. 41, IV ; jurisdictionis delegatae, n. 78, III, 4 ; quid de revocatione communicationis privilegiorum apud religiosos, n. 199 ; jurispatronatus, n. 233, IV.
- Richerius**, ejus errores circa regimen Ecclesiae, n. 23, III.
- Riganti** (Joannes Baptista), n. 13.
- Ritus** professionis religiosae, n. 189, b ; consecrationis ecclesiae, n. 218 ; consecrationis altaris, n. 222, II.
- Rodericus** (Emmanuel), n. 13.
- Rolandus Bandinellus** (Alexander III), n. 11, I.
- Romanus** Pontifex vide *Pontifex*.
- Rota** Romana, n. 98 ; ejus compositio, ib. II ; competentia, ib. III ; circa judicia, n. 241, I, et II, c.
- Rubricae** Decretalium, n. 46, III, b.

S

Sabbatum Sanctum, benedictio domorum, n. 155, I, 6 ; benedictio fontis baptismalis, ib. 7.

Sacerdos vide *presbyteratus*.

Sacramenta, jus laicorum ad sacramenta, n. 21 (pag. 12) ; irregularitas ex defectu sacramenti, n. 61, II, 4 ; competentia parochorum circa sacramenta, n. 155, II (pag. 239) ; administratio sacramentorum, n. 158.

Sacramentalia, quid valent excommunicati circa sacramenta et sacramentalia, n. 284, III, b.

Sanchez (Thomas), n. 13.

Sacrarium in Religione clericali exempta subiacet visitationi episcopi, n. 200.

Sacrilegium circa s. Species vide *Eucharistia*.

Sacrista, a quo nominatur, n. 160, II. — *canonicus*, n. 138.

Saecularizatio religiosorum, n. 204, III ; quasnam sanctiones incurrit saecularizatus, ib. c.

Sanguinis effusio, quondam violatur ecclesia, n. 219.

Santi (Franciscus), n. 14.

Schisma propugnantes, n. 230, III, 2.

Schismatici subjiuntur legibus Ecclesiae, n. 34, I ; sunt irregulares, n. 61, II, b ; eorum libri, quondam prohibiti, n. 230, III, et n. 294, 1 sq. ; quomodo excluduntur a jure patronatus, n. 233, III.

Schmalzgrueber (Franciscus), n. 12.

Schmier (Franciscus), n. 12.

Schola textus, n. 12.

Scholastica philosophia vide *philosophia*, *studia*.

Schulte (Fredericus), n. 14.

Scientia juris canonici, n. 6 sqq. ; requisita pro s. Ordinatione, n. 59.

Scriptores praecipui de re canonica, n. 11 sqq.

Scriptura (S.) in Seminariis, n. 227, V ; quoad censuram, n. 229, I ; prohibitionem, n. 230, III, 1 et 5 ; poenae in contravenientes, n. 297, 1.

Scrutatores, n. 73, III ; apud moniales non exemptas, n. 178, I, 2, c.

Scrutinium in electionibus, n. 73, II et III ; in electione Papae, n. 81, III, 3.

Secretaria Status, n. 103 ; Brevium ad principes, n. 104.

Secretum S. Officii, n. 86, II ; in judiciis, n. 241, III, a ; violatio secreti, n. 293.

Secta, qui adhaerent sectae acatholicae, nequeunt recipi in Reli-

gionem, n. 185, I, b ; nec admitti possunt in associationes, n. 210, III ; aliae poenae, n. 295, 2.

Sede vacante, quid de capitulo, n. 139, c ; nihil innovetur, n. 147.

Seminaria, n. 227 ; notio, ib. I ; divisio seminariorum, ib. III ; disciplina et studia, ib. V ; administratio et redditus, ib. VI.

Sententia in judiciis, n. 251 ; remedia juris contra sententiam vide *remedia*.

Separatio Ecclesiae et Status, n. 25, I.

Septimus (liber) Petri Matthaei, n. 51, II.

Sepulcrum altaris, n. 222, II ; majorum, n. 225, II ; violatio sepulcrorum, n. 303, 3.

Sepultura ecclesiastica, n. 223 ; locus sepulturae, n. 224 ; caeremoniae, n. 225 ; privatio sepulturae, n. 226 ; poenae, n. 297, 2.

Servi quoad ordinationem sunt simpliciter impediti, n. 61, II, c, 4.

Servitium chori pro canonicis, n. 142 et n. 143, b ; pro religiosis, n. 198. — *militare* vide *militia*.

Sigillum confessionis, n. 293, 4.

— *archi*vi dioecesan, n. 134 ; parochialis, n. 159 ; pro vicario foraneo, n. 151, V.

Signatura Apostolica, n. 99 ; pro judiciis, n. 241, I et II, c.

Simonia, n. 27, c, 3 ; in electione S. Pontificis, n. 293 ; poenae, n. 295, 10.

Simulatio absolutionis complicitas, n. 293, 3 ; missae vel confessionis, n. 294, 3.

Societas vera ac suprema est Ecclesia, n. 18 sqq. ; status civilis est etiam societas completa et independens, n. 24.

— *Jesu*, n. 173, II.

Societates solidarum in communi sine votis viventium, n. 209.

Sodalitates vide *associationes*.

Sodalitia, n. 211.

Soglia (Joannes), n. 14.

Solemnitas votorum, ratio discriminis, n. 189, d.

Sollicitationis delictum, n. 307, a (pag. 476).

Sorores, n. 172, II. — Vide *confessarii*, *dos*, *religiosi*.

Soto (Dominicus), n. 13.

Species consecratae vide *Eucharistia*.

Spectacula prohibita clericis, n. 68, IV ; religiosis, n. 198.

Spolium, n. 241, III, b.

Sponsalla, examen sponsorum, n. 155, II, C.

Status religiosus, n. 170 sqq.
— *animarum* (liber de statu), n. 159, E.

Statuta n. 31, I; dioe esana, n. 120, 1 et n. 169, III; Capituli, n. 139, b; associationum, n. 210, II, et n. 213.

Stipes altaris, n. 222, I, et II

Stips pro seminariis, n. 227, VI; pro religiosis, n. 201.

Stolae jura, n. 155, III; possunt constituere dotem beneficii, n. 231, I.

Studia sacra clericorum, n. 69, V; religiosorum domus studiorum, n. 191, I; formatio studentium, ib. II; ratio studiorum, ib. III; in seminariis, n. 227, V.

Studio, n. 89, II.

Stutz (Ulricus), n. 14.

Stylus Curiae, n. 39, III, 3.

Suarez (Franciscus), n. 13.

Subdelegatio, n. 77, I et II.

Subdiaconatus probabilis est ordo non sacramentalis, n. 22, I, b; est ordo major in Ecclesia latina, n. 57, II; aetas requisita, n. 60, II. — Vide *ordinatio*, *ordo*.

Subordinatio Status respectu Ecclesiae quomodo est intelligenda, n. 25.

Subreptio in rescriptis, n. 39, III, 3.

Subreptalister, n. 153, II.

Suffraganeus episcopus, n. 109, III.

Suffragia in electionibus, n. 73, III; apud religiosos, n. 178, I, 2, c.

Suicidium attentatum constituit irregularitatem ex delicto, n. 61, II, b, 5; ecclesiam violat, n. 219; privat sepultura ecclesiastica, n. 226, c; libri prohibentur qui illud licitum statuunt, n. 230, III, 8.

Summa Decreti, n. 11, I.

Superflui redditus vide *reditus*.

Superior Seminarii vide *Rector*.

Superiores religiosi quinam sunt, n. 178, I; majores et minores, ib. 1; quomodo instituuntur, ib. 2; de qualitatibus requisitis, ib. a; de tempore quo valent constitui, ib. b; de eorum electione, ib. c; de potestate qua potiuntur, ib. 3; eorum speciales obligationes, ib. 4; de administratione, n. 183; quoad confessiones audiendas et manifestationem conscientiae exigendam, n. 180, I; quibusnam est obtemperandum vi voti obedi-

tiae, n. 183; poenae in eos qui indebite admittunt ad novitiatum aut professionem, n. 307, b. — Vide etiam *litterae dimissoriae*.

Superiores generales seu *supremi Moderatores* Religionum, quodnam jus habent in bona extinctae alicujus provinciae, n. 176, II; circa domus suppressionem, n. 177, II; alienationem bonorum Religionis infra 30000 francorum ad normam Constitutionum, n. 183, II; admissionem ad novitiatum juxta Constitutiones, n. 186, II, 1; admissionem ad professionem temporariam vel perpetuam, juxta Constitutiones, n. 188, 2; quoad mutationem cessionis administrationis, n. 193, a (pag. 313); quoad speciale privilegium religiosos saecularizandi, n. 204, III; quoad jus dimittendi professum a votis temporariis, n. 206, a; quoad facultatem ferendi decretum dimissionis religiosorum, n. 207, a, et n. 208, a.

Suppressio Religionis, n. 175, II; provinciae, n. 176, II; domus, n. 177, II; associationis, n. 210, IV.

Suspecti de haeresi vide *haeresis*.

Suspensio novitatus, n. 186, III, 1; jurispatronatus, n. 233, III; ak officio ex informata conscientia, n. 269; ut est censura, n. 286; ut est poena vindicativa, n. 287, I.

Synodales vide *examinatores*, *judices*.

Synodus dioecesisana, notio, n. 169, I; convocatio et celebratio, ib. II; competentia ejus ac decreta, ib. III.

T

Tancredus, n. 11, I.

Tardif (Adolphus), n. 14.

Tarquini (Camillus), n. 14.

Taxae nonnunquam imponi possunt ab episcopis, n. 124; quoad praestationes parochis debitas, n. 155, III; quoad sustentationem Seminarii, n. 227, VI.

Tellez (Emmanuel Gonzalès), n. 12.

Tempus statutum quo amittuntur officia ecclesiastica, n. 75, I, et II; pro duratione novitatus, n. 186, III, 1; utile ad praestationem vi jurispatronatus, n. 233, III; ad appellandum in judiciis, n. 252, I.

Termini judiciales, n. 241, III, c.

Tertiarii, n. 210, III, 2, et n. 212.

Tertius ordo, n. 212.
Testamentum condendum ante professionem, n. 187, I; quandonam et quomodo mutari potest, n. 193, a (pag. 313).
Testes in judiciis, quinam sunt, n. 248, II, 1; quinam repelluntur, ib. 2; quoad modum depositionis, ib. 3; quoad fidem quam faciunt, ib. 4.
Testimoniales litterae vide *litterae*.
Teutonicus (Joannes, Zemeke), n. 11, I.
Theologus est Officialis S. Poenitentiariae, n. 97, II.
 — *canonicus* vide *canonicus*.
Thomas ab Aquino (S.), n. 13; quoad ejus doctrinam, n. 191, III; in Seminariis, n. 227, V.
Thomassinus (Ludovicus), n. 13.
Thronus, eo utitur Abbas vel Praelatus nullius in proprio territorio, n. 114, III, b; ejus usus non conceditur Protonotariis, n. 115, II, 4; pro episcopis, n. 130.
Tiara Papae, n. 82, II, b.
Titulus ordinationis clericorum, n. 60, III; jurisdictionis, n. 78, II; Cardinalium, n. 84; associationum, n. 211; ecclesiae, n. 218 (pag. 354); oratorii, n. 221, II; altaris, n. 222, II.
Tonsura, n. 57, II; obligatio clericorum, n. 69, I; potestas Vicariorum et Praefectorum Apostolicorum, n. 111, II. — Vide *Abbas*, *Praelati*, *reductio*.
Transactio, n. 254, I.
Transitus religiosorum, n. 203.
Translatio, n. 75, III; parochi, n. 161, c; jurispatronatus, n. 233, I, et III; parochorum via administrativa, n. 265.
Tribunalia Curiae Romanae, n. 97 sqq.
 — *in judiciis*, n. 241, II; primae instantiae, ib. a; secundae instantiae, ib. b; ordinaria S. Sedis, ib. c; delegata, ib. d.
Tributum seminarium, n. 227, VI.
Tridentinum Concilium, n. 12; fons juris, n. 51, I.
Trullana collectio, n. 43, I.
Turnus in Rota Romana, n. 98, III.
Turrecremata (Joannes), n. 11.
Tudeschis (Nicolaus) seu Abbas Siculanus, qui vocatur etiam Panormitanus, n. 11.
Tutores eligunt sepulturam pro impuberibus, n. 225, II; exercent juspatronatus, n. 233, III; stant in judicio pro minoribus et amentibus, n. 242, I, a.

U

Ubaldis (Baldus de), n. 11.
Unio paroeciarum, n. 154, I; beneficii simplicis cum Seminario, n. 227 VI.
Uniones piae, quatenus sunt, n. 211; de earum erectione, n. 213; officia et jura, ib. (pag. 348).
Universitates studiorum (S. Congregatio de Seminariis), n. 95; quoad sanctiones saecularizatorum, n. 204, III, c; quoad magistros in Seminariis, n. 227, V.
Usurpatio status pontificalis, n. 83, I; bonorum ecclesiasticorum, n. 295, 7.
Ususfructus bonorum de quibus disponit novitius ante professionem, n. 187, I; quoad votum paupertatis, n. 193, a; bonorum eorum religiosorum qui promoventur ad dignitatem aliquam in Ecclesia, n. 202, I.
Usus rationis, n. 34, I, et n. 52 (pag. 85). — Vide *amentes*.
Uxor prohibetur ingredi Religionem, durante matrimonio, n. 185, I, b, 4; sepulcrum ultimi viri attenditur pro uxore, n. 225, II; ipsa exercet jus patronatus, n. 233, III.

V

Vacatio legum, n. 15, I, et n. 32, II, C.
Vacationes episcopi, n. 127, III; canonici, n. 143, d; parochi, n. 156, I.
Vagi, quinam sunt, n. 34, II; quoad subjectionem legibus debitam, ib. III; subduntur parochis, n. 155, IV, b; in judiciis quodnam forum consequuntur, n. 241, I, b, 1; quoad censuras, n. 276, 4.
Van Espen (Bernardus), n. 13.
Vaticanum Concilium, n. 16.
Venatio prohibita clericis, n. 68, III; religiosis, n. 198.
Venditio comprehenditur sub alienatione, n. 236.
Vermersch (Arthurus), n. 14.
Versio S. Scripturae vide *Scriptura*.
Veto, abusus potestatis civilis in electione SS. Pontificum, n. 81, II, b.
Vaticum, ejus administratio est functio stricte paroecialis, n. 155, I, 3; quid de ejus necessitate, n. 158; Superior religiosus illud ministrat suis subditis, n. 178, I, 4, h;

- Cappellanus plerumque, tum sororibus tum alumniis tum hospitibus, n. 182.
- Vicariae parociales**, si non sint in perpetuum erectae, nequeunt esse beneficia, n. 231, I (pag. 382).
- Vicarii actuales seu curati**, quinam sunt, n. 162, II; quomodo constituuntur, n. 163.
- *adjutores*, quinam sunt, n. 162, II; eorum institutio, jura et obligationes, n. 163, IV.
- *Apostolici*, origo, n. 110; notio, n. 111, I; jura, ib. II; obligationes, ib. III.
- *cooperatores*, quinam sunt, n. 162, II; eorum nominatio, n. 163, V; jura et obligationes, ib. (pag. 252 sq.).
- *oekonomi*, quomodo definiuntur, n. 162, II; quaenam eorum est competentia et quaenam sunt officia, n. 163, II.
- *substituti*, quinam sunt, n. 162, II; eorum designatio et officium, n. 163, III; quoad assistentiam matrimoniorum, n. 156, I (pag. 242).
- *Superiorum religiosorum*, n. 178, I, 1.
- Vicarius Capitularis**, n. 144; origo, ib. I; ejus deputatio, n. 145; qualitates requisitae, n. 146; ejus potestas, n. 147; obligationes, n. 148; cessatio muneris, n. 149.
- *foraneus*, origo, n. 151, I; definitio, ib. II; nominatio, ib. III; jura, ib. IV; officia, ib. V.
- *Generalis*, notio, n. 133, I; ejus institutio ac qualitates requisitae, ib. II; quibusnam juribus pollet ex mandato generali vel speciali, ib. III; de ejus retributione, honore praecedentiae et privilegiis, ib. (pag. 210); de cessatione potestatis, ib. IV; altera clavis archivi secreti apud illum custodienda, n. 134, II; nequit assumi in commissione Seminarii, n. 227, VI.
- Victorius ab Appeltern**, n. 14.
- Vigilantia**, remedium poenale, n. 291, I.
- Violatio ecclesiae**, n. 219; juris coemeteriorum, n. 224, II.
- Vis reddit ingressum in Religionem invalidum**, n. 185, I, b, 3; professionem reddit invalidam, n. 188, 4.
- Visitatio ad Limina Apostolorum**, vide *Limina*.
- *diocesis*, n. 129, II; specialis obligatio pro Superioribus religionis, n. 178, I, 4, f. (in Religionibus propriis).
- Vita communis** apud clericos, n. 69, III; apud religiosos, n. 193, c (pag. 316).
- Vitandi** excommunicati, vide *excommunicatus*.
- Vitia corporis**, quoad irregularitatem, n. 61, II, a, 2.
- Vivès y Tuto** (Calasancius), n. 14.
- Vocatio divina** pro ordinandis, n. 59; pro religionis, n. 185, I, a; in seminariis, n. 227, IV.
- Vota** in statu religioso, n. 171; temporaria et perpetua, n. 189; simplicitas et solemnitas, ib. d (pag. 306); obligatio ex votis, n. 193 sqq.; dispensatio, n. 204, III, et n. 206 sqq. — Vide *saecularizatio*, *dimissio*.

W

- Wernz** (Franciscus Xav.), n. 14.
- Wex** (Jacobus), n. 13.
- Wiestner** (Jacobus), n. 13.

INDEX SYNOPTICUS

Praefatio	Pag. V
-----------------	-----------

INTRODUCTIO AD JUS ECCLESIASTICUM

Introductio	IX
ART. I. De nature et divisione juris canonici	X
§ 1. De jure in genere	X
§ 2. De natura juris canonici in specie	XIII
§ 3. De partitione juris canonici	XV
ART. II. De juris canonici doctrina seu scientia	XVII
§ 1. De scientia juris canonici et distinctione eius ab aliis scientiis	XVII
§ 2. De necessitate et utilitate juris ecclesiastici	XXI
ART. III. De methodo qua edocetur disciplina juris canonici	XXIII
ART. IV. De historia et progressu scientiae juris ecclesiastici	XXV
§ 1. Praecipui scriptores de re canonica	XXVI
§ 2. Scripta periodica de re canonica tractantia	XXXVIII
§ 3. De novo codice juris canonici	XXXIX

LIBER PRIMUS

DE NORMIS GENERALIBUS ET FONTIBUS JURIS CANONICI

PROLOGUS	1
----------------	---

TRACTATUS I. — De natura sociali Ecclesiae eiusque relatione ad alias societates.

CAP. I. De natura Ecclesiae tanquam Societatis	3
ART. I. Ecclesia catholica est veri nominis societas	4
ART. II. Ecclesia est societas perfecta	5
ART. III. Ecclesia est societas suprema in genere suo ac plane independens	7
CAP. II. De constitutione sociali Ecclesiae	10
ART. I. De distinctione essentiali inter clericos et laicos	11
ART. II. De hierarchica constitutione Ecclesiae	12
ART. III. De regimine Ecclesiae monarchico	15
CAP. III. De relatione Ecclesiae ad alias societates	18
ART. I. De status divina origine, auctoritate et independentia	19
ART. II. De potestate indirecta Ecclesiae in Statum	22
ART. III. De conventionibus Ecclesiae cum Statu seu Concordatis	26
§ 1. De notione et origine Concordatorum	26
§ 2. De natura juridica Concordatorum	29
§ 3. De Concordatorum vi et effectibus	32

TRACTATUS II. — De fontibus existendi juris canonici.		Pag.
CAP. I.	De legibus ecclesiasticis	35
ART. I.	De notione et divisione legum ecclesiasticarum	36
ART. II.	De objecto et forma legum canonicarum	38
ART. III.	De subjecto activo potestatis legiferae seu de auctore legum.	41
ART. IV.	De subjecto passivo seu de subditis legum	42
ART. V.	De effectibus legum canonicarum	45
ART. VI.	De legum interpretatione et cessatione	48
§ 1.	De interpretatione legum	48
§ 2.	De cessatione legum ecclesiasticarum	51
CAP. II.	De consuetudine	52
CAP. III.	De rescriptis	54
CAP. IV.	De privilegiis	59
CAP. V.	De dispensationibus	63

TRACTATUS III. — Fontes cognoscendi juris canonici.		
CAP. I.	De collectionibus antiquioribus	67
ART. I.	Collectiones antiquae genuinae	67
ART. II.	Collectiones antiquae spuriae	69
CAP. II.	Corpus juris canonici	71
ART. I.	Decretum Gratiani	72
ART. II.	Decretales Gregorii IX	73
ART. III.	Liber sextus Bonifacii VIII seu Decretalium	77
ART. IV.	Clementinae	78
ART. V.	Extravagantes Joannis XXII et Extravagantes communes ..	79
CAP. III.	Collectiones legum a concilio tridentino ad nostra tempora ..	80

LIBER SECUNDUS

DE PERSONIS ECCLESIAE ET DE STATU EARUM JURIDICO

PROLOGUS	84
----------------	----

TRACTATUS I. — De clericis in genere.

CAP. I.	De statu clericali et de ordinatione clericorum	87
ART. I.	De statu clericali in genere	87
ART. II.	De notione ordinationis et de ordinum distinctione	89
ART. III.	De ministro ordinationis et de litteris dimissoriis ac testimonialibus	90
ART. IV.	De subjecto ordinationis sacrae	91
§ 1.	De conditionibus animae in ordinando requisitis	92
§ 2.	De conditionibus juridicis magis externis	92
§ 3.	De irregularitatibus aliisque impedimentis	94
§ 4.	De variis adjunctis ad modum ordinationis spectantibus	98
CAP. II.	De clericorum adscriptione alicui dioecesi et reductione ad statum laicalem	100
ART. I.	Adscriptio clericorum alicui dioecesi	100
ART. II.	De reductione clericorum ad statum laicalem	102
CAP. III.	De juribus et privilegiis clericorum	103
ART. I.	De juribus clericorum	104
ART. II.	De privilegiis clericorum	104

	Pag.
CAP. IV. De obligationibus clericorum	107
ART. I. Obligationes negativae clericorum	108
ART. II. Obligationes positivae clericorum	112
CAP. V. De officiis ecclesiasticis	117
ART. I. De notione officii	117
ART. II. De acquisitione officiorum ecclesiasticorum	119
§ 1. De libera collatione officii	119
§ 2. De electione	121
§ 3. De postulatione	124
ART. III. De amissione officiorum ecclesiasticorum	126
CAP. VI. De jurisdictione ordinaria et delegata	128
§ 1. De divisione jurisdictionis et de jurisdictione ordinaria	128
§ 2. De jurisdictione delegata	130
§ 3. De jurisdictionis usu et cessatione	132

TRACTATUS II. — De clericis in specie.

SECTIO PRIMA

De summo Pontifice eiusque Curia et Adjutoribus.

CAP. I. De Romano Pontifice	136
ART. I. De electione Papae et de amissione Pontificatus	137
ART. II. De potestate spiritali et dignitate Papae	141
ART. III. De potestate temporali Romani Pontificis	143
CAP. II. De sanctae Romanae ecclesiae cardinalibus	145
CAP. III. De curia Romana	150
ART. I. Notiones generales de curia Romana	150
ART. II. De Sacris Congregationibus Romanis	152
§ 1. Congregatio Sancti Officii	152
§ 2. Congregatio Consistorialis	154
§ 3. Congregatio de disciplina Sacramentorum	155
§ 4. Congregatio Concilii	156
§ 5. Congregatio negotiis Religiosorum sodalium praeposita	157
§ 6. Congregatio de Propaganda Fide	158
§ 7. Congregatio Sacrorum Rituum	158
§ 8. Congregatio Caeremonialis	159
§ 9. Congregatio pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis	160
§ 10. Congregatio de Seminariis et Universitatibus Studiorum	160
§ 11. Congregatio pro Ecclesia Orientali	161
ART. III. De tribunalibus Curiae Romanae	162
§ 1. Sacra Paenitentaria	162
§ 2. Sacra Romana Rota	163
§ 3. De Signatura apostolica	164
ART. IV. De officiis Curiae Romanae	165
§ 1. Cancellaria Apostolica	166
§ 2. Dataria apostolica	166
§ 3. Camera apostolica	167
§ 4. Secretaria Status	167
§ 5. Secretaria Brevium ad Principes et epistolarum latinarum	168
CAP. IV. De Legatis S. Pontificis et Nuntiis	168
CAP. V. De Patriarchis, Primatibus et Metropolitibus	170
ART. I. De Patriarchis	171
ART. II. De Primatibus	172
ART. III. De Metropolitibus seu Archiepiscopis	172
CAP. VI. De Vicariis, Praefectis et Administratoribus Apostolicis	175
ART. I. De Vicariis apostolicis	175

	Pag.
ART. II. De Praefectis apostolicis	178
ART. III. De Administratoribus apostolicis	178
CAP. VII. De Praelatis inferioribus	179
ART. I. Praelati inferiores cum jurisdictione	180
ART. II. De Praelatis inferioribus honoris causa	182

SECTIO SECUNDA

De Episcopis eorumque Curia et variis Adjutoribus.

CAP. I. De Episcopis	186
ART. I. De natura, origine et adeptione episcopatus	186
ART. II. De qualitatibus episcoporum, de eorum promotione et consecratione	190
ART. III. De potestate episcoporum	194
§ 1. De ordinis potestate in episcopis	194
§ 2. De Potestate jurisdictionali episcoporum	195
ART. IV. De officiis episcoporum	200
§ 1. De Residentia episcoporum	200
§ 2. De Relatione status Dioecesis et visitatione ad Limina	202
§ 3. De Missa pro populo et visitatione Dioecesis	203
ART. V. De honoribus episcopo debitis eiusque privilegiis	205
ART. VI. De episcopis titularibus, coadjutoribus et auxiliaribus	206
CAP. II. De curia episcopali et Vicario generali	207
ART. I. De Vicario generali	208
ART. II. De cancellario, notariis et archivo episcopali	211
ART. III. De examinatribus synodalibus et parochis consultoribus	212
CAP. III. De Capitulis et Vicario capitulari	213
ART. I. De capitulis et canonicis	214
§ 1. De capitulo tanquam persona morali	214
§ 2. De canonicis seu singulis membris capituli	220
ART. II. De vicario capitulari	223
ART. III. De consultoribus dioecesanis	227
CAP. IV. De Vicariis Foraneis	228
CAP. V. De Parochis	230
ART. I. Origo et notiones praeviae	230
ART. II. De erectione paroeciae et institutione parochi	233
ART. III. De juribus et officiis parochorum	237
§ 1. De juribus parochorum	237
§ 2. De obligationibus parochi	241
ART. IV. De administratione temporali paroeciae	247
ART. V. De amissione et cessatione muneris paroecialis	248
CAP. VI. De Vicariis paroecialibus	249
ART. I. De notione et distinctione vicariorum	249
ART. II. De variis speciebus vicariorum	250
CAP. VII. De rectoribus Ecclesiarum	254

SECTIO TERTIA

De variis Conciliis et Synodis.

CAP. I. De conciliis generalibus seu oecumenicis	256
CAP. II. De conciliis plenariis et provincialibus	259
ART. I. De conciliis plenariis et nationalibus	259
ART. II. De conciliis provincialibus	260
ART. III. De conferentiis episcoporum	262
CAP. III. De synodo dioecesana	263

TRACTATUS III. — De Religiosis.

Pag.

Introductio	266
§ 1. De natura status religiosi	266
§ 2. De definitione et distinctione status religiosi	270
§ 3. De origine et historia Religionum	272
§ 4. De divisione tractatus juxta methodum codicis	274
CAP. I. De erectione et suppressione Religionis, provinciae, domus ..	275
ART. I. De erectione et suppressione Religionis	275
ART. II. De erectione et suppressione provinciae	276
ART. III. De erectione et suppressione domus	276
CAP. II. De Religionum regimine	277
ART. I. De Superioribus et Capitulis	277
ART. II. De confessariis et cappellanis	283
ART. III. De bonis temporalibus eorumque administratione	288
CAP. II. De admissione in Religionem	290
ART. I. De requisitis ad ingressum in Religionem et postulatu	290
ART. II. De Novitiatu	297
ART. III. De professione religiosa	303
CAP. IV. De ratione studiorum in Religionibus clericalibus	309
CAP. V. De obligationibus et privilegiis religiosorum	311
ART. I. De obligationibus religiosorum	312
§ 1. De obligatione servandi vota professionis	312
§ 2. De obligatione servandi regulam et tendendi ad perfectionem ..	322
§ 3. De obligationibus communibus et specialibus vi legis eccle- siasticae	325
ART. II. De privilegiis religiosorum	326
§ 1. De variis religiosorum juribus et privilegiis	326
§ 2. De religiosis ad ecclesiasticam dignitatem promotis vel paro- chis	329
CAP. VI. De transitu ad aliam Religionem	330
CAP. VII. De egressu voluntario e Religione	331
CAP. VIII. De dimissione religiosorum seu egressu coacto	335
ART. I. De dimissione ipso jure	335
ART. II. De dimissione eorum qui vota temporaria nuncuparunt	335
ART. III. De dimissione professorum a votis perpetuis in Religione non exempta vel laicali	337
ART. IV. Dimissio professorum a votis perpetuis in Religione clericali exempta	338
CAP. IX. De societatibus eorum qui in communi vivunt sine votis	341

TRACTATUS IV. — De laicis eorumque associationibus.

CAP. I. De associationibus in genere	343
CAP. II. De fidelium associationibus in specie	346

LIBER TERTIUS

DE REBUS

Introductio et Divisio Libri	350
CAP. I. De locis sacris	351
ART. I. De ecclesiis	351
ART. II. De oratoriis	357

	Pag.
ART. III. De altaribus	360
ART. IV. De sepultura ecclesiastica	361
§ 1. De loco sepulturae seu coemeteriis	362
§ 2. De variis caeremoniis sepulturae ac funere	363
§ 3. De iis quibus sepultura est deneganda in Ecclesia	365
CAP. II. De Seminariis	366
CAP. III. De censura ac prohibitione librorum	371
ART. I. Notiones historicae et praeviae	372
ART. II. De censura librorum	373
ART. III. De prohibitione librorum	376
CAP. IV. De beneficiis ecclesiasticis	380
ART. I. De natura ac divisione beneficiorum	380
ART. II. De constitutione ac collatione beneficiorum	382
ART. III. De jure patronatus	384
ART. IV. De officiis beneficiariorum et dimissione beneficii	387
CAP. V. De bonis Ecclesiae temporalibus	388
§ 1. De notione rerum temporalium Ecclesiae et contractuum	389
§ 2. Notio alienationis bonorum ecclesiasticorum	391
§ 3. De vi et extensione legis de non alienandis bonis.	392

LIBER QUARTUS

DE PROCESSIBUS

Introductio in librum IV	394
CAP. I. De judiciis in genere	395
ART. I. De notione et divisione judicii	396
ART. II. De subjecto activo judicii	397
ART. III. De subjecto passivo judicii	404
ART. IV. De objecto judicii seu de actionibus et exceptionibus	406
ART. V. De forma quae servanda est in judicio	408
§ 1. Introductio causae	409
§ 2. Litis contestatio	410
§ 3. De probationibus judicialibus	410
§ 4. De publicatione processus et discussione causae	415
§ 5. De sententia	416
§ 6. De remediis juris contra sententiam	417
§ 7. De executione sententiae	419
CAP. II. De certis quibusdam judiciis in specie	420
CAP. III. De modo procedendi in nonnullis negotiis et sanctionibus	426
§ 1. De Remotione parochi inamovibilis	427
§ 2. De Remotione parochi amovibilis	428
§ 3. De Translatione parochorum	428
§ 4. De Procedura contra clericos non residentes	429
§ 5. De Procedura contra clericos concubinariorum	430
§ 6. De modo procedendi contra parochum graviter negligentem	431
§ 7. De Suspensione ab officio ex informata conscientia	431

LIBER QUINTUS

DE DELICTIS ET POENIS

Introductio in librum V	433
CAP. I. De censuris in genere	435

	Pag.
ART. I. De censurarum definitione et divisione	435
ART. II. De inflictione censurarum	437
ART. III. De causis a censura excusantibus	441
ART. IV. De absoluteione a censuris	442
CAP. II. De variis censurae speciebus	447
ART. I. De excommunicatione	447
ART. II. De interdicto	450
ART. III. De suspensione	452
CAP. III. De poenis vindicativis	454
CAP. IV. De remediis poenalibus et poenitentiis	456
CAP. V. De poenis in singula delicta	457
ART. I. De poenis latae sententiae in singula delicta	458
§ 1. Excommunicationes latae sententiae	458
§ 2. De interdictis latae sententiae	468
§ 3. De suspensionibus latae sententiae	469
§ 4. De poenis vindicativis latae sententiae	471
ART. II. De poenis ferendae sententiae in singula delicta	474
Appendices	478
I. De modo quo recurritur ad SS. Congregationes et S. Paenitentiarum	478
II. Sensus quarundam clausularum SS. Congregationum	480
III. Formulae quaedam ad petendas dispensationes	481
§ 1. pro foro interno	481
§ 2. pro foro externo	482
IV. Explicatio abbreviationum in responsis S. Paenitentiariae	483
Index alphabeticus	485

Lugduni. — Ex typis Emmanuelis VITTE, 18, via dicta Quarantaine. — 91.

348.1

R 193

32687

RAUS, J.B.

AUTHOR

Institutiones Canonicae in Forma

TITLE Compendii

DATE
LOANED

BORROWER'S NAME

MAY 2

1986

Cliff Storage

32687

